EMMAN. IO. GERH. SCHELLERI

PRAECEPTA
STYLI BENE LATINI
IN PRIMIS CICERONIANI

SEU

ELOQUENTIAE ROMANAE

QUATENUS HAEC NOSTRIS TEMPORIBUS
IN DICENDO ET SCRIBENDO
USURPARI POTEST

SUMMA DILIGENTIA MAXIMOQUE PERSPICUITATIS STUDIO TRADITA ET ILLUSTRATA

PARS PRIOR

EDITIO TERTIA DENUO AUCTA ET EMENDATA

LIPSIAE
SUMTIBUS CASPARI FRITSCH
cIↄIↄccLXXXXVII

PRAEFATIO
EDITIONIS PRIORIS

Sex fere anni sunt, cum Fritschius, bibliopola Lipsiensis, vir honestissimus, mihi per literas significavit, quia exempla *Heineccianorum fundamentorum styli* paene divendita essent, suum esse, vel ea, novis animadversionibus aucta, recudenda, vel potius isti libro, qui animadversionibus jam satis repletus esset, alium plane novum librum substituendum curare: hinc rogare, ut talis libri conscribendi laborem susciperem. Non nego, me aliquamdiu haesitasse. Neque enim pauca erant, quae me ab isto consilio non parum alienum redderent: in his *primum*, quod de eadem materia jam scripsissem in libro vernaculo: *Anleitung die alten Schriftsteller zu erklären* etc., cui non pauca de *imitatione Ciceronis recte instituenda* subjunxeram praecepta, quae mihi tum quidem sufficientia videbantur: et de eadem re saepius scribere taedium creare solet: *deinde*, quod observare mihi visus essem, paucissimos hodie esse, qui bene latine scribendi cupidi essent, vel hanc facultatem honori sibi ducerent. Nam, licet largiar, multos hodie reperiri, qui bene latine scribere velint et possint, tamen hos multos prae iis, qui nolint et nequeant, pro paucis habendos esse recte putarim. Ponamus mille esse homines, qui bene scribere velint et possint, nonne innumerabilia millia eorum esse fatendum est, qui in scholis latine scribere didicerint, nec tamen bene latine scribere sciant? Quod utrum

 ipso-

ipſorum voluntate, an magiſtrorum culpa, an alia cauſa fiat, nunc non inquiremus. Hoc tamen certum eſt, hodie artem bene latine ſcribendi non magni aeſtimari, imo a permultis inter nugas vel ſaltem inter artes inutiles Alchymiaeque fere ſimiles numerari. Non igitur profecto mirum, me ejusmodi libri conſcribendi non nimis cupidum fuiſſe. Quis enim tam forti eſt animo, ut de re, de qua pauci legere velint, quam plerique contemnant et inutilem levemque eſſe putent, libenter ſcribat? Quis non contra aequum eſſe putat, ſe ad genium ſaeculi accommodare, et, ſi ſcribere velit, non niſi ea ſcribere, quae plerique libenter legant, vel legere cupiant? Quia tamen cogitabam, ſi iſtum laborem detrectaſſem, fortaſſe Fritſchium libellum Heineccianum eſſe recuſurum, quod tamen fieri nolebam, quoniam ex eo non juſtam certamque ſtyli bene latini notionem percipi poſſe perſuaſum mihi eſt, ac forſitan non facile quemquam eruditorum ad ejusmodi laborem, non magnam famam, laudem gloriamque, pollicentem, deſcenſurum eſſe: promiſi Fritſchio operam meam qualemcunque, exiſtimans eam non nimis arduam, nec nimis longi temporis fore, mihique perſuadens, me, qui priſcos in primisque Ciceronem haud indiligenter legiſſem, qui in latine ſcribendo tam ſaepe alios erudiiſſem et ipſe latine ſcribendi occaſionem tam crebro habuiſſem, variasque vias ad faciliorem latinitatis ſtylique latini cognitionem inveniſſe mihi viderer, facillime libellum de latine ſcribendo concinnaturum, praeſertim cum, ſi quae mihi non ſtatim in mentem venirent, ea ex illis praeceptis vernaculis libello meo *Anleitung die alten* etc. ſubnexis,

vel

vel ex libello Heinecciano, in primis e Gesneri in eum animadversionibus petere me posse opinarer. Hac spe, quae tamen deinde valde me fefellit, fretus promisi Fritschio, me ipsi libellum intra dimidii anni spatium missurum esse; et hic fide mea nixus titulum libelli generali illi librorum et recens editorum et proxime edendorum catalogo, qui singulis nundinis Lipsiensibus edi solet, inserendum curare non dubitavit. Opus igitur aggredi et primis velut lineis designare atque capita digerere coepi; et, cum dudum mihi persuasissem experientia diuturna edoctus, stylum bene latinum sine eloquentia, quam in *perspicuitate*, ad quam argumentorum quoque usum, atque ita *soliditatem* vulgo sic dictam, *die Gründlichkeit*, refero, in *gravitate* et *suavitate dicendi* justis caussis adductus pono, esse non posse, ac neminem bene latine scribere valere, qui non bene cogitare sciat, omninoque istis tribus eloquentiae virtutibus rite instructus sit, meum esse duxi, omnem navare operam, ut, quidquid de stylo bene latino dici posset ac deberet, non ad vocabula, sed ad ideas, referrem, atque istis tribus eloquentiae virtutibus, *perspicuitati*, *gravitati*, et *suavitati dicendi*, subjicerem. Cum vero nonnulla eorum essent, quae vel latius explicanda viderentur, vel universis his tribus virtutibus communia essent, et ante, quam ipsas has eloquentiae virtutes accuratius disceres, paulo notiora esse deberent, ut periodica atque numerosa verborum et enuntiationum structura, variatio verborum, copia ac brevitas dicendi etc.; ac, cum praeterea de vocabulis ipsis eorumque usu et grammatica compositione, quia hic a permultis peccari vulgarium libellorum

grammaticorum et Lexicorum culpa ſolet, nonnulla dicenda eſſent, quo troporum quoque explicatio pertinet, ſine quorum juſta cognitione juſtus uſus vocabulorum, quibus deinde ſubtilitas enuntiationum totiusque contextus nititur*), locum non habet: ea omnia, ne confuſio oriretur, ſeparatim tractanda ac praemittenda, et Parte priore, quam propterea *praeparatoriam* inſcripſi, complectenda putavi; ubi interdum etiam vulgares res, quae tironibus jam nota eſſe debebant, in quibus tamen a non paucis, qui non tirones amplius vocari volunt, peccari videbam, tractare et accuratius explicare non inutile arbitratus ſum. Boni enim viri eſt, ad omnia, vel minima, deſcendere, dummodo prodeſſe poſſit. Haec omnia cum ſummatim mente concepiſſem et in charta digeſſiſſem, magna difficultas orta mihi eſt, quomodo ſingula vel accurate ac definite explicare et digerere, vel argumentis certis munire et extra omnem dubitationis aleam ponere, in primisque exemplis priſcorum idoneis ac luculentis illuſtrare vel apte conjungere inter ſe poſſem. Saepe enim res in univerſum conſiderata facillima videtur, et facillime in univerſum explicari poteſt, quia hic paucis verbis, iisque ſaepe indefinitis, defungi licet: ſed in partes, imo particulas minimas, deſcripta, quae ſingulae explicari debent,

*) Singula *vocabula* ſunt ſingulae *ideae:* ſed ſingulae *ideae* ſunt *partes enuntiationum*, ut hae ſunt partes *totius* orationis. Vitium, quod in partibus *Totius* cujusdam committitur, manifeſto ad *Totum* quoque pertinet. Hoc non conſiderant ii, qui de vocabulis, tanquam de re vili, loquuntur: non cogitant, ſe ſimul de ideis, ut de rebus contemtu dignis, loqui etc. Qui partes domus negligit, totam domum negligit.

bent, fit longe difficilior, quia hic ad minima descendere et ubique accurate versari cogimur. Neque enim contentus eram, quae ad styli bene latini naturam pertinerent, ea simpliciter et in universum tradere, vel indefinite de iis loqui, vel lectores ad usum dicendi priscorum rejicere, ut vulgo fieri solet; sed hujus usus dicendi fontes sedulo investigare meum esse duxi. Hos igitur fontes, quos plerumque in istis tribus eloquentiae virtutibus latere vidi, in singulas styli bene latini partes, imo, ubi fieri potuit, particulas minimas derivare, atque ita fundamenta bene latine dicendi et scribendi satis firma, immutabilia, nec a cujusque gustu deinceps pendentia jacere studui: quam rem an feliciter tentarim, prudentiorum esto judicium. Neque vero hic prodesse mihi poterat Heineccius, quippe qui fere non nisi vulgaria et generalia tractat, ac plerumque indefinite loquitur; imo hujus praecepta, quia saepe vel falsa vel indefinita vel aliena sunt, saepe refutare coactus sum: neque etiam Gesneri in illum adnotationes valde prodesse mihi poterant, qui plerumque in illo refutando occupatur, et cujus animadversiones, praeclarae illae quidem, sine Heineccianis tamen praeceptis usurpari fere non possunt, quia plerumque se ad ea referunt: omninoque horum virorum ratio a mea longe abit. Nec proderant mihi satis praecepta illa mea libro vernaculo *Anleitung die alten* etc. adjuncta: quippe quae rem non nisi summatim, nec eam totam, et alio ordine, complectuntur: praesertim cum in nonnullis, v. c. *numeris oratoriis* etc., mentem meam postea paululum mutaverim. Erat quoque mihi praeterea pugnandum cum multis hodie receptis opini-

 nioni-

nionibus de *bona et pulchra latinitate*, de *elegantia verborum* etc. Nam et falſas opiniones noſſe ejus intereſt, qui veritatem plane et perſpicue noſſe cupit. Maxima vero difficultas cernebatur in eo, quod neſciebam diuque incertus eram, qua ratione innumerabiles iſtas res, quas mente concepiſſem et obſervaſſem, omnium aptiſſimo et maxime perſpicuo ordine digererem. Et fateor, me interdum aliquot hebdomades conſumſiſſe in meditando tantum, quem ordinem cuique materiae, cuique capiti, ſectioni, reique tribuerem. Saepe enim eadem res ad duo, imo tria, capita, atque etiam totidem ſectiones, pertinere atque ita triplicem locum poſtulare videbatur: hic igitur propior relatio ponderanda et remotiori praeferenda erat: nec tamen facere potui, quin interdum eidem rei duplicem locum, re ipſa et perſpicuitate aperte poſtulante, adſignarem. Sed in totius materiae tractatione vidi atque ſenſi, quam falſum ſit, quod vulgo dicitur, facilius eſſe novum librum conſcribere, quam eum, qui ab alio ſcriptus fuerit, corrigere: ſaltem hoc non ubique et in univerſum verum eſſe patet. Nam, ſi quem librum animadverſionibus noſtris corrigimus, datur nobis a ſcriptore ipſo anſa multa dicendi, quae dicere alioqui non licuiſſet, vel quae non ſua ſponte nobis in mentem veniſſent, atque ita multa corrigendi, de quibus alibi tacere coacti eſſemus: id quod in eos quoque, qui ſcriptores priſcos cum animadverſionibus edunt, convenit. At, qui ipſe librum de aliqua re conſcribit, is omnia ex ſe ſumere, omnesque iſtas dicendi anſas ſibi ipſe ſuppeditare cogitur: debet ex ſe ipſe quaerere, quid dicendum, quid omittendum, quid late explicandum etc.;

ſi qui-

ſi quidem non ex aliis exſcribere, et tralaticia repetere, ſed ut bonus vir agere cupit. Ac profecto librum Heineccianum cum multis animadverſionibus et correctionibus meis edere multo, puto, mihi facilius fuiſſet, quam novum librum concinnare. Hinc nec miratus ſum, cur philologi, qui accurate res tractare ſolent, ad talem laborem (ut et Lexica ſcribenda) non facile accedant: nam quam paucos libros de ſtylo habemus! (non dicam quam *bonos*, quam *accurate* ſcriptos etc.!) et cur Geſnerus, qui prae ceteris de ſtylo ſcribere praeclare poterat, maluerit librum Heineccianum ſuis animadverſionibus corrigere et augere, quam ipſe librum ejusmodi elaborare. In medio igitur labore defatigatus deſii; librum inchoatum ſepoſui: nec aegre tuliſſem, ſi quis alius interea de ſtylo bene latino praecepta ediſſet. Veniebant ſimul mihi res duae in mentem, quae me plane absterrerent ab incepto. Primum iterum cogitabam, quam pauci eſſent, qui ſtyli bene latini culturam vere amarent: hinc totam rem ne dignam quidem eſſe, cui tantum ſtudii laborisque impenderem. Deinde cogitabam, me forſitan adeo apud multos, qui de latinitate bona ac ſtylo bene latino aliter, atque ego, ſentirent, offenſurum, ac pro iſto labore non levi hoc praemii laturum, ut multi iis, quae a me dicta eſſent, propterea, quod vel ipſorum ideis non convenirent, vel ab ipſis ipſorumve amicis non dicta eſſent, invidiam facere ſtuderent. Sunt enim nonnunquam in republica literaria, qui, quod vix credas, praeſertim his temporibus, quae ſapientiae luce maxime illuſtrata dicuntur, ſibi licere putent, tecto nomine de libris, quidquid velint et quidquid ſtatim in mentem vene-

 rit,

rit, temere dicere, hos eorumque ſcriptores acerbe vituperare, nullis, cur vituperent, adjectis cauſis, atque adeo pro libidine irridere et cavillari, tanquam omnibus humanitatis officiique legibus ſoluti ſint. Qui ſi qua ſunt auctoritate apud imperitos, his, quidquid velint, facile perſuadent: non enim omnes librum quemque poſſunt legere vel ſatis de eo judicare. Libere de eruditis loqui et judicare, ſi cum hac re conjunctus eſt ſummus amor veritatis, eſt res praeclara et magnifacienda; at ſine veritatis amore eſt effrenata turpisque licentia et petulantia. Deſtiti ergo ab incepto iſtis cauſis permotus: ac fortaſſe laborem plane depoſuiſſem, niſi Fritſchius frequenter me monuiſſet effeciſſetque, ut fidei ipſi datae memor eſſem, et famam boni viri omnibus aliis rebus anteferrem. Abſolvi itaque tandem Partem priorem, in qua nihil omiſi, quod ad vocabulorum uſum, conjunctionem, ordinem et connexionem pertinere ullo modo videretur: illaque abſoluta videbar mihi ſatis multa de latinitate recte cognoſcenda et de bene latine ſcribendo dixiſſe; atque hic opus claudere animus erat. Attamen, cum non pauca viderem reſtare, quae ad ſtylum Ciceronianum recte cognoſcendum et ad bene latine ſcribendum neceſſaria eſſent, et quae in priori Parte tractari non potuiſſent, nec ex ea intelligi ſatis poſſent; cumque boni viri eſſe exiſtimarem, ea, quae incepta eſſent, ad exitum perducere: ad alteram quoque Partem, de tribus eloquentiae virtutibus, *perſpicuitate*, *gravitate*, *et ſuavitate dicendi* exponentem, accedendum putavi: cui ſubjunxi tandem, ut plane nihil praetermiſiſſe viderer, paucula de *ſubſidiis* ſtyli bene latini, de *elaborationibus* ac de tripertita

tita illa *divisione* generum dicendi in *demonstrativum, deliberativum* et *judiciale*, in *tenue, mediocre* et *sublime*, in *Asiaticum, Rhodium, Atticum* et *Laconicum*. Haec omnia in appendices conjeci, quia alibi vix locus commodus esse videbatur.

Verum haec, quae adhuc diximus, forsitan non tam lectoris intererit scire, quam quid in hoc libro a nobis praestitum sit. Sed hoc ipsum a nobis in praefatione commode dici non potest: lectio libri ipsa docebit. Omnino scriptor non, quid praestiterit, sed, quid praestare studuerit, enarrare potest: nam vel sapientissimus quisque erroribus et peccatis abnoxius est. Ut tamen summatim aliquid dicamus, *primum* ea, quae ad bene latine scribendum pertinent, non modo certioribus regulis, quam vulgo fieri solet, adstringere studui, sed etiam multo plura hanc in rem dixi, quam vulgo solent dici: unde intellegetur, quam late pateat scientia styli bene latini, quam multis praeceptis contineatur, et quam non mirum sit, eos, qui ad fundamenta styli Heineccianа, vel ad grammaticum librum vulgarem, v. c. Langianum etc., eruditi sint, non potuisse ad accuratam certamque styli bene latini cognitionem pervenire. In primis operam dedimus, ut totum Ciceronem imitandum exhiberemus, ac formam styli Ciceroniani totam proponeremus notamque redderemus ejus cupidis; nihilque, quod eo pertineret ullo modo, omisisse nos putamus, habita tamen ubique nostrorum temporum simul ratione: et efficere summopere studuimus, ut adpareret, stylum bene latinum in primisque Ciceronianum non in verbis, sed in eorum ideis, harumque apta, perspicua, gravi et suavi conjunctione, omnique

noque in iis, quae perſpicuitatem, gravitatem, e ſuavitatem dicendi adjuvarent, conſiſtere. Atqu tali modo ſtylo bene latino dignitatem ſuam, dudum amiſſam, reſtituere pro viribus ſtudui. Nam quanto cum contemtu permulti de facultate ben latine ſcribendi loquantur, ſatis notum eſt: id quo inde praecipue fit, quia, praeterquam quod ab ill non magna honoris et divitiarum praemia exſpectare licet, opinantur *bene latine ſcribere* nihil aliud eſſ quam *vocabula Ciceroniana e regulis vulgaribus grammaticis conjungere.* Qui ſi ſcirent, hanc facultate nihil aliud eſſe quam eloquentiam latinis verbis expreſſam romanaque veſte indutam, haud dubie melius et honorificentius de ea ſentirent. Quis enim eloquentiam magni non aeſtimet? Et experientia docet, quicunque bene latine ſcribere potuerint, eos eloquentes fuiſſe, hancque eloquentiam ſaepe deinde cum laude quoque lingua vernacula declaraſſe: hincque fit, ut multi, licet multos per annos latine ſcribendo operam dederint, tamen, quia non ſimul bene, diſtincte, graviter ſuaviterque cogitando operam navaverint, atque ita eloquentiam ipſam neglexerint, non bene ſcribere queant, ſed tantum in verbis haerere cogantur. Deinde etiam multa dixi, quae ad verba ipſa, eorumque uſum univerſum, recte, diligenter, cauteque inſtituendum, pertinerent, et quae nusquam, quod ſciam, tam accurate tradita reperirentur: quo pertinent v. c. dicta de *propria vocabulorum ſignificatione,* ſine cujus cognitione lingua nunquam accurate diſci poteſt, de *tropis,* de *grammatica vocabulorum compoſitione,* in primisque de *accuſativo cum infinitivo,* de *participiis,* de *uſu temporum* et *modo-*

modorum etc., de *vocabulorum variatione, connexione, ordine* etc.

Iam in his ſingulis explicandis ea perſpicuitate ac diligentia uſus ſum, ut, quia me ad lectores omnis generis accommodare volui ac debui, vel is, qui exigua linguae latinae ſcientia inſtructus ſit, me ubique facile ac ſtatim intelligere poſſe videatur. Quam in rem verba aptiſſima quaeque elegi ac ſaepe malui unam ideam pluribus verbis circumſcribere, quam uno vocabulo exprimere, quia hoc illam non ſatis perſpicue indicare videbatur. Abstinui, quantum potui, vocabulis, ut rarioribus, licet aureae aetati notis, v. c. *notatio* pro *etymologia* etc., ita iis maxime, quorum ſignificatio non ſatis definita videbatur, v. c. *elegantia*, *elegans*, *eleganter*; quibus tribus vocabulis ii, qui praecepta dant ſtyli latini, in primis libenter uti vulgo ſolent. Imo, ſicubi ſenſi vel opinatus ſum, hanc vel illam enuntiationem, vel etiam vocabulum, quo uti interdum coactus ſum, forſitan aliquid obſcuritatis aut dubitationis alicui lectorum adferre, vel alio, ac cogitavi, modo explicari poſſe, ſtatim aliquid explicationis addidi: omninoque omnia, quae non manifeſta eſſent, explicanda omnique dubitationi lectorum, quae cogitari poterat, occurrendum ſtatui. Tam enim amans ſum perſpicuitatis, ut ei omnia poſtponenda cenſeam. Nec exempla priſcorum ad illuſtranda praecepta et confirmanda deeſſe facile paſſus ſum. In quibus conquirendis quantum operae ac laboris mihi adhibendum fuerit, facile intelligent, quicunque de talibus rebus judicare valent. Nec ſatis erat loca conquiſiviſſe; debebam etiam haec diligenter perlegere et videre, an contextus con-

conveniret, ac propterea saepe permulta antecedentia, permulta sequentia verba, simul legere. Sed hujus omnis laboris nos non poenitebit, modo ne ea utilitate, quam spectavimus, careat.

At forsitan erunt, qui querantur, nos nimis late de stylo bene latino exposuisse, in primisque nimis multa priscorum loca ad praecepta nostra confirmanda et illustranda adtulisse, ut contra alii fortasse querentur, nos nonnunquam nimis breviter locutos esse. Nam e suo quisque gustu atque cognitione de rebus judicat. Qui bene latine scribendi satis peritus est, ei non vitio vertendum, si queratur nimis fuse istam rem explicatam esse, si quidem haec praecepta ad eum erudiendum scripta velimus esse. At tali viro ista praecepta non scripta sunt: hoc enim foret *docere piscem natare.* At is sinat alios, qui nondum bene latine scribere sciant, ista legere et, quam possint, utilitatem ex iis capere. Sic et alii, qui ingenii praeclari ope adjuti e paucis verbis mentem scriptoris statim adsequi et intelligere queunt, fortasse, si de se ad alios omnes concludent, de nimia dictorum multitudine conquerentur. At et hi cogitent, non omnes homines eadem esse intelligentiae celeritate ac felicitate: omninoque, si quid sine addita explicatione ipsi intelligant, hanc explicationem, tanquam ad se non pertinentem, praetermittant, cogitentque, alios fortasse fore, qui ea frui cupiant, et quibus ea sit jucunda atque utilis. Ita equidem in legendis libris omnibus agere soleo. In quibus si quid explicatum invenio, quod dudum satis noram, puto explicationem istam non mihi, sed aliis, scriptam esse, vel, si quid late explicatum video, quod statim e duobus verbis intelligo, hoc minime

minime aegre fero, quia credo, hanc explicationem aliis utilem fore: ut contra ſaepe, ſi rem, quam antea plane ignorabam, late explicatam video, hanc explicationem magna cum laetitia accipio et ſcriptori gratiam habeo, cogitans ſimul, multos alios lectores forſitan iſtam rem ſine iſta explicatione intellecturos eſſe. Nam non omnium hominum eſt eadem cognitio, idem ingenium: atque, ut, e vetere proverbio, *non omnia poſſumus omnes*, ita non omnia omnibus ſcribimus. Iniquum enim putamus eſſe, *unum hominem*, ſi quid ſibi haud neceſſarium videtur eſſe, ſtatim clamare: *hoc omnino non neceſſarium eſt:* debebat dicere: *hoc mihi haud neceſſarium videtur eſſe.* Pauci ſunt libri, qui certo generi lectorum deſtinati eſſe dici poſſint: et in talibus libris facile eſt ſe ad lectorum intelligentiam accommodare. At plerique libri variis lectoribus ſcribuntur: et quis hic modum ubique ſervare queat? Et talis eſt hic in primis liber. Quem ſi omnes vel ſaltem plerique lectores omnis generis confirmabunt praecepta nimis multa vel nimis fuſe explicata et illuſtrata continere, humanitatis erit meae credere, me peccaſſe, atque haec peccata, ſi libri iterum edendi occaſio detur, corrigere. Nam ſcriptor debet ſe ad lectores accommodare, non hi ad illum. At ſcriptor non poteſt ſe ad unum accommodare; niſi forte *hic unus* de cognitione et guſtu hominum omnium vere judicare queat. Sed quis mortalium hoc de ſe confirmet?

Quod ad exempla e priſcis addita adtinet, ea propterea adjeci, quia auctoritati meae, quae in talibus rebus nulla eſt, et nulla eſſe debet, credi nollem. Melius eſt, lectorem verba priſcorum ipſa videre et cum meis comparare, atque ipſum judicare. At paucio-

paucioribus exemplis defungi poteramus. Fecimu hoc etiam quam saepissime, et ubicunque licuit imo interdum, ubi res non egebat, exemplis prisco rum plane abstinuimus. Interdum vero plura ad ferre debuimus, ut lectores viderent, rem, de qu sermo est, valde usitatam apud priscos esse, atqu usitatiorem quam antea credidissent. Deinde, cun non omnis contextus idem sit, possit forsitan aliqui lectorum, unum locum Ciceronis videns, credere huic tantum loco, vel huic tantum contextui, ne alii quoque, istam rem convenire: at, ubi plur loca, eaque varii contextus, videt, judicare facil potest, in quali contextu illam rem vel illud voca bulum et quomodo adhibere possit. At fortasse di cent alii, nos debuisse tantum loca citare, nec ips verba ponere. Recte; at non omnes lectores isti libris, v. c. Livio vel omnibus Ciceronis operibus instructi sunt, aut eos non ad manus habent; om ninoque humanius esse putamus, lectorem molesti evolvendi libros, ubicunque fieri potest, liberare quam eum, ut ubique modo hunc, modo illum scrip torem evolvat, cogere, praesertim cum nihil frequen tius sit, quam loca, quae tam breviter citentur, fal so citata reperiri, id quod vel errore scriptoris, etian accuratissimi, vel typothetarum vitio valde vulgari vel etiam interdum, quia scriptor locum ipse nor inspexit, aliorumque auctoritati credidit, aliisve de caussis accidere solet. Perspicuitati quoque manifestc convenientius est, lectorem locum, qui rei confir mandae vel illustrandae caussa laudatur, videre sta tim et legere, ut statim videat, quibus verbis res ni tatur. Hoc autem liquido confirmare possum, me quaecunque priscorum loca adtulerim, ea non modc

aliquo-

aliquoties ſummaque diligentia et religione inſpe-xiſſe ac perlegiſſe, ut adeo praeſtare audeam, nihil hic a me vitii commiſſum eſſe, ſed etiam, ubicunque fieri potuerit, illa ſummo ſtudio contraxiſſe, nec plus verborum, quam ad illuſtrandam confirmandamque rem pertineret, adpoſuiſſe; niſi forte perſpicuitas, cujus in primis ratio eſt diligenter habenda, poſtulaverit, ut interdum vel praecedentia vel ſequentia verba ſimul adderentur. Et quisque prudens lector per ſe intelligat neceſſe eſt, quantum laboris et moleſtiae iſtorum tot locorum conquiſitio, non modo multum temporis, ſed etiam certas ejus opportunitates, ac praeterea multum meditationis poſtulans, mihi adtulerit, ut profecto hinc adpareat, me illa tanto cum labore et cum tanto temporis impendio conquiſiturum, inſpecturum, et aliquoties perlecturum fuiſſe, niſi eorum utilitatem ac neceſſitatem perſpexiſſem. Animadverti etiam in libro iterum perlegendo, me nonnullas res aliquoties, alio tamen conſilio, atque ita alio plerumque modo, tractaſſe et illuſtraſſe: ſed fere non video, quomodo aliter agere potuerim; materia manifeſto ita poſtulabat, v. c. de *qui* pro *is vero, et is* etc. exponitur et in cap. de *connexione* et in cap. de *brevitate:* utrique vero capiti conveniebat etc. Et lectoribus, rem ſerio cogitantibus, non injucundum iſtud erit, quia ſic eandem rem in diverſa relatione conſpiciunt, atque vident, quomodo una res ſaepe varie proſit.

Omnino nihil omiſi, quod ad rationem ſtyli bene latini accurate planeque cognoſcendam pertinere poſſet; nec quidquam facile poſui, cujus non cauſam, ſi ulla ratione inveniri poterat, adderem. Inſerui etiam nonnulla, quae, licet non directe ad ar-

tem bene latine ſcribendi pertinere videantur, tamen ei, qui de latinitate aliisque rebus ſubtiliter judicare ſoleat vel velit, non injucunda eſſe ſpero, v. de *mecum*, *nobiscum* etc., cur *τὸ cum* poſtponatur etc. Diſplicebunt illa non niſi ei, qui in libro tantum ea invenire cupit, quae titulus ejus indicavit. Non nego, me mihi operis tractationem tali modo, cum ſingula accurate explicanda, aliaque multa ad ſubtilem latinitatis cognitionem pertinentia addenda mihi putarem, paulo difficiliorem reddidiſſe. Poteram, more aliorum, praecepta ſtyli breviter et ſummatim tradere: et haec brevitas magnam interdum famam, auctoritatem, doctrinaeque opinionem adfert, quia is, qui de re breviter loquitur, eam videtur conſiderare tanquam notam et manifeſtam atque adeo facillimam: cum tamen, ſi illam ſatis late diligenterque tractare debuiſſet, forſitan haeſiſſet. Quis v. c. non poſſit hodie Compendium aliquod antiquitatum romanarum etc. ſcribere? at late ſingulas earum partes accurateque explicare nonne eſt majoris difficultatis? Alii etiam ſatis habent in praeceptis ſtyli tradendis ad priſcorum uſum dicendi provocare, eoque lectores diſcipulosque ſimpliciter ablegare: at ego hunc uſum dicendi ipſe accurate contemplatus ſum, ejusque fontes ſtudioſé indagavi, diligenterque examinavi, ut adeo mea praecepta ſtyli poſſint philoſophica vocari, ſi quidem ea tractatio materiae cujusque philoſophica vocanda eſt, ubi cauſas ubique ſedulo inveſtigas, ac, ſi nullae reperiri poſſunt, hoc fideliter indicas. Multos etiam eſſe ſcio, qui, ut explicatione rei alicujus ſuperſedeant, laboremque ſibi faciliorem reddant, lectores ad alios homines doctos ablegent, his v. c. verbis: *vid. Salmaſ. ad Solin.*, *Burm. ad Quintil.*, *Drak.*

ad

ad Sil., *Casaub. ad Suet.*, *Graev. ad Cic.* etc. Non nego, hoc speciem doctrinae et diffusae lectionis interdum adferre iis, qui ita loquantur, praesertim apud imperitos. At non semel vidi, apud illos doctos, ad quos lectores rejiciuntur et ablegantur, nihil explicationis reperiri: ut manifestum sit, illos propterea, quia ipsi rem non intellexerint, nec tamen suam inscitiam fateri voluerint, ac simul morem citandi inveteratum sequi studuerint, lectores ad alios doctos ablegasse. Non igitur hunc morem citandi sequendum putavi, praesertim cum saepissime lectoribus non ad manus sint isti libri citati. Ipse dixi, quae noram, ac, quae ignorabam, fassus sum me ignorare, ut alii, quae ipse nescirem, ea, si vellent, altius indagare studerent. Nam ista ingenua professione nostrae ignorantiae plus profecto prosumus, quam specie doctrinae perfectae omnibusque numeris absolutae et extra erroris aleam positae prae nobis ferenda.

Forsitan et erunt, qui vitio mihi vertant (nostra enim aetate nihil non timendum est), quod contra nonnulla a magnis quibusdam viris, quorum est magna in hoc doctrinae genere auctoritas, ut Ernestio et Gesnero dicta dubitationes, legitimis tamen caussis instructas atque munitas, proferre non dubitaverim. Hic equidem non nego, hoc a me invito factum esse. Tanti enim istos viros facio, quanti eos pauci facere posse videantur. At veritatem tamen, quam ubique secutus sum, quae est regina omnis et scientiae et eloquentiae, et quae non ab opinionibus atque auctoritate virorum celebrium pendet, longe pluris faciendam esse omnium hominum auctoritate, quis non concedat? Nec mea dicta illorum virorum dignitati summae et dudum stabilitae quid-

quam officere possunt, sed docent tantum, omnes magnos viros esse homines. Et quid fiet literis, si Lutheri, Melanchthonis, Gerhardi, Chemnitii etc., Lipsii, Casauboni, Gronovii, Graevii, Burmanni etc. auctoritate ubique ac sine ulla dubitatione insistamus ac nitamur, nec ulterius pergere studeamus? Sed omnis res vertitur in eo, utrum dubitationes meae justis causis nitantur, nec ne.

Si quando peccavero, quod in tanta rerum multitudine et in tam subtili accurataque earum explicatione facile accidere potuit, veniam a lectoribus prudentibus et humanis mihi tributum iri spero, praesertim cum viam nondum tritam ingressus sim, et multis subsidiis, v. c. libris Vossianis omnibus, carens pleraque ingenioli mei ope diuturnaque meditatione invenire atque digerere coactus sim, ac praeterea longe altius, quam adhuc factum, penetrare studuerim, hancque in rem multa, quae vulgo omitti soleant, simul investiganda, examinanda, et explicanda mihi sumserim. Quis in tam longa, lubrica, et minus expedita via non interdum labatur? Suave igitur mihi erit, a peritis discere, ubi et cur peccaverim, et quomodo melius hoc vel illud tradere debuerim. Nihil suavius mihi est, quam corrigi: nam omnis correctio, a magno viro profecta, est via ad discendum, nec quisquam me cupidior discendi esse potest: habemus enim ad summam usque senectutem innumerabilia, quae discamus. Nec is ego profecto sum, qui vituperari nolim; modo vituperatio sit justa, hoc est, causis idoneis munita. Nam aliquem vituperare, causis nullis additis, est ei injuriam facere, praesertim si vituperatio ab homine proficiscitur, cujus nomen nescias: quia ita latet, an de

de re ſatis judicare poſſit. Longe vero ſuavior erit mihi vituperatio, ſi, praeter additas juſtas ejus cauſas, ſimul additum quoque fuerit, quomodo melius et diſtinctius res quaeque explicari potuiſſet ac debuiſſet. Velim etiam vituperatio ſit modeſta et humanitatis plena. Modeſtum humanumque eſſe non repugnat τῷ vituperare; ac veritatis defenſio, quam ſolam ſpectare debet omnis vituperatio, profecto non indiget immodeſtia et inhumanitate. Qui de libris ita judicare ſuſtinent, tanquam ipſi ſint judices a rege aliquo hanc in rem conſtituti et lecti, ac cum ſcriptoribus illorum ita agunt atque loquuntur, tanquam judex, de furto vel veneficio quaeſtionem habens, cum homine nequam, vel tanquam herus cum ſervo, vel etiam tanquam inſolens ludi magiſter in cathedra ſedens cum puerulo elementa literarum recitante, eorum arrogantia et temeritas, ut plus ipſis quam ſcriptoribus nocere ſolet, ita non digna eſt, quam hi magnopere curent. Suaviſſimum igitur mihi erit, ſi intelligentibus placuerit, ea, quae in hoc libro deſiderent vel correctione digna judicent, mecum per literas communicare, cauſasque juſtas, ut mos illorum fert, adnectere: tali enim modo eorum admonitiones certo acciperem, omniumque optime ex eorum judiciis utilitatem optatam capere poſſem. Et hic mos ante centum circiter annos adhuc obtinuit, ut, ſi quis eruditorum in libro alicujus ſcriptoris aliquid deſideraret, hoc per literas auctori ſignificaret. Si quis tamen malit ſuas correctiones et admonitiones in commentariis literariis, in quibus novi libri indicantur, et, ut dicunt, recenſentur atque interdum diligenter judicantur, palam proferre, more ita ferente: non poſſum ei equidem

vitio valde vertere, quod morem hodiernum, ex quo docti omnes suas dubitationes et vituperationes ab omnibus doctis legendas curant, quam eum, qui olim obtinuerit, sequi praeoptet. Quia tamen non omnes istos commentarios legendi mihi copia est (sunt enim hodie permulti), facile accidere potest, ut istae correctiones et admonitiones, palam propositae, mihi ignotae maneant, et, quamquam ab aliis, non tamen a me, cujus tamen praecipue interfit eas videre, legantur, atque ita ego utilitatem ex iis percipiendam non percipiam. Non cogitant hoc semper Recensentes sic dicti, qui cum scriptore aliquo ita loquuntur, tanquam is coram iis eorumve tribunali praetorio stet, decretum aliquod praetoris auditurus, vel tanquam certo sciant, eum ipsorum admonitiones lecturum esse, cum tamen saepe fiat, ut ille eas nunquam videat, ac ne audiat quidem de iis aliquid.

Neque vero fortasse non mirabuntur lectores, me ea scriptura vocabulorum latinorum, quam in cap. de orthographia defendere studui, v. c. *conlatum, inmutabilis* etc. non ipsum esse usum. Fateor me sic scribere debuisse. At primum nimis adsuetus jam eram alteri scripturae, *collatum, immutabilis* etc.: et ea, quibus nimis adsueti sumus, non facile dediscuntur; videbamque simul, etiamsi illam scripturam, ubicunque ejus memor fuissem, recepissem, alteram tamen se longe saepius oblaturam et, me imprudente, immixturam fuisse: quam varietatem vitare malui. Deinde tota ista res mihi nunquam magna visa est, quia omnem pulchritudinem dicendi ac scribendi in ideis, non in externa vocabulorum forma, ponere soleo: omninoque in usurpanda

da nova scriptura non primus esse cupio: hinc ante exspectabo, quid alii sentiant, quam ipse ea utar: nam singularibus rebus uti nolo. Loqui tamen, quia omnino nihil praetermittendum erat, de ista re, atque ea, quae veritas mihi dictare videbatur, dicere debui.

Hic liber dicatus est, non tironibus, ut sua sponte patet, sed provectioribus, omnibusque iis, quibus fortuna non dedit occasionem in adolescentia priscos ipsos, maximeque Ciceronem, accurate perlegendi, eque hujus libris styli bene latini cognitionem justam hauriendi, in primis tamen magistris. Qui si in praelectionibus suis illo uti velint, laborem suum longe faciliorem fieri fortasse sentient. Qui si forte tamen judicent, hunc librum paulo majorem esse, quam ut praelectionibus servire commode possit, aliumque et eum breviorem, sed illi tamen similem, optent: forsitan curabo, ut ejusmodi libellus, in quo non nisi praecepta illa styli bene latini, omissis vel explicationibus vel exemplis vel utrisque, aliquando prodeat. Facilius enim est praecidere, quam addere. Nunc vero non poterat ista res breviter summatimque tractari, quia sine explicationibus et exemplis non satis intelligi praecepta ista potuissent. Vidi etiam in relegendo libro, potuisse in nonnullis locis ac debuisse plura dici: nec vero non meliora aliquot exempla, libro jam absoluto et Lipsiam transmisso, in mentem venisse vel inter legendum, ut fit, occurrisse confirmo.

Ceterum, ut mihi plane persuasum est, nulla alia ratione, quam ea, quae hoc libro exposita est, facultatem bene latine dicendi scribendique recte

certoque addisci posse, ita vehementer laetabor, si consilio, quod hic secutus sum, optatus eventus responderit, ac si ego videro, in posterum non amplius stylum bene latinum in verbis et phrasibus, sed in ideis praeclaris ac praeclare connexis, omnique in perspicuitate, gravitate, et suavitate dicendi, hoc est, in eloquentia poni, ac neminem pro bene latine scribendi perito haberi, qui non simul eloquens reperiatur. Major profecto inde fluet utilitas, quam adhuc vulgo creditur. Vulgo dixerunt hucusque permulti: *quid prodest mihi ars bene latine scribendi: ego aliquando Sacerdos aut Iureconsultus fiam aut Medicus.* etc., *ubi theodisce loquendi copia saepe datur, non item latine.* Sic et saepe parentes eandem ob causam filiis studium styli bene latini dissuadent, vel iis inutile certe arbitrantur. Non male, si quidem res vertitur in vocabulis et phrasibus. At, si omnes bene latine scribere discunt, ita ut eloquentiae ubique ac praecipue ratio diligenter habeatur, necessario sequitur, ut, qui bene latine scribere sciat, is deinde etiam bene theodisce, francice etc. possit scribere ac dicere. Nam eloquentia omnibus in linguis est eadem: vestis ejus (h. e. verborum habitus) est duntaxat varia. Quare, cum is, qui ea, quam dixi, ratione bene latine scribere discit, simul eloquentiam manifesto discat, atque ita duos parietes, ut est in veteri proverbio, de una fidelia dealbet h. e. et latinae linguae et eloquentiae cognitionem simul eademque opera sibi comparet, nonne hanc utilitatem magnam esse patet? Quis enim eloquentia carere potest? Nemo plane. Quisque enim homo, vel agricola, perspicue, interdum etiam graviter

viter atque ſuaviter, loqui debet, v. c. cum filiis ſuis, v.c. in prudenter reprehendendo, adhortando etc., aut cum uxore, cum cognatis, cum ſuperioribus, v. c. in rogando, narrando, ſe excuſando etc. Ac profecto multae contentiones, offenſiones, accuſationes et inimicitiae vitarentur, ſi homines vulgo eloquentiores eſſent h. e. ubique et cum omnibus perſpicue, graviter, et ſuaviter loqui poſſent. Res per ſe loquitur. Iam, ſi omnes omnino homines debent (utinam inſtituta omnium locorum hoc fieri patiantur!) eloquentia inſtructi eſſe, quanto magis eruditorum eſt, illam conſequi ſtudere? — Vale lector docte atque humane, ac me, ſi non indignus ſum, favore tuo, tanquam ſuavi operae meae praemio, exhilara et recrea: ſaltem voluntati meae de juventute, quae in acquirenda ſtyli latini cognitione juſta multis in locis adhuc cum meo aliorumque magno juſtoque dolore retardari ſolet, bene merendi faveas velim! Hujus juventutis propius adjuvandae cauſa, quia philologi his raro, ſed plerumque eruditis, ſcribere ſolent, cogitavi ſaepe *Lexicon* aliquod, in quo vocabulorum latinorum notiones accuratius et dilucidius, quam adhuc factum, explicarentur et digererentur, ac prima notio ubique, quantum quidem fieri poſſet, primo loco et deinceps derivatae ponerentur, et quod tamen ab juventute paupere facillime parari poſſet, it. *Grammaticen vernaculam*, ſimilem illam quidem libello *Langiano*, ſed accuratiorem, conſcribere, itemque *epiſtolas Ciceronis ſelectiores* animadverſionibus vernaculis illuſtratas in modum fere *Chreſtomathiae Geſnerianae* edere. Sed firmiter animum inducere nondum potui, ut tales labores aggrederer.

Ac profecto in principiis linguae peccari vulgo solet: quae si falso vel nimis indefinite tardeque traduntur, omnis linguae ipsius gustus perit. Quae discere homo cum gustu debet, ea et recte et mox discenda sunt. Quamdiu vero Lexica vulgaria, v. c. *Kirschii*, *Weberi* etc., in scholis regnant et significationes vocabulorum vel falsas vel indefinitas pueris et adolescentibus suggerunt; quamdiu libellus grammaticus Langianus in scholis regnat et vocabulorum compositionem vel indefinitam vel falsam vel imperfectam discipuli inculcat, tamdiu nulla spes erit, adolescentes latinae linguae in universum latinique styli iustam cognitionem esse consecuturos; nisi iis magistri sat multi obtingant, qui omnia vitia Lexicorum et omnia vitia libelli grammatici Langiani accurate corrigere, quae ibi indefinite dicta sint, recte atque ordine definire, et, quae ibi desint, ea perite supplere possint. An igitur istos labores aliquando suscepturus sim, nondum constituere et decernere equidem possum. Iterum vale, Lector humane, et omni felicitatis, quae in hominem cadit, genere abunde fruere. Scripsi Brigae, a. d. xv Aug. CIƆIƆCCLXXVIII

Imman. Io. Gerh. Schellerus
Rector regii Gymnasii illustris

PRAE

PRAEFATIO
EDITIONIS NOVAE

Etſi tum, cum haec *Praecepta ſtyli bene latini* primum edebam, eſſe opinabar, quod dubitarem, an ea multos vel lectores vel amicos eſſent inventura, tamen hanc dubitationem inanem fuiſſe vel inde patet, quod hic liber nunc iterum in lucem prodit. Iam licet gaudeam, operam meam hoc in libro adhibitam eruditis non diſplicuiſſe (qui ſane ſuaviſſimus laboris fructus eſt), tamen hoc ego favore me non ita auferri paſſus ſum, ut propterea mihi perſuaderem, librum ipſum omnibus numeris abſolutum eſſe. Imo eum ante, quam iterum prodiret, ſedulo perlegi, et multa paſſim correxi, multa magis definite tradidi, atque etiam, ubi opus erat, addidi. Noſtra enim, ut omnium rerum, ita et linguarum cognitio in dies creſcit, modo eam creſcere velimus, nec inepta ſuperbia inflati temere opinemur, ipſam ad ſummum jam faſtigium eſcendiſſe, neque ita incrementum amplius admittere: qua opinione nihil inſulſius ac pernicioſius eſſe poteſt. Imo debemus, ſi quidem cognitionem noſtram ſubtilem certamque eſſe vere cupimus, nos ubique ipſi calumniari ac ſapienter timere, ne forte in errore aut inſcitia verſemur, hinc noſtram qualemcunque ſcientiam quam ſaepiſſime excutere, ut videamus, quid certo ſciamus, quid non. Saepe enim in iis etiam peccamus, in quibus propterea, quod notiſſima vulgo eſſe arbitramur, a nobis peccari poſſe non credebamus. Hinc ad mortem usque, vel in notiſſimis rebus, diſcendum eſt, ſi quidem ad veritatem, ſine qua omnia, quae ſcimus, nugae ſunt, adſpirare, nec pro ea vanitatem erroremque amplecti volumus. Via ad veritatem

tatem ferens non modo est longa, multisque cum difficultatibus conjuncta, sed tam innumerabilibus etiam deverticulis, iisque amoena specie se saepe commendantibus, circumdata, ut, qui in ea non cum maxima adsiduaque adtentione ac diligentia incedat, facile aberret. Quod si multi viri, qui scribendo docendoque nominis claritatem adepti sunt, nunquam non cogitassent et diligenter secuti essent, saepe vel majores fuissent facti vel in fastigio, in quo ipsos existimatio hominum atque favor collocarat, mansissent.

Quod in praefatione prioris editionis ostenderam, me fortasse haec *Praecepta styli*, ut in praelectionibus Academiarum ac Gymnasiorum usurpari commode possent, in *Compendium* esse redacturum, ac praeterea *Lexicon latinum* et *Grammaticam latinam* editurum, his promissis, si quidem promissa nominari possunt, paulo post ita satisfeci, ut fortasse plus dedisse, quam dare voluisse videar. Nam 1) *Compendium horum praeceptorum*, idque passim auctius et emendatius, in lucem emisi 1780: quae editio post bis repetita est. 2) *Grammaticam latinam* duplicem vernacula lingua edidi: a) majorem 1779, quae accuratior et auctior denuo recusa est 1781: *) b) minorem 1780; quae et ipsa auctior et emendatior iterum prodiit 1782: **) 3) *Lexicon latinum* duplex, sed cum explicationibus vernaculis, edidi: a) *minus* in modum *Cellariani libri memorialis* 1779; quod accuratius auctiusque iterum typis exscriptum est 1780: ***) b) *majus* in modum *Kirschiani* fere *Lexici* 1783: ****) in quo summa cum diligentia versatus sum, et non modo plures vocabulorum notiones et constructiones, quam in aliis Lexicis, etiam *Gesneri Thesauro Stephaniano*, reperiuntur, congessi, sed eas quoque longe accuratius certiusque, quam adhuc esse vide-

*) Postea auctior prodiit, adjecto indice, 1790.
**) Tertium prodiit 1785.
***) Tertia editio prodiit 1790.
****) Quod longe auctius iterum editum est Tomis III, 1788.

videram, tradere ſtudui; cujus rei teſtimonio eſſe poſſunt vocabula innumerabilia, v. c. *natura*, *teneo*, *qui*, *ultro*, *usque*, *utique*, *ſagum*, *miſericordia*, *adſicio*, *congiarium* cet. Permultis imo plerisque vocabulis, licet ſaepe ſine ulla dubitatione (quis enim mortalium libenter dubitat?) explicentur, vernacule vertantur, et in latine ſcribendo uſurpentur, nondum certas ſuas notiones tributas eſſe certum eſt. Plerique eruditorum ob nimiam facilitatem aliasve ob cauſas nituntur hic ſola auctoritate celebrium virorum, ut *Caſauboni, Scaligeri, Salmaſii, Gronovii* cet., quaſi hi viri errare non potuerint aut nihil amplius eruendum aliis reliquerint. Hi viri telam texere tantum inceperunt, ſed perficiendam poſteris reliquerunt. Saepe eruditi vel certant, ſitne aliquis priſcorum locus corruptus an ſalvus, vel disſentiunt in explicatione ejus. Saepe interpretum alius confirmat, ſenſum ineſſe loco aptum, ubi alius contendit locum ſenſu plane carere: ſaepe alius dicit: *hic eſt ſenſus maniſeſto;* ubi alius dicit: *male; imo ſenſus eſt hic* cet.; ſaepe alius dicit: *locus aperte ſic eſt legendus*, ubi alius confirmat non opus eſſe mutatione. Et omnes tamen hi interpretes locum obtinent vel obtinuerunt locum in numero philologorum non vulgarium: nam de vulgaribus interpretibus hic dicere non adtinet. Hoc certamen, hic disſenſus, plerumque oritur inde, quod dubia aut ignota eſt vocabuli notio vel etiam conſtructio.

Vale, lector docte et humane, mihique, ſi dignus viſus fuero, favorem tuum conſerva. Brigae, menſe Februario 1784

Imman. Io. Gerh. Schellerus

AD TERTIAM EDITIONEM

Multa hic praefari non opus esse puto. Unum hoc monendum duco, hunc librum a me non modo denuo, quam potuerit, diligentissime perlectum esse, verum etiam, ut in fronte libri jam indicatum est, denuo passim et emendatum et auctum prodire. Sedulo et correxi si quae corrigenda, et addidi nonnulla, quae addenda videbantur; inprimisque id ubique egi, ut quae in superioribus editionibus minus vel definite vel perspicue tradita esse mihi essent visa, ea nunc magis definite magisque perspicue traderentur. In quo ut omnibus lectoribus satisfecerim, vehementer opto. Ceterum si videro, hanc meam curam novam eruditis non displicuisse, ac nonnullis lectoribus nonnihil utilitatis adtulisse, vehementer gaudebo. Vale, lector benevole; ac si quid forte in hoc libro restet adhuc vitii, quod meos oculos effugerit, in eo te pro tua humanitate, spero, tanto magis aequum praebebis judicem, quanto difficilius est, in tam longinquo labore nunquam non ita versari, ut nihil temere praetermittatur, quod praetermissum esse nolimus. Brigae, mense Febr., 1797

CON

CONSPECTUS

PARTIS PRIORIS

II) De

VIII)

V) Enun-

VIII)

PROOE

PROOEMIVM

SECTIO I

An ſtylus poſſit dici pro ſcriptione vel pro genere ſcribendi.

S*tylus* ſ. *graphium* proprie apud Romanos erat inſtrumentum ferreum, quo ſcribebant in tabellis ceratis, quae *codicilli* et *pugillares* vocabantur, ita factum, ut inferior pars eſſet acuta, qua literas in cera formarent et quaſi effoderent, quod proprie *exarare* dicebatur, ſuperior obtuſa ac plana, qua literas perperam factas cera obducerent atque ita delerent. Utebantur hac ſcriptione fere tantum, quando vel ſubito vel meditandi exercendique cauſa aliquid ſcribere cuperent: in iis, quae accuratius ſcripta vellent, charta, calamo, et atramento plerumque utebantur. Patet hinc, verbum *exarare* hodie a nobis, ſi quidem a nobis, qui tabulis ceratis non amplius utamur, omnino adhuc uſurpari poteſt, fere non niſi de ſubita et extemporali ſcriptione dici poſſe, v. c. quando aliquid chartae committimus commentandi cauſa, *wenn wir etwas concipiren.* Male ergo agunt, qui ad viros dignitate et honore ſummo conſpicuos ita ſcribunt: *Has ad te literas exarare auſus ſum*, pro *ſcribere.* Eſt inhumane dictum, quod facile ſentitur, ſi vertitur: *Dieſen Brief habe ich an Sie ex tempore zu ſchreiben gewagt:* poſtulat enim humanitas, ut ad tales viros accuratius ſcribamus, quippe qui credunt, obſervantiam ſibi debitam tali negligentia violatam eſſe. Intelligitur hinc ſimul notus ille locus Horatii, ſuadentis,

ut, si quid recte scribere cupimus, id accurate perlegamus et saepe corrigamus, Satir. I, 10, 72 *Saepe stylum vertas etc.*, h. e. *saepe deleas, quae scripseris, ac corrigas:* nam, si quid literarum in ceratis tabellis delendum atque cera obducendum erat, stylus verti debebat. Deinde per metonymiam, quae causam pro effectu poni permittit, stylus dictus est 1) de *scriptione ipsa* Sic Caecina in epist. ad Cic., in Epp. Cic. ad Div. VI, ep. 7 in. *cum praesertim adhuc styli poenas dem*, h. e. *puniar, poenas adhuc sufferam, quia contra Caesarem scripserim.* Sic Quintil. Instit. I, 1 *Non est aliena res — cura bene ac velociter scribendi. Nam — tardior stylus cogitationem moratur, rudis et confusus intellectu caret:* hic *tardior stylus* opponitur τῷ *velociter scribere*, estque manifesto *das langsame Schreiben*, et *rudis et confusus stylus* τῷ *bene scribere.* In primis tamen *stylus* apud Ciceronem dicitur de ea *scriptione*, *quae tantum exercitationis causa instituitur ac propterea crebro repetitur.* Cel. Ernesti in Clave Cic. explicat per *exercitationem scribendi ipsam:* quod etsi fere eodem redit, tamen prius paulo accuratius videatur. Cic. Orat. I, 33 *Caput autem est — quam plurimum scribere. Stylus* (h. e. creber styli usus s. crebra scriptio) *optimus et praestantissimus dicendi effector ac magister: nam, si subitam et fortuitam orationem commentatio et cogitatio facile vincit, hanc ipsam profecto assidua et diligens scriptura superabit:* ubi *adsidua scriptura* idem notat, quod antea *stylus.* Sic et Orat. II, 23 *Ubertas orationis stylo depascenda est*, h. e. *saepius scribendo:* quia, quo saepius scribimus, eo viliores et vulgariores nobis multae sententiae multaeque additiones videntur, quas tiro, primum scribens, magni facit et dignas, quibus utatur, habet. Cic. Orat. III, 49 *Hanc igitur ad legem cum exercitatione tum stylo, qui et alia et hoc maxime ornat ac limat, formanda nobis oratio est:* ubi *exercitatio* ad *saepius dicendum*, *stylus* ad *saepius scribendum* pertinet. 2) pro *ratione* vel *genere scribendi.* Cic. Brut.

Brut. 45 *Huius orationes tantum argutiarum — tantum urbanitatis habent, ut paene Attico ſtylo ſcriptae eſſe videantur*, h. e. *eo genere ſcribendi, quo Attici utuntur*, vel *ea ratione, qua Attici ſcribere ſolent*. Nos hoc in libello *ſtylum latinum* intelligimus de *ſcriptione latina* per ſe, non, quatenus exercitationi ſervit, vel etiam de *ratione latine ſcribendi*. Utraque notio, non valde inter ſe diſcrepans, e praecedentibus patet.

SECT. II

Stylus latinus hodie complectitur vel *complecti debet ſimul elocutionem.*

Stylus et *elocutio* hodie apud nos, ſi conſilium effectumque utriusque ſpectas, fere eadem ſunt et tantum hactenus differunt, quod ille ad ſcribendum, v. c. librum, haec ad dicendum, v. c. orationem, pertinet, h. e. ille *ſcribendo*, haec *dicendo* hominibus (lectoribus et auditoribus) rem planam reddere, eorumque animos cum delectare tum movere, ſtudet; ut adeo, quaecunque praecepta elocutioni ſerviant, eadem ſtylo ſervire poſſint ac debeant. Apud Romanos priſcos non ita. *Elocutio* apud hos erat domina, ut ita loquar, ſtylus eius ſervus. Colebant in primis *elocutionem*, ac magis bene dicendo, quam bene ſcribendo, v. c. libro edendo, inclareſcere ſtudebant, quia arte bene dicendi, quam reginam reipublicae romanae fere adpellare poſſis, via ad ſummos honores, ad ſummam auctoritatem dignitatemque, muniebatur; hincque indefeſſo ſtudio in dicendo ſe exercebant, ut in ſenatu, coram judicibus, et pro concione apte graviterque dicere poſſent: quam exercitationem ne in ſenectute quidem omiſſam eſſe notum eſt: cf. Cic. ad Div. VII, 33, ubi vel Hirtium declamationibus cum aliis uſum eſſe, duce Cicerone, legimus. Stylo ſ. ſcriptione fere tantum ad res vulgares, v. c. epiſtolas conſcribendas etc. et in primis pro ſubſidio elocutionis,

omninoque eloquentiae, usi sunt. Stylo s. scribendo operam dabant, eoque exercebantur, non tam, ut melius scribere, quam ut melius dicere possent. Hinc intelligendi sunt Cicero et Quintilianus, quando de stylo s. scribendo loquuntur, ejusque exercitationem commendant. Hanc propterea commendant, quod ita exercitatio dicendi adjuvatur: qui enim bene ac celeriter scribit, is quoque deinde bene ac celeriter dicit. Huc pertinent loci supra ad ostendendam styli significationem adlati; v. c. *stylus est optimus dicendi effector et magister* etc. it. Cic. ad Div. VII, ep. 25 extr. *nec transversum unguem a stylo: is enim est dicendi opifex* etc. Neque enim credendi sunt illi duumviri viam ad bene scribendum proprie monstrare, seu praecepta styli bene latini edere, voluisse. Id quod facile patet illos perlegenti. Immiscentur ibi innumerabilia non nisi ad orationes eas pertinentia, quibus in senatu de republica agi, populo lex vel suaderi vel dissuaderi, coram judicibus vel nocens accusari vel reus defendi solebat. Imo cuncta illorum praecepta eo tendunt, ut orator romanus, isque perfectus (cf. Cic. Or.), fingatur, h. e. qui triplici illo genere orationum excellat.

Nostrae eloquentiae longe alia est ratio, ac fuit illius Romanorum. Nostri oratores longe aliam personam gerunt, ac gesserunt oratores romani, qui non modo reipublicae administrandae peritissimi, ejusque adeo duces ac principes, sed simul quoque patroni caussarum erant. Nostri oratores, saltem in Germania, alios habent auditores ac romani. Hi loquebantur coram senatu, h. e. consessu virorum reipublicae gerendae, rei militaris, legumque peritissimorum; dicebant coram judicibus, a quibus non erat ad alios provocatio, et qui non raro magis verborum quam rei gravitate, magis eloquentiae lenociniis et artibus, quam caussae veritate, ad hominem vel damnandum vel absolvendum incitari solebant; dicebant coram populo universo, eoque libero

bero et imperante, cui placere non parum intererat oratoris, e cuius arbitrio tota res, quae vel ſuadebatur vel disſuadebatur, pendebat, et qui oratorem, ut exſibilare, ſi ſtulte loqueretur, ita, ſi praeclare, et laudibus et vero etiam honorum amplitudine ornare poterat. Facile intelligitur, neminem in conſpectum populi dicendi cauſa prodire auſum eſſe, niſi qui maximis eloquentiae praeſidiis inſtructus eſſet: adeo timebatur iſte conſpectus. Cicero, quamquam jam praetor erat, innumerabiles orationes coram judiciis habuerat, ac pro magno oratore habebatur, tamen in principio Orationis Manilianae, quae prima coram populo dicebatur, confirmat, ſe ad hoc uſque tempus non auſum coram populo dicere, quia ſciret, nihil huc adferri oportere, niſi quod ſumma eloquentia perfectum elaboratumque eſſet. Quod longe ſecus eſt noſtra aetate, in primis in Germania; ubi orator neque habet, quod auditores tantopere timeat, qui modeſtiores hodie ſunt, quam ut vulgariter dicentem exſibilent, neque, quod tanta ab iis praemia exſpectet. Longe quoque alias materias priſcos oratores, quam noſtri habeant, tractandas habuiſſe ſponte patet. Tales igitur oratores, tam perfectos ac civitati liberae aptos, cum fingere voluerint Cicero et Quintilianus: facile intelligitur, quidquid hi dixerint, ad romanae reipublicae ſtatum, non ad noſtra tempora, proprie pertinere. Multa tamen inde noſtrum in uſum quodam modo transferri poſſe, negari nequit: ſicut nihil eſt, unde non aliquid diſci poſſit.

Certum eſt, Romanos magis eloquendo quam ſcribendo operam dediſſe, illoque potius quam hoc inclareſcere ſtuduiſſe; ac, ſi quando de ſcribendo ſeu de ſtylo latino loquantur Cicero et Quintilianus, eos hanc ſcriptionem conſideraſſe ut praeparationem et adjutricem elocutionis. Nos contra hodie, quibus lingua latina eſt mortua, magis latine bene ſcribere quam dicere ac ſtyli latini potius quam elocutionis latinae laude inclareſcere

studemus. Duplici maxime consilio suscipi a nobis solet cura styli bene latini: et, ut orationem habeamus solennem, v. c. aditialem, in honorem ac memoriam magni viri etc., quae antea chartae mandari, atque, ut sic loquar, styli acumen subire solet; et in primis, ut scribamus aliquid, quod ab aliis legi inque vulgus exire possit, v. c. librum, dissertationem, prolusionem, epistolas ad eruditos etc.; ut sermones familiares, qui, ut ab aliis francogallice, ita ab eruditis inter se latine non raro instituuntur et exercitatione styli bene latini valde adiuvantur, aliasque utilitates inde exsistentes taceam. Hinc videor mihi *elocutionem* proprie ita dictam, licet ad orationes proprie pertineat, tamen, quia et *stylo* niti illa solet, h. e. quia nulla oratio hodie dicitur fere, quae non antea scripta fuerit, et quia omnis bonus orator non modo bene dicere sed etiam bene scribere debet et solet, propterea igitur mihi videor *elocutionem* cum *stylo* rite coniungere ac sub uno *styli* nomine comprehendere posse: ita, ut *stylus* bene latinus sit ratio bene latine non modo scribendi, verum etiam dicendi.

SECT. III

Quid sit ratio bene latine scribendi s. stylus bene latinus, pressius quaeritur.

Iam si inquirimus, quid sit *stylus bene latinus* s. *ratio latine bene scribendi*, in eius notione, subtiliter accurateque definienda, non parum difficultatis deprehenditur; hincque de ea inter eruditos non satis convenire mirum non est. Ut enim eos taceam, qui *stylum bene latinum* vocabulis ex aurea, quae vulgo dicitur, aetate petitis et ornata quadam, ut adpellant, illorum compositione s. syntaxi, nulla sententiarum, harumve veritatis et pulchritudinis, nullaque contextus ratione habita, constare opinantur (quae secta non est paucissimorum): ipsorum Philologorum bona pars, si ex ea, quid sit *bene*

latine

latine ſcribere, quaeris, hac reſponſione defungi ſolet, ut dicat, hoc nihil aliud eſſe, quam eo modo ſcribere, quo priſci Latini aureae aetatis, v. c. Nepos, Livius, Cicero, Terentius, ſcripſerint. At haec reſponſio, per ſe illa quidem vera, tamen eſt tam incerta atque indefinita, ut rem non explicare ſed explicando ludere videatur. Nam, ſi cui v. c. dicerem, *bene pingere* et *bene canere* eſſe *eo modo pingere* et *canere*, *quo boni pictores pinxiſſent, boni cantores ceciniſſent*, an ille crederet, me explicaſſe eiusque quaeſtioni ſatisfeciſſe? nonne potius, ſe a me ludibrio habitum eſſe? Pergeret enim quaerere, quinam eſſent boni pictores et boni cantores, cur ita vocarentur, quo modo quibusve ex regulis pinxiſſent ac ceciniſſent, et cur illorum imitatio pro arte bene pingendi canendique haberi deberet. Ita, qui breviter reſpondit, *bene latine ſcribere* eſſe *more priſcorum Latinorum ſcribere*, is nondum ſatis reſpondit: ſuboritur enim alia quaeſtio, quare iſta ipſa priſcorum Latinorum imitatio pro arte bene latine ſcribendi habenda ſit, et quibus rebus haec ars, haec ſcientia, proprie conſiſtat. Videamus itaque, an alia via, eaque certiore, iſtam rem expedire ac ſimul ſtylum bene latinum, qui multis hodie ſordet a contemtu, quem propterea, quod vocabulis meris conſtare vulgo creditur, praeter dignitatem patitur, vindicare poſſimus.

Quemadmodum hodie omnes ſcriptores vernaculi *theodiſce* quidem, at non omnes *bene theodiſce*, et omnes ſcriptores francici *francogallice* quidem, at non omnes *bene francogallice* ſcribunt, ita ſcriptores latini, qui in Italia, in Latio, Romae, in Hiſpania etc. vixerunt, etſi omnes *latine*, tamen non omnes *bene latine* ſcripſere. Qua de re nullam dubitationem inter eruditos eſſe certum eſt. Quaeramus igitur, quid ſit *bene latine ſcribere*, ut et de priſcis illis Romanis et de iis, qui recentioribus temporibus bene latine ſcripſiſſe vel adhuc ſcribere creduntur, recte iudicare, atque ita, quid nobis, ſi qui-

si quidem huius artis vere cupidi simus, fugiendum, quid sequendum sit, queamus scire. Quaeramus vero potius ante, quid sit *bene scribere*: deinde sponte sequetur, quid sit *bene latine scribere*. Qui enim *bene scribendi* peritus est, is postea *bene francogallice*, *bene latine*, *bene theodisce* etc. scribere facillime potest, si quidem istas linguas callet: quemadmodum, qui *bene canere* scit, is *omnibus linguis*, si earum cognitione justa instructus est, *bene canere* sciat necesse est. Nempe ego puto, in hac formula, *bene latine scribere*, vocabulum *bene* non ad τὸ *latine*, quod vulgo perperam consuetudine decepti faciunt, sed ad τὸ *scribere* pertinere, ac proprie ita iungi verba debere: *bene scribere latine*, h. e. *bene scribere, idque latina lingua*. Qui vocabulum *bene* cum τῷ *latine* coniunxerunt, in hunc simul deinde errorem, ut fere necesse erat, inducti sunt, ut crederent, *bene latine scribere* non nisi vocabulis eorumque compositione quadam contineri.

Bene scribere et *dicere* (nam *scribere* et *dicere* hic pro eadem re habeo, ut jam supra monui, quoniam, qui *bene dicere* potest, is scit quoque *bene scribere*, et contra), est ubique et *perspicue*, et *suaviter*, et, si quidem opus, simul *graviter scribere* et *dicere*, uno verbo, *eloquentem esse*. Eloquentia enim est facultas de re *perspicue*, *suaviter*, et *graviter*, *dicendi* (et *scribendi*). *Perspicue*, ut facile intelligaris ab auditoribus et lectoribus; *suaviter*, ut libenter atque ita adtente audiaris vel legaris; *graviter*, ut rei, quam tractas, magnitudo sentiatur. Addunt nonnulli *copiose*: at equidem iustam, ut *brevitatem*, ita *copiam dicendi* potius habuerim pro subsidiis primariarum eloquentiae virtutum, perspicuitatis, suavitatis, gravitatis. Cicero quidem Or. 21 ab eloquente postulat, ut *probet* (s. persuadeat), ut *delectet*, ut *flectat*. At, quod ille per *probare* intelligi vult, id ego per *perspicuitatem dicendi* intelligo, quod facile patebit; ut adeo res eodem redeat. Quemadmodum igitur

tur nemo *bene scribit*, nisi eloquens, ita *bene latine scripserunt* e priscis Latinis non nisi eloquentes, ut Cicero, Caesar, Livius, Virgilius, Ovidius etc. Hi itaque *boni scriptores* dicendi: nam fuerunt *eloquentes*, licet orationibus habendis non omnes operam dederint. Potuisse tamen Livium, Virgilium, Ovidium etc. egregias orationes scribere, quis in dubium vocaverit? Omnis ergo *bonus historicus* est eloquens, quia perspicue, suaviter, graviterque narrat: omnis *bonus poeta* est eloquens ob eandem perspicuitatem, suavitatem, et gravitatem dicendi: sic et omnis *bonus Comicus* etc. Iam, si omnes eloquentes Romani, h. e. qui ubique perspicue, suaviter, et, ubi opus, graviter dixere et scripsere, si, inquam, hi omnes fuerunt *boni scriptores, beneque latine scripserunt:* sequitur, *primum*, hanc laudem in primis in scriptores aureae aetatis, quae dicitur, cadere, quia hac aetate eloquentiae studium ob commoda publica regnabat; *deinde*, Ciceronem horum omnium optimum scriptorem fuisse, h. e. horum omnium *optime latine scripsisse*, quia omnium Romanorum eloquentissimus fuit, h. e. omnes Romanos et in dicendo et in scribendo perspicuitate, suavitate, ac gravitate dicendi vicit.

Ergo et hodie *bene latine scribere* s. *stylo bene latino uti* est *in latine scribendo ita versari, ut perspicue, suaviter, graviterque scribas*, uno verbo, *latine eloquentem esse*. Et quia hoc vulgo placet (cui enim haud placet eloquentia?), propterea vocatur etiam a nonnullis *pulchre latine scribere:* id enim cuique pulchrum est, quod ei placet. Quia porro, si perspicue, suaviter, graviterque dicere ac scribere cupis, non promiscue proferendum est, quidquid in mentem vel buccam venit, sed diligenter *eligenda* sunt ea, quae istam perspicuitatem, suavitatem, ac gravitatem omnium optime adiuvent, v. c. aptae venustaeque sententiae, apta ac firma argumenta, testimonia, aptae similitudines, apta verba; aptus et concinnus eorum ordo, apti tropi atque figurae; hinc quoque

eleganter latine dicere ac *scribere* a nonnullis non male vocatur. Nam *elegantia*, h. e. *der Geschmack*, cernitur in eo, si in dicendo ac scribendo inter multa, quae poni poterant vel poni posse videbantur, optima et aptissima quaeque iudicii subacti ope *eligimus*. Hinc *elegantia* *) a Cicerone tribuitur et philosophis, quia hi in rerum explicatione ac partitione verba aptissima, h. e. maxime perspicua, atque ordinem aptissimum, *eligere* ac sequi debent, et omnino omnibus scriptoribus, licet non *copiose* scribant, dummodo apte rem enarrent atque explicent. Interdum enim materia, quia est vulgaris, exilis, nota, non admittit *copiam dicendi* vel *gravitatem*, estque talis, ut eloquentissimus, si velit copiose vel graviter

*) *Elegantia* proprie est, quando in omnibus, quae vel agimus vel dicimus ac scribimus, optimum quidque *eligimus*, atque ita ubique aptissimum quidque agimus, dicimus, scribimus, v. c. qui domum sibi aedificat, omnesque ejus partes ita instituit, digerit et instruit, ut ipsius commoditati ac simul pulchritudini optime serviant, is, licet sumtibus, quantum fieri potest, diligenter parcat, nec magnificentiam proprie adhibeat, tamen *elegans* in aedificando dici potest. Et sic Nepos de Attico c. 13 *elegans, non magnificus: splendidus, non sumtuosus, omni diligentia munditiem non adfluentem adfectabat.* Neque tamen hinc sequitur, qui per maiores sumtus et cum maiori magnificentia domum suam aeque commodam ac pulchram sibi reddere velit, eum non *elegantem* esse. Uterque est *elegans:* ille per minores, hic per maiores sumtus: ille sine magnificentia, hic cum ea. Sic, qui rem vulgarem vel eam, quae animos non commovere debet ac potest, sed tantum, ut nota fiat, memoranda est, refert, is, licet non copiose, non graviter, narret, tamen *eleganter*, h. e. apte, narrat. Hinc Caesaris Commentarii recte dicuntur *eleganter* scripti: omnia enim dixit, e quibus res ipsius gestae earumque ratio perspici posset. Sic et Nepos, Terentius, *elegantes* scriptores. Nec tamen hinc sequitur, qui in dicendo copia ornatuque verborum utatur, quod Cicero fecit v. c. in Maniliana etc., eum propterea non esse elegantem. Cicero fuit elegans cum splendore et copia verborum, Caesar fuit elegans sine ea.

viter dicere omniaque ornamenta oratoriae artis adhibere, ridiculus et absurdus fiat. Interdum etiam brevitas perspicuitati, itemque suavitati et gravitati, melius servit, quam copia. Manifestum vero est, *τὸ pulchre* et *eleganter scribere* non ad verba per se, sed ad notiones ideasque in iis latentes, harumque aptam compagem et constructionem seu contextum pertinere. Quemadmodum vero haec tria, *bene latine scribere, pulchre latine scribere, eleganter latine scribere*, plane eadem sunt, ita possit quoque forsan pro iis dici *subtiliter latine scribere*; quia *subtilitas dicendi scribendique* in eo consistit, si ita dicis ac scribis, ut nihil vitii (scil. non modo contra linguam, sed etiam contra eloquentiam) committas. Iam, si quis ubique perspicue, suaviter, et, ubi simul opus, graviter scribit, hancque in rem non nisi aptis argumentis, eorumque iusta tractatione et exornatione, aptis testimoniis, similitudinibus, vocabulis, horumque iusto ordine, aptis tropis, figuris, aptaque et brevitate et copia utitur, atque ita nihil vitii contra eloquentiam committit, nonne is *subtiliter*, h. e. recte eleganterque, scribere dicendus est? Hinc *subtilitas scriptorum* laudandi causa a Cicerone dicitur et cum *elegantia* coniungitur ad Div. IV, ep. 4. §. 2 *facile*, inquit, *cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiae.* Sic Cicero Or. II, 7 *cui* (Catulo) *non solum nos latini sermonis, sed etiam Graeci ipsi solent suae linguae subtilitatem elegantiamque concedere.* Sic et *subtilis* ab eodem dicitur Q. Scaevola, magnus ut Iureconsultus ita Orator, Or. I, 39 *homo omnium et disciplina juris civilis eruditissimus et ingenio prudentiaque acutissimus et oratione maxime limatus atque subtilis, atque, ut ego soleo dicere, juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus* etc. it. Cic. Brut. 9 Lysias dicitur *subtilis et elegans scriptor, quem jam prope audeas oratorem perfectum dicere.* Quia tamen Cicero, in usu nonnullorum vocabulorum interdum forsitan inconstantior vel incertior, Orat. 23 *subtilitatem orationis* de *Attico dicendi genere*,

genere, hoc eſt, ut ille explicat, *ſubmiſſo*, *humili*, *tenui* uſurpat, eique *grandiorem* et *pleniorem vocem* opponit in Brut. 84, atque ita *copiam dicendi*, in qua Cicero, nondum oblitus copiae Aſiaticae, ſummam eloquentiam ponebat, illi *ſubtilitati* opponit: ego, qui mihi perſuaſerim, ut omnem eloquentiam, ita copiam dicendi, ſed juſtam aptamque, ad ſtylum bene latinum pertinere, nondum audeo *ſubtilitatem latine dicendi ſcribendique* cum *arte bene*, *pulchre*, *eleganter dicendi ſcribendique* commutare.

Iam, uti e ſupra dictis luculenter patet, neminem poſſe bene latine ſcribere, qui non ſit orator vel eloquentia inſtructus, ita certum eſt, quotquot bene latine ſcribendi laude recentioribus temporibus inclaruerint, quales eſſe ſcimus Politianum, Bembum, Graevium, Geſnerum, Erneſti, Ruhnkenium etc., eos omnes hanc laudem non vocabulis meris e Cicerone ſumtis inque ordinem pro libidine redactis, quod imperiti credunt, ſed eloquentia latine declarata ſibi comparaſſe. Hinc etiam ſequitur, qui bene latine ſcribendi cupidus ſit, eum oportere eloquentiae magnopere ſtudere; quique alios cum vera utilitate velit docere bene latine ſcribere, eum illos ad eloquentiam ſimul ducere debere. Quae ſi deeſt, ſtylus quoque bene latinus deeſt. Per ſe quoque intelligitur, *ſtylum bene latinum* non in meris vocabulis, licet ſint exquiſitiſſima habeantque ſpeciem ſuaviſſimam, poſſe conſiſtere. Nam eloquentia non mera verba tractat, more Lexicographi aut Grammatici vulgaris. Etſi enim verbis, per quae notiones ac ſententiae verae et pulchrae explicentur, opus quoque eſſe per ſe intelligitur, quia hae ſine illis adparere et cognoſci nequeunt: tamen verba per ſe et extra iſtarum notionum et ſententiarum compagem ac contextum nihil pulchritudinis, nihil elegantiae, habere poſſunt. Lapides ipſi, ſi de domo ſermo eſt, non ſunt pulchri, at pulchritudini domus, quae inde conſtruitur, ſerviunt: domus proprie tantum pulchra eſt.

Pulchra

Pulchra verba, ſi quidem verbis pulchritudinem tribuere licet, ut equidem fere dubitaverim, nulla alia queunt eſſe, quam quibus pulchrae aptaeque ſententiae notionesque declarantur. At iſtae notiones ſingulae ſunt partes totius. Omnium partium pulchritudo nititur earum apta compage. Quae ſi diſſolvitur, partes deſinunt eſſe pulchrae. Ergo interrupta notionum ſingularum ſeu verborum ſingulorum (nam verba et notiones ſunt eaedem res) coniunctione, diſſoluto eorum ordine, omnem relationem atque ita omnem pulchritudinem, quia haec ex illa relatione pendet, perire quis non videt? Nullum profecto vocabulum per ſe et extra relationem coniunctionemque pulchrum et elegans eſt, nec aliud alio pulchrius vel elegantius dici per ſe poteſt *). Omnis pulchritudo, omnis elegantia ſingularum notionum et vocabulorum pendet a contextu; cui interdum vocabulum parvum, vulgare, ac minus ſonans, melius convenire poteſt, quam phraſis longa, vocabulum longe petitum, et ſonantius: ac tum illud eſt pulchrius et elegantius, h. e. aptius perſpicuitati, ſuavitati, ac gravitati. Nam ad has tres eloquentiae virtutes ſemper reſpicere debet et dicens et ſcribens. Errant igitur valde tirones (quamquam praeter culpam, quia ab aliis ita audivere), cum pro vocabulo quodam, quod iis contemtu dignum videtur, quia notum et vulgare eſt, licet notionem, quam exprimi volunt, egregie exprimat, aliud quaerunt, idque, ut opinantur, melius, nulla habita contextus ratione: cum

*) Doleo hic, magnis viris, in his *Moshemio* ad Folietam, *Geſnero* ad Heineccium, *Erneſtio* in Clave Cic. et Init. rhetor. accidiſſe, ut interdum ita loquerentur, quaſi crediſſent, in ſingulis verbis nonnullis per ſe elegantiam ineſſe, dicentes, hoc vel illud verbum eſſe *elegans*, ſeu *eleganter* dictum. Forſan contextum ſimul cogitabant iſtud ſcribentes, vel more vulgari abripi ſe patiebantur. Monendi de hac re tirones erant, ne tantorum virorum auctoritate abuterentur.

ejusque veram naturam et conditionem maxime perſpicuam reddere ac fere oculis legentium et audientium ſubjicere. Id quod in primis fit argumentorum bene inventorum recta tractatione et verborum delectu atque ordine. Debet deinde etiam ſaepe graviter dicere ac ſcribere, h. e. ita, ut auditor et lector rei magnitudinem ſentiat, eaque moveatur, inflammetur etc. Debet vero etiam in primis ſuaviter dicere, h. e. ita, ut placeat. Nam, ſi orator vel ſcriptor non placet, fruſtra tentat perſuadere ac movere; auditor vel lector non adtendit, ac ne vult quidem audire vel legere. *Perſpicuitas* igitur reddit auditores lectoresque *certos*, *ſuavitas adtentos* audiendique vel legendi *cupidos*, *gravitas* denique *commotos* et *incitatos*.

Ceterum, quemadmodum rem prius cogitamus, quam eloquimur, atque ita prius ad cogitandum, quam ad dicendum ſcribendumque, accedere debemus, ſic certum eſt et indubitatum, rem, niſi antea *bene* ac *pulchre cogitata* ſit, non *bene* ac *pulchre exprimi verbis* poſſe. Verba enim ſunt tantum echo, color ac veſtis cogitationum. Cum vero, ut Boilavius recte dixit, nihil tam pulchrum ſit, quam veritas, vel potius nihil pulchrum eſſe queat, ſi veritate careat: ſequitur, ut, qui *bene pulchreque cogitare* velit, antea *vere recteque* cogitare diſcat. At vere cogitare, h. e. rerum veras notiones tenere atque deinde apte, h. e. ita, ut ſingulae ſingulis conveniant, coniungere, eſt non niſi philoſophi, h. e. viri inveſtigandis et cognoſcendis omnium rerum cauſis, imo harum cauſarum cauſis, diu adſueti. Hinc patet, neceſſe eſſe, is, qui *bene latine ſcribere cupiat*, praeter felix ingenii acumen (oratores enim et ſcriptores boni naſci debent ut poetae), ac praeter magnam accuratamque multarum rerum et cauſarum cognitionem, mature mentem adtentione diligentiſſima, longiſſima exercitatione, ac recto Logices ſtudio ſub bono ſubtilique magiſtro acuerit et ſubegerit. Ac cum *recte cogitare*, de quo hodie in Logicis,

gicis, et *recte dicere ac scribere*, de quo hodie in Rhetoricis traditur, tam arcte cohaereat, ut animi et corporis vinculum vix arctius esse possit: miror, nostra aetate Rhetoricen et Dialecticen seu Logicen divisas ac sejunctas a se invicem esse, et alteram plerumque sine altera doceri, cum tamen altera alteram adjuvare sororio quodam nexu debeat, et altera sine altera mortua fere atque inutilis sit; miror cum Quintiliano, perito hujus rei arbitro, philosophorum nonnullos arte cogitandi ita se jactare, ut prae ea artem dicendi scribendique contemnant, et pro nugis ac paene pro quisquiliis habeant (haud dubie quia eam vocabulis constare opinantur); nec perpendere, cogitata, licet subtilissima sint, tamen nihil prodesse, nihil efficere, nisi in vulgus prodeant verbis, tanquam veste, induta et ornata; miror vero etiam, permultos eorum, qui viam ad bene dicendum scribendumque se monstrare aliis profiteantur, et eloquentiae sive theodiscae sive latinae praecepta tradant, sententiarum et notionum ipsarum immemores in verbis tantum eorumque pulchra, quam vocant, vel potius adfectata, compositione ac structura, commutatione, sono etc. saepe haerere, nec considerare, cogitationum prius esse habendam rationem, quam verborum, quippe quae ad illas demum se accommodare, illas vestire, ac bene vestitas ornatasque in lucem et conventum hominum producere, atque ita illis hominum favorem, amorem, admirationem ac vim omnem, v. c. persuadendi, movendi, conciliare debent. Verba sine ulla sententia sunt vestis sine corpore. Verba exquisita, ornata, ut loquuntur, et sonora, sed cogitationes stultas et nimis vulgares plebejasque exprimentia, sunt instar vestis pulcherrimae omnibusque ornamentis oneratae, quae corpus hominis stulti, vulgaris, vel ridiculi tegit.

Priscis temporibus sapientes seu philosophi erant iidem oratores vel eloquentes: putabant tum, neminem posse melius de re dicere, quam qui plane eam intelli-

geret. Et Cicero utramque artem conjunxit, utraque se exercuit; atque hoc modo magnus orator factus est. Profitetur ipse, philosophiae se debere illam suae eloquentiae copiam, non magistris eloquentiae. Vid. v. c. Orat. 3 ss. Et quamquam academicam sectam proprie intelligit, tamen non video, cur non omnis philosophia modo recte discatur, idem efficere queat. Philosophia et eloquentia sunt duae sorores sibi simillimae ac fere eaedem: nec male Zeno ille alteram cum altera ita comparavit, ut diceret, *philosophiam* esse instar *manus in pugnum compressae* et *complicatae; eloquentiam* instar *manus explicitae* et *dilatatae,* h. e. utramque non nisi hactenus differre, ut illa brevius, haec copiosius et ornatius, eandem rem explicaret et exprimeret. Audiamus de hac re Ciceronem Orat. 32 in. ita loquentem et judicantem: *Esse igitur perfecte eloquentis puto, non eam solum facultatem habere, quae sit ejus propria, fuse lateque dicendi, sed etiam vicinam ejus atque finitimam Dialecticorum scientiam adsumere. Quamquam aliud videtur oratio esse, aliud disputatio; nec idem loqui esse, quod dicere: attamen utrumque in disserendo est. Disputandi ratio et loquendi Dialecticorum sit: Oratorum autem dicendi et ornandi. Zeno quidem ille, a quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam, cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, Dialecticam ajebat eiusmodi esse: cum autem diduxerat et manum dilataverat, palmae illius similem eloquentiam esse dicebat. Atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis rhetoricae dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticae; ut hoc videlicet differant inter se, quod haec ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior* etc. Vere utique, praeclare ac sapienter! Hinc, *subtilitatem* et philosophis et oratoribus tribui apud Ciceronem, quis in tanta illorum similitudine miretur? Quis adeo dubitet, quin, ut oratores, ita quoque philosophi eadem de causa *elegantes* dici recte queant? Eodem pertinet quoque nobile illud Horatii dictum Art. 309.

Scribendi,

Scribendi, recte ſapere, eſt et principium et fons. Add. Cicero Orat. 21 *ſed,* praeclare inquiens, *eſt eloquentiae, ſicut reliquarum rerum, fundamentum ſapientia,* h. e. *philoſophia*, non illa quidem in compendiis vulgaribus nitens et ex his ducta, ſed vera, h. e. ſubtilis et ampla cognitio rerum humanarum et cauſarum, unde illae oriuntur, itemque animorum humanorum ac ſimul cauſarum, quibus ii ducuntur: quo pertinent quoque cauſae cauſarum tam longa ſerie ductae, quam mentis humanae vis et acies perferre poteſt. Sed jam Quintiliani tempore ſtudium philoſophiae a ſtudio eloquentiae ſejungi coeptum eſſe patet ex illius hac de re querelis in principio Inſtitutionum. Ceterum, quae hic de ſtylo bene latino ſeu arte bene latine ſcribendi ejusque fontibus et conjunctione cum eloquentia et philoſophia dixi, eo minus nova eſſe patet, quo certius mihi videtur, omnes philologos, quotquot fuerint vel adhuc ſint, de ſtylo bene latino idem ſenſiſſe ac ſentire, licet ea de re mentem ſuam non declaraverint.

Ex his vero omnibus, quae hactenus disſerui, quodam modo adparet, cur numerus eorum, qui bene latine ſcribant, hodie ſit tam exiguus, ac fortaſſe ſuperiori ſeculo fuerit, neque vero etiam major eſſe poſſit. Accedunt vulgo ad hanc artem ſine philoſophia, atque adeo ſine eloquentia. Quod quid aliud eſt, quam volare ſine alis, curru vehi ſine equis? Volunt antea recte beneque ſcribere, quam recte beneque cogitare ſciant: volunt antea ſcribere, quam, quod ſcribant, habeant et, quid ſcribant, ſciant. Quid aliud facere poſſunt, quam ut vocabula, utcunque lecta, intellecta, collecta temere conſarcinent, ac centonem miſerabilem nusquam ſibi conſtantem exhibeant? Debebant per lectionem Ciceronis aliorumque priſcorum, qui ob artem recte pulchreque cogitandi, dicendi ac ſcribendi, in ſcholis leguntur, certe hoc conſilio, nec propter vocabula, legi debebant (ſaltem haec erat majorum ſententia, cum iſtam lectio-

nem ſcholis mandarunt), debebant, inquam, per iſtam priſcorum, in primis Ciceronis, lectionem eloquentes ac philoſophi fieri, h. e. diſcere recte pulchreque cogitare ac ſcribere (ut virtutum exempla et praecepta inde petenda taceam): ſed fiunt per illam lectionem plerumque non niſi aucupes vocabulorum et venatores elegantiarum mirabilium ac fictarum, quas in vocabulis rarioribus et abstruſis, participiorum congerie, aliisque rebus minutis ac ſomniis, more plebeculae, quaerunt, et theſauris iſtis magis, quam avariſſimus ſuis, ſe jactant. Debebant totum Ciceronem, h. e. ejus eloquentiam philoſophia nixam, imitando exprimere. Sed, ut illum totum recte atque ordine imitari poſſent, debebant antea eum totum recte atque ordine intelligere, h. e. ita, ut in ſingulis verſibus, ſingulis ſententiis ac verbis, accurate et cum animi firma perſuaſione ſcirent, quid ſibi illa vellent, quid Cicero iis dicere debuiſſet aut voluiſſet, cur iſto nec alio modo locutus eſſet, cur ita loqui debuiſſet, cur modo latius modo brevius, cur circumſcriptione, cur hac vel illa connexione vel collocatione verborum uſus etc. Debebant ſingulas partes, etiam minutas, quibus eloquentia Tulliana conſtat, et quae non ſtatim in oculos incurrunt, atque, ut ita dicam, ſingula ejus lineamenta accurate noſſe ante, quam imitari tantum virum ſuſtinerent. Cum imitatore Ciceronis aeque ſe res habet ac cum pictore. Pictor os vultumque hominis recte exprimere et ex animali exemplo veritatem in mutum ſimulacrum transferre cupiens debet cognitione corporis humani levi ac vulgari minime contentus eſſe, ſed potius ſingulas partes, vel minimas, ſingula lineamenta quam accuratiſſime et diligentiſſime noſſe. Accedunt aliae cauſae permultae et internae et externae: peccatur enim, ut aliis in rebus, ita in hac intra et extra Ilium, ut ſic loquar. Pertinet huc in primis, quod vulgo contemnitur a magnis viris eruditionis laude florentibus ars illa bene latine ſcribendi: qui contemtus, omni fere aetate uſitatus (queruntur

runtur de eo v. c. Taubmannus in diss. de lingua lat.; Gronovius in praef. ad scriptt. eccles.; Gesnerus etc.), inde forsan ortus est, quod vulgo crediderunt, *latine scribere* esse *vulgaria vocabula nosse*, et *e regulis vulgaris Grammatices componere;* atque ita, *bene latine scribere* esse nihil aliud, quam *pro vulgaribus vocabulis Ciceroniana sumere* et *haec obscuriori ratione componere.* Hinc ortum est nomen Verbalistarum (ut ita loquar), h. e. *Wortkraemer, Wortklauber, Sylbenstecher,* qui scilicet non nisi verba tractarent et venderent, atque in iis et syllabis haererent. Audiunt hoc nimirum adolescentes: nec deinde, ut necessario fit, putant, in tam levi, vulgari, inani, nugatoriaque re tantopere elaborandum nervosve intendendos esse. Huc accedit, quod non magna praemia iis proponuntur, qui istam artem callent. Hinc et ejus studium in discipulis frigeat necesse est, quos taedet pigetque in re tam parum lauta, tam parum honorifica, desudare, et viros ipsos non mirum est deficere, qui illa arte rite instructi alios eo ducere cupiant huncque instituendi laborem tolerare sustineant. Qua re fiat necesse est, ut munus officiumque adolescentiae viam ad bene latine scribendum monstrandi, quod tolli tamen nemo plane vult, iis obtingat, qui hanc artem atque simul scientiam priscos rite et cum sapientiae gustu interpretandi, ex qua illa fluit, non satis teneant, et ad ista tam tenuia praemia suum laborem operaeque utilitatem accommodent. At, si istis viris istius artis praeclare peritis caremus, omnes regulae ac methodi, quae traduntur, etiamsi pulcherrimae sint, et omnia consilia, quae dantur ad artem latine scribendi facilius et breviori tempore addiscendam, frustra sunt. Romae tempore Ciceronis eloquentia sponte colebatur, quia magna inde praemia, magni honores, exspectari poterant; et magnus ibi magnorum oratorum numerus erat, licet nulla methodus illam discendi praescripta esset. Nec Roma Ciceronem nec Graecia Demosthenem tulisset et habuisset, nisi hi

praemiis laudis et honoris ad istud studium eloquentiae acerrimum invitati esset. Praemia per se incitant studium et inflammant, efficiuntque magnos viros: et magni viri deinde ipsi methodos aptissimas viasque brevissimas facillime inveniunt. Methodi praescriptae omnes cogunt quodam modo: et omne coactum restinguit retardatque ingenium ac studium in animis generosis: ut taceam, non omnes methodis ab alio praescriptis aptos esse, at aptissimos iis, quas sibi ipsi praescripserint: praesertim cum nihil facilius sit, quam in re, quam recte intelligis, tradenda methodum felicem tua sponte invenire; et contra nihil difficilius, quam rem, quam non satis calles, aliis recte tradere, licet optimam methodum sequaris.

SECTIO IIII

Summa hujus libelli.

Ut in toto hoc libro omnia praecepta bene latine scribendi ita instituimus, ut ubique eloquentiae, h. e. artis perspicue, suaviter, graviterque dicendi, rationem haberemus, sic illum in *duas partes* descripsimus, quarum *prior*, quasi praeparatoria, de verbis per se eorumque vera scriptura, vero usu, ordine, variatione s. commutatione, itemque de dicendi copia et brevitate exponit; *posterior* tres primarias eloquentiae virtutes ipsas, perspicuitatem, suavitatem, et gravitatem, tractat; quibus denique paucula de subsidiis, elaborationibus etc. subjecta sunt.

PARS

PARS PRIOR

EAQUE PRAEPARATORIA

DE VOCABULIS IN GENERE

QUATENUS SUNT

INSTRUMENTUM ELOQUENTIAE

DEQUE EORUM

SCRIPTURA, USU, ORDINE, VARIATIONE
COPIA ET BREVITATE

CAP. I

DE ORTHOGRAPHIA, S. VERA SCRIPTURA VOCABULORUM

SECT. I

Orthographia eſt una.

Orthographia, (ὀρθογραφία ab ὀρθῶς *recte* et γράφειν *ſcribere*) h. e. *vera literas* et *vocabula ſcribendi ratio,* ſ. vera ſcriptura, *una* ſit neceſſe eſt: quia omnis veritas eſt *ſimplex*: Non igitur Orthographia proprie poteſt eſſe varia, ac duplex triplexve, ſed ſcriptura: h. e. alii hoc alii alio modo ſcribere poſſunt vel ſolent. Perperam ergo nonnulli de vocabulo, quod dupliciter ſcribi ſolet, v. c. *cauſa* et *cauſſa*, *genitrix* et *genetrix, co-*

cus et *coquus* etc., ita loquuntur: *Utraque orthographia vera s. recta, vel tolerabilis* est; it. *quaeritur, utra orthographia rectior sit;* tanquam orthographia sit in universum *scriptura* s. *scribendi ratio quaelibet.* Hoc nihil aliud est quam dicere: *quaeritur, utra veritas sit verior.* Debebant dicere: *quaeritur, utra scriptura sit verior s. rectior.*

SECT. II

Orthographia est commendanda.

Quamquam per se non magni refert, utrum adolescens hoc an alio modo scribat vocabula, dummodo plurium doctorum hominum exemplum sequatur, quia intelligentes in judicando stylo non spectant, quali quisque scriptura usus sit, sed quam praeclare cogitaverit, quamque praeclare cogitata verborum delectu et conjunctione expresserit: tamen, quia omni vitio, quamvis sit levius, vacare sapiens cupit, et orthographiam negligens semper aliquid vitii committit, non inutile putamus, paucula de orthographia hic dicere, praecipue, ut adolescens de ea sua sponte judicare discat, nec aliorum exemplum in illa tantum sequi cogatur, sed suum ipsius consilium sequi possit.

SECT. III

Quae sit regula orthographiae.

Sicut omne *rectum* nititur certis regulis, ad quas illud examinari debet, v. c. *recte canere*, *recte saltare* etc. e regulis canendi, saltandi, judicatur: sic, si de recta vocabulorum scriptura s. orthographia judicare velis, certam regulam, ad quam illa exigenda sit, esse debere patet. Sed, quaenam illa sit, non inter eruditos convenit. Aliis est *scribendi usus priscorum;* aliis *scriptura codicum, nummorum, lapidum;* aliis *etymologia* cum *analogia* et *testimoniis*

timoniis priscorum. Quaeramus, quaenam harum sententiarum praeferenda videatur. Quaeritur ergo

I) *primum* an *scribendi usus* s. *scriptura, quae apud priscos obtinuit* vel *obtinuisse videtur* ac *creditur*, *pro certa regula nostrae scripturae habenda sit?* Valde fallax est haec regula. Nam a) primum non negandum est, istum scribendi vocabula usum in plerisque vocabulis incertum esse, quia neque manus ipsorum veterum scriptorum adhuc habemus, e quibus, quomodo singula verba scripserint, cernere ubique liceat: nam codices scripti non adtingunt ista tempora; neque ipsi prisci nos de sua scriptura satis docuerunt —: Loquor autem hic de priscis ipsis scriptoribus, ut de Caesare, Cicerone, Livio etc., non de grammaticis, multo recentioribus, licet et hi interdum *prisci* adpellentur. — b) deinde, etiamsi eorum usum et scripturam sciremus, tamen haec non posset esse regula certa, quia tam varia fuit, ut alii hanc alii illam scripturam amplexi sint, prout aut pronuntiationem aut etymologiam aliamve causam sequendam putarent; atque ita nos dubios reddunt, utram sequi debeamus. Illud non modo e priscis ipsis adparet; v. c. Quintil. docet, sua aetate scripsisse multos *set*, *aput*, *Alexanter* etc.: Cicero ait, se propter aures aliorum, ac quia alii ita scribant, scribere *pulcher* pro *pulcer:* sic alii *optumus*, *maxumus* etc.; alii, in his Caesar, *optimus*, *maximus* etc.; sic et *decimae* et *decumae;* sic alii dativum quartae decl. *ui*, v. c. *fructui*, alii, ut idem Caesar, *u* terminabant etc.: sed etiam ex analogia aliarum linguarum valde probabile ac credibile est. Omnibus in linguis vivis varietas scripturae deprehenditur, quia alii pronuntiationem, alii etymologiam vel veram vel opinatam, aliamve causam sequuntur. In vernacula v. c. sunt, qui *Pabst, Hertz, starck, Haeuchler, Schmaeuchler, Freundin, dies, Raezel*, scribant, ubi alii *Papst*, *Herz*, *stark*, *Heuchler*, *Schmeichler*, *Freundinn*, *dieß*, *Raethsel* etc. malunt, Haec varietas non hodie tantum post inventam artem

 typo-

typographicam adhuc regnat, sed ante illam multo magis regnavit. Scribebant tum plerumque, prout pronuntiabant; ac, quia pronuntiatio non eadem apud universos erat, non eodem modo scribebant; ac saepe literam ponebant, quae iis in mentem prius veniebat. Exemplum hujus rei dabo ex Chron. Luneburg., a Cel. Eccardo inter plura ejusmodi opuscula edito. Hic inter alia sexcenta occurrit p. 1315 *und e marterete oc manigen guden Man*, *de ime nicht volgenne wolde*, h. e. e nostra scriptura: *er marterte auch manchen guten Mann*, *der ihm nicht folgen wollte* etc.; ibid. occurrit *Riddere* pro *Ritter*, *equites*: *Brot* (panis), *Hant* pro *Hand*, et pro *Magd*, i. e. *virgo*, modo *Maget* modo *Maged*. Sic *Magdeborch*, *Magdeburch*, *Maideburch* pro *Magdeburg*. Et in Cod. regio ibid. adnexo pro *Erzbischofthum* est *Erzschebysdom*, et pro *Erzbischof* est *Erthebiscoph*, *Erthzebiscoph*, *Erthenbiscopf*. Quis ex istis scripturis, saepe imperitiam sapientibus, regulam recte scribendi extundat? Nemo hinc veram scripturam conjiciat, nisi etymologia vocabuli adjuvetur. Eodem modo priscos variasse non mirum est. Alii scripsere *genitrix* ob etymologiam a *genitum*, alii *genetrix*, v. c. Burm. et Cel. Heyn. in Virg., quia est in codd.; sic alii *labsus*, *scribsi*, ob etymolog.; alii *lapsus*, *scripsi* etc.; sic scribitur *coquus* et *cocus*, *haud* et *haut*, utrumque fortasse ob pronuntiationem; sic *sed* et *set* etc. Quintilianus monet a nonnullis scriptum esse.

Sed, ut universam veterum scripturam melius judicare possimus, deque ejus tam mira varietate eo minus mirari cogamur, opus est illorum pronuntiationem, ad quam illa se saepe accommodavit, nosse. Et miror, qui de orthographia scripsere, eos non in primis sedulo de pronuntiatione egisse. Quae licet non omnis nobis nota sit, tamen, ut equidem sentio, plane ignota credi non debet. Est mihi in animo de ea forsitan aliquando libellum edere, in qua magnam partem, nisi certissimam,

mam, tamen verisimillimam reddere posse mihi videor. Speciminis loco haec subjicio. Omnis pronuntiatio linguae latinae priscis usitata vertitur et in *pronuntiatione literarum* et in *tono* s. *accentu*. In utroque Romani aliter versati sunt, ac nos hodie versamur in latinis vocabulis legendis et pronuntiandis: sed eodem modo in suis verbis egerunt, quo nos in verbis linguae vernaculae agere solemus; et ex hac, tanquam notiore, ad illam, ut minus notam, praeclare interdum concludi potest.

A) in *literis*, ac

1) primum in *consonantibus*: hic

b et *p* saepe, ut in vernacula, confusa sunt: hinc *scripsi* pro *scribsi*, *lapsus* pro *labsus*, non miranda sunt.

c nunquam, ut z, pronuntiatum, sed ut *k* vel saltem ut g (uti nostri fere *Gott* pronuntiant Kott); neque ergo *decimus*, *cilicium*, *carcer* pronuntiarunt *dezimus*, *zilizium*, *karzer*; sed *dekimus*, *kilikium*, *karker*. Hoc ex multis argumentis, quae commemorare hic longum foret, v. c. ex etymologia, e vocabulis, quae graeca et theodisca communia habet cum latina, tam verisimile mihi fit, ut vix ea de re dubitandum videatur. Duo tantum memorabo. Quomodo *decumus* pro *decimus* dici potuisset, nisi lectum esset posterius *dekimus*? Vernaculum *der Kerker* utrum latino *Karzer* an *Karker* melius respondet? sic ex *docitum* (*dokitum* fit *doctum*, h. e. *doktum* seu *dok'tum*). Et cur in Columna Duillii, et alibi, pro *g* est *c*? v. c. *leciones* i. e. *legiones*; sic *vicesimus* et *vigesimus* a *viginti*. Forsan *g* et *c* est eadem litera: *g* recentioris formae, *c* antiquioris.

d innumerabilibus locis, ut in vernacula, cum *t* confusum. V. c. *Maged* et *Maget*, *Hant* pro *Hand*. Sic latini *sed* et *set*: *haud* et *haut*; it. adeo *Alexanter*: hinc *attraho* pro *adtraho*.

f et *ph* saepe confusa sunt: loquuntur codd.

g mollius ab accuratioribus pronuntiatum est, atque inter *j* et *c* medium obtinuit: sicut hodie in nostra lingua accuratiores faciunt. Nonnulli tamen, ut apud nos, durius, h. e. ut *k*, pronuntiarunt: hinc confusio in scribendo orta, ut v. c. *Cajus* scriberetur pro *Gaius*: — sed *gn* non pronuntiatum est *ngn*, ut nos quidem agimus: *signum* pronuntiatum est *sig'num*, non *singnum*. Docet hoc et derivatio: nam *sigillum* melius a *sig'no*, quam a *singno*, ut

tigillum

tigillum a *tigno*, derivatur: et noſtrum *Zeichen*, quod cum latino convenit, melius reſpondet *ſigno*, quam *ſingno* etc.

h in medio vix pronuntiatum eſt, nec pronuntiari facile ob celeritatem potuit. Sic et in noſtra, v. c. *ſehen*, *gehen*, ubi non *ſe-hen*, *ge-hen*, diviſis ſyllabis, ſed *ſeen*, *geen*, dicimus. Sic *nihil*, *mihi*, enuntiarunt ubique *nil*, *mi* cum accentu circumflexo: hinc et nonnulli ita ſcripſere, uti fieri ſolet. Sed ab initio vocabuli puto enuntiatum eſſe τὸ *h*, v. c. *hara*, *hauris*, *habe*, quia alioquin cum *ara*, *auris*, *ave* commutatum foret: forſitan et in Compoſitis, v. c. *adhibeo* etc.

l videtur valde molliter pronuntiatum eſſe, h. e. ita, ut vix lingua palato adlideret. Quod conjicio inde, quod Itali recentiores illud ſaepe vitant, v. c. *Fiorenza*, *Piacenza* pro *Florentia*, *Placentia* etc.

m videtur in fine vocabuli ob celerem pronuntiationem vix auditum eſſe, v. c. *menſam*, *nubem*, fere ut *menſa*, *nube:* ſicut noſtri feſtinanter dicunt *in mein Nam* pro *in meinem Namen*. Hinc factum, ut poetae totam iſtam ſyllabam, ſequente vocali, omitterent ſeu eliderent.

qu (pro quo nonnullis praeplacet *q* ſine *u*) lectum videtur ut *k*, v. c. *coquus* ut *cocus*, *quum* ut *cum* (hinc inter *quum* et *cum* nihil diſcriminis per ſe eſt), *aqua* ut *aca*, *neque* ut *nek* (nek') ſeu *neke;* ſed ita, ut poſterius *e* non audiretur. Hinc inter *nec* et *neque* nil diſcriminis: ſunt eadem vocabula, ut *nihil* et *nil*. Hinc, praeter alia, adparet, quomodo poſſit fieri *eculeus* ex *equus*, et quomodo Francogallorum *egal* ex *aequalis* factum ſit. In nonnullis tamen videtur τὸ *u* lectum, v. c. in *quatio*, *quis* cet. hinc *concutio*, *cujus* cet.

ſ videtur in fine verbi fuiſſe tam tenui ſono, ut vix audiretur. Hinc ſaepe omittitur in verſibus Ennianis et Terentianis: hinc facilis commutatio ejus cum *r*, v. c. *arbor arbos*, *honor honos*. *St* vero non credibile eſt enuntiatum eſſe *ſcht*, v. c. *ſchtella*, *ſchto*, pro *ſtella*, *ſto*: id quod nos facimus quoque in *Schtul* pro *Stul* aliisque ſimilibus vernaculis vocabulis, quanquam temere.

t ubique, etiam ante *i* ſequente alia vocali, pronuntiatum eſt ut *t*, non ut *z*. Legerunt *artium* non *arzium*, more noſtro, ſed *ardium* vel *arthium*. Docent hoc, praeter etymologiam et derivationem, vocabula graeca et theodiſca, quae cum latinis cognatione conjuncta ſunt.

v pronuntiatum et lectum eſt ut noſtrum *w*. Ergo *vinum*, *vannus*, *vermis*, *vacillo*, legerunt *winum*, *wannus* etc.,

etc., ficut eadem vocabula in noſtra lingua leguntur *Wein, Wanne, Wurm, wackele.* Hinc commutatio hujus literae cum *b* in MSS. non mira eſt, v. c. *duvius* pro *dubius*, *Baleria* pro *Valeria.*

2) in *vocalibus.* Quorum pronuntiatio quia inde pendet, prout os vel laxius vel anguſtius aperitur: facile intelligitur, cum non omnes homines os eodem modo h. e. aeque preſſe lateve aperiant, non unam fuiſſe illarum enuntiationem, ficut et eſt in noſtra lingua, ubi v. c. *Mahn* et *Mohn*, *Athem* et *Oden*, *Rueben* et *Ruben* dicitur etc. Hinc v. c. *a* ſaepe commutatum in *e*, *i*, v. c. *adſpergo* pro *adſpargo; abigo*, *concino*, pro *abago, concano; e* in *i*, v. c. *colligo* pro *collego* etc., quae omnia veniunt e celeri pronuntiatione: *u* in *o*, v. c. *navibus, navibos:* ſaepe tamen *u* ut *w* pronuntiatum, v. c. *duo* ut *dwo*, hinc noſtrum *zwo* etc. it. *duellum* ut *dwellum* vel *dbellum*, hinc abiecto τῶ d, *bellum* etc. Multa exempla talis et conſonantium et vocalium commutationis pluribus linguis communis dedi in libello, qui inſcribitur: *Gedanken von den Eigenſchaften der deutſchen Schreibart und Empfehlung der deutſchen Sprache im Predigen, Reden und Schreiben, und beſonders der Philologie* (Halae ap. Curtium). Unum exemplum addam: quod in vernacula lingua nunc *ohne* eſt, id olim *ane* et *ano* ſcribebatur; idemque eſt in graeca ἄνευ, in latina *ſine*, ſibilo addito, ut ſaepius. Hic *a*, *i*, et *o* commutantur. Per hanc occaſionem hic monuerim, αν in ἀναμάρτητος i. e. *qui non peccavit*, ἀνελεύθερος i. e. *illiberalis* aliisque talibus compoſitis eſſe illud *ane* ſ. ἄνευ, et in iis vocabulis, quae per conſonantem incipiunt, illud ν ob duram pronuntiationem omitti, v. c. ἄσοφος, ἄκακος, pro ἄνσοφος, ἄνκακος, propr. ἄν'σοφος, ἄν'κακος. Longe aptius hoc videtur et veriſimilius, quam vulgare illud figmentum grammaticorum, dicentium, α in ἄσοφος eſſe α privativum, ut et in ἀνελεύθερος, ac ν inſertum tantum eſſe ob euphoniam, quam dicunt. Iudicent peritiores!

3) in *diphthongis:* quarum vera pronuntiatio eſt, ſi utraque vocalis (id quod vel nomen docet), in primis prior, auditur: id quod Romani, ſaltem accuratiores, melius, quam nos in lingua et latina et theodiſca, obſervaſſe mihi videntur.

1) *ae* v. c. *menſae, Caeſar*, legerunt tribus ſyllabis ita, vt *a* in primis et *e* vix audiretur. Et quomodo, ſi priſci *Caeſar* legiſſent *Keſar* vel *Zeſar*, ut nos legimus, inde fieri potuiſſet noſtrum *Kaiſer?* Hinc commutatio *aulae* et *aulai*, quia

nem scholis mandarunt), debebant, inquam, per istam priscorum, in primis Ciceronis, lectionem eloquentes ac philosophi fieri, h. e. discere recte pulchreque cogitare ac scribere (ut virtutum exempla et praecepta inde petenda taceam): sed fiunt per illam lectionem plerumque non nisi aucupes vocabulorum et venatores elegantiarum mirabilium ac fictarum, quas in vocabulis rarioribus et abstrusis, participiorum congerie, aliisque rebus minutis ac somniis, more plebeculae, quaerunt, et thesauris istis magis, quam avarissimus suis, se jactant. Debebant totum Ciceronem, h. e. ejus eloquentiam philosophia nixam, imitando exprimere. Sed, ut illum totum recte atque ordine imitari possent, debebant antea eum totum recte atque ordine intelligere, h. e. ita, ut in singulis versibus, singulis sententiis ac verbis, accurate et cum animi firma persuasione scirent, quid sibi illa vellent, quid Cicero iis dicere debuisset aut voluisset, cur isto nec alio modo locutus esset, cur ita loqui debuisset, cur modo latius modo brevius, cur circumscriptione, cur hac vel illa connexione vel collocatione verborum usus etc. Debebant singulas partes, etiam minutas, quibus eloquentia Tulliana constat, et quae non statim in oculos incurrunt, atque, ut ita dicam, singula ejus lineamenta accurate nosse ante, quam imitari tantum virum sustinerent. Cum imitatore Ciceronis aeque se res habet ac cum pictore. Pictor os vultumque hominis recte exprimere et ex animali exemplo veritatem in mutum simulacrum transferre cupiens debet cognitione corporis humani levi ac vulgari minime contentus esse, sed potius singulas partes, vel minimas, singula lineamenta quam accuratissime et diligentissime nosse. Accedunt aliae caussae permultae et internae et externae: peccatur enim, ut aliis in rebus, ita in hac intra et extra Ilium, ut sic loquar. Pertinet huc in primis, quod vulgo contemnitur a magnis viris eruditionis laude florentibus ars illa bene latine scribendi: qui contemtus, omni fere aetate usitatus (que-

runtur

runtur de eo v. c. Taubmannus in diss. de lingua lat.; Gronovius in praef. ad scriptt. eccles.; Gesnerus etc.), inde forsan ortus est, quod vulgo crediderunt, *latine scribere* esse *vulgaria vocabula nosse*, et *e regulis vulgaris Grammatices componere*; atque ita, *bene latine scribere* esse nihil aliud, quam *pro vulgaribus vocabulis Ciceroniana sumere* et *haec obscuriori ratione componere.* Hinc ortum est nomen Verbalistarum (ut ita loquar), h. e. *Wortkraemer, Wortklauber, Sylbenstecher,* qui scilicet non nisi verba tractarent et venderent, atque in iis et syllabis haererent. Audiunt hoc nimirum adolescentes: nec deinde, ut necessario fit, putant, in tam levi, vulgari, inani, nugatoriaque re tantopere elaborandum nervosve intendendos esse. Huc accedit, quod non magna praemia iis proponuntur, qui istam artem callent. Hinc et ejus studium in discipulis frigeat necesse est, quos taedet pigetque in re tam parum lauta, tam parum honorifica, desudare, et viros ipsos non mirum est deficere, qui illa arte rite instructi alios eo ducere cupiant huncque instituendi laborem tolerare sustineant. Qua re fiat necesse est, ut munus officiumque adolescentiae viam ad bene latine scribendum monstrandi, quod tolli tamen nemo plane vult, iis obtingat, qui hanc artem atque simul scientiam priscos rite et cum sapientiae gustu interpretandi, ex qua illa fluit, non satis teneant, et ad ista tam tenuia praemia suum laborem operaeque utilitatem accommodent. At, si istis viris istius artis praeclare peritis caremus, omnes regulae ac methodi, quae traduntur, etiamsi pulcherrimae sint, et omnia consilia, quae dantur ad artem latine scribendi facilius et breviori tempore addiscendam, frustra sunt. Romae tempore Ciceronis eloquentia sponte colebatur, quia magna inde praemia, magni honores, exspectari poterant; et magnus ibi magnorum oratorum numerus erat, licet nulla methodus illam discendi praescripta esset. Nec Roma Ciceronem nec Graecia Demosthenem tulisset et habuisset, nisi hi

 prae-

praemiis laudis et honoris ad istud studium eloquentiae acerrimum invitati esset. Praemia per se incitant studium et inflammant, efficiuntque magnos viros: et magni viri deinde ipsi methodos aptissimas viasque brevissimas facillime inveniunt. Methodi praescriptae omnes cogunt quodam modo: et omne coactum restinguit retardatque ingenium ac studium in animis generosis: ut taceam, non omnes methodis ab alio praescriptis aptos esse, at aptissimos iis, quas sibi ipsi praescripserint: praesertim cum nihil facilius sit, quam in re, quam recte intelligis, tradenda methodum felicem tua sponte invenire; et contra nihil difficilius, quam rem, quam non satis calles, aliis recte tradere, licet optimam methodum sequaris.

SECTIO IIII

Summa hujus libelli.

Ut in toto hoc libro omnia praecepta bene latine scribendi ita instituimus, ut ubique eloquentiae, h. e. artis perspicue, suaviter, graviterque dicendi, rationem haberemus, sic illum in *duas partes* descripsimus, quarum *prior*, quasi praeparatoria, de verbis per se eorumque vera scriptura, vero usu, ordine, variatione s. commutatione, itemque de dicendi copia et brevitate exponit; *posterior* tres primarias eloquentiae virtutes ipsas, perspicuitatem, suavitatem, et gravitatem, tractat; quibus denique paucula de subsidiis, elaborationibus etc. subjecta sunt.

PARS

PARS PRIOR

EAQUE PRAEPARATORIA

DE VOCABULIS IN GENERE

QUATENUS SUNT

INSTRUMENTUM ELOQUENTIAE

DEQUE EORUM

SCRIPTURA, USU, ORDINE, VARIATIONE COPIA ET BREVITATE

CAP. I

DE ORTHOGRAPHIA, S. VERA SCRIPTURA VOCABULORUM

SECT. I

Orthographia est una.

Orthographia, (ὀρθογραφία ab ὀρθῶς recte et γράφειν *scribere*) h. e. *vera literas* et *vocabula scribendi ratio*, f. vera scriptura, *una* sit necesse est: quia omnis veritas est *simplex*. Non igitur Orthographia proprie potest esse varia, ac duplex triplexve, sed scriptura: h. e. alii hoc alii alio modo scribere possunt vel solent. Perperam ergo nonnulli de vocabulo, quod dupliciter scribi solet, v. c. *causa* et *caussa*, *genitrix* et *genetrix*, *co-*

cus et *coquus* etc., ita loquuntur: *Utraque orthographia vera ſ. recta, vel tolerabilis* eſt; it. *quaeritur, utra orthographia rectior ſit;* tanquam orthographia ſit in univerſum *ſcriptura* ſ. *ſcribendi ratio quaelibet.* Hoc nihil aliud eſt quam dicere: *quaeritur, utra veritas ſit verior.* Debebant dicere: *quaeritur, utra ſcriptura ſit verior* ſ. *rectior.*

SECT. II

Orthographia eſt commendanda.

Quamquam per ſe non magni refert, utrum adoleſcens hoc an alio modo ſcribat vocabula, dummodo plurium doctorum hominum exemplum ſequatur, quia intelligentes in judicando ſtylo non ſpectant, quali quisque ſcriptura uſus ſit, ſed quam praeclare cogitaverit, quamque praeclare cogitata verborum delectu et conjunctione expreſſerit: tamen, quia omni vitio, quamvis ſit levius, vacare ſapiens cupit, et orthographiam negligens ſemper aliquid vitii committit, non inutile putamus, paucula de orthographia hic dicere, praecipue, ut adoleſcens de ea ſua ſponte judicare diſcat, nec aliorum exemplum in illa tantum ſequi cogatur, ſed ſuum ipſius conſilium ſequi poſſit.

SECT. III

Quae ſit regula orthographiae.

Sicut omne *rectum* nititur certis regulis, ad quas illud examinari debet, v. c. *recte canere, recte ſaltare* etc. e regulis canendi, ſaltandi, judicatur: ſic, ſi de recta vocabulorum ſcriptura ſ. orthographia judicare velis, certam regulam, ad quam illa exigenda ſit, eſſe debere patet. Sed, quaenam illa ſit, non inter eruditos convenit. Aliis eſt *ſcribendi uſus priſcorum;* aliis *ſcriptura codicum, nummorum, lapidum;* aliis *etymologia* cum *analogia* et *teſtimoniis*

timoniis priscorum. Quaeramus, quaenam harum sententiarum praeferenda videatur. Quaeritur ergo

I) *primum* an *scribendi usus* s. *scriptura, quae apud priscos obtinuit* vel *obtinuisse videtur* ac *creditur, pro certa regula nostrae scripturae habenda sit?* Valde fallax est haec regula. Nam a) primum non negandum est, istum scribendi vocabula usum in plerisque vocabulis incertum esse, quia neque manus ipsorum veterum scriptorum adhuc habemus, e quibus, quomodo singula verba scripserint, cernere ubique liceat: nam codices scripti non adtingunt ista tempora; neque ipsi prisci nos de sua scriptura satis docuerunt —: Loquor autem hic de priscis ipsis scriptoribus, ut de Caesare, Cicerone, Livio etc., non de grammaticis, multo recentioribus, licet et hi interdum *prisci* adpellentur. — b) deinde, etiamsi eorum usum et scripturam sciremus, tamen haec non posset esse regula certa, quia tam varia fuit, ut alii hanc alii illam scripturam amplexi sint, prout aut pronuntiationem aut etymologiam aliamve causam sequendam putarent; atque ita nos dubios reddunt, utram sequi debeamus. Illud non modo e priscis ipsis adparet; v. c. Quintil. docet, sua aetate scripsisse multos *set*, *aput*, *Alexanter* etc.: Cicero ait, se propter aures aliorum, ac quia alii ita scribant, scribere *pulcher* pro *pulcer:* sic alii *optumus*, *maxumus* etc.; alii, in his Caesar, *optimus*, *maximus* etc.; sic et *decimae* et *decumae;* sic alii dativum quartae decl. *ui*, v. c. *fructui*, alii, ut idem Caesar, *u* terminabant etc.: sed etiam ex analogia aliarum linguarum valde probabile ac credibile est. Omnibus in linguis vivis varietas scripturae deprehenditur, quia alii pronuntiationem, alii etymologiam vel veram vel opinatam, aliamve causam sequuntur. In vernacula v. c. sunt, qui *Pabst, Hertz, starck, Haeuchler, Schmaeuchler, Freundin, dies, Raezel,* scribant, ubi alii *Papst, Herz, stark, Heuchler, Schmeichler, Freundinn, dieß, Raethsel* etc. malunt. Haec varietas non hodie tantum post inventam artem

typographicam adhuc regnat, ſed ante illam multo magis regnavit. Scribebant tum plerumque, prout pronuntiabant; ac, quia pronuntiatio non eadem apud univerſos erat, non eodem modo ſcribebant; ac ſaepe literam ponebant, quae iis in mentem prius veniebat. Exemplum hujus rei dabo ex Chron. Luneburg., a Cel. Eccardo inter plura ejusmodi opuscula edito. Hic inter alia ſexcenta occurrit p. 1315 *und e marterete oc manigen guden Man*, *de ime nicht volgenne wolde*, h. e. e noſtra ſcriptura: *er marterte auch manchen guten Mann*, *der ihm nicht folgen wollte* etc.; ibid. occurrit *Riddere* pro *Ritter*, *equites*: *Brot* (panis), *Hant* pro *Hand*, et pro *Magd*, i. e. *virgo*, modo *Maget* modo *Maged*. Sic *Magdeborch*, *Magdeburch*, *Maideburch* pro *Magdeburg*. Et in Cod. regio ibid. adnexo pro *Erzbiſchofthum* eſt *Erzſchebysdom*, et pro *Erzbiſchof* eſt *Erthebiscoph*, *Erthzebiscoph*, *Erthenbiscopf*. Quis ex iſtis ſcripturis, ſaepe imperitiam ſapientibus, regulam recte ſcribendi extundat? Nemo hinc veram ſcripturam conjiciat, niſi etymologia vocabuli adjuvetur. Eodem modo priſcos variaſſe non mirum eſt. Alii ſcripſere *genitrix* ob etymologiam a *genitum*, alii *genetrix*, v. c. Burm. et Cel. Heyn. in Virg., quia eſt in codd.; ſic alii *labſus*, *ſcribſi*, ob etymolog.; alii *lapſus*, *ſcripſi* etc.; ſic ſcribitur *coquus* et *cocus*, *haud* et *haut*, utrumque fortaſſe ob pronuntiationem; ſic *ſed* et *ſet* etc. Quintilianus monet a nonnullis ſcriptum eſſe.

Sed, ut univerſam veterum ſcripturam melius judicare poſſimus, deque ejus tam mira varietate eo minus mirari cogamur, opus eſt illorum pronuntiationem, ad quam illa ſe ſaepe accommodavit, noſſe. Et miror, qui de orthographia ſcripſere, eos non in primis ſedulo de pronuntiatione egiſſe. Quae licet non omnis nobis nota ſit, tamen, ut equidem ſentio, plane ignota credi non debet. Eſt mihi in animo de ea forſitan aliquando libellum edere, in qua magnam partem, niſi certiſſimam,

nam, tamen verisimillimam reddere posse mihi videor. Speciminis loco haec subjicio. Omnis pronuntiatio linguae latinae priscis usitata vertitur et in *pronuntiatione literarum* et in *tono* s. *accentu*. In utroque Romani aliter versati sunt, ac nos hodie versamur in latinis vocabulis legendis et pronuntiandis: sed eodem modo in suis verbis egerunt, quo nos in verbis linguae vernaculae agere solemus; et ex hac, tanquam notiore, ad illam, ut minus notam, praeclare interdum concludi potest.

A) in *literis*, ac

1) primum in *consonantibus*: hic

b et *p* saepe, ut in vernacula, confusa sunt: hinc *scripsi* pro *scribsi*, *lapsus* pro *labsus*, non miranda sunt.

c nunquam, ut z, pronuntiatum, sed ut *k* vel saltem ut g (uti nostri fere *Gott* pronuntiant Kott); neque ergo *decimus*, *cilicium*, *carcer* pronuntiarunt *dezimus*, *zilizium*, *karzer*; sed *dekimus*, *kilikium*, *karker*. Hoc ex multis argumentis, quae commemorare hic longum foret, v. c. ex etymologia, e vocabulis, quae graeca et theodisca communia habet cum latina, tam verisimile mihi fit, ut vix ea de re dubitandum videatur. Duo tantum memorabo. Quomodo *decumus* pro *decimus* dici potuisset, nisi lectum esset posterius *dekimus*? Vernaculum *der Kerker* utrum latino *Karzer* an *Karker* melius respondet? sic ex *docitum* (*dokitum* fit *doctum*, h. e. *doktum* seu *dok'tum*). Et cur in Columna Duillii, et alibi, pro *g* est *c*? v. c. *leciones* i. e. *legiones*; sic *vicesimus* et *vigesimus* a *viginti*. Forsan *g* et *c* est eadem litera: *g* recentioris formae, *c* antiquioris.

d innumerabilibus locis, ut in vernacula, cum *t* confusum. V. c. *Maged* et *Maget*, *Hant* pro *Hand*. Sic latini *sed* et *set*: *haud* et *haut*; it. adeo *Alexanter*: hinc *attraho* pro *adtraho*.

f et *ph* saepe confusa sunt: loquuntur codd.

g mollius ab accuratioribus pronuntiatum est, atque inter *j* et *c* medium obtinuit: sicut hodie in nostra lingua accuratiores faciunt. Nonnulli tamen, ut apud nos, durius, h. e. ut *k*, pronuntiarunt: hinc confusio in scribendo orta, ut v. c. *Cajus* scriberetur pro *Gaius*: — sed *gn* non pronuntiatum est *ngn*, ut nos quidem agimus: *signum* pronuntiatum est *sig'num*, non *singnum*. Docet hoc et derivatio: nam *sigillum* melius a *sig'no*, quam a *singno*, ut

tigillum a *tigno*, derivatur: et noſtrum *Zeichen*, quod cum latino convenit, melius reſpondet *ſigno*, quam *ſingno* etc.

h in medio vix pronuntiatum eſt, nec pronuntiari facile ob celeritatem potuit. Sic et in noſtra, v. c. *ſehen*, *gehen*, ubi non *ſe-hen*, *ge-hen*, diviſis ſyllabis, ſed *ſeen*, *geen*, dicimus. Sic *nihil*, *mihi*, enuntiarunt ubique *nil*, *mi* cum accentu circumflexo: hinc et nonnulli ita ſcripſere, uti fieri ſolet. Sed ab initio vocabuli puto enuntiatum eſſe τὸ *h*, v. c. *hara*, *hauris*, *habe*, quia alioquin cum *ara*, *auris*, *ave* commutatum foret: forſitan et in Compoſitis, v. c. *adhibeo* etc.

l videtur valde molliter pronuntiatum eſſe, h. e. ita, ut vix lingua palato adlideret. Quod conjicio inde, quod Itali recentiores illud ſaepe vitant, v. c. *Fiorenza*, *Piacenza* pro *Florentia*, *Placentia* etc.

m videtur in fine vocabuli ob celerem pronuntiationem vix auditum eſſe, v. c. *menſam*, *nubem*, fere ut *menſa*, *nube:* ſicut noſtri feſtinanter dicunt *in mein Nam* pro *in meinem Namen.* Hinc factum, ut poetae totam iſtam ſyllabam, ſequente vocali, omitterent ſeu eliderent.

qu (pro quo nonnullis praeplacet *q* ſine *u*) lectum videtur ut *k*, v. c. *coquus* ut *cocus*, *quum* ut *cum* (hinc inter *quum* et *cum* nihil diſcriminis per ſe eſt), *aqua* ut *aca*, *neque* ut *nek* (nek') ſeu *neke;* ſed ita, ut poſterius *e* non audiretur. Hinc inter *nec* et *neque* nil diſcriminis: ſunt eadem vocabula, ut *nihil* et *nil.* Hinc, praeter alia, adparet, quomodo poſſit fieri *eculeus* ex *equus*, et quomodo Francogallorum *egal* ex *aequalis* factum ſit. In nonnullis tamen videtur τὸ *u* lectum, v. c. in *quatio*, *quis* cet. hinc *concutio*, *cujus* cet.

ſ videtur in fine verbi fuiſſe tam tenui ſono, ut vix audiretur. Hinc ſaepe omittitur in verſibus Ennianis et Terentianis: hinc facilis commutatio ejus cum *r*, v. c. *arbor arbos*, *honor honos*. *St* vero non credibile eſt enuntiatum eſſe *ſcht*, v. c. *ſchtella*, *ſchto*, pro *ſtella*, *ſto*: id quod nos facimus quoque in *Schtul* pro *Stul* aliisque ſimilibus vernaculis vocabulis, quanquam temere.

t ubique, etiam ante *i* ſequente alia vocali, pronuntiatum eſt ut *t*, non ut *z*. Legerunt *artium* non *arzium*, more noſtro, ſed *ardium* vel *arthium*. Docent hoc, praeter etymologiam et derivationem, vocabula graeca et theodiſca, quae cum latinis cognatione conjuncta ſunt.

v pronuntiatum et lectum eſt ut noſtrum *w*. Ergo *vinum*, *vannus*, *vermis*, *vacillo*, legerunt *winum*, *wannus* etc.,

etc., ſicut eadem vocabula in noſtra lingua leguntur *Wein, Wanne, Wurm, wackele.* Hinc commutatio hujus literae cum *b* in MSS. non mira eſt, v. c. *duvius* pro *dubius*, *Baleria* pro *Valeria.*

2) in *vocalibus*. Quorum pronuntiatio quia inde pendet, prout os vel laxius vel anguſtius aperitur: facile intelligitur, cum non omnes homines os eodem modo h. e. aeque preſſe lateve aperiant, non unam fuiſſe illarum enuntiationem, ſicut et eſt in noſtra lingua, ubi v. c. *Mahn* et *Mohn*, *Athem* et *Oden*, *Rueben* et *Ruben* dicitur etc. Hinc v. c. *a* ſaepe commutatum in *e*, *i*, v. c. *adſpergo* pro *adſpargo; abigo*, *concino*, pro *abago*, *concano; e* in *i*, v. c. *colligo* pro *collego* etc., quae omnia veniunt e celeri pronuntiatione: *u* in *o*, v. c. *navibus*, *navibos:* ſaepe tamen *u* ut *w* pronuntiatum, v. c. *duo* ut *dwo*, hinc noſtrum *zwo* etc. it. *duellum* ut *dwellum* vel *dbellum*, hinc abiecto τῷ d, *bellum* etc. Multa exempla talis et conſonantium et vocalium commutationis pluribus linguis communis dedi in libello, qui inſcribitur: *Gedanken von den Eigenſchaften der deutſchen Schreibart und Empfehlung der deutſchen Sprache im Predigen, Reden und Schreiben, und beſonders der Philologie* (Halae ap. Curtium). Unum exemplum addam: quod in vernacula lingua nunc *ohne* eſt, id olim *ane* et *ano* ſcribebatur; idemque eſt in graeca ἄνευ, in latina *ſine*, ſibilo addito, ut ſaepius. Hic *a*, *i*, et *o* commutantur. Per hanc occaſionem hic monuerim, αν in ἀναμάρτητος i. e. *qui non peccavit*, ἀνελεύθερος i. e. *illiberalis* aliisque talibus compoſitis eſſe illud *ane* ſ. ἄνευ, et in iis vocabulis, quae per conſonantem incipiunt, illud ν ob duram pronuntiationem omitti, v. c. ἄσοφος, ἄκακος, pro ἄνσοφος, ἄνκακος, propr. ἄν'σοφος, ἄν'κακος. Longe aptius hoc videtur et veriſimilius, quam vulgare illud figmentum grammaticorum, dicentium, α in ἄσοφος eſſe α privativum, ut et in ἀνελεύθερος, ac ν inſertum tantum eſſe ob euphoniam, quam dicunt. Iudicent peritiores!

3) in *diphthongis:* quarum vera pronuntiatio eſt, ſi utraque vocalis (id quod vel nomen docet), in primis prior, auditur: id quod Romani, ſaltem accuratiores, melius, quam nos in lingua et latina et theodiſca, obſervaſſe mihi videntur.

1) *ae* v. c. *menſae*, *Caeſar*, legerunt tribus ſyllabis ita, vt *a* in primis et *e* vix audiretur. Et quomodo, ſi priſci *Caeſar* legiſſent *Keſar* vel *Zeſar*, ut nos legimus, inde fieri potuiſſet noſtrum *Kaiſer?* Hinc commutatio *aulae* et *aulai*, quia

nem ſcholis mandarunt), debebant, inquam, per iſtam priſcorum, in primis Ciceronis, lectionem eloquentes ac philoſophi fieri, h. e. diſcere recte pulchreque cogitare ac ſcribere (ut virtutum exempla et praecepta inde petenda taceam): ſed fiunt per illam lectionem plerumque non niſi aucupes vocabulorum et venatores elegantiarum mirabilium ac fictarum, quas in vocabulis rarioribus et abstruſis, participiorum congerie, aliisque rebus minutis ac ſomniis, more plebeculae, quaerunt, et theſauris iſtis magis, quam avariſſimus ſuis, ſe jactant. Debebant totum Ciceronem, h. e. ejus eloquentiam philoſophia nixam, imitando exprimere. Sed, ut illum totum recte atque ordine imitari poſſent, debebant antea eum totum recte atque ordine intelligere, h. e. ita, ut in ſingulis verſibus, ſingulis ſententiis ac verbis, accurate et cum animi firma perſuaſione ſcirent, quid ſibi illa vellent, quid Cicero iis dicere debuiſſet aut voluiſſet, cur iſto nec alio modo locutus eſſet, cur ita loqui debuiſſet, cur modo latius modo brevius, cur circumſcriptione, cur hac vel illa connexione vel collocatione verborum uſus etc. Debebant ſingulas partes, etiam minutas, quibus eloquentia Tulliana conſtat, et quae non ſtatim in oculos incurrunt, atque, ut ita dicam, ſingula ejus lineamenta accurate noſſe ante, quam imitari tantum virum ſuſtinerent. Cum imitatore Ciceronis aeque ſe res habet ac cum pictore. Pictor os vultumque hominis recte exprimere et ex animali exemplo veritatem in mutum ſimulacrum transferre cupiens debet cognitione corporis humani levi ac vulgari minime contentus eſſe, ſed potius ſingulas partes, vel minimas, ſingula lineamenta quam accuratiſſime et diligentiſſime noſſe. Accedunt aliae cauſae permultae et internae et externae: peccatur enim, ut aliis in rebus, ita in hac intra et extra Ilium, ut ſic loquar. Pertinet huc in primis: quod vulgo contemnitur a magnis viris eruditionis laude florentibus ars illa bene latine ſcribendi: qui contemtus, omni fere aetate uſitatus (queruntur

runtur de eo v. c. Taubmannus in diss. de lingua lat.; Gronovius in praef. ad scriptt. eccles.; Gesnerus etc.), inde forsan ortus est, quod vulgo crediderunt, *latine scribere* esse *vulgaria vocabula nosse*, et *e regulis vulgaris Grammatices componere*; atque ita, *bene latine scribere* esse nihil aliud, quam *pro vulgaribus vocabulis Ciceroniana sumere* et *haec obscuriori ratione componere*. Hinc ortum est nomen Verbalistarum (ut ita loquar), h. e. *Wortkraemer*, *Wortklauber*, *Sylbenstecher*, qui scilicet non nisi verba tractarent et venderent, atque in iis et syllabis haererent. Audiunt hoc nimirum adolescentes: nec deinde, ut necessario fit, putant, in tam levi, vulgari, inani, nugatoriaque re tantopere elaborandum nervosve intendendos esse. Huc accedit, quod non magna praemia iis proponuntur, qui istam artem callent. Hinc et ejus studium in discipulis frigeat necesse est, quos taedet pigetque in re tam parum lauta, tam parum honorifica, desudare, et viros ipsos non mirum est deficere, qui illa arte rite instructi alios eo ducere cupiant huncque instituendi laborem tolerare sustineant. Qua re fiat necesse est, ut munus officiumque adolescentiae viam ad bene latine scribendum monstrandi; quod tolli tamen nemo plane vult, iis obtingat, qui hanc artem atque simul scientiam priscos rite et cum sapientiae gustu interpretandi, ex qua illa fluit, non satis teneant, et ad ista tam tenuia praemia suum laborem operaeque utilitatem accommodent. At, si istis viris istius artis praeclare peritis caremus, omnes regulae ac methodi, quae traduntur, etiamsi pulcherrimae sint, et omnia consilia, quae dantur ad artem latine scribendi facilius et breviori tempore addiscendam, frustra sunt. Romae tempore Ciceronis eloquentia sponte colebatur, quia magna inde praemia, magni honores, exspectari poterant; et magnus ibi magnorum oratorum numerus erat, licet nulla methodus illam discendi praescripta esset. Nec Roma Ciceronem nec Graecia Demosthenem tulisset et habuisset, nisi hi

praemiis laudis et honoris ad istud studium eloquentiae acerrimum invitati esset. Praemia per se incitant studium et inflammant, efficiuntque magnos viros: et magni viri deinde ipsi methodos aptissimas viasque brevissimas facillime inveniunt. Methodi praescriptae omnes cogunt quodam modo: et omne coactum restinguit retardatque ingenium ac studium in animis generosis: ut taceam, non omnes methodis ab alio praescriptis aptos esse, at aptissimos iis, quas sibi ipsi praescripserint: praesertim cum nihil facilius sit, quam in re, quam recte intelligis, tradenda methodum felicem tua sponte invenire; et contra nihil difficilius, quam rem, quam non satis calles, aliis recte tradere, licet optimam methodum sequaris.

SECTIO IIII

Summa hujus libelli.

Ut in toto hoc libro omnia praecepta bene latine scribendi ita instituimus, ut ubique eloquentiae, h. e. artis perspicue, suaviter, graviterque dicendi, rationem haberemus, sic illum in *duas partes* descripsimus, quarum *prior*, quasi praeparatoria, de verbis per se eorumque vera scriptura, vero usu, ordine, variatione s. commutatione, itemque de dicendi copia et brevitate exponit; *posterior* tres primarias eloquentiae virtutes ipsas, perspicuitatem, suavitatem, et gravitatem, tractat; quibus denique paucula de subsidiis, elaborationibus etc. subjecta sunt.

PARS

PARS PRIOR

EAQUE PRAEPARATORIA

DE VOCABULIS IN GENERE

QUATENUS SUNT

INSTRUMENTUM ELOQUENTIAE

DEQUE EORUM

SCRIPTURA, USU, ORDINE, VARIATIONE COPIA ET BREVITATE

CAP. I

DE ORTHOGRAPHIA, S. VERA SCRIPTURA VOCABULORUM

SECT. I

Orthographia eſt una.

Orthographia, (ὀρθογραφία ab ὀρθῶς *recte* et γράφειν *ſcribere*) h. e. *vera literas* et *vocabula ſcribendi ratio*, ſ. vera ſcriptura, *una* ſit neceſſe eſt: quia omnis veritas eſt *ſimplex*: Non igitur Orthographia proprie poteſt eſſe varia, ac duplex triplexve, ſed ſcriptura: h. e. alii hoc alii alio modo ſcribere poſſunt vel ſolent. Perperam ergo nonnulli de vocabulo, quod dupliciter ſcribi ſolet, v. c. *cauſa* et *cauſſa*, *genitrix* et *genetrix*, *co-*

cus et *coquus* etc., ita loquuntur: *Utraque orthographia vera* ſ. *recta, vel tolerabilis* eſt; it. *quaeritur, utra orthographia rectior ſit;* tanquam orthographia ſit in univerſum *ſcriptura* ſ. *ſcribendi ratio quaelibet.* Hoc nihil aliud eſt quam dicere: *quaeritur, utra veritas ſit verior.* Debebant dicere: *quaeritur, utra ſcriptura ſit verior* ſ. *rectior.*

SECT. II

Orthographia eſt commendanda.

Quamquam per ſe non magni refert, utrum adoleſcens hoc an alio modo ſcribat vocabula, dummodo plurium doctorum hominum exemplum ſequatur, quia intelligentes in judicando ſtylo non ſpectant, quali quisque ſcriptura uſus ſit, ſed quam praeclare cogitaverit, quamque praeclare cogitata verborum delectu et conjunctione expreſſerit: tamen, quia omni vitio, quamvis ſit levius, vacare ſapiens cupit, et orthographiam negligens ſemper aliquid vitii committit, non inutile putamus, paucula de orthographia hic dicere, praecipue, ut adoleſcens de ea ſua ſponte judicare diſcat, nec aliorum exemplum in illa tantum ſequi cogatur, ſed ſuum ipſius conſilium ſequi poſſit.

SECT. III

Quae ſit regula orthographiae.

Sicut omne *rectum* nititur certis regulis, ad quas illud examinari debet, v. c. *recte canere, recte ſaltare* etc. e regulis canendi, ſaltandi, judicatur: ſic, ſi de recta vocabulorum ſcriptura ſ. orthographia judicare velis, certam regulam, ad quam illa exigenda ſit, eſſe debere patet. Sed, quaenam illa ſit, non inter eruditos convenit. Aliis eſt *ſcribendi uſus priſcorum;* aliis *ſcriptura codicum, nummorum, lapidum;* aliis *etymologia* cum *analogia* et *testimoniis*

timoniis priſcorum. Quaeramus, quaenam harum ſententiarum praeferenda videatur. Quaeritur ergo

I) *primum* an *ſcribendi uſus* ſ. *ſcriptura, quae apud priſcos obtinuit* vel *obtinuiſſe videtur* ac *creditur, pro certa regula noſtrae ſcripturae habenda ſit?* Valde fallax eſt haec regula. Nam a) primum non negandum eſt, iſtum ſcribendi vocabula uſum in plerisque vocabulis incertum eſſe, quia neque manus ipſorum veterum ſcriptorum adhuc habemus, e quibus, quomodo ſingula verba ſcripſerint, cernere ubique liceat: nam codices ſcripti non adtingunt iſta tempora; neque ipſi priſci nos de ſua ſcriptura ſatis docuerunt —: Loquor autem hic de priſcis ipſis ſcriptoribus, ut de Caeſare, Cicerone, Livio etc., non de grammaticis, multo recentioribus, licet et hi interdum *priſci* adpellentur. — b) deinde, etiamſi eorum uſum et ſcripturam ſciremus, tamen haec non poſſet eſſe regula certa, quia tam varia fuit, ut alii hanc alii illam ſcripturam amplexi ſint, prout aut pronuntiationem aut etymologiam aliamve cauſam ſequendam putarent; atque ita nos dubios reddunt, utram ſequi debeamus. Illud non modo e priſcis ipſis adparet; v. c. Quintil. docet, ſua aetate ſcripſiſſe multos *ſet*, *aput*, *Alexanter* etc.: Cicero ait, ſe propter aures aliorum, ac quia alii ita ſcribant, ſcribere *pulcher* pro *pulcer:* ſic alii *optumus*, *maxumus* etc.; alii, in his Caeſar, *optimus*, *maximus* etc.; ſic et *decimae* et *decumae;* ſic alii dativum quartae decl. *ui*, v. c. *fructui*, alii, ut idem Caeſar, *u* terminabant etc.: ſed etiam ex analogia aliarum linguarum valde probabile ac credibile eſt. Omnibus in linguis vivis varietas ſcripturae deprehenditur, quia alii pronuntiationem, alii etymologiam vel veram vel opinatam, aliamve cauſam ſequuntur. In vernacula v. c. ſunt, qui *Pabſt, Hertz, ſtarck, Haeuchler, Schmaeuchler, Freundin, dis, Raezel*, ſcribant, ubi alii *Papſt, Herz, ſtark, Heuchler, Schmeichler, Freundinn, dieß, Raethſel* etc. malunt, Haec varietas non hodie tantum poſt inventam artem

typographicam adhuc regnat, sed ante illam multo magis regnavit. Scribebant tum plerumque, prout pronuntiabant; ac, quia pronuntiatio non eadem apud universos erat, non eodem modo scribebant; ac saepe literam ponebant, quae iis in mentem prius veniebat. Exemplum hujus rei dabo ex Chron. Luneburg., a Cel. Eccardo inter plura ejusmodi opuscula edito. Hic inter alia sexcenta occurrit p. 1315 *und e marterete oc manigen guden Man, de ime nicht volgenne wolde*, h. e. e nostra scriptura: *er marterte auch manchen guten Mann, der ihm nicht folgen wollte* etc.; ibid. occurrit *Riddere* pro *Ritter*, *equites*: *Brot* (panis), *Hant* pro *Hand*, et pro *Magd*, i. e. *virgo*, modo *Maget* modo *Maged*. Sic *Magdeborch*, *Magdeburch*, *Maideburch* pro *Magdeburg*. Et in Cod. regio ibid. adnexo pro *Erzbischofthum* est *Erzschebysdom*, et pro *Erzbischof* est *Erthebiscoph*, *Erthzebiscoph*, *Erthenbiscopf*. Quis ex istis scripturis, saepe imperitiam sapientibus, regulam recte scribendi extundat? Nemo hinc veram scripturam conjiciat, nisi etymologia vocabuli adjuvetur. Eodem modo priscos variasse non mirum est. Alii scripsere *genitrix* ob etymologiam a *genitum*, alii *genetrix*, v. c. Burm. et Cel. Heyn. in Virg., quia est in codd.; sic alii *labsus*, *scribsi*, ob etymolog.; alii *lapsus*, *scripsi* etc.; sic scribitur *coquus* et *cocus*, *haud* et *haut*, utrumque fortasse ob pronuntiationem; sic *sed* et *set* etc. Quintilianus monet a nonnullis scriptum esse.

Sed, ut universam veterum scripturam melius judicare possimus, deque ejus tam mira varietate eo minus mirari cogamur, opus est illorum pronuntiationem, ad quam illa se saepe accommodavit, nosse. Et miror, qui de orthographia scripsere, eos non in primis sedulo de pronuntiatione egisse. Quae licet non omnis nobis nota sit, tamen, ut equidem sentio, plane ignota credi non debet. Est mihi in animo de ea forsitan aliquando libellum edere, in qua magnam partem, nisi certissimam,

mam, tamen veriſimillimam reddere poſſe mihi videor. Speciminis loco haec ſubjicio. Omnis pronuntiatio linguae latinae priſcis uſitata vertitur et in *pronuntiatione literarum* et in *tono* ſ. *accentu*. In utroque Romani aliter verſati ſunt, ac nos hodie verſamur in latinis vocabulis legendis et pronuntiandis: ſed eodem modo in ſuis verbis egerunt, quo nos in verbis linguae vernaculae agere ſolemus; et ex hac, tanquam notiore, ad illam, ut minus notam, praeclare interdum concludi poteſt.

A) in *literis*, ac

1) primum in *conſonantibus*: hic

b et *p* ſaepe, ut in vernacula, confuſa ſunt: hinc *ſcripſi* pro *ſcribſi*, *lapſus* pro *labſus*, non miranda ſunt.

c nunquam, ut z, pronuntiatum, ſed ut *k* vel ſaltem ut g (uti noſtri fere *Gott* pronuntiant Kott); neque ergo *decimus*, *cilicium*, *carcer* pronuntiarunt *dezimus*, *zilizium*, *karzer*; ſed *dekimus*, *kilikium*, *karker*. Hoc ex multis argumentis, quae commemorare hic longum foret, v. c. ex etymologia, e vocabulis, quae graeca et theodiſca communia habet cum latina, tam veriſimile mihi fit, ut vix ea de re dubitandum videatur. Duo tantum memorabo. Quomodo *decumus* pro *decimus* dici potuiſſet, niſi lectum eſſet poſterius *dekimus?* Vernaculum *der Kerker* utrum latino *Karzer* an *Karker* melius reſpondet? ſic ex *docitum (dokitum* fit *doctum*, h. e. *doktum* ſeu *dok'tum)*. Et cur in Columna Duillii, et alibi, pro *g* eſt *c?* v. c. *leciones* i. e. *legiones;* ſic *viceſimus* et *vigeſimus* a *viginti*. Forſan *g* et *c* eſt eadem litera: *g* recentioris formae, *c* antiquioris.

d innumerabilibus locis, ut in vernacula, cum *t* confuſum. V. c. *Maged* et *Maget*, *Hant* pro *Hand*. Sic latini *ſed* et *ſet*: *haud* et *haut*; it. adeo *Alexanter*: hinc *attraho* pro *adtraho*.

f et *ph* ſaepe confuſa ſunt: loquuntur codd.

g mollius ab accuratioribus pronuntiatum eſt, atque inter *j* et *c* medium obtinuit: ſicut hodie in noſtra lingua accuratiores faciunt. Nonnulli tamen, ut apud nos, durius, h. e. ut *k*, pronuntiarunt: hinc confuſio in ſcribendo orta, ut v. c. *Cajus* ſcriberetur pro *Gaius*: — ſed *gn* non pronuntiatum eſt *ngn*, ut nos quidem agimus: *ſignum* pronuntiatum eſt *ſig'num*, non *ſingnum*. Docet hoc et derivatio: nam *ſigillum* melius a *ſig'no*, quam a *ſingno*, ut *tigillum*

tigillum a *tigno*, derivatur: et noſtrum *Zeichen*, quod cum latino convenit, melius reſpondet *ſigno*, quam *ſingno* etc.

h in medio vix pronuntiatum eſt, nec pronuntiari facile ob celeritatem potuit. Sic et in noſtra, v. c. *ſehen*, *gehen*, ubi non *ſe-hen*, *ge-hen*, diviſis ſyllabis, ſed *ſeen*, *geen*, dicimus. Sic *nihil*, *mihi*, enuntiarunt ubique *nil*, *mi* cum accentu circumflexo: hinc et nonnulli ita ſcripſere, uti fieri ſolet. Sed ab initio vocabuli puto enuntiatum eſſe τὸ *h*, v. c. *hara*, *hauris*, *habe*, quia alioquin cum *ara*, *auris*, *ave* commutatum foret: forſitan et in Compoſitis, v. c. *adhibeo* etc.

l videtur valde molliter pronuntiatum eſſe, h. e. ita, ut vix lingua palato adlideret. Quod conjicio inde, quod Itali recentiores illud ſaepe vitant, v. c. *Fiorenza*, *Piacenza* pro *Florentia*, *Placentia* etc.

m videtur in fine vocabuli ob celerem pronuntiationem vix auditum eſſe, v. c. *menſam*, *nubem*, fere ut *menſa*, *nube*: ſicut noſtri feſtinanter dicunt *in mein Nam* pro *in meinem Namen*. Hinc factum, ut poetae totam iſtam ſyllabam, ſequente vocali, omitterent ſeu eliderent.

qu (pro quo nonnullis praeplacet *q* ſine *u*) lectum videtur ut *k*, v. c. *coquus* ut *cocus*, *quum* ut *cum* (hinc inter *quum* et *cum* nihil diſcriminis per ſe eſt), *aqua* ut *aca*, *neque* ut *nek* (nek') ſeu *neke*; ſed ita, ut poſterius *e* non audiretur. Hinc inter *nec* et *neque* nil diſcriminis: ſunt eadem vocabula, ut *nihil* et *nil*. Hinc, praeter alia, adparet, quomodo poſſit fieri *eculeus* ex *equus*, et quomodo Francogallorum *egal* ex *aequalis* factum ſit. In nonnullis tamen videtur τὸ *u* lectum, v. c. in *quatio*, *quis* cet. hinc *concutio*, *cujus* cet.

ſ videtur in fine verbi fuiſſe tam tenui ſono, ut vix audiretur. Hinc ſaepe omittitur in verſibus Ennianis et Terentianis: hinc facilis commutatio ejus cum *r*, v. c. *arbor arbos*, *honor honos*. *St* vero non credibile eſt enuntiatum eſſe *ſcht*, v. c. *ſchtella*, *ſchto*, pro *ſtella*, *ſto*: id quod nos facimus quoque in *Schtul* pro *Stul* aliisque ſimilibus vernaculis vocabulis, quanquam temere.

t ubique, etiam ante *i* ſequente alia vocali, pronuntiatum eſt ut *t*, non ut *z*. Legerunt *artium* non *arzium*, more noſtro, ſed *ardium* vel *arthium*. Docent hoc, praeter etymologiam et derivationem, vocabula graeca et theodiſca, quae cum latinis cognatione conjuncta ſunt.

v pronuntiatum et lectum eſt ut noſtrum *w*. Ergo *vinum*, *vannus*, *vermis*, *vacillo*, legerunt *winum*, *wannus* etc.,

etc., ficut eadem vocabula in noftra lingua leguntur *Wein*, *Wanne*, *Wurm*, *wackele*. Hinc commutatio hujus literae cum *b* in MSS. non mira eft, v. c. *duvius* pro *dubius*, *Baleria* pro *Valeria*.

2) in *vocalibus*. Quorum pronuntiatio quia inde pendet, prout os vel laxius vel anguftius aperitur: facile intelligitur, cum non omnes homines os eodem modo h. e. aeque preffe lateve aperiant, non unam fuiffe illarum enuntiationem, ficut et eft in noftra lingua, ubi v. c. *Mahn* et *Mohn*, *Athem* et *Oden*, *Rueben* et *Ruben* dicitur etc. Hinc v. c. *a* faepe commutatum in *e*, *i*, v. c. *adfpergo* pro *adfpargo*; *abigo*, *concino*, pro *abago*, *concano*; *e* in *i*, v. c. *colligo* pro *collego* etc., quae omnia veniunt e celeri pronuntiatione: *u* in *o*, v. c. *navibus*, *navibos*: faepe tamen *u* ut *w* pronuntiatum, v. c. *duo* ut *dwo*, hinc noftrum *zwo* etc. it. *duellum* ut *dwellum* vel *dbellum*, hinc abiecto τῷ d, *bellum* etc. Multa exempla talis et confonantium et vocalium commutationis pluribus linguis communis dedi in libello, qui infcribitur: *Gedanken von den Eigenfchaften der deutfchen Schreibart und Empfehlung der deutfchen Sprache im Predigen, Reden und Schreiben, und befonders der Philologie* (Halae ap. Curtium). Unum exemplum addam: quod in vernacula lingua nunc *ohne* eft, id olim *ane* et *ano* fcribebatur; idemque eft in graeca ἄνευ, in latina *fine*, fibilo addito, ut faepius. Hic *a*, *i*, et *o* commutantur. Per hanc occafionem hic monuerim, αν in ἀναμάρτητος i. e. *qui non peccavit*, ἀνελεύθερος i. e. *illiberalis* aliisque talibus compofitis effe illud *ane* f. ἄνευ, et in iis vocabulis, quae per confonantem incipiunt, illud ν ob duram pronuntiationem omitti, v. c. ἄσοφος, ἄκακος, pro ἄνσοφος, ἄνκακος, propr. ἄν'σοφος, ἄν'κακος. Longe aptius hoc videtur et verifimilius, quam vulgare illud figmentum grammaticorum, dicentium, α in ἄσοφος effe α privativum, ut et in ἀνελεύθερος, ac ν infertum tantum effe ob euphoniam, quam dicunt. Iudicent peritiores!

3) in *diphthongis*: quarum vera pronuntiatio eft, fi utraque vocalis (id quod vel nomen docet), in primis prior, auditur: id quod Romani, faltem accuratiores, melius, quam nos in lingua et latina et theodifca, obfervaffe mihi videntur.

1) *ae* v. c. *menfae*, *Caefar*, legerunt tribus fyllabis ita, vt *a* in primis et *e* vix audiretur. Et quomodo, fi prifci *Caefar* legiffent *Kefar* vel *Zefar*, ut nos legimus, inde fieri potuiffet noftrum *Kaifer*? Hinc commutatio *aulae* et *aulai*, quia

quia *e* et *i* facile commutantur in pronuntiatione. Sic *aire moltati* i. e. *aere mulctati* in lapide occurrit.

2) *ei* v. c. *hei*, *socieis* pro *sociis*, pronuntiata sunt, prius duabus, posterius quatuor, syllabis; omninoque ita, ut *e* simul audiretur. At majores nostri *Rein* s. *Rhein* (fluvium notum) pronuntiarunt duabus, ut mihi persuasi, syllabis, sed raptim; ita tamen, ut *e* in primis audiretur: quod vel inde patet, quod Caesar eorum victor inde fecit *Renus* s. *Rhenus;* quod non fecisset nec facere potuisset, si hunc amnem *Rain* (una syllaba), ut nos nunc quidem loquimur, pronuntiari audivisset.

3) *eu* v. c. *heus* duabus syllabis, raptim; sed ita, ut *e* audiretur: estque illud nostrum *he!* quod illi male responderet, si lectum esset *hais*, ut nunc fere legimus. Ergo *heus* et *meus* parum differebant pronuntiatione.

4) *oe* v. c. *Poeni* tribus syllabis ita, ut *o* in primis, *e* vix audiretur. Hinc patet, cur *murus* et *moerus*, *Poeni* et *Puni*, *coerator* et *curator* etc. commutari potuerint: nam *o* et *u* facile commutantur, ut vel pronuntiatio rusticorum in lingua vernacula quotidie docet.

5) *au* pronuntiatum est plerumque *o*, ut apud nos v. c. *Roch* pro *Rauch:* hinc *Closter* e *Claustrum;* sic *olla* ex *aula*, *Clodius* e *Claudius*, facile fieri potuit.

B) in *tono* s. *accentu*. Hic moneo, Romanos *tonum* accommodasse ad quantitatem syllabarum, quam sedulo observabant. Ergo

1) breves syllabas, quas hodie in Prosodia demum discimus, omnes Romani, in communi etiam vita, breviter s. raptim pronuntiabant (corripiebant), h. e. ita, ut vix audirentur: id quod etiam apud nos, ut in omnibus vivis linguis, sic in nostra fieri solet; v. c. *Geduld* pronuntiamus *G'duld* una fere syllaba, *Kinder Kind'r* etc. Sic Romani *mensa* (nominat.), *servus*, *serve* etc. ita pronuntiarunt, ut posterior syllaba vix audiretur: et *homini* ita, ut duae priores syllabae vix, sed ultima valde audiretur. Et haec ipsa causa est a) *apocopes*, v. c. *dice*, *duce*, sonabant ut *dic'*, *duc'*, hinc ita scribebant: sic nostri *sag* pro *sage*. Omnis ista omissio proficiscitur a celeri pronuntiatione: b) *contractionis*, v. c. *mi*, *nil*, pro *mihi*, *nihil*, ut nostri *Magd* pro *Maged*, *sehn* pro *sehen* etc., quae contractio deinde, ob celeritatem pronuntiationis, alias denique syllabas omisit, v. c. *amasse* pro *amavisse* etc.: c) *commutationis*, v. c. *decimus*, *decumus*, pronuntiabant quasi *dek'mus*,

mus, ut audientes non possent discernere, utrum *dekimus* an *dikumus* pronuntiaretur: sic *navibus, genitrix*, sonuerunt ut *nav'bus, gen'trix*, vel ut *navebus, genetrix.* Hinc ita quoque scripsere nonnulli, pronuntiationem, tanquam unam scribendi regulam, sequentes. Hinc *navebus* in Columna Duill., *genetrix* in Codd. Virgilii; hincque a Burmanno et ill. Heynio servatum. Sic et in nostra, v. c. ex *Oberster*, quia sonuit *Obr'ster* atque etiamnum ita vulgo pronuntiatur, factum est, quanquam perperam, *Obrister* etc.

2) longae syllabae producebantur (wurden verlängert), h. e. longiori temporis spatio pronuntiabantur: quod fiebat ita, ut vocalis dupliciter pronuntiaretur, v. c. *pono* ut *poono*, *mensa* (ablat.) ut *mensaa:* ac deinde ita quoque scriptum videtur, donec brevitatis causa apicem, h. e. forsitan lineolam transversam adhiberent, quae indicaret, alteram vocalem deesse, v. c. *pōno, mensā* etc.; sicut nostri *deñ* pro *denn* scribere interdum solent. Haec hactenus. Plura de pronuntiatione priscorum dixi *in der ausführlichen latein. Sprachlehre* P. I. c. 1. add. libellus iam paulo ante laudatus *Gedanken von den Eigenschaften* etc.

Ceterum ex his adparet, quam varia scriptura apud priscos, atque adeo doctos ac scriptores (quos consuetudini saepe servire notum est, et exemplo Ciceronis patet, qui *pulcher* ob consuetudinem aliorum pro *pulcer* scribebat), obtinuerit, cum a pronuntiatione, ipsa tam varia, pependerit, nec ante artem typographicam inventam, quae libros sat multos pro exiguo pretio manibus hominum innumerabilium et doctorum et indoctorum, divitum et pauperum, solet tradere, aliter fieri potuerit. Quis vero hanc variam incertamque scripturam pro certa scribendi regula habeat? Quaeritur igitur

II) deinde, an scriptura *codicum, numorum*, et *lapidum* pro certa regula haberi possit. Non magnopere. Nam 1) variat et ipsa: ut adeo semper incerti simus: at regula debet esse certa. Quis deinde 2) librariis hoc tribuat, ut nobis in vera vocabulorum scriptura magistri et auctores esse possint, cum plerumque indoctissimi fuerint, eodemque modo, quo prisci, magis suis auribus, h. e.

h. e. pronuntiationi aliorum, quam veritati obtemperarint, ac ſaepe verba, quae ſcriberent, ne intellexerint quidem. Id quod ex innumerabilibus locis patet, ac vel inde, quod in ſcriptt. rei ruſt. *Magiſter Varro* et *Magiſter Cato* ſcripſere pro *M. Varro M. Cato;* it. in Nep. reperitur apud eos *ledebat*, *mallebat*, *dementia*, *pharo*, *Achademiam* vel *Academiam*, *inſulatae*, *cognata* pro *laedebat*, *malebat*, *clementia*, *ſparo*, *Cadmeam*, *intſulae*, *cogitata*. Sic *devoraret* pro *devocaret*, *ultimi* pro *ultum*, *amicos* pro *animos* cet. Vid. plura talia portenta ap. Clar. *Fiſcherum* in libello var. lectt. editioni Nepotis ſubiecto et in praefatione. Neque igitur a librariis, neque ab inſcriptionibus, quarum auctores plerumque non doctiores erant (occurrit in iis v. c. *adque*, *quodannis*, *aput*, *apſens*, *optinebit*, *ſet* etc. pro *atque*, *quotannis*, *apud*, *abſens*, *obtinebit*, *ſed*), neque etiam a numis, qui non ſemper a Criticis linguaeque peritis ſignati ſunt, certam ſcripturae legem arceſſere licet.

III) Nec *Grammaticorum antiquorum* auctoritas ſufficere poteſt. Repererant jam ſcripturam e pronuntiatione ortam ac conſuetudine ſtabilitam: huic adſueti regulas deinde excogitarunt, quae iſtam ſcripturam tuerentur: quemadmodum hodierni Grammatici vernaculi uſum dicendi ſcribendique receptum, tanquam regulam, defendere plerumque gaudent. Pauci fuere, qui certiores regulas inveſtigarent. Hinc factum eſt, ut ſibi ſaepe invicem repugnarent. Quid ſolatii hinc certi exſpectandum?

IIII) *Etymologia* eſt haud dubie certior regula, quae, diu oppreſſa varioque contemtu adfecta, mereatur emergere caputque tollere. Dolendum quidem eſt, eam non in omnibus vocabulis notam nobis eſſe. At ſumamus certe, quantum licet. Subjiciam aliquot vocabula, quorum recta ſcriptura, licet non ſemper uſu eruditorum adjuvetur, per etymologiae legem firmatur:

Adſero,

Adfero, adtuli, adlatum, adsiduus etc. rectius quam ***affero, attuli, allatum, assiduus:*** sic ***adcipio, adgredior*** etc.; sicque in omnibus vocabulis per ***ad*** incipientibus: nam, cur litera ***d*** in sequentem ob pronuntiationem mutetur, nulla apta causa est; et nos, etiamsi certo sciremus, priscos ita scripsisse, ***affero, attuli*** etc. (quod tamen nondum certum est), tamen eorum auctoritatem non sequi debebamus ob perspicuitatem. Facilius tiro in ***adfero, adtuli, adlatum*** etc. compositionem agnoscit quam in ***affero, attuli, allatum***. Nec in vernacula lingua quisquam talem commutationem in scribendo perfert. Vid. infra ***in primis***. Putant nonnulli quidem, ***affero, attuli, accipio, aggredior*** per ***euphoniam*** dictum. Quid est euphonia? nonne haec a consuetudine pendet? Ac profecto omne, quod rectum est, praesertim si ei adsueti sumus, bene sonat.

Adolescens rectius quam ***adulescens:*** est enim ab ***ad*** et ***olesco;*** ad verbum ***ein Aufschößling***. Lapides et librarii, qui dederunt nobis ***adulescens***, manifesto errarunt, nec digni erant, quorum aliqua ratio haberetur. Quis mulierculorum omnium somnia et vitia scribendi colligere et imitari cupiat?

Ancora, non ***anchora:*** est enim graecum vocabulum, ubi non est ***h;*** omninoque τῷ ***h*** post ***c***, ***t*** aliasque consonantes nonnullas abstinendum, ubi non e graeco transferri debet; nisi forte Verbum ***inchoare*** excipere velis, cujus etymologia adhuc incerta est, licet nonnulli e Graeco duxerint. Videndum igitur, an Cicero recte egerit, qui ***pulcher*** pro ***pulcer*** scribendum putarit. Hinc ***sepulcrum, simulacrum, torus, Tuscia*** et similia sine ***h***. Ergo graece intelligere debet, qui de vera scriptura vocabulorum latinorum judicare vult. Sic ***carus***, non ***charus***, nisi quis a χαίρω vel χάρις ducere velit. Per se vero intelligitur, in vocabulis latinis compositis, qualia sunt ***adhibeo, redhibeo, adhuc*** cet. τὸ ***h*** loco non movendum.

Arctus, a, um, rectius quam ***artus:*** est enim contractum pro ***arcitus*** ab ***arceo,*** quod forsitan notavit olim ***includo, contraho,*** quod e ***coerceo*** videtur elucere; et ***includendo*** solent homines bestiaeque ***prohiberi,*** ne damnum inferant aliis. Cellarius in Orthogr. ait: ut e ***farctus*** fit ***fartus***, ita ex ***arctus artus***. At quis nos jussit ***fartus*** dicere, nec potius ***farctus?***

Asporto: pro eo haud dubie ***absporto*** rectius est: nam ***as*** non est ***ab;*** sed usus dicendi forsitan manebit tyrannus.

Assimilare vel potius ***adsimilare*** (Vid. paulo ante in ***Adfero***) rectius est quam ***assimulare***, quia est a ***similis:*** sic ***simulare, dissimulare***, rectius scriberentur ***similare, dissimilare:*** proprie enim ***simulare*** est, ***similem reddere***, et ***dissimulare***, ***dissimi-***

dissimilem reddere. At quis usum loquendi inveteratum impugnare vel tollere audeat?

Audacia manifesto rectum, quia est ab ***audacis:*** falsum est aeque manifesto ***audatia.*** Et sic ***contumacia*** aliaque similia.

Balineum haud dubie rectius quam ***balneum:*** nam omnis contractio est recentior; at usus dicendi vix mutari poterit.

Benevolus, benevole, rectum, quia a ***bene*** et ***volo;*** ut a ***bene facere*** fit ***beneficium,*** ita a ***bene velle benevolus. Benivolus*** per celerem pronuntiationem sensim invectum est, antequam Romani Critici fierent. Sic ***malevolus, malevole.***

Ceteri rectum, non ***caeteri:*** est enim e graeco ἕτεροι. Sed ***h*** saepe abit in ***c*** et contra, v. c. *Cornu Horn, Cervus Hirsch* etc. Non opus est καὶ addere, idque ne convenit quidem. Quis non dicit ***et cetera?*** quod dici non posset, si ***cetera*** foret pro καὶ ἕτερα i. e. ***et alia.*** Cicero ipse v. c. Or. II, 32 posuit ***et cetera:*** an credi ille potest existimasse, ***cetera*** e καὶ ἕτερα ***(et alia)*** factum esse? Quis non videt, tum ***et cetera*** nihil aliud esse quam ***et et alia?*** Quis non sentit pleonasmum puerilem?

Conligo, conlega, conmeo etc. rectius proprie quam ***colligo, collega, commeo;*** licet Heineccius hoc damnet et Gesnerus ad eum I, 1. 3. 1. p. 18 sciolis adeo tribuat. Est enim a ***con:*** quod cur mutamus? vid. infra ***in primis.*** Debere etiam proprie esse ***conlego,*** per se patet.

Deliciae, non ***delitiae,*** quod vel e ***delicatus*** patet: est enim a verbo antiquo ***delicio.***

Emtus, non ***emptus:*** est enim ab ***emo,*** non ab ***empo:*** literam inserere non debemus contra etymologiam.

Exspectare rectius quam ***expectare:*** est enim a ***specio.*** Et sic Quintilianus quoque judicavit: sic ***exstare*** rectius quam ***extare, exsequi*** rectius quam ***exequi;*** hinc ***exsequiae*** scribi debet, non ***exequiae, exstruo,*** non ***extruo;*** et sic in aliis.

Genitrix rectius quam ***genetrix,*** quia est a ***genitum.*** Pronuntiatio cita et festinans effecit ***gen'trix,*** ut ***i*** non audiretur; unde nonnulli ***e*** inseruerunt, incerti, utrum ***i*** an ***e*** inserendum esset. A ***genitum*** fit ***genitor*** et ***genitrix,*** non ***genetor et genetrix.***

Idcirco haud dubie rectius quam ***iccirco,*** quia ex ***id*** et ***circa.***

Idemtidem rectius quam ***identidem:*** est enim ex ***idem.***

Inclytus rectius quam ***inclitus,*** quia est a κλύω, κλυτός. Tolerandum videtur ***inclutus,*** ut ***Sulla*** et ***Sylla:*** quia Romani ***u*** ut ***y,*** vel ut Francogallorum ***u,*** nisi semper, at saepissime tamen legerunt. Sed ut ex ***inclytus*** factum videtur ***inclutus,***

ita

ita deinde per celerem pronuntiationem ex *inclutus* videntur fecisse *inclitus;* ut *decimus decumus*, *optimus optumus*, *maximus maxumus*. Cf. nostrum *Knie*, respondens latino *genu* et graeco γόνυ.

In dies rectius quam *indies:* sunt enim duo vocabula, quorum alterum alterum regit: ut *in diem*, sic *in dies*. Eodem modo *in posterum*, scil. *tempus*, rectius quam *inposterum* vel *imposterum*, sic et *in primis*, non *inprimis* vel *imprimis*, sic *cum primum* etc.

In non debet in compositione mutari: rectius ergo *inlino, inlustris, inmitis* etc., quam *illino*, *illustris*, *immitis*. Non debet litera praepositionis ultima ob sic dictam vel potius fictam euphoniam mutari: omne rectum, si quidem nostrae aures vere elegantes sunt, bene sonat, nec contra. Sic et nostri *n* in *Anfang*, *anmuthig*, *anlachen*, *einladen*, *Iungfer*, *unmäßig* etc. non mutant in sequentem vel aliam, licet nonnulla horum verborum per *m* pronuntientur vulgo, v. c. *Amfang, ammuthig*, *Iumfer*, *ummäßig*. Et cum *infinitum*, *infinitivus* etc. vulgo scribatur, quod tamen quoque a multis *imfinitum, imfinitivus* pronuntiatur, neque hic *n* in *m*, ob euphoniam, mutemus, cur non quoque in illis? Gesnerum, virum acutissimum, hic dissentire ad Heinecc. I, 1. 3. 1 valde doleo. Sed multo minus *imprimis*, *imposterum* scribendum esse pro *inprimis*, *inposterum*, vel potius *in primis*, *in posterum* (divisis verbis), per se patet, quia sunt aperte duo verba separata.

Labsus rectum, non *lapsus:* est enim a *labor:* sic *scribsi*, non *scripsi*. Qui posteriori modo scripsere, eos et pronuntiatio decepit et simul forsan consuetudo graecae linguae, ubi ψ pro βσ vulgo scribi solet.

Lapicidina rectum, non *lapidicina:* est enim a *lapis* et *caedo*.

Monimentum rectius quam *monumentum:* est enim a *monitum* τὸ *u* venit e celeri pronuntiatione *mon'mentum, doc'mentum* etc. Hinc fecere nonnulli *monumentum* et *documentum*. Sic *decimus decumus*, *optimus optumus* etc.

Museum, non *musaeum:* est enim e graeco μουσεῖον. Sic in similibus verbis, v. c. *gynaeceum* etc.

Numus, non *nummus*, e gr. νόμισμα.

Opsonium, non *obsonium:* est enim e graeco. Qui sic *(obson.)* scripsere, praeter pronuntiationem, cogitarunt forsan praepositionem latinam *ob*.

Poena, non *paena:* est enim e ποινή.

Pomoerium, non *pomerium*, licet ita legatur in codd. et inscriptionibus: est enim a *moerus* i. e. *murus*. Prisci enim

moerus et *murus*, *coerator* et *curator*, *Poeni* et *Puni* dixere. Est dictum, quia est *post muros*, cf. Liv. I, 44.

Ptolemaeus, non *Ptolomaeus*, quia est e graeco πόλεμος s. πτόλεμος *bellum*, notatque *bellicosum*.

Quidquid rectum est, non *quicquid:* est enim duplex *quid*, ut *quisquis*. Sic *quamquam* rectum, non *quanquam:* est enim duplicatio τοῦ *quam*. Sic se res habet cum *quidquam*, quod rectius est τῷ *quicquam* cet. Euphonia est spectrum, quod in phantasia, non in re, cernitur.

Raetia, *Renus*, rectius quam *Rhaetia*, *Rhenus:* sunt enim vocabula vernacula, non graeca. Quod Graecis *h* addere placuit, hoc nihil ad nos.

Scena rectum, non *scaena:* est e graeco σκηνή.

Strategema rectum, non *stratagema:* est enim graecum ipsum στρατήγημα.

Suboles rectum, non *soboles:* est enim a *sub* et *oleo*, *olesco*, i. e. *cresco*.

Sumsi, *sumtum*, rectum sine *p*. Quis hanc literam sine necessitate addat!

Taeda rectum, non *teda:* est enim gr. δαΐς in accus. δᾶδα. At hinc per *d* scribendum foret, *daeda?* Recte. At sic nos *Bischof* scribimus, ex *Episcopus* factum, pro *Pischof*, quod rectius foret. Sic multi scribunt *Pilz* pro *Bilz* vel *Bülz* a *boletus*. Ac forsitan illud vocabulum citius Romam perlatum est, quam Romani Graecorum linguam accurate didicissent: ac deinde ista scribendi ratio, usu stabilita ac familiaris, permansit. Inveterata enim mutare difficile est.

Tiro rectum, non *tyro:* non enim est graecum.

Torus rectius quam *thorus:* non enim est graecum.

Tropaeum rectum, non *trophaeum:* est enim gr. τρόπαιον. Et nostri homines similiter melius dicerent vernacule *Tropaeen* quam *Trophaeen;* nisi mallent Francogallos ut in aliis rebus ita et hic imitari dicentes *trophées*. *Trophaeum* originem traxit ex editionibus priscorum olim factis, in quibus nondum verba scriptorum manu critica ita emendata reperiuntur, ut recentioribus temporibus factum videmus. *Trophaeum*, ut verum dicam, originem suam nonnisi inscitiae linguae graecae debet. Ac *triumphus*, gr. θρίαμβος, rectius sine *h* scriberetur, et tempore Ciceronis ita scriptum est, ipseque Cicero ita scripsit sine adspiratione, vid. Cic. Orat. 48.

Valitudo rectius quam *valetudo:* est enim a *valitum*. Et sic *pulchritudo*, *magnitudo*, *altitudo* etc. Nec tamen negandum, Antepaenultimam in *Valetudo* produci (quod in *valitudo* locum habere non possit), Horat. Sat. II, 2, 88. Epist. I, 4, 10.

4, 10. Manil. I, 394 cet.; ut dicendi ſint priſci utrumque habuiſſe ac Supinum Verbi *valeo* et *valitum* et *valētum* (paenult. longa) formaſſe, aut alia de cauſa, mihi quidem incognita, iſtud Nomen Subſt. in *etudo* terminaſſe.

Verſus, non *vorſus:* eſt enim a *verto*, et hinc noſtrum *ein Vers*. *Vorſus* factum per celerem pronuntiationem; qua ſaepe *e* ante *r* in noſtra quoque lingua ab infantibus, propter difficultatem pronuntiandi, in *o* mutatur.

Sequentia, niſi aperta veritate h. e. certa etymologia, tamen magna veri ſimilitudine ſe commendant:

Aegaeum mare, non *Aegeum:* eſt e Graeco, et terminatio eſt graeca. Propiorem etymologiam neſcimus.

Auctor, *auctoritas* rectius quam *autor*, *author* cet. Eſt enim, vel videtur certe eſſe, ab *auctum;* licet ſignificatio non magnopere conveniat. Accedit auctoritas Dionis Caſſii, qui ſcripſit *αὐκτώριτας*.

Coelo, *are*, rectius quam *caelo*, quia videtur e graeco *κοῖλον* eſſe, eique reſpondere noſtrum *hol*, *aushölen* etc. Neque ergo moveor auctoritate magni Perizonii ad Sanct. IV, 16 n. 16 defendentis per *ae* ſcribendum et a *cavo* derivantis. Hinc et *coelum* (der *Himmel*) rectius videtur, quam *caelum*.

Coena rectius quam *caena*, quia communis erat et domeſticis et amicis, e graeco *κοινή*. Romani non alio tempore fere utebantur amicis, quam *in coena:* nec ſine convivis fere in coena eſſe ſolebant.

Contio in antiquis monimentis eſt; et tamen Critici malunt *concio*, quia prius derivare non audent, atque ita ipſi declarant, quantum debeatur etymologiae; poſterius a *concire* eſſe dicunt. At *concio* ſubſtant. a verbo *concire*, eſt contra omnem analogiam. Puto rectius eſſe *contio*, contractum e *conitio* ſ. *comitio*. Addicit analogia, ut *conditio*, ita *conitio* ſ. *comitio*, a *coire*, *conire*, *comire* i. e. *convenire:* ut adeo *comitio* et *comitia* ſint ejusdem ſignificationis. Sed per celerem pronuntiationem facile potuit abjecto *i* fieri *comtio* vel *contio*, ut *lectio* pro *legitio*.

Convicium rectius quam *convitium*. Videtur a *vox* deſcendere: ut proprie ſit *convocium* h. e. clamor multorum ſimul vocem intendentium; et ſic eſt ap. Phaedr. I, 1 de ranis: *Clamorem ranae ſuſtulere ad ſidera. Convicio permotus Iupiter* etc., ac deinde *omnis vehemens clamor* in primis eorum, qui alicui iraſcuntur ſeque ulciſci verbis ſaltem cupiunt.

Haud et *haut* e gr. *οὐδὲ* vel *οὔτε*, ut utrumque defendi poſſit.

Heres rectius videtur quam *haeres*, quia is ita fit *herus* germ. *der Herr*. Una dubitatio tamen fuerit haec, quod paenultima in *heres* est longa, in *herus* brevis. At talis varietas in pluribus verbis adparet.

Hyems rectius quam *hiems*, a gr. *ὕω pluo.* Hyemes Romanorum fuisse pluviae maxime expositas facile intelligitur. Deinde hyems non tantum est certa illa pars anni, sed omnino *tempestas tristis ac pluvia:* quae significatio, ut saepe occurrit, ita prima et propria videtur esse ac deinde ad illam anni partem translata.

Imo rectius videtur quam *immo*. Videtur esse ab *imus* s. *infimus*, ut *certo*, *tuto*, a *certus*, *tutus*, *primo* a *primus* etc. Proprie itaque est ablat. Neutr. et positum est a) pro *in imo*, i. e. *im Grunde*, hinc venit notio adseverandi *Ia;* b) pro *ex imo* s. *ex ima parte*, i. e. *si ex imo* s. *ima parte rem consideras*, wenn mans von unten angreift s. *umkehrt*, *umgekehrt betrachtet:* uno verbo *umgekehrt*, *au contraire*.

Increbresco rectius quam *increbesco*, a *creber:* est proprie contractum pro *increberesco*. Sic ab *aeger aegresco*, a *niger nigresco*, a *pulcher pulchresco*. Excipiunt nonnulli *rubesco* a *ruber*, *macesco* a *macer:* at, ut taceam nullam regulam sine exceptione esse, *rubesco* potius a *rubeo*, *macesco* a *maceo*, descendere videtur; et omnino Verba in *esco τῶ r* carentia a Verbis, non Nominibus orta sunt ut *albesco* ab *albeo* cet.

Infitiari rectius quam *inficiari:* videtur enim a *fateri* ortum esse: est enim proprie *non fateri*.

Lacrymae rectius quam *lacrimae*, ob gr. *δάκρυον:* mutatione non magna. *Lacruma* tolerari potest, ut *Sulla Sylla* et supra *inclytus inclutus*. Videtur *y* fuisse nostrum *ü*, v. c. in *Dünckel*, *günstig*, et *u* ap. Romanos pronuntiatum esse, saltem saepissime, ut nostrum *ü* s. Graecorum *υ*. Hinc mutatio *τȣ y* in *u* non mira foret, per celerem vero pronuntiationem *lacr'mae* ac deinde *lacrimae* factum esse non mirandum est. At per *ch* scribere plane falsum, quia non est in graeco. Mutatio *τȣ d* in *l* non mira. Sic ex Ὀδυσσεὺς factum est *Ulysses*.

Litera rectius quam *littera*, quia videtur esse a *litum* Supino Verbi *lino*, ut *litura*.

Mulcta rectius quam *multa:* est enim, ut puto, a *mulgeo*. Prisci plebejo sermone (qui primus fuit in omnibus linguis ac plerumque deinde ad totum populum transiit) videntur dixisse *mulgere aliquem* sc. pecunia, ut *emungere:* hinc venit significatio *privandi* s. *damnum inferendi*. Mulcta itaque proprie *damnum* scil. pecuniae: vel videtur esse participium, et dictum pro *mulcta pecunia*. Vidi postea magnum Gronovium

vium Obſ. IV, 24 et ad Plaut. Stich. III, 1, 19 *mulctam* itidem derivare a *mulgeo*.

Praeſtringere, v. c. *aciem mentis*, rectius quam *praeſtinguere*: melius enim a *ſtringo*, i. e. *ſtreifen*, ducitur quam a *ſtinguere*.

Prelum, quia a *premo* forſitan eſt, rectius ſcribi videtur quam *praelum*. Quamquam non eſt diſſimulandum in *prelum* longam eſſe paenultimam, quae in *premo* brevis eſt.

Reciperare rectius quam *recuperare*, a *recipio*: *i* deinde in *u* mutatum, ut in *decimus decumus* etc., ac caſu poſterius ſervatum eſt ita, ut vix ſede ſua plane tolli poſſit, licet nonnulli id facere jam conati ſint.

Stylus rectius videtur quam *ſtilus* (noſtrum fortaſſe *Stiel*), quia in graeco eſt στύλος: quod etſi *columnam* ſignificat, non *graphium*, tamen aliqua ſimilitudo intercedit; qua interdum uſus loquendi, non ſemper criticus, ſolet eſſe contentus.

Sylva rectius quam *ſilva*, e gr. ὕλη: quae etymologia non rejicienda, cum ſignificatio non repugnet. Quod *ſ* praefixum eſt, id et in aliis vocabulis iisque permultis deprehenditur, v. c. ἅλς *ſal*, ὗς *ſus*, ἕρπω *ſerpo* etc.

Thus rectius videtur quam *tus*, a gr. θύω. Nam primis temporibus ſacrificabant *thure*: quod negari nequit. Qui *tus* a *tundendo* cum Chariſio repetunt, digni ſunt, qui tundantur. Melius eſt tacere, quam tale quid proferre.

In nonnullis incertum prorſus eſt, quomodo ſcribendum ſit, quia originem vocabuli neſcimus plane. Iam uti etymologia certa regula manet, ita, ſi omnino latet atque nos deficit, ſequamur auctoritatem inſcriptionum, codicum bonorum, in primis numorum, vel etiam magnorum philologorum: nam, ſi e fontibus bibere non licet, e rivulis bibendum eſt: et ſingularem ſcripturam ſequi, h. e. eam, qua nemo alius utitur, nunquam in laude ponitur. Incerta igitur fere ſunt ſequentia:

Allucinari, hallucinari, vel *alucinari, halucinari*. Etymologia, quam vulgo adferunt, mirabilis eſt.

Annulus, anulus. Origo ignota. Et, quia priſci non ſolebant literas geminare, hinc major difficultas. Plerique tamen hodie ſcribunt *annulus*.

Arceſſo, acceſſo. Poſterius commendat ſe per *ac* i. e. *ad*: ſed quid eſt *ceſſo*? Prius derivant ex *arcio* i. e. *adcio*, quia *ar* interdum pro *ad* ponitur, v. c. *arvehere, arfuiſſe*: ut

meridies pro *medidies* (ut Varro de lingua Lat. credit, itemque Cicero Or. 47: contra Perizon. ad Sanct. Min. IV, 11, 12 ait: *meridies* pro *dies meri solis* h. e. integri, solidi): duriusculum est *cesso* ex *cio:* quid si ex *accedere?* ut *accesso* s. *arcesso* sit proprie *facere ut aliquis accedat.* Potest tamen, si *lacesso* ex *lacio* fit, *cesso* quoque e *cio* fieri. Quidquid est, doctiores hodie praeferunt *arcesso.*

Bacca et *baca* eodem pertinet: it. *bellua* et *belua.* vid. Annulus.

Caerimonia, Caeremonia, Ceremonia. Origo vocis non certa est. Si a *Caere,* Etruriae oppido, quo, Roma urbe a Gallis capta, sacra Romanorum translata erant, nomen venit, ac si, ut Valerius Max. I, 1 narrat, *inde institutum est, sacra caerimonias vocari,* rectius per *ae* scribitur non modo, sed et propter analogiam *i* in medio servandum atque ita *caerimonia* scribendum.

Camoena et *Camena.* Origo dubia, licet nonnulli, in his Servius, a *canendo* derivent. At, quia origo incerta est, nescio, cur per *oe* scribamus.

Caussa et *causa.* Origo incerta. Fortasse a *caveo,* ut *cautor,* ita *causa.* At, cur litera geminetur, cum non audiatur nec enuntiari possit, nullam justam video causam. Sic et *Paullus, Paullum,* pro quo malim dicere *Paulus* etc.

Coecus et *caecus: coelebs* et *caelebs.* Origo latet.

Coenum et *caenum.* Origo dubia: ducunt aliqui a *κοινὸν* h. e. *immundum:* non male; at haec notio est ex hebraica consuetudine.

Comissari et *comessari.* Ducunt a *κῶμος*: non male. At hinc non sequitur, scribendum esse *comissari:* quaestio enim est de terminatione *essari* an *issari.* Utrumque pronuntiatum videtur a celeriter loquentibus.

Cunctari et *contari:* illud a *cuncta videndo,* vel a *conjungi,* quasi *conjunctari,* h. e. *cupere cum aliis conjungi ac propterea illos exspectare,* arcessunt; hoc a *conto,* quo nautae aquae altitudinem pertentent. Doctiores video *cunctari* hodie scribere. Sic *Percunctari, percontari:* posterius a *conto* duci possit et priori praeferendum videatur.

Dumtaxat, duntaxat, hujus mirabilis vocabuli origo forsitan in perpetuum latebit. Videtur e pluribus vocabulis compositum esse: utrum e *dum taces, at?* an pro *tune taces? at?* (hoc *at* foret i. q. *saltem, certe.)* Si e *dum* compositum est, *m* mutari haud debet.

Faex et *fex.* Origo latet. Hinc eruditi utroque utuntur.

Fecundus,

Fecundus, femina, fetus, fenus, et *foecundus, foemina, foetus, foenus*. Si *feo* h. e. *procreo fero* apud priſcos uſitatum fuit, rectius eſt *e* quam *oe*. Reſpondet Graecorum *φύω* et priſcorum Germanorum *foden* i. e. parĕre, unde forſitan *oe* defendi poſſit.

Fetialis et *fecialis*. Etymologia ignota. Quia tamen graeci ſcriptores per *t* ſcripſere, propterea eorum, tamquam doctorum hominum, auctoritatem nonnulli ſequendam putant: nec male.

Glaeba et *gleba*. Origo latet. An noſtrum *bekleiben* inde deſcendat, et, an inde pro *e* aliquid concludi poſſit, non disceptabo.

Indutiae, induciae. Origo incerta. Gellius, Manutius, et Voſſius ſtant pro *t*. Manutius dicit, eſſe pro *inductae:* Voſſius derivat ab *indu* ſ. *endo*, h. e. *in*, et *otium*. Poſterius non male. Verum, quid ſi a *duco* derivetur, atque ita per *c* ſcribamus? *ducere bellum* eſt *longius reddere*. *Induciae* ergo ſunt, quando *bellum* non *longius redditur*, ſed *in brevius* quaſi *contrahitur*, h. e. *ei finis imponitur*. *Induciae* vero priſcis erant fere idem, quod nobis pax eſſe ſolet. Ceſſabat ſcilicet bellum ad certos et multos ſaepe annos.

Letum et *lethum*. Origo incerta. Prius videtur poſſe a *letum*, ſupino verbi *leo*, unde *deleo* (noſtrum forſan *tilge, vertilge*), factum eſt, derivari. Poſterius a *λήθη* i. e. *oblivio*, per euphemiſmum non contemnendum: ac Voſſius in Etymol. hoc magis, quam illud probare videtur. At quis aliquid certi ſtatuat? Doctiores hodie, quia *τὸ h* fugiunt, quantum poſſunt, praeſertim ſi codicum MSS. auctoritate adiuvantur, *letum* praeferre video.

Litus et *littus*. Etymologia latet plane. Quis enim a *litando* cum Lipſio repetere audeat?

Mille et *mile*. Origo ignota. Si tamen hinc *miles* deſcendit, poſſit *mile* praeferri, praeſertim cum noſtrum *Meile* conveniat melius cum *miliari* quam *milliari*, quod vocabulum inde derivatur.

Moereo et *maereo*, atque ita *moeſtus* et *maeſtus*. Origo plane incognita.

Nuntius et *nuncius*. Etymologia latet.

Obſcoenus et *obſcenus*. Etymologia aeque ignota: quia tamen inquirere cupiunt, alii a *ſcena* ducunt, atque ita *obſcenum* ſcribunt, quaſi ſit id, *quod ſcenae non conveniat:* valde coacte. Alii a gr. *κοινὸν* i. e. *immundum*, de quo ſupra vid. in *coenum:* At unde tum *τὸ ſ* venit? Nihil certi definietur. Si e vernaculo ducere liceat, poſſimus e noſtro *ſchön pulcher* derivare, ut *obſcoenus* ſit *non pulcher*.

 Oppi-

Oppidum et *opidum.* Origo incerta: poſterius ab *ope* vel *opibus* derivant. Nimis docta conjectura. Tum alterutrum *p* inutile foret. Poſſis ſimplicius ducere a noſtro *Hof, Gehöft,* ut proprie *omnem habitationem* illis priſcis iisque pauperibus temporibus indicaverit. Per *oppida* initio nil niſi *habitationes* cogitarunt.

Paene et *pene*, i. e. *fere*, *propemodum.* Etymologia ignota. At illud ad evitandam dilogiam obſcoenam praetulerim. Sic et *paenultimus*, *paeninſula* ac *penultimus*, *peninſula* etc.

Paulum et *paullum.* Videtur contractum ex *pauculum:* ut vix duplici *l* opus ſit. Et quis utrumque poſt diphthongum pronuntiare queat? Cf. ſupra *cauſa*.

Poſtumus et *poſthumus*, i. e. *poſt patris mortem natus.* Plerique defendunt prius, quia, qui poſt patris mortem natus eſt, recte *poſtumus* ſ. *poſtremus* dici poteſt. Recte. At non omnis, qui poſtremus filiorum eſt, poſt patris mortem natus eſt. Hinc timeo, ne perſpicuitas laedatur.

Saeculum et *ſeculum.* Origo ignota. Quia tamen lapides, in primisque numi, *ſaeculum* habent, hoc praeferendum ducunt nonnulli.

Satira, *ſatyra.* Notum eſt, Caſaubonum ostendiſſe, *ſatiram* Romanorum venire a *lance ſatura*, atque ita per *i* ſcribendam eſſe. Recte, ac propterea ſequuntur eum omnes. At, ut conceſſerim iſtam explicationem et derivationem cadere in romanam ſatiram, quaeritur, an quoque in noſtram hodiernam?

Sollemnis et *ſolennis.* Etymologia incerta. Illud Feſtus a *ſollo* i. e. *toto* ducit, vocabulo Oſco: ut ſit id, *quod omnibus annis* fieri debeat. Tunc vero *ſollennis* ſcribendum foret. *Solennis* a *ſoleo*, *ſolitum:* ut ſit id, *quod per annum fieri ſoleat:* non male, ac fortaſſe ſimplicius priori. Hinc *ſolennes annui ludi* dicuntur ap. Livium. Quomodo *ſolennis* et *annuus* jungi poſſet, niſi Livius putaſſet, *ſolennis* eſſe i. q. *ſolitus?* niſi forte credas, hic *annuos* eſſe *feſtos feyerliche;* quo accedit, primam ſyllabam eſſe longam; cum in *ſoleo* ſit brevis.

Sollers, *ſolers.* Origo dubia. Qui per duplex *l* ſcribi volunt, dicunt eſſe a *ſollo* i. e. *toto*, ut ſit is *ſollers*, *qui in omni re prudens eſt.* Sic Feſtus.

Sollicitus et *ſolicitus.* Illud etiam a *ſollus* i. e. *totus* deducit Sanctius Minerv. IV, 17: hoc a *ſolum* i. e. *locus* arceſſit Feſtus et *cieo* i. e. *moveo*, ut ſit proprie *de loco* ſ. *de ſententia motus.*

Taeter et *teter.* Origo latet.

Tingo

Tingo et *tinguo.* Illud eſt, ut *lingo*, *pingo* etc.; hoc codd. nititur.

Ungo et *unguo.* Qui poſterius volunt, confirmant hoc per *unguentum.* Nam unde *u*, niſi jam in verbo ipſo fuerit? Incertum. Plerique tamen ſcribunt hodie *ungo* et *tingo.*

Unquam, umquam. Utrumque reperitur. Origo incerta. Videtur tamen in hoc vocabulo latere *unus* (ut ſit pro *unicam* ſcil. partem vel rem), ut adeo *unquam* rectius forſitan videatur. Sic *nunquam* et *numquam.*

In nonnullis plane nihil refert, utram ſcripturam ſequare, v. c. *cotidie* et *quotidie*, *cocus* et *coquus;* plerique tamen hodie ſcribunt per *qu:* ſic *locutus* et *loquutus;* illud plerisque placet: ſic *cum (wenn, da* etc.*)* et *quum* ſunt plane eadem vocabula, quia *qu* ut *c* pronuntiabatur. Quintilianus narrat, ſuo tempore nonnullos malle *cum* ſcribere, ſi praepoſitio ſit, et *quum*, ſi temporis notionem habeat. Sic *triceſimus* et *trigeſimus*, *viceſimus* et *vigeſimus:* nam *g* et *c* olim erant eaedem literae; *c* antiquioris, *g* junioris, formae: accuratiores tamen video hodie ſcribere per *c:* ſic *Cajus* et *Gajus* etc. Sic *delectus* et *dilectus* (die Werbung) utrumque recte: illud a *deligo*, hoc a *diligo* i. e. *e pluribus lego.* Oudendorp. in Caeſare ubique *dilectus.*

Haec de etymologia, cui in orthographia definienda me principatum tribuere vix erit, qui miretur. Huic etymologiae, quia non ubique expedita eſt, vicariam quodam modo operam praeſtant *analogia*, *auctoritas graecorum*, et *proſodia.*

1) *analogia:* v. c. ut *conditio, rectio,* ſcribitur, ita *auditio,* non *audicio, inſtitutio*, et fortaſſe ſic *contio* pro *coitio* ſ. *comitio* etc. ſcribi debet. Ut *decumus* et *decimus,* ita *optumus* et *optimus:* ut a *divitis* fit *divitiae,* non *diviciae,* ita a *ſapientis, prudentis* fit *ſapientia, prudentia:* ut ab *audacis audacia,* ita a *ferocis ferocia* etc.

2) *auctoritas graecorum ſcriptorum:* v. c. quia apud Dionem ſcriptum legitur *αὐκτώριτας*, ſequitur, hunc credidiſſe, Romanos accurate loquentes ita locutos eſſe, non *autoritas,* vel *authoritas.* Sic *Maecenas, Mauricius, Magnentius* etc., quia Graeci ſcribunt *Μαικήνας, Μαυρίκιος, Μαγνέντιος* etc. Sic Graeci

Graeci in Romanorum nominibus, ubi hi ſolent litera *V* uti, adhibent Ov; unde colligimus, ſaepe Latinis *u* et *v* idem fuiſſe, ſiquidem Graecorum *ου* recte per *u* exprimimus. Sed eſt hac in re quoque magna cautio: v. c. *Britanni* vocantur graecis ſcriptoribus Βρεττανοί.

3) *prosodia:* v. c. *preces, ſedeo* etc. nemo per *ae* ſcribet, quia brevis eſt prior ſyllaba: ſic *ſupellex*, non *ſuppellex*, quia prior ſyllaba corripitur. At et hic magna cautio, quia interdum quantitas mutata eſt, v. c. *pĕjĕro* a *jūro, perſōna* forſitan a *perſŏnare, voco* a *voce*.

Hactenus de etymologia, ut regula orthographiae. Ne quid tamen hic deſiderari poſſit, *duo* adhuc ad orthographiam pertinentia, licet ſint minora, monebimus:

1) de *commutatione* literarum *u* et *v* nonnullis familiari. Nam ſunt, qui ita ſcribant, prout pronuntient, v. c. *uva*, *vultus*, *violavimus*, non *vua*, non *uua* etc.; atque ita *u* et *v* inter ſe diſtinguant ac pro diverſis literis habeant. Solent alii *v* ubique ab initio et *u* in medio ubique ponere, ſive ſit conſonans ſeu vocalis: v. c. *vua*, *vultus*, *violauimus*, ſic *vnus* pro *unus* etc. Sunt vero etiam alii, qui ubique *u* promiſcue uſurpent, v. c. *uua*, *uultus*, *uiolauimus*. Iam quaeritur (ſi tanti eſt quaerere), quid horum rectius ſit.

Proprie ſine ulla dubitatione naturae, atque ſimul perſpicuitati, uni omnium maximae legi eloquentiae, conſentaneum eſt ſcribere literas, prout eas pronuntias: niſi graviſſima cauſa ſit, quae aliud tibi conſilium injiciat. Iam, ſi certum indubitatumque eſſet, priſcos ſcripſiſſe *vua*, *violauimus*, vel *uua*, *uiolauimus*, non valde in re tam exigua repugnarem: quamquam dubitarem, an imitatio linguae peregrinae ad leviſſima quaeque extendi deberet, v. c. ut in recte exprimenda Francogallica tremulam illam pronuntiationem per *naſum* (quod fortaſſe magis eſt vitium gentis vel potius conſuetudinis, quam virtus ſermonis) vel literam hebr. *Chet* gutturis conformatione aſperiori exprimeremus: ſic enim linguam Hotentotticam, ſi quis diſcere vellet, gallopavorum more eloqui hic

hic deberet. At, quia ostendi non certo poteſt, Romanos iſto modo ſcripſiſſe, certumque ſimul eſt, ipſos hac in re quoque variaſſe, nec auctoritas lapidum, numorum, codicum, illam ſententiam ſuſtentat: ſuaſerim tironibus, ut hic potiſſimum pronuntiationem ſequentes ſcribant *uva*, *violavimus* etc.; praeſertim cum res ſit admodum tenuis, in qua non multum laudis verſetur. In rebus minutis laudem quaerere, eſt laude carere. Accedit, quod ſcriptura pronuntiationem, quam proxime poteſt, ſequens puerorum captui accommodatior eſt, quibus lectionem vocabulorum latinorum tali modo faciliorem reddimus. Quod ut faciamus, exigere humanitatem quis non videt? — Nonnulli conſonantem *i* et vocalem *i* diſtinguunt, ſcribuntque v. c. *conjicio;* alii pro eadem habent, ſcribuntque *coniicio*. Poſterior ſecta credit, ſe antiquitatem rectius ſequi. Non magni per ſe refert, utram ſectam amplectare. Videtur tamen mihi, ut, quid ſentiam, libere dicam, *i* non conſonans eſſe, ſed ubique vocalis. Priſci τὸ *i* ubique ut vocalem pronuntiarunt, etiam ſequente alia vocali. At haec pronuntiatio, quia celeriter fiebat, ſonuit fere ut *g* vel *j*. Sic et nos v. c. *indies*, *meridies*, pronuntiamus celeriter ut *indjes*, *meridjes*, ſ. *indges*, *meridges*. Sic noſtri dicunt *Schleſjen*, *Schleſgen*, pro *Schleſien; Armenjen, Armengen*, pro *Armenien*. Illud *Iot* igitur nihil aliud eſt, quam *i* celeriter pronuntiatum. Hoc vel patet ex *aio, ais, ait:* Si legis *aio*, tribus quidem ſyllabis, ſed celeriter, patet, cur *ais*, *ait*, et deinde *aiunt*, dici poſſit, ſcilicet aeque ac *cupio, cupis*, *cupit, cupiunt; audio*, *audis*, *audit*, *audiunt*. At, ſi legis *ajo* ſ. *ago*, unde tum *ais, ait?* ſic *iacio* proprie eſt quadriſyllabum, at propter celerem pronuntiationem ſonat ut triſyllabum: ut nobis *meridies* fit triſyllabum, et *Schleſien* disſyllabum. Quod ſi cogitas, disſenſio multorum de hac re eſt ridicula. Idem, ſi res ferret, poſſem de *u* dicere: quod ob celerem pronuntiationem ſequente vocali ſaepe ſonuit ut *w*, v. c. *Vidua* ut *Vidwa;* ſic *duo* ut *dwo*, *lingua* ut *lingwa*.

lingwa, diſtinguo ut *diſtingwo*, priſcis ſonuit: unde noſtrum *zwo:* hinc *Duellum* ut *dwellum;* quis inde non faciat *bellum?* ſic *Eduardus* eſt *Edwardus.* Quis itaque dubitet *u* in *diſtinguo, lingua* etc., pro vocali *u* habere? Fruſtra disputant, annon pro conſonante *v* habendum ſit propter pronuntiationem.

2) de *diviſione ſyllabarum* duo verba dicam. Alii ſequuntur derivationem, quae tamen ſaepe incerta eſt, ſcribentes v. c. *prod-eo, ab-igo, ad-eo, os-tendo, dis-curro, ſus-cipio, ſus-tineo, paen-inſula* vel *pen-inſula, et-iam, neg-otium, pros-odia, pot-eſt, prod-eſt, Alex-ander* etc.: huc pertinent *a-ctus, ca-ptus, o-mnis, pro-pter, ſchi-ſma, magi-ſter,* quia verba reperiuntur a *ct, pt, mn, sm, st*, incipientia: ut *Cteſias, Ptolemaeus, ptiſana* etc. Alii, in primis Batavi, hanc legem ſibi imponi nolunt, ſed ſcribunt prout pronuntiant, v. c. *a-bigo, po-teſt, eti-am* vel *e-tiam, pae-ninſula* vel *pe-ninſula, ne-gotium, ac-tus, cap-tus, magiſ-ter* etc. Scribat quisque, uti volet, modo cauſis juſtis ducatur, ut ſcripturam, quam ſemel amplexus eſt, conſervare queat. Priorem tamen dividendi rationem plerique hodie, niſi fallor, ſequuntur.

CAP. II.

DE RECTO VOCABULORUM USU

SECT. I

Vocabula debent eſſe bona.

Omne *vocabulum* per ſe *bonum* eſt, h. e. uſurpari poteſt, ſi quidem certum eſt, uſurpatum eſſe a bonis ſcriptoribus. *Bonitas* ergo *vocabulorum*, per ſe conſiderata, conſuetudine bonorum ſcripſorum latinorum nititur. At

1) videndum eſt, an vocabula certo occurrant apud eos. Hinc utendum eſt illorum editionibus recte dili-

genter-

genterque impressis, ne vitium typographicum pro manu Ciceronis, Caesaris etc., habeas; ac Criticorum opera sedulo castigatis, ne vocabulum pro bono priscisque usitato habeas, quod a Criticis diu ejectum est, v. c. *distringere gladium* pro *destringere*, *vendico* pro *vindico* etc. Interdum etiam legitur in optimis priscorum editionibus vocabulum aliquod, de quo rite emendando nondum inter Criticos convenit, et quod hi pro spurio vel corrupto habent, sed ob Codicum defectum ejicere vel mutare non ausi sunt. V. c. ap. Nepotem *inpraesentiarum*, phrasis *ad scenam ire* etc. Ab ejusmodi vocabulis et phrasibus abstinere tutius est.

2) *boni scriptores* sunt ii, qui linguae usum accurate tenuerunt, ejus divitias, virtutes ornatumque, studiose et cum gustu in libris suis adhibuerunt; et, ut bene scribere possent, bene dicendo mature diuque se assuefecerunt; uno verbo, *oratores* vel, quod fere idem est, *eloquentes* fuerunt, v. c. *Cicero, Caesar* etc. Inter oratores vel eloquentes referendi sunt boni historici, boni poetae, boni comici, v. c. Caesar, Livius, Nepos, Terentius, Virgilius, Horatius, Ovidius et alii. Nam hos omnes, si voluissent coram populo dicere, hoc egregie facere potuisse, nemo negaverit. Ergo omnis bona latinitas e lectione priscorum, non e Lexico vulgari, haurienda. Sed in illis legendis videndum, e cujus persona quaeque dicantur: v. c. in Ciceronis libris interdum alii inducuntur loquentes, v. c. poeta, comicus; ne verba istorum pro Ciceronianis habeamus. In Comoediis videndum, quis loquatur, utrum herus, filius familias bene educatus, matrona nobilis et prudens, aliusve homo sapiens ac liberalis, an servus nequam, meretrix, obstetrix. Priorum verba semper pro bonis h. e. usitatis apud liberales ac bene dicentes homines haberi possunt; posteriorum non semper. Causa est in promtu. Videndum quoque, utrum serio an per jocum dicatur: v. c. *homo trium literarum* i. e. *fur* jocandi causa ap. Plautum dicitur. Nullum

lum igitur vocabulum debemus ponere, nisi quod in priscis legimus. Haec certe est via tutissima: nisi forte necessitas a nobis interdum postulet, ut alia vocabula usurpemus, quam quae prisci habeant, quia notiones recentiores non semper vocabulis priscis apte perspicueque exprimi possunt, v. c. *Landgravius*, *Marchio* etc.

SECT. II

Haec bona vocabula debent esse etiam apta.

Cum vocabula sint signa cogitationum, earumque quasi speculum, patet, ea non solum *bona*, h. e. usitata, sed etiam *apta* esse debere, h. e. cogitationes singulas plane exprimere, ac sibi invicem quoque recte respondere. Iam cum omnis eloquentia, atque ita omnis stylus bene latinus, *perspicuitate*, *suavitate*, et *gravitate dicendi scribendique* cernatur: sequitur, totum vocabulorum usum his tribus virtutibus dicendi ac scribendi accommodari h. e. inservire debere. Quare, etsi omnis vocabulorum tractatio ad illas tres virtutes proprie referenda ac cum iis conjungenda videatur: tamen, ob copiam rerum in usu vocabulorum per se et ante, quam ad ipsam eloquentiam accedamus, observandarum et, ut animus tironis sensim praeparetur, non alienum visum est, hic quaedam praemittere, ac praecipua locis dictis reservare.

SECT. III

Vocabula per se non sunt pulchra.

In vocabulis per se et extra contextum nulla potest esse *pulchritudo*. Omnis vocabulorum pulchritudo, si quidem vocabulis ipsis pulchritudinem tribuere licet, oritur e duabus rebus, arcto vinculo connexis: a) ab idearum pulchritudine in vocabulis latente, b) ab earum apta dignaque conjunctione. Pulchritudo idearum (ergo et vocabulorum) est semper relativa, h. e. nulla idea s. notio

tio per se pulchra est, sed, quatenus congruit ceterarum idearum contextui, hujusque *pulchritudinem*, h. e. *perspicuitatem*, *suavitatem*, *gravitatemque dicendi* et *scribendi* pro virili parte, ut sic loquar, adjuvat. Neque igitur vocabulum, licet pulcherrimam ideam continere videatur, per se et extra contextum potest esse pulchrum, nec aliud alio pulchrius et elegantius adpellari, ut interdum in Lexicis et Indicibus priscorum per philologos factis vel in animadversionibus nonnullorum in scriptores priscos perperam dici solet: quia singulae ideae h. e. singula vocabula sunt disjecta membra corporis h. e. contextus. E vocabulis apte conjunctis oritur demum pulchritudo s. elegantia, venustas, orationis et styli. Proprie igitur totus contextus, v. c. orationis, libri, itemque capitis, dici *pulcher* tantum potest; v. c. oratio Ciceronis pro Milone est pulchra, Livii libri sunt pulchri etc.: quemadmodum tota hominis imago in tabula picta tantum pulchra dici potest. Partes imaginis singulae proprie non possunt dici pulchrae, nisi forte vel omne id, quod ad pulchritudinem totius rei aliquid confert, pulchrum vocare libeat; usu dicendi fere duro: vel partem aliquam tanquam Totum aliquod, atque ita per se ac sine connexione aliarum partium consideres, ut v. c. *pes pulcher*, *brachium pulchrum* dicitur, si quidem partes pedis et brachii sunt in tam apta relatione seu connexione, ut pes, brachium, per se placere debeat. Sed quamvis ita de majoribus patribus, licet non accurate, dici posse concesserim, quia usus loquendi jam invaluit: tamen minutis particulis, quales sunt vocabula seu ideae singulae, nulla per se pulchritudo tribui potest; nisi velis eo progredi, ut propterea, quod ad pulchritudinem totius aliquid conferunt, pulchra vocari posse dicas: quasi id ipsum semper pulchrum sit, quod pulchritudinem totius alicujus rei adjuvat. E lateribus *pulchra* domus aedificari potest: at lateres ipsi propterea non sunt pulchri. Ceterum, quia *pulchritudinem* non modo Toti apte conjuncto, sed

etiam ejus partibus, ac deinde aliis quoque rebus sexcentis ac variis usus loquendi, a plebe, non a philosophis, originem trahens, temere tribuit, hinc necessario factum est, ut definitio pulchri difficilior et incertior redderetur. Quis enim tot et tam varias res sub uno genere facile comprehendat, nisi velit usum loquendi inveteratum lege dictatoria coercere? Quod de pulchritudine orationis dictum est, id quoque valet, ut per se intelligitur, de venustate et ornatu. Nullum vocabulum per se venustum vel ornatum dici potest. Venustas et ornatus ad universum pertinet contextum. Recte igitur *venuste ornateque dicere ac scribere* potest dici. Et sic Cicero.

SECT. IIII

Cavendae sunt fictae quaedam elegantiae.

Quam in rem ante omnia fugiamus fictas vel non satis definitas *pulchritudines*, quae sub nomine fallaci, ambiguo et obscuro, *elegantiarum, verborum pulchrorum* et, ut loquuntur, *ornatorum* vel *syntaxeos ornatae* vulgo circumferuntur, ac fere in verbis quibusdam et quodam horum ordine ac conjunctione, sine idearum et contextus respectu, ponuntur. Sunt duplicis plerumque generis: aliae plane nullae sunt, aliae quadam ratione, non simpliciter ac per se, pulchritudini orationis serviunt. En indicem talium elegantiarum!

1) Dicunt, in vocabulis ***aureae aetatis*** magnam ***elegantiam ponendam*** esse. — Male. Vocabula per se, sive sint aureae seu argenteae aetatis, nec pulchra sunt, nec aliquid pulchritudinis elegantiaeque efficere queunt, ut sect. praeced. monuimus. Et interdum vocabula recentiora sunt aptiora, v. c. Landgravius, Archi-Mareschallus etc.

2) Dicunt, ***elegantius*** esse phrasin pro verbo simplici ponere: v. c. ***amore teneri*** pro ***amare: in amplexum alicujus ruere*** pro ***amplecti: ira inflammatum esse*** pro ***irasci***. — Male: nec ubique phrasis quaeque per se orationi pulchritudinem conciliat. Nam a) simplex saepe verbum, modo recte exprimat ideam,

ideam, quam exprimi volumus, aeque aptum est: b) imo simplex vocabulum saepe aptius est, quam phrasis, si ideam simpliciter ac sine idea secundaria exprimere cupis. Ac cum vel nulla vel saltem paucissima sint synonyma, quae prorsus inter se commutari queant, saepe in periculo sumus, ne phrasi quadam plus dicamus, quam dicere cupiamus: v. c. ***amore teneri*** est plus quam ***amare:*** includit enim simul ***firmitatem*** quandam; ***ruere in amplexum alicujus*** longe plus est quam ***amplecti:*** quod facile sentitur, si ad verbum vertitur ***in jenes des Arme*** oder ***Umarmung sich stürzen, rennen,*** quod ardentem cupiditatem indicat; ***inflammatum esse ira, von Zorn entbrannt seyn,*** aperte plus significat quam ***irasci.*** Iam, si elegantia cernitur in apte dicendo i. e. tantum, quantum debebat dici: adparet, ejusmodi phrases valde inelegantes saepe esse. Quis v. c. dixerit: ***matres saepe solent in amplexum infantium suorum ruere*** pro ***amplecti:*** vel ***scripsit ei pater paulum ira inflammatus*** pro ***paulo iratior?***

3) ***Rarius vocabulum, rariorem phrasin,*** male pro ***elegantia*** habent, v. c. ***duntaxat*** pro ***tantummodo, saltem: colophonem addere*** pro ***finem imponere, finire, perficere: infitias ire*** pro ***negare: inpraesentiarum,*** pro ***nunc*** cet. Venit hic gustus, haec rariorum vocabulorum cupiditas, ex eo, quod adolescentes ipsi non vocabula hauriunt e priscis, iisque bene intellectis, sed e Lexicis suis vulgaribus. — Male. Imo, quo crebrius vocabulum occurrit apud priscos bene accurateque scribentes v. c. Ciceronem etc., eo certius est, hoc iis pulchrius s. aptius alio visum esse; et quo rarius est, eo magis credibile est, hoc iis excidisse; ut taceam, vocabulis saepius occurrentibus magis nos perspicuitati consulere, quam raris: illa enim omnes intelligunt, haec pauci. Pertinet huc quodam modo formula ***ut quisque*** cum superlativo, seq. ***ita,*** pro ***quo quis*** etc., v. c. ***ut quisque est doctissimus, ita solet esse modestissimus:*** hoc permulti putant ***pulchrius*** (sic explico illorum ***elegantius***) dici, quam ***quo quis est doctior, eo solet esse modestior:*** v. c. ***Heineccius*** Fundam. stili cult. I, 1. 22. *** 2 p. 78 ita ait: ***quo, eo,*** vel ***quanto,*** si occurrunt, ***eleganter*** mutari poterunt ita, ut in priore commate ***ut quisque,*** in posteriore ***ita,*** ponatur — Male. Quomodo elegantia hic esse major possit? nam sive dicas ***quo quis*** etc. seu ***ut quisque*** etc. nonne easdem plane ideas cum vocabulis conjungis? nonne eundem plane sensum? Iam, quae formula non pulchriorem sensum fundit quam alia, non hac potest esse pulchrior. Haud dubie Heineccio et aliis propter duas causas illa forma dicendi visa est pulchrior et elegantior, tum, quia a vernaculae linguae ratione magis recedit,

quam altera, tum, quia non tam frequenter in priscis legitur, quam altera *quo quis* etc., quamquam et illa non nimis raro ibi occurrit. Multis, quod valde exquisitum longeque petitum est, nec statim intelligitur, id *elegans* videtur. Miror autem, Gesnerum, virum pulchritudinis verae peritissimum, in notis ad libellum Heineccianum nihil contra ibi monuisse. Miror, Ernestium, virum summum, quem equidem certo scio omnem pulchritudinem ponere in ideis ac notionibus, non in verbis, tamen de eadem illa formula vocabulo vulgari et indefinito *eleganter* usum esse. Neque enim eam tantum in *Initiis rhetor.* §. 305 ad *elegantiam* refert, sed in *Clave Cic.* voc. *ut* ait: *eleganter dicitur etiam cum superlativo, sequente ita,* Cic. Offic. I, *5 ut quisque maxime perspicit — ita sapientissimus haberi solet.* Dicere debebat *recte, sine vitio.* At aeque recte dicitur *quo quis* etc.

4) Nec rarior vocabuli significatio ullam pulchritudinem et elegantiam per se adferre potest: quia vocabulum, non quatenus difficilior est eius notio (imo hoc est contra perspicuitatem et suavitatem), sed quoad pulchram suavemque ideam continet, orationem ornat. Dicunt v. c. *gaudere* eleganter dici pro *habere*, ut *homo gaudet mente* pro *habet mentem* s. *mente praeditus est.* — Male. Imo timendum est, ne lector, nisi contextus aperte doceat cogatque aliter judicare, *τὸ gaudere* per *laetari* interdum explicet. Sic *uti* elegantius dici putant pro *habere,* quia haec vis non tam vulgaris. V. c. Rollinus *in der Anweisung, die freyen Künste* etc. p. 538. — Male. *Utor* tum non elegantius est, quam *habeo, est mihi* etc. tum non simpliciter est *habeo,* sed includit simul *usum rei* proprie: v. c. non dixerim de coeco erudito: *utitur quidem multis libris, sed legere eos non potest;* nec de avaro: *utitur magnis thesauris* pro *habet.* Quis enim me intelligat? At *uti magistro, uti parentibus bonis* etc., recte dicere possis: hos enim non tantum *habeo,* sed etiam iis *utor* h. e. *utilitatem inde percipio.* Hinc adparet, quanti intersit primam vocabulorum vim nosse, quae vulgo, tanquam res nugatoria, negligitur, et sine qua tamen omnis cognitio vocabulorum et omnis eorum usus incertus ac plerumque falsus est. Huc pertinet *ita,* h. e. *hac conditione, propterea,* quo in usu elegantiam inesse dicit Ernesti Init. rhet. §. 306; it. *ipse* pro *sponte,* ut nos dicimus *er wird schon selbst wieder kommen,* i. e. *von freyen Stücken,* in quo nemo nostrum aliquid elegantiae sentit; it. *ipse* pro *totus,* v. c. *tres ipsos dies ibi fui,* h. e. *tres totos dies, gerade drey Tage.* Non inest hoc usu elegantia et pulchritudo, quia pulchritudo idearum non illo adjuvatur vel augetur. Unum ex-

emplum addam adhuc, quod doceat, rariorem significationem verbi a nonnullis pro elegantia haberi. *Heineccius* Fundam. styli I, 1. 16. 8 *) p. m. 52 Edit. 1766 ait: *Aliquando* versari *idem est ac* circumagi, agi. *Et haec est elegans locutio.* — Mire. Imo est propria significatio a *verto*, rarius quidem occurrens, at propterea nil elegantiae continens. Sic Horat. 1 Sat. 5, 72 active dixit *versare turdos*, scil. assandos, ad ignem.

5) Nec ordo verborum pro libidine trajectus, vel potius distractus et discerptus, pulchritudinem efficere potest: ut nonnulli videntur credere, v. c. *Heineccius* ibid. §. XIX 1 ss. p. 58 ss. ait a) *vocativum non ab initio statim, sed plerumque* (quando vero?) *post aliquot verba, poni solere.* — Male et valde indefinite. Nam saepissime vocativus ab initio quoque reperitur in multis locis Ciceronianis. Interdum enim nil refert, utrum ab initio an post aliquot verba ponas, ut in nostra lingua: interdum vero gravitas orationis h. e. adfectus postulat, ut modo vocativum praeponas, v. c. apud Terent. Andr. I, 5, 47 *O Mysis, Mysis, etiam nunc mihi* etc.; modo aliis vocabulis gravioribus ac propterea praeponendis postponas. b) deinde ait ibid. n. II, *casus obliquos, si id sensus orationis ferat* (quid hoc sibi vult?) eleganter *nominativo praemitti.* — Male et obscure. Debebat dicere, casus obliquos, ut omnes, si gravitas rei in istis casibus latens ita ferat, ceteris vocabulis praeponi debere. Et hoc valet de omnibus ejusmodi regulis Heineccii, v. c. n. VII pag. 60 de *participio a verbo substantivo sejungendo:* ubi ait, *pereleganter* hoc fieri, et laudat Cic. ad Q. Fr. I, 1 in. *Non dubitabam, quin hanc epistolam multi nuntii famaque denique ipsa esset sua celeritate superatura.* Addit: *rescribe* superatura esset, *et multum peribit elegantiae.* — Miror, Heineccium tam certo confirmare velle. Ego, cui omnis elegantia in ideis est, in alia omnia eo: ac, si quam hujus sejunctionis caussam dare licet, in *perspicuitate* quaero, quae sejunctione ista adjuvatur. Nam, si Cicero dixisset: — *famaque ipsa sua celeritate superatura esset*, lector non satis adtentus poterat fortasse *τὸ sua* referre ad *fama* vel *τὸ ipsa* ad *sua celeritate.* Quantopere vero Cicero in eo laboraverit, ut nihil poneret, quod vel speciem ambiguitatis minimae habere posset, quamque studiose perspicuitati, primariae utique virtuti eloquentiae, consuluerit, infra innumerabilibus exemplis docebitur. c) porro ibid. n. VIII est ei haec sejunctio elegans ap. Cic. Fin. II, 16 *Quae est ista laus, quae possit e macello peti?* pro *peti possit:* et haec in Off. II, 20 *sed cum in beneficiis collocandis aut mores spectari aut fortuna soleat* pro *spectari soleat.* — Ego nil elegantiae video: ac centies,

imo millies, ista sejunctio non reperietur. d) deinde ead. pag. n. VIIII ait, *comparativos et superlativos elegantissime periodum claudere.* — At hoc non fit semper; ac, si causam adferre licet, est forsitan numerosior clausula, quia longioribus vocabulis constant comparativi et superlativi, praesertim in casibus obliquis: de qua re infra dicetur. e) quod praeterea p. 61 n. X dicit, *casus obliquos* vocabuli *nemo* eleganter locum postremum occupare, hoc non ubique verum est. Interdum praeponuntur, interdum postponuntur: hinc sequitur, liberum hoc olim fuisse, nec alterutrum pro certa regula habendum. Sic, ut postea neminem alium nisi fortunas vestras accusare possitis, Cic. Rosc. Am. 20 etc.: ut enim neminem alium etc. Cic. Mil. 17 med.: neminem se plebejum contemturum cet. Liv. IV, 35 post med. Quod denique f) n. XIII ibid. ait: *Inter adjectivum et substantivum aliquid interponere solere Latinos, jam pueris notum est.* — Recte: *pueris* scilicet *male institutis* et verborum pro libidine trajectioni et discerptioni adsuetis. Quam mire, ne dicam pueriliter, loquitur Heineccius: *Latinos aliquid interponere solere!* Quid enim est illud *aliquid?* An omne, quod vis? Sic videtur. Male. Dicere debebat, *aliquid, quod arcte cohaereat cum his duobus nominibus;* qua re perspicuitas adjuvetur: v. c. *meus in te animus* etc.: hic quisque sentit, *in te* ad *meus animus*, nec ad aliud verbum, referri debere. Exemplum e Nepot. Alc. 9 ab Heineccio adlatum *Quem quidem adeo sua cepit humanitate*, non huc pertinet: nam aeque bene Nepos dixisset *sua humanitate cepit*, et centies hic ordo alibi occurret. Quod autem Heineccius addit: *At si dixeris:* adeo sua quidem quem humanitate cepit: *nulla amplius erit orationis venustas;* recte quidem ait: at quis tiro tam petulanter discerpet ordinem? quis *τὸ quem* ita rejiciet, eique *τὸ quidem* praeponet? Hoc est ludere vel insanire. Omnis ordo verborum, si quid pulchritudinis adferre vult, debet orationem pulchriorem reddere, h. e. vel magis perspicuam vel suaviorem vel graviorem. Sed hoc omne pendet a contextu et a re. Idem ordo verborum alibi pulcher, alibi stultus et adfectatus, esse potest. Dicetur infra de hoc ordine. Heineccium vero non satis ordinis verborum naturam intellexisse, patet e regula ipsius hac, n. XI p. 61 proposita: *Adjectiva substantivis sive praeponas sive postponas, perinde est. Pronomina tamen possessiva* meus, tuus, suus, noster, vester *substantivis suis* saepissime *postponuntur.* Quod Ernesti, vir summus, in Init. rhet. §. 301 ait: *In adjectivis elegans est, cum a substantivis divelluntur,* v. c. *hoc est ad fructum uberrimum pro hic est fructus uberrimus* etc., equidem

dem non satis intelligo. Aeque elegans certe est; ***hoc efficit fructum uberrimum;*** id enim significat proprie ista formula, non, ***hic est fructus uberrimus;*** est enim proprie dictum pro ***hoc est uberrimum, quod ad fructum adtinet.*** At, cum Cicero ita loqui mallet, cogebatur ***uberrimum*** τοῖς ***ad fructum*** postponere. Nam ***fructus*** s. ***fruges*** prius cogitantur, quam ***ubertas,*** et haec demum ex illis adparet. Qua de re infra suo loco.

6) Nec ***commutatio partium orationis,*** si fit temere et sine respectu idearum, aliquid pulchritudinis adferre potest. V. c.

a) ***eleganter mutari adjectivum in substantivum et hoc in illud,*** dicit Heinecc. §. XXII ** 3 p. 74, sed non addit, quando vel ubi haec commutatio locum habeat. Neque enim ubique fieri licet; sed tantum, si adjectivi in primis ratio habetur, h. e. si causa vel simile quid in eo latet: v. c. *Nemo Herculis fortitudini resistere potuit* pro *Herculi forti:* hic enim τὸ *resistere* magis ad fortitudinem quam ad Herculem ipsum pertinet; estque haec forma dicendi perspicuitati valde utilis. At non dicere possum v. c. ***coximus bonitatem panis, emi ferrum clavorum, locutus sum heri cum doctrina et fortitudine viri*** etc. pro ***bonum panem, ferreos clavos, cum docto et forti viro.***

b) dicunt, ***eleganter substantivum in participium mutari.*** Sic etiam Ernesti Init. rhet. §. 306, qui v. c. ait ***re diligentius consideranda*** elegantius dici quam ***rei diligentiori consideratione;*** sic ***patre mortuo audiebamus*** pro ***post patris mortem; iter faciens per Europam venit*** etc. pro ***in itinere suo per Europam*** etc. — Recte isti modi loquendi usurpantur ac forsitan usitatius, at non propterea ***elegantius*** h. e. ***pulchrius,*** quia ideae non pulchriores redduntur ista forma. Equidem ipse malim dicere ***re diligentius consideranda*** quam ***diligentiori rei consideratione,*** non quidem, ut pulchrius, sed ut usitatius loqui videar. Recte vero agere mihi videor, quando τὸ ***eleganter*** de vocabulis et omnino de latinitate vulgo usurpatum per ***pulchre*** explico: nam vix aliud quid cogitant in eo. Nam, si per ***eleganter*** intelligerent ***recte, sine vitio,*** longe alias formulas dicendi easque faciliores adferrent. Sed cur certas tantum eligunt, quas eleganter vel elegantius dici putant? Cur has paucas tantum cognomine elegantiae dignas judicant? nonne videntur hoc nomine plus quam ***rectum*** intelligere?

c) dicunt, ***eleganter*** mutari ***verbum*** in ***participium:*** omninoque participiorum usum pro magna ***elegantia*** haberi a multis video; v. c. Heinecc. ibid. n. 6 (1) p. 75, ubi nihil

Gesnerus monet. — At, nulla re nisi brevitate participia se commendare, infra dicetur.

d) dicunt, *eleganter gerundium* in *participium* mutari. Sic Heineccius ibid. n. 7 p. 77, v. c. *cupidus sum virtutis amandae* pro *virtutem amandi.* — At prius tantum longe frequentius occurrit apud veteres quam posterius: nec priori tamen pulchriores ideae continentur quam posteriori. Ergo non *elegantius*, sed tantum *usitatius*, vocari illud debebat. Miror, Gesnerum nil ibi monere atque adeo ipsum hoc addere: *Quod de gerundiis hic monetur, valet etiam de supino priori*, v. c. venit salutatum amicos *aut* salutandi amicos gratia *elegantius ita extuleris:* venit salutaturus amicos; salutandorum amicorum causa; ad salutandos amicos. Dicere debebat *usitatius.* Occurrit enim ista dicendi ratio frequentius apud priscos (ut taceam multa supina ne usitata quidem esse): at propterea non pulchrior est.

e) dicunt, *eleganter* mutari *futurum infinitivi in fore, ut.* Sic loquitur Heineccius §. XX n. 6 p. 68; v. c. *Spero fore, ut is in gratiam tecum redeat*, pro *eum in gratiam tecum rediturum; spero fore, ut pater veniat* pro *patrem esse venturum.* — Male. Altera dictio non est pulchrior altera, quia ideae non pulchriores redduntur. Ista forma *fore ut* videtur inventa in verbis carentibus supino atque ita futuro infinitivi, v. c. *spero fore, ut multa discam* etc.; deinde in aliis quoque, quae futurum infinitivi haberent, adhibita, vel ad injucundam repetitionem literae *u* evitandam, v. c. in *constituturum* etc., vel propter variationem, semper suavem, v. c. modo *spero patrem venturum*, modo *fore ut pater veniat*, vel ad periodos felicius struendas remque gravem paulo copiosius exprimendam.

f) *nomen eleganter* Heineccius ait §. XXII ** 4 p. 74 mutari in *verbum*, v. c. pro: *Omnibus par et plerisque melior* putat Nepotem elegantius dicere: *Antefertur huic nemo, pauci pares putantur.* — At 1) sententia non ita fit pulchrior, nisi forte oppositio (*nemo* et *pauci*) aliquid pulchritudinis adfert: 2) sententia adeo mutatur ipsa: neque enim eadem sunt: *Est omnibus par et plerisque melior* et *Antefertur huic nemo, pauci pares putantur.* Aliud est *parem esse*, aliud *parem putari.* Saepe aliquis potest *esse multis par et plerisque melior*, nec tamen propterea semper ei contingit, ut omnibus anteferatur, et ut nemo ei par putetur. Cogitemus magnos illos viros antiquis temporibus: an his semper justus honor est habitus? Cavendum igitur est, ne, dum verba tantum mutari volumus, ipsam senten-

sententiam mutemus et inferiorem reddamus vel corrumpamus; id quod plerumque fit a vulgaribus *elegantiae* aucupibus.

g) sic dicunt, *dico* sequente *non* eleganter in *nego* mutari, v. c. *negavi, me esse facturum* pro *dixi, me non facturum esse* (Heinecc. ibid. *** 4 p. 79). — At idea non fit ita pulchrior, sed tantum brevitati consulitur, atque propterea ille usus commendandus est. Quod enim fieri potest per pauca, non debet fieri per plura.

h) *eleganter* mutari ait Heinecc. ibid. n. 6 p. 79 *quidam* in *nescio quis.* — Nil pulchritudinis inesse video: quia eandem notionem continet utrumque. Per utrumque *homo ignobilis* s. *obscurus* vel etiam *ignotus*, quem nominare non possumus vel nolumus, indicatur. Ergo dicere debebat, istam permutationem variationis causa fieri posse. — At ne potest quidem ubique *quidam* in *nescio quis* mutari: nam *quidam* non semper de homine vel re *ignobili* dicitur, v. c. Cic. Rosc. Am. 23 in. *Non ita multis ante annis ajunt, T. Cloelium quendam, Tarracinensem, hominem non obscurum, — inventum esse mane jugulatum; quidam* exprimit nostrum *ein gewisser.*

7) *Elegantiam* ajunt adjuvari *adjectione alius vocabuli.* — Recte. si idearum pulchritudo, h. e. perspicuitas, suavitas, vel gravitas adjuvatur: minime vero *adjectione* universa, qualem vulgares magistri et libri crepant, summatim breviterque praecipientes: *eleganter hoc vel illud vocabulum adjicitur.* Nihil adjici debet, quod non ornet orationem, h. e. vel magis perspicuam vel suaviorem vel graviorem reddat. Vocabula sunt ideae: quas quis temere ubique addat? Exempla subjiciemus:

a) *eleganter* addi dicit Heinecc. §. XX n. 3. p. 67 superlativis *quam, longe, multo,* v. c. *quam doctissimus, longe optimus* etc. — Quis adolescens inde haud credat, hanc adjectionem ubique locum habere debere? quis enim non ubique *eleganter* scribere cupit? Non enim definitur, quando vel ubi? Nec Gesnerus quidquam contra monet. — At non *eleganter* illa vocabula adduntur, sed augendi causa, et ad rem magis tollendam. Nam *quam doctissimus, longe optimus*, plus valent quam simplex *doctissimus* et *optimus. Quam doctissimus* est *recht sehr gelehrt, longe* s. *quam optimus recht sehr gut; —* at *doctissimus sehr gelehrt, optimus sehr gut.* Vulgaris discendi ratio *der gelehrteste, der beste,* forsitan hunc et sequentem errorem peperit. Nam, si quis

est der gelehrteste, (omnium doctissimus), qui doctrina non patitur incrementum.

b) ibid. n. 4 ait, *eleganter* superlativis addi quisque. — Pessime: nec Gesnerus quidquam refutandi causa addit. *Quisque* non additur *eleganter* h. e. *temere* (nam sic fere explicandum est), sed *necessario*. Haec adjectio efficit demum enuntiationem universalem, quae antea non erat vel esse non videbatur; v. c. *optimus* laudis studio ducitur est proprie *homo valde bonus laudis* etc., hic de uno homine sermo est vel esse videtur: — at *optimus quisque laudis studio ducitur* est *omnes valde boni ducuntur* etc., hic sponte de *omnibus valde bonis* sermo est. Sic *laudat optima* et *laudat optima quaeque* valde diversa sunt: illud est *laudat res valde bonas*, *sehr gute Sachen*, non tamen omnes: — at *laudat optima quaeque* est *laudat omnia*, quae sunt *optima* s. *non nisi optima*, s. *omnes res valde bonas*.

c) Heineccius ibid. n. 5 ait, comparativis quoque non *sine elegantia* addi ablativos *justo*, *solito*, *dicto*, *spe*, *opinione*, v. c. *justo adtentior*, *solito tristior*, *dicto citius*, *spe celerius* etc. — At *eleganter*? quid hoc est? Imo adduntur illi ablativi, ubi sensus requirit: non enim frustra, h. e. ad pompam inanem (hoc fortasse est multis τὸ *eleganter*), adsunt. Longe aliud est *adtentior*, *tristior* quam *solito tristior*, *citius* quam *dicto citius*. Nempe *justo adtentior* est *adtentior quam justum est*; *solito tristior* est *tristior quam solebat* s. *antea*, *trauriger als sonst*; *dicto citius* est *citius quam dictum erat*; *spe* vel *opinione celerius* est *celerius quam nos sperabamus*, *opinabamur* vel *alii sperabant*, *opinabantur*. Augent itaque hae adjectiones, ut necesse est.

d) Heineccius n. 7 P. 68 ait: *elegantiam eandem* (scil. quam *fore ut* pro infin. fut.) *prae se ferunt formulae* accidit, fit, factum est, futurum est, *quae verbis additae eventum vel consequentiam indicant*. — Recte: elegans hoc est et ad perspicuitatem pertinet, at non ubique, sed ubi contextus ac sententia postulat, v. c. *accidit*, *ut rex moreretur*, non est simpliciter *rex mortuus est*, sed indicat simul, mortem ejus neminem opinatum esse, et eam praeter opinionem et cum tristitia civium accidisse. Non itaque *accidit* (it. *contingit*) nisi de rebus *fortuitis*, *incertis*, *inopinatis* dici debet; non de rebus physicis et manifesto certis, v. c. Quis dicat: *Pater mortuus est*: *hinc accidet*, *ut sepeliatur* pro *hinc sepelietur*? vel *accidit*, *fit*, *ut deus sit justus*, *ut virtus sit praeclara*? Quod dicere stultum foret.

e) Hei-

Heinecc. n. 8 p. 69 ait, *quid* et *cur* eleganter augeri potius mutari) formula veteribus frequentissima, *quid quod*, v.c. *quid est, quod delectare nos possit?* pro *quid delectare nos possit?* sic *quid est, quod hoc rejicias?* pro *hoc rejicias?* — Est *elegantia*, at tum tantum, ubi objectum interrogatio vehementior ac fortior reddi debet, ob rei gravitatem. Non igitur ubique usurpari potest *quid est quod* pro *quid* vel *cur*. V. c. quando simpliciter ex animo ab aliquo quaero, *cur pater non venerit*, vel *quid pater agat:* dixerim *cur pater non venit? quid agit?* non *quid est, quod* etc. Sic *quid agis?* i. e. was machest nam, *quid est, quod agas?* foret: *was ist denn das, was du machst?* et *quid est, quod* (seu *cur*) *pater non venerit?* est proprie *was ist denn die Ursache, weswegen der Vater nicht gekommen ist* vel *gekommen seyn mag?* Nonne hunc est gravius et cum aliqua admirationis significatione dictum? *quod* in posteriori est *propter quod.* Ac vel hinc patet, hominem commotum copiose loqui, at, qui de re levi ac tralaticia loquatur, eum breviter loqui. Hoc natura rei postulat.

f) *quodsi* pro *si* eleganter poni putant; v. c. *quodsi ea, quae dixisti, vera sunt* etc. — At non ubique, ut ex Heineccii his brevibus verbis: *Conjunctionibus* si *et* nisi *saepe praemittitur* quod, colligere possis, n. 10 p. 69; sed si praecedit aliquid, quo τὸ *quod* referatur. Nam 1) *quodsi* tantum ab initio periodi ponitur, sed ita, ut 2) alia periodus jam praecesserit: debet enim illud *quod* respicere praecedentia. *Quod* enim hic forsitan est i. q. *quod adtinet ad hoc, quoad hoc, qua in re* etc. Eodem vero modo *quod nisi*, et interdum etiam *quod utinam, quod ubi,* apud priscos reperitur; v.c. Quod nisi *hanc rem adhuc satis intelligimus* etc.

g) sic Heinecc. ibid. n. 11 ait, *id quod* pro *quod*, et *ut ne* pro *ne*, eleganter dici. — At 1) τὸ *id* forsan magis negligenter quam eleganter a priscis adjectum est, videturque particula sermonis plebeji esse: nisi forte dicamus, eam perspicuitati servire quodam modo posse, quia arctius cum praecedente enuntiatione cohaereat: *quod* enim et *id quod*, quae alibi quoque permutantur, hactenus differre proprie videntur, ut simplex *quod* possit et ad unum vocabulum praecedens generis neutrius referri et ad omnia praecedentia: *id quod* tantum fere ad *praecedentia omnia simul* s. *ad totam praecedentem* enuntiationem: *hactenus*, i. e. *propter perspicuitatem*, possit elegantiae servire: 2) *ut ne* saepissime occurrit pro *ut non*, vid. exempla infra, P. I c. 9 Sect. IV n.

est *der gelehrteste*, (omnium doctissimus), ejus doctrina non patitur incrementum.

b) ibid. n. 4 ait, *eleganter* superlativis addi *quisque*. — Pessime: nec Gesnerus quidquam refutandi causa addit. *Quisque* non additur *eleganter* h. e. *temere* (nam sic fere explicandum est), sed *necessario*. Haec adjectio efficit demum enuntiationem universalem, quae antea non erat vel esse non videbatur; v. c. *optimus laudis studio ducitur* est proprie *homo valde bonus laudis* etc., hic de *uno homine* sermo est vel esse videtur: — at *optimus quisque laudis studio ducitur* est *omnes valde boni ducuntur* etc., hic aperte de *omnibus valde bonis* sermo est. Sic *laudat optima* et *laudat optima quaeque* valde diversa sunt: illud est *laudat res valde bonas, sehr gute Sachen*, non tamen omnes: — at *laudat optima quaeque* est *laudat omnia, quae sunt optima* s. *non nisi optima*, s. *omnes res valde bonas*.

c) Heineccius ibid. n. 5 ait, comparativis quoque *non sine elegantia* addi ablativos *justo, solito, dicto, spe, opinione*, v. c. *justo adtentior, solito tristior, dicto citius, spe celerius* etc. — At *eleganter?* quid hoc est? Imo adduntur isti ablativi, ubi sensus requirit: non enim frustra, h. e. ad pompam inanem (hoc fortasse est multis τὸ *eleganter*), adsunt. Longe aliud est *adtentior* quam *justo adtentior, tristior* quam *solito tristior, citius* quam *dicto citius*. Nempe *justo adtentior* est *adtentior quam justum est; solito tristior* est *tristior quam solebat* s. *antea, trauriger als sonst; dicto citius* est *citius quam dictum erat; spe* vel *opinione celerius* est *celerius quam nos sperabamus, opinabamur* vel *alii sperabant, opinabantur*. Augent itaque hae adjectiones, ut necesse est.

d) Heineccius n. 7 p. 68 ait: *elegantiam eandem* (scil. quam *fore ut* pro infin. fut.) *prae se ferunt formulae* accidit, fit, factum est, futurum est, *quae verbis additae eventum vel consequentiam indicant*. — Recte: elegans hoc est et ad perspicuitatem pertinet, at non ubique, sed ubi contextus ac sententia postulat, v. c. *accidit, ut rex moreretur*, non est simpliciter *rex mortuus est*, sed indicat simul, mortem ejus neminem opinatum esse, et eam praeter opinionem et cum tristitia civium accidisse. Non itaque *accidit* (it. *contingit*) nisi de rebus *fortuitis, incertis, inopinatis* dici debet; non de rebus physicis et manifesto certis, v. c. Quis dicat: *Pater mortuus est: hinc accidet, ut sepeliatur* pro *hinc sepelietur?* vel *accidit, fit, ut deus sit justus, ut virtus sit praeclara?* Quod dicere stultum foret.

e) Hei-

e) Heinecc. n. 8 p. 69 ait, ***quid*** et ***cur*** eleganter augeri (vel potius mutari) formula veteribus frequentissima, ***quid est, quod***, v. c. ***quid est, quod delectare nos possit?*** pro ***quid delectare nos possit?*** sic ***quid est, quod hoc rejicias?*** pro ***cur hoc rejicias?*** — Est ***elegantia,*** at tum tantum, ubi ob adfectum interrogatio vehementior ac fortior reddi debet, vel ob rei gravitatem. Non igitur ubique usurpari potest ***quid est quod*** pro ***quid*** vel ***cur.*** V. c. quando simpliciter ac leni animo ab aliquo quaero, ***cur pater non venerit***, vel ***quid pater agat:*** dixerim ***cur pater non venit? quid agit?*** non ***quid est, quod*** etc. Sic ***quid agis?*** i. e. was machest du? nam, ***quid est, quod agas?*** foret: ***was ist denn das, was du machst?*** et ***quid est, quod*** (seu ***cur***) ***pater non venerit?*** est proprie ***was ist denn die Ursache, weswegen der Vater nicht gekommen ist*** vel ***gekommen seyn mag?*** Nonne hoc est gravius et cum aliqua admirationis significatione dictum? ***quod*** in posteriori est ***propter quod.*** Ac vel hinc patet, hominem commotum copiose loqui, at, qui de re levi ac tralaticia loquatur, eum breviter loqui. Hoc natura rei postulat.

f) ***quodsi*** pro ***si*** eleganter poni putant; v. c. ***quodsi ea, quae dixisti, vera sunt*** etc. — At non ubique, ut ex Heineccii his brevibus verbis: ***Conjunctionibus*** si ***et*** nisi ***saepe praemittitur*** quod, colligere possis, n. 10 p. 69; sed si praecedit aliquid, quo τὸ ***quod*** referatur. Nam 1) ***quodsi*** tantum ab initio periodi ponitur, sed ita, ut 2) alia periodus jam praecesserit: debet enim illud ***quod*** respicere praecedentia. ***Quod*** enim hic forsitan est i. q. ***quod adtinet ad hoc, quoad hoc, qua in re*** etc. Eodem vero modo ***quod nisi,*** et interdum etiam ***quod utinam, quod ubi,*** apud priscos reperitur, v. c. Quod nisi ***hanc rem adhuc satis intelligimus*** etc.

g) sic Heinecc. ibid. n. 11 ait, ***id quod*** pro ***quod***, et ***ut ne*** pro ***ne,*** eleganter dici. — At 1) τὸ ***id*** forsan magis negligenter quam eleganter a priscis adjectum est, videturque particula sermonis plebeji esse: nisi forte dicamus, eam perspicuitati servire quodam modo posse, quia arctius cum praecedente enuntiatione cohaereat: ***quod*** enim et ***id quod***, quae alibi quoque permutantur, hactenus differre proprie videntur, ut simplex ***quod*** possit et ad unum vocabulum praecedens generis neutrius referri et ad omnia praecedentia: ***id quod*** tantum fere ad ***praecedentia omnia simul*** s. ***ad totam praecedentem*** enuntiationem: ***hactenus,*** i. e. ***propter perspicuitatem,*** possit elegantiae servire: 2) ***ut ne*** saepissime occurrit pro ***ut non,*** vid. exempla infra, P. I c. 9 Sect. IV n.

IV n. 9, quibus add. *Cic.* Fin. II, 8: *Cic.* Q. Frat. III, 2 extr.; quemadmodum omnino *ne* saepissime pro *non* usurpatur. vid. Lexicon majus a me nuper editum. Cur vero *ut ne* elegantius sit quam *ut non*, scire velim. Neque enim quisquam adhuc causam adtulit. Imo utrumque aeque bonum est.

h) Heinecc. ibid. n. 12 *isque (et is, idemque) eleganter* dicit *redundare emphaseos* causa. — Quid aliud est repugnantia loqui? Nam si *emphaseos causa*, quomodo *redundat?* ac si *redundat*, nulla inest *emphasis*. Sed sic loquuntur, qui rem non intelligunt ac tamen de ea loqui cupiunt. At non redundat, sed explicat rem propius ac definit certius: est enim *adpositio*, ut in grammaticis dici solet, cum quadam gravitate: nec ponitur fere, nisi ubi vernacule dicimus *und zwar, und noch dazu*, v. c. *habeo multos libros eosque pulchros:* nam in primis inter duo adjectiva s. praedicata interseritur ita, ut gravius sit posterius: sic *Pansa, isque Consul, non erubuit declamare*, rectum est, si ita vertis: *Pansa hat sich sogar als Consul nicht der Redeübung geschämt*, s. *Pansa, der doch Consul war, hat sich nicht geschämt.* Hic *isque* rectum est, quia Consul consideratur ut persona major, quam quae declamando adhuc vacare debeat. Male vero dicas: *Pansa, isque Consul, exercitui praefuit* pro *Pansa consul* etc. Ergo non ubique istud *isque* adlinere licet. V. c. Quis pro: *habeo tres filios*, dicat ubique *habeo filios, eosque tres?* At si quis v. c. dubitet, an filios omnino habeam, ei possim dicere; *Erras:* habeo *utique filios, eosque tres* i. e. *und zwar drey.*

i) Heineccius n. 14 p. 70 dicit, *interrogationibus eleganter* addi *quaeso, obsecro, amabo*, aut, si ex ira procedant, *malum.* — Recte, si sensus fert. V. c. *Num, quaeso, credibile est* etc.? *Quid, quaeso, pulchrius* etc.? *Quid, malum, me sequere? Quid, obsecro, agis?* Per se patet, ista non nisi ex adfectu, atque ita graviter, dici: v. c. *Quid, quaeso, pulchrius* etc. est graviter dictum. Deinde *quaeso, obsecro, amabo* sunt proprie Verba, non particulae; hinc, quando iis uti conveniat, sponte intelligetur. *Quaeso* et *obsecro* est proprie i. q. *rogo;* et *amabo* it. *amabo te*, nam *te* interdum additur, est proprie *ich will dich auch dafür lieb haben, sey also so gütig:* deinde omnino est i. q. *rogo*, hinc *ut* post *amabo te* quoque ponitur, vid. Lexicon nostrum majus nuper editum. Istae igitur tres formulae, *quaeso, obsecro, amabo* vel *amabo te* proprie notant *rogo;* deinde sunt formulae familiares pro *audi, audisne?* ut

nostri:

nostri: ***höre, gib mir einmal das Buch:*** vel ***gib mir einmal das Buch, hörst du?*** vel ***höre, sey so gut*** etc., quae verti possunt, ***da, quaeso, librum; da, obsecro, librum; amabo*** (te) ***des mihi librum.*** Adponam locum *Cic.* ad Div. XV, 17 extr. ***et amabo te, cum dabis posthac aliquid domum literarum, mei memineris*** h. e. ***ich bitte dich, denk ja an mich, wenn du nach Hause schreibest,*** vel: ***und denk ja an mich, wenn du nach Hause schreibest, ich will dich auch recht lieb haben:*** vel ***und höre, wenn du schreiben wirst, so denk ja*** cet. Qui haec verba volunt esse interjectiones inanes et tantum, more pedisequarum, ad pompam verborum solennius celebrandam adesse, ii nullius linguae genium callent. In nulla enim lingua vocabula facile otiosa sunt: exprimunt enim ideas: quas quis otiose ponat?

k) ***eleganter*** addi dicunt Verbum Verbo, v. c. ***rana rupto jacuit corpore*** pro ***rana rupta est: telo percussus cecidit*** pro ***percussus est.*** — Recte haec dicuntur, at nec ubique nec per se, sed quando gravitas rei postulat, ut res sensibus exponatur, ac simul exitus sensim indicetur. Per se vero patet, duo Verba idem notantia jungi per se non posse; quando igitur Caes. B. Civ. I, 65 ait: ***Quos ubi Afranius procul visos conspexit*** etc. non ***visos conspexit*** pro simplici ***vidit*** accipiendum, multo minus cum Heineccio, venditore elegantiarum monstroso, pro elegantia habendum, sed vel ***procul visos*** explicandum ***ab aliis visos***, vel, quia hoc tamen coactum est, resque ipsa abesse poterat, potius dicendum est, vitiose illud dictum ac fortasse vitium in ***visos*** latere; ac profecto, si ***visos*** abesset, oratio facilior et planior foret. Longe aliter se habet cum Nep. praef. ***cum relatum legerint: referre*** est historici, ***legere*** lectoris. Ergo positum est pro ***cum apud historicos legerint.*** Hic nil vitii, nil otiosum, est. Potest et ***relatum*** explicari per ***relationem, narrationem.*** Res eodem redit.

l) ***substantivum dicunt substantivo eleganter addi.*** — Recte, modo hoc substantivum ne frustra addatur, sed notionem secundariam, h. e. qua substantivum primarium accuratius definiatur, contineat: v. c. ***offendere animum patris*** pro ***offendere patrem: vulnerare corpus hostis*** pro ***hostem.*** At non ubique addere quidlibet licet, v. c. ***inveni pennae longitudinem*** i. e. ***pennam,*** quod stultum foret. Ergo judicio opus est. De hac re infra accuratius dicetur.

8) Omissione quoque elegantiam dicunt adjuvari. V. c.

a) ut

a) ***ut*** omittitur saepe post ***velim, rogo***, v. c. ***rogo venias, velim facias, fac venias*** etc. — At 1) saepe etiam ***ut*** post ***volo, rogo***, reperitur. Ergo prisci non magnam pulchritudinem inesse in ista omissione crediderint necesse est, quia alioquin ubique omisissent: 2) omissio talis particulae nihil pulchritudinis habere potest: neque enim sententiam reddit pulchriorem, h. e. dilucidiorem, suaviorem, graviorem. Usus loquendi ita ferebat. Debebant potius in universum sic dicere: ***Prisci interdum*** τὸ ut ***omittunt;*** nec statim addere: ***eleganter.*** Nam per hoc vocabulum intelligit tiro aliquid praecipui ac pulchri. Ceterum ista forma est similis nostrae: ***Ich bitte dich, komm doch, ich wollte du machtest, mach und komm.*** Quis hic de elegantia somniat? sed, quod in una lingua elegans est, id in altera aeque elegans credi debet. Sic et ***cave scribas*** pro ***cave ne scribas.***

b) ***si quis, si cujus, si cui, si quando, sicubi*** eleganter dici putant pro ***si aliquis, alicujus, aliquando, alicubi.*** — Non ***elegantius***, sed ***usitatius:*** ac sic loqui debent, qui de tali re loquuntur. Nam saepe quoque ***si aliquis, si aliquando*** etc. occurrit apud priscos, sed forsitan longe saepius ***si quis, si quando;*** ac propterea hoc praeferendum, quia videtur priscis visum esse usitatius quam illud. Proprie ***si quis, si quid*** etc. falsum est: nam simile est nostro ***wenn was geschehen ist, wenn ich was hören sollte, ich habe was*** pro ***etwas;*** quis ***was*** pro majori elegantia habeat quam ***etwas?*** nam et nos interdum syllabam vernaculam ***et*** omittere solemus per negligentiam: falsum igitur ***si quis, si quid*** etc. per se foret, nisi usus dicendi, tyrannus ille ferreus, peccata etiam inter virtutes numerare gauderet. Sic nonnulli ***non modo, sed ne-quidem***, quod proprie falsum, sed ob usum priscorum non infrequentem tolerandum est, ***eleganter*** dici arbitrantur; quasi prisci non dicant quoque saepe: ***non modo non, sed ne — quidem.***

c) ***elegantius*** dicunt ***aliquis, aliquid, aliqui*** ante ***relativum pronomen*** omitti: v. c. ***Est, qui dicat,*** int. ***aliquis,*** vel ***homo; sunt,*** qui ***dicant,*** int. ***aliqui,*** vel ***homines; est, quod tibi dicam,*** int. ***aliquid: non est, quod fleas, gaudeas*** pro ***non est aliquid, propter quod fleas*** etc.: sic prisci fere semper pro ***non habes causam flendi, gaudendi*** etc. — Non ***elegantius*** quidem dictum, quia idearum pulchritudo, h. e. perspicuitas, suavitas, et gravitas, non crescit: sed tantum ***brevius***, ac propterea commendandum. Nam quod paucis effici potest, salva quidem sententia, id non pluribus fieri debet. Eodem modo omittitur ***locus, tempus*** interdum,

dum, vel omitti videtur: v. c. *habes, ubi ostendas tuam eruditionem: est, ubi libere loqui liceat; erat aliquando, cum mihi dicebat* etc.

9) Perperam etiam nonulli id *elegans* esse dicunt, quod non nisi rectum est, vel interdum non aliter e linguae usu dici potest. V. c.

a) *semet ipse interfecit* pro *semet ipsum* cet. At illud tantum per se rectius ac veritati convenientius est. Nam homo proprie *ipse interficit se, ipse est interfector sui:* quid opus est ad *semet* addere adhuc *ipsum*, quod jam satis in *semet* latet. Sic rectius *sibimet* s. *sibi ipse repugnat*, quam *ipsi*. Et sic in aliis. Hinc quaeritur, an recte locutus sit Cicero ad Div. I, ep. 1 in. *ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse nunquam satisfacio*, ubi propter oppositionem Ernesti edidit *ipsi*. Quaeritur an non insit jam in *ceteris omnibus* et *mihi*. Lingua vernacula nos, licet adtentos, tamen interdum decipit, postponens *τὸ selbst*, et dicens, *ich selbst, mir selbst, mich selbst, sich selbst* etc. Librarii interdum quoque confundunt ista etc. Nec negandum est, priscos saepe quoque dicere *se ipsum, sibi ipsi, me ipsum, mihi ipsi* cet. licet nulla adsit oppositio, v. c. *ut se ipsos devoverent*, Cic. Nat. D. II, 3: plura exempla collegi in Observatt. in prisc. scriptor. p. 27 ad Cic. Orat. III, 53. Quod si certam de hac re regulam dare liceat, haec forsitan sit: Quaeritur utrum notio *τȣ̃ ipse* sit subjectum an objectum, h. e. utrum ad agentem an ad id, ad quod actio pertinet, referatur. Si prius est, diversi casus ponantur; sin posterius aequales: v. c. vernaculum: *er hat sich (selbst getödtet,)* potest dupliciter verti, *se ipse* et *se ipsum interfecit*, sed diversa ratione: si quaero, quis interfecerit, debet esse *ipse*, sin quaero *quem* (ille) interfecerit, debet *ipsum* poni. Contextus itaque oportet decernat. Hinc Ernesti Cic. ad Div. I, 1 videri potest recte correxisse *mihi ipsi;* si quidem quaeritur, non *quis*, sed *cui* non satisfaciat. Ceterum istam regulam videntur prisci ipsi migrasse tum in loco supra laudato Nat. D. II, 3 tum in aliis a me in Observatt. memoratis.

b) *accusativus cum infinitivo* post verba *sentiendi, intelligendi, judicandi, dicendi, significandi*, pro *quod* nonnullis videtur elegantius dictum. — Male. Prisci enim non fere aliter locuti sunt, v. c. *audio, fratrem venturum; scio, hoc certum esse* etc. Nec tamen pulchritudo idearum hac re adjuvatur. Est tantum *usitatum*, ergo *solum rectum:* sic dici debet.

c) non

c) ***non modo, sed ne-quidem*** pro ***non modo non, sed*** etc. ***eleganter*** dici dicunt. — Male. Prisci quidem non raro illud ***non*** posterius, per negligentiam haud dubie, omisere, licet proprie ponere debuerint: vid. cap. 10 de Brevit. Hinc nos, ad eorum exemplum, qualecunque est, nos accommodantes, itidem dicimus vel dicere possumus v. c. *Hic homo non modo scribere, sed ne legere quidem didicit, hat nicht nur nicht schreiben* etc. omisso altero ***non***. Vides, lector, proprie *vitium* esse, quia profecto una negatio, eaque ad sensum necessaria, perit atque ita sententiam mancam proprie reddit: at usus loquendi etiam vitia saepe tolerat: an vero etiam vitia inter virtutes referre possit ac debeat, viderint ii, qui in imitando non coeci sunt. Et prisci ipsi non raro ***non modo non, sed ne — quidem*** dixere, v. c. *Liv.* IIII, 35 med. it. *Cic.* Orat. 2 in. ubi Ernesti posterius ***non*** tolli cupit. Male. Plura exempla e Cicerone et Livio adtuli in Observatt. meis ad prisc. scriptor. p. 54. Ergo utrumque recte dicitur.

d) ***creare consulem, praetorem, cooptare pontificem, legere senatorem, dicere dictatorem, capere Vestalem*** etc. eleganter dici putant. — Aeque eleganter ac: *panem edere, vinum bibere* etc. *Creare* nihil aliud est quam *facere*, quod pro *eligere* saepe dicitur: *cooptare* est *legere, eligere: capere* est *sumere*, hinc *eligere*. Recte ergo *creare consules, praetores, cooptare pontificem* etc. At haec verba non tam proprie usurpantur, ut non alia aeque usurpentur: v. c. *consules dicere* (i. e. *ernennen*), *Liv.* XXIIII, 9 in. XXVII, 6 in. *facere consulem*, *Cic.* Agr. II, 1: *dictatorem creare* (pro quo alibi *dicere*), est sexies *Liv.* II, 18, VI, 6: *facere*, *Liv.* II, 21; *Cooptare tribunos* est ter *Liv.* III, 64: *senatorem*, *Cic.* Verr. II, 49: Dictator dicitur *cooptare magistrum equitum*, *Liv.* VI, 38: *Vestalem legere*, *Liv.* I, 3: *Cic.* Legg. II, 8 e Legg. XII Tab.: *Ovid.* Fast. II, 383: *arbitrum capere* i. e. *legere*, *Terent.* Heavt. III, 1, 94; sic *judicem*, *Plaut.* Most. III, 1, 20 et 21 it. 30, 31; sic *dicere tribunos militum*, *Liv.* V, 13.

e) ***utrum*** vel ***ne*** enclit. sequente ***an***, (potest etiam ***utrum*** vel ***ne*** omitti) pro ***an*** seq. ***an*** vel ***aut*** putant nonnulli eleganter dici. — Non aliter fere prisci aureae aetatis dixere, v. c. *Nescio, utrum scribam an legam; nescio, scribamne an legam; nescio, scribam an legam.* His tribus tantum modis utuntur plerumque prisci. Male diceretur: *Nescio, utrum scribam aut* etc., vel *nescio an scribam an* etc., vel *nescio, an scribam aut* etc.; sic prisci non facile loquuntur.

Illud

Illud non debemus vocare ***elegans***, ne tirones ***hoc*** ſaltem ***tolerari*** poſſe putent. Exceptiones vix tironibus imitandae, ſunt fere hae: ***utrum pluris patrem matremne faceret*** pro ***an matrem*** Nep. Iphic. 3: ſic ***verum falſumne eſſet***, Ibid. Dat. 9: ***rerum verborumne*** pro ***an verb.*** Cic. Fin. II, 16: vid. plura in Lexico.

f) ***contra*** ſ. ***e contrario***, ut fere Nepos, ***nusquam***, ***commendare*** pro ***econtra***, ***nullibi***, ***recommendare*** eleganter dici nonnulli putant. — At vix aliter priſci.

g) ***tantum abeſt, ut***, ſequ. ***ut*** eleganter dici volunt pro ***loco ejus, quod*** etc. ſ. ***pro eo quod*** etc. v. c. ***Statt ihm zu helfen, ſtand er vielmehr ſeinen Feinden bey*** vertendum: ***tantum aberat, ut illi opem ferret, ut ejus hoſtes potius adjuvaret.*** Perperam hic diceretur: ***pro eo quod*** vel ***loco ejus quod*** etc. vel ***pro eo adjuvando*** etc.

h) ***isque, et is, idemque***, de quo ſupra, it. ***idque*** eleganter dici putant pro ***et quidem***, v. c. ***Cum multis, iisque ſapientibus, viris de iſta re collocutus ſum:*** — recte, pro ***cum multis, et quidem ſapientibus***, etc. ***Operam dat literis, idque Lipſiae:*** — recte, pro ***et quidem Lipſiae***, cf. Cic. Off. I, 1 in. ***Emit multos libros, idque parvo:*** — recte, pro ***et quidem parvo.*** Priſci tamen quoque ***et quidem*** ſic non raro uſurpant, v. c. Cic. Div. II, 44. vid. plura exempla in Lexico a me edito. Ergo utrumque rectum, utrumque elegans.

i) ***ſine ulla dubitatione*** pro ***ſine omni dubitatione*** elegantius dici opinantur. — Prius utique accuratius; hinc ſaepius ita priſci: et accuratius etiam in noſtra lingua foret ***ohne einigen Zweifel***, quam ***ohne allen*** etc. Qui adtendit, ſentiet, illud majorem certitudinem ac perſuaſionem animi indicare: ***ſine ulla dubitatione*** declarat, ne minimam quidem dubitationem reſtare amplius. Nec tamen credendum eſt, priſcos nunquam dixiſſe ***ſine omni:*** imo ita dixere, v. c. ***ſine omni periculo***, Terent. And. II, 3, 17: ***ſine omni malitia***, Plaut. Bacch. V, 2, 13: ***ſine omni ſapientia***, Cic. Or. II, 1 extr.: ***omni ſine labe***, Ovid. Triſt. IIII, 8, 33.

k) ***dignus*** ſeq. ***pronomine relativo elegantius*** dici putant nonnulli, quam ſeq. ***ut***, v. c. ***dignus, qui ameris, ametur*** etc.; ***quem ames; cui des*** etc. pro ***ut ameris, ametur; ut eum ames, ut ei des.*** — At ſemper poſt ***dignus***, ſi ***verbum*** ponendum eſt, ſequi debet ***qui***, quia hoc uſitatius, nunquam ***ut:*** niſi jam ***qui*** praeceſſit, ad hujus repetitionem vitandam: v. c. virtus, ***quae, ut ametur, digna eſt*** etc. dici ſolet pro ***quae, quae ametur***, vel ***quae digna eſt, quae ametur.***

ametur. Injucunda foret talis repetitio, atque ita contra suavitatem, tertiam eloquentiae virtutem.

l) *ne* et *quidem* i. e. *nicht einmal*, *eleganter* a se sejungi vocabulo interposito nonnulli ajunt. — At prisci semper fere sejungunt. Causam infra investigabimus. Conjuncta tamen haec duo verba reperiuntur Cic. Att. II, 16 extr. Hactenus de *ficta elegantia.*

SECT. V

Si vis eleganter scribere, debes vocabulorum habere delectum.

Sed, cum tota *ars bene latine scribendi* s. *stylus bene latinus* in eo cernatur, ut pulchre eleganterque cogitata aeque pulchre eleganterque, uno verbo apte, exprimas, h. e. ita, ut lector et auditor, penes quem de re, quam tractas, omne judicium est, sentiat quoque, te pulchre cogitasse: adparet, duo, ut omnis eloquentiae, ita styli bene latini, studioso observanda esse. *Primum* debet *pulchre cogitare,* quae est res primaria, h. e. ex omnibus sententiis, argumentis, argumentationibus, exemplis, similibus etc. ea deligere, quae perspicuitatem ac simul suavitatem et gravitatem, si quidem hac opus est, omnium optime et facillime adjuvent; ac simul, quod per se clarum est, spectare, ut haec pulchre cogitata inter se ubique arctissime cohaereant. *Deinde* debet id summo studio agere, ut ista pulchre cogitata pulchra aptaque veste induat; hinc rem quamque aptissimis verbis, aptissimaque eorum compositione ac structura, exprimat, atque ita efficiat, ut lectores et auditores istam cogitatorum pulchritudinem facile ac vere sentiant et fere oculis cernant; posterius hoc officium non minus difficile quam prius esse intelligens et expertus facile videt. Nam non per se necesse est, pulchre cogitata ubique pulchra adpareant: nec cuique contingit statim, ut, quia pulchre cogitaverit, propterea hoc pulchre eloqui et exprimere possit. Nam in verbis male lectis vel male con-

junctis-

junctis saepe peccari potest, ac saepe fit, ut pulchre cogitata tamen ab auditore et lectore non intelligantur, nedum sentiantur. Cum itaque profecto non parvi referat, quibus et qualibus verbis ad istam cogitatorum pulchritudinem feliciter exponendam et declarandam utaris, quia alia aliis aptiora esse per se intelligitur: videndum ante omnia est, ut scias *verborum delectum habere.* De hoc nunc dicemus: de conjunctione illorum et structura deinceps exponetur.

SECT. VI

Si vis delectum vocabulorum habere, debes magna illorum copia instructus esse.

Sed, ut delectus iste verborum haberi apte eleganterque possit, magna vocabulorum et phrasium copia, in primis ejusdem vel saltem cognatae similisque significationis (*synonyma* haec quoque a nonnullis adpellantur), instructus esse debes, ut ex iis pro ratione contextus aptissima quaeque eligas, ac modo vocabula, quae aliquam ideam notionemque *simpliciter*, h. e. sine admistione notionis secundariae, indicent, v. c. *mori, mors, vitam cum morte commutare, vita, vivere, esse, irasci, amare, dicere* etc., modo, ubi opus est ob majorem vel suavitatem vel gravitatem, ea vocabula usurpes, quae praeter istam unam ideam simul notionem aliquam secundariam contineant, v. c. *mortem oppetere* et *cadere,* in quibus plerumque inest simul idea *violentiae*, pro *mori; vitam trahere,* in quo est saepe notio simul *miseriae* cujusdam, pro *vivere*; *vita frui*, in quo est notio simul *suavitatis*, pro *vivere; succensere,* in quo est significatio *irae latentis,* pro *irasci*; *ira incensum* s. *inflammatum esse,* in quo est notio *vehementiae*, pro *irasci; amore teneri, duci,* ubi est notio quaedam *vehementiae* vel *firmitatis*, pro *amare.* Huc pertinent *stare*, *sedere*, *haerere* etc., quae indicant quandam *firmitatem*, v. c. *stat mihi senten-*

sententia non est simpliciter pro *est mihi sententia*, sed *est mihi sententia firma;* sic et *sedet sententia* etc., sic *haerere in malis* plus est quam *esse in malis; versari* non est simpliciter *esse*, sed *aliquamdiu*, ac saepe *per longum temporis spatium*, *alicubi esse*. Hinc *versari in literis* notum est i. e. *occupari literis:* hinc *versari in urbe* non dici de eo potest, qui *per eam celeriter proficiscitur*, nec in illa *moratur:* hic tantum *fuit* in illa urbe, non ibi *versatus est*. Sed de omnibus nihil certi definiri hic potest sine contextu. Interdum enim verbum simplex est rectius, quam longa phrasis: et verum utique est, nullum vocabulum tam bonum esse, quod non in contextu quodam sit ineptum; et nullum vocabulum tam vulgare esse, quod non in contextu quodam sit aptum. Omnia igitur a contextu pendent.

SECT. VII

In primis debes vocabula antea recte intelligere, quam eorum delectum apte habere recteque ipsis uti cupias.

Verum opus praesertim est vocabula recte intelligere h. e. scire, quae notiones iis vere a priscis subjectae fuerint. Nam, sine ista cognitione, quomodo delectum habere possis? Non tam magna hic difficultas est in vocabulis unius significationis, v. c. *pirum*, *cerasum* etc., etsi et hic interdum peccatur, quam in homonymis, v. c. *consuetudo*, *auctoritas*, *copia*, *consilium*, *judicium* etc. Subjiciemus nonnulla vocabula, quae male vel non satis recte interdum intelliguntur et usurpantur.

Adparere non est *videri scheinen*, sed *cerni*, *in aprico esse*, *manifestum esse*. Male ergo dicitur *malum adparens*, *ein Scheinübel*, pro *malo opinato*, *quod tantum videtur malum esse, nec vere est*.

Aetas est idem quod *anni vitae*, v. c. *homo id aetatis* i. e. *ein Mensch von den Jahren;* hinc aetas *puerilis*, *senilis* etc.

Ambitio

Ambitio non est *superbia*, qua captus homo alios prae se contemnit, sed studium *honoris*, omninoque *studium aliis quocunque modo placendi:* respondet nostro *Eitelkeit*, *Ehrliebe*, *Ehrgeiz*, *Ambition*.

Anima est quidem interdum *die Seele*, *animus*, sed longe crebrius *spiritus Athem*, et hinc *vita;* hinc *anima ei foetet;* et *animam ducere*, i. e. *spirare*.

Arma sunt proprie quibus corpus tegebant prisci adversus hostium *tela:* v. c. *galea*, *lorica*, in primis *clypeus:* at tela, quibus aliquem caedimus vel petimus: v. c. *bombardae nostrae*, *gladius*, *saxa*, et alia, quibus aliis nocere possumus. *Telis*, non *armis*, petimus, occidimus alios.

Avarus non est, *qui pecuniae nimis parcit*, *geizig*; hic *tenax* dicitur: sed *pecuniae consequendae nimis cupidus;* est nostrum *habsüchtig*. Est quasi *avidus aeris* s. *auri*. Saepe is, qui maxime pecuniam profundit, *est avarissimus* h. e. non *sehr geizig*, sed *sehr habsüchtig*.

Auctoritas dicitur de multis *rebus*, multum *valentibus*, v. c. de *consilio*, *imperio*, *solatio*, *hortatione*, *exemplo*, *adprobatione* viri magni et prudentis, cui parere decet; saepius est nostrum *Vorstellung*, *Rath*, *Willensmeinung* cet. v. Lexic.

Calamitas non est simpliciter omne *malum* s. *fortuna adversa*, *das Unglück:* sed *cum damno gravi conjuncta;* ac saepe *ipsum damnum* s. *jactura rei gravior*.

Calumnia non est, *quando in conventibus hominum aliquis alterius dignitatem minuere studet*, *Verläumdung*, sed *falsa accusatio ap. judices:* hoc patet ex Cic. Rosc. Am. 20: deinde *omnis interpretatio eorum*, quae alter agit, *prava:* quae etiam tacite fieri potest; neque igitur convenit plane vernaculo *Verläumdung*, sed omnium optime francogallico *Chicane*.

Clemens non est, *qui aliis beneficia tribuit* s. *liberalis*, sed *qui peccatis aliorum veniam dat*, *facile se placari sinit*, *non statim punit*, *non statim irascitur*, *sanftmüthig*, *gelinde*, *sanft*, *glimpflich*.

Conari est fere *velle*, *tentare*, interdum etiam *audere* i. e. *wagen*, *unternehmen*, *sich unterstehen*.

Consilium non tantum est, *quod aliis suadetur*, *der Rath*, sed etiam *decretum*, *Entschliessung*, interdum etiam *factum*, it. *prudentia* quaedam in eo consistens, si quis facile vel alii vel sibi ipse scit consilium dare, h. e. scit, quid sibi in re difficili agendum sit, *Klugheit*, *kluger*, *listiger Einfall*.

Convincere, *überzeugen*, *überführen*, tantum de *peccantibus* et *peccatis* dicitur: *peccantes* et *peccata convincuntur*.

Ergo tantum malo sensu adhibetur. *Convincere* est aperte demonstrare, rem aliter se habere, quam aliquis dixerit, atque ita aliquem aliquid dixisse vel commisisse, quod ille antea negasset etc. At *überzeugen* i. e. facere, ut aliquis aliquid credat, verti latine debet *persuadere*, v. c. *Ich bin von der Gerechtigkeit Gottes überzeugt* est *persuasum est mihi de justitia divina;* male hic diceretur *convictus sum:* sic prisci semper.

Crimen non est *das Laster, Verbrechen*, per se, sed quatenus alicui objicitur, omninoque *quidquid alicui objicis, Vorwurf, vorgeworfenes Verbrechen.* Hinc *crimina diluere, die Vorwürfe widerlegen.* Raro significat *peccatum, delictum*, simpliciter, h. e. sine idea objectionis, et fere non nisi ap. poetas, utpote paulo audaciores in usu vocabulorum.

Destituere est *deserere aliquem*, v. c. *qui nostram opem exspectabat*, quia v. c. promiseramus, nos ipsum adjuturos. Ergo *destitui* non simpliciter *carere*, v. c. *destitui libris*, sed est *deseri.*

Dignitas est *existimatio, die Ehre, Reputation, Ansehn bey der Welt:* quae e meritis, doctrina, virtutibus oritur.

Diligens non est *fleissig*, i. e. qui multa agit, sed qui *accurate, prudenter, ac suo quaeque ordine tractat, ad singula adtendit* vel *minima*, si quid prosint v. c. ad suam vel aliorum felicitatem adjuvandam: *genau, vorsichtig, ordentlich, sorgfältig. Diligentia* igitur est *mentis: Industria, Fleiß*, est magis *corporis*, et cernitur in agendo. Potest aliquis *industriam* adhibere, nec tamen *diligentiam* simul, h. e. potest aliquis multa agere, sed nullo ordine observato. Est ergo *diligentia Genauigkeit, Pünktlichkeit, Behutsamkeit, Sorgfalt*, non *Fleiß*, ut vulgo explicant. Ab *industria* et *diligentia* differunt quodam modo *studium, labor, adsiduitas, opera. Studium* est *impetus animi, cupiditas, der innerliche Trieb:* sed omne studium inutile est, nisi et manum rei admoves, h. e. industriam adhibes. Interdum tamen *studium* pro *industria* per metonymiam poni potest, contextu ferente, h. e. si tale studium intelligitur, quod per industriam se exserit. *Adsiduitas* est *diuturna industria: Labor* est *industria magna, molesta* et *talis, ut sentias: Opera* est *industria, non animi, sed corporis, viribus utens*, v. c. *Opera* cernitur in *scribendo, eundo, loquendo* etc., quia in his rebus corpore opus est. Brevius ita tiro rem tenebit: *studio* agere cupimus, nec dum agimus; *industria* vere agimus; *diligentia* rem accurate et ordine agimus; *adsiduitate* rem diu persequimur; *opera* corporis viribus utimur; *labore* corporis vires ita intendimus, ut defati-

defatigemur. Quod si tamen vernaculum ***fleißig*** et ***Fleiß***, respondet vernaculo ***Sorgfalt, Genauigkeit. diligens, diligenter, diligentia*** locum habet, v. c. ***fleißig erwägen*** etc.

Divertere non est ***einkehren***, sed ***in diversas partes*** s. ***regiones ire, aus einander gehen;*** dicitur ergo de pluribus, qui in eodem loco erant, ac deinde alius huc alius illuc se conferunt: est enim compositum ex ***vertere*** int. ***se***, et praeposit. ***di***, i. e. ***in diversas partes***. At ***devertere*** est ***einkehren:*** proprie enim est ***devertere de via, vom Wege abgehen***, scil. ut possis in locum ire, ubi quiescas. Ergo ***deversorium*** est ***locus hospitii***, non ***diversorium***. Hinc patet, si in Edd. est ***divertere*** (***einkehren***) legendum esse ***dev.***

Exsistere non est ***esse***, sed ***fieri, oriri, initium sumere.*** Male itaque loquuntur dicentes: ***quaeritur, an deus exsistat*** pro ***sit***. Vix erit, ubi ***exsistere*** per ***esse*** explicare cogare. In omnibus locis, in quibus ***exsistere*** videtur pro ***esse*** positum, rectius per ***adparere, se ostendere***, explicatur.

Fas est, quod ***legibus divinis sive scriptis sive innatis consentaneum est. Ius***, quod ***humanis***. V. c. hominem occidere est contra ***jus*** et ***fas***, h. e. contra leges humanas et divinas. Hinc intell. ***nefas***, i. e. ***Sünde***.

Fides non tantum est ***Treue***, sed et ***Ehrlichkeit***. Omnino cernitur in eo, si quis ita agit, ut acturum esse eum confidebamus, vel quia juravit, vel quia pollicitus est, vel quia per se h. e. ob solam humanitatem rem, quam exspectamus, efficiet. V. c. si quis pollicitus est, vel juravit, se aliquid facturum esse, nec tamen facit, is ***contra fidem egit:*** it. qui amicum in sua domo occidit, is contra ***fidem*** egit, quia amicus tale quid ab eo non exspectabat. Saepissime verti potest ***das Zutrauen, Credit***, it. ***Versprechen***.

Flagitium non est omne ***peccatum Sünde***, pro quo nonnulli dicunt ***Laster***, sed turpe ***facinus***, v. c. adulterium etc. Proprie ***flagitium*** est vernaculum ***Schande***.

Forte est semper i. q. ***casu, von Ungefähr:*** v. c. ***forte veniebat***, i. e. ***es traf sich, daß er kam; von Ungefähr kam er:*** neque igitur ubique exprimit nostrum ***vielleicht***.

Gloria non est ubique nostrum ***Ruhm:*** nam hoc vernaculum vocabulum hodie de parvis saepe rebus dicitur, ubi ***laudis*** vocabulum usurpari debet vel ***famae:*** nos v. c. dicimus ***ein rühmlicher Fleiß, er hat seinem Amte mit Ruhm vorgestanden*** i. e. ***cum laude***. Romanis ***gloria*** est ***fama multas terras pervagata et illustris***, nec fere nisi de ***magnis ducibus belli*** aut ***consulibus*** aliisve magnis viris usurpatur.

Hactenus raro est *ad hoc usque tempus, bis hierher:* saltem in aureae aetatis scriptoribus vix ita occurrit; sed intell. *parte,* estque plerumque 1) i. q. *eatenus, in so fern, mit der Einschränkung;* hinc 2) in scribendo utimur, si rem copiose nolumus persequi, atque dicere de ea desinimus; v. c. *Haec hactenus,* i. e. *so viel hiervon, so weit.*

Honoratus non est nostrum *geehrt* in titulis, i. e. *qui honore dignus est;* sed est *is, qui honore, quacunque re is cernitur, fruitur,* atque ita etiam *qui munere aliquo honorifico et amplo functus est:* sic *honoratissima familia* ap. Ciceronem dicitur *ea, in qua multi* v. c. *consulatum, praeturam* etc., *gesserunt.*

Hostis i. e. *Feind* non est is, *qui nos odit;* — hic dicendus est *inimicus: hostis* est *inimicus gravis, qui bellum inferre conatur,* vel *qui nos gravi odio persequitur, aut nos, ubicunque potest, laedere studet* etc.

Imo adfirmat quidem quodam modo respondetque interdum vernaculo *ja:* at saepius tamen non directe adfirmat, saepe corrigit ante dicta, et exprimit nostrum *Nein sondern,* vel *umgekehrt, vielmehr,* Francogall. *au contraire:* v. c. *Tu putas, Cajum pauperem esse? Imo nemo est eo ditior.*

Ineptus non satis exprimit nostrum *ungeschickt;* est potius is, *qui aliquid loco et tempore alieno agit,* v. c. ridet, ubi flendi, flet, ubi tempus ridendi est; explicat, ubi nulla explicatione opus; jocatur, ubi serio loqui debebat. Respondet nostro *ungereimt, unschicklich, abgeschmackt, läppisch:* ita *res inepta* est *non conveniens rei, loco,* i. e. *unschicklich, nicht passend, ungereimt* etc.

Infans est, ut etymologia docet, *qui nondum fari potest:* neque ergo de omni puerulo vel puella dici debet: neque enim vernaculo *Kind* plane respondet. Recte itaque usurpatur de parvulis, qui fari non possunt; it. de iis, qui adhuc sunt in utero.

Integrum est *omne id, quod in pristino statu mansit;* v. c. *quod nondum inceptum, laesum est,* v. c. *causa integra est, in qua nihil dum factum, quae nondum initium in foro cepit; milites integri* sunt vel *non vulnerati* vel *non defatigati,* prout vel *vulneratis* vel *fessis* opponuntur. Homo *integer,* qui nondum vitiis, libidine etc., corruptus ac laesus est, *ein rechtschaffener, ehrlicher Mann.*

Invidia non solum *der Neid,* sed etiam *der Haß, die Blame.*

Laqueus non est omnis *funis* simpliciter, sed quatenus nodus in eo est, v. c. ad capiendum, suffocandum. Est ergo nostrum *Fallstrick, Schlinge.*

Levis

Levis non est i. q. *facilis.* Male ergo dicatur: ***Nepos est levis; Ciceronis libri sunt leviores quam Horatii*** pro *faciliores.* *Facile* dicitur, ***quidquid sine magno labore fieri potest.*** *Levis* est ***pondere carens,*** hinc ***non magnam molestiam vel laborem adferens,*** saepe etiam per contemtum dicitur, estque i. q. ***nullius pretii, vanus, vulgaris***: v. c. ***res levis*** est ***res vulgaris*** et ***nullius pretii; homo levis*** est ***vanus, inconstans, leichtsinnig.***

Liberi Kinder non simpliciter, sed cum relatione ad certos parentes, dicendi sunt. V. c. recte dico: ***liberi mei hic sunt; laudant liberos Caji.*** At non dici potest v.c. ***Hic sunt liberi, Hier sind Kinder:*** ac perperam dixeris v. c. ***Non decet, adolescentes ludere instar liberorum***, imo ***puerorum.***

Libertus et ***libertinus*** idem notant: ***libertus*** dicitur in ***relatione ad patronum suum; libertinus*** in ***relatione ad ordinem suum,*** h. e. quatenus non est servus; seu, ut Valla Eleg. IIII, 1 recte loquitur, ***libertinus*** est relativum ***ingenui: libertus*** est relativum ***patroni;*** v. c. recte loquor: ***hic homo est libertinus.*** At non interrogare debeo: ***cujusnam est libertinus?*** sed ***cujusnam libertus est?*** Sic Tiro erat et ***libertinus*** per se et ***libertus Ciceronis***, patroni sui. Sic et ***liberta, libertina.***

Magistratus, quo vocabulo hodie ***collegium senatus civitatum*** vulgo adpellant, non ita apud priscos usurpabatur, sed de ***uno munere reip.*** vel etiam non raro de uno homine illud gerente. V. c. ***Consulatus*** erat ***magistratus, praetura*** erat ***magistratus.*** Hinc dicitur ***magistratum gerere, esse in magistratu aliquo.*** Obiter hic tirones monendi sunt; ***esse in senatu*** non pertinet inter magistratus, s. senatores per se non dicuntur apud priscos gerere magistratum vel honores, ut apud nos dici hodie solet.

Magnus, si de homine dicitur, non indicat ejus ***staturam,*** ut nos dicimus ***ein grosser Mensch***, i. e. ***homo longus,*** sed de ***animo*** ac ***virtutibus.*** Pompejus et Caesar ***magni homines*** s. ***viri*** fuerunt, quia magnas res gessere.

Momentum non est ***pretium, gravitas Wichtigkeit,*** simpliciter ac sine respectu rei, ubi *Wichtigkeit* est i. q. *Grösse,* v. c. ***das ist eben keine Sache von Wichtigkeit*** i. e. ***ist nicht gross,*** ubi non dici debet ***res magni momenti,*** sed ***res magna, res magni pretii.*** At, ubi de re sermo est, quae prodest alii rei valetque ad rem efficiendam etc., tum ***momentum*** recte usurpatur. ***Momentum***, proprie ***in lance pondus additum, quod efficit, ut ista lanx descendat,*** est *omne id, quod valet* ***ad rem efficiendam, quod in re dubia facit, ut decernamus***, v. c.

in duobus candidatis, magna dignitate praeditis, est interdum hoc, quod jam alter munus aliquod administravit, magni momenti, h. e. efficit, ut hic munus, quod ambo petierant, consequatur. Sic in pugna ventus adversus interdum adfert momentum, interdum terror aliquis panicus est res magni momenti, h. e. *gibt endlich dem Treffen oder dem Siege den Ausschlag.*

Necesse est, *quidquid aliter esse non potest et mutari nequit:* v. c. *necesse est, moriamur, edamus, dormiamus* etc. At *oportet* s. *opus est* dicitur de eo, quod per se quidem aliter esse poterat, sed ob conditionem, ob commodum aliquod, fieri debet; v. c. *Oportet discamus*, scil. *ut docti fiamus: hominem oportet nosse alios homines. Debeo* de *officio;* v. c. *Liberi debent colere parentes* i. e. *liberorum est* etc.

Omnino non est particula adfirmantis *allerdings*, neque igitur in responsionibus usurpatur, v. c. quaerenti: *an legisti Livium?* non respondere debes: *Omnino*, sed *legi. Omnino* significat 1) *prorsus*, v. c. *de hac re omnino nihil audivi, Hiervon hab ich ganz und gar nichts gehört:* 2) *summatim*, s. *si in universum rem consideres, überhaupt*, v. c. *de hac re omnino melius est tacere:* 3) interdum videtur esse i. q. *quidem*, sequente *sed* vel etiam sine hac particula (ubi verti etiam potest *allerdings*, si τὸ *allerdings* est i. q. *zwar*, vel convenit cum τῷ *gänzlich* aut *überhaupt*); vel *ut vere loquar*, v. c. Cic. ad Div. V, ep. 6 *Omnino semissibus magna est copia*, h. e. *Nun ist zwar für sechs Procent viel Geld zu haben*, s. *In Wahrheit zu sagen, wenn ich die Wahrheit sagen soll, so ist für sechs Procent viel Geld zu haben.* Fortasse tamen et hic potest explicari *überhaupt.*

Opes non tantum sunt *divitiae*, sed *omnia, quae hominem reddere potentem queunt:* v. c. magni amici etc. Videtur esse synonymum *potentiae.* Saepius vertere licet *Macht.*

Opinio est plerumque *sententia incerta nullisque argumentis nixa, die Vermuthung; opinari vermuthen.* At *sententia* est *certior, nititurque caussis.*

Oratio non tantum est *oratoris de suggestu dicentis*, sed omnino significat *verba*, quae quis dicit aut scribit. Potest ergo saepe verti *das Reden, die Worte;* v. c. *ex oratione fratris cognovi, aus dem Reden, aus den Worten, des Bruders habe ich ersehen.*

Parum non usurpatur, ut nostrum *ein wenig*, quod apud nos de mediocritate, qua contenti esse interdum solemus, dici solet: v. c. *Dieses hat mir zwar nicht völlig, doch aber ein wenig, geholfen* non verti debet: *Hoc, etsi me non prorsus, tamen*

tamen parum adjuvit. Nam *parum* fere idem eſt, quod *nihil;* imo cum *nihil* commutatur, v. c. *parum prodeſt, nützt wenig oder nichts:* verti poteſt *wenig, nicht ſonderlich, nicht viel, nicht ſehr* etc.

Petulantia non eſt tantum *laſcivia* v. c. *puerorum*, qua per luſum et jocum aliquid agunt, quod ſenibus vel ſeveris hominibus displicet, nec tamen cuiquam damnum inferunt, *der Muthwille;* ſed ſaepiſſime longe plus indicat: cerniturque in eo, *ſi quis aliis de induſtria damnum inferre gaudet*, v. c. domum diripere, homines verberare innocentes, iisque alio modo inſultare. Quae eſt ſumma improbitas; et *petulans* eſt fere noſtrum *ein Schadenfroh, frech;* ut *petulantia* ſaepe *Frechheit, Schadenfreude.*

Pietas non eſt per ſe aut ubique *die Gottesfurcht*, niſi vel hoc contextus docet vel *erga deum* additur. Eſt enim quoque *amor erga parentes, liberos,* omninoque *omnes*, quibuscum vel *naturae* vel *beneficiorum* vinculo conjuncti ſumus. Saepius exprimit noſtrum *Zärtlichkeit, zärtliche Liebe.* At debet adjici *erga parentes, liberos* etc., niſi contextus jam docet.

Poteſtas ſaepe quidem convenit cum *potentia:* interdum tamen differt. *Poteſtas* eſt *regum* et *magiſtratuum omnium*, qua poſſunt nocentes punire etc.: propr. facultas aliquid agendi. *Potentia* ii tantum inſtructi ſunt, qui multum ope divitiarum, adfinitatum, amicorum, militum cet. efficere poſſunt, v. c. reges, qui magnos exercitus, claſſes etc., habent. Sic et *potens.*

Probabilis non modo eſt *veriſimilis, credibilis,* ſed etiam *is, qui probatur* h. e. *placet. Orator probabilis* igitur eſt in laude.

Publicus non eſt *manifeſtus öffentlich, offenbar*, ſed *ad rempublicam totam* vel *urbem totam* cet. *pertinens. Sumtus publicus* eſt, quem ſuppeditat tota civitas, vel, hujus nomine, ſenatus. *Literae publicae* i. e. *epiſtola ad ſenatum* vel *a ſenatu miſſa:* quia ſenatus nomine reipublicae ſcribit et epiſtolas accipit. *Aedificia publica* ſunt *toti civitati communia.* Sic *publice* i. e. *nomine* vel *ſumtu reipublicae* ſ. *ſenatus.*

Quidem non tantum eſt *zwar*, pro quo tamen non minus ſaepe *etſi, quamquam*, uſurpatur, ſed omnino eſt particula *reſtringentis;* ac ſaepe exprimit noſtrum *wenigſtens;* ſaepe, ut videtur, vernacule verti nequit.

Remedium eſt tantum *id, quo utimur ad malum quoddam avertendum, ein Mittel wider etwas*, v. c. *remedium morbi.* Nunquam vero ſignificat *rem (ein Mittel) ad aliquid conſe-*

consequendum pertinentem. Perperam v. c. diceretur: *industria est certum remedium doctrinae* pro *certa via ad doctrinam.*

Salus non tantum est *sanitas*, sed etiam *incolumitas*, *felicitas*, *vita*, vel potius *securitas vitae* s. hominis conditio, qua non habet, quod de vita sua timeat. Romani usurpant quoque de *vita civili*, h. e. de *jure civitatis*, *honoribus*, *aliisque commodis*, quibus cives romani fruebantur: quae quia is, qui in exsilium abit, amittit, hinc saepe *exsul* dicitur *salutem amisisse*, ac, si in patriam revocatur, *salutem recuperare.* Saepe verti potest *Heil*, *Rettung*, *Sicherheit* etc.

Scilicet, contr. ex *scire licet*, non dicitur solum apud priscos, ut apud nos *nämlich*, in *explicanda re*, sed saepius quoque respondet nostro *freylich*, *allerdings*, *gewiß.*

Seducere non fere est *inducere*, *decipere*, sed *seorsum ducere* h. e. *in locum secretum.*

Si proprie de *conditione* debet usurpari, omninoque si τὸ *wenn* commutari potest cum τῷ *wofern;* v. c. *veniam ad te, si tibi placuerit: mitte mihi istum librum, si me amas.* At de tempore rectius *cum*, *quando:* v. c. *gaudeo*, *quando (cum) video*, *homines virtuti operam dare*, non *si.* Nec tamen negandum, priscos etiam τὸ *si* de tempore usurpare, v. c. *Cic.* Tusc. III, 22 in. et saepius.

Stultus non est ubique nostrum *Narr*, sed significat etiam *omnem, qui nimis festinanter et citra praemeditationem agit.* Hoc interdum vel sapienti accidere potest. Ergo *sapiens interdum est stultus*, h. e. *non omnibus horis satis sapit.* Saepe itaque verti potest *einfältig*, *unbesonnen*, *Thor* etc.

Suffragari non est tantum *suffragium ferre*, sed etiam *favore suo aliquem adjuvare* vel *commendare.*

Tunica est vestis interior, nobis *die Weste*, *Camisol.* *Toga* est vestis superior.

Verba facere est quidem *reden*, sed non simpliciter ponitur pro *loqui*, saltem vix potest de paucis verbis dici. Perperam dixeris: *Messapus, de quo Virgilius verba facit;* vel: *Pater tuus proficiscens verba fecit*, *se mox reversurum*, pro *dixit.* Usurpatur non nisi de pluribus verbis; v. c. de sermone familiari ap. *Plaut.* Rud. IV, 3, 62: in primis vero 1) de *oratione solenni;* 2) de *relatione consulis ad senatum;* 3) de *formula dedicationis recitanda.* In his tribus rebus opus est multis verbis. Triplex hic usus reperitur apud Ciceronem.

Versari non est *esse* simpliciter, sed *aliquamdiu saltem in loco morari;* docet hoc praeter usum loquendi propria significatio,

ficatio, de qua mox. Exprimit nostrum ***sich befinden***, v. c. ***in Gefahr*** etc.

Vulgus, quod videtur esse nostrum ***Volk***, non est solum ***plebs***, sed etiam ***homines in universum***, h. e. si de hominibus ita loquimur, ut non certum eorum genus respiciamus; respondetque nostro vocabulo ***das Publicum:*** hinc ***vulgo insgemein, durchgehends***, i. e. ***a vulgo:*** v. c. ***vulgo dicitur***, ***man spricht durchgehends***, i. e. ***a vulgo dicitur:*** hinc ***vulgare rem*** est ***rem communicare cum vulgo***, h. e. ***omnibus hominibus, quicunque sunt***, ***notam reddere:*** et ***res vulgaris*** est ***omnibus nota*** vel ***communis***.

Haec hactenus. Plura qui volet, adeat, si lubet, Lexicon meum Latino-Germanicum majus Lipsiae ap. Fritsch. editum. Tironibus, qui notiones notissimorum vocabulorum uno in conspectu videre gestiunt, commendari possit quoque minus ibidem venale.

SECT. VIII

Unde discenda est vera vocabulorum notio?

Sed quaeritur, unde hae verae vocabulorum notiones hauriendae sint. — Hoc omnium optime fit *e contextus cognitione*, atque ita *frequenti* et *accurata ipsorum priscorum lectione:* hic est fons certissimus ac limpidissimus. Contextus est praeclarus magister tam ad recte discendas quam ad recte imitandas pulchritudines omnes in priscis nitentes. Docet enim non modo, quid significet vocabulum quodque, sed etiam, cui contextui hoc conveniat; de qua re et quomodo usurpare liceat. Hoc e Lexicis, Indicibus etc., nunquam tam liquido tam certo disci potest. Recte igitur frequens priscorum lectio commendanda est cuique, qui veras vocabulorum notiones cognoscere cupit. At, cum haec res sit et paulo difficilior et multorum annorum, utile est, praeter magistri fidelis praecepta, libros quosdam consulere, in quibus istae notiones a viris peritis explicatae sunt. Huc pertinent

a) ***Lexica bona.*** Ac profecto haec primarium tironis adjumentum esse debebant: at rara sunt; quia raro aliquis peritus

peritus ad talem librum conscribendum descendere propte[r] difficultatem laboremque cupit. Lexica, quae bona censentur, sunt hodie Lexicon Fabri a Gesnero locupletatum Thesaurus Stephanianus ab eodem Gesnero auctus, et i[n] primis Lexicon Forcellini: sed et haec Lexica, maxime du[o] priora, laborant mendis. Ego ipse elaboravi et primum 1783 edidi Lexicon maius (edito ante minori) octonis, quo[d] postea multo auctius emendatiusque prodiit, in quo vocabulorum notiones et constructiones summa diligentia notare a[c] superiores Lexicographos, quantum licuit, vincere studui.

b) *Indices* priscorum a philologis editi, v. c. *Bosianus* Nepotis, *Freinshemianus* Flori, in primis *Ernestianus* Ciceronis.

c) *Notae* in scriptores priscos a philologis scriptae, v. c. a *Gronoviis, Graevio, Burmanno, Dukero, Drakenborchio, Ruhnkenio, Oudendorpio, Ernestio, Heynio* etc.; quo pertinent quoque *Chrestomathiae Gesneri* et *Ciceroniana* et *Pliniana*.

Istiusmodi igitur libri saepe consulendi sunt: quamquam et hic cautio adhibenda; quia Philologi interdum significationem vocabuli aliquam tradiderunt, quae illi fortasse non tuto tribui potest. V. c. *atque* pro *statim*, licet Gronovius ad Livium XXVI, 39 Ernesti in Clave, aliique hanc vim tradant, tamen non usurpaverim; nec *aliquanto* pro *longe*, licet Ernesti in Clave Cic. sic explicet. Imo persuasum mihi est, *aliquanto* esse medium inter *paulo* et *longe*: et *aliquanto doctiorem* a *paulo doctiore* et a *longe doctiore* differre. Locus Ciceronis (Verr. I, 54 cf. ad Div. VIIII, 26 extr.), in quo Ernesti *aliquanto* putat esse i. q. *longe*, haud dubie per figuram, quae *litotes* vocatur, explicandus est; sicut nos de homine magnis divitiis instructo et Cajum pauperem longe i[n] superante per eandem figuram dicimus: *er hat etwas mehr Reichthum* s. *er hat um ein ziemliches mehr Reichthum als Cajus*. Hinc vero non sequitur, τὰ *etwas*, *um ein ziemliches*, esse i. q. *multo*, *longe*. Conferatur ipse locus: et adparebit, recte verti posse *um ein ziemliches*. Non debemus significationes vocabulorum augere sine necessi-

necessitate. — Sic in eadem Clave *aetas* explicatur per *adolescentiam:* rectius *anni* hominis *Alter* i. e. *Jahre*, ut semper: haec significatio quoque convenit locis memoratis optime. Tiro posset credere, jure dici posse: *aetas est suavior senectute.* Male. Nam de omnibus hominis annis *aetas* dicitur, etiam de annis senis: at propterea *aetas* ipsa non est *senectus.* — Ibid. explicat Ernesti *humare* per *cremare* ap. Cic. de leg. II, 22, et addit, se mirari, quod interpretes Nepotis in Eumen. istum locum non viderint. Quidni viderint? At *humare* non est, nec esse potest, i. q. *cremare*, sed semper est *humo tegere.* At, qui cremantur, deinde quoque *ex parte* humantur, quia eorum ossa humo teguntur. Hinc recte quidem per metonym. (conseq. pro anteced.) vel etiam synecdochen *omnis sepultus* (ut Cicero illo loco loquitur) i. e. *crematus* dici quoque *quodam modo* potest *humatus*, scil. *quod ad ossa* reliqua adtinet: at propterea *humare* non simpliciter est i. q. *cremare.* Nec hoc dixit Cicero, ut locus ex eo adlatus docet. In Nepote vero, ut obiter moneam, haud dubie cum Lambino, vero latinitatis judice, pro *humaverunt* legendum est *cremaverunt;* nisi forte dicas, cineres tantum humatos, ossa vero in Cappadociam missa esse. Nec τὸ *denique* ubique usurpaverim pro *ut paucis dicam*, licet Graevius ad Ciceronem et Ernesti in Clave ita explicent. — Nam quis sanus dicet v. c. *Multa de hac re dici possent: sed denique haec duo tantum monebo* i. e. *ut paucis dicam, me expediam.* Quis adlocutionem suam ad aliquem brevitatis studio ita incipiat: *Denique tibi dicam, me* etc. i. e. *ut paucis me expediam, dicam tibi tantum* etc.? Dici autem ita posse, si *denique* sit per se i. q. *ut paucis dicam*, quis non videt? *Denique* in locis quibusdam, v. c. *Cic.* Verr. II, 23: II, 51: Pis. 20: *Nep.* Reg. 2: *Flor.* I, 16 explicari posse *ut paucis dicam*, non negaverim, sed in iisdem locis aeque bene, de mea sententia, explicari potest *adeo, atque adeo;* ut *Cic.* Quint. 16. Inspiciantur ipsi

ipsi loci. Nec tamen invideo ei, qui, novitate rerum captus, Graevianam notionem arripit et usurpare gaudet. Forsitan alio tempore de notionibus vocabulorum sine ulla necessitate per nonnullos philologos auctis et multiplicatis dicam: ut taceam, eorum explicationes saepe esse valde indefinitas et paulo obscuriores. Hinc optimum omnium est, adolescentem ipsum legere et judicare: in primisque primam vocabulorum vim et propriam investigare ac discere.

SECT. VIIII

In primis discenda est prima et propria vocabulorum notio.

Sed, cum maxima difficultas cernatur in vocabulis homonymis, quorum notiones saepe tam multae, ut edilci vix possint, v. c. *respublica*, *auctoritas* etc., et tam variae sunt, praesertim studio quorundam philologorum, receptis notionibus praeter rem non contentorum, ut illarum connexionem adolescens perspicere non satis possit, egregium adjumentum praestat investigatio sollers *primae notionis*. Quam ubi tenes, ceterae facilius, tanquam rivi e fonte, derivantur, ac melius certiusque discuntur: nam, quod accurate perspicimus, id felicius discimus memoriaque tenemus. Sed *prima notio* vocabuli, quam et propriam vocant, non hic nobis subtiliter sumitur pro ea, quae ab origine linguae certo prima fuit: nam hanc in plerisque fortasse vocabulis periisse vel obsolevisse credibile est ei, qui novit, quantas mutationes omnes linguae, quoad vivae sunt, praesertim si librorum multitudine et auctoritate, quod nunc artis typographicae beneficio facilius fieri potest, vocabulorum primam formam et notionem non conservant, subire cogantur: id quod ex nostra lingua patet, ubi vocabula sunt nunc honestae, olim inhonestae, notionis, et contra: v. c. *schlecht* hodie per contemtum dicitur,

tur, v. c. *ein schlechter Mensch, schlecht Latein;* olim honeste dicebatur de omni *plano*, *aequo*. Sic *Schalk* hodie est vocabulum convicii, olim erat *servus* etc. Ita etiam *Scherge* olim honeste dicebatur, v. c. in libris sacris, *er wird in Ehren sitzen wie ein Scherge*. Per *primam* igitur vocabuli notionem intelligimus eam tantum, quae inter notiones hodie notas prima est, vel saltem esse videtur, h. e. quae talis est, ut ceterae istius vocabuli significationes inde facilius derivari possint, et ipsa propterea harum omnium mater dici queat. Adparet hinc, τὸ *prima* intelligi relative; deinde notionem vocabulorum, quam *primam propriamque* adpellamus, non ubique tam *certo primam* esse, quam vulgo interdum dicatur, ac posse interdum aliam notionem reperiri, quae meliori jure *mater* s. *prima* notio adpellari mereatur: id quod etiam saepe factum est, et adhuc fieri solet. Ceterum in his tenebris vel verisimilitudine contenti esse debemus. Iam, si ista prima vocabulorum notio, quoad scilicet ea nobis innotuit verique similis est, mature innotesceret pueris, facilius et celerius discerent linguam latinam, quam hodie fit, ubi pueri plerumque prius notiones derivatas discunt, quam *primam;* imo hanc vel nunquam audiunt vel discunt sero tanquam *notionem separatam*, *singularem*, atque adeo e gustu magistri *elegantem*. Non male scilicet! Nam, quo serius aliquid discitur, eo venustius esse debet vel saltem videtur, praesertim si rarum est; quia optima ac pulcherrima quaeque sero proponuntur; v. c. *vina optima in convivio extremo*. Sic judicant tirones illi miseri: quis miretur? Egregie igitur faciunt, qui primam singulorum vocabulorum notionem ante omnia declarare ac vulgare student: quia sine his latinitas ipsa fundamento caret et incerta est. Qua in re, uti aliorum philologorum, ita in primis *Schefferi* (ad Phaedr.), *Gesneri Ernestiique* opera laudanda est.

Non alienum erit nonnullorum vocabulorum primam notionem, quae quidem nota est nobis, hic subjicere: ut tirones discant, quanti referat, et in aliis vocabulis eodem modo versentur.

Adfligo, ex *ad* et *fligo* i. e. *percutio*, est proprie *percutere rem ad aliquid*, v. c. ad *terram:* hinc *infelicem reddere, evertere, deprimere:* v. c. *adflictus animus* est *tam terrefactus, timefactus, ut colligi recreariye vix possit:* sic nostris est *niederschlagen, niedergeschlagen: opes adflictae* i. e. *valde depressae, imminutae, atque ita debilitatae, ut vix sperari possit, eas iterum erectum vel restitutum iri.*

Ambitio proprie 1) est *circuitio* in universum, deinde in primis *circuitio* illa Romanorum ad petendos honores. Est ex *amb*, *ἀμφί*, i. e. *circa.* Omnis, qui honores cupiebat, *praesens* petere, in eamque rem circum eos, qui suffragia laturi erant, ire, eosque prensare cogebatur. Hinc per metonym. conseq. pro antec. est 2) *petitio honorum* ipsa. Tum 3) *studium honoris universum atque etiam placendi re quaque* hominibus: nam Candidati illi valde, interdum nimiopere, studebant placere hominibus, eorumque gratiam captabant: hinc vertitur *Ehrliebe, Ehrgeiz, Eitelkeit.*

Ango (gr. *ἄγχω*, theod. *enge*, hinc *Angst)* est proprie *constringere, angustum reddere;* in primis *constringere fauces* ad suffocandum.

Anima est proprie *aër* praesertim *quem spiritu ducimus*, deinde ipse *spiritus, der Athem;* hinc per metonym. *vita.*

Bonus a) proprie est is, qui talis est, qualis esse debet, v. c. *bona forma; bonus homo* i. e. *ehrlich, tauglich, vir bonus* in republica i. e. *Patriot.* Potest etiam b) proprie esse *dives:* unde *bona* pro *facultatibus, divitiis:* hinc duplicem vim habet: 1) *privatim*, notat *hominem fide praeditum in homines, promissis stantem, ehrlich, redlich:* quia, qui in bonis est, facilius potest creditoribus satisfacere, quam pauper, omninoque non tam facile ad fraudem inclinat: 2 *publice*, notat hominem, qui *reipublicae constanter favet, ejusque praesentem statum defensum cupit:* hoc quoque sequitur e propria vi: nam divites, quia habent, quod amittere possint, bellum reique publicae mutationem omnem timent et aversantur. Sed forsitan proprietas notionis a divitiis sumta non opus est.

Calamitas, a *calamo*, *der Halm*, proprie est *eversio frugum grandinis* et *tempestatis injuria, Wetterschaden am Getreide,*

treide, Hagelschlag etc. Quae quia rusticis magnum damnum infert, hinc 2) *omnis gravis jactura* v. c. *parentum*, *rei familiaris, dignitatis, honorum:* atque ita *malum paulo gravius.* De *fortuna adversa* in universum nulla jactura adjecta non posse dici, per se patet: sed tantum de fortuna adversa conjuncta cum jactura: et hactenus verti quoque potest *Unglück.*

Callidus, a *callo*, proprie est *cujus manus callum duxere* s. diutina rei tractatione *durae factae sunt.* Hinc 1) *homo multa expertus* s. *magnae experientiae*, quia, qui diu rem tractavit, experientia non carere potest. Sic *callidus imperator* est *imperator magnae experientiae.* 2) *astutus, prudens:* experientia enim efficit astutiam et prudentiam (Vorsicht).

Cogo, e *co* et *ago*, proprie est *congrego:* hoc fit vel vi vel sine vi: hinc est *vi impellere, zwingen*, it. *exigere* v. c. *pecuniam, Geld einnehmen, eintreiben.* Omnes tres significationes sunt valde usitatae.

Crudus, a *cruore*, est proprie *cruoris adhuc plenus, nondum coctus:* v. c. *caro cruda:* hinc *vegetus;* v. c. *cruda senectus* ap. poetas: it. *nondum maturus.*

Debilis, proprie a *de* et *habilis*, est *mancus*, *cui pars sui necessaria deest;* v. c. *navis debilis* ap. Virgil.; hinc *infirmus, nervis carens, imbecillis.*

Dignitas, a *dignus*, proprie est id, *quod nos reddit dignos* v. c. honoribus, *die Würdigkeit:* hinc dicitur de *meritis;* et per metonym. de *bona opinione aliorum de nobis.*

Diluo, a *di* et *lavare*, proprie est, *liquorem adfusa aqua reddere tenuiorem*, v. c. *diluere vinum, atramentum, dünner machen, wässern:* hinc *infirmiorem reddere, debilitare*, v. c. *molestias diluere* i. e. *minuere, iis vim admire; crimina diluere* i. e. *refutare.*

Egregius, a *grege*, est proprie *e grege separatus*, vel *dignus qui ab aliis segregetur*, v. c. *hostia egregia*, in qua, ad sacrificium electa, nil vitii inesse debebat: hinc 2) est *excellens, praestans.* Sic et *eximius*, propr. *dignus qui eximatur e pluribus*, ab *ex* et *emo*, quod videtur esse nostrum *nehme*, *n* adjecto: ut *eximere* sit *capere* s. *eligere e pluribus.*

Frigēre proprie *frigus physicum pati* s. *sentire:* hinc per metonym. *parum* vel *nihil agere*, *otiosum esse;* quia frigus impedit laborem, vel quia otium efficit, ut frigus magis sentiamus: ut contra *calere, fervere*, de labore. Est vero etiam *frigide* i. e. *sine adtentione* vel *plausu audiri.* In Clave Cic. explicatur etiam per *non placere*, *contemni.* At non fortasse opus: quamquam certum est, artifices quosdam, quia non

 placeant

placeant et contemnantur, cogi esse otiosos: nemo enim iis vult uti, nemo audire etc. At propterea non opus est significationes augere: nec ***contemni, non placere***, e notione frigoris duci potest.

Gratia proprie ***Annehmlichkeit;*** ac sic saepius: hinc ***der Dank;*** quia ***habere gratiam, agere gratias***, indicat, rem, pro qua gratias agimus, nobis fuisse gratam.

Humanitas proprie est *Menschlichkeit*, ***menschliche Beschaffenheit***, hinc 1) *Menschlichkeit* i. e. ***humanus sensus*** s. sensus cuique homini ***innatus, menschliche Empfindung***, v. c. ad se defendendum, se in morbo curandum, alios adjuvandos, iis ignoscendum, placendum etc. it. ***officium omnibus hominibus commune Menschenpflicht:*** sed utrumque fere eodem redit. Hinc 2) ***amor erga omnes homines omnibus communis***, et studium nobis innatum aliis operam navandi, facile ignoscendi aliis, non statim irascendi, omnisque ratio elegans hominum in vita communi etc., *Menschenliebe. menschliche* ***Gesinnung, Menschenpflicht, Leutseligkeit***, *Höflichkeit*, ***Gefälligkeit, Artigkeit, Manierlichkeit;*** ad quam elegantem rationem Cicero refert quoque doctrinam vel cognitiones quasdam artium optimarum, sine quibus homo, praesertim loco illustri, vix personam hominis (saltem elegantis) sustinere potest: Hanc doctrinam vocat ***humanitatem*** Orat. I, 9, et 16. Plures significationes vix illud vocabulum habet: ac forsan inde omnes loci Ciceroniani explicari possint: v. c. ***studia humanitatis*** sunt ***ea studia, quae humanitatem (die menschliche Empfindung) adjuvant***, et haec sunt ***poesis***, in primisque ***philosophia;*** hae duae res emolliunt mores ***nec sinunt esse feros*** s. ***inhumanos.*** Loca Ciceronis Orat. I, 12, ubi orator dicitur debere ***omnem vim humanitatis tenere***, et Rosc. Am. 22 ***Magna enim est vis humanitatis: multum valet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura***, aperte docent 1) in priori ***vim humanitatis*** esse ***die Wirkung, die Kraft der menschlichen Empfindung:*** hanc enim debet nosse orator, ut animos incitet et reflectat. Debet scire, cur et quando homines hac vel illa re moveantur, cur hoc vel illud magis *sentiant* quam aliud, ut orationem suam ad hos sensus accommodare queat. Gesnerus explicat *Kräfte*. ***Neigungen, Wirkungen der menschlichen Natur.*** Ergo ***humanitas*** ei est ***humana natura:*** quid haec ad oratorem? et quae est illius vis? sic et Ernesti in Clave. Male uterque. 2) in posteriori loco aperte ***humanitas*** est ***die menschliche Empfindung*** h. e. ***is sensus, quo ducti quemque***, sive sit gentilis sive christianus, propterea, quia ***est homo***, et nos sumus ***homines***,

adjuva-

adjuvare, neque eum occidere solemus. Gesnerus et Ernesti iterum, ***humana natura:*** quid est *vis, naturae humanae;* si vertas: *die Kraft der menschlichen Natur ist groß?* nonne *der menschlichen Empfindung?* Totus locus docet non esse *naturam:* nam haec statim sequitur: *reclamitat ipsa natura:* Ergo haec ab *humanitate* differre debet. Ceterum ex his dictis facilius intelligi poterunt notiones illae, quae in Clave Cic. illi vocabulo tribuuntur.

Infans proprie *qui fari nescit;* hinc *indisertus omnis* h. e. qui non bene dicere potest.

Levis proprie *pondere carens* v. c. *pluma:* hinc *inconstans, vanus, nullius pretii;* sic *levitas* proprie *defectus ponderis,* et, quia levia facillime a loco suo moventur: hinc 2) *inconstantia, temeritas* i. e. *Unbesonnenheit, Leichtsinn.*

Locuples pr. *dives agris,* omninoque *dives:* hinc *fide dignus:* nam divitibus fides habenda est, si spondent pro aliquo etc.: hinc *testis locuples* i. e. *fide dignus.*

Micare proprie *celeriter se movere,* v. c. *micare digitis:* hinc de *luce celeriter se movente* s. *trepidante* dictum: hinc *emicare,* v. c. e navi, est *herausspringen.*

Momentum (pro movimentum) proprie est *id, quod facit, ut lanx descendat:* hinc *omne, quod vel efficit ut res fiat vel in dubia re est causa, cur illa decernatur, fiat, bene vel male eveniat.*

Morosus vel a *more* vel a *mora* duci potest: si a) a *more* i. e. *Eigensinn, morosus* est *eigensinnig, mürrisch:* si b) a *mora,* est proprie, *qui valde et diu moratur in re,* v. c. ad eam accuratius inspiciendam: hinc qui rem accuratissime et interdum, e nostra opinione, nimis accurate examinat; quales homines vulgo paucis probantur: hinc nostrum *mürrisch* factum est, quod vitium declarat. Prior etymologia vel ob quantitatem syllabae primae videtur esse verior: cf. Lexicon nostrum majus.

Nobilis, e *nosco,* proprie est *notus:* hinc is: *cujus pater vel majores gessere summos honores in republica.* Talium enim nomina solent esse notiora ubique, quam nomina plebejorum: quod e nostra consuetudine patet, qua nomina regum et principum magis solemus discere, quam plebejorum; et de iis crebrius loquimur, quam de his.

Offendere proprie est *adlidere* per imprudentiam, v. c. noctu, ad lapidem, ad hominem: hinc est 1) *peccare imprudentem:* sed quia, qui ad aliquid vel aliquem offendit, ei accidit, ut aliquid vel aliquem reperiat: hinc 2) *reperire, finden, antreffen,* sed *casu.* Quia vero, qui ad aliquid offendit,

dit, v. c. ad saxum, incommodum interdum patitur: hinc 3) *rem infeliciter gerere, infelicem esse.* Quia tandem *adlidendo* ad hominem hujus iram in nos excitare possumus, hinc 4) est *animum alicujus iratum reddere, beleidigen.*

Persona proprie *facies histrionis ficta*, quae ipsius os tegebat, et varia erat, prout histrio senem, adolescentem, herum, servum etc. agebat: hinc 2) de *hominibus* dicitur, *quatenus eorum honores, vitae genus, animi rationem, virtutes et vitia spectamus,* uno nomine *der Charakter.*

Probus propr. qui talis est, qualis esse dicitur vel debet, *gut, echt, wirklich:* v. c. aurum, amicus etc.: hinc *bonus virtute,* i. e. *rechtschaffen, ehrlich.* Possit etiam (sed fortasse non opus) sic dici: *probum* propr. de metallis est *verum* s. tale, quale esse dicitur, v. c. *aurum probum, echt Gold.* Hinc de hominibus, quando vere tales sunt, quales se dicunt, qualesve esse videntur, v. c. *amicus probus*: it. *probi homines, rechtschaffene Leute.*

Rationem habere rei proprie est *computare, in computando non praeterire:* quod quia rei curam indicat, hinc in universum *non praetermittere, non negligere, curare, consulere rei* vel *homini, Rücksicht haben, Rücksicht nehmen.*

Scrupulus, a *scrupo,* est *lapillus acutus:* qui, quia, si in calceum se insinuavit, pedem premit et angit, hinc a pede ad animum translatus est 2) i. e. *dubitatio, haesitatio,* s. *res, quae animum angit.*

Spectare, frequentat. a *specio* i. e. *video,* est proprie *intueri:* hinc *intueri examinandi causa:* hinc *explorare, examinare.* Potest et sic dici (quod forsitan non opus), 1) propr. *rem crebro atque ita diligenter intueri:* quod quia facimus in re examinanda, hinc 2) *examinare, explorare.*

Sublevare proprie *erigere aliquem* v. c. *humi jacentem:* hinc 2) *opem ferre alicui misero,* qui se ipse juvare non potest, s. qui nostra ope indiget.

Subsidia, a *subsideo,* proprie sunt *triarii,* h. e. ea pars peditum Romanorum, quae, dum priores pugnabant, ab horum tergo subsidebat (ne conspiceretur ab hoste) ac cedentibus illis opem ferebat in aciem procedens. Hinc 2) dicitur hoc vocabulum, etiam in singulari, de omni *ope, quam alicui ferimus, quia ea indigebat.*

Tollo proprie 1) *sursum moveo,* v. c. e terra, *ich hebe auf, in die Höhe;* 2) hinc *removere:* removenda enim tolluntur antea e terra vel e loco suo per metonym., et hinc tandem 3) *occidere:* quia occisi sublati sunt de medio vel e conspectu hominum. *Tollere laudibus* pertinet ad vim propriam:

priam: quia, si quis valde laudatur, sermones hominum ejus laudem celebrantes in auras surgunt.

Tueri proprie est *adspicere, inspicere* v. c. *rem:* hinc *intueri, contueri, obtutus.* At saepe rem adspicimus, inspicimus, ut videamus, quid ei desit, quo adjuvare et curare illam queamus: hinc 2) *curam rei gerere;* sic et nostri: *er sieht gar nicht nach seinen Kindern,* i. e. *non curat liberos suos:* hinc tandem 3) *defendere,* quae est vel species vel effectus curae.

Versare, frequentat. a *vertere,* est *saepe vertere, oft herum drehen,* v. c. carnem assandam; sic Horat.: hinc *se versare* de homine ap. Cic. Verr. I, 51 *Venit ipse in aedem Castoris: considerat templum: videt undique tectum pulcherrime laqueatum: praeterea cetera nova atque integra: versat se: quaerit, quid agat* etc. Sermo est de Verre omnium, quae pulchra essent, cupidissimo, nec tamen aperte vim facere conante: quid est *versat se?* — Ernesti in Clave Cic. ait: *versare se est hominis anxie, quid agat, quaerentis.* — Recte. Quid igitur est *versare se?* num *anxie quaerere, quid agat?* Hoc Cicero separatim addit. Cur non proprie: *er drehte sich bald da bald dort hin.* Hoc facere solent et cupidi rei videndae et ii, qui artificium meditantur, quo voluntati suae satisfiat. Sic *versari* eodem sensu ap. Cic. Verr. II, 76 de eodem Verre, impedito aeque magna difficultate, et inde se artificio quodam extricare conante: *Haerere homo, versari, rubere,* i. e. *Er stockte, drehte sich* s. *machte allerhand Wendungen, ward roth.* Nam cur non proprie explicemus, ubi liceat? —Ernesti in Clave Cic. ait: *versari de eo, qui nescit, quid agat.* — Recte: at non satis definite. 2) *versari,* quia proprie est *sich herum drehen,* quae actio aliquid temporis postulat, non simpliciter pro *esse* dici potest, ut vulgo putant. Imo plus significat; estque *per aliquod tempus in loco morari, sich wo aufhalten, sich wo befinden.* V. c. si quis domum meam venisset, sed statim, quia me credidisset absentem, inde egressus esset, et ego sensissem, aliquem januam meam pulsasse, vellemque quaerere, quis in domo fuisset: an possem ita quaerere: *Quis domi meae versatus est?* Minime: sed *quis domi meae fuit?* Nihil apertius esse potest. Hinc intelligitur, cur *versari in re,* v. c. *in literarum studiis,* possit dici pro *occupari:* nam *occupari* manifesto *moram* indicat. Hinc intell. *versari cum aliquo* esse *morari cum aliquo, sich bey einem aufhalten* s. *befinden.* Ceterum *esse* cum *versari* saepe commutare licet, v. c. *in periculo versari* vel *esse.*

SECT. X

De fontibus primae s. propriae notionis.

Sed, quam praeclarum est, scire propriam vocabulorum significationem, quia ita simul totam familiam significationum, ut ita loquar, facilius cognoscimus, tam laudabile est studium illius ubique investigandae. Neque enim incredibile est, multas adhuc inveniri posse. Quaeritur vero, quonam modo prima notio investiganda? quinam sint ejus fontes? — Praecipui sunt hi duo: 1) *Comparatio omnium unius vocabuli notionum inter se*, ut, quae mater, quae filia sit, perspicias. E quacunque ceterae facilius fluunt, ea est mater, ea meretur nomine primae propriaeque significationis insigniri. V. c. varias verbi *offendo* notiones contemplans et inter se conferens, video a notione *adlidendi* ceteras sponte sequi: qui *adlidit*, is *reperit*, et *iram alicujus movet*, et *infeliciter rem gerit*, et vero etiam *peccat:* hinc *adlidere* est prima notio. Si ex una harum notionum derivatarum ceterae melius deduci possent, haec tunc foret prima. At neque ex *reperire* sequitur *peccare*, neque ex *peccare* sequitur *reperire, iratum reddere* etc. Sic *tollo* proprie notat *sursum moveo aliquid*, quia hinc *removere*, et hinc *occidere* fluit etc. Deinde verisimillimum est, homines priscos primum de rebus corporeis quam de iis, quae mente intelligantur, cogitasse. Iam video, *personam* notare et nostrum *Maske* et nostrum *Character:* ac, quia hoc ex illo sequi cerno, illud pro prima notione habeo. Sic *scrupulus* est et *lapillus acutus* et *dubitatio angens*. Hinc colligo, illam notionem esse primam, ex eaque posteriorem sequi. In primis 2) *etymologia pro fonte primae notionis habenda* est. Etymologia ostendit vocabulorum originem: quam si accurate novi, facilius mihi de ejus conditione ad conditionem vocabuli inde ducti concludere licet. Sed origo vocabulorum est multiplex ac saepe obscura, nobisque

bisque hodie incognita vel saltem incerta; nihil igitur difficilius etymologia: potest enim vocabulum ductum esse e graeca, e latina, aliave lingua: hinc multas linguas norit is necesse est, qui vestigiis etymologiae feliciter insistere cupit: potest vocabulum quoque ex historia, ex antiquo ritu, e mythologia in usum vulgarem, ut saepe fit, receptum esse. Hos fontes consulere debet etymologiae s. originationi, quam Cicero *notationem*, vocabulo miro et valde obscuro, adpellat, operam daturus et originem vocabulorum, ad vestigia primae notionis invenienda, investigaturus. Specimen singulorum exhibebimus.

1) Multa vocabula latina e lingua latina duci possunt (quamquam forsitan prima origo in alia lingua latere potest). V. c.

Acclivis, a *clivo*, est ergo i. q. *ad clivum versus*, *nach dem Berge zu*, i. e. *bergan*. Sic *declivis* est *de clivo*: ergo *bergunter*.

Ambitio ex *ambio* (pro *ambeo*), et hoc ex *amb*, quod cum gr. ἀμφὶ convenit, et *eo*. Ergo est *circumeo*.

Armenta videtur, nam certum non est, esse contractum pro *aramenta*, ab *arare*, quia proprie intelliguntur boves, quibus prisci arare solebant. Hinc *optat ephippia bos piger*, *optat arare caballus* de iis, qui id cupiunt, quod ipsis non convenit.

Avarus, ex *aveo*, *avidus*, et *aes*, quasi *avidus aeris* vel, ut alii, *auri*.

Calamitas a *frugum calamo*, qui est noster *Halm*, qui frangitur grandine.

Callidus a *callo*, h. e. duriori cute per diuturnum laborem ita facta.

Caveo videtur venire a *cavus*, ut sit proprie *occulto me*. In specubus solebant se condere priscis temporibus.

Cogo ex *co*, i. e. *simul*, et *ago*, *ich treibe*. Ergo significatio *congregandi* necessaria est.

Crudus a *cruore* videtur descendere, ut *crudus* pro *cruidus* sit *plenus cruoris*: terminatio *idus* notat copiam, v. c. *herbidus*.

Damnare a *damno*, i. e. *jactura*, est proprie *damno adficere*, (cf. *mulcta*) sic *Plaut.* Trin. IIII, 1, 10 *damnare divites*:

vites: et ***poenas*** primis temporibus nihil aliud erant, quam damna quaedam, v. c. pecoris etc., quae inferebant judices nocenti, ac deinde ***damnum capitis*** cet. ***Damnum*** forsitan est a ***dare***. Certe, qui pecuniae summam ***dare*** cogitur, is ***damnum*** patitur.

Debilis videtur esse ex ***habilis***, pro ***dehabilis***, i. e. ***non habilis:*** hinc ***nervis carens***, ***mancus***, ***parte sui carens:*** talis enim est aperte ***non habilis***.

Dignitas a ***dignus***. Ergo est ***die Würdigkeit***. Cf. supra p. 83.

Diligens a ***di*** et ***lego***, i. e. proprie ***e variis rebus eligo (s. lego) id, quod maxime convenit rei;*** hoc est signum hominis accurati: hinc diligens ***accuratus***, ***adtentus ad singula*** etc.; sed et hinc patet, cur ***diligere*** quoque sit ***magni aestimare***. Nam, qui e multis hominibus aliquem eligit, quo utatur, is hac re indicat, se illum prae ceteris magni facere atque deinde etiam ***amare***.

Diluo e *di* et *lavo*, quasi ***zerwaschen***, proprie liquorem reddere tenuiorem per aquam adfusam. Cf. supra p. 83.

Egregius ab ***e*** et ***grex:*** ergo ***e grege lectus*** vel ***legendus*** proprie.

Examen ab ***exactum***, supino Verbi ***exigo***. Sed ***exigere*** duo notat 1) i. q. ***abigere:*** hinc ***examen*** est ***abactio fetus***, de apibus, ***ein Bienenschwarm;*** 2) i. q. ***accurate considerare, perpendere, explorare:*** hinc ***examen*** est ***spectatio, diligens exploratio***.

Exemplum videtur esse ab ***exemtum***, supino Verbi ***eximo***, pro ***exemtulum*** s. ***exemptulum*** per contractionem: scripsere enim et ***emptus*** et ***emtus***. Ergo proprie est ***quidquid e pluribus rebus eximitur***, (***was heraus genommen wird,***) ut proponatur aliis vel ad imitandum vel ad fugiendum: v. c. res aliqua gesta, fabula etc.

Eximius ab ***ex*** et ***emo***, i. e. ***heraus nehmen***, ***e pluribus sumo, eligo***. Nam ***emo*** et nostrum ***nehmen*** sibi respondent; alterum ex altero factum videtur: τῷ ***n*** vel adjecto vel abjecto, prout derivare placet: hinc est ***ich kaufe;*** sic est nobis τὸ ***nehmen*** pro ***kaufen***, v. c. ***Wo nehmen Sie Ihre Waaren? Ich nehme alles bey dem*** etc. Ergo ***emo*** proprie ***sumo***, ***capio***, ***aliquid*** in universum, deinde ***sumere pro certo pretio***, i. e. ***kaufen***. Ex hac ***sumendi*** notione est ***adimo***, forsitan etiam ***demo*** pro ***deemo*** s. ***deimo***, atque etiam ***eximo:*** posterius est ***e pluribus legere***. Ergo ***eximius*** est ***e pluribus exemtus et lectus*** vel ***dignus qui eximatur ac legatur (eligatur)*** ac synonymum fere τȣ̃ ***egregius***.

Fabula

Fabula a *fari*. Ergo est *quidquid homines dicunt, narrant*, sive falsum sive verum. Hinc ***narratio:*** et hinc *tragoedia* vel *comoedia*.

Faustus forsitan a *fautum*, supino Verbi *faveo*, ut proprie sit is, cui favent vel homines vel dii, vel utrique, vel etiam venti etc.

Gens est contractum pro *genus*, a *geno* s. *gigno*. Ergo proprie *gens, ut genus*, notat *eos, qui ex eodem homine geniti sunt*, uno nomine *familiam*. Ex hac *familia* latius *dispersa* factus est deinde *populus:* hinc pro *populo* dicitur: tandem *gens* plures *populos* complecti coepit. Aeque se videtur res habere cum vocabulo *nationis* (a *nasci*).

Imo, v. supra c. 1.

Infans ab *in* et *fari*. Ergo *fari nescius*.

Ingenium a *geno* s. *gigno*. Est ergo *quidquid ingenitum* s. *innatum* est: ergo *natura hominis, loci, montis*, h. e. *ratio ei ingenita*.

Intra pro *intera*, contracte, intell. *parte;* ab antiquo adjectivo *interus*, unde *interior:* sic *extra* pro *extera*, intell. *parte;* simile est *dextera* et *dextra:* sic *intera* et *intra* per celerem pronuntiationem.

Lautus a *lautum*. Ergo proprie *gewaschen*, hinc *rein*, deinde *reinlich, prächtig, galant*.

Locuples forsan a *loco* et *pleo*, quasi *locum pleo*, i. e. *impleo*. Ergo proprie *qui locum aliquem* vel loca *implet*, i. e. *qui agrum*, agros, *possidet*.

Lomentum a *lotum* ducit Gronovius in Observatt. vel est contract. pro *lavimentum*.

Morosus vel a *more (eigner Wille, Eigensinn)* vel a *mora* vel *morando*. Ergo vel qui nimis *morem* suum sequitur, i. e. *eigensinnig*, vel *qui diu in re moratur*. Nam *osus* copiam, interdum nimiam, declarat, v. c. *ebriosus, vinosus*. Haec terminatio est graeca *όεις*, contracte, idem notans. Prior derivatio praeplacet, ut proprie sit *voll von eignem Willen*, atque ita *eigensinnig, mürrisch*. cf. paulo ante sect. 9 v. *Morosus*.

Mulcta forsan a *mulgeo*, plebejo sermone, ut *emungo*, i. e. *privo*, ut proprie sit *damnum:* et omnis *mulcta* est *damnum*. Cf. supra c. 1 *de orthogr*. v. *Mulcta* et *Damnare* hac sect.

Nobilis quasi *noscibilis*, a *nosco*, cujus supinum olim fuisse videtur *noscitum:* unde per celerem pronuntiationem factum est *notum*.

Paulus, a, um, (est enim Adj.) est e *pauculus* contractum.

Petulans

Petulans a *peto*, i. e. *aggredior*: hinc *qui alios aggreditur.* Forsitan est participium Verbi obsoleti cujusdam *petulo*, frequentativi a *peto*, ut sit *qui saepe ac libenter homines aggreditur, vexat.*

Praetor est contract. pro *praeitor* a *praeire*. Hinc *dux belli*, quia hic in praelio praeire et ducere milites debet. Sic et *praeesse* proprie est *primum esse* vel *ante esse*, v. c. in re magna et periculosa. Nam *prae* proprie est *ante*; v. c. praeire; ap. Terent. est *i prae*; sic *praecedere* i. e. *ire ante*: sic *praesidere* est *sedere ante alios* i. e. *primo loco*: *praestare* i. e. *stare ante alios.*

Publicus est a *populo*, contractum ex *populicus*: *b* et *p* facile pronuntiatione commutantur; cf. supra c. 1 sect. 3. p. 27 *scripsi* et *scribsi.* Hinc *Publicola* pro *Populicola.* Ergo *publicae res* sunt *res populi totius*, i. e. *incolarum urbis*, qui saepe dicuntur ap. Livium *populus*, vel etiam totius reipublicae vel terrae.

Semis est contractum ex *semias*, i. e. *dimidius as*: et *as* proprie videtur significasse *unum*: quod vel sonus indicat. Nisi forsitan est e gr. ἥμισυ ortum.

Sinister est fortasse a *sinu togae*, qui fiebat in parte laeva s. sinistra. Futilis est Servii, ut plerumque Grammaticorum, opinio a *sino* deducentis.

Stultus est forsitan contractum ex *stolidus.*

Superstitiosus a *superstes*, et terminatio *osus* indicat *copiam rei*, eamque fere *nimiam*. Ergo *superstitiosus* est, qui nimis cupit vitam longam et aliis hominibus superstes esse. Nimis vitae cupidi omnia timent, somnia, omina etc.; hinc *abergläubig*. Ciceroni *Nat. D.* II, 28 est is, qui totos dies deos precatur et immolat, ut sibi sui liberi sint *superstites.* Male. Sed Ciceronis auctoritas in etymologia non magna est; sic idem Or. 47 ait *ignotus*, *ignavus*, *ignarus* esse pro *innotus, innavus, innarus*, ob euphoniam. Male: cur non vero etiam *ignumerus?* illud *g* non est per mutationem e *n* factum, sed *gnotus*, *gnavus*, *gnarus* propria sunt vocabula: nam *gnotus* et *gnarus* sunt e graeco γινώσκω et γνωρίζω, et *gnavus* forsan respondet Theodisco *genau.* Ergo potius *ignotus* est pro *ingnotus* etc.

Uncia est, ut equidem opinor, contract. ex *unicia*, sc. pars. *Unicius, a, um,* fuit adject. ab *unicus* (nostris *einig, einzig*). Ergo *uncia* proprie est *unica pars assis*: atque ita pars duodecima. Sufficiant haec: in quibus, quia Vossii Etymolo-

mologico *) careo, saepe conjectura sola niti coactus sum. Addam etiam conjecturam de origine vocabulorum *lex* et *religio*. *Lex* proprie videtur esse *via*, ex Hebr. *halach*, *lech*: hinc *actio* ut *via* apud Hebraeos, et tandem *actio praescripta*, i. e. *praeceptum*, *das Gesetz*. *Lego* proprie notasse videtur *eo*: hinc *legare* s. *mittere*, i. e. *facere*, *ut eas*: hinc *legio* i. e. milites, qui eunt pugnandi causa: hinc *intelligo* i. e. *eo* ac *penetro* in sensum verborum: hinc *legere aliquem pugno* ap. Plautum i. e. *invadere*, et *legere oculis* Virgil. Aen. VI, 34: hinc *negligo* i. e. *ne ire quidem cupio ad rem*, ut nos *ich stehe deswegen nicht auf* i. e. *contemno*, *non curo*: hinc *legere lesen*, *perlegere durchlesen*, ut nos *ein Buch durchgehen*, *durchlaufen*. Ergo *relegere* est *retro ire*: quod quia saepe fit, in primis a militibus vel viatoribus, ob *metum*, hinc 2) *metuere*. Ergo *religio* 1) *reditus*, 2) *timor*: et hic est initium omnium caerimoniarum et religionis apud gentiles. Timebant *Iovem*, *Robigum* adeo etc.; hinc pro *omni dubitatione* dicitur: et tandem 3) *cultus dei*. Hinc intelligis versum illum, qui alioqui explicari nequit, apud Gellium IIII, 9 *Religentem esse oportet*, *religiosum nefas*: *religens* est, *qui deos timet*: *religiosus*, *qui nimis timet*: hoc terminatio *osus* indicat. Sensus est, *hominem debere deos quidem timere*, *at non nimis trepide et in omnibus rebus*, *etiam bonis*. Iudicent peritiores!

Not. Ad propriam vim verbi investigandam multum valet nosse vim terminationis verborum: v. c. a) *osus*, *a*, *um*, indicat multitudinem, v. c. *numosus*, *herbosus*, *portentosus*, *ulcerosus* cet. Eandem vim habet terminatio *idus*, v. c. *herbidus*, *floridus* cet. b) *arius*, *a*, *um*, est proprie *versans in re*, *tractans rem*, v. c. *argentarius*, i. e. versans in argento, tractans argentum *sich damit abgebend* etc.: hinc *argentaria* scil. ars: *argentarius* scil. negotiator vel vir: sic *aviarius*, *boarius* cet. c) *men* vel *mentum* est *id*, *quod efficit rem*, *valet ad rem*, *Mittel zu etwas*, v. c. *tegmen*, *tegmentum*, *Bedeckungsmittel*, *solamen Trostmittel* cet.

2) Multa vocabula latina originem trahunt e graeca, hebraica aliave lingua, vel ex communi illa prisca, e qua graeca, hebraica, et ceterae natae sunt. Cum graeca atque vernacula, ut de hebraica brevitatis studio hic taceam, conveniunt v. c. vel convenire videntur:

Ango

*) Hoc postea consulere licuit, sed parum inde utilitatis capere potui.

Ango ἄγχω; autem αὖτε; aestus ab αἴθω uro; basium videtur esse a βάζω loquor, ut sit proprie os, osculum; crumena videtur esse γρυμαία, quod perae genus esse traditur in Lexicis; donum a δᾶνος vel a δόω; eo ich gehe ἔω, unde εἶμι; extrico a tricis, et hae sunt τρίχες, quibus impediunt se aves, ut expl. Baxter. ad Horat. serm. I, 3, 88 si etymologia certa; furfures videntur esse βόρβορος i. e. coenum; gaudeo γηθέω; garrio γαρύω; madeo μαδάω; mors est μόρος contr. i. e. fatum; num videtur esse μῶν eadem significatione per metathesin; nae ναί; navis ναῦς; novus νέος; nervus νεῦρον; neo νέω; nuo νεύω; nebula νεφέλη; nox νύξ; nunc νῦν; ovis ὄϊς; scruta γρύτη; taeda δαΐς a δαίω incendo; vado est βάδω i. e. eo; vita est βίοτος. Et sic innumerabilia. — Cum theodisca innumerabilia conveniunt, v. c. abscheiden abscedo; anzeigen indicare; bitte peto; es beliebt libet; berauben privare; Bilz (non Pilz) boletus; doppelt duplex; Esel asellus; Eimer amphora; Eber aper; einig unicus; eins unus, εἷς, ἑνὸς, as; falsch falsus; Faß vas; Fackel facula, a fax; Flegel flagellum; Flocke floccus; Füllen pullus; gelb gilvus; Garten hortus; gestern hesternus; Grube scrobs, addito s ut saepe; heute hodie; Haut cutis; Haber avena; Hanf cannabis; Herr herus; Horn cornu; Hirsch cervus; jagen agere; immer semper, addito s; Kerze cereus; Kalk calx; Katze catus vel cattus ap. Pallad. kalt Kälte gelidus; legen locare; läppisch fortasse lepidus per abusum; lauter i. e. rein a lautum, lautus; Mark i. e. Gränze margo; ich mische misceo μίσγω; ich nähe neo; nüchtern forsitan a nocturnus vel νυκτερινός; nützlich utilis, n adjecto; oder aut; Ort, i. e. extremitas, ora; Pacht pactum; Pfund pondo; Pfeiler pila; sic Pfoste, Fisch, Filz, Pforte etc., est postis, piscis, pileus, porta etc.; putzen putare, i. e. mundum reddere, et inutilia demere, de arboribus; Parchen *) (circa hortum) paries quasi parjes; rauh raucus et ravus; Rahm (lactis) cremor addito c; roh rudis; Ruthe forsan rudis (Subst.); rotten, ausrotten, a radix; schökern (non schaekern) jocari; Schrein, i. e. Schrank, scrinium; schreibe scribo; Stiefeln tibialia, et innumerabilia in s; tilgen deleo; Tisch discus, ob formam; Vieh pecus, mutatione facili; Vogel a volare, volucer etc. Haec hactenus.

E qui-

*) Hoc nomen, quod sexcenties audire me memini, praesertim in Lusatia, neque ap. Frischium neque apud Adelungium neque ap. Steinbachium, licet diligenter quaesisse mihi videar, invenire potui.

E quibus patet, quam ſimiles ſibi ſint linguae, et quantopere commendanda ſit comparatio omnium linguarum, quarumcunque cognitionem conſequi poſſumus, in primis in iis rebus, quae omnibus gentibus priſca aetate communes erant, et quae non ad certam ſectam philoſophiae vel religionis omninoque doctrinam pertinent. *Etymologia,* atque ita primarum notionum origo, egregie per illam adjuvatur.

3) Multa vocabula ex hiſtoria et priſcis ritibus in linguam ipſam et in communis vitae uſum venerunt. Quod ſi itaque hiſtoriae priſcae et antiquorum rituum cognitione cares, in illorum prima notione eruenda fruſtra nonnunquam deſudabis; neque vero etiam ipſa vocabula deinde recte et apte uſurpare poteris. V. c. *Croeſi divitiae* non facile de *quovis divite* hodie dici apte videntur poſſe; quia non intelliguntur *divitiae magnae* per ſe, ſed *divitiae* magnae *potentis regis.* Ergo tantum de *magnis opibus regis cujusdam* dicendum, non de *opibus privati.* *Cineres* et *urna* de mortuis hodie non bene dicuntur, quia noſtri mortui non comburuntur, nec cineres urna conduntur, ut ap. Romanos et alios priſcos: qui itaque *ad urnam usque*, *ad cineres usque*, alicui deditum vel amicum ſe eſſe ſerio ſcribit, ridiculus eſt h. e. mentitur. Sic nec *Colophonem addere* hodie ſerio dici poteſt pro *perficere.* Uſurpemus tantum ea vocabula, quae ad noſtram aetatem accommodari poſſunt. Valde igitur dubitandum eſt, an *legio*, *cohors*, *manipuli*, *laurea* de *victoria*, *triumphus*, *faſces* de *imperio*, *tribunus plebis*, *ſeſtertius*, *denarius*, *toga* de *pace*, *ſagum* de *bello*, *arma* de *bello* etc. hodie ſatis apte et perſpicue de noſtris rebus dicantur. Huc pertinent in primis haec, quae hodie uſurpari nonnunquam video:

Diſcedere in alicujus ſententiam pro *adſentiri;* apud Romanos *proprie* diſcedebant ſenatores, quod hodie non fit. Sic *pedibus ire in alicujus ſententiam*, quod eodem pertinet.

Puncta omnium ferre i. e. ***plausum.*** Nam, ubi est nobis ***rogator ille,*** qui ad ponticulum stans suffragia colligit et puncto notat? Romani ita loqui poterant, et sic Horatius. Sed tamen raro ita loquebantur, quia punctorum usus jam obsoleverat.

Pro rostris dicere pro ***e suggestu ad populum.*** Ubi sunt apud nos *rostra?* Ridicule *pro rostris sacris **dicere*** nonnulli dicunt. Tales nugas proferunt, qui latinitatem non ex etymologia primaque origine indagarunt. Volunt *docte* loqui, h. e. ita, ut sermo eorum antiquitatem sapiat: quasi non possimus sine illis vocabulis antiquitatis romanae ***docte*** loqui.

Patres conscripti pro ***senatu*** non dixerim: praesertim cum ne satis quidem intelligamus, cur ***conscripti*** apud Romanos nominati fuerint.

Censor vitio vel ***sine suffragio populi creatus; fasces submittere; scriptores proletarii*** vel ***capite censi,*** vix dicere ausim, quia nostris temporibus non conveniunt, licet Heineccius I, 2, 33 ** p. 163 dicat, ea esse ***elegantissima.*** Per ***jocum*** quidem istis formulis uti liceat.

In arenam descendere cum aliquo pro ***disputare cum aliquo*** vix sine inhumanitatis specie dici potest. ***In arenam*** descendebant ***gladiatores:*** quales homines? sortis infimae: et pugnabant ad mortem usque, nec, ad veritatem defendendam, sed ad populi oculos delectandos. Quis hodie hanc formulam de nostris philosophis salva modestia usurpare audeat?

Quod ad *deos* adtinet, quaeritur, an dicere possimus v. c. ***vario Marte pugnare*** pro ***fortuna belli; invita Minerva*** de iis, qui non sapienter beneque scribunt ac dicunt; *Vulcanus* de *igne* etc., quia isti *dii* sunt *Nonentia:* fortasse tamen usus inveteratus ista permittat interdum; praesertim cum perspicuitati non officiant. Neque vero per *Iovem*, *Herculem*, aliosque deos jurare nobis licet; non decet dicere, ***mecastor, mehercule, hercle, pol, edepol*** etc. Nec *Minervam* ut ***deam sapientiae*** fere usurpem. Quaeritur, an *Musas,* cum eorum praeside *Apolline*, *Gratias* s. *Charites*, *Heliconem*, ***Parnasum*** nostris carminibus intexere debeamus. Si per ***jocum*** fit, nihil est, quod contra dici possit; sin *serio,* quaeritur, quid v. c. per *Musas*, quid per *Helicona* intelligamus. Priscis (quamquam non omnibus) Musae erant

deae:

deae: nam amentes fuissent, si eas invocare coepissent, nec tamen vere putassent deas esse: et *Helicon* erat iis locus a Musis habitatus. Nos, sicut et multi e priscis, hodie per *Musas* intelligimus literas, in primis poesin conjunctam cum Musice. Olim enim poetae simul erant Musici, v. c. Orpheus, Linus etc. — Satius est, nos ista omnia relinquere poetis iis, qui talibus figmentis carmina ornare gaudent. Intelligentes et vere docti, h. e. qui vere eloquentiam didicerunt, atque ita sine admistione deorum et dearum aliisque figmentis, quae nostrae religioni et nostris temporibus tantopere illustratis vix amplius conveniunt, aliquid pulchri ac venusti proferre valent, per se omnibus istis figmentis, praesertim nimis jam usurpatis et fere obsoletis, abstinebunt. Qui vero nihil ex suo ingenio proferre, nihil sponte sua cogitare, possunt, eos utique necesse est, si quidem scribere cupiunt, ad priscos confugere, eorumque, licet non pulchras verasque sententias, quibus illi repleti sunt, sed illam priscorum religionem, deos etc., h. e. *verba sine sententia* et *jocos*, diripere inque sua carmina infercire. Ac profecto nonnulli ne canere quidem saepe possent, nisi de Cupidine, Venere, Baccho, Helicone, Pindo, Parnaso, Phoebo, Musis, Charitibus etc. canerent, atque ita ea, quae inde ab Anacreontis aetate jam cani coepta et millies jam repetita sunt, repetere liceret. Ignoscendum ergo iis est, modo ne vocent hoc *imitari priscos*. An imitatio vel simulatio religionis gentilis est tota priscorum imitatio? An hi nihil praeterea habent, quod ab ipsis hauriri possit? In priscis, cum oratoribus tum poetis, tot sunt venustates, modo eas norimus, ut prae his, quidquid de Baccho, Cupidine etc., ibi dicta sint, id contemtu dignum censendum videatur. Atque ipsi prisci, v. c. Virgilius, Homerus, si nostra aetate viverent et Christianorum sacris uterentur, haud dubie *Bacchi*, *Veneris*, *Cupidinis*, *Musarum*, *Heliconis* etc. nominibus, etiamsi iis nota e priscorum lectione fuis-

sent, tamen abstinuissent: quia tanquam homines prudentes haud dubie ad sua sacra se et sua carmina accommodaturi fuissent. Omnis imitatio debet *ideis* cerni, non *verbis*, et valde vituperandi sunt docti, qui, si quis non nisi verba apud Ciceronem aliosque priscos aureae aetatis occurrentia adhibet, licet *mens* Ciceronis ibi non adpareat nec ejus eloquentia, statim dicunt, eum Ciceronem *felicissime* imitari, s. esse Ciceronianum. Haec de origine vocabulorum, quatenus primae eorum notioni investigandae servit. — Tria adhuc subsidia etymologiae addam: cognitionem *pronuntiationis priscae*, *librorum de etymologia scriptorum*, et *troporum*, ut vulgo adhuc adpellantur.

1) *Cognitio pronuntiationis priscae*, quae, nisi ubique, certissima, tamen saepe verisimillima est (de ea supra p. 27 dixi), valde prodest ad originem vocabuli ac deinde primam notionem reperiendam, v. c. a) quia *ci* pronuntiatum est *ki*, hinc video, *doctum* (s. *dok'tum*) e *docitum* fieri potuisse, quod e *dozitum* non fieri potuisset: b) ob celerem pronuntiationem vocalis, in primis brevis, interdum et longa, atque adeo tota syllaba, omissa est; v. c. *doctum* pro *docitum*; *lectum* pro *legitum*; *amasti* pro *amavisti*. Hinc video, *praetor* e *praeitor* recte posse duci, atque ita proprie esse eum, qui aliis praeeat et ipsos ducat in proelium. Hinc porro video, *uncia* pro *unicia* ex *unicus* fieri potuisse; nempe ex *unicus* formatum est novum adjectivum *unicius*: deinde τὸ *i* omissum est, ut in *doctum*, atque ita factum *uncius*; ergo *uncia pars* est *pars unica totius*. Quia scio, per eandem celerem pronuntiationem τὸ *cis* et *gis*, mutatum esse in *x*: hinc colligo *quincunx*, *septunx*, ex *quinque*, *septem*, et *uncia* compositum esse, et *septuncem* proprie esse septem partes unicas s. *uncias*, *sieben einzelne Theile des Ganzen*, τὸ *c* in *quincunx* pro *qu*, nam debebat esse *quinquunx*, me non movet, quia *q* vel *qu* lectum est ut *k*, qua de re supra p. 28: c) saepe etiam ob vitiosam pronuntiationem una litera temere in fronte adjecta vel omissa est, v. c. *sal* est gr. ἅλς; *sorbeo* est gr. ῥοφέω; *series* est gr. ὅρχος; *sulcus* est αὖλαξ; *segnis* ὄκνος; *scrobs Grube* etc., ubi *s* praefixum est: Contra in nostra additur, ubi in alia deest, v. c. *ich salbe* est gr. ἀλείφω; *Schlüssel* est κλείς; *ich sorge* est ὠρέω; *ich spare parco* etc. d) interdum transpositae sunt literae, v. c. τέρην, tener; *Arzt* ἰατρός. Haec et alia, de quibus

quibus supra p. 29 paucis, et in libello vernaculo: *Gedanken von den Eigenschaften der deutschen Schreibart* etc. pluribus, exposui, qui observat, facilius sibi viam ad etymologiam aperiet et muniet.

2) Cognitio librorum de etymologia scriptorum. Hic Vossius in Etymologico dicitur princeps esse: sed dubito, an vere ita adpelletur. Sed an meliorem librum de etymologia adepturi simus, nescio. Egregia habet hanc in rem Perizonius in notis ad Sanctii Minervam passim; qui accuratius hac in re cogitat, quam Varro, Cicero, aliique prisci, item Festus aliique Grammatici. Hi enim ludunt saepe magis quam explicant.

3) *Cognitio troporum*, h. e. translationum vocabuli e propria sede atque ita notione in aliam sedem atque notionem, in primis tenenda est. Nam, sicut tropus me a propria vocabuli vi ad translatam ducit, sic idem me retro fert a translata notione ad propriam (ob conjunctionem et comparationem supra dictam), atque ita pedetentim a propria vi ad originem vocabuli. Ut enim a causa ad effectum, ita quoque contra ab effectu ad causam concludi potest. Dolendum est, in multis scholis tropos tantum edisci, tanquam res sit memoriae. neque tanquam fontes pulchritudinis et elegantiae ostendi: nihil magis acuit mentem, quam troporum justa explicatio, e qua discitur, quomodo idea alia ex alia nascatur s. nasci videatur (*ideam* et *vocabulum* hic pro una re habeo), et quomodo a filiis h. e. derivatis notionibus ad *matrem* h. e. primam notionem recurrere, hancque de illarum vera indole atque etiam usu consulere debeamus. De his igitur tropis separatim nunc agetur, praesertim cum iis magna pars elegantiae, h. e. magna suavitas et gravitas dicendi, contineatur.

SECT. XI
De tropis universis.

Cum permulta, imo pleraque, vocabula sint tropica, h. e. ab aliis rebus, quas proprie insignire debebant, ad alias certis de causis translata; cum inde pleraeque variationes vocabulorum, ad suavitatem gravitatemque dicendi et scribendi saepenumero pertinentes, oriantur: de tropis quaedam hic sunt dicenda. praesertim cum sine iis vel potius eorum recta explicatione ne-

que prima vocabulorum notio neque conjunctio, inter hanc et inde derivatas intercedens, perſpici judicarique poſſit.

Tropus eſt adpellatio valde indefinita, ut pleraque (τρόπος a τρέπω verto, converto, muto), technica vocabula e peregrinis linguis arceſſita, niſi *definitione* ſ. *explicatione* adjuventur; ad verbum ſignificat *converſionem* ſ. *mutationem:* et hic intell. *vocabulorum*, vel potius *notionum* in iis incluſarum. Eſt igitur *tropus*, ſi definire placet, *translatio vocabuli* ſ. *notionis a priſtina propriaque ſede in alienam recte inſtituta. Recte* i. e. e regulis certis et immutabilibus, e quibus ſolis illa translatio fieri debet. Nam non pro libidine transferre licet, v. c. pro *lupus vorat oves* non dici poteſt *ovis vorat lupos.* Quaenam ſunt regulae iſtae? *Hae* ſunt *perſpicuitas*, *ſuavitas*, et *gravitas.* Ad has reſpici debet in omni translatione, niſi *ovem* pro *lupo* et *lupum* pro *ove* dicere atque alia ſimilia abſurda proferre velimus. Non ſatis eſt, vocabula permutare velle, aliudque alii ſubſtituere: debet etiam id, quod ſubſtituitur, manifeſto tale eſſe, ut intelligamus ſtatim, *ſubſtitutum* id *vere eſſe* illi, atque illius munus ſuſtinere poſſe. Hoc poſtulat quidem perſpicuitas, prima virtus eloquentiae. Iam, quia prudentes obſervarunt, iſtam translationem, ſi perſpicuitati nihil obeſſe vellet, quatuor modis tantum fieri poſſe, hinc *quatuor genera* translationum ejusmodi ſ. permutationum iſtarum fecere. Videbant nempe pro idea, quae loco alius hic poneretur, non poſſe nobis illam ideam, cui haec ſubſtituta eſſet, in mentem facile venire (quod tamen e lege perſpicuitatis fieri debet), niſi inter utramque ideam aliqua ſimilitudo aut conjunctio, ſaltem externa, intercederet, quia e lege phantaſiae nobis, quandam rem cogitantibus, ea ſimul res ſola in mentem venire ſolet, quae cum illa aliquid commune vel conjunctum habet. Ad hanc igitur ſimilitudinem vel conjunctionem, licet ſaepe remotam, reſpexere, et, cum tantum

tres

tres possent jure pleno translationis *modos* ponere, quia non nisi tres justae eorum causae erant, *similitudo*, *conjunctio externa*, et *conjunctio iterna*, tamen, cum *ironiam* nulli alii aptiori generi subjicere se posse viderent (quia tamen ea est quoque quaedam *translatio vocabuli*), hinc *quatuor* translationis *genera* fecere. Nempe 1) vocabula, quorum notiones aliquid *similitudinis* inter se habent, v. c. quod ad formam, effectum adtinet etc., inter se, si contextus ita fert, permutari possunt. V. c. *sol recreat terram omnem: rex* etiam *recreat terram* suam: inter utrumque subjectum intercedit similitudo, quod uterque *terram recreat:* hinc pro *rege* potest *sol* poni; saltem in vernacula lingua hoc fit interdum, sed addito, ob perspicuitatem, vocabulo *terrae: die Landessonne:* sic pro *causa* ponitur *fons;* quia, ut ex hoc *aqua,* ita ex illa *effectus quidam* fluit. Haec translatio, pulcherrima illa quidem, si apta, vocatur vulgo *metaphora,* satis quidem indefinite. 2) Vocabula nonnulla, quorum notiones non quidem physica conjunctione, sed cogitatione tantum, cohaerent s. cogitantur modo cohaerere, ut causa et effectus, antecedens et consequens, possunt, ubi perspicuitas contextus id patitur, inter se quoque commutari. Quae commutatio s. translatio aeque indefinito vocabulo *metonymiae* vulgo adpellatur. V. c. Romani dicebant *Bacchum bibere* i. e. *vinum*, *Cerere vesci* i. e. *frugibus* vel *pane* etc., quia Bacchum et Cererem pro causa vini et frugum habuere: et Verba addita *bibere*, *vesci*, indicant, *vinum* et *fruges* vel *panem* intelligi debere. 3) Vocabula nonnulla (nam non in omnibus hoc licet), quorum notiones, i. e. res illis insignitae, vere et physice inter se cohaerent, tanquam *Totum* et ejus *partes* vel essentiales vel integrales, possunt *interdum,* h. e. si perspicuitas contextus concedit, inter se commutari, v. c. *pater sepultus est* i. e. *corpus patris.* Hoc genus translationis vocatur *synecdoche.* 4) Vocabula denique, quae specie externa quidem differunt,

quia plerumque per jocum dicta sunt, at tandem eandem ideam notionemque continent, interdum, i. e. si perspicuitas concedit ac suavitas vel gravitas ita crescit, commutari possunt. V. c. *indoctus homo* per jocum interdum ponitur pro *docto* et contra: ergo, si quem notum hominem, qui indoctus est, voco doctum, quisque videt, me tamen intelligere indoctum: hic commutantur sola vocabula, non ideae. Vocatur haec commutatio *ironia*.

In omnibus his tropis recte usurpandis haec in universum sunt tenenda:

1) *Vocabulum* (i. e. *notio*), quod alii substituitur, debet tam notum esse, quam id, cui substituitur. Alioquin enim perspicuitas offenditur. Omnis dicens et scribens vult placere, persuadere, et movere: quod quomodo potest, nisi intelligitur?

2) Vocabulum, quod substituitur, debet esse eo, cui substituitur, venustius, vel certe pro ratione materiae aeque venustum. Nam, cur commutamus vocabulum cum vocabulo, nisi venustatem hac commutatione crescere velimus, vel si invenustius substituamus?

3) Causa, cur vocabulum vocabulo substitutum sit, facile e contextu debet intelligi, scilicet utrum factum sit solius variationis causa, an ob majorem suavitatem gravitatemve. Ergo similitudo conjunctioque illa idealis et essentialis statim animadvertenda est.

4) Non in omnibus tropis *ornatus* quidam orationis semper est. Omnis hic *ornatus* efficitur demum, si inter plura synonymica vocabula id eligimus, quod ad suavitatem et gravitatem aptissimum est. Ergo, si ad ideam quandam exprimendam vocabulo tropico uti cogimur, quia proprio vocabulo caremus, v. c. *refutare widerlegen*, vel, si idea nova, quam tropus infert, non suavitatem gravitatemve adjuvat et auget, nullus ornatus illi vocabulo tribui potest. Errant tirones, qui omnia tropica vocabula putant *ornatum* orationi conciliare.

5) Tropica vocabula non ubique temere usurpanda sunt; sed tantum, ubi contextus ratio postulat. In ideis igitur simplicibus, v. c. *mori*, *esse* etc., simpliciter enuntiandis, v. c. in narratione, frustra de ornatu tropicis vocabulis quaerendo cogitas, nisi adfectatum genus scribendi adpetis.

6) Tro-

6) Tropica vocabula, quae propter venustiorem notionem, quam continent, orationi suavitatem conciliant, non nimis debent cumulari, ne taedium lectori et auditori creent.

7) Tropica vocabula, quae orationi gravitatem conciliare debent, non usurpanda sunt, nisi contextus est talis, ut animus lectoris vel auditoris sit movendus, h. e. nisi res ipsa gravis est.

8) Quia omnes hae permutationes vocabulorum aliquid obscuritatis per se continent, nisi contextus ratio talis est, ut facile, quid proprie intelligendum sit, videas, propterea, quotiescunque vocabulo tropico utimur, adesse simul debet vocabulum aliquod, sive sit praedicatum sive subjectum, quod doceat, utrum tropicum illud proprie an tropice positum sit, v. c. *comedere Cererem*, *bibere Bacchum* etc., hic *τὰ comedere* et *bibere* docent, *Cererem* et *Bacchum* non proprie poni, sed aliquid intelligi, quod comedi et bibi possit. Interdum totus contextus id docere debet, v. c. *Ucalegon ardet:* hic *τὸ ardet* non sufficit ita, ut intelligas, *Ucalegontem* esse *domum Ucalegontis*, quia et *homo ardet* v. c. cupiditate discendi etc. At totus Virgilii contextus docet, *Ucalegontis domum arsisse.*

9) Nisi vocabulorum, quae tropice vis usurpare, notionem primam recte intelligis, non recte illa tropice adhibere potes. Hinc patet, quam necessaria sit iis, qui troporum ornamenta adfectant, primae vocabulorum notionis cognitio. Quemadmodum igitur troporum cognitio docet, quomodo primam notionem vocabulorum ex notionibus inde derivatis investigare et reperire debeamus, ita docet quoque, quomodo his derivatis recte utendum sit. Sic manus manum lavat.

10) In omni usu troporum valde tamen quoque regnat usus dicendi, saepe regulas migrans: hic igitur simul tenendus, nec solis troporum regulis nitendum. Neque ergo ea, quae in una lingua tropice recte h. e. usitate dicuntur, in omnibus aliis linguis propterea dicenda sunt: neque igitur omnia, quae in vernacula recte tropice dicuntur, in latinam aliamve statim transferre licet, nisi multorum scriptorum auctoritas accedat.

En brevem *historiam* troporum, ut melius de iis judices! *Commutatio ista vocabulorum*, quam hodie docto illo quidem, sed obscuriori, vocabulo *troporum* adpel-

 lamus;

lamus, et, quae in omnibus linguis reperitur, primum *casu* vel per *negligentiam* ac *commoditatem* orta est. Primis enim temporibus singulas res propriis nominibus, h. e. quae non aliis rebus communia essent, exprimebant, ita, ut, quot res, totidem vocabula reperirentur. Et, cum res corporeae, sensibusque expositae, v. c. *oculus*, *pes*, *dolor corporis*, *cibus*, *somnus*, *ignis* etc., haud dubie primae essent, quarum nomina cum aliis communicare vellent homines, sive latine siue theodisce etc., has primas esse vocabulis expressas certum est. Postea vero quam, ut fieri solet, corporeae et res et actiones multiplicabantur, et homines videbant quandam cognationem, i. e. similitudinem vel conjunctionem, inter rem priscam et inter rem novam intercedere: factum est, ut, quia ob commoditatem animum ad novum nomen vocabulumque inveniendum intendere nolebant, nomen, rei priscae proprium, etiam rei novae tribuerent. Videntes, se ab iis, quibuscum loquerentur, tamen intelligi, pergebant et ipsi et ipsorum filii, nepotesque, et alii istas duas res uno communi illo nomine ac vocabulo insignire, v. c. *caput hominis* et *caput montis* ac *fluvii, oculus hominis* et *oculus mundi* i. e. *sol, dens hominis* et *dens ancorae, pes hominis* et *pes montis*. Cum deinde etiam *res incorporeas* v. c. *actiones mentis animique* verbis exprimendas esse viderent: sumserunt brevitatis et commoditatis studio, quia novum vocabulum proprium excogitare nollent, vocabula illa, quibus jam corporeae nominabantur, quia inter utrasque similitudinem aliquam notabilem intercedere animadverterent, v. c. *aeger* de *corpore* et de *animo:* sic *spiritus* de substantia illa incorporea, *video* de *mente* etc. Haec quidem est origo *metaphorae*. Homines, cernentes, ope illorum vocabulorum, licet alienorum, tamen rem, quam exprimere vellent, ab aliis intelligi, pergere sic non dubitarunt: imo in aliis quoque rebus, quae jam sua nomina haberent, horum loco interdum aliena, similitudinis

litudinis eorum tamen habita ratione, poſuerunt, idque cum temere, h. e. quia proprium nomen non ſtatim iis in mentem veniebat, tum vero etiam duntaxat variandi cauſa, ad taedium vitandum. Videntes porro, ſe ſic intelligi, atque adeo placere, ita perrexerunt: donec tandem *eruditi* h. e. poetae et oratores, uno nomine *philoſophi* (olim enim philoſophi erant iidem oratores ac poetae), qui ad uſum dicendi ſemper ſolent adtenti eſſe, cum animadvertiſſent, *aliena* ſ. translata vocabula propter novitatem ac ſenſum interiorem magis delectare, quam *propria* h. e. vulgaria, illa *augere*, diligentius *colere*, totamque rem, ut fit, *praeceptis includere* inque *artis* formam redigere ſtuderent. — Aeque ſimplex origo et eadem ratio eſt ceterorum troporum. Cum homines proprie dicere deberent v. c. *patris corpus eſt ſepultum*, *carmina Homeri hic ſunt*, *legi Ciceronis libros*, *civitas Carthaginienſium bellum parat*, *aurea vaſa tua non curo* etc.: pro iis breviter ac negligenter dicebant interdum: *pater jam ſepultus eſt*, *Homerus hic eſt*, *legi Ciceronem*, *Carthago bellum parat*, *aurum tuum non curo* etc. Ab aliis ſic ſe intelligi videntes perrexere, donec tandem eruditi, haec obſervantes, iſtam dicendi rationem melius expolirent. Haec eſt origo *metonymiae* et *ſynecdoches*. — Sic et *ironia* caſu per jocum hominum ingenioſorum vel neceſſario inventa. Cogebantur interdum homines alicui adſentiri, ac vel aliquid laudabant vel vituperabant, ubi contrarium ſentiebant. Cum adpareret, mentem ipſorum tamen vere ab aliis intelligi, iſtam rationem ſaepius, licet per jocum maxime, adhibuerunt. Ex his paucis apertum eſt, 1) tropos *caſu* ac *per negligentiam* et *commoditatem* inventos vel ortos, ac deinde ſtudio eruditorum in primis *cultos* et *amplificatos*; 2) omnem tropum *proprie* ſubtilitati, diligentiae, et veritati repugnare, h. e. tropico vocabulo notionem ideamque veram, quam exprimere volo, non vere accurateque exprimi, ſed *aliam*, (licet *conjunctam*): ac propter-

ea omnem tropum per se, ac, si rem subtiliter examinas, falsum et vitiosum esse, quia perspicuitati quodam modo officit, nisi et consuetudo dicendi et contextus veram istius novae atque substitutae notionis rationem aperte ostenderet ac veram rei notionem, cui illa tropica substituta est, nobis in mentem simul redire cogeret. V. c. *homo flagrat amore* proprie non vere dictum est: *homo* enim non *flagrat* proprie; at ex addito *amore* colligo, per id verbum *flagrandi* intelligi, *amorem hominis* esse *instar ignis*, s. esse tantum, ut non modo per totum ejus corpus serpat, sed etiam per externam hominis speciem, v. c. rubore vultus, se declaret. Sic *amor* non vere est *ignis*, nec vere pro *igni* ponitur; at, quando de Didone, quam poeta dixerat incredibili amore Aeneae teneri et flagrare, lego: *coeco carpitur igni:* statim haec notio *ignis* mihi in memoriam revocat notionem *amoris illius*, efficitque, ut hunc tanquam ardentem et corpora consumentem ignem considerem. 3) inde patet, non omne tropicum vocabulum per se *ornare* stylum, sed id tantum, quod notionem et rem pulchriorem, suaviorem, fortiorem quam proprium, sed simul contextui ubique convenientem, contineat, v. c. *ver aetatis* suavius est quam *adolescentia;* ergo pulchrius per se, quia *veris* suavitas nota est. Errant tirones in legendis vocabulis, semper tropica propriis praeferentes, quasi semper ac per se sint pulchriora. 4) vocabula, quae sibi substituuntur, aeque nota esse debent iis, coram quibus dicis et quibus scribis, v. c. *ver* omnibus hominibus notum; at non *Charybdis* etc. Peccant hic saepe recentiores, qui, si quid novi in novissimis itinerum narrationibus et alibi reperiunt, id, tanquam omnibus notum sit, statim adhibent, ac saepe ne explicatione quidem adjecta: cupiunt forsitan aliquam majorem doctrinam peritiamque ostentare. Iam strictius de singulis tropis s. translationis modis agemus.

SECT.

SECT. XII

De Metaphora s. *translatione ob idearum similitudinem.*

Metaphora (Μεταφορά) est *translatio notionum ob notabilem et notam similitudinem;* seu, si clarius explicare velis, est *genus quoddam breviloquentiae, quo pro vocabulo, quod notionem ideamque rei exprimere debebat, vocabulum, ideam similis rei continens, apte* h. e. salva perspicuitate *ponimus;* vel sic: *est genus breviloquentiae, quo pro idea ipsa similitudinem ejus uno vocabulo inclusam ponimus, ita tamen, ut idea illa omissa simul ipsa ex contextu intelligatur. Vocabulum* itaque *metaphoricum* est id *vocabulum, quod loco ideae, quae proprie declarari debebat, ejus tantum similitudinem exprimit, salva tamen perspicuitate,* h. e. ut tamen, quae idea proprie poni debuerit, manifesto simul intelligamus. Possit *metaphora* etiam breviter ita definiri: Est *omissio particulae comparativae, tanquam, velut, quasi:* nam metaphoram non esse tam commutationem veram vocabulorum aut idearum, quam omissionem istarum particularum comparativarum, et omnino esse tantum *breviloquentiam quandam*, exemplis docebimus: v. c.

Intemperantia est mater mortis pro *causa mortis* dictum est pro: *intemperantia mortem parit, ut mater infantem;* seu: *intemperantia* est *quasi mater mortis.* Sic *sapientia* est *fons bene dicendi* dictum pro *sapientia* est *quasi fons* etc.; s. *ut e fonte aqua manat, ita e sapientia τὸ bene dicere.*

Amore flagrare dictum est proprie *quasi flagrare amore,* h. e. *eo amore teneri, qui ad ignis vehementiam prope accedat.*

Ad fontem murmurantem dormire pro *dormire ad fontem, qui eundem fere sonum edit, quem edere solent homines murmurantes;* seu brevius pro: *dormire ad fontem, murmurantem quasi.*

Sanguis Abelis clamavit ad Deum pro *sanguis Abelis Deo tam celeriter innotuit,* vel *Deus ita celeriter norat, quasi sanguis clamasset:* brevius *Sanguis Abelis clamavit quasi ad Deum.*

Flos juventutis periit i. e. *optimi fortissimique juvenum perierunt,* s. *pars maxime vegeta juvenum periit,* dictum est pro:

pro: *ea pars juvenum periit, quae tam vegeta est (fuit), ut florem eorum adpellare queas;* seu brevius: *Pars ea juvenum quae quasi flos eorum fuit, periit.*

Ver aetatis i. e. *adolescentia* dictum est pro: *pars aetatis ea, quae tam laeta est quam ver esse solet,* seu brevius *Aetatis pars ea, quae quasi ver ejus est.* Ergo *in vere aetatis periit* est pro *quasi in vere aetatis* etc. s. *in ea parte aetatis, quae est instar veris.*

Coeco carpitur igni Virg. Aen. IIII, 2, i. e. coeco magnoque *amore,* dictum est pro: *carpitur tali vi coeci amoris, qualis in igne esse solet;* seu brevius: *caeco carpitur tanquam igne.* Non igitur, si subtiliter loqui vis, *ignis* pro *amore* dictus est: nam ut *amor* non est *ignis,* sic et *ignis* non est *amor:* at *amor potest igni similis esse;* sic *flamma* de *amore* Ovid. Metam. VII, 77; ubi sermo est de Medea, quae, licet amorem Iasonis animo pellere studeret, tamen hoc iterum viso denuo flagrabat amore. Verba sunt: *Cum videt Aesoniden; exstinctaque flamma revixit: Erubuere genae, totoque recanduit ore* etc.: in verbis duobus *flamma revixit* est duplex similitudo, ergo duplex metaphora: a) *flamma* pro: *vehemens amor, qui est instar flammae,* quae corpora incendit, cutem rubram reddit etc.: sic amor vehemens totum corpus pererrat, ut flamma, et se externa specie, v. c. in cute, ostendit: hinc addit poeta: *erubuere genae, totoque recanduit ore;* seu brevius: *flamma* est pro *quasi flamma:* b) *revixit* est pro *tanquam, quasi revixit, quasi vitam recepit,* h. e. *flamma ita se ostendit, ut vires suas mortuas recepisse videretur.* At quam breviter: *flamma revixit!* Et quisque intelligit, ad amorem respici. Quis tolerare potuisset, si Ovidius scripsisset: *et quasi flamma quasi revixit,* s. *et amor vim suam ita instauravit, ut flamma, diu oppressa, vires suas denuo ostenderet?* Sola igitur brevitas metaphoram commendat: brevitas enim animum fortius ferit etc. Brevitas haec cernitur in eo, quod praeter notionem rei, quae proprie nominari debet, simul notio rei illi similis additur: non enim est vera mutatio idearum vel vocabulorum, ut vulgo traditur, sed complexio duarum notionum in uno vocabulo: in metaphora enim semper duae notiones simul intelligi debent. Quod si id, quod diximus, observamus, scil. in metaphora esse non nisi brevitatem, et non nisi particulam similitudinis *quasi* etc. omissam esse: facile intelligitur, cur rhetores praecipiant, interdum, scil. in duriori metaphora, emolliendi causa adjici debere *velut, quasi, tanquam, ut ita dicam* etc. Dicere sic poterant: Quemadmodum in omnibus metaphoricis vocabulis

particula

particula comparativa *velut, quasi* etc., omitti potest ac debet, si similitudo jam nota h. e. usitata est, nosque ita eam jam percipimus, sic, ubi ea non usitata ac nota est, adjiciendum est *signum aliquod similitudinis* v. c. *velut, quasi* etc.

Paucae praeterea de metaphorarum usu regulae notandae sunt, quae e praecedd. ipsae fluunt.

Prima est: *Similitudo* illa rei eius, quae substituitur, statim debet animadverti, exigente hoc perspicuitate. Animadvertitur vero ea facillime,

1) *Si res ipsa substituenda nota satis est.* Non igitur res ignotas, et quarum ratio visque non satis manifesta est, adhibere debemus, v. c. pro *rubedine genarum* potest dici *rosae genarum:* non vero *Alkermes*, vel flos Americanus paucis notus. Eloquentia non tam docta quam perspicua vult esse.

2) *Si similitudo apta et perpetua inter utramque rem intercedit:* v. c. *rosa* de *genis: ver* de *adolescentia: stipes, vervex*, de *stupido homine: volare* de *celerrime euntibus: natare* de *iis, quae se celerrime movent in liquore:* ut *pisces* in aqua natant, ita et *oculi natantes* dicuntur de mortuis. Non *apta* similitudo intercedit inter duas res, si hae ipsae magnitudine vel aliis virtutibus nimis differunt. V. c. Non omnia *acuta* inter se comparari possunt, non omnia *alta* et *magna:* v. c. *gladius* non cum *acu*, nec *acus* cum *gladio:* quis sine risu dicere possit: *vibravit longam acum*, licet addat perspicuitatis causa, *e vagina ductam?* Sic *mons* non bene *verruca terrae*, nec *verruca mons manus*, dicatur. Quaeritur itaque, an *nix capitis* dici possit, cum similitudo tantum colore, eoque non satis congruente, contineatur. Sed usus loquendi omnia emollit, v. c. apud nos *ein Bißchen Wasser, ein Bißchen Verstand* etc., ubi fortasse pauci ita loquentes cogitant, vocabulum *ein Bißchen* esse deminutivum vocabuli *ein Biß, morsus:* vel *Bissen, bolus.* Sed haud dubie primis temporibus non nisi de rebus, in quibus morsu opus est, h. e. de siccis corporeisque, dictum est: deinde abusus, ut fit, secutus est. Sic in Lusatia audivi dicere *ein Stäubchen Wasser, Butter, Verstand* etc. Hinc quaeritur, an *gramineae hastae* ap. Cic. Verr. IIII, 56 de *culmis graminis inusitatae magnitudinis* et *altitudinis* dici possint: nisi forte dicas, a plebe Siciliae, quae in eligendis rerum nominibus non nimis accurata esse solet, illud cognomen *hastae* venisse: et Ciceronem hoc nomen semel vulgo receptum retinere voluisse, ob perspicuitatem. Cicero quidem non videtur inventor istius adpellationis esse: neque

neque per jocum ita locutus esse videtur. Nam per jocum multa dicere licet, quae serio dici non possunt. Sic *caput montis*, *pes montis*, non satis accurate dicuntur, quia nulla alia similitudo cogitatur, quam haec: *caput* est *summa*, *pes infima*, *pars*, ut hominis, ita montis. At summa pars hominis a summa parte montis valde differt specie: et infimae partis montis longe alia ratio et figura est, quam hominis. Usus tamen loquendi omnia reddit tolerabilia.

Altera regula: Ista similitudo, loco propriae notionis illata, debet esse honesta: neque ita vocabulum, quod vocabulo substituimus, obscoenam, nimis plebejam, omninoque injucundam notionem continere debet. Sic peccavit, qui dixit, *rempublicam Africani morte castratam esse.* Peccavit contra humanitatem et suavitatem. Cavenda quoque sunt omnia vocabula, quae, licet per se videantur honesta, tamen in mente lectoris et auditoris ideas injucundas v. c. foetoris etc. excitare possint. Nam commutamus vocabula, non ut vocabulum turpius, sed ut venustius, eligamus, nec ut venustiori notioni turpiorem et injucundiorem, sed ut injucundiori jucundiorem, substituamus. Add. suavissimam esse metaphoram, quae rebus inanimatis vitam tribuit, v. c. *herba surgit*, *sitit*, *moritur* etc.

Tertia regula: In commutanda re cum re videndum est, ut *similitudine* ejus rei, quam substituimus, universa contenti simus, nec ipsam ad singulas partes extendamus, nisi derideri velimus. V. c. dicimus quidem *caput montis*, at propterea non *nasum*, *capillos montis* etc.; dicimus *pedem montis*, at non propterea *digitos*, *ungues montis* etc. *Navis volat* recte dicitur: sic et *homo advolat:* hic similitudo avium universa manet: at, si adderem quoque *alas* etc., ridiculus fierem, h. e. mentirer nimis aperte, quia, ut in monte nasus, digiti pedis, sic in homine et nave alae, non reperiuntur. Lector et auditor, qui similitudinem universam tolerabat, nunc sentit, sibi de industria illudi, et vel irascitur vel ridet.

ridet. Peccavit hic *Lohensteinius*, qui dixit: *er hat dem Glücke auf beyden Achseln gesessen*, et *Gracianus: die Hautboisten der Aurora fingen an Salve zu geben, als die Sonne zum Vorschein kam, und den Zapfenstreich der Sterne zu schlagen*, pro: *die Vögel fingen an zu singen, als die Sonne zum Vorschein kam, und die Sterne wichen:* Ridicule. Cur? quia in metaphorae usu ultra fines similitudinis universae progressus est.

Quarta regula: In similitudine semel recepta pergere decet, nec ab alia ad aliam statim transgredi licet in eodem contextu. Ergo, unde v. c. subjectum sumtum est, inde quoque praedicata sumenda sunt. Pertinet hoc utique ad perspicuitatem ac simul ad suavitatem: injucundum enim foret, si subjectum v. c. e militia ductum esset, praedicata ab aqua, a piscibus, ducere: nonne auditorum exspectatio ita falleretur? Quare, si v. c. pro *amore* sumis *ignem*, non potes v. c. dicere *ignis trahit, suspendit* etc., at *ignis ardet, penetrat, consumit, angit, perdit, incendit*, it. poetice *est medullas;* et huc pertinet *serpit:* quia hoc non ad proprium quoddam subjectum pertinet, sed omnibus rebus, celeriter ac sensim se huc et illuc moventibus, convenit. Sic, si pro *consilio* velim *finem* usurpare, debent addi praedicata, propriae *finis* notioni (i. e *Ende, Gränze)* convenientia: ergo dici potest *finis certus*, at non *pulcher* etc. Sic *vestigia* pro *signis, indiciis*, non possunt dici *magna, egregia, pulchra*, sed *expressa* h. e. *perspicua*, quia in *vestigiis* proprie sumtis *(Fußstapfen)* non quaeritur, an sint *magna, pulchra*, sed an *expressa*, ut, qui ea legere velit, iis insistere possit. Sic *vestigia* non *imitamur*, sed *legimus, sequimur, vestigiis insistimus*. Sic *gradus*, proprie *Stufe, Staffel*, si cum *honoris* conjungitur, semper ea praedicata habere debet, quae *gradibus scalae* proprie congruunt: nec igitur dici debet *gradus honoris magnus, pulcher*, sed *altus, summus:* quia in *gradibus* scalae proprie sumtis non cogitatur eorum *magnitudo*, *pulchri-*

pulchritudo, sed *altitudo*: nec possum dicere *summum honoris gradum accipere*, *impetrare*, sed *adscendere*, et *pervenire ad summum gradum* etc.: quia *gradum (Stufe)* nemo *accipere* potest, quia tum non amplius foret *gradus*, sed lignum vel saxum etc. — Quaeritur ergo, an *vultures possint sepulcra viva avium* dici. — Minime per se: quia τὸ *vivum* non *sepulcro* proprie dicto convenit. Si tamen usus dicendi, qui non a philosophis sed a plebe originem ducit, illud invexisset, tolerandum foret. Usus enim multa emollit, v. c. *ein Bißchen Wasser*, *ein Bißchen Verstand*, *ein Stäubchen Wasser* vel *Butter*; de quibus supra: cf. infra *eine Stelle anführen, in dubium vocare* etc., quae proprie dura sunt, at diuturni usus loquendi beneficio duritiem amiserunt. — Sed, quod dixi, subjecto metaphorice sumto addi debere praedicata ei proprie convenientia, hoc non ita debet intelligi, tanquam cetera omnia exclusa sint. Minime. Imo ea tantum sunt exclusa, quae ad certa subjecta proprie pertinent, cetera omnia subjecto metaphorice possunt tribui, dummodo similitudo et perspicuitas servetur: v. c. *ignis*, metaphorice sumtus pro *amore*, est *magnus*, *acer*, *validus, exiguus, languidus, vincit, superat*, *tenet*, *capit, habitat*, *se insinuat*, *fluit*, *pertentat animum*, *meat, pererrat, labitur*, *serpit*, *descendit*, *oritur*, *exstinguitur, vivit*, *furit, desinit*, *incipit, evanescit*, *carpit*, *est medullas* etc., ut jam supra monui: nam haec praedicata non tam serviunt uni subjecto, velut hero suo, ut non et aliis subjectis, si apte fieri possit, suam praestent operam.

Ceterum haec omnia ut primarum notionum accurata scientia, qua saepe caremus, ita in primis usu loquendi nituntur. Nihil enim est tam durum, quod ille non molliat, nihil tam absonum, quod ille non interdum adeo suave et honestum reddat. Id quod in omnibus linguis observare licet; v. c. in nostra dicimus *eine Stelle aus einem Buche anführen* i. e. ad verba: *locum adducere;* it. *Gründe anführen* i. e. ad verbum: *fundamenta addu-*

adducere. Quid absurdius? quomodo *locum,* qui fixus est proprie, quomodo *fundamenta* proprie sumta *adducere* possis? Et tamen nos ita loquimur: Latini non item; qui dicunt *locum laudare, memorare; argumenta (Gründe)* s. *causas adferre, commemorare.* At iidem Latini dixerunt tamen *adducere in sermonem, invidiam, vituperationem* ap. Cic. Verr. III, 61 in. Sic *vocare in dubium, vocare aliquem in crimen, in suspicionem,* apud Ciceronem; it. Cic. Orat. II, 9 in. dixit: *Eadem facultate* scil. dicendi *et fraus* (i. e. *scelus) hominum ad perniciem et integritas ad salutem vocatur: vocari ad perniciem* est *ins Verderben gestürzt* et *ad salutem vocari errettet werden.* Sed quomodo possum *aliquid in dubium* proprie *vocare?* Quomodo *scelus ad perniciem vocari* et *integritas ad salutem vocari potest?* Nonne *τὸ vocare* aeque hic durum est, atque illud nostrum *eine Stelle anführen, Gründe anführen?* Usus dicendi est tyrannus, cui parendum est, et cui omnes adeo regulae parere coguntur. Cf. quod supra dixi de nostro *ein Bißchen (parvus bolus) Wasser, Verstand.* Usus loquendi venit a plebe; et, quamquam eruditi h. e. Philologi eum corrigere conantur, tamen omnia corrigere non possunt, quia a) Critici s. Philologi sero oriuntur, postquam lingua ipsa diu jam in usu fuit; b) Critici minimam partem populi constituunt; sed usus loquendi a pluribus, non a paucioribus, pendet. Hinc explicari potest, quod Philologi interdum de duritie dictionis et tropi cujusdam queruntur. Accedit, quod saepe ne scimus quidem, quid proprie, quid tropice, sit dictum, et a qua re vocabulum hoc vel illud translatum, ac, licet de propria ac prima notione vocabulorum et translatione eorum hinc atque illinc facta dicamus, tamen saepe nobis fatendum est, nos id non certo scire, sed tantummodo e contextu quodam aut e comparatione plurium notionum conjicere, vel Grammatici cujusdam auctoritate inductos id credere; v. c. *minas,* cum de *muris* dicitur, dicunt tropice

dictum: quia putant, propriam et primam notionem esse *comminationem, die Drohung*; at verisimilius est, *minas* proprie esse *pinnas muri eminentes*: hinc *eminere*, *imminere*, facile inde derivatur; et hinc *minae* pro *comminatione*: quia, qui superior est aliis, qui eminet, is saepe aliis minatur. Hinc multa fortasse, quae nobis *dura* videntur, priscis *plana* fuerint. Nolimus itaque priscos nimiopere vituperare. Sic reprehendunt nonnulli Horatium, quod in Epist. I, 1, 39 dixit:

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit, Si modo culturae patientem commodet aurem. — *Buchn.* de *commutat. ratione dicendi* p. 49 hic putat peccatum esse, quia *ferus* translatum sit a *brutis*, (ab *animalibus* male ait *Heinecc.* I, 2, 30 *** p. 152 memorans Buchneri hanc animadversionem) *mitescere* a *fructibus* (a *frugibus* male Heinecc.), *cultura* ab *agris*. — At quis primum certo scit, *ferus* proprie de *brutis* dici, et Horatium similitudinem horum in hoc vocabulo cogitasse? Forsitan Horatius nihil aliud cogitavit, quam *hominem expertem disciplinae*, *culturae*, ut nos dicimus *ein wilder Knabe, wilder Mensch*, ubi non statim *bruta* cogitamus. Deinde nec certo scimus, an *mitis*, *mitescere*, proprie de *fructibus*, h. e. *pomis*, et *colere* de *agris* et *hortis* dicatur. Sed, etiam si hoc certum sit, *mitescere* saltem et *cultura* egregie sibi congruunt; nam *mitia* i. e. *matura*, et *immitia* i. e. *acerba*, *non matura*, *poma* dicuntur: et *colere* de *hortis*, ut de multis aliis rebus usurpatur, quae diligenter curantur.

SECT. XIII

De Metonymia f. *translatione vocabulorum ob conjunctionem rerum externam.*

Metonymia (Μετωνυμία) est *commutatio rei cum re ob conjunctionem externam*; seu magis perspicue: est *genus translationis, qua res cum re*, seu *nomen rei potius cum nomine alius rei*, interdum *commutatur*, *quia inter utramque est quaedam conjunctio*, non quidem illa integralis et essentialis (ut in synecdoche), sed tantum *idealis et relativa quaedam*, h. e. quia alteram sine altera non cogitare possumus, atque ita facile res ea, quae pro alte-

ra

ra ponitur, hujus simul notionem nobis in mentem revocat. Hinc intelligitur 1) hanc commutationem interdum tantum, nec in omnibus rebus, inter quas ejusmodi conjunctio intercedit, locum habere; sed in iis fere, quarum commutatio usu loquendi jam stabilita est: 2) contextum semper talem esse debere, ut commutationem facile agnoscas, h. e. vocabulum aliquod adesse oportere, quod doceat statim, alterum metonymice explicandum esse. Iam consideremus istas res inter se commutandas, in eoque sequamur ordinem consuetum:

I) Inter *causam efficientem* rei, v. c. *auctorem, inventorem*, et *rem ipsam* ab illa *effectam* est *conjunctio externa* s. *relatio quaedam*, h. e. neque hanc sine illa, neque illam sine hac, cogitare possum. Hinc *interdum* (sic in hoc tropo ubique loquendum, quia non ubique licet) illa pro hac et haec pro illa usurpatur: h. e. nonnulla vocabula causam efficientem notantia pro vocabulis effectam rem indicantibus Romani posuere et contra: quos, quatenus nos hodie decet, imitari licet. V. c.

a) *Causa efficiens* pro *re effecta;* v. c. *Homerus* est auctor *Iliados* et *Odysseae* etc. Quae carmina qui vidit, legit, potest dicere *vidi Homerum* i. e. *carmina Homeri.* Sic *Virgilius* est *legendus* pro *Virgilii carmina* legenda sunt. Sic *Faber* pro *Lexico Fabri.* — At non dicere possum: *Drakenborchius* pro *notis ejus in Livium:* nisi sermo ante fuerit de Livio: nec dicere licet ubique *Melanchthonem* pro *locis ejus theologicis.* Ergo tantum licet ponere *auctorem* libri pro *libro*, si uterque valde notus est; si ille nihil aliud praeterea scripsit; si liber est memorabilis et usu tritus, vel si saltem contextus docet, per scriptorem intelligi debere librum ejus, v. c. *In legendo Livio tibi commendaverim Drakenborchium et Dukerum:* ubi aperte intelliguntur *eorum notae.* Sic *lingua* est effectrix *sermonis:* hinc *lingua latina* pro *sermone latino.* Sic prisci posuere *Cererem* pro *frugibus* et *pane*, *Bacchum* pro *vino*, quia auctores harum rerum putabantur; *Vulcanum* pro *igne*, *Musas* pro *literis*, *Venerem* et *Cupidinem* pro *amore* etc. — At praedicata addita hoc debent declarare, v. c. *edere Cererem*, *Ceres aqua marina corrupta*, *bibere Bac-*

 chum,

chum, animos recreat Bacchus, Vulcanus evertit tecta, incendit etc. Quaeritur hic, an nos hos deos eodem modo hodie ita usurpare debeamus. Quaeritur etiam, annon pari jure *Schwarzius*, inventor pulveris illius pyrii, pro hoc poni possit? Vix putaverim.

b) *Res effecta* pro *causa efficiente* ponitur interdum, vel potius poni videtur; v. c. *Umbra* dicunt poni pro *arbore* scil. *densa*, frondibusque densis ornata: quia alioqui non possit umbram efficere. — At semper tamen *umbra* proprie intelligenda, non *arbor:* et quid nos cogit, v. c. *in umbra jacere, umbra recreare membra*, semper explicare: *sub arbore jacere* etc.? *Arbor* per se cogitatur. Non autem hic *umbram* pro *arbore* poni vel inde patet, quod dicitur *in umbra jacere:* an possimus dicere: *in arbore jacere?* quod dicendum foret, si *umbra* plane commutaretur cum *arbore*. — Sic *pallor* pro *timore* dicitur poni, quia est hujus effectus. — At 1) tum non de omni timore dicendum foret, sed de *gravi* tantum, vel potius de *angore animi repentino*, vel *terrore:* hic enim *pallidum os* reddit. 2) semper tamen *pallor* ipse proprie intelligitur: cur itaque non proprie intelligamus *pallorem*, quotiescunque occurrit? Cur tantopere gaudemus vocabula commutare sine necessitate? Pertinent huc *adjectiva* nonnulla, v. c. *tristis hyems, tristis senectus, pallida mors* pro *tristes, severos, pallidos homines reddens.* Possit et *tristis hyems, tristis senectus*, per prosopopoeiam explicari, ut nostri dicunt: *ein strenger, trauriger Winter, das finstere, ernsthafte Alter.*

Huc pertinet in primis commutatio *antecedentis* et *consequentis*, quia *antecedens* simile est quodam modo *causae*, et *consequens effectui.* Scilicet quidquid rem aliquam ita *antecedit*, ut haec vel necessario vel fere semper fieri soleat, quodam modo *causa* dici meretur, quemadmodum *res* ita inde *consequens* nomen *effectus* non male gerere potest. Hinc, si alterum *ob usum dicendi* ponitur pro altero, hoc statim intelligitur; hincque commutationi utriusque, licet per se contra subtilitatem et veritatem, atque hactenus vitiosa, sit, tamen, quia perspicuitas non offenditur, ignosci potest. Hujus commutationis, quae in omnibus linguis longe frequentissima est, exempla pauca adferamus:

a) *Antecedentis* pro *consequente:* v. c. *vale dicere* pro *abire*, vel *abire velle:* quia, qui *abit*, antea solet *vale dicere.* Sic et nostri: *ich werde mich empfehlen* pro *fortgehen:* it. *Abschied nehmen* pro *eodem.* Sic *memorem esse*

pro

pro *gratum esse, gratias agere, gratiam habere;* quia, qui vere *memor* est beneficii, is *gratiam habet:* it. *oblivisci beneficia.* i. e. *immemorem esse;* sic nostri: *Vergiß die Wohlthaten nicht, ich werde diese Gefälligkeit nie vergessen*, i. e. *semper ero gratus.* Potest tamen hic etiam dici *signatum* poni pro *signo:* quia *gratus animus* est signum *memoris:* et *ingratus* signum *oblivionis.*

b) *Consequentis* pro *antecedente;* v. c. *cadere* in praelio pro *caedi, interfici:* quia caesi humi cadunt. Sic nostri *fallen,* it. *bleiben* pro *getödtet werden im Treffen;* quia, qui interficitur in praelio, is ibi *manet*, nec inde revertitur. Sic *sepultus* pro *mortuo* dicitur; idque interdum gravius: quia, qui moritur, etiam apud nos sepelitur. Et quia apud priscos Romanos corpora mortuorum cremabantur quidem, at ossa eorum et cineres deinde humabantur: hinc videntur interdum Romani *humatum esse* pro *crematum esse* posuisse, quia illud post hoc *semper* fiebat: hinc Cicero in loco de Legg. II, 22 supra memorato dicere poterat, omnes *sepultos* i. e. *crematos* suo tempore dici *humatos.* At hinc non sequitur, *humari* esse i. q. *cremari,* quemadmodum *cadere* non plane est idem, quod *interfici* etc. Per negligentiam dicendi tantum ita locuti sunt. Sic *erubescere* pro *pudere;* v. c. *erubuit* i. e. *puduit illum;* quia *rubor vultus* sequitur plerumque *pudorem.* At non propterea *erubuit* et *puduit illum* plane synonyma sunt: nec illud nisi de *magno pudore,* vel *pudore* hominis ingenui, qui ruboris istius capax adhuc est, dici potest. Neque tamen video, cur *erubescere* non de *rubore* proprie intelligamus: nam ad hunc proprie respicere omnes ita loquentes, nec ad pudorem simpliciter, manifestum est.

Ceterum haec commutatio et antecedentis cum consequente et consequentis cum antecedente valde commendanda est: nam

a) posterior commutatio, scil. antec. cum conseq., s. usus consequentis pro antec., ad gravitatem orationis valde prodest: quia ideam antecedentem silens et statim consequentem memorans, atque ita rem celerius tradens, animos auditorum repente occupat magisque movet. Quid quaeso gravius est: *caeditur vir fortiter pugnans?* an *cadit, vir fortiter pugnans?* In hoc plus sentio, quam in illo. In *cadit* cogito *τὸ caedi* mea sponte, non in hoc *illud.* Sic quid gravius est: *Reversus statim domum amici intro: hic obstupesco audiens, eum diu sepultum esse:* an — *eum diu mortuum esse?* Nonne hoc in illo per se intelligitur?

 b) Utra-

b) Utraque commutatio et antecedentis cum consequente et hujus cum illo *suavitatem* dicendi dupliciter adjuvat: 1) *variatione:* quae per se suavis est: v. c. quando modo dicitur! *mortuus est, vivis ereptus est, vita excessit* etc., modo *nobiscum non amplius est, nos reliquit* etc.: haec duo posteriora sunt consequentia τῦ *mortuum esse*, et *vita excessisse.* Sic *librum scribere* vel *conficere* et *librum edere* possunt commutari, quia, qui librum *scribit*, eum plerumque *edit*, vel qui librum *edit*, eum plerumque *scripsit.* 2) *euphemismo* s. humanitatis significatione, quae per illam commutationem consequentis et antecedentis valde adjuvatur: nam ita ideae injucundiores cum jucundioribus, saltem cum minus tristibus, commutari possunt; v. c. *beatus pater* pro *mortuo; abire in sedem beatorum: ponere id, quod mortale erat* pro *mori:* ubi consequens pro antecedente positum est. Sic *Venus* et *amor* pro *coitu* honeste dicitur; ubi est antecedens pro consequente.

II) Inter *rem* e quadam *materia factam* et inter hanc *materiam* ipsam semper est eiusmodi conjunctio idealis s. *relatio,* ut illa sine hac non possit cogitari: hinc interdum materia pro illa ponitur. V. c. *aurei numi. vasa aurea, argentea, stannea* non sine idea *auri, argenti, stanni* cogitari queunt: hinc factum est, ut *aurum, argentum* etc. pro illis usurparetur, v. c. *convivium splendet argento,* i. e. *vasis argenteis* etc.; sic apud nos: *sie haben schönes Silber, Zinn,* i. e. *multa vasa argentea et stannea; einen in Golde bezahlen, in Silber,* i. e *numis aureis, argenteis; sich in Seide tragen, in lauter Seide gehen,* i. e. *in seidenen Kleidern.*

Hic not. 1) qui rem diligentius considerat, facile videbit, istum loquendi modum, v. c. *aurum* pro *aureis vasis, numis* etc.; esse valde indefinitum, ac per se valde obscurum, nisi contextus ope veram notionem colligere liceret; atque ita magis *negligentiae* quam *elegantiae* signum esse. Hinc plane vitiosus iste modus dicendi foret, nisi usus loquendi, tyrannus ille, vitia subinde excusari, atque adeo interdum pro virtutibus haberi, juberet. 2) non ubique convenit *materiam* ponere pro *rebus* inde *confectis;* sed tantum in nonnullis usu receptis: ut *aurum* pro *numis, vasis aureis* etc. Non igitur dicere licet *atramentum* pro *literis;*

teris; non *chartam* pro *libris*, nisi forte per contemtum aut jocum; non *lignum* s. *materiam* pro *domo;* non *vitrum* pro *fenestra;* non *aurum* pro *annulo aureo.* Cur? quia perspicuitas prohibet: ac profecto, licet *aurum, argentum* etc. pro *numis, vasis* etc. ponatur, tamen hic non tam *numorum, vasorum,* quam potius *auri* et *argenti,* ratio habetur: nec hic respicitur ad *rotundam* figuram numorum, ad *imaginem* etc., sed tantum ad *materiam.* Ergo commutatio vocabulorum et idearum magis esse videtur, quam vere est.

III) Inter *locum* et *ea, quae in illo loco semper reperiuntur*, saltem ibi perpetuo esse cogitantur, est quaedam relatio s. conjunctio idealis, quia locum non sine illis, nec illa sine isto loco, cogitamus. Hinc iste *locus* interdum, i. e. ob negligentiam et celeritatem dicendi, pro *illis* ipsis ponitur.

V. c. *orbis terrarum laetatur*; nos, *alle Welt freuet sich,* i. e. *homines;* sic et Francogalli *tout le monde.* Sic *coelum nosse* it. *stellas;* it. *den Himmel anrufen, der Himmel wird sorgen*, ut nonnulli non satis reverenter loquuntur, pro *Gott anrufen, Gott wird sorgen*, quia *coelum* pro domicilio dei habetur. Sic *Roma* pro *Romanis*, *Gallia* pro *Gallis* etc. — Not. Hujusmodi formulae ortae sunt ab negligentia, nec, nisi usus jam recepit, illas usurpare debemus: repugnant enim perspicuitati h. e. elegantiae.

Huic similis est permutatio *domini* s. *possessoris domus* ac *rei familiaris* pro *hac domo* ac *re ipsa* et contra, propter eandem relationem s. conjunctionem idealem. At 1) praedicata et alia verba addita debent hoc declarare, 2) usus loquendi debet consentire, 3) raro ita, nec fere nisi a poetis, vel per jocum, vel etiam in sermone vulgari ita dicitur. V. c. *Claudius pependit venalis* ap. Suet. i. e. *domus* vel *praedium ejus: Ucalegon ardet* i. e. *domus Ucalegontis,* ap. Virgil.: it. *hospes ardet* i. e. *domus hospitis*, ap. Horat., ut nostri *abbrennen* de homine quoque *er ist abgebrannt;* ubi *τὸ pendere venalem* et *τὸ ardere* cum contextu docent, non de *hominibus* ipsis accipiendum esse *τὸ Claudius* et *τὸ Ucalegon.* Sic et nostri alicui, quem domi non invenerant, interdum dicunt: *ich bin bey dir gewesen,* h. e. *in deinem Hause.* Ita et Latini, v. c. Terentius. Huc referri potest *debitorem dissecari debere*, i. e. *ejus bona;* sic

sic *comedere aliquem*, i. e. *alicujus rem familiarem:* est hyperbolica et jocosa locutio, ut nostri: *einen bald auffressen;* cui quodam modo similis est: *cantherium comedere* ap. Cic. ad Div. VIIII, 18 i. e. *pecuniam* pro eo *acceptam* et *bona comedere* Horat. I epist. 15, 40. Nec nostri aliter, in primis plebeji.

IIII) Inter eum, qui exercitui vel terrae praeest et inter hunc exercitum terramve relatio quaedam s. conjunctio idealis est: hinc interdum, h. e. in certis formulis dicendi, ille pro exercitu vel terra ponitur, et contra: v. c.

a) *Dux militum* pro *militibus*, si de re sermo est utrisque communi, v. c. *Scipio* major *fugavit Hannibalem; Scipio* minor *evertit Numantiam; Marius multa millia hostium cepit:* hic tribus imperatoribus tribuitur aliquid, quod militibus non minus atque adeo praecipue tribuendum est. At factum hoc tamen est Imperatoris consilio et jussu; ex regula illa: *Quod quis per alium facit, id ipse fecisse putatur ac putandus est:* quemadmodum, qui domum sibi aedificandam curat, *aedificare* dicitur, nostris *er baut*, licet per alios aedificet vel aedificari curet; sic *dux belli*, licet per milites hostes fuget, tamen eos ipse potest dici fugasse, quia sine ejus jussu et cura id fieri non potuisset. Sic *dux fugatus est*, nostri: *ist geschlagen worden*, tanquam solus dux fugatus sit. — At in omnibus istis formulis dicendi, in quibus dux militum aliquid solus fecisse vel passus esse dicitur, quod toti exercitui commune est, et quod milites simul fecerunt vel passi sunt, debent praedicata talia esse, ut adpareat, de exercitu toto, nec de solo duce, sermonem esse, v. c. *pugnare*, *fugare*, *fugere*, etc. sunt adtributa militum aeque ac ducis: deinde res ipsa docet, ducem solum non pugnare, non solum hostes fugare posse etc.

b) *Terra tota* pro *rege*, *principe*, qui ei praeest, interdum, h. e. si praedicata apta sunt, dici potest. V. c. *Gallia bellum gerit, instruit exercitus, classes, bellum indixit, pacem fecit* etc. pro *Rex Galliae bellum gerit, instruit exercitus, classes*, etc. Docent hoc praedicata *bellum gerit, instruit exercitus, classes, bellum indixit, pacem fecit:* nam haec non nisi de regibus ac summam potestatem habentibus dici possunt. Sed quaeritur, quae sit causa, cur *Gallia* dicatur *bellum gerere, instruere exercitus, bellum indicere* etc. pro *rex Galliae bellum gerit* etc.? Fateor, non accuratam

istam

istam rationem dicendi esse, et vere subtilitati h. e. veritati repugnare proprie. At, quia rex tanquam *caput regni* omnia *publica*, nam in iis tantum ista commutatio locum habet, nomine regni agit, ac rex Galliae non nisi nomine totius Galliae *bellum gerit*, *indicit*, *pacem fecit* etc. vel *gerere, indicere bellum, pacem facere* creditur; ac quia simul omnes cives Galliae participes hujus vel belli vel pacis fiunt: hinc toti regno quodam modo tribui id potest, quod rex solus egit. — Sed istam commutationem, qua regni nomen pro regis nomine ponitur, non ubique locum habere, sed tantum in publicis rebus, modo monuimus: hinc in privatis rebus non licet, v. c. pro *Rex Galliae pedum dolore laborat, aegrotat, mortuus est*, non dici potest: *Gallia pedum dolore laborat*, *Gallia aegrotat*, *Gallia mortua est*. Hae enim sunt res, quae nomine totius regni non fiunt: hinc perspicuitas postulat, ita non dici. Hoc accuratius explicandum putavi, quia nuspiam accurate explicatum videram. Sic nec *rex* pro *regno* dici potest: at pro *exercitu*, licet eum ipse non ducat, v. c. *rex Galliae* dici potest *fugasse hostes, urbes expugnasse, fugatus esse* etc., licet per totum bellum ne interfuerit quidem exercitui. Dici ita saltem permittit usus loquendi, quia rex, licet non exercitum ipse ducat, tamen ejus summus dux est: et hic valet regula superior: *quod quis per alios agit, id ipse egisse putatur et dicitur*.

V) Inter *signum rei notabile* et *rem* ipsam isto signo notatam est relatio s. conjunctio idealis: hinc, si *signum* illud *certum*, *notum*, et *perpetuum* est, potest hoc pro re, eo signata, interdum, h. e. ubi usus fert, usurpari.

V. c. prisci dixere *lauream* pro *victoria*, *fasces* pro *imperio* et *magistratu summo*, *togam* de *pace*, *sagum* de *bello*, *apicem* de *sacerdotio*, it. *arma* de *bello*, quia prisci non nisi *belli* tempore *arma* sumebant. An haec omnia nostra aetate usurpari possint, dubito, cum *laurea*, *fascibus*, *toga*, *sagis*, *apice* non amplius utamur, et *arma* hodie pacis tempore quoque sumantur et gerantur. Ergo *inter arma silent leges* melius convenit dicere priscis quam nostris temporibus. Sic Gallis *le Cordon bleu* de *ordine quodam equestri*: sic *pallor* pro *terrore repentino* et *angore animi*, quia signum ejus est: sic *erubescere* pro *pudere* interdum poni potest, quia *rubor oris* est signum *pudoris*: sic pro *ver est* dici possit *violae florent*; cf. Hor. I od. 4, ubi plura signa veris.

Sic *luna lucet* dici possit pro *nox est;* cf. plura apud poetas, v. c. Ovid. Met. VII, 187 — *nullo cum murmure sepes, Immotaeque silent frondes, silet humidus aër, Sidera sola micant,* h. e. *media nox erat:* eleganter!

VI) Quia inter *tempus*, quo *res aliqua agitur*, et *rem illam ipsam* aliqua relatio ac conjunctio est: hinc etiam *tempus* istud pro *re* ista dici posse vulgo dicunt. — At ego semper puto *tempus ipsum* proprie intelligi debere (poetas hic non curo); v. c. *diem* vulgo dicunt saepe pro *re*, quae ista die fit, poni. Videamus exempla.

Homo, qui certo die ad supplicium ducetur, *horret istum diem*, i. e. *supplicium*, ut ajunt. — Recte: horret supplicium; at nonne ei ipse dies propterea horribilis quoque est? Sic *diem* pro *judicio* dici putant, v. c. *instat dies*, i. e. *judicium*. — At tamen semper *dies* proprie intelligitur, quod adparet e praedicatis, quae huic vocabulo adduntur. Phaedr. I, 16 extr. ovis ait lupo et cervo: *ubi vos requiram, cum dies advenerit*, h. e. *dies solutionis*. Ernesti in Clave Cic. in hoc Ciceronis loco ad Div. I ep. 2 §. 7: *is dies honestissimus nobis fuerat in senatu*, τὸ *dies* dicit poni pro *eo, quod in die fit;* explicatque: *quae eo die in senatu acta sunt, nobis honestissima fuere.* — Recte in universum: at quid, quaeso, hic opus est metonymia? idem sensus, et fortasse paulo pulchrior, efficitur, si ad verba vertas: *dieser Tag hat mir im Senat große Ehre gemacht.* Sic nos quotidie fere loquimur, et quisque nos intelligit. Cur igitur mutemus? Non debemus numerum significationum verbi sine necessitate augere: quo major eorum sit numerus, eo plus perdit *elegantia:* haec eligit aptissima quaeque verba; quae si pro libidine cum aliis commutamus, ubi illa tamen praeclaram sententiam continent, nonne ita elegantia tandem pereat necesse est? Et prisci saepe coguntur hodie aliquid dicere ac cogitare, quod forsitan non dixerunt nec cogitarunt.

SECT. XIIII

De Synecdoche s. translatione notionum ob arctiorem conjunctionem.

Synecdoche (Συνεκδοχή) est *id genus translationis, quo duae notiones s. res consuetudine vulgari inter se interdum*

terdum permutantur ob conjunctionem earum intimam et essentialem h. e. *talem, ut altera sine altera esse nequeat, et, una pereunte vel deficiente, altera quoque vel pereat vel imperfecta saltem sit.* Talis conjunctio est inter *Totum* et *ejus partes:* atque quodam modo ob similitudinem aliquam inter *genus* atque *ejus* et *species* et *individua.* Ponitur igitur interdum, h. e. si usus loquendi et perspicuitas admittit, *Totum* pro *parte, pars* pro *Toto, genus* pro *specie, species* pro *genere* et *individuo,* et *individuum* pro *specie.* Dixi *interdum:* nam *interdum* tantum vel raro haec commutantur, et plerumque modo commutari videntur iis, qui non satis adtendunt. Nam plerumque *pars,* quae pro *Toto* dicitur poni, de *parte* proprie explicari potest sine ullo adjumento synecdoches. At interdum eruditi nolunt priscos ad verba explicare: hinc ad novas significationes inveniendas et cumulandas ad tropos confugere coguntur, cum cogitare deberent, priscos in deligendis vocabulis ita diligentes fuisse, ut ea cum aliis temere commutare et confundere nefas esse videatur. Magna cautione in hoc tropo opus est.

I) *Totum* ponitur pro *parte:*

V. c. *homo* pro *corpore* vel *animo hominis,* per usum loquendi: ut *heri pater meus sepultus est,* i. e. *patris corpus:* nam animus, altera pars patris, non simul sepultus est. Sic *pater meus nunc fruitur communione angelorum,* i. e. *patris animus.* Sic *mater mea laetatur,* i. e. *animus matris: offendere aliquem,* i. e. *alicujus animum,* ut et prisci rectius dicunt. *Milites multi vulnerati sunt,* i. e. *militum corpora;* sic *elephantus* pro *ebore, fons* et *fluvius* pro *aqua fontana* ac *fluviatili,* v. c. *bibere fontem, fluvium,* i. e. *particulam fontis, fluvii,* s. *aquam fontis, fluvii.* — Quis non videt, istas formas omnes esse filias negligentiae et breviloquentiae, at propter usum loquendi a plebe invectum, necdum satis purgatum et politum, excusandas et tolerandas, quia perspicuitas non valde laeditur: intelligimus enim eos, qui breviter et indefinite sic loquuntur: *pater est sepultus; mater fruitur comm. angel.* Debebant dicere *pater, qua corpus, est sepultus: mater, qua animum, fruitur*

tur cet. — Sed hinc etiam videmus, quam imperite agant ii, qui in tropis omnibus ornatum et elegantiam, nescio quam, ponunt, et, quidquid tropicum est, id pulcherrimum aliisque vocabulis longe praeferendum esse opinantur.

II) *Pars rei* pro *tota re* interdum ponitur vel poni videtur, v. c. *limen* et *tectum* pro *domo; mucro* pro *gladio; puppis, prora, carina* pro *nave; caput* pro *homine*. — At ista commutatio vel in nonnullis formulis dicendi vel tantum hactenus valet, quatenus pars illa contextui optime convenit et ad eam magis, quam ad totam rem, respicitur, ut adeo, si recte judices, *pars* non tam pro *tota re* poni, quam proprie dici, videatur. Exempla hoc docebunt.

a) *Caput* pro *homine* dici dicunt. Recte. Saepe *caput* pro *homine* dicitur: at vel in nonnullis tantum formulis dicendi, v. c. *exactio capitum* Cic. ad Div. III, 8 i. e. *Kopfgeld, Personensteuer:* cf. Liv. II, 33 extr. ubi est, *sextantibus collatis in capita* i. e. *auf jede Person:* vel cum nonnullis adjectivis, v. c. *caput liberum* i. e. *liber homo*, Cic. Verr. II, 32: *ridiculum caput*, Terent. And. II, 2, 34: *festivum*, Terent. Ad. II, 3, 8: *noxium*, Liv. X, 40: *carum*, Virg. Aen. IIII, 354; vel in numerando, ac partiendo, ut nostri *ein Corps von 1000 Köpfen* cet. v. c. *capitum Helvetiorum millia* 263, Caes. B. G. I, 29; sic *in capita descripsisse* Cic. Verr. III, 92. Sed hae omnes videntur proverbiales locutiones: nec hinc sequitur, in universum *caput* pro *homine* dici posse: v. c. non dixerim *aegrotum caput* pro *aegroto homine* cet. In nonnullis videtur proprie ratio *capitis* esse habita, v. c. *caput festivum:* nam *festivitas* est proprie in *mente*, et mens in capite putatur habitare. Sic nos: *er ist ein guter Kopf, er ist ein eigensinniger, wunderlicher, veränderlicher, närrischer Kopf* etc.: ubi itidem ad *animum mentemque*, in *capite*, e vulgari opinione, habitantem, respicitur.

b) *Limen* pro *domo tota* poni putatur, ut et *tectum* (propr. *Dach*). — Si rhetores dicerent: *limen domus transire, tectum subire*, dici posse pro *domum intrare*, recte dicerent: quia, qui *limen transiit* vel *tectum domus subiit*, is domum quoque intravit. At propterea *tectum* (si est propr.

propr. suprema pars domus, ***das Dach)*** et ***limen*** non ponuntur pro ipsa *domo*, ita, ut pro hujus synonymis habere possint. Hoc si esset, dicere possemus: ***limen aedificare*** i. e. *domum;* vel ***habitare in limine amplo, pulchro***, pro ***habitare in ampla, pulchra domo.*** At nemo ita loqui potest. Sic nec dicitur fere ***tectum intrare, tectum emere***, pro ***domum***, si quidem ***tectum*** propr. pars domus esse debet. Imo ***proprie*** ubique, praeterquam apud poetas interdum, ***limen*** et ***tectum*** *(Dach)* ponitur: idque declarant praedicata ***tecto*** et ***limini*** addita, quae ***tecto*** et ***limini***, non *domo toti*, proprie conveniunt, v. c. ***subire***, i. e. ***unter etwas gehen***, de ***tecto: transire*** de ***limine:*** nam ***tectum subimus*** et ***limen transimus*** intrantes domum: at ***domum*** non ***subimus***, non ***transimus***, quando intramus. Ac ne intrat quidem domum, qui ejus limen transit, sed tantum incipit intrare. Non igitur ***limen*** et ***tectum*** *(Dach)* cum ***domo*** vere commutantur, v. c. si cui dico: ***ne accedas ad limen***, hoc non plane idem est quod ***ne intres domum meam***, sed illud multo gravius est, indicatque, me jubere eum ne domus quidem primam partem adtingere. Quod ad ***tecta*** adtinet, ea 1) hominibus ad urbem aliquam versus proficiscentibus prius adparent, quam ceterae domus partes: hinc proficiscentes dicere possunt: ***tecta jam conspicere licet:*** et, quia haec cum domibus ipsis conjuncta sunt, propterea hae simul per se intelliguntur: 2) ubi domus incenduntur, in earum ***tectis*** prius vulgo quam in ceteris earum partibus incendium adparet: hinc locutiones veniunt: ***tecta adparent, tecta incendere.*** Quia tandem, qui domum meam intrare vult, ejus limen transeat necesse est: hinc, per metonymiam antec. pro consequente, interdum ***limen transire*** dici potest pro ***intrare domum.*** Et quia, qui ***domum intrat***, simul ***tectum*** ejus ***subit:*** hinc ***subire tectum*** pro ***intrare domum*** interdum dicere licet. At semper cogitare debent tirones, propterea has locutiones pro iisdem plane habendas non esse. Not. Hactenus disserui de ***tecto***, ut ***parte domus suprema*** *(Dach)*, quatenus, e mente aliorum, ponatur pro ipsa domo. Longe aliter se res habet, quando ***tectum*** per se est propr. participium, hincque omnis ***locus tectus***, ac deinde locus tectus ibi habitandi causa, *Haus, Wohnung:* quae significatio non a ***tecto***, parte domus, *(das Dach)* venit, sed per se in ipso vocabulo inest, ut jam dictum. Tum vero Verba eadem addi possunt, quae vocabulo domus addi solent, v. c. ***intrare tectum;*** sic ager incultus sine tecto, Cic. Rosc. Com. 12; multis locis ne tectum

tum quidem adcipio, Cic. Attic. V, 16: sic ***in vestra tecta discedite*** Cic. Catil. III, 12 extr. i. e. ***in vestras domos***. Recte itaque ***tectum*** pro ***domo*** interdum dicitur sed propterea non ita, ut pars pro Toto ponatur.

c) ***Mucro*** dicitur poni pro ***gladio toto***. — Perperam et indefinite. Quis enim dicat v. c. ***mucronem mihi emi?*** Semper, ubi ***mucro*** pro ***gladio*** poni videtur, ***mucronis*** proprie ratio habetur et proprie ***mucro*** intelligitur, v. c. ***mucrone aliquem ferire, vulnerare***. An hoc semper toto gladio fit? nonne ***mucro*** proprie accipi potest ac debet? Verum quidem est, ***mucronem*** esse partem gladii, ac propterea simul gladium saepe intelligi: ac vulgo etiam apud nos dici: ***er hat ihn mit dem Degen gestochen*** pro ***mit der Spitze des Degens***. At hoc est negligenter dictum. Quis hanc loquendi consuetudinem curat? Hic enim de ***subtilitate*** explicationis sermo est. Sic ***intentare alicui mucronem*** est ***tentare aliquem mucrone ferire***. Ego in priscis interpretandis nondum coactus sum ***mucronem*** de ***gladio ipso***, nulla mucronis habita ratione, explicare.

d) ***Prora, puppis***, et ***carina*** vulgo dicunt apud priscos dici pro ***tota nave***. — Non satis definite: addere saltem debebant, semper istarum partium proprie ab iis habitam, atque ita apud nos quoque habendam esse rationem. Quis v. c. dicat: ***aedificare*** vel ***emere puppim, emere proram, emere carinam*** pro ***aedificare*** vel ***emere navem?*** Imo nunquam ***prora, puppis, carina*** ponitur et ponenda est, nisi harum partium navis proprie habetur ratio. Sic omnes scriptores et prosaici et vero etiam poetae. Exempla dabimus. V. c. 1) Quando *gubernator navis* in puppi sedere dicitur, vel Cicero propter similitudinem ait, se in ***puppi*** sedisse, tanquam gubernatorem, i. e. se rexisse rempublicam: male nonnulli dicunt, ***puppim*** dictam esse pro ipsa ***nave***. Gubernator enim semper sedet in ***puppi*** ad clavum gubernaculi, non in tota nave: hinc accuratius longe est et elegantius dicere, gubernatorem in puppi sedere, quam in nave. Verum quidem est, qui sedeat in puppi, eum in nave quoque esse: at, qui in nave est, non semper est in puppi. Nec igitur commutare sine ulla necessitate licet. Sic verum quidem est, eum, qui ***manum pedemve*** meum tangat, tangere corpus meum: at propterea ***manus*** et ***pes*** non pro ***corpore meo*** ponitur: h. e. ***manus, pes***, et ***corpus*** non sunt synonyma. Sic ***dominus navis*** semper est in ***puppi:*** hinc apud Virgilium Aeneas semper in ***puppi*** versatur. Nun-

Nunquam neque ***dominus navis*** neque ***gubernator*** dicitur sedere ***in prora, in carina:*** cur ita non loquuntur prisci, si ***prora*** et *carina* pro ***nave*** simpliciter poni, omninoque ***pars*** cum *Toto* commutari, potest? 2) Quando navigantes a priscis dicuntur ***adpellere naves***, semper dicuntur ***puppes stare in litore, obverti litori,*** nunquam ***prorae*** vel ***carinae.*** Cur? quia adpulsuri navem circumagebant et puppim ad litus vertebant. Ergo ***puppis*** proprie ibi ponitur. Hinc ***proram advertere terrae*** Virgil. Aen. VII, 35 non est ***adpellere, landen,*** nondum enim adpellebant, sed ***navigare versus terram,*** ut deinde adpellere possent. Verba poetae sunt:

> *Flectere iter sociis, terraeque advertere proras,*
> *Imperat, et laetus fluvio succedit opaco.*

Consideretur in primis sequens locus Virg. Aen. VI, 3, ubi narratur, quomodo Aeneas ad Cumas classem suam adpulerit:

> *Obvertunt pelago (non litori) proras: tum dente tenaci*
> *Ancora fundabat naves, et litora curvae*
> *Praetexunt puppes. Iuvenum manus emicat ardens*
> *Litus in Hesperium.* —

Hic ***obvertunt pelago proras*** est i. q. ***proras vertunt*** in circumagenda nave ***ad pelagum versus***, atque ita ***puppes***, ut statim sequitur, ***ad litus versus.*** 3) *Carina* semper est ***infima*** navis ***pars,*** s. ***trabs illa, cui superstructa*** est navis, ***der Kiel:*** hincque praedicata illi adtributa quadrant, v. c. ***natat uncta carina.*** Haec enim pars navis proprie ***undis innatat:*** et ***uncta*** erat. — Profecto pauciora vocabula tropica haberemus, si vellemus loca priscorum saepius ***proprie*** intelligere et ad verba, quantum licet, h. e. subtiliter et accurate, explicare.

e) Alia praetereo, v. c. *latus* vel ***pectus*** perfodere: ubi non debemus cogitare, de *toto corpore* sermonem esse: et ***latus, pectus,*** pro *corpore* positum esse. Qui ***jugulum, latus, pectus*** transfodit, transfigit etc., an is ***totum corpus*** transfigit? — Si ita interpretari placet, nunquam priscos recte intelligere, nec unquam eorum cogitata imitando recte exprimere, possumus. Fateor, in priscis scriptoribus me *fere semper,* h. e. quantum perspicuitas patitur, singula verba proprie explicare solere, necdum me hujus consuetudinis poenitere. Priscorum verbis alia ubique substitue-

re,

re, atque ita illorum notiones cum aliis commutare, est illorum elegantiam evertere.

Pertinet huc quoque commutatio generis, speciei, et individuorum, ob similitudinem quandum cum Toto ejusque partibus; quia species et individua sunt partes generis quaedam.

I) *Genus* non raro ponitur pro *specie*, h. e. *nomen generis* tribuitur speciei: quia, quidquid convenit *generi*, id convenit etiam speciebus et individuis, v. c. *vir* saepe pro marito occurrit, etiam ap. Ciceronem. Pertinent huc *mortales* pro *hominibus*: cum tamen et bestiae sint mortales: sic *animalia* quae propr. et homines et bestiae sunt, pro *bestiis*. — Hinc quisque videt, 1) per se hoc dictum esse ambigue et obscure, nisi usus loquendi excusaret et cum contextu doceret, hic de bestiis, illic de *hominibus* tantum sermonem esse; 2) usum loquendi ac simul in primis contextum orationis sequendum esse: a quibus pendet omnis perspicuitas. Huc pertinet, quando Cicero *rempublicam*, (rectius *rem publicam*, quia sunt duo vocabula) h. e. rem pertinentem ad totum populum, pro *bello*, *provincia*, *aerario* etc. usurpat. Parum quidem diligenter: ac, nisi contextus explicaret, saepe non intelligeremus. — Nec tamen inde sequitur, *bellum*, *provinciam*, et *aerarium* esse plane synonyma *reipublicae (rei publ.)*, h. e. *rempublicam (rem publ.)* ubique pro *bello*, *provincia*, *aerario* poni posse. Imo *respublica* (vel accuratius *res publica)* semper tenet notionem *rei ad populum pertinentis*, *ei utilis*, *ejusve nomine agendae:* et non nisi tum *respublica* v. c. de bello dici potest, cum bellum est *res publica*, h. e. nomine populi s. totius reipublicae et propter ejus commodum ac dignitatem geritur. Hinc recte dico: *Pompejus rempublicam bene administravit:* at non dicere possum: *Sulla*, *Caesar*, *Iugurtha* etc. *multas respublicas (res publ.) gessere* pro *bella*. Hinc patet, *rempublicam (rem publ.)* non proprie posse commutari cum *bello*. — Huc accedit,

dit, quod vocabulo *reipublicae (rei publ.)*, si pro *bello* ponitur h. e. si belli notionem simul sustinet, semper a priscis ea praedicata adduntur, quae *reipublicae* (*rei publ.*) proprie conveniant, non quae *bello* proprie. — Contextus tandem is esse debet, ut intelligamus, notionem *belli* in illa simul latere, h. e. in notione *reipublicae* (*rei publ.*) simul ad notionem belli respici. Debet ergo vel ante de bello illo dictum vel bellum hoc satis notum esse, ut statim ejus notio per notionem *reipublicae* (*rei publ.*) in mentem revocetur. Sic et *peccare* pro *scortari*, *ebrium esse*, interdum, h. e. si perspicuitas addicit, per *euphemismum* dici potest, v. c. pro *scortari*, Horat. Serm. I, 2, 63 — *Quid interest in matrona, ancilla, peccesve togata?* — Sed per se patet, *peccare* non plane esse i. q. *scortari*, quia non dici potest *scortari in aliqua*. Sic per eundem euphemismum *amare* dicitur pro *scortari* et *amor* hodie saepe notionem *amoris illiciti* et *stupri* continet. Licet, ut paucis rem dicam, in *re publica bellum* aliamve rem, in *peccare* etiam *scortari* simul cogitare, propterea tamen nec *res publica belli* nec *peccare* τȣ̃ *scortari* est synonymum. Et sic in aliis.

II) *Species* pro *genere* vix poni potest, ob perspicuitatis legem, quia non, quidquid speciei convenit, idem generi toti convenit; nec haec commutatio fieri potest, nisi fere in proverbialibus locutionibus, ubi *species* est tam nota facta per usum loquendi, ut et in universum intelligatur. Et hoc puto fere non nisi in vocabulis, gentis cujusdam naturam, virtutes, ac vitia indicantibus, a priscis et hodie a nobis fieri solere. V. c. *punica fides* i. e. *fallax*: sic *graeca fides* i. e. *levis*: quia *Poeni* putabantur fallaces et fraudulenti et *Graeci* leves nimis esse. Sic *romano more loqui* ap. Cic. ad Div. VII, ep. 5 et 16 est *aperte*, *vere*, *proprie loqui*, s. ita *loqui*, *ut verba propria notione sumas*; ut nostri: *etwas deutsch heraus sagen*, i. e. *diserte*, *libere*, *aperte loqui*. Ac sic plura ejusmodi nomina certae genti propria in univer-

ſum uſurpantur, v. c. *ſpaniſche Schritte*, *franzöſiſcher Witz*, *türkiſch mit jemand verfahren* etc. Quae omnia vim proverbii quandam tenent. — An vero et alibi *ſpecies* pro *genere* per ſe poni poſſit, paene dubito. — Dicunt quidem vulgo, *abietem*, *pinum*, *quercum* etc., poni pro *arbore* vel *ligno quocunque*. — Male et valde indefinite. Quis v. c. dicat: *hyemis tempore abiete opus eſt* pro *ligno* in univerſum? Quis *arbores* e ſylva, in qua non niſi pinus naſcuntur, advecturus dicat: *Ego ex iſta ſylva aliquot abietes* vel *quercus advehendas curabo?* Quis hoc intelligat? Nonne hinc patet, non de omni *arbore* vel *ligno* promiſcue iſta nomina uſurpari poſſe, ſed ſemper *pinus*, *abietes*, vel *quercus* intelligi debere; quoties hae nominentur: v. c. cum poeta dicit: *uncta natat pinus*, intelligenda eſt proprie *pinus*, ſeu *navis e pinu* facta: ſic *abies* ſemper de *abiete* proprie. At vero, quemadmodum nulla *ſpecies arboris* pro *arboribus univerſis* dici poteſt, ita poetis aliisve ſimilibus ſcriptoribus, ſi de ſylva in univerſum, atque ita non de certa ac nota ſylva, vel etiam de *ficta* quadam ſylva loquuntur, liberum utique eſt, arbores, quaecunque in ſylvis eſſe ſolent, et quascunque putant ſuo conſilio et contextui optime reſpondere, eas nominare; v. c. *quercus*, *alnos*, *pinus* vel *abietes*. V. c. quando comparant aliquid cum torrente arbores proſternente, vel narrant, torrentem ſylvam aliquam fictam nobisque ignotam vaſtaſſe arboresque multas proſtraviſſe, vel de fulmine loquuntur arborem aliquam tangente: hic parum differt, utrum pinum, an alnum, abietem, quercum nominent; modo contextus ſibi conſtet. *Quercum* tamen in primis, ſi de fulmine ſermo eſt, vel ſi magnam torrentis vim exponere vel magnum virum, v. c. Aeneam malis non cedentem, cum arbore valida et tempeſtatis minas vimque contemnente comparare volunt, a poetis ob altitudinem et robur praeferri notiſſimum eſt. Sed vel hoc docet, quam diligenter in uſu *arborum*, licet in rebus fictis, verſari ſoleant

poetae,

poetae, ceteroquin usum dicendi interdum non accurate observantes. — Quod hic de *arboribus* dixi, valet et de *floribus*. Non quaevis species *florum* pro quovis flore usurpari potest; v. c. *lilium*, *rosa*, non simpliciter pro *flore* dicitur, sed proprie *lilium*, *rosa*, intelligitur ubique. Sic semper prisci. Ac stultum foret de horto *floribus* plane carente dicere: *noster hortus caret rosis* vel *caret liliis*. Nonne auditor quisque ita intellecturus esset ista verba, ut crederet, *in isto horto non nisi rosas* vel *non nisi lilia deesse*, sed alios tamen flores ibi esse, v. c. *violas*, *narcissos* etc.? At aliter se res habet, ubi sermo est de hortis fictis et Arcadicis: hic florum species fingi ac lilia, rosas, narcissos etc. pro libidine poni posse per se patet: modo contextus sibi constet et anni tempus permittat. Stultum enim foret ac ridiculum, in hortis, licet fictis, flores vernos tempore autumni et flores autumnales tempore veris ponere. Hinc multa alia explicari possunt, quae tanquam species pro generibus suis poni a vulgaribus et inelegantibus interpretibus dicuntur: v. c. *mare Myrtoum*, *mediterraneum*, *fretum Siculum* et *Gaditanum*, non pro *mari* simpliciter ponitur, sed ubi contextus et itineris ratio flagitat; v. c. is, qui *e Gallia* ad *Sardiniam* versus vectus est, non dicitur *mare Myrtoum* ingressus esse etc. Sic *arcus Cydonius* non tribuitur Britannis, Germanis, Helvetiis etc., sed iis, qui ob propinquitatem domicilii sui *arcu Cydonio* potiri potuerunt. — Haec copiosius explicanda putavi, quia multos non satis istas commutationes explicare vidi.

III) *Species* pro *individuo* interdum ponitur, quia, quod speciei convenit, id convenit quoque individuo. Quia vero haec commutatio est contra subtilitatem, atque ita contra perspicuitatem et elegantiam, hinc interdum vel potius raro occurrit, v. c. *urbs* pro *Roma* interdum a Romanis dicitur, sed non nisi tum, cum de nulla alia urbe intelligi possit; v. c. quando quis Romam ad amicum scribit: *scire velim*, *quid in urbe agatur:* vel

 quan-

quando Romae vel prope Romam vivens dicit: *in urbe omnia sunt salva* etc. At nemo v. c. in Asia, in Aegypto, vivens dicere potuisset: *omnes hae urbes sunt contemnendae prae urbe* i. e. *Roma:* quis hoc intellexisset? quia et alia oppida nomina *urbium* gessere. Sic et rustici prope urbem aliquam celebriorem habitantes dicunt: *ich gehe nach der Stadt:* et omnino omnes rustici ex urbe aliqua, v. c. *Berolino, Lipsia, Briga,* egressi, quando interrogantur, unde veniant, respondent: *ich komme aus der Stadt;* opponuntque *urbem* vicis suis. Non igitur simpliciter *urbs* pro *Roma* dicitur, quamquam prae ceteris minoribus urbibus hoc nomine insigniebatur, tanquam earum princeps et caput. Huc pertinet quoque *homo* pro *certo individuo,* v. c. *Petro, Marco* etc., per usum loquendi non accuratum, attamen semel receptum. V. c. quaerenti, an Petrum viderimus, respondemus: *non vidi eum,* vel *non vidi hominem,* pro *Petrum: ich habe den Menschen nicht gesehen.*

Referunt huc vulgo etiam, *poetam* dici pro *Homero* vel *Virgilio* ob excellentiam; quemadmodum *oratorem* pro *Demosthene, philosophum* pro *Aristotele,* dici putant. — Male: hoc enim ubique fieri vetat perspicuitas. Quis enim eum, qui dicere vellet *Homerum suavius canere Hesiodo,* intelligeret dicentem: *poeta suavius canit Hesiodo?* Quis, quaeso, hominem intelligeret, qui diceret, *se omnes poetas praeter poetam legisse,* vel *omnes oratores praeter oratorem,* vel *omnes philosophos praeter philosophum?* Quis sentiret, dictum esse pro: *praeter Homerum* vel *Virgilium, praeter Demosthenem* (vel etiam *Ciceronem*), *praeter Aristotelem!* Acute satis, vel forsitan nimis acute! Neque unquam veteres perspicuitatis longe studiosissimi ita locuti mihi videntur esse: sed v. c. adlatis aliquot versibus ex Homero, cujus carmina olim tam nota usuque trita erant, quam hodie vix Gellerti Fabulae esse possunt, addere breviter solebant: *ut poeta ait,* ut monerent lectores Homerum intelligendum esse: hinc vero non continuo sequitur, eos Homerum κατ' ἐξοχὴν ita simpliciter adpellare voluisse. Nam solebant etiam aliorum poetarum versus eodem modo in libris adferre, v. c. Xenophon, in Memor. Socr. versus

sus quosdam Hesiodi adferens, itidem addit: ***ut poeta ait.*** Quis hic *Homerum* intelligat? At hic intelligendus foret, si certum esset, eum simpliciter vocatum esse poetam. Ergo teneamus, ***poetam*** non simpliciter Homerum aut Virgilium notare, sed tantum, si ejus versus memorantur, atque ita quemque poetam, si celeber est, posse, omisso ejus nomine proprio, post recitatos ejus versus, si quidem notissimi sunt, ***poetae*** nomine insigniri. Sic v. c. possum de quodam magno, sed infelici, viro dicere: ***magnis tamen excidit ausis, ut poeta ait*** (scil. Ovid. Metam. de Phaethonte).

IIII) *Individuum* pro *specie* vel *genere* interdum occurrit: si quidem aliquis homo propter quoddam vitae genus, propter singulares virtutes, propter doctrinam eximiam etc. tam memorabilis tum suo tempore tum apud posteros factus est, ut ejus nomen, per proverbium quasi, in universum omnibus hominibus, illius vel similibus vel ad illius similitudinem prope accedentibus, tribueretur. V. c. *Varro* pro *viro magnae* et *latae doctrinae;* quia M. *Varro* talis fuit: sic *Cato* pro *homine severo* et *vitae sanctae:* sic *Maecenas* pro *patrono eruditorum magno:* sic *Hector* vel *Achilles*, pro *viro fortissimo* (at idea *regis* non omittenda: *Achilles* enim simul rex erat): *Nestor* pro *sapiente rege et simul sene:* non facile pro *unoquoque sene:* sic *Augustus* pro *bene imperante:* sic *Scipio, Hannibal, Caesar* etc., pro *magno duce belli; Cicero, Demosthenes,* pro *magno oratore; Virgilius, Homerus* pro *magno poeta epico; Aristoteles* pro *magno philosopho* etc. Et sic plures e recentioribus fingi possunt, v. c. *Eugenius, Melanchthon* etc. Dicere ergo licet: hic homo est *Cato, Cicero, Varro* nostrae aetatis etc.

Ad hunc tropum referuntur adhuc sequentia:

a) ***numerus incertus*** s. ***indefinitus*** ponitur interdum pro ***numero certo*** s. ***definito***. — At hoc valet tantum de formis dicendi nonnullis per vulgarem dicendi consuetudinem receptis ac proverbii vicem sustinentibus, v. c. nos dicimus ***tausend, hundert,*** pro ***valde multis: hundertmal, tausendmal,*** pro ***saepissime:*** sic et Latini dicunt ***centum, mille,*** it.

sexcenta, pro *valde multis* vel potius *innumerabilibus: centies, millies*, it. *sexcenties*, pro *saepissime*, vel potius pro nostro *unzähligemal*. V. c. *Cicero ita sexcenties loquitur* etc. — At not. 1) propria vis numeri indefiniti tamen quodam modo observari debet, v. c. homo *viginti* annorum, qui inde a duodecimo aetatis anno Lipsiam cum patre singulis nundinis profectus est, non dicere potest: *centies, sexcenties, millies Lipsiae fui*, pro *saepissime*. Nam discrimen inter 20 et 100, 600, 1000 annos intercedens nimis magnum est; at, qui octogies v. c. ibi fere fuit, ei magis liceat centies dicere, at nondum *sexcenties, millies*. De iis rebus, quae tam multae sunt, ut numerari non possint, recte dicas *sexcenta, mille, sexcenties, millies* i. e. *unzählige, unzähligemal*. — Hoc monendum erat, ne tirones temere ubique *sexcenta, sexcenties, mille, millies* pro *multis, saepissime*, uterentur. 2) Formulis receptis contenti esse debemus; v. c. non *quadragies* dicere pro *saepissime*, nec *quadraginta, septuaginta* etc. pro *multis* vel *innumerabilibus*; nam, si ita diceremus, auditores fortasse crederent, numerum hunc proprie intelligendum.

b) numerus *rotundus*, qui vulgo dicitur, pro numero vel paulo majore vel paulo minore interdum ponitur. V. c. *mille homines* pro *paulo pluribus* vel *paucioribus*: *Centumviri* ap. Romanos dicebantur quidam *judices*, cum essent proprie *centum* et *quinque*; et 72 interpretes illi librorum sacrorum vocantur vulgo 70. — Quisque videt, hunc dicendi modum esse cum praecedente, si recte judicas, eundem, et utrumque non satis accuratum, atque ortum per negligentiam et studium breviloquentiae: neque ita pro *elegantia* habendum; attamen ei, ob usum dicendi, *ignosci* debere.

c) *numerus singularis poni dicitur pro plurali*. — Satis indefinite: nam 1) si per numerum singularem intelligis *unam rem* vel *personam*, apud poetas quidem ista commutatio crebro occurrit, v. c. ap. Virgilium de equo Trojano: *uterumque armato milite complent* i. e. *militibus*; at apud prosaicos simpliciter ac sine iusta causa vix occurrere potest. Foret enim contra perspicuitatem et durum. Et stultum foret v. c. dicere: *manus, pes, oculus, mihi dolet*, pro *manus mihi dolent; pedes, oculi mihi dolent*; vel *Ciceronis orationem legi* dicere pro *Ciceronis orationes legi*. Quis intelligeret, me in usu singularis tamen plures res cogitare? Per se patet, hanc rationem dicendi non posse esse commendandam, ac non nisi poetis concedendam. 2) longe

alia

alia res est, quando numerus singularis nomen ***collectivum***, h. e. ***genus*** vel ***totum*** aliquod, indicat, v. c. ***Romanus est fortis: Poenus est fallax: pauper ubique jacet: der Deutsche ist ehrlich, der Engländer nachdenkend, der Arme ist verachtet.*** Hic enim non potest dici singularis pro plurali poni; sed est jam pluralis, h. e. jam indicat plures. Videtur tantum singularis esse, seu: est ***specie*** singularis, ***re*** pluralis.

d) ***numerus pluralis*** interdum pro ***singulari*** poni dicitur. — At 1) raro hoc convenit, ac non nisi in iis vocabulis, quae singulari carent, et tamen unam rem indicare videntur: v. c. ***nuptiae***, ***fortunae*** pro ***felicitate*** quadam, ***Kalendae, excubiae, exsequiae, induciae, exuviae, literae*** i. e. ***epistola, tenebrae*** etc. Quamquam hic quaeritur, annon Latini in his pluralitatem quandam cogitaverint: ***literae*** quidem, etsi sunt ***epistola***, tamen proprie indicant ***multitudinem literarum*** i. e. ***elementorum; nuptiae*** forsan includunt notionem ***sponsi*** et ***sponsae*** vel simile quid. Sic ***aedes*** pro ***domo*** videntur proprie esse ***plura aedificia juncta, e quibus domus constet.*** Sic ***fortunae*** proprie sunt ***bona***. Deinde poetas omnino excipio in usu loquendi interdum audaciores, nec satis accuratos, qui v. c. de uno homine dicunt non raro ***corda, ora, pectora*** etc. pro ***corde*** cet. At 2) in aliis vocabulis pluralibus, quae vel singularem habent vel notionem pluralitatis indicant, semper puto habendam esse numeri pluralis rationem proprie. Errant igitur, si qui dicunt, ***Cicerones, Hortensios, pulmones, Gallias*** dici pro ***Cicerone, Hortensio, pulmone, Gallia.*** Nemo priscorum ***Cicerones, Hortensios***, ita dixit, ut ***solum Ciceronem, solum Hortensium***, intelligeret. Ineptum hoc foret. Quis enim v. c. dicat: ***Filia Ciceronum mortua est*** i. e. Tullia? quis dicat: ***oratio Ciceronum pro Milone?*** vel ***pro Milonibus?*** vel ***eloquentia Hortensiorum pugnabat cum eloquentia Ciceronum?*** Nemo ita loquitur. At sic tantum loquimur: ***Roma habuit suos Cicerones, Hortensios***, h. e. ***Ciceronem, Hortensium, eorumque similes viros***, seu: ***Roma habuit viros tales, quales Cicero et Hortensius erant.*** — Adparet hinc: 1) non hic pluralem pro singulari positum esse, sed vere pluralem intelligi, scil. ***Cicerones*** i. e. ***Cicero cum sui similibus, Hortensii*** i. e. ***Hortensius cum sui similibus:*** 2) esse meram breviloquentiam, quando ***Cicerones*** pro ***Cicerone*** suique similibus ponatur. — Sic de ***pulmonibus, Galliis***, item ***Poloniis*** judicandum, non scilicet hic pluralem pro singulari poni, sed vere pluralem esse: sunt enim ***duo***

pulmones h. e. *duo pulmonis lobi:* erant priſcis temporibus *duae Galliae*, cisalpina et transalpina: ſic *duae Poloniae*, major et minor: ergo pluralis non fruſtra ponitur. At nusquam *naſos* hominis, *Corſicas*, *Sardinias*, legimus. Eodem modo *liberos* non temere, niſi in permotione animi, matre hyperboles, et rem ſingularem reddente generalem, ſeu de una re ſaepe tanquam de pluribus loquente, de *uno filio* vel de *una filia* dici poſſe puto. Nam nullus hiſtoricus, ſine animi permotione loquens, vel alius ſcriptor in narrando unquam de *uno certo filio*, vel de *una filia*, vel nata vel mortua, dixit: *nati ſunt regi liberi*, *mortui ſunt liberi.* Quis dicat, Ciceronem magnopere luxiſſe *mortem liberorum ſuorum* h. e. *filiae?* Quis *Scipionem Africanum minorem* vocet *liberos* Aemilii Pauli h. e. *filium?* Imo *liberi* ſemper pluralitatem indicant. Docui hoc pluribus in libello: *Gedanken von den Eigenſchaften der deutſchen Schreibart* etc. p. 101: quae ſummatim hic repetere non alienum erit. Scilicet objici poſſint aliquot loci, ubi dicunt aperte *liberos* dici de *uno:* 1) locus ex epiſt. Sulpic. ad Ciceron. notiſſima, inter Cic. Epp. ad Div. IIII, ep. 5, qua Sulpicius Ciceronem morte filiae ſuae nimiopere dolentem conſolari ſtudet, §. 5: *Quid autem fuit, quod illam* (filiam) *hoc tempore ad vivendum magnopere invitare poſſet? quae res? quae ſpes? quod animi ſolatium? ut cum aliquo adoleſcente primario conjuncta aetatem gereret? licitum eſt tibi, credo, pro tua dignitate in hac juventute generum deligere, cujus fidei* liberos tuos *te tuto committere putares. An, ut ea liberos ex ſeſe pareret* etc.? Notanda ſunt verba: *generum*, *cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares.* Fateor, hic *liberos* de *filia ſola* poſſe intelligi, ſi quidem *liberi* de *uno homine* dici poſſint. At, cum hoc non facile fieri poſſit, non video, cur per *liberos* non Ciceronis *filia* et *filius* ſimul intelligi queat: qui utique, ut fidei alicujus viri prudentis et curae committeretur, dignus erat, ſi quidem pater ejus, tum jam ſenex, mox moriturus eſſet. Et ubi filius melius ſe poſt patris mortem habuiſſet, quam in domo ſororis ſuae? Ac Sulpicium per *liberos* intellexiſſe *utrumque*, et *filiam* et *filium*, colligo quoque inde, quod non ita pergit: *an ii liberos ex ſeſe parerent?* ſed pro eo dicit: *an ut ea pareret?* Cur haec mutatio? quia videbat, *τὸ parere* non de *liberis* h. e. de *utroque* dici poſſe, ſed tantum alterutri h. e. *filiae* ſoli convenire; hinc ſubjicit: *ut ea* etc. 2) Alter locus eſt Terent. Andr. V, 3, 20. Hic Simo filio, qui dixerat *mi pater*, iratus

tus respondet: ***quid, mi pater***, (***was willst du mit dem: mein Vater***) ***quasi tu hujus indigeas patris. Domus, uxor, liberi inventi*** (i. e. acquisiti sunt a te) ***sine parte.*** Hic est: ***liberi inventi sunt*** et tamen sermo est de ***uno infante.*** Et tamen, qui rem diligenter inspicit, videbit, Simonem non ***hunc infantem*** proprie vocare ***liberos***, sed de tota hac re, scil. quod infantem accepit, loquitur ***in genere.*** Solent enim homines commoti, ad iram suam et indignitatem indicandam, de ***una re*** ita loqui, tanquam plures sint. V. c. si quis ob unum librum amissum tristis est, ei dicunt interdum: ***Quis ob libros tristis sit! Wer wird sich denn wegen Bücher so betrüben!*** At propterea ***libri*** non plane hic indicant ***unum librum.*** Sic saepe de parentibus pauperibus infantem unum habentibus, nonnullos malevolos, mirantes, quod jam infantem haberent, dicere audivi: ***Und sie haben schon Kinder?*** An propterea ***Kinder*** i. q. ***ein Kind?*** Sic saepe audivi parentes parentibus unum puerulum tantum habentibus dicere: ***Scis, quantum laboris liberorum educatio habeat, Sie wissen, wie sauer es einem wird, Kinder zu erziehen; was Kinder einem für Mühe machen***, cum tamen hi, quibus ista dicunt, non ***liberos***, sed non nisi unum filium, haberent. Duo praeterea sunt loci, in quibus Antonii filius vocatur ***liberi***, Cic. Phil. I, 1: Vellej. II, 58. Sed Cicero loquitur ut orator, atque in genere ut supra Simo ap. Terent. ***Vellejus*** Ciceronis auctoritatem secutus videtur, nisi itidem ***in genere*** dixisse censendus est. Alia res foret, si quis locus ita legeretur: ***Tullia, liberi Ciceronis*** aut ***Scipio, liberi Pauli*** etc. Certum quidem esse puto, pluralem non simpliciter et ubique pro singulari poni posse nec a priscis, praeter poetas interdum, positum esse. Paucula tamen excipienda sunt; primum ***animos*** de ***uno*** homine nonnunquam dixere prosaici scriptores iique elegantes, v. c. ***Lucumoni divitiae animos fecerant***, Liv. I, 34: ***adeo supererant animi*** scil. Appio, Liv. II, 27: ***insolentia dominatus extulerat animos*** scil. ejus, Cic. Dom. 55; in quibus locis omnibus ***animi*** i. q. animus, ***der Muth:*** deinde ***nos*** excipiendum videtur, quod pro ***ego*** saepissime in Ciceronis orationibus, epistolis etc., occurrit, v. c. ***nobiscum***, i. e. ***mecum: venit ad nos***, i. e. ***ad me:*** ac saepe ***ostendemus, diximus*** etc., dicit de ***se*** solo loquens. Videntur forsitan oratores initio ita ob modestiam dixisse, ut auditores orationis suae participes quodam modo reddere viderentur, atque ita eorum favorem adtentionemque magis sibi pararent: v. c. ***videamus, consideremus***, h. e. ***ego et vos***

simul s. *ego vobiscum.* At consuetudo, quae v. c. numerum quoque oratorium in epistolas Ciceronis intulit, deinde fecit, ut oratores et scriptores, de se in orationibus in plurali loqui adsueti, de se etiam alibi in plurali loquerentur, licet auditores et lectores non possent dictorum participes esse, v. c. in his: *diximus*, *dicemus*, *possumus vobis confirmare* etc. Sic et hodie scriptores, in primis tamen ii, qui vel in aede verba facere soliti vel Ciceronis libris adsueti sunt, de se in plurali loqui non dubitant, v. c. *vide nostram disputationem*, vel *vide nos supra* etc., ubi simpliciter est pro *meam*, *me*. Ceterum, reges ac principes ita de se loqui solere, notum est.

SECT. XV

De Ironia s. *commutatione vocabulorum contrariorum.*

Ironia (Εἰρωνεία) dicitur esse *permutatio vocabulorum ob disjunctionem* h. e. *oppositionem.* At duo vocabula non propterea inter se commutari possunt, quod sibi contraria sunt: hoc foret contra perspicuitatem, quae in omnibus tropis vult, ut vocabulum, pro quo aliud vocabulum ponitur, tamen simul in mentem veniat: id quod ex phantasiae lege in iis vocabulis, quorum ideae cognatione h. e. similitudine vel relatione quadam conjuncta sunt, fieri facile solet. At cui in contrario vocabulo contrarium vocabulum s. notio contraria facile in mentem veniat? — Forsan ironiam ita licet breviter definire, ut in eo consistat, *si aliud cogitamus*, *aliud dicimus*, *ita tamen, ut, quid proprie cogitemus*, *contextu alioque modo declaretur*; seu ita: ut *ironia* sit *disjunctio non tam notionum, quam verborum*, s. *permutatio non tam notionum, quam verborum contrariorum.* Nam *ideae* non vere hic permutantur, licet permutari prima specie videantur. V. c. quando de *paupere* dico: *est dives*, ac de *divite: est pauper;* quando *indoctum* voco *doctum*, et *doctum* adpello *indoctum;* sic *pulcher* pro *foedo*, *stultus* pro *sapiente*, et contra.

Notanda

Notanda hic quaedam:

1) Hic tropus, si vere tropus, nec potius permutatio locutionum synonymicarum jocandi illudendique causa inventa, vocari debet, magis in loquendo, in sermone praesertim familiari, quam in scribendo valet, quia gestu ac vultu indicare loquens potest, se contra, ac loquatur, sentire. Nam, si auditores et lectores non intelligunt ironice dicta, frustra est loquentis eloquentia.

2) Ut ironia scribendo et dicendo usurpari perspicue possit, commendatur usus quarundam particularum, v. c. *scilicet*, *quippe*, interdum *vero*, a priscis hac in re usurpatarum, quae moneant lectores et auditores, dicentem ac scribentem non *serio* loqui. Cum vero ne hae quidem semper fortasse sufficiant, totus contextus debet talis esse, ut ironia statim sentiatur.

3) Non omnes res ironice exprimi possunt, sed tantum eae, quarum ratio, magnitudo, utilitas ita nota est, ut lectori vel auditori statim contrarium in mentem venire necesse sit, v. c. quando quis dicit, *bellum egregie prodesse literarum studiis*, *aloën esse dulcissimi saporis*, *Alexandrum fuisse gloriae non cupidum*, *Helenam non pulchram*, *Ciceronem non Oratorem*, *Caesarem non magnum belli ducem* etc., quisque *ironiam* sentit. At, si quis de viris magnis illis quidem, sed non vulgo notis, ita loqueretur, ut diceret, idque serio, eos *non magnos* fuisse: semper in periculo foret, ne audientes legentesque crederent, illum serio loqui, et istos homines vere non magnos fuisse; atque ita ironia periret. Sic et de rebus magnae quidem utilitatis, at parum notis. Si quis artis medendi egregie peritus de morbo valde capitali vel de remedio certissimo, sed utroque parum noto, coram imperitis ita loqueretur, ut illum non capitalem, hoc levissimum, esse diceret: profecto nemo auditorum sciret, eum ironice loqui, sed omnes credituri essent, vere eum loqui. Ergo cautio hic est adhibenda, nec τῷ *scilicet*, *quippe*, *vero*, praesertim in scribendo, ubi vultus et gestuum nullus usus est, nimis ubique confidendum. Contextus est optimus interpres.

4) Cum ironia maxime jocando, illudendo, ac reddendo aliquem ridiculum serviat, nostris oratoribus non valde commendanda videatur. Oratorem, ut omnem sapientem, decet gravitas, maximeque de rebus ad religionem pertinentibus coram populo, valde plerumque communium rerum imperito ac bona praecepta virtutum cognoscendi cupido, dicentem.

Magis

Magis frequentantur et frequentari merentur ejus species *litotes* et *euphemismus.*

1) *Litotes* (Λιτότης) i. e. *quae minus dicere videtur, quam intelligi vult;* s. apertius: *quae rem minuere videtur, at profecto rem auget majoremque reddit,* v. c. *vir non ignotus* per se significat *virum, qui non plane ignotus est:* hic non est *litotes;* potest vero etiam significare *virum valde notum:* hic est *litotes.* Sic, *homo non pauper* pro *homine ditissimo,* est *litotes:* v. e. *Croesus non pauper erat* i. e. *ditissimus.* At, si per *hominem non pauperem* intelligis hominem, qui, *licet non plane pauper, tamen nec dives est:* non *litotes* haec est. Sic *non dives* i. e. *pauperrimus,* est *litotes:* sic et *munera non sperno* i. e. *cupide sumo munera.* At, si *munera non sperno* proprie ponis, non est litotes. — Hinc *Litotes* non ubique quadrat, sed ubi perspicuitas concedit, h. e. ubi sermo est de *re omnibus nota,* de *homine notissimo.* V. c. *Croesi divitiae sunt notissimae.* Quando igitur dico: *Croesus non pauperrimus fuit,* quisque intelligit, me velle dicere, *Croesum fuisse ditissimum:* sic Livius Polybium vocat *scriptorem non contemnendum* h. e. *praeclarum ac fide dignissimum,* quia Polybius Romanis erat scriptor notus: sic coram eruditis loquens possum Ciceronem adpellare *oratorem non infimum, non contemnendum* i. e. *magnum.* At, si coram imperitis aliquis diceret: *Cicero, der kein schlechter Redner war; der nicht arme Crassus; Helena, die nicht häßlich oder nicht die häßlichste war* etc.: frustra loqueretur, quia auditores haec verba propria sumerent, h. e. ita, *ut crederent, Ciceronis eloquentiam tolerandam, Crassum non plane pauperem, Helenam non turpissima facie fuisse,* atque ita non de *Ciceronis summa eloquentia, Crassi immensis divitiis, Helenae facie omnium pulcherrima* intellecturi essent.

2) *Euphemismus* (Εὐφημισμὸς) est, cum res ingratas, obscoenas, tristesque nomine suaviori, saltem leniori, exprimimus: id quod humanitas et venustas ab omnibus

nibus dicentibus exigit, si quidem perspicuitas hac re non offenditur. Fit hoc tribus maxime modis:

a) *ideae tristiores mutantur in paulo suaviores vel leniores.* V. c. si cui dico: *pater tuus beatus*, (*der selige*) vel, ut Theologi interdum loquuntur, *consummatus* pro *mortuo.* Libentius enim filii audiunt, patrem suum *beatum* vocari quam *mortuum:* quia posterius vocabulum iis mortem patris in mentem revocat. Est vero metonymia consequ. pro anteced. — Sic: *si quid humani ei acciderit, si quid humani passus fuerit, si quid ei acciderit,* pro: *si mortuus fuerit.* Sic: *accidit ei aliquid humani* etc. i. e. *mortuus est.* Est metonymia generis pro specie. — Sic et nostri: *wenn Gott über ihn gebiethen, ihn zu sich nehmen, sollte,* pro: *so er etwa sterben, umkommen, sollte.* Pertinet huc fortasse *situs* pro *sepulto.* Forsitan enim *situs* est i. q. *relictus*, a *sino.*

b) *ideae obscoenae permutantur cum aliis, in quibus res obscoena paulum occultatur.* V. c. *venus* pro *coitu: arvum genitale* et *natura* apud Cic. pro *partibus obscoenis:* sic: *ire, quo saturi solent* pro *ventrem exonerare.* Sic Hebr. *pedes tegere.* Quae est modesta metonymia anteced. pro conseq.

c) *ideae inhumaniores cum humanioribus permutantur.* V. c. *non est inimicus vini* s. *non odit vinum* dicitur humanius pro: *valde potat, vini studiosissimus est.* Sic de *edace: non spernit epulas,* nostri: *er lässt es sich wohl schmecken, ist kein Feind vom Essen,* i. e. *multa edit,* s. *epulas cupide quaerit;* sic de *contentioso: non se vexari sinit,* nostri: *er lässt nicht mit sich spielen, versteht keinen Scherz* etc. — Huc pertinet *recte* vel *benigne*, quod utrumque humaniores dicebant pro *non* vel *nolo:* v. c. si quis profecturus ex amico quaerebat, an sibi aliquid mandare vellet: hic amicus, si non, quod mandaret, habebat, humane respondebat: *recte;* pro *non* vel pro *nihil habeo, quod tibi mandare possim;* proprie *recte* per ellipsin explicandum, *recte facis*, quod scilicet me interrogas, i. e. *placet mihi ista tua humanitas:* est simile nostro: *gut, es ist gut: ich danke* cet. — it. in denegando: v. c. si quis in coena hospitem, ut ederet, monebat: hic, non amplius cibi adpetens, respondebat: *benigne* (scil. facis) i. e. *nolo amplius edere.* Sic et nostri, si quid ab aliquo accipere nolunt, dicunt: *ich danke* (scil. pro tua humanitate): *ich bin Ihnen verbunden,* it. *ergebenster Diener, Sie sind sehr gütig,* pro

nolo

nolo accipere. Dicunt etiam, si cum hominibus vilioribus loquuntur: *gut, es ist gut, ich will euch nicht berauben* etc., pro *nolo tuum donum accipere* cet. — Hic notandum, 1) euphemismum maxime commendandum esse: pertinet enim ad suavitatem dicendi: 2) ejus fontes sunt fere hi: a) commutatio anteced. cum conseq., vel conseq. cum anteced. v. c. *beatus* pro *mortuo: ire quo saturi solent: pedes tegere: venus* pro *coitu:* it. speciei cum genere, v. c. *aliquid humani pati* pro *mori:* b) litotes, v. c. *non valde odit vinum, epulas,* pro *vini et epularum est cupidissimus:* c) circumscriptiones metonymicae aliaeque, v. c. *ire, quo saturi solent:* — pertinet huc notabilis euphemismus Ciceronis pro Milone per circumscriptionem venustam factus, cap. 10 extr.: *fecerunt id servi Milonis, — quod suos quisque servos in tali re facere voluisset,* pro: *occidendo Clodio ulti sunt dominum:* in qua circumscriptione tam tecte inclusa est caedes Clodii, ut vix sentiatur. De talibus circumscriptionibus infra in sect. de *copia dicendi* fusius exponetur.

Plures euphemismos facile, si qui suavitati dicendi student, excogitare poterunt ac fortasse suaviores et acutiores.

SECT. XVI

Additamenta quaedam de vocabulis singulis.

Sunt praeterea in vocabulis singulis nonnulla observanda:

1) *verba solennia* sedulo adhibenda esse ei, qui eleganter scribere velit, recte monent rhetores, h. e. ea, quae de aliqua re tam constanter usurpantur apud priscos, ut fere non alia iis substituantur, atque ita illi proprie convenire videantur. V. c. *senatui videtur* i. e. *senatus decernit* (quod aeque usitatum); *senator censet decernit; populus jubet,* v. c. legem, pro *decernit; subducere* et *deducere classem; ludos committere* i. e. *incipere; praeses provinciae decedit* (i. e. provincia abit Romam) et, post *justam victoriam, deportat triumphum:* it. *ferre ad populum, referre ad senatum, habere concionem, petere honores* v. c. *consulatum* etc., *abdicare se magistratu:* sic et *dicere* (it. *creare*) *dictatorem, creare consulem, praetorem,*

rem, *cooptare pontificem*, *prodere* (it. *creare*) *interregem*, *legere* (it. *capere*) *Veſtalem*, *legere ſenatorem* etc. (de verbis *dicere*, *creare*, *legere*, *capere*, *cooptare*, v. ſupra c. 2, n. 9). His igitur utendum, ſi de rebus romanis ejusmodi ſcribimus. — Sed ſunt etiam apud nos ſolennia, v. c. *rex*, non *praefectus regno*, nec *praeſes* regni, *Archidux*, *Marchio*, *Landgravius*, *Mareſchallus*, *Allodium* etc.: quae non cum aliis, licet forſitan latinioribus, commutanda ſunt. At tota haec res ad *perſpicuitatem* referenda, de qua infra ſeparatim agetur: et quo magna pars eorum, quae nunc ſequuntur, pertinet.

2) deinde vitanda ſunt, quantum fieri poteſt, ſequentia:

a) *vocabula plebeja et obſcoena.* De iis jam dictum in *euphemiſmo.* Res enim pertinet ad ſuavitatem et humanitatem.

b) *vocabula barbara* h. e. *non latina*, ſed ex aliis linguis interdum in uſum linguae latinae ingredientia: v. c. *recommendare* pro *commendare*, e Francica: it. *graeca*, v. c. ὁ πάνυ *Caſaubonus* pro: *celeberrimus Caſaubonus*, ubi ſine ulla neceſſitate Graece dicitur: quod eſt contra perſpicuitatem (quia non omnis talia intelligit) ac ſimul ſuavitatem; quia ineſt neſcio quid adfectati, quod ſemper diſplicet. Nec video, cur ὁ πάνυ magis placere eruditis poſſit quam *celeberrimus;* ſic et ἐπέχω (pro *iudicium meum retineo, nolo decernere, nolo ſententiam meam libere proferre* etc.) in notis Philologorum, cet. At *barbara* vocabula evitare nemo poteſt, niſi qui latinorum ſcriptorum lectioni adſuetus eſt, et Lexici boni ope utitur. — At contra ſunt nonnulla, licet barbara, tamen retinenda, quia perſpicuitas poſtulat: v. c. *Landgravius*, *Dux* (i. e. *Herzog*), *Marchio*, *Feudum*, *Allodium*, *Mareſchallus* etc. Sic *etymologiam* magis dixerim, quam *notationem*, licet Cicero ita dixerit et prius graecum ſit: quia me vocabulo *etymologiae* utentem homines citius faciliusque intelligunt, quam utentem vocabulo *notationis*. Ac, perſpicuitati ſervire, eſt primum eloquentis officium.

c) *novata* etiam huc pertinent h. e. *aurea aetate nondum uſitata.* — At hic perſpicuitas ſaepe poſtulat, ut vocabula recentiora, quibus res et melius et brevius exprimitur, adhibeamus

hibeamus potius, quam vocabula aureae aetatis, si haec obscuriora sunt: v. c. *Imperator* Sigismundus, ***Landgravius*** etc. Attamen non negari potest, saepe verba novata cum bene latinis commutari posse, modo lectioni scriptorum latinorum adsuetus sis.

d) huc pertinent *technica*, de quibus idem dicendum: v. c. philosophica, theologica, juridica, medica cet. Hic ***perspicuitas*** et ***ratio lectorum*** atque ***auditorum*** consulenda. Qui doctis reique peritis scribit, aut Compendium vel Systema aliquod edit, cur is non proprio artis vocabulo, v. c. ***Decoctum***, ***infusum***, ***extravasatio***, *scandalum* etc., potius utatur, quam periphrasi non satis commoda lectorem moretur? At in aliis libris, v. c. orationibus etc., ubi non artis peritos lectores exspectas, melius periphrasi, si commode fieri possit, utaris. At saepe philosophos quidem posse pro vocabulis vulgari more receptis Ciceroniana adhibere, v. c. ***colligere***, ***argumentari*** pro ***inferre***; ***propositiones adfirmantes*** vel ***ajentes*** pro ***adfirmativis*** cet., docuit Ernesti suo exemplo in Initiis philosophicis.

e) ***obsoleta***, scil. aetate Ciceronis, (ad hanc enim respiciunt vulgo) per se patet omitti debere, ***ob perspicuitatem.*** Nam, si Ciceronis jam aetate ignota et obscura vel non valde ignota erant, quanto magis nostra?

f) ***poetica*** f. poetis propria ac duriora et inusitatiora, quam prosaica oratio lenior patiatur, omitti item debere per se patet: repugnant enim *perspicuitati* et *suavitati dicendi.* Id quod in primis intell. de epithetis, v. c. ***mare velivolum***, ***horrisonum*** etc. Haec non nisi usu discenda.

g) ***hybridae*** (hibr.) voces (ut vocantur a nonnullis) i. e. e duobus vocabulis duarum linguarum compositae; v. c. ***monoculus***, ubi ***oculus*** est latinum, et *μόνος* graecum. — Recte. At sunt tamen, quibus vix carere hodie queamus; v. c. ***Archidux***, ***Archidapifer*** etc. Et ipsi prisci nonnullis usi sunt, v. c. ***postscenia***, ***biclinium*** ap. Plaut. etc. Cf. Quintil. Instit. I, 5: Voss. Rhet. III, 2, 1. Et Caesar ipse librum Catoni Ciceronis oppositum inscripsit ***Anticato.*** Ergo usus consulendus. Hic solus debet decernere. Nam per se nihil vitii inesse video in vocabulo, partim graeco, partim latino, modo in usu apud priscos fuerit et rem, quam exprimi volo recte aut etiam rectius alio quovis exprimat.

Haec omnia ad totam orationem et stylum, atque ita infra ad capita de perspicuitate et suavitate dicendi, proprie pertinere facile intelligitur. Nec eorum hic mentionem

nem fecissemus, nisi forsitan a nonnullis exspectata hic fuissent. — At, cum dicimus, ista vocabula non adhiberi facile debere, per se patet, hoc de *seria oratione* intelligi. Nam per jocum v. c. in literis ad amicos et in sermone familiari quidlibet proferre licet. — Nec credendum est, in omissione istorum vocabulorum elegantiam consistere: imo haec in toto orationis et styli habitu, in pulchrarum sententiarum pulchra connexione, consistit.

3) In singulis verbis adtendendum quoque est, ut eorum veram h. e. usitatam flexionem recte intelligamus: v. c. *specierum* et *speciebus* non facile dixerunt prisci praeter Apulejum (in Asclep.), omninoque rari sunt isti duo casus quintae declinationis, praeterquam in *res* et *dies*. Cicero quidem pro *specierum*, *speciebus*, maluit dicere *formarum* et *formis: Nolim enim*, inquit Topic. 7, *ne si latine quidem possit*, specierum *et* speciebus *dicere: et saepe his casibus utendum est: at* formis *et* formarum *velim*. Idem pro vocabulo *specierum* utitur vocabulo *partium*, v. c. Tusc. IIII, 6, ubi ait: *partes autem perturbationum* etc. i. e. *species*. — At, si quis philosophicum librum scribens, ubi *specierum* saepe mentio facienda esset, *partes* et *formas* propterea, quia, ut intelligeretur satis, timeret, adhibere dubitaret, ac perspicuitatis causa poneret *specierum* et *speciebus*: quis ejus dubitationi et religioni non ignosceret? -- Sic *equabus*, *filiabus*, *deabus* etc. quas terminationes libri grammatici inculcant, raro occurrunt aliter, quam si sexus aliter discerni nequit, v. c. *diis deabusque* dixit Cicero Rab. perd. 2. Hic necessaria erat terminatio *abus*. At, *duabus filiis*, *ambabus filiis*, equidem nonnunquam dixerim, quia *duabus* et *ambabus* jam docent *filias*, non *filios*, intelligi. Omninoque terminatio *is* in talibus femininis servari potest, si contextus jam docet, de sexu feminino sermonem esse. Sic Varro de *Musis* loquens R. R. III, 16 §. 7 ita ait: *His diis Heliconem attribuerunt homines*, pro *deabus*. Nec propterea damnari debet *duabus* cet., v. c. *duabus filiabus* legitur *Liv.* XXIIII, 26. *Alteris*, *acris*,

acris, *celebris* etc. rarius in genere masculino occurrit: hinc rectius: vir *celeber*, *acer*, *alacer*, quam *celebris*, *acris*, *alacris;* et sic in omnibus adjectivis talibus terminatio *er* est gen. masc. et *is* usitatius femin. Sed omnem usum verborum supra dixi pendere maxime ab adsidua lectione priscorum: cui qui se dat, ab eo istas res melius et certius observari, atque ita rectius usurpari, per se patet.

4) de synonymicis vocabulis notandum, tironem non debere inter ea referre, quae non sint: v. c. *aut* et *vel* cum *sive*, *seu*, non commutari debent. *Sive*, *seu*, dici solet de iisdem rebus duplex nomen gerentibus, atque ita explicationis causa, v. c. *Apollo seu Phoebus; Pallas seu Minerva.* *Aut* et *vel* de diversis, v. c. *Apollo aut (vel) Minerva; Apollo aut (vel) Mercurius; lingua aut (vel) oculus.* — Sic *ac* differt ab *et* hactenus, quod illud saepius ante consonantem, rarius ante vocalem reperitur; non igitur dixerim *ac ego*, sed: *et ego*, *atque ego*. *Iratus* non plane idem est quod *ira inflammatus*: hoc indicat *gravitatem irae*. Sic *valde* et *incredibilem in modum* differunt gradu: *ubi locorum*, *minime gentium*, *quid est quod* etc., plus indicant quam *ubi*, *minime*, *cur*. *Quodsi* differt a *si* cet.

SECT. XVII

De compositione vocabulorum grammatica, h. e. quatenus ea plerumque tantum e relatione ipsorum inter se sine respectu idearum in iis latentium considerantur.

De verbis singulis diximus, nunc de eorum *conjunctione* loquemur. Ea est vel *grammatica*, quae sola fere verba per se spectat, vel *rhetorica*, quae tantum idearum et eloquentiae ipsius rationem habet.

Compositio s. *constructio grammatica*, quae in vulgaribus libris grammaticis graeco nomine *syntaxeos* adpellatur, cernitur in eo, quando, nulla fere idearum ratione

tione habita, ob vocabulum aliquod antecedens vocabulum sequens mutationis aliquid patitur et in certo *casu*, *numero*, *tempore*, *modo* etc. poni debet. Vocatur et *rectio*, continetur que praeceptis grammaticis: nec opus foret hic de ea dicere, nisi sciremus, tum in scholis saepe hic peccari, tum nonnullos libellos grammaticos, v. c. Langianum, parum accurate scriptos esse, hincque illam pueris interdum parum accurate tradi. — Not. in scholis interdum *constructio* usurpatur pro *ordine verborum*; v. c. *pueri jubentur constructionem quaerere* i. e. ordinem verborum: et dicuntur *male* vel *bene construere*: it. saepe illic dicitur: *wie geht die Construction? construire doch! er construirt nicht, kann nicht construiren.* — Male, indefinite et obscure. *Puer* in vertendis locis prisci scriptoris non *construit*, sed *scriptor* v. c. Nepos *construxit periodos* et *totum librum* i. e. *composuit*: *construere* enim est proprie *componere* vel *aedificare* v. c. *domum*, *navem* cet. Puer tantum debet ordinem verborum in priscis scriptoribus quaerere, atque ita videre, quomodo prisci construxerint orationem suam, ut et ipse aliquando ita orationem vel libellum construere possit. Vocabula igitur a bonae latinitatis studioso ea tantum ratione *construi* s. *componi ac jungi* debent, qua a priscis constructa fuere. Hac de re, quia interdum non satis accurate traditur, pauca, tironum gratia, dicemus, et ordinem vulgarem libellorum grammaticorum fere sequemur.

I) Inter pronomen *possessivum* et *substantivum* dicunt interjici *unius*, *solius*, *ipsius*, *ipsorum*, *amborum*. — Recte. At non per se, nec sine sensu. *Meum solius peccatum corrigi non potest* est pro: *ego solus sum*, *cujus peccatum non* etc. *Tua unius opera liberatus es*, i. e. *durch deine Bemühung allein* etc. *Tua ipsius culpa miser es*, i. e. *durch deine eigne Schuld* etc., *tu ipse effecisti, ut nunc miser sis.* Sic et *amborum* non inferitur, nisi de *duobus* sermo est.

II) *Opus est* dicunt requirere vel nominativum vel ablativum rei. — Recte. Et plerumque, v. c. in substantivis,

nil refert, utrum nominativus an ablativus ponatur. — Sed interdum nominativus melior est, si scilicet perspicuitas exigit. Hoc v. c. fit in neutris adjectivorum et pronominum; v. c. *quod opus mihi fuit, id tibi non opus:* hic *quo* et *eo* nolim dicere, quia possint pro masculinis haberi: at perspicuitas vult, ut, quidquid lectorem morari aliquo modo possit, id tollamus, et ipsi lectionem quam facillimam reddamus: hoc postulat quoque humanitas. At tum demum *eo* et *iis* uti licet, cum *quod, quae,* sequitur: quia tum neutrum agnoscitur: v. c. *eo, quod cupis, non tibi opus est: opus fuit iis, quae ad bellum pertinerent.*

III) *Verbum* (proprie sumtum, v. c. *sum, amo, lego* cet.) quando duobus vel pluribus Subjectis (s. Nominativis), personas indicantibus, tanquam praedicatum additur, debet esse in plurali, licet theodisca lingua interdum singulari utatur: v. c. *Vater und Mutter ist krank, pater et mater aegrotant* s. *aegroti sunt.* At si haec substantiva indicant res vita carentes, uti licet quoque singulari verbi, v. c. *pecunia* et *domus amissa est:* poterat tamen et recte dici: *amissae sunt.*

IIII) Adjectivum et participium, quando substantivis, personas diversi sexus indicantibus, tanquam praedicatum additur, accommodat se generi masculino: v. c. *pater et mater sunt sani, mortui,* non *sanae, mortuae.* — At, si non praedicati vim sustinet, sed non nisi merum epitheton est, accommodat se ad sexum subjecti propioris: v. c. *Noster frater et soror,* vel *nostra soror et frater:* it. *soror et frater noster,* vel *frater et soror nostra:* nisi vis repetere adjectivum et dicere *noster frater et soror nostra:* quod haud dubie accuratius. — Idem observatur in omni adjectivo et participio, quod substantivis non personas, sed res, indicantibus additur, sive praedicati vim sustineat sive non: v. c. *pecunia et liber amissus est,* vel *liber et pecunia amissa est;* vel *amissa est pecunia et liber,* vel *amissus est liber et pecunia.* — At, si tot substantiva praecedunt, *res* in primis indicantia, tamque diversi generis, ut incerti simus, ad quodnam eorum salva perspicuitate accommodare se debeat *adjectivum* vim praedicati habens et proprie ad cuncta illa referendum; praesertim si alia sunt pluralis alia singularis numeri: rectius istud unum adjectivum in neutro plur. subjicitur; v. c. *libertas, patria, opes, exercitus, leges, et imperium, amissa sunt.* Proprie autem ita intelligendum: *amissa* scil. *negotia, sind verlohrne Dinge.*

V) Pro praepositionibus *in, erga, adversus* etc. dicunt genitivum non modo *mei, tui, nostri* etc. sed etiam substantivorum

tivorum poni posse; v. c. *amor mei, nostri; amor Dei* i. e. *erga Deum.* — Non satis definite. *Mei, tui* etc. semper ita dici potest, quia hic nulla ambiguitas; at in substantivis contextus consulendus est, ne perspicuitas laedatur, quia v. c. *amor Dei, patris* etc., esse potest quoque *amor Dei, patris, erga alios:* v. c. recte dicimus ita: *multi sunt, qui ad Dei amorem per ipsius beneficia non impellantur:* hic aperte est pro *erga Deum;* recte quoque: *Dei amor ostendit se per ipsius beneficia;* hic *Dei amor* proprie sumitur pro *amor Dei erga homines.* At stultum foret ita dicere: *animus mihi est de amore Dei loqui,* pro *de amore erga Deum.* Hic enim contextus non aptus est: et posset quoque *amor Dei erga homines* intelligi a lectore. Ego quidem semper *amorem Dei, patris* etc., intellexerim de *amore Dei, patris, erga alios;* nisi contextus aliud aperte suadet.

VI) *Esse,* si rei describendae servit, dicunt genitivo et ablativo jungi. — Recte. Sed add. 1) adjectivum quoque adesse debet; v. c. non dixerim: *mulier est pulchritudine* s. *pulchritudinis,* pro *est pulchra, hat Schönheit;* at *magna pulchritudine, magnae pulchritudinis:* nec *mons est altitudine;* at *magna,* vel *ea, tali, altitudine* etc. 2) deinde usus loquendi observari debet: in aliis enim casus alteruter, in aliis uterque, in usu est; v. c. *res est magnae utilitatis et magna utilitate.* Contra *est magno natu,* non *est magni natus.* Notum autem est, istum *genitivum* non ab *esse* regi, sed ab omisso substantivo, v. c. *homo, negotium* h. e. *res;* et *ablativum* a *praeditus,* quod et saepissime a priscis additur.

Not. formulam *patris est,* v. c. *alere liberos,* pro *pater debet* etc., huic etiam regulae subjiciunt, quasi *est* regat genitivum, cum tamen vel *officium,* quod aeque bene addi potest, vel etiam, nisi semper, at saepissime *negotium,* ut *Perizon.* vult, i. e. *res,* intelligi debeat. Hinc et alia explicari possunt facilius; v. c. *cujusvis hominis est errare* i. e. *negotium, Irren ist die Sache eines jeden Menschen,* i. e. *jeder kann irren; hinnire est equorum* i. e. *negotium, Wiehern ist der Pferde ihre Sache,* i. e. *die Pferde wiehern.* Hic enim infinitivus est subjectum ubique: cf. Cic. Arch. 3 *sed hoc non solum ingenii ac literarum, verum etiam naturae atque virtutis, ut domus* etc., h. e. *Aber das war nicht bloß eine Sache des Genies und der Gelehrsamkeit, sondern auch* etc., i. e. *Archias hatte es nicht bloß seinem Genie zu verdanken* etc.; ubi aperte intell. *negotium:* et notandum, *ut* sequi.

VII) *Neutra* nonnullorum *adjectivorum* et *pronominum,* ut: *hoc, id, illud, istud, quid, aliquid, quidquid, quidquam,*

tantum, quantum, multum, plus, plurimum, reliquum; aliquantum, dimidium, saepe *substantive* cum genitivo poni dicunt. — Recte, at non definite. Nam 1) nonnulla eorum possunt tantum substantive poni, non utique debent: v. c. *hoc, id, illud, multum, plurimum, reliquum, dimidium;* v. c. *hoc negotii, id officii, multum temporis* etc.; ubi *hoc negotium, id officium, multum tempus*, aeque bene dici potest. Imo praeter hoc *multum* (ubi *multum temporis* dici malim quam *multum tempus*) cetera frequentius ut adjectiva ponuntur, nec fere dixerim *hoc pennae, id chartae*, sine adfectationis crimine: at *id aetatis* saepius occurrit pro *ea aetate*, sic *id temporis* pro *eo tempore.* Multo minus dixerim *hoc patris, id matris* etc.; v. c. *tu hoc patris non amare potes?* ridiculum foret pro *hunc patrem.* Hinc usus loquendi consulendus. 2) sed cetera: *quid, aliquid, quidquid, quidquam, tantum* pro *tot, quantum* pro *quot* (not. *tantum* et *quantum* conjungi possunt Genitivo et singul. et plural.; sed *quot* et Adject. atque ita plurali substantivorum addi debet et quidem eodem casu), *plus, aliquantum* semper substantive atque ita, si substantivum additur, cum genitivo ponuntur, v. c. *quid rei* i. e. *quae res? quid negotii;* (not. reperitur tamen vero etiam v. c. *quid nomen, Plaut.* Pseud. II, 2, 4: *Men.* V, 9, 7 pro *nominis: quid honestum, Liv.* XXXIIII, 3) *aliquid temporis, causae*, (not. *aliquid extremum, Cic.* Sen. 19; *aliquid improvisum, Liv.* XXVII, 4.), *quidquid rei* vel *librorum, habes; si quidquam novi scirem; tantum temporis; tantum librorum habes, quantum ego vix hominum vidi; plus negotii, librorum; aliquantum temporis.* — Hic not., neutrum *tantum* et *quantum* duplicem notionem habere 1) i. q. *tam magnum, quam magnum:* hac notione manet semper adjectivum, v. c. *tantum negotium, eine so große Sache; tanti homines, so große Leute;* ubi male dixeris: *tantum negotii, tantum hominum.* 2) est i. q. *tot, quot* (ubi tamen, ut dictum, et singul. et plurali iungitur): hac notione substantive poni debet, v. c. *habes tantum librorum, quantum ego vix hominum vidi*, i. e. *habes tot libros, quot ego vix homines vidi:* tantum prudentiae *so viel Klugheit:* sic quantum prudentiae, *wie viel* (it. *so viel als) Klugheit* etc. Hoc tirones si observant, facilis iis est usus horum: genitivum autem istum non ab istis neutris, sed ab omisso vocabulo, v. c. *negotium*, pendere, monuit Perizon. ad Sanct.

VIII) *Interest* h. e. *prodest, es ist daran gelegen*, et *refert*, eodem sensu, ajunt regere *genitivum personae, praeter* pronomina *mea, tua* etc. — Recte, sed nihil addunt de *re*, *quae*

quae prodest, *woran gelegen ist*. Turbat hic vernacula, utens nonnunquam *substantivo*, v. c. *es liegt mir viel an Büchern, es liegt dem Sohne viel an des Vaters Gesundheit*, ubi tiro, deceptus quaestione illa vulgari, *woran?* proclivis est ad usurpandum *ablativum*. Male. Debent illa ita verti: ***magni mea interest libros habere; filii multum interest***, (non hic sumserim *magni* ob perspicuitatem, ne quis τὸ *magni* ad *filii* referat) *patrem esse sanum, vel patrem sanitate frui*. — Omninoque tota haec res ita tradi debet: *res*, quae prodesse dicitur, *woran gelegen ist*, nunquam per casum substantivi, sed per *infinitivum*, vel per *accusativum cum infinitivo*, vel etiam, si res ita fert per *an*, *utrum-an*, *quis*, *quid*, *quomodo*, exprimi debet, v. c. *nihil tua interest, an hoc scias: nihil mea interest, utrum hoc falsum an verum sit: magni mea refert, quid homines de me judicent; parum tua interest, quomodo vivam: magni interest, quos quisque magistros quotidie audiat:* it. per *ubi*, *quando*, *quantopere*, *qualis*, *quantus* etc. Interdum etiam *ad* reperitur, v. c. Cicero in epist. illa ad Lucceium ad Div. V, ep. 12, §. 6 *Equidem ad nostram laudem non multum video interesse, sed ad properationem meam quiddam interest, non te exspectare, dum ad locum venias* etc. *ad* i. e. *quod adtinet ad*, ut saepe.

VIIII) *Adverbia eo*, *pridie* etc., dicunt regere genitivum. At 1) debebat simul dici, *eo* hic esse i. q. *ad eam magnitudinem* s. *tam longe*, *so weit in;* v. c. *eo audaciae, doctrinae, processit*, pro *tam longe in audacia*, *in doctrina*, *processit* s. *progressus est*, *er hats so weit in der Kühnheit*, *Gelehrsamkeit*, *gebracht:* illo modo semper prisci: 2) *pridie ejus diei* occurrit ap. *Cic.* et *Caes.* Quando vero aliud substantivum additur, tum saepius accusativo jungitur; v. c. *pridie Kalendas Majas, Idus Apriles:* vulgo *pridie Kalendarum Maii;* prius accuratius esse creditur: sic et *postridie*, v. c. *postridie ejus diei*, Caes.: *postridie ludos*, Cic.; vid. Lexic.

X) Nonnullis adverbiis *loci* et *temporis* jungi dicunt *genitivos*, *terrarum*, *loci*, *temporis:* quasi haec additamenta frustra sint vel ubique quadrent. At, si *interea temporis* pro *interea* excipis, cetera non simpliciter ita dicta videntur, sed cum *gravitate* quadam, et *ubique terrarum*, *ubi locorum*, plus fortasse valent, quam *ubique*, *ubi:* et *minime gentium* gravius dictum est quam *minime*, estque nostrum: *bey Leibe nicht, in der Welt Gottes nicht*, ut nonnulli loquuntur.

XI) De *verbis activis*, s. potius *transitivis* (sic enim rectius adpellantur: quia *verba neutra* etiam sunt *activa* per se, h. e. *actionem quandam* notant, sed *intransitivam:* hinc et

intransitiva adpellantur), discunt vulgo pueri: ***omnia verba activa* s. *transitiva regunt accusativum.*** — Recte quidem: at hoc iis parum prodest; estque quasi petitio principii, ut ajunt. Nam pueri nondum norunt activa. Didicerunt quidem ***activa*** s. ***transitiva*** esse ea, quae habeant passivum. At nondum sciunt, quaenam verba habeant passivum, quae non. Hoc tantum de *amo, doceo, lego, audio* et paucis aliis sciunt, quorum passivum cum activo simul in scholis didicere. At de ceteris difficile est pueris nosse, quia lectio priscorum iis deest, et praeterea usus vernaculae linguae eos turbat, in qua saepe verba passivis gaudent, quae in latina iis carent, et contra; v. c. *ich schone parco, ich helfe juvo.* Hinc in tam difficili re ad tirones juvandos interdum ita simul iis praecipio: *Quaecunque verba accusativum regunt, ea sunt passivo toto instructa,* et *vocantur activa* (vulgo) s. *transitiva:* hinc v. c. *amor, amaris, amabor, amatus, amandus; adjuvor, adjuvaris, adjuvabor, adjutus, adjuvandus.* Quae contra non regunt accusativum, ea non habent passivum totum, h. e. habent tantum tertiam terminationem personalem (vulgo personam) singularis, generis neutrius, impersonaliter explicandam, v. c. *parcitur man schont, parcebatur, parcitum est* etc. Hinc non dico: *parcor, parceris, parcebar, parcar, parcitus, parcendus:* at *parcendum,* quia est neutrum: nec *persuadeor, persuaderis, persuadebar, persuadebor, persuasus, persuadendus,* sed tantum *persuadendum.* Hinc vernacula *ich werde überredet, du wirst* etc. *der Vater wird* etc. *ich bin überredet worden, du bist* etc. *die Eltern sind* etc. ita verti debent: *persuadetur mihi, tibi, patri* etc. *persuasum est mihi, tibi, parentibus* etc. Sic est in omnibus, et tiro in iis non facile errabit, v. c. *petere aliquem* est *invadere,* sed *petere ab aliquo* est *orare.* Utrum passivum habebit? prius, non posterius. Ergo *petor, peteris, petitur,* est a *petere aliquem,* non a *petere ab aliquo;* sic *quaerere aliquem, einen suchen,* habebit totum passivum, *quaerere ab aliquo, einen fragen,* carebit illo; v. c. *quaeror, quaereris* vel *ich werde gesucht, du wirst* cet.: at *quaeritur ex me, ich werde gefragt, quaerebatur ex me wurde* cet. sic *consulere aliquem* habebit *consulor, consultus sum, consulendus:* at *consulo alicui,* i. e. *prospicio,* non habebit. — Haec observatio, tenuis illa quidem, sed magnae est utilitatis, v. c. in mutando gerundio in participium. V. c. quia verba accusativum regentia habent passivum totum: hinc pro *cupidus legendi librum et libros* dici potest *cupidus legendi libri et librorum legendorum;* at cupidus *parcendi inimicis, persuadendi tibi,* non bene potest mutari in

parcen-

parcendorum inimicorum, *tui persuadendi.* Idem de deponentibus observandum: quae, si accusativum regunt, habent futurum particip. passivi totum; sin minus, carent eo praeter neutrum: hinc *cupidus consequendae doctrinae*, it. *tuenda lingua*, pro *cupidus consequendi doctrinam*, *tuendo linguam*, dici potest: at non *cupidus utendae occasionis*, vel *fruendis voluptatibus*, pro *cupidus utendi occasione*, *fruendo voluptatibus*, dici potest. — Potest vero illa regula quoque inverti: Verba, quae passivum totum habent, vel de quibus prima vel secunda vel etiam tertia (sed non impersonaliter accipienda) terminatio personalis (vulgo male *persona*) reperitur, ut *adjuvor*, *pater adjuvabitur*, *adjutus sum*, ea regunt accusativum, suntque adeo vera activa s. transitiva. Multum hoc tironem juvabit: fateor tamen, sine lectione priscorum et usu cognitionem illius nondum perfectam fore.

Not. Reperiuntur tamen non raro *utendus*, *a*, *um*, *fruendus*, *a*, *um*, v. c. ap. *Cic.* Verr. II, 18 extr. *utenda* cet. *Cic.* Fin. I, 1 extr. *fruenda* cet. Hinc ei, qui volet, imitari licet.

XII) *Oportet* ajunt regere accusativum personae et infinitivum rei: hinc discunt pueri: *me oportet ich muss*, *te oportet du* etc. — Rectius sic traditur: *Oportet* nihil aliud notat quam *opus est*. Ergo proprie sequi debebat *ut*, quemadmodum in vernacula *daß*, v. c. *Es ist nöthig*, *daß ich* oder *der Vater schreibe;* sed istud *ut* semper omitti, ac vel nominativus cum conjunctivo sequi, vel iste nominativus in accusat. cum infinit. mutari debet, v. c. *oportet*, *ego scribam*, *pater scribat;* vel *oportet me scribere*, *patrem scribere*. Posterior constructio pertinet ad caput de accusat. cum infinitivo. Et tota res similis est huic: *velim facias* et *te facere*.

XIII) *Interrogationes* illae: *womit*, *wodurch*, *wovon*, *woran*, *worauf* etc., propter quas ablativum sequi libelli grammatici tradunt, plerumque, si pauculas v. c. *womit* et *wodurch* excipias, valde incertae et indefinitae sunt animosque tironum valde confundunt. V. c. 1) *wodurch* non ubique ablativum regit, v. c. *ich bin durch Schlesien*, *durch Berlin*, *gereiset:* hic non poni potest *profectus sum Silesia*, *Berolino*. 2) *woraus*, *wovon*, *worin* raro ablativum permittit: v. c. *urbe ire*, *muris scandere*, *urbe esse*, pro *ex urbe*, *de muris*, *in urbe*, quis dicat? 3) *wornach* interdum decipit tironem, v. c. *ich reise nach Sachsen*, *nach Berlin*, *ich strebe nach Gelehrsamkeit*, *bin nach Lobe begierig:* hic dicere conabitur *proficiscor Saxonia*, *Berolino*, *adpeto doctrina*, *cupidus sum laude*, pro *in Saxoniam*, *Berolinum*, *doctrinam*, *laudis*. Cur? quia quaestio *wornach* ita postulare videtur. Melius est discere,

scere, *casum* ablativum vel a praepositionibus vel a certis verbis regi etc.

XIIII) Post *comparativum* ajunt, omisso τῷ *quam*, poni posse ablativum, idque eleganter dici addunt. — At notandum 1) non ubique hoc fieri posse, sed tantum in *casu* subjecti, s. si nomen istud vel *nominativus* (s. subjectum) *est*, vel *nominativi* (s. subjecti) *vim habet;* quod posterius locum quoque habet in accusativo cum infinitivo, v. c. *tu doctior es patre* i. e. *quam pater:* vel *dicunt te doctiorem esse patre* pro *quam patrem.* — At non dicere possum: *beneficia probis libentius tribuo improbis* pro *quam improbis;* nec: *cupidior sum virtutis doctrina* pro *quam doctrinae;* in his τὸ *quam* suo loco non movendum. 2) quod quidam istum ablativum elegantiorem esse putant τῷ *quam*, in eo errant, quia prisci utramque formam aeque crebro usurpant. Ac sane difficilior interdum est tironibus forma posterior quam prior. V. c. facile vertunt: *scio te doctiorem esse patre;* at, si pro eo τὸ *quam* usurpare jubentur, vidi eos facile ponere *scio te esse doctiorem quam pater:* quia nesciunt, τὸ *quam* (nisi aliud verbum cum eo conjunctum sequatur) casum eundem post se requirere, qui praecessit, quia duo haec subjecta inter se comparantur. At si peculiare verbum sequitur, Nominativus ponitur v. c. *scio, te doctiorem esse, quam pater est (sit).*

XV) *Accusativus* cum *infinitivo,* qua forma nil frequentius est apud priscos, mature disci debet, ac sub magistro perito intra paucas horas disci potest, quod experientia saepe docuit. Mirandum est, hanc formam cum participiorum usu diuturnam tironum crucem in multis scholis esse. Causa est praecipua, quod latine scribendi artem non e lectione priscorum, sed e libellis grammaticis saepe non accuratis, discere solent atque jubentur. Ad horum regulas, satis indefinitas, formant se saepe et magistri et discipuli. Hinc illae lacrymae. Totam igitur rem hic paulo distinctius tradere operae pretium videtur esse.

Accusativus (Subjecti) cum *infinitivo* pro vernaculo nominativo cum indicativo aut conjunctivo poni vel potest vel debet, ubi vernacula habet *daß:* atque ita particulae, quae illud *daß* exprimere solent, ut *an* i. e. *ob* (si τὸ *ob* cum *quod daß* commutari potest), *quin (daß), ut (daß)* et *quod (daß),* omittuntur. Singulas recensebo, easque praeponam, ubi paucioribus verbis defungi licet. Hic igitur

1) prius scire debes, ubi *an, quin, ut* et *quod*, poni debeant, quam his particulis substituere audeas usum accusativi cum infinitivo.

a) *An*

a) *An* ponitur post verba dubitandi et respondet vernaculo *ob*: v. c. *dubito, an pater venturus sit.*

b) *Quin (daß)* ponitur post *non dubito, non dubium est* etc., quod fere idem est, quod *certo scio*: v. c. *non dubito, quin pater venturus sit*: sic et post *nemo dubitat, quis dubitat* et similia.

c) *Ut (daß)* ponitur 1) post vocabula comparativa *ita, sic, adeo, tantus, tot* etc. 2) post verba ac phrases, quae caussam sequentis enuntiationis continent vel continere saltem videntur ac debent; s. disertius, quae efficiunt, ut id, quod sequitur, vel fiat vel saltem fieri debeat ac possit: qualia sunt verba *voluntatis, rogandi, optandi, hortandi, monendi, suadendi, impellendi, imperandi*, it. post *utile est, aequum est, accidit, fit, contingit, evenit, sequitur* etc.

d) *Quod* proprie poni debet vel debebat post verba et phrases eas, quae non continent caussam sequentis enuntiationis, h. e. — *primum* post verba *sensuum, cogitandi, opinandi, putandi, judicandi, colligendi* (schliessen), *intelligendi, sciendi, nesciendi*, et similia, v. c. *certum est, adparet* etc.: — *deinde* post verba *adfectuum*, v. c. *gaudeo, doleo, spero*, et similia, (praeter verba *metuendi*; post quae *ut daß nicht* pro *ne* et *ne daß* pro *ut* poni solet): *denique* post verba, quibus alicui *aliquid notum facimus* et *indicamus, quacunque ratione fiat*, v. c. *dico, nego, narro, indico, significo, scribo*, et similia similesque formas, v. c. *notum est, nuntius est adlatus* etc.

2) deinde ipsa mutatio harum *particularum una cum nominativo* subjecti et *modo verbi finito* in *accusativum cum infinitivo* diligenter instituenda est. Nam interdum illa mutatio fieri necessario debet, v. c. *τȣ̃ quod* plerumque; interdum fieri tantum potest, si libet, h. e parum refert, utrum particulam illam cum nominativo et indicativo vel conjunctivo, an accusativum cum infinit., eligas; interdum ista mutatio plane fieri non debet. — Hoc distincte sic tradi in libellis grammaticis debet, si quid utilitatis inde certo percipi velimus. Ordinem superiorem hic servabimus:

a) Pro *an* post *dubito* ubique accusativ. cum infinit. poni potest, quia *τὸ an* nostro *daß* simul quoque respondet. — Recte ergo: *dubito, an pater venturus sit*, et *patrem venturum esse*; ut nos: *ich zweifle, ob der Vater kommen werde*, et *daß der Vater kommen werde*. Not. si *dubito* est *Bedenken tragen*, sequitur Infinit.; v. c. *dubito scribere* etc.

b) Pro

b) Pro *quin* post *non dubito*, similibusque formis, v. c. *non dubium est, quis dubitat* etc., ubi libet, *accusativum* subjecti *cum infinitivo* ponere licet. — Recte ergo utrumque: *non dubito, quin pater venturus sit*, et *patrem venturum esse*. At prius tam frequenter occurrit apud priscos, ut adeo stulti sint, qui in posteriori forma elegantiae nescio quid praecipuae quaerant. Not. si *non dubito* est *ich trage kein Bedenken*, sequi debet Infinit.; v. c. *non* (vel *nunquam*) *dubitavi recte agere*.

c) *Ut* varia est conditione:

1) semper manere, nec unquam in *accus. cum infinit.* debet mutari post *ita, sic, talis, tantus, adeo;* quo pertinet *is* pro *talis;* v. c. *ea est virtute, ut* etc.; it. post verba *faciendi* s. *efficiendi, suadendi, impellendi, hortandi, monendi, cogendi, rogandi* s. *orandi, imperandi* (praeter *jubeo*); itemque post *accidit, fit, contingit*, v. c. *fecisti, ut veniret; suadeo, ut id agas*, ubi nostri interdum τὸ *daß* omittunt; *ich rathe dir dieses zu thun:* sic et in aliis *er befahl mir zu kommen, imperavit, ut venirem: er zwang mich zu schreiben, coegit me, ut scriberem: rogo te, ut venias: contigit mihi, ut te viderem, ich habe das Glück gehabt dich zu sehen* etc. In his omnibus *ut* rectius usurpatur, quam accus. cum infinitivo, quidquid vernacula turbet: neque ergo dicendum: *fecisti eum venire; suadeo tibi id agere; imperavit mihi venire; contigit, accidit mihi, te videre;* licet vernaculae respondeat. — Hic not. a) interdum apud priscos aliter esse; v. c. *contigit ei antecellere* est ap. Cic. Arch. 3 pro *ut antecelleret;* sic *nec acciderat mihi opus esse*, Cic. ad Div. VI, 11: sed haec rariora non debent nos impedire, quo minus *ut* praeoptemus: sic *infinitivus* post *cogo* poni potest, v. c. *coegit me scribere* etc. At nulla regula sine exceptione, qua turbari non debemus. b) inter verba *imperandi* unum *jubeo* excipitur quodam modo. Nam fere semper ap. priscos construitur cum accusat. et infinitivo, v. c. *Pater jussit me venire; Deus jussit, hoc a nobis fieri;* non: *jussit ut venirem; jussit, ut hoc fieret a nobis*. Interdum tamen etiam, omisso τῷ *ut*, sequitur conjunctivus; v. c. *jube veniat laß ihn doch kommen; jussit adduceretur*. c) inter verba *imperandi* referenda sunt *dicere, scribere, nuntiare* ac similia verba *indicandi*, si qua vis imperandi inest vel si voluntatem simul indicant, v. c. *dic ei, ut veniat, sag ihm, daß er komme: senatus scripsit illi, ut rediret, schrieb ihm, daß er* etc.

2) post

2) post verba *velle, cupere, optare, pati*, liberum est cuique τὸ *ut* ponere aut accusativum cum infinitivo, quia utraque forma saepe ap. priscos occurrit. Sic et post *aequum est, oportet, necesse est, sequitur* s. *consequens est*: v. c. *Volo te venire* et *ut venias: rogavi patrem scribere* et *ut scriberet; oportet rem fieri* et *res fiat* (sine *ut*); *necesse est hominem mori* et *homo moriatur; aequum est hoc fieri* et *ut hoc fiat; hinc sequitur, ut nemo longe in literis sine ingenio progrediatur*, et *neminem longe progredi* etc. Not. post *aequum* (*justum* cet.) *est* melius sequitur Accus. cum Infinit.: sic enim fere prisci.

3) post *jubere*, ut jam dictum, rectius est ubique ponere accus. cum infinit.

d) *Quod* (*daß*) majori difficultate videtur laborare. At non laborat: modo teneamus, *quod* post illa verba supra adlata semper abjici et in accusat. cum infinit. mutari debere, nisi est aperte particula causalis h. e. cum *quia* vel cum formula *quod adtinet ad id quod, was das anbelangt*, commutari potest. Tum enim quoque *quod* rectum est. Si vero τὸ *daß* nihil aliud est quam nostrum, *was das anbelangt* vel *in Ansehung dessen daß* cet. debet *quod* manere, v. c. *Huc accedit, quod* etc., ubi pro *quod* non potest Accus. cum Infin. poni. Accuratius res tota ita tenenda:

1) Post verba *sensuum*, v. c. *video, audio* cet., et *mentis*, v. c. *intelligo, puto* etc.; it. post verba *dicendi, scribendi*, omninoque *significandi*, quocunque id fiat modo, semper τὸ *quod* abjici et accusativus cum infinitivo poni debet; quia hic *quod* non est i. q. *quia*, nec i. q. *quod adtinet ad id, quod*, v. c. *video te doctum esse*, non *quod doctus es: intelligo*, (*judico, arbitror, puto*), *patrem venturum esse*, non *quod veniet* vel *venturus sit* (ut nonnulli perperam loquuntur; qui cur conjunctivo post quod utantur, ipsi nescire videntur): *manifestum, certum, notum est, res omnes a Deo creatas esse*, non *quod res omnes creatae* etc. Postulat hoc usus priscorum. — Hic not. a) errare eos, qui accusat. cum infinitivo *elegantius* poni dicant, quam τὸ *quod*. Nam aliter dici nequit: *quod* plane falsum est. b) Perizonius ad Sanctium docuit, priscos tamen *interdum* posuisse in his formis *quod*. — At, quia hoc *interdum* factum est, nam negari vix potest, quidquid Gronovius ad Liv. contra dicat, hinc regula tamen esse nequit. Videntur prisci olim dixisse v. c. *audio, quod pater veniet*, et *patrem venturum esse*, ut nos: *ich höre, daß der Vater kommen wird*, et *ich höre, der Vater werde kommen*, sed prior

forma

forma deinde obsolevisse paulatim videtur. Hinc sequitur posteriorem, quia ea fere semper usi sunt prisci, tironibus solam esse commendandam. — Errat vero *Gesnerus* ad Heinecc., cum putat, Perizonium, licet τὸ *quod* defenderit, tamen ipsum hac forma non usum. Imo loquitur, licet raro, ita Perizonius ad Sanctium, v. c. p. 781 *Quocirca ut taceam, quod illa hereditatis interpretatio sit longius petita* etc. et in Addend. ad p. 525 *Et notabile, quod omnia haec vocabula dativum habeant* etc. c) *dico, nuntio, scribo* et similia verba *indicandi,* si vim imperandi habent vel voluntatem aliquam includunt, ad *verba imperandi* pertinent; ergo post ea non accusativus cum infinitivo, sed *ut,* sequi debet: v. c. *dic filio tuo, ut ad me veniat,* i. e. *impera,* ut nostri *sag deinem Sohne, daß er zu mir komme; scripsit mihi pater, ut ad se venirem* i. e. *per literas mihi imperavit,* ut nostri *der Vater hat mir geschrieben, daß ich zu ihm kommen sollte.* Hic usus accusativi cum infinit. falsus foret. Sic Cic. ad Div. III ep. 7 §. 4 *quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent ante, quam* etc., h. e. *me per literas imperare, interdicere iis* etc. d) Anomaliam interdum apud priscos nemo miretur; v. c. illa formula nota est: *adde, quod* etc., quae tamen notat idem, quod *dic praeterea:* sic *accedit, ut* saepe occurrit pro *quod:* sic post *verum est* occurrit *ut* loco accusativi et infinitivi, Nep. Hann. 1 *Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus rom. — superarit* pro *populum rom. — superasse.* — Sic et post *verisimile est,* v. c. Cic. Rosc. Am. 41 *Non est verisimile, ut Chrysogonus horum literas adamarit et humanitatem;* Verr. IIII, 6 *verisimile non est, ut ille homo tam locuples — religioni suae — pecuniam anteponeret:* pro *Chrysogonum adamasse* etc., *hominem illum — anteposuisse.* Nisi forte malis τὸ *ut* per *quemadmodum* his in locis explicari: nam e) caveant tirones, ne, si post verba sensuum et dicendi *ut* apud priscos reperiant, statim id per *daß* vertant et pro accusativo cum infinit. positum atque ita vitium esse putent. Saepe enim τὸ *ut* post ista verba est particula similitudinis pro *quemadmodum:* neque ergo ad illam regulam referendum; v. c. Cic. R. Am. 24 in. *Videtisne, quos — poetae tradiderunt — supplicium de matre sumsisse, ut eos agitent furiae* etc. Ordo verborum est: *Videtisne, ut furiae eos agitent,* i. e. *quemadmodum furiae* etc., sic saepe Cicero et alii, v. c. Plin. Paneg. 8 §. 5 *oblitine sumus, ut* etc., i. e. *quemadmodum:* qui locus in Lexico Fabri male adfertur, ad ostendendam anomaliam, ut et Plin. Paneg. 8 §. 6 *An dubium est, ut* etc., ubi τὸ *ut* ab *effectum esse* pendet, non a *dubium est.* Et sic superio-

superiores loci Ciceronis ***Verisimile est, ut*** etc. explicari quodam modo possint; quod tamen non opus esse arbitror. Si enim ***ut*** post ***verum*** ponitur, cur non etiam post ***verisimile*** poni possit?

Not. interdum pro accusativo cum infinitivo ponitur nominativus cum infinitivo, vel potius solus infinitivus.

a) Sic semper post ***videor, dicor, feror:*** v. c. ***pater dicitur esse doctus.*** Hic enim ordo verborum est, ***pater*** praecedit, non sequitur, in ordine constructionis, ut itaque non dici debeat, sequi debere nominativum cum infinitivo. Infinitivus regitur a ***dicitur*** e vulgari regula: ***quando duo verba concurrunt, posterius abit in infinitivum.*** Sic ***mater dicitur esse proba,*** non ***matrem esse probam: mater dicta est ventura esse,*** non ***dictum est matrem venturam.*** Sic semper dicendum. — Quod si Cicero et Nepos interdum aliter locuti sunt, (v. Cic. Or. II, 74. Nep. Pauf. 5) haec paucula exempla, si quidem genuina sunt, nos non debent movere.

b) Post nonnulla alia passiva potest interdum eadem forma usurpari; v. c. dici potest: ***existimatur patrem esse doctum*** et ***pater esse doctus: existimatus est pater obiisse*** et ***existimatum est, patrem*** cet. Nam sic et prisci.

c) Huc pertinet ***cupio esse doctus,*** quod dici potest pro: ***cupio me doctum esse.*** — Ceterum in omnibus his formulis notanda est haec regula: ***infinitivus*** esse ***requirit post se eundem casum, qui praecessit.*** Ad hanc regulam exigenda sunt ista exempla et alia, v. c. ***dicunt, regem esse bonum: rex dicitur esse bonus: pater cupit esse doctus, cupio*** (ego) ***esse doctus.*** In ***cupio*** enim latet nominativus: huc pertinent hae quoque formulae, non nisi ex illa regula explicandae: ***mihi licet esse otioso, felici; parentibus licet esse otiosis, felicibus:*** dicere etiam pro iis possum; ***mihi licet esse otiosum, felicem; parentibus licet esse otiosos, felices,*** quod ita explicandum: ***mihi licet, me esse otiosum; parentibus licet, ipsos esse otiosos*** etc., atque ita pro illo accusativo cum infinitivo habendum, accusativo tamen, ut saepe et alibi fit, hic omisso.

2) De verbis ***adfectuum*** ita tirones monere soleo, ut dicam, quatuor eorum esse genera, ad quae singuli referantur, ***gaudium, dolorem, spem*** et ***metum.*** Iam

a) post verba ***gaudendi*** et ***dolendi*** utrumque poni potest, et ***accusativus cum infinitivo,*** et vero etiam ***quod;*** quia ***τὸ***

quod

quod causam hic indicat., atque simul cum *quia* commutari potest. Rectum itaque est, et *gaudeo te valere, doleo patrem esse aegrotum,* et *gaudeo, quod vales; doleo, quod pater aegrotus est.* — Not. non *valeas, sit*: nam *quod* i.e. *daß* non per se regit conjunctivum, ut male nonnulli praecipiunt.

b) Post *spero, spes me tenet* etc., semper accusativus cum infinitivo poni debet, nunquam *quod*, v. c. *spero patrem esse venturum*, non *quod pater veniet.* — Nec male *spero* ad verba sensuum et mentis, de quibus ante dictum, referri possit: nam proprie est i. q. *opinor*, ut gr. *ἐλπίζω, ἔλπομαι,* ac propterea et in bonam partem de *spe* et in malam patrem de *metu* ponitur, v. c. *non sperabam hoc mali eventurum,* pro *timebam, putabam.* Quod si cogitas, eo minus mirandum est, accusativum cum infinit. nunquam non sequi. — Notandum vero est, pro *spero* semper, si quidem de futura re sermo est, *futurum infin.* poni debere, licet vernacula saepe praesens ponat, v. c. *ich hoffe morgen die Bücher zu bekommen, meine Eltern zu sehen;* quod verti debet: *spero me cras libros accepturum; me parentes meos visurum;* non *accipere, videre:* (quamquam interdum quoque sic prisci:) et male hic regula usurparetur: *quando duo verba conveniunt, posterius in infinitivo ponendum.*

c) *Verba timendi* non huc pertinent: post ea enim *ne* significatione adfirmativa *daß,* et *ne non* vel brevius *ut* significatione negativa *daß nicht* ponitur, v. c. *timeo, timor mihi injicitur, ne hostes adveniant.* Rarius tamen videtur ap. priscos accusativus cum infinitivo poni. Tum tractantur haec Verba ut Verba *opinandi, putandi* cet., quo scilicet pertinent. Ceterum malim *ne* vel *ut* ponere quam Accus. cum Infinit.

XVI) De usu *infinitivi*, sine praeced. accusativo, regula illa, ex qua duorum verborum concurrentium, h. e. arctissime cohaerentium h. e. ita cohaerentium, ut alterum ab altero regatur atque pendeat, posterius in infinitivo ponitur, arctioribus limitibus includenda est. Non enim hoc ubique licet; v. c. non dicere possum: *impellor scribere; pater me impulit scribere,* pro: *ad scribendum,* vel pro: *ut scribam, scriberem.* Non dicere licet: *operam dabo multa discere,* pro: *ut discam multa;* licet vernacula ita: *ich will mir Mühe geben viel zu lernen.* Et eadem vernacula et illa regula simul tirones ita decipit, ut dicere non dubitent: *quaeram istam rem consequi, ich will suchen die Sache zu erlangen,* pro: *studebo* etc. Nam defen-

defendunt se illa regula. — Male. Post certa tantum verba infinitivus sequi potest ac debet, v. c. *volo, nolo, cupio, conor, tento, audeo, studeo, cogito, possum, nequeo, obliviscor, debeo, coepi, incipio, constitui, soleo, consuevi, cogor, scio* etc. ac raro post *habeo* i. e. *possum*, v. c. *habeo dicere* ap. Cicer. Rosc. Am. 35. Nat. D. III, 39, quod proprie graecum est. Poetae sunt audaciores, et post *parco, fugio* etc., ponunt infinitivum, v. c. *parce quaerere, fuge quaerere*, pro: *noli quaerere, ne quaeras*. At illos hic non est quod curemus. Tota igitur res usu loquendi disci debet. — Ceterum in lectione priscorum cautio tironi est adhibenda, ne interdum *casum* aliquem aut infinitivum putet regi a Verbo, a quo non regitur, sed tantum regi prima specie videtur; v. c. 1) *pater putatur doctus, videtur sapiens;* ubi videtur *doctus* et *sapiens* a *putatur* et *videtur* regi, sed regitur ab omisso *esse*, quod saepe in tali forma omittitur: debebat esse, *pater putatur esse doctus, videtur esse sapiens;* tunc nominativum sequi debere ex superiori regula adparet: *post esse eundem casum nominis debere poni, qui praecesserit.* Sic *urbem putant magnam, sie halten die Stadt für groß*, ubi intell. *esse*, estque ergo accusat. cum infinitivo, nec τὸ *magnam* a *putant* regitur: sic *homines te credunt doctum*, intell. *esse*. 2) in primis notanda est haec formula: *humanum est errare*, s. *errare humanum est.* Hic videtur τὸ *errare* ab *humanum* vel ab *est* regi. Male. Ordo est: *errare est humanum, das Irren ist menschlich;* τὸ *errare* est, ut omnes tales infinitivi, subjectum s. nominativus praecedens verbo suo. — Sic *dulce est pro patria mori.* Hic *pro patria mori* est subjectum generis neutrius (ut omnes infinitivi), ad quod se accommodat verbum *est*, cum praedicato *dulce.* Sic *venit mihi in mentem optare* est simile τὸ *venit mihi in mentem dies ille;* ubi *optare* et *dies ille* sunt subjecta. — Huc pertinet in primis illa formula: *patris officium est liberos alere, boni pastoris officium est tondere* etc., in qua tirones saepe haerent ac dubitant, annon *alendi* et *tondendi* ponere debeant, quia a praecedente vocabulo *officium* regi putant. — Male: *alere liberos* et *tondere pecus* est subjectum. Ordo enim est: *alere liberos (die Ernährung der Kinder) est officium patris*, sic *tondere pecus est officium* s. *negotium boni pastoris.* Eodem modo agendum in omnibus ejusmodi formulis, v. c. *equorum est hinnire*, ubi ab *hinnire*, ut subjecto, incipiendum est.

XVII) De usu *indicativi* et *conjunctivi* s. *subjunctivi*. Indicativus ponitur, ubi vel de re certa simpliciter dicitur, vel nulla particula subjunctivum regens praecedit, vel alia contex-

contextus ratio hunc modum non postulat. Hic ergo notandum, particulas has: *etsi, tametsi, quamquam, si, nisi, ante quam, simulac, quamvis* (i. e. quamquam *obschon, obgleich*), non per se conjunctivum regere, ut vulgo dicunt, sed indicativum. At contextus ratio efficere potest, ut omnes hae particulae, imo plura vocabula, v. c. *quando, ubi, quis, quid* etc., cum conjunctivo conjungantur. Ergo a contextu pendet hic usus subjunctivi, non ab ipsarum natura. Totam rem sic teneamus:

A) *Conjunctivus* s. *subjunctivus* s. *potentialis* certo sensu ponitur *per se*, h. e. *non praefixa particula subjunctivum regente*, quando de re, tanquam incerta, h. e. tantum *possibili, credibili, optabili* vel *concedenda*, dicitur; v. c. *dicat aliquis, es möchte, dürfte, könnte jemand sagen*, vel *es mag jemand sagen: at moriatur interea pater, aber der Vater möchte* (it. *mag) unterdessen sterben: Sit innocens, gut, er mag (möchte) unschuldig seyn; veniat, er mag (möchte) kommen; diu vivat! er mag (möchte) lange leben!* — Interdum praefigitur particula aliqua per se indicativum regens, v. c. *si quis dicat, wenn jemand sagen sollte, möchte: quamquam, etsi nesciam, ob ich gleich nicht wissen möchte* etc. Quis hinc non videt, quotiescunque subjunctivus (s. conjunctivus) talibus particulis jungatur, causam non in ipsis quaerendam, sed in notione subjunctivi? Hinc et hic modus pro imperativo, per humanitatem, interdum ponitur: *facias, valeas* (i. e. *fac, vale*); quod proprie tamen est: *du magst es thun, magst gesund seyn.*

B) *Subjunctivus* (s. conjunctivus) deinde post certas particulas ponitur, quarum natura hunc modum per se postulat. Sunt hae: *ut daß, ne, quo, quin daß* vel *daß nicht, utinam, o! si, licet, quasi, cum* causale, (i. e. *da*, it. *obschon*) *utrum ob, an ob* it. *oder ob, quamvis* pro *quantumvis, qui* pro *ut* vel *cum*, omnesque particulae interrogativae, si extra interrogationem ponuntur, atque ita nostrum *mag, möchte, sollte* vel adest vel cogitari certe potest.

1) *Ut*, i. e. a) *daß, damit*, est particula et causalis et optativa, v. c. *ut sciat, damit er wisse: ut veniat! daß er doch komme oder kommen möchte!* b) *gesetzt daß*, ubi *fac* intell., v. c. *ut pater veniat*, i. e. *gesetzt, daß der Vater kömmt* s. *der Vater käme. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas*, i. e. *gesetzt auch, daß die Kräfte fehlen sollten* etc. Vulgo hic explicant per *quamquam*. Non male, quamquam haec non est vis τῦ *ut;* nam, etsi ita interdum explicare licet, v. c. in illo versu: *ut desint vires* etc., *ob*

gleich

gleich die Kräfte etc., tamen hinc non continuo sequitur, *ut* notare i. q. *quamquam.* Ac ne convenit quidem haec notio ubique; cum tamen *gesetzt daß* ubique conveniat; v. c. *ut pater veniat, quid tum faciemus? gesetzt der Vater käme, was wollen wir dann machen?* Vertas quaeso: *ob schon der Vater kömmt, was wollen wir dann machen?* quam ridicule! Ergo tenendum, *ut* esse *gesetzt daß*, nunquam *obschon*, licet cum hoc interdum commutari posse videatur. c) *ut* per *ne* explicari solet post verba metuendi; v. c. *timeo, metuo, ut veniat,* i. e. *ich fürchte, er möchte nicht kommen.* Et contenti esse hac explicatione possumus, etsi fortasse ne opus quidem sit, ut judicat Perizon. ad Sanct. p. 812.

2) *Ne,* i. e. *ut non,* nisi quod post verba *timendi* pro *ut* ponitur; v. c. *timeo, ne pluat, es möchte regnen: timeo, ne non pluat* vel *ut pluat, es möchte nicht regnen.*

3) *Quo,* i. e. *ut damit:* hinc *quo minus* pro *ut non* s. *ne,* v. c. *impeditus sum, quo minus scriberem* pro *ne,* quod et ipsum saepe occurrit.

4) *Quin,* a) pro *ut non,* v. c. *non fieri potest, quin virtus homines felices reddat,* pro *ut non,* quod aeque bene poni potest: it. *parum abest, quin credam,* i. e. *bald möchte ichs glauben.* b) pro *quod non daß nicht, als wenn (ob) nicht,* v. c. *suadeo tibi hoc, non quin sciam, te consilio non indigere, nicht, als wenn ich nicht wüßte,* pro *quod non,* ut et alibi saepe dicitur. Hinc *non dubito, quin* etc. explicari potest: quamquam hic vertere solemus *daß,* v. c. *ich zweifele nicht, daß es wahr sey.* c) pro *qui non;* v. c. *nemo est, quin sciat, der nicht wisse, wissen sollte.* At aliud praeterea est *quin,* indicativum regens, et ab illo valde differens, ac significans a) *imo, potius* b) *cur non?* in certis formulis excitandi aliquem, v. c. *quin fugis?* i. e. *fliehe doch!* vel *ih so fliehe doch! warum fliehest du nicht?* Quod huc non pertinet.

5) *Utinam* et *o! si,* cum sint particulae optativae atque ita de re tantum possibili et optabili loquantur, subjunctivum aperte requirunt. De *utinam* insuper alia causa adferri potest. *Utinam* proprie positum est pro *uti* s. *ut daß,* vel est potius idem vocabulum, adjecto tantum τῷ *nam,* sicut in *quidnam, ubinam.* Iam, quemadmodum *ut* s. *uti* optative usurpatur, v. c. *ut pater veniat!* sicut nostri: *daß der Vater doch kommen möchte* s. *käme!* sic de *utinam* non mirum. Possit et ante τὸ *utinam* (i. e. *ut*) intelligi *opto, optamus* etc., quod tamen fortasse non opus.

6) *Licet* pro *quamquam* vulgo sumitur; nec male; atque recte vertitur *obschon, obgleich.* At proprie concessionem

nem quandam indicat, estque proprie Verbum, intellecto *ut:* hinc conjunctivus non tam a *τῷ licet* quam a *τῷ ut* regitur; v. c. *licet pater te valde amet, tamen non debes confidere, eum omnia tua peccata neglecturum,* pro *licet, ut* etc. s. *concedo, patrem te amare* etc. *Es mag seyn, daß dich der Vater sehr liebt,* s. *der Vater mag dich meinetwegen sehr lieben,* s. *obgleich dich der Vater liebt, so darfst du doch deswegen* etc.; sic *licet eas du magst gehen.* Nam post verbum *licet* solet *ut* omitti. Item *licebit* eodem sensu dicitur, v. c. *licebit eas, facias, du magst immer gehen, das immer thun.* Postea vero coepit usurpari omnino pro *etsi, quamquam.*

7) *Quasi* pro *quam si* (*quam* est *wie* s. *als*) post se conjunctivum postulare per se intelligitur, quia de re incerta et possibili loquitur. — Unum hoc notabo, hanc particulam, si praesens tempus praecesserit, vel praesenti tempori, si quidem de re praesenti sermo est, vel perfecto, si quidem de re praeterita dicitur, jungi apud priscos solere; cum contra vernacula prius cum imperfecto, posterius cum plusquamperfecto, commutare gaudeat; v. c. dicendum est: *tu taces, quasi nescias,* non *nescires, als wenn du es nicht wüßtest; tu taces, quasi nihil audiveris, gleich als wenn du nichts gehöret hättest,* male: *audivisses.* En exempla e Cicerone ad Div. VIIII, ep. 17 in.: *Non tu homo ridiculus es, qui — ex me quaeras, quid futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat, aut — non soleam ex isto scire, gleich als wenn ich etwas wüßte* etc. Exemplum perfecti est ad Div. III, ep. 7, §. 4 *sic enim scribit: quasi vero — ego ad illos, non illi ad me venire debuerint, gleich als wenn ich zu ihnen, und sie nicht zu mir hätten kommen sollen.* Male vulgo dixissent: *debuissent,* et in priori *scirem, solerem.* At si imperfectum vel plusquamperfectum praecessit, sequitur vel imperfectum vel plusquamperfectum, prout res postulat, v. c. *tacebas, quasi nescires aut nihil audivisses.*

8) *Quum* s. *cum,* causam vel notam vel ante declaratam et concessam indicans, nostroque *da* respondens, semper regit conjunctivum; v. c. *cum sciam, te bonos libros legere solere, miror* etc., *da ich weis* etc. *Quae cum ita sint, da dem also ist* etc.: male: *scio* et *sunt.* — Hic de vi hujus particulae notandum; vulgo dici esse i. q. *quia.* Male. Nam, etsi interdum cum eo commutari possit, tamen differt ab eo h. e. plus indicat, ac propterea ubique cum *quia* commutari nequit; v. c. non dixerim: *Athenienses Miltiadem damnarunt, cum infectis rebus cum classe rediisset,* pro: *quia redierat.* Consideres exemplum supra adlatum e Cic. ad Div. VIIII,

VIIII, ep. 17 ***Non tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster*** (Caesaris familiaris) ***apud te fuerit*** (scil. qui tibi rem melius et certius dicere poterat), ***ex me quaeras, quid de istis municipiis et agris futurum putem?*** Iam pro: ***cum Balbus noster apud te fuerit***, ponas: ***quia Balbus noster apud te fuit***: et senties, verba sensu carere nec cohaerere inter se. — Dicunt etiam vulgo, ***cum*** significare ***etsi***. Non male; quamquam non satis accurate. Nam licet τὸ ***cum*** interdum, h. e. si ***tamen*** vel sequitur vel cogitari potest, per ***etsi*** explicari possit, quia nostrum ***da*** s. ***da doch*** pro ***obschon*** interdum poni solet, v. c. ***Cum scirem, te mihi inimicum esse, tamen ad te venire ausus sum:*** ubi parum refert, utrum vertas: ***da ich wußte*** etc., an: ***ob ich gleich wußte:*** tamen ubique non potest cum ***etsi*** commutari, v. c. quis dicat: ***hic mitto librum, cum sciam, te jam legisse***, pro ***etsi scio te jam*** etc.; vel ***rem tibi dicam, cum non eam intelligas***, pro ***etsi eam non intelligis?*** Nonne illud obscure et ridicule dictum foret? Cum igitur τὸ ***cum*** nequeat ubique τοῖς ***quia*** et ***etsi*** substitui: patet, non esse synonyma. Cum vero in omnibus fere locis, ubi τὸ ***cum*** per ***quia*** et ***etsi*** explicant, aeque bene proprie per *Da* explicari et verti possit: non video, cur notiones vocabulorum, per se jam multas, sine necessitate augeamus atque ita tironum mentem ac memoriam obruamus et perturbemus. Nec tamen negaverim, interdum interpretationem fieri faciliorem intellectu, praesertim tironi, si τὸ ***cum*** vertatur ***obgleich, obschon***. Ceterum ab hoc ***cum*** causali differt adverbium ***cum wann, da***, de tempore usurpandum; quod indicativum regere solet; v. c. ***gaudeo, cum te video;*** nisi quod etiam imperfectum et plusquamperfectum conjunctivi saepissime sequi potest. Ac si de re incerta, possibili cet. sermo est, ubi vernacula addere solet ***möchte, würde*** cet., aut accus. cum infinit., vel etiam conjunctivus arcte cum illa enuntiatione, cui τὸ ***cum*** praefixum est, cohaerens praecessit, conjunctivus omnino sequi solet; quia tum omnibus particulis conjunctivus addi potest.

9) *Quamvis* i. e. ***quantumvis, wenn auch noch so*** vel ***wenn auch noch so sehr***, regit conjunctivum, quod per se clarum est, quia non nisi de re incerta, possibili etc., dicere possum; ***wenn auch noch so*** vel ***wenn auch noch so sehr***, v. c. ***homo, quamvis sit doctus, tamen perpetuo discere debet***, i. e. ***wenn er auch noch so gelehrt wäre*** s. ***er mag noch so sehr gelehrt seyn***. — At ***quamvis*** quoque significat simpliciter ***etsi***, tum regit indicativum. — Adtendant hic tirones in priscis, ne conjunctivum, interdum huic ***quamvis obschon*** additum,

 ab

ab hoc regi putent: v. c. *quamvis sciret* i. e. *ob er schon wissen mochte* (et *möchte*): hic est vis conjunctivi manifesta in τῷ *mochte* (*möchte*). *Quamvis obschon* etiam, ut omnes particulas, post accusat. cum infinitivo ac post conjunctivum cum conjunctivo conjungi, infra dicetur.

10) *An ob*, et *utrum* s. *ne* et *an*, *ob-oder ob* (saepe etiam *ob-oder*), cum conjunctivo conjungitur. V. c. *nescio, an pater venturus sit:* ubi dixeris male *veniet* s. *venturus est:* — *nescio, an librum noris:* male *nosti:* *dic mihi, an sanus sis:* male *es*. *Nescio, utrum scribam an legam:* male *scribo, lego*. *Quaerunt, Cajusne sit rediturus an ibi mansurus.* — Omninoque hoc valet de omnibus vocabulis interrogationi aptis, v. c. *quis*, *quid*, *ubi*, *quando* etc., si quidem non directe interrogant vel enuntiatio aliqua cum iis arcte conjuncta praecessit, v. c. *dic mihi, quis ille sit:* male *est*. *Nescio, quid velis:* male *vis*. *Dic mihi, unde veneris et quando scripseris:* male *unde venisti* et *quando scripsisti*. *Scimus, quid feceris, quo iveris, quando reversurus sis:* ubi perperam dicas, *fecisti, ivisti, revertes* s. *reversurus es*.

11) *dum*, *donec*, *quoad*, si exprimunt vocabulum *bis*, regunt et indicativum et conjunctivum; sin significant *quamdiu*, indicativum: v. c. *exspectavi, dum, (donec, quoad) scirem* etc.

12) *Qui*, *quae*, *quod*, de quo in libellis grammaticis vulgo parum accurate traditur, et cujus tamen usus in primis ob brevitatem commendandus est, saepissime conjunctivum postulat: a) post *esse*, *reperiri*, *inveniri* et similia, si haec verba praedicati personam induunt, atque ita τὸ *qui* cum sua enuntiatione subjecti vim habet; v. c. *Est, qui dicat;* rectius esse creditur, quam *dicit*. Sic *sunt, qui dicant, narrent, dixerint* etc.; non, *dicunt, narrant, dixerunt*. Sic *fuerunt, qui dicerent; erunt, qui dicant; reperti sunt, qui confirmarent* etc.: rectius creditur quam *dixerunt, dicunt, confirmarunt;* sic *inveniuntur (reperiuntur), qui dicant; inventi (reperti) sunt, qui dicerent*. Huc pertinet *habere*, v. c. *habeo, cui dem literas* i. e. *est mihi:* Cic. ad Div. VI, ep. 6 *Habeo signa, quae observem*. Neque tamen dissimulandum, ap. priscos occurrere quoque *sunt, qui* seq. Indic.; qua de re monui in Observ. ad scriptor. prisc. p. 9 seq. itemque Iac. Frid. Heusinger. ad Cic. Off. I, 24 extr. b) quando pro *ut is, ut ego, ut tu* etc. brevitatis causa ponitur: v. c. *misit aliquem, qui nuntiaret*, pro: *ut nuntiaret*, s. proprie: *ut is nuntiaret*. *Habes eum patrem, quo melior nemo esse possit*, pro: *habes eum* (i. e. talem) *patrem, ut eo nemo* etc. In primis post

post *dignus* semper pro *ut is, ut ego* etc., poni debet. V. c. *Pater est dignus, qui ametur,* pro: *ut* (is) *ametur: mater est digna, quam ames, cui obtemperes, a qua discas* etc., pro: *mater est digna, ut eam ames, ut ei obtemperes, ut ab ea discas; parentes digni sunt, quos amemus, quibus obtemperemus,* pro: *ut eos amemus, iis obtemperemus. Dignus sum, quem ames,* pro: *ut me ames; dignus es, cui suadeam,* pro: *ut tibi suadeam; digni sunt parentes, quorum praeceptis obediamus,* pro: *ut eorum praeceptis* etc. *Digni estis, quorum libri serventur,* pro: *ut vestri libri* etc. *Digni sumus, quorum vitae parcatis,* pro: *ut nostrae vitae* etc. Et sic semper, praeterquam si jam *qui* praecessit: hic enim, ad vitandam repetitionem auribus injucundam, *ut* melius servatur. V. c. *cognovi hominem,* qui *dignus erat, ut amaretur,* seu rectius: *qui, ut amaretur, dignus erat,* pro: *qui dignus erat, qui amaretur.* Causa vero, cur *qui* hic conjunctivum habeat, est, quia τὸ *ut* in eo latet. Nec tamen negandum, *ut* quoque apud priscos, quamquam rarius, post *dignus* sequi, licet τὸ *qui* non praecesserit, v. c. Liv. XXIIII, 16 extr. c) quando pro *cum ego, tu, is,* ponitur, v. c. *Caesar, qui sciret, hostes adpropinquare* etc., pro *cum* s. *cum is. Miror, te librum spernere, quem ipse dixeris esse pulchrum,* pro: *miror, te libr. spernere, cum ipse dixeris, eum esse pulchrum. Quid me laudas, quem ne noris quidem?* pro: *Quid me laudas, cum me ne noris quidem?* Cic. Catil. I, 9 *Quamquam, quid ego te invitem, a quo jam sciam esse praemissos,* pro: *quid — invitem, cum sciam, a te jam praem.* etc. It. *miror te libros mihi misisse, quorum me scires non cupidum esse,* i. e. *cum eorum me scires* etc. Cicero ita millies.

C) Omnes aliae particulae, quae per se non possunt conjunctivum regere, v. c. *etsi, tametsi, si, cum wenn, ut wie, quod weil, dum indem, so lange, quamvis obschon,* it. *qui* h. e. simpliciter *welcher,* triplicem ob causam solent cum conjunctivo conjungi. — Ad quam causam non adtendentes Grammatici nonnulli vulgares temere crediderunt et docuerunt, istas particulas per se conjunctivum regere.

1) Quando *de re incerta, possibili, optabili* vel *concedenda,* sermo est. V. c. *etiamsi quis dicat* etc., i. e. *wenn auch jemand sagen wollte: parentes sunt colendi, etiamsi sint duri,* i.e. *wenn sie auch gleich hart seyn sollten: quamquam vix credam,* (s. *crediderim*) i. e. *ob ichs gleich kaum glauben möchte* etc. Pendet haec res non ab iis particulis, sed a natura rei *incertae, possibilis* etc.: hinc et sine his particulis conjunctivus ponitur: v. c. *dicat aliquis, es möchte jemand sagen: vix*

 credam,

credam, kaum möchte ichs glauben; qua de re supra diximus in A.

2) Quando conjunctivus in eadem periodo praecessit, et enuntiatio, cui una illarum particularum praefixa est, cum illo arcte, quod ad ideas adtinet, cohaeret. V. c. ***rogo te, ut, quamquam sis adolescens, tamen mortis cogitationem non negligas.*** Hic *quamquam* habet conjunctivum ob praecedentem conjunct. modum ***negligas. — Ratio nos monet, ut, cum sani simus (wenn wir gesund sind), de morte cogitemus.*** Hic ***cum*** habet conjunctivum ob *τὸ cogitemus.* — ***Saepe accidit, ut, quos maxime amemus, ii maxime nobis eripiantur.*** Hic *quos* jungitur conjunctivo, quia conjunctiv. ***eripiantur*** praecessit. — ***Rex imperavit, ut, quae bello opus essent, pararentur*** etc. Cic. ad Div. III, ep. 8 §. 19 ***Sin hoc genere delectaris, ut, quae tibi in mentem veniant, aliis adtribuas,*** recte pro: ***veniunt*** propter ***adtribuas.*** III, ep. 7 §. 4 ***Primum eum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent*** etc.; recte ***dicerent*** pro: ***dicebant*** propter ***esset.*** III, ep. 5 §. 15 ***Quod te a Scaevola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, — provinciae praeesset.*** Hic ***dum*** habet conjunctivum ob praeced. ***praeesset.*** Sic III, ep. 6 §. 12 ***ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem:*** ubi ***esset*** ob praeced. ***possem.***

3) Quando accusativus cum infinitivo praecessit. V. c. ***scio, te, si quid scias, id reticere solere:*** ubi *si* conjunctivum habet ob ***te-solere.*** Sic: ***decet sapientem ita vivere, ut loquatur, wie er redet,*** pro: ***loquitur*** ob praeced. ***sapientem vivere. Credo patrem, quia nobis non scripserit, mox reversurum,*** pro: ***scripsit. Decet nos rem non ante suscipere, quam eam meditati simus,*** pro: ***sumus. Audivi, ea, quae a te gesta sint, nobis a te mox narratum iri.*** Cicero ad Div. III, ep. 7 §. 6 ***sed scito plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint:*** ubi ***qui*** cum conjunctivo positum est ob praeced. ***plures esse.*** Cic. ad Div. III, ep. 8 in. ***Etsi — videbam, te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum*** etc., ubi ***cum wenn*** habet conjunctivum: ibid. §. 8 ***studia mihi eorum placere, quod in te grati essent*** etc., ubi particula ***quod*** conjunctivum habet ob accusat. cum infinitivo. — Hoc imitandum esse tironibus per se patet. — Ceterum hujus triplicis causae ignoratio fecit, ut in libellis grammaticis vulgaribus diceretur hic conjunctivus ab ipsis particulis ***quamquam, quod,*** regi. Nec tamen negandum, apud priscos saepe quoque post accusativum infinitivo junctum et post conjunctivum poni indicativum, si de re tanquam certa dicatur, v. c. Cic. Agr. II, 4 ***cum videam haec omnia — quae vobis cara — sunt, in***

in fidem esse collata. Cic. Rosc. Am. 1, *ut adsint propterea, quod officium sequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt.*

XVIII) De *gerundiis*, in quorum usu recte addiscendo multum temporis temere perdi solet, tota res ita potest brevissime tradi:

1) *Gerundium* est proprie neutrum futuri participii: hinc a) ea etiam verba, quae passivo toto atque ita participio passivi carent, tamen gerundium habent, quia, ut supra (XI) monuimus, omnia verba accusativum non regentia atque ita totum passivum non habentia, tamen *tertiam terminationem personalem* (vulgo, sed male, *personam* adpellant) neutrius generis, impersonaliter usurpandam, habent, atque ita participium futuri passivi in genere neutro. 2) Hinc gerundia eodem modo usurpantur, quo adjectiva, si absolute ac sine substantivo adhibentur, usurpari solent, v. c. ut dico: *est bonum, est malum, es ist gut, böse;* sic etiam *est amandum, est legendum, est parcendum, es muß geliebt werden,* s. quod eodem redit, *man muß lieben* etc. Ut vero, addito substantivo, adjectivum se accommodat ad ejus genus, dicimusque v. c. *liber est bonus,* sic et *liber est legendus, pater est amandus:* at non propterea *inimicus est parcendus:* nam Verbum parco tantum habet *neutr. participii imperson.*, seu, quod eodem redit, *gerundium,* quia non, ut *lego* vel *amo, accusativum,* sed *dativum* regit.

2) *de usu gerundiorum* hic tria notes: a) unde regantur, b) quid regant, c) quomodo cum participiis, ut loquuntur, commutentur.

a) *gerundia* eodem modo reguntur, quo adjectiva neutra: v. c. *amandum est* in nomin. dicitur, ut *malum est,* quia *τὸ est* nominativum regit. — Genit. *amandi* regitur ab iis vocabulis, quae genitivum regere solent, v. c. *cupiditas amandi, cupidus legendi.* — Sic certi casus: v. c. ut dico: *par oneri,* ita: *par ferendo,* quia *par* dativum regit. — Accusativus regitur a praepositionibus suis, v. c. ut dico: *impellor ad virtutem,* sic: *impellor ad scribendum.* — Ablat. v. c. ut dicimus: *in virtute est suavitas: virtute felices reddimur,* ita: *in discendo est suavitas: docendo discimus.*

b) *gerundia* regunt casus verbi sui, quia sunt ejus particulae: nam, quod convenit Toti, id etiam convenit partibus. V. c. *cupidus discendi literas, scribendi epistolam, parcendi inimicis, utendi tempore; par sum ferendo onus;*

 impellor

impellor ad scribendum literas; discendo literas sapientiores reddimur; in amando deum est magna suavitas. — Recte ita dicitur: et prisci saepe ita dixere; sed longe saepius gerundium commutant cum participio, de qua re statim.

c) *gerundium* hoc, si substantivum additur, longe frequentius commutatur a priscis cum toto participio futuri passivi, si quidem fieri potest h. e. si totum participium futuri passivi adest. Id quod tali fit modo: substantivum in casu eo, in quo gerundium erat, ponitur, et participium, more adjectivorum, accommodat se ad numeros, casus et genus substantivi. Sic pro his formulis: *sum cupidus discendi literas, scribendi epistolam; par sum ferendo onus; impellimur ad amandum virtutem* vel *virtutes; discendo linguam*, et *in scribendo epistolam, discendo artes*, et *in discendo artes*, dicitur plerumque rectius h. e. usitatius: *cupidus sum literarum discendarum, epistolae scribendae; sum par oneri ferendo; impellimur ad virtutem amandam, ad virtutes amandas; lingua discenda, in epistola scribenda, artibus discendis, in artibus discendis.* Sic et nominativus, v. c. *liber est legendus, literae sunt scribendae.* Hac ratione tiro potest istam rem intra paucas horas discere. Hic not.:

(a) haec permutatio tantum locum habet in Verbis accusativum regentibus, v. c. *lego, disco, imitor, consequor* etc., quia haec, ut supra (XI) diximus, sola habent totum futuri passivi participium. In ceteris Verbis gerundium servari debet; v. c. dicere cogor: *sum cupidus parcendi inimicis*, non dici debet *inimicorum parcendorum;* sic *utendi tempore;* non *temporis utendi; impellimur ad parcendum inimicis, ad recte utendum tempore;* non *impellimur ad inimicos parcendos, ad tempus recte utendum;* sic non dicere licet *occasione utenda, voluptatibus fruendis*, sed: *utendo occasione, fruendo voluptatibus.* — Sic est quoque in nominativo. Dicere debemus: *utendum est tempore, fruendum est voluptate*, non: *tempus est utendum, voluptas est fruenda.* Causa nulla alia justa profecto adferri potest, praeter hanc: *ponere non possumus participium, quia nullum adest.* Nec tamen negandum, apud priscos occurrere quoque participia *fruendus, utendus* etc. v. c. *Omnia utenda* Cic. Verr. II, 18 v. *meine Sprachlehre*, itemque *Lexic.*

(b) usus iste participiorum loco gerundiorum non debet pulcbrior vocari s. elegantior, sed usitatior, ac propterea, quod ad nos adtinet, *rectior.* Nam, quo quid saepius occurrit,

currit, eo nobis rectius videri debet. Priscos vero etiam saepe gerundiis uti, ubi licebat ea in participia mutare, notum est, v. c. *consectando praedones* ap. Nepot. et saepius ita Livius: ergo iste gerundii usus non plane est damnandus.

(c) non raro tamen rectius est, gerundium ponere, etiamsi ex regula liceat id in participium convertere: v. c. *cupidus sum multa discendi, hoc faciendi*, rectius dicitur, quam *cupidus sum multorum discendorum, cupidus sum hujus faciendi*. Cur rectius illud? quia perspicuitas ita postulat: nam *multorum* et *hujus* poterat etiam a lectore imperito pro *masculino* haberi; at *multa* et *hoc* nunquam. Hinc prisci, perspicuitatis studiosissimi, hoc ubique praeoptant.

XVIIII) De *ceteris participiis*, (quo pertinent ablativi consequentiae) quorum usum nonnulli pro praecipua *elegantia* ubique venditant, cum tamen is modo brevitatis ac necessitatis causa inventus sit, ac propterea tantum ipsa in exprimendis ideis et enuntiationibus secundariis, v. c. temporis etc., adhibeantur, est adhuc dicendum. Est plerumque crux tironum, quia non mature iis recte explicatur. Totum artificium, si summatim consideras, nititur his rebus: a) semper *duo verba*, vel potius *duae enuntiationes*, adesse debent, tam arcte connexae, ut altera alterius sit causa vel antecedens vel alia quaedam determinatio. Causam et determinationem hanc indicant praefixae illae particulae *ubi, quando, si, dum, cum, postquam* itemque nominativus pronominis *qui*. b) quaeritur, utra enuntiatio in participium abeat? ea, quae tempore prius cogitatur vel istam determinationem continet. c) participia debent, perspicuitatis causa, idem tempus exprimere, quod verbum mutandum exprimebat, v. c. perfectum manet perfectum, praesens manet praesens. d) participia habent adjectivorum naturam, atque ita se accommodant ad casum, numerum et genus, substantivorum suorum. e) ablativi consequentiae fiunt, si enuntiationes istae duae duo diversa subjecta habent. Haec summatim: nunc accuratius trademus:

A) *de participiis, quatenus ambae enuntiationes unum subjectum commune habent:*

1) *primum*, participium ponitur pro *qui* cum *suo verbo finito*. Hic usus est facillimus: hinc ab hoc incipiendum est: imo, si recte judicas, omnia participia, praeter ablativos consequentiae, fieri vides abjectione istius pronominis relativi: h. e.

h. e. omnes istas particulas *quando*, *dum*, *postquam* etc. abjici non posse, nisi per *qui* explicari quodam modo possint, praeter ablat. consequentiae; v. c. pro: *homo, qui deum amat, est felix*, dicimus: *homo, deum amans, est felix;* pro: *hominis, qui deum amat, felicitas est magna*, ponimus: *hominis, deum amantis, felicitas* etc.; pro: *homini, qui deum amat, contingit felicitas magna*, dicimus: *homini, deum amanti, contingit* etc.; pro: *hominem, qui deum amat, exspectat felicitas*, dicimus: *hominem, deum amantem* etc.; pro: *de homine, qui deum amat, bene judicamus*, dicere licet: *de homine, deum amante* etc. Mutatio haec recte facta est: nam enuntiatio antecedens mutata est: enuntiatio enim, *homo amat deum*, prius cogitatur quam haec: *homo est felix* etc. — Not. hic: a) si pro substantivo pronomen *is* i. e. *derjenige* subjecti personam gerit, hoc abjicitur, quia hoc pronomen jam in participio latet, v. c. *is est felix, qui deum amat*, mutatur sic: *felix est deum amans;* pro: *felicitas ejus, qui deum amat, magna est*, dicendum: *felicitas amantis deum magna est.* At, si *is* est pronomen relativum et significat *derselbe*, non abjici necessario debet: v. c. *hostes fugati sunt: eos fugientes persecuti sunt Romani.* Porro b) *homo, qui a deo amatur*, non potest in participium abire, nec haec enuntiatio: *homo, qui deum amavit.* Cur non? quia Activum caret participio perfecti, et Passivum caret participio praesentis. At, si tamen velis participio aliquo uti, debes deponens aliquod, idque aptum, quaerere: v. c. *amore complecti* pro *amare:* et *amore frui* pro *amari.* Tunc potes pro: *homo, qui deum amavit*, dicere: *homo, deum amore complexus*, et pro: *homo, qui a deo amatur*, dicere: *homo, dei amore fruens*, vel similiter.

2) *deinde* participium dicunt quoque poni pro *si*, *quando, quia.* — At hoc duntaxat fieri potest, si hae particulae simul per *qui* explicari quodam modo possunt. Alioqui perspicuitas offenderetur: v. c. *homo, si deum amat, est felix*, et: *homo, quia deum amat, est felix*, potest ita efferri: *homo deum amans est felix*, quia hic *si* et *quia* per *qui* explicare ac cum eo commutare quodam modo licet: parum enim refert, utrum hic dicas; *felix est homo, qui deum amat*, an: *si deum amat*, et *quia deum amat.* Hae tres determinationes per *qui*, *si* et *quia*, fere idem notant: et lectoris parum interest, utrum verba: *felix est homo deum amans*, explicet: *felix est homo, qui deum amat*, an: *si amat*, et *quia amat.* Idem enim sensus. Hinc patet, non ubique licere illas particulas *quia* et *si* cum participio mutari, sed debere contextum consuli.

3) *par-*

3) *participium* quoque poni dicunt loco particularum *dum, cum, postquam.* — Recte: at non ubique, sed tantum, ubi hae particulae itidem cum *qui* permutari possunt, atque participium inde effectum per *qui* quodam modo explicare quoque licet. V. c. *pater, dum loquebatur, moriebatur,* potest mutari ita: *pater loquens moriebatur,* quia hoc participium et ita quodam modo explicari potest: *pater, qui loquebatur, moriebatur;* sic pro: *pater, postquam mortuus erat, sepeliebatur,* dici potest: *pater mortuus sepeliebatur,* quia hoc ita quoque explicare licet: *pater, qui mortuus erat, sepeliebatur.* Hinc videmus, τῦ *qui* ubique rationem esse habendam. Sic *pater, dum librum legebat, dicebat,* ita mutatur: *pater librum legens dicebat,* quia τὸ *qui* in τῷ *legens* simul latet. Sic et *gaudeo te videns* pro *cum te video,* quia simul est quoque i. q. *ego, qui te video, gaudeo.*

4) dicunt etiam participium poni pro particula *et* (s. *ac atque).* Sed hoc non fit, nisi vel per *dum* vel per *postquam* atque ita simul per *qui* quodam modo explicari possit. V. c. pro *legebat librum et statim remittebat* dici potest *lectum librum statim remisit.* At hoc proprie dictum est pro *librum, postquam* vel *qui lectus erat* scil. ab ipso, *remisit.* Sic: *librum legebat, ac deinde abiit,* mutari potest in ablativos consequentiae, de quibus statim dicetur, *libro lecto abiit.* Ablativi consequentiae soli soluti sunt illa lege, qua particulae illae cum *qui* debent commutari posse. Hinc patet, non ubique τὸ *et* in participium abire posse, v. c. quis pro: *ego edo et bibo,* dicat: *edens bibo,* vel *bibo edens?* inter haec verba non est arcta ista conjunctio; nulla adest determinatio; nec participium istud per *qui,* ac ne per *cum, dum,* quidem, explicari potest. Haec de participio, quatenus ambae enuntiationes unum subjectum commune habent.

B) de *participiis, quatenus ambae enuntiationes illae duo diversa subjecta* habent, s. de *ablativis consequentiae,* ut vulgo dicuntur, haec tenenda: Quando duae enuntiationes ita junguntur, ut singulae habeant suum subjectum, enuntiatio, quae prius cogitatur vel particulam *dum, cum, quando,* (interdum et *si*) *postquam* in fronte gerit, debet, si quidem eam in participium convertere placet (nam ubique fieri per se non necesse est), in ablativo poni, v. c. pro *Postquam pater profectus est, venerunt ad me amici* etc., dicere licet: *Patre profecto venerunt* etc.; hic enim sunt duo diversa subjecta: *pater* et *amici. Dum ego scribebam, moriebatur pater,* potest mutari in: *me scribente* etc. Sic: *Caesare mortuo Antonius rempublicam vexavit.* — Unum exemplum ponam, ex quo tirones

nes

nes facile discant, ubi ponere possint ablativos consequentiae, ubi non. *Sole oriente luna fugit*, et: *sol oriens fugat stellas*. Utrumque vernacule vertitur quidem: *wann die Sonne aufgeht, so* etc. At in priori sunt duo subjecta inter se diversa: *sol* et *luna*; in posteriori est unum utrique enuntiationi commune, scil. *sol*. Prius ita resolvitur: *Quando sol oritur, luna fugit*: quis oritur? *sol*; quis fugit? *luna*. Ergo non, qui oritur, idem fugit. Posterius ita resolvitur: *Quando sol oritur, fugat stellas*, s. *sol*, *quando oritur*, *fugat stellas*. Hic quaero: quis oritur? *sol*; quis fugat? idem *sol*. — Aliud exemplum: *Sole orto lego*: *sol ortus calefacit*. Notandum simul, ablativos consequentiae interdum brevitatis causa in alios transferre licere casus vel a *nomine* vel a *praepositione* vel a *Verbo* pendentes: v. c. pro: *postquam pater mortuus erat, eum sepelivimus*, interdum ita dici potest: *patrem mortuum sepelivimus*: quod brevius atque ita melius ac simul usitatius est quam *patre mortuo, eum sep.* Sic pro: *postquam pater mortuus erat, ejus libros vendidimus*, (pro quo, si ablativis conseq. uti velles, dicendum foret *patre mortuo*, *ejus libros* etc.) ita dici potest: *patris mortui libros vendidimus*. Sensus eodem redit; posterius modo brevius dictum est explicarique potest, ut superiora: *patrem, postquam* s. *qui mortuus erat, sepelivimus*; *patris*, *postquam* s. *qui mortuus erat, libros vendidimus*: ut vel hinc adpareat, quam facilis fiat tironibus participiorum explicatio atque usus, si a τῷ *qui* incipiatur et hujus pronominis abjectio prius recte accurateque explicetur. — Male agunt, qui de *postquam*, *cum*, *dum*, ac de ablativis consequentiae prius loquuntur. Hoc est rem invertere et molestam reddere. Addamus simul haec:

a) qui participia non nisi per abjectionem istarum particularum ponere potest, is nondum eorum valde peritus est. Nam et alibi ea poni possunt, ubi nullae ejusmodi particulae sunt. V. c. substantiva possunt in participia mutari. V. c. *bey Erblickung des Vaters ging ich* etc., *Viso patre ivi* etc., vel: *videns patrem ibam* etc. Sic pro: *in consideratione divinae benignitatis soleo mirari* etc., possum dicere: *considerans divinam benignitatem* etc., vel: *in consideranda divina benignitate* etc. *Bey seiner Rückkunft sagte ich ihm*, *empfing ich ihn* etc., *redeunti illi dicebam*, *redeuntem illum excipiebam* etc. *Bey seinem Sterben sagte er*, *moriens dicebat*. *Bey seinem Sterben sprach ich*, *moriente illo dicebam*. *Bey seinem Sterben sagte ich zu ihm*, *morienti illi dicebam* etc.

b) plura

b) plura participia ejusdem casus non fere jungi debent, nisi interventu copulae *et, ac, atque*, quia alias perspicuitas laeditur. Peccasse hic videtur Caesar B. G. IIII, 24 in. *At barbari, consilio Romanorum cognito, praemisso equitatu, et essedariis, quo plerumque genere in proeliis uti consuerunt, reliquis copiis subsecuti nostros navibus egredi prohibebant.* Durum hic videtur: *consilio cognito, praemisso equitatu*, quod non facile imitandum. Debebat potius vel sic dicere: *consilio cognito et praemisso equitatu* etc., vel sic: *consilio cognito, postquam praemiserant equitatum* etc., vel sic: *At barbari, postquam consilium Rom. cognoverant, praemisso equitatu* etc., nisi forte, ad Caesarem, perspicuitatis alioquin studiosissimum, defendendum dicas *praemisso equitatu* non conjungi debere cum τοῖς *consilio — cognito*, sed cum τῷ *subsecuti*, ordinemque verborum hunc esse: *At barbari consilio — cognito, subsecuti, praemisso equitatu — reliquis copiis* etc. Sed participia diversorum casuum bene jungi possunt; sic v. c. in loco jam dicto: *praemisso equitatu — subsecuti — prohibebant.* Sic ib. IIII, 25 §. 3: *Atque nostris militibus cunctantibus maxime propter altitudinem maris, qui decimae legionis aquilam ferebat, contestatus deos — inquit.* Hic ablativus et nominativus: *cunctantibus, contestatus.* Pleni sunt Caesar, Livius, talium participiorum in diversis casibus junctorum.

c) interdum participia verborum non sunt in usu vel raro occurrunt: v. c. *dans, fans, ignoturus*, aliaque rariora, quibus abstinendum.

Quaeritur hic, an participiis, ubicunque eorum detur facultas ponendorum, utendum sit? — Minime. Nam nimis frequens rei usus, licet rectus sit per se, tamen taedio est: variare etiam decet. Ergo et τὰ *qui, cum, postquam* etc., sunt adhibenda, suntque a priscis saepissime adhibita. Quaeritur ergo, quando participia et cur adhibenda sint?

a) *ob variationem,* quae est mater suavitatis.

b) *ob brevitatem,* quae et ipsa est mater suavitatis. Hinc in narrandis multis rebus optime conveniunt. Hinc historici iis omnium creberrime utuntur; longeque crebrius quam oratores. — Male ergo nonnulli eorum usum inter praecipuas venustates orationis per se referendum putant: v. c.. Heinecc. Fundam. stili I, 1. 22 ** 6 p. 75 male ait: *participia, quae dici non potest, quantum ornent orationem* etc. — Nam qui v. c. dicit: *homo, qui deum amat, est felix* a dicente: *homo deum amans est felix,* non differt,

differt, quod ad sententiam adtinet. Uterque idem dicit; sic, utrum dicas: *Caesar, cum Rhodanum trajecisset, venit in* etc., an: *Caesar trajecto Rhodano venit*, parum refert. Posterius tantum brevius dictum est: ac si de re leviori loquimur, brevitate uti debemus, atque ita participiis uti.

c) interdum etiam perspicuitatis causa, quae per brevitatem istam adjuvatur. V. c. *homo alios peccantes vituperans debet ipse vitiis carere*, vel: *homo alios, qui peccant, vituperans debet ipse* etc., non tam moratur lectorem, quam: *homo, qui alios, qui peccant, vituperat, debet* etc. In priori constructionis ordo facilius adparet, quam in posteriori.

d) interdum ob suavitatem; quia praeter variationem et brevitatem, de quibus ante dictum, et quae suavitati haud dubie saepe serviunt, etiam ita repetitio eorundem vocabulorum et earundem syllabarum, quae semper injucunda est, vitari potest. V. c. *cum exercitus, Alpibus trajectis, in Italiam venisset* etc. suavius est dictum, quam: *cum exercitus Alpes trajecisset et in Italiam venisset:* ob duplicem terminationem *isset*, quae ita evitatur. Huc pertinet exemplum modo adlatum: *homo alios peccantes vituperans debet ipse vitiis carere*, vel: *homo alios, qui peccant, vituperans debet* etc., vel etiam: *homo, qui alios peccantes vituperat, debet* etc. Ex his tribus formis quamcunque eligas, suavius dicitur, quam sic: *homo, qui alios, qui peccant, vituperat* etc., quia repetitio τȣ̃ *qui* evitatur. Legi hic debent in primis Caesar et Livius itemque Cicero, qui non modo saepe narrat, sed etiam alibi participiis non raro utitur.

Quaeritur, quando abstinendum participiis?

a) *in re gravi:* ubi copiose, ut gravitas sentiatur, non breviter loqui decet. Huic serviunt potius periphrases: v. c. *deum, qui nos quotidie beneficiis cumulare gaudet omnibusque modis nostrae commoditati et voluptati prospicit, eum odisse summa impudentia est* malim dicere, quam: *deum nos — gaudentem et prospicientem* etc.

b) nonnunquam perspicuitas offendi potest participiis, v. c. multis similibus terminationibus: sic *hominem deum amantem, homines virtutes amantes* non facile dixerim pro: *hominem, qui deum amat; homines, qui virtutes amant:* vel saltem alio modo rem expresserim. Nam *hominem deum amantem* potest et explicari: *deum, qui hominem amat.*

c) non-

c) nonnunquam et suavitas offenditur, ut in memorato exemplo: *homines virtutes amantes*, ob repetitionem terminationum *es*.

Magno igitur judicio in participiis recte usurpandis opus esse ac contextus haberi debere rationem intelligitur: interdum ornare possunt, interdum officere venustati.

XX) Adjiciamus quaedam de *Verbi terminationibus personalibus (Personalendungen:* quas male vulgo vocant *personas* verbi; vid. Grammatica nostra) et *temporibus* recte usurpandis, de quibus vulgo parum praecipi solet.

A) de *terminationibus personalibus* (vulgo *personis)* duo notabimus:

1) *qui, quae, quod,* eandem terminationem personalem (vulgo *personam)* postulat, quae praecessit, si scil. ad eam refertur. V. c. dicendum est *non ego is sum, qui omnia sciam;* non: *sciat;* sic dicendum *tu non is es, qui nobis imperare possis;* non *possit;* sic: *nos non ii sumus, qui facile gloriemur;* non *glorientur;* — it. sine τῷ *is*. V. c. *tu solus inventus es, qui tale quid faceres;* non *faceret.* Hic vernacula decipit facile tironem, in tali re utens ubique tertia terminatione personali (s. persona, ut vulgo perperam loquuntur), ut in illis: *Ich bin nicht derjenige, der alles wisse: Du bist nicht derjenige, der uns befehlen kann* s. *könne: Wir sind nicht diejenigen, die sich leicht rühmen: Du bist der einzige gewesen, der so etwas gethan hat.* Decepit ea adeo *Cortium* illum, qui in dedicatione Sallust. ait: *Non quidem is sum, qui sapienter dictis ejus — aliquid adjecerit aut omnino in hoc genere reperire possit* etc., pro: *adjecerim, possim.* Quanto magis decipere potest tirones!

2) in *enuntiationibus universalibus,* quae vernacule incipiuntur per *man,* v. c. *man sagt, man glaubt* etc., praecipiunt vel tertiam terminationem personalem (s. personam, ut vulgo dicunt) passivi, vel secundam activi, vel primam pluralis poni posse. At hae terminationes personales (s. personae, ut vulgo loquuntur) non ubique temere commutari possunt: *tertia* quidem *passivi* ubique convenit, si quidem verbum toto passivo est instructum: at ceterae tantum, ubi *perspicuitas* admittit, h. e. si personarum s. subjectorum, quae istis terminationibus proprie conveniunt, in contextu ratio quaedam proprie habetur: — Ergo a) *secunda* non fere utar in epistolis ad amicum, quia credere hic forsitan possit, se proprie intelligi; nisi contextus aperte doceat, rem esse in universum intelligendam; at in libris licet ea creberrime uti,

v. c. *quidquid vis recte discere, id ante recte intelligere debes:* in primis post infinitivos loco subjecti positos, v. c. *turpe est, quae didiceris, ea oblivisci*, h. e. *was man gelernt hat: honestum est, beneficiorum, quae a deo acceperis, perpetuo memorem esse*, h. e. *die man von Gott empfangen hat: decet, quae scias, ea cum aliis communicare*, i. e. *was man weis.* b) *prima pluralis* in omnibus quidem istis enuntiationibus, h. e. quae ad omnes homines pertinent, usurpari potest; at debent illae tales esse, ut *nos* simul ipsi intelligamur vel intelligi velimus possimusve: v. c. *turpe est, quae didicerimus, ea oblivisci: honestum est, beneficiorum, quae a deo acceperimus, memores esse: decet, quae sciamus, cum aliis communicare.* — At, si de re loquimur, cujus participes non sumus, vel nos esse aut nolumus aut non credimus, non prima pluralis convenit. V. c. si de re loquimur, quam plerique credunt, nos vero non credimus, non dicere possumus: *credimus vulgo* i. e. *man glaubt insgemein.* — Ineptum foret v. c. dicere: *Nunc refutabimus id, quod vulgo credimus* aut *dicimus*, *Nun wollen wir das widerlegen, was man insgemein glaubt oder spricht.* At, si eandem rem credimus, ista terminatione personali uti licet. c) *tertia pluralis* in nonnullis tantum verbis usitata est, v. c. *dicunt, ferunt, perhibent;* interdum *putant, credunt*, praesertim si addatur *vulgo:* tum enim adparet, non de certis hominibus, sed de omnibus, intelligendum esse. Sic et *amant, docent, legunt, monent* etc. non fere dixerim, nisi addito *vulgo.* Occurrit tamen *maximeque admirantur eum, qui pecunia non movetur*, Cic. Offic. I, 11 in. i. e. man bewundert denjenigen gar sehr cet., ubi int. *homines.* — Et omnino sciendum, in ista terminatione personali sine subjecto adhibita semper intelligi debere *homines* i. e. *omnes*, vel saltem *plerique, die Leute.* Iam, ubi vocabulum *homines*, i. e. *die Leute insgemein*, non potest intelligi, ibi nec potest tertia pluralis poni. Hinc etiam τὸ *dicunt, ajunt, perhibent* etc. non facile in alia tempora transtulerim; nec facile dixerim: *dicent, dixerunt* etc., *man wird sagen, hat gesagt;* quia usus loquendi fere tantum in praesenti fixus videtur esse. — Notandum etiam, in qua terminatione personali inceperis, in ea te pergere debere, saltem in eodem contextu. V. c. *decet, quae scias, ea tuis amicis narrare: decet, quae sciamus, nostris amicis narrare.*

B) *de recto usu et recta consecutione temporum:*

1) *de temporum propria vi et usu proprio:*

Hoc

Hoc ante tenendum est, quam possis consecutionem eorum discere.

a) *praesens* loquitur, ut vel adpellatio docet, de re praesente: v. c. *lego* i. e. *nunc lego.* Hinc prisci dicunt v. c. *si quis dicat*, *objiciat* etc., ubi nostri: *wenn jemand sagen sollte, einwenden sollte:* scil. *jetzt.* — Male hic nonnulli: *diceret;* quia de *re praesente* sermo est. Sic: *velim ich wollte: veniat er möchte* (etiam *mag) kommen: adsit er möchte da seyn* etc. it. *cum videam wenn ich sehen sollte* etc.: omninoque *τὸ sollte* vel *möchte* (vel *mag*) per praesens exprimitur, nisi praecessit imperfectum, perfectum vel plusquamperfectum: tum sequitur imperfectum. In epistolis tamen interdum pro eo poni imperfectum vel perfectum infra monebitur.

b) *imperfectum* proprie loquitur de actione nondum plane perfecta, sed adhuc durante: v. c. *illo die legebam, meditabar* etc., indicat, me illo die per aliquod temporis spatium *legisse* et *meditatum* esse, at nondum desiisse legere et meditari. In primis huc pertinet verbum *venire*, quod ab *advenire* quodam modo differt et ab *ire* parum diversum est. *Veniebat* ergo non semper respondet nostro: *er kam:* hoc enim indicat plerumque *adventum;* sed illud significat, *hominem adhuc in via esse:* hinc si vernaculum: *da er kam, sprach er,* vertere vis, debes dicere: *cum venisset*, non: *veniret.* Sed, ut magis appareat, actionem aliquam nondum finitam esse, sed adhuc durare, debet ac solet alia adjici actio, quae eodem tempore fiebat: v. c. *dum librum legebam, advenit pater:* hic *actio adveniendi* fiebat simul cum *actione legendi* h. e. fiebat interea dum legebam. Hinc patet, cur prisci particulam *dum* maxime soleant imperfectis jungere: *dum* enim notat *durationem temporis*: *währender Zeit, indem*, et male a nonnullis pro *cum da* usurpatur. Sic: *dum scribebam, patris mortem audiebam, vel filius veniebat.* Hic *interea dum τὸ scribere* fiebat, etiam *τὸ audire* et *venire* accidit. NB. 1) Saepe tamen Latinos *imperfecto* etiam pro *perfecto*, de quo mox dicemus, usos esse, non negari potest, scilicet, quando narrant simpliciter quid factum sit. Sed hoc non docet, id rectum esse, sed ipsos non semper diligentes fuisse in loquendo. 2) vernaculum *würde* exprimi solet per *imperfectum conjunctivi*, v. c. *diceret* i. e. *er würde sagen* cet. Sed si *τὸ würde* per infinitivum (cum Accus. subjecti) exprimendum est, fit *futurum* infinitivi v. c. *er schrieb, daß er kommen würde, scripsit, se venturum esse.*

c) *perfectum* loquitur *de actione plane finita*, ita tamen ut non alia actio illam secuta *statim* h. e. *in arcta connexione* sequi debeat. V. c. *parentes venerunt* i. e. *adsunt*; hic illorum *actio veniendi finita* s. *perfecta est; desierunt* enim *venire*. Sed non additur, quid post τὸ *venisse* factum sit. Quod si additum fuisset, pro *perfecto* illo debuisset poni *plusquamperfectum* cum particula *temporis*, v. c. *ubi, cum, postquam*. NB. 1) hoc tempore narrantes libenter utuntur, cum simpliciter narrare volunt, quid per se factum sit. 2) Usi tamen etiam sunt prisci *perfecto* ita, ut rem secutam indicent simul, atque ita pro *plusquamperfecto*, v. c. *Cic*. ad Div. III, 10 in. *Cum est ad nos adlatum* cet.: *Sulpic*. ad Cic. in Epp. *Cic*. ad Div. IIII, 5 in. *Posteaquam mihi renuntiatum est* cet.

d) *plusquamperfectum* indicat *plus*, quam illud *perfectum*, h. e. loquitur non modo de actione plane finita, sed addit statim aliam quoque actionem, quae illam secuta est: et *haec* NB. est illud *plus:* sumamus v. c. superius: *parentes venerunt:* hic nildum praeterea additur, ergo *perfectum* sufficit. At, si aliam actionem consequentem adderem, v. c. hanc: *parentes viderunt filium aegrotum*, eamque cum praecedente per particulam temporis vel caussalem etc. connectere vellem, nunc non *perfectum* amplius sufficeret, sed nunc dici deberet; *cum parentes venissent*, s. *postquam parentes venerant*, *viderunt filium aegrotum*. Sic, si duas has actiones narrare vellem, a) *filium venisse* et b) *patrem hoc adventu laetatum esse*, quisque videt, ambas actiones per se esse finitas h. e. nihil iis deesse ad perfectionem, atque ita ambas per se posse, si quidem sejungantur, *perfecto tempore* exprimi: at, si ambas simul tanquam connexas considerare volo h. e. ita, ut posterior priorem sequatur, atque utramque per particulam temporis conjungere, hanc priorem plusquamperfecto tempore exprimere cogor atque ita dicere: *postquam filius venerat* s. *cum filius venisset*, *pater laetatus est*. — Not. 1) Cum vernacula lingua, saepe parum accurate loquens, non raro hic imperfecto pro plusquamperfecto uti soleat: hinc fit, ut ea decepti tirones idem vitium in latina committant. V. c. nostri dicunt: *da der Sohn kam, so freute sich der Vater*, quod ad verbum foret: *cum filius veniret*, *laetatus est pater*. — Male; debet esse: *cum filius venisset* etc. Nam filium venisse necesse est, priusquam pater ea re laetari potest. Sic nostri dicunt: *da ich ihn sah, so freute ich mich; als ich es hörte, so fragte ich* etc. Hic semper plus-

plusquamperfectum usurpandum et dicendum est: ***cum illum vidissem, gavisus sum; cum id audivissem, interrogavi.*** Nam, si gaudere debeo, illum jam viderim necesse est: et, si interrogare debeo, necesse est me audivisse. Ergo *τὰ videre* et *audire* jam praeterierint necesse est. — Male ergo hic *viderem* et *audirem* poneretur. 2) Prisci tamen hic etiam perfecto et imperfecto interdum utuntur; v. c. *Cum est ad nos adlatum* cet. *Cic.* ad Div. III, 10 in. cf. *Sulpic.* ad Cic. in Epist. ad Div. IIII, 5 in. *Posteaquam mihi renuntiatum est* cet.: *Nep.* Milt. 4 ***cum viderent*** pro ***vidissent*** cet. Possit tamen hic ***viderent***, ut superius ***audirem*** ac ***viderem*** longe magis excusari, quam illud ***cum filius veniret*** pro cum ***filius venisset***, praesertim si ***τὰ videre*** et ***audire*** notant actionem aliquamdiu durantem.

e) ***Futurum indicativi*** simplex, v. c. ***amabo, amaturus sum***, loquitur de actione futura, ita, ut vel ***nulla*** actio vel ***talis tantum*** addatur, quae ***cum illa simul*** fiet, v. c. ***Emam s. emturus sum mihi libros;*** it. ***proficiscar Berolinum.*** In his una actio est, quam nulla alia sequitur. ***Quando libros mihi emam, a patre pecuniam petam:*** hic additur actioni futurae alia actio, quae simul fiet. Sic in hoc: ***quando Berolinum proficiscar, in itinere urbes Silesiae visam;*** hic additur actio, quae simul cum illa profectione fiet. Hoc semper observandum. At, si actio additur, quae ***post*** priorem actionem futura demum est vel fieri debet, et utraque per particulam temporis, v. c. ***quando, cum*** cet. conjungitur, tum prior futuro exacto semper exprimenda est, de quo statim.

f) ***Futurum*** in ***ero***, v. c. ***fuero, amavero, amatus fuero*** etc., est 1) ***futurum indicativi***, non ***conjunctivi;*** quod vel inde patet, quod nunquam particulas conjunctivum regentes, v. c. ***ut, ne, quin, quo, licet*** etc., praefixas habet. ***Futurum conjunctivi*** est semper illud periphrasticum, v. c. ***futurus sim, amaturus sim*** etc. 2) est deinde non ***simplex futurum*** h. e. non loquitur de re aut actione futura simpliciter, sed est ***futurum exactum (exigere*** est ***perficere***, ergo ***exactum*** i. q. ***perfectum)***, seu ***perfectofuturum.*** Comprehendit enim simul et ***futurum*** et ***perfectum*** tempus (unde et a ***perfecto*** formatur), h. e. loquitur quidem de ***re*** vel ***actione futura;*** at, quia statim additur alia res vel actio, quae post illam fiet, illa res vel actio futura quodam modo h. e. respectu sequentis rei pro jam perfecta s. finita re habetur, seu tanquam perfecta ac finita simul consideratur, v. c. ***librum legam*** ac ***deinde illum tibi mittam*** sunt duae

futurae actiones, quarum posterior post priorem demum fiet. Ergo si per particulam temporis, v. c. *cum (wann)*, *ubi*, *quando*, jungi debent, ita exprimendae sunt: *ubi librum legero, illum tibi mittam.* Hinc futura exacta, ut *fuero, amavero, amatus fuero* non debent disci: *ich werde seyn, ich werde lieben, ich werde geliebt werden*, sed semper: *ich werde gewesen seyn, ich werde geliebt haben, ich werde geliebt worden seyn.* Excipiuntur tantum ea, quae carent futuro simplici, v. c. *meminero, ich werde mich erinnern;* ubi necessitatis causa tantum ita dicitur. Usus *futuri exacti* tironibus valde difficilis fit ob dissimilitudinem linguae vernaculae, quae simplici futuro plerumque utitur, ubi futurum exactum adhibere debebat, v. c. *wann der Vater kommen wird, so werde ich ihm sagen*, pro: *wird gekommen seyn;* it. *wann du mir das Buch schiken wirst, so werde ichs meinem Vater geben*, pro *wirst geschickt haben.* Quae verti debent: *ubi pater venerit, ei dicam: ubi librum mihi miseris, patri meo dabo.* Male hic tirones: *ubi pater veniet* etc.; *ubi librum mihi mittes* etc. Nam pater jam debet venisse, si quid ei dicam: librum jam debes misisse, si patri eum dabo vel dare potero. Sic Cicero et prisci semper; v. c. *quod si feceris, magnam habebo gratiam: quidquid statueris, mihi placebit.* Male: *facies, statues.* Nam τὸ *facere* ante cogitatur et fit, quam τὸ *gratiam habere:* et τὸ *statuere* ante, quam τὸ *placere.* Not. occurrit tamen apud priscos futurum exactum pro futuro simplici, v. c. *videro* pro *videbo*, Cic. Tusc. II, 11 in. Cic. Acad. IIII, 24 med. Cic. Verr. II, 61 med. IIII, 16 med.: Cic. Coel. 15 in. Terent. And. II, 6, 25 Terent. Hec. IIII, 5, 78 i. e. *ich werde zusehen.* Non igitur peccabit, qui id imitandum putabit: at peccabit, si omnium ceterorum Verborum futura exacta sic adhibere volet.

Haec de vi temporum et usu proprio. Ne tamen quidquam omittam, quod ad eorum usum recte percipiendum et imitandum pertineat, addenda sunt sequentia:

a) Latini solent in epistolis rem vel actionem praesentem, si haec mutationi obnoxia est atque ita jam mutata esse vel praeteriisse potest, ante quam epistola amico reddita sit, non praesenti sed imperfecto tempore exprimere, quia ob humanitatem non tam sui, quam amici, ad quem scribunt, rationem habent. Nam, quod *praesens* est mihi scribenti, id amico legenti *praeteritum* esse potest: et, quod *hodie* fit, dum scribo, vel praeteriisse vel mutatum esse

esse potest, epistola reddita. Vernacula hic turbat tirones utens in tali re ubique fere praesenti tempore. Quando igitur amico scribimus de consilio ac voluntate nostra aliquid efficiendi, de morbo quodam, de fama etc.: utendum est imperfecto, v. c. ***cogitabam cras proficisci***, non ***cogito;*** licet nostri dicant: ***ich gedenke morgen zu verreisen;*** quia voluntas proficiscendi paulo post abjici potest: sic ***aegrotabam***, non ***aegroto;*** quia morbus praeterire potest prius, quam epistola redditur, nostri: ***ich bin krank.*** Sic ***homines dicebant, narrabant, fama erat;*** non ***dicunt, narrant, fama est***, ut vernacule: ***man sagt, die Leute erzählen, es geht ein Gerücht;*** quia homines possunt desiisse dicere et narrare, et fama potest cessasse antea, quam epistola reddita fuerit. Sic est quoque in futuro periphrastico; v. c. qui alicui scribit, se profecturum esse, non debet dicere: ***profecturus sum***, sed ***profecturus eram.*** Sic semper Cicero, v. c. ad Div. I ep. 8 §. 12 ***Rem te valde bene gessisse rumor erat; exspectabantur literae tuae***, i. e. ***rumor est, exspectantur*** etc.: ibid. ep. 2 §. 9 ***Haec scripsi a. d. XVI Kal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus***, pro ***futurus est*** s. ***erit.*** Nam poterat differri. Ad Div. VII ep. 18 §. 9 ***Tu, si intervallum longius erit mearum literarum, ne sis admiratus*** (i. e. ***ne mireris***). ***Eram enim absuturus mense Aprili***, pro ***abero;*** quia iter differri poterat. — At per se patet, in epistolis manere praesens, si sermo sit de rebus certis et immutabilibus, v. c. ***homines sunt mortales; fortuna est incerta; liber a te missus mihi est gratus; Lipsia est urbs Saxoniae.*** — Eodem pertinet, quod Latini, si quid amico ***mittunt***, ***scribunt***, dicere in epistolis solent: non ***mitto***, ***scribo***, ut nostri: ***Hier schicke ich Ihnen*** cet. ***dieses schreibe ich*** etc., sed ***misi***, ***scripsi;*** quia humanitatis causa se ad amicum accommodant: qui dum epistolam legit, jam illud ***missum*** et ***scriptum*** est; v. c. Cic. ad Div. I ep. 2 §. 9 ***Haec scripsi a. d. XVI Kal. Febr. ante lucem***, ***Dieses schreibe ich den*** etc.

b) Latini, si quid narrant factum esse, atque ita de re perfecta loquuntur, tamen saepe utuntur tempore praesente pro perfecto, v. c. ***Caesar, re audita, statim consilium convocat, milites educi jubet, edicit*** etc., pro ***convocavit, jussit, edixit.*** Sic et nostri: ***ruft den Kriegsrath zusammen, gibt Ordre*** etc. Fieri haec permutatio solet, ut res sensibus magis exponatur: quia sic narratur, tanquam ***nunc*** fiat, et ***ante oculos nostros.*** Sed et omnes homines, etiam plebeji, apud nos ita loquuntur, quando celeriter

leriter et cupide aliquid narrant. Nobis imitari hic priscos recte licet in narrando, praesertim cum haec forma serviat variationi, matri suavitatis.

c) Interdum praesens infinitivi pro futuro apud priscos positum reperitur, quia *futurum* tempus deest, v. c. *spero, me hoc facere posse, werde thun können: praevidebam, illam rem a me posci, werde gefodert werden:* sic non raro Livius.* At non satis accurate: meliusque est pro eo uti τῷ *fore ut*, v. c. *spero fore, ut hoc facere possim: praevidebam fore, ut illa res a me posceretur.* Nostri quoque utuntur interdum praesenti pro futuro: v. c. *Morgen komm ich zu dir, übers Jahr bin ich nicht mehr da.* Negligenter hoc dictum. Sic et graeci et latini, at vix imitandum, nisi in familiari sermone. Not. at prisci tamen etiam praesente infinitivi utuntur pro futuro, licet futurum exstet, v. c. *supplicium sumi de captivis putatur* pro *sumtum iri*, Cic. Verr. V, 25: *sperat* (illa), *se a me avellere* pro *avulsuram esse*, Terent. Eun. III, 3, 14.

d) Latini etiam saepissime *perfecto conjunctivi* pro *praesente conjunctivi* utuntur: v. c. *dixerit aliquis, es möchte jemand sagen*, pro *dicat*. *Hoc non ego dixerim. das möchte ich nicht sagen*, pro *dicam: objeceris, du möchtest einwenden.* Sic *si quis dixerit, crediderit, putaverit, negaverit* etc., pro *dicat, credat, putet, neget* etc. Hoc imitari licet: nec tamen credendum, priorem formam esse venustiorem posteriori. Utraque est bona et valde usitata.

e) In formula: *memini me dicere, legere*, pro *dixisse legisse* (nam utroque modo prisci loquuntur), putant vulgo, *praesens* positum esse pro *perfecto*. — Male. *Dicere* et *legere* non hic est *praesens*, sed *imperfectum*. Nam 1) jam pueri discunt, *amare, legere* esse et praesens et imperfectum. Cur igitur non potius in illa formula: *memini me dicere*, τὸ *dicere* pro *imperfecto* habeamus, cum τὸ *meminisse* non ad praesens tempus sed ad praeteritum pertineat? 2) ex ipsa permutatione hoc patet. *Perfectum* et *imperfectum* etiam alibi de re *praeterita* promiscue usurpatur, v. c. *Caesar dicebat* vel *dixit.* 3) in primis patet ex locis priscorum, v. c. Cic. ad Div. III ep. 10 §. 19 *Ad me adire quosdam memini, qui dicerent* etc. Ex hoc loco apertum est, Ciceronem τὸ *adire* habuisse pro *imperfecto*, quia addit imperfectum *dicerent:* si enim τὸ *adire* habuisset pro praesente, haud dubie dixisset: *dicant.* Nam post *praesens* debet *praesens* et post *imperfectum* debet *imperfectum* poni, ut statim docebitur.

f) Licet

f) Licet *esse, amare* vel *amari*, *monere* vel *moneri* ac similia sint simul praesens et imperfectum, tamen, si Accus. cum Infin. ponendus est, imperfectum vernaculum toties latine in perfectum mutari debet, quoties praecessit praesens, perspicuitate id postulante, v. c. vernacula: ***es ist nicht wahr, daß ers sahe***, vertendum est; ***non verum est, illum id vidisse***, non ***videre***, quia hoc posset quoque verti, ***sehe:*** sic haec: ***ich weiß, daß er vor einigen Jahren noch nicht reich war, sondern es jetzt erst ist***, vertenda: ***scio, eum ante aliquot annos nondum divitem fuisse*** (male ***esse***), ***sed nunc demum esse.*** Res per se loquitur.

2) ***de temporum consecutione***, quae a vernacula interdum abit, estque res valde difficilis, haec tenenda:

a) Post ***ut daß, ne daß nicht*** vel ***daß, quo damit, quo minus daß nicht, quin daß*** vel ***daß nicht***, item ***qui, quae, quod***, aliasve particulas, conjunctivum vel per se vel ob contextum post se requirentes solet, si vel ***praesens*** vel ***futurum*** praecessit, ***praesens*** poni: sin ***imperfectum, perfectum*** aut ***plusquamperfectum***, praecessit, sequi solet ***imperfectum.*** Hic tamen propriae temporum notionis ratio simul habenda: hinc nonnullae exceptiones occurrunt: v. c.

1) ***Praesens*** post ***praesens***, si scilicet de re praesenti sermo est, v. c. — post ***ut: rogo te, ut venias: impello, hortor, moneo te, ut discas. Si accidat, ut pater veniat, daß der Vater kommen sollte***, non ***veniret. Virtus tua efficit, ut lauderis. Si res ista efficiat, ut lauderis, daß du gelobt werden solltest***, non ***laudareris. Velim, ut istud mox fiat***, non ***fieret***, licet vernacule dicant: ***ich wollte, daß dieß bald geschehen möchte*** s. ***geschähe. Si fieri possit, ut istam rem consequar***, non ***consequerer***, licet nostri dicant: ***wenn es möglich wäre, daß ich das erhielte*** s. ***erhalten sollte. Nemo optet, ut hoc fiat***, non ***fieret***, licet nostri: ***daß dieß geschehen möchte.*** Sic et ***nemo optaverit*** (h. e. ***optet***), ***ut hoc verum sit:*** nam ***perfectum*** conjunctivi saepe, ut supra dictum, pro praesente conjunctivi ponitur: et in hoc usu consideratur ut praesens atque ita praesens post se postulat: v. c. ***Si quis postulaverit, ut dicam, wenn jemand fodern möchte, daß ich sagen sollte***, non ***dicerem: optaverim, ut verum sit***, non ***esset***, licet nostri: ***ich wollte wünschen, daß dieses wahr wäre:*** est enim pro ***optem. Nemo est tam stultus, ut non intelligat***, non ***intelligeret***, licet nostri: ***daß er nicht einsehen sollte. Ita te amo, ut patrem magis amare non possim***, male dicitur ***possem***, licet

 verna-

vernacule dicamus: ***daß ich meinen Vater nicht mehr lieben könnte.*** Huc pertinet *spero fore, **ut fiat:*** nam *fore* est ut *amare* simul praesens et imperfect., a verbo *forem.* — Post *ne:* v. c. *timeo, ne pater veniat.* Sic: *si timeas, ne pater veniat,* non *veniret,* licet vernacule: ***wenn du dich etwa fürchtest, fürchten solltest, daß der Vater kommen möchte. Vix periculum esse puto, ne bona tua perdas,*** non *perderes;* quia praesens *esse* praecedit, licet vernacule dicamus: ***kaum glaube ich, daß zu befürchten sey, daß du dein Vermögen verlieren solltest.*** Sic: ***non timuerim, ne res ita cadat,*** non *caderet:* quia *timuerim* hic est pro *timeam. ich möchte mich wohl nicht fürchten, daß die Sache so ablaufen möchte.* Sic: ***plura dicere nolo, ne putes*** etc., *damit du nicht glauben mögest, möchtest* etc., non *putares.* — Post *quo:* v. c. *impedio te, quo minus scribas;* sic: *si quis me impediat, quo minus scribam,* non *scriberem,* licet vernacula *imperfecto* utatur ac dicat: *wenn mich jemand verhindern sollte, daß ich nicht schriebe* s. *verhindern sollte zu schreiben.* Sic: *rogo te, ut multa discas, quo possis reip. operam utilem praestare,* non *posses,* licet vernacule dicatur: *damit du dem Staate nützlich dienen könntest.* Sic: *erras, cum putas, te a me impediri, quo minus scribas* s. *scribere possis,* non *scriberes* s. *scribere posses,* licet vernacule dicatur: *daß du nicht schreiben könntest.* — Post *quin:* v. c. *Non dubito, quin pater hoc sciat,* non *sciret, wisse* s. *wissen möchte.* Sic: *quomodo dubitare potes, quin ista res omnibus nota sit, wie kannst du zweifeln, daß die Sache (nicht) allen bekannt seyn sollte,* non *esset.* Sic: *multos esse puto, qui non dubitent, quin tu hanc rem efficere possis,* non *posses,* licet vernacule: *machen könntest.* Male Verbis *possum* et *debeo* in primis accidit, ut ejus imperfectum conjunctivi pro praesenti saepe a tironibus, vernacula deceptis, ponatur. — Post *qui, quae, quod:* v. c. *sunt, qui dicant; reperiuntur, inveniuntur, qui adfirment;* sic *multos esse puto, qui dicere audeant,* non *auderent,* licet nostra lingua dicatur: *die sich unterstehen möchten zu sagen.* Sic: *non credere possum esse, qui de ea re dubitent,* non *dubitarent,* licet vernacule dicamus: *ich kann nicht glauben, daß es Leute gebe, die daran zweifeln sollten.* Sic: *non puto homines esse, qui discere nolint, die nicht lernen wollten,* male *nollent.* Sic: *An putas hominem esse, qui id efficere possit,* non *posset,* licet vernacule dicamus: *der das ausrichten, möglich machen, könnte?* Sic Cic. Arch. 6 *An tu existimas, suppetere nobis posse, quod quotidie dicamus,* non *diceremus, Glaubst du, daß wir täglich etwas haben würden, das wir reden könnten?* brevius:

brevius: *daß wir täglich Stoff zum Reden haben würden?* — Post *quis, quid, an, ubi, cur, quomodo, quod, quia, cum da*, aliasque particulas, ubi notio praesentis temporis latet; v. c. *scio, quid cogites, was du denkst* f. *denken möchtest, mögest, magst.* Cic. ad Div. VIIII ep. 17 § 5 *quid faciat, non habet, er weis nicht, was er machen soll.* Sic: *dic, ubi sit;* sic *audio, te scire velle, ubi sim et quid agam, wo ich wohl seyn und was ich machen möge. Si quis quaerat, an hoc efficere possim aut velim,* non *possem, vellem,* licet vernacule dicatur: *wenn jemand fragen sollte, ob ich dieses thun könnte oder wollte* f. *ob ich wohl dieses möchte thun können oder wollen;* sic: *si quis quaerat, cur id facere velim,* non *vellem, warum ich das thun wollte. Miraris, quomodo id fieri possit,* non *posset, wie das möglich könnte gemacht werden. Audio multos dubitare, an ea res effici possit,* non *posset;* sic: *mirari scribis homines, quomodo talia audere possim, quia non credibile sit, hominem* etc., non *possem, esset,* licet vernacule: *wie ich solche Dinge wagen könnte, weil es nicht glaublich wäre, daß ein Mensch* etc. Hic tiro facile posuerit: *possem* et *esset.* Sic: *neminem amare possim, cum videam eum improbum esse,* i. e. *wenn ich sehen sollte, daß er* etc.; sic et: *si videam, ubi videam, audiam* etc., *wenn ich sehen, hören, sollte;* sic Terent. *si faciem videas, videtur esse quantivis pretii,* i. e. *wenn man sein Aeußerliches sehen sollte* etc.; sic: *scribis te mirari, quomodo filius tuus doctus fieri possit, si pecunia non abundet,* non *posset, abundaret,* licet nostri: *wie er gelehrt werden könnte, wenn er nicht Geld im Ueberfluß hätte,* cum rectius dicere debeant: *wie er gelehrt werden könne, wenn er nicht Geld im Ueberfluß habe.* Sic: *quaeris, an ita loqui debeamus,* non *deberemus,* licet nostri interdum: *ob wir so reden sollten,* pro *sollen,* quod rectius. Sic: *dicis te non posse ibi esse* f. *habitare, ubi inimici tui sint* f. *habitent,* non *essent, habitarent,* licet nostri: *du sprichst, du könntest nicht da wohnen* f. *seyn, wo deine Feinde wären, wohnten;* nam praecessit *esse* praesens. — Hactenus de *praesente* post *praesens* ponendo, de quo pluribus me egisse non mirabuntur, qui difficultatem hujus rei, nondum satis alibi explicatae, norunt longa experientia edocti.

Exceptio. At post *praesens* debet *perfectum* poni, si de re *praeterita* sermo, it. *futurum,* si de *futura:*

a) *Perfectum:* — Post *ut:* v. c. *hinc sequitur, ut Deus solus illud fecerit, gethan habe; hinc sequitur, ut Cajus erraverit, hieraus folgt, daß Cajus geirret habe.* Quis hic

hic dicat: *faciat, erret? Necesse est, homo ante multa didicerit, quam alios erudire velit* etc. Quis hic *discat* ponere audeat? *Multi temere optant, ut nunquam nati sint, daß sie nie gebohren wären,* non *nati essent;* sic: *optandum est, ut ista narratio de caede amici falsa fuerit!* i. e. *falsch mag s. möge gewesen seyn. Opto, ut pater incolumis Lipsiam venerit, daß er mag gesund nach Leipzig gekommen seyn. Vereor, ut scripserit,* i. e. *er möchte nicht geschrieben haben.* — Post *ne:* v. c. *timeo, ne jam venerit,* i. e. *er möchte schon gekommen seyn: timeo, ne mortuus sit.* — Post *quo:* v. c. *impedior adhuc, quo minus rem perfecerim:* at usitatius est *impeditus sum, quo minus rem perficerem.* — Post *quin:* v. c. *non dubito, quin fecerit, venerit, hortatus sit* etc. *Non dubium est, quin Augustus Virgilium magni fecerit.* Cic. Quint. 18 *causae nil dicimus, quin tibi vadimonium promiserit.* — Post *qui* et ceteras particulas: v. c. *sunt, qui dixerint, scripserint, narraverint;* sic: *sunt, qui saepe jam admoniti sint, nec tamen meliores fieri velint. Priscos, qui tam praeclaros libros scripserint, a nobis magni fieri non mirum est. Non is sum, qui talia dicere potuerim,* non *potuissem,* ut vernacula loquitur: *der das hätte sagen können.* Sic: *scio, quid feceris, unde veneris. Nescio, cur credere noluerit; dic, ubi fueris, et quando redieris; scribe mihi, an res ita gesta sit, et quomodo omnia facta sint.* Cic. Quint. 18 *testes tot, quibus omnibus causa justissima est, cur scire potuerint; nulla, cur mentiantur:* ubi notes, post *praesens* et *perfectum* et *praesens* poni, idque recte. Cic. Verr. I, 13 *Videamus, rationes quemadmodum retulerit.*

b) *Futurum:* v. c. *hinc sequitur, ut Iudaei Iesum nunquam pro Messia habituri sint. Necesse est, homo ignavus nunquam dignitatem consecuturus sit* s. *hominem ignavum — consecuturum esse. Timeo, ne pater prius rediturus sit, quam id fieri possit. Non dubito, quin tu semper in ista sententia mansurus sis.* Sic: *patrem proficisci gaudeo, non quo rediturus sit ditior,* i. e. *nicht, als wenn er reicher zurückkommen würde.* — Sic post *qui* et alias particulas: v. c. *non is sum, qui nunquam moriturus sim, qui omnia visurus sim* etc.; *dic mihi, quando pater venturus sit, quid acturus sis, ubi in posterum habitaturus sis; nescio, an reditura sit mater* etc. Nisi forte dicendum, *τὸ sim, sis, sit* in his futuris semper manere praesens.

Tria itaque post *praesens* recte poni possunt tempora: *praesens, praeteritum,* et *futurum.* — Quaeritur, an etiam *imper-*

imperfectum et *plusquamperfectum?* Recte, si res poscit: v. c. in talibus formulis: *dic mihi, quid faceres, ubi habitares* etc. i. e. *was du thun würdest, wo du wohnen würdest* cet. Cic. ad Div. VIIII, 14 §. 6 *gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si* (i. e. *ut si tantum) ego apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus;* ubi *valerem* magis perspicuum est quam si dixisset *valeam.* Porro: *dic mihi, quid fecisses* s. *facturus fuisses, würdest gethan haben; dic mihi, ubi habitasses* s. *habitaturus fuisses, gewohnt hättest, würdest gewohnt haben.* Sic: *scire velim, quid tu dixisses, fecisses, si isto loco fuisses,* i. e. *was du gesagt, gethan, hättest* s. *würdest gesagt, gethan, haben.* Sic: *dic mihi, an venisses* s. *venturus fuisses, ob du würdest gekommen seyn, gekommen wärest.* Sic: *nescio, an tu librum vere emisses, si copia emendi tibi fuisset, ob du das Buch auch wirklich gekauft hättest* etc., s. *emturus fuisses.* Quis hic ponere audeat: *dixeris, feceris, veneris, emeris?* Hinc patet, quantopere errent, qui putant, satis se de consecutione temporum dixisse, si dixerint: post praesens et futurum debet praesens, post cetera tempora imperfectum poni. Id quod e sequentibus magis adparebit. Not. anomaliam vid. infra post n. 5.

2) *Praesens* post *futurum.* Sic plerumque post *ut, ne, quo, quin* debet fieri: v. c. *rogabo patrem, ut librum mihi emat; cras necesse erit scribam; cras oportebit legamus istum librum* s. *nos legere. Coges me, ut tandem dicam. Qui mihi suadebit, ut mentiar, is faciet, ut pro improbo a me habeatur. Per omnem vitam timebo, ne errem* s. *errare possim.* Cic. ad Div. III ep. 8 §. 22 *Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipsum videar imitari.* Cic. ad Div. III ep. 7 §. 19 *non perficies, quo minus tua causa velim,* non *vellem,* ut vernacula suasisset. Sic: *nunquam te impediturus sum, quo minus virtuti studeas; nunquam dubitabo, quin Deus justus sit: Iudaei nunquam dubitabunt, quin Messias nondum adsit.* Cic. ad Div. III ep. 8 §. 31 *Si quid egero, scribam ad te, neque domum unquam ad meos literas mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim,* i. e. *dass ich nicht auch einen Brief an dich mit hinzufügen sollte.* — Male hic dictum esset: *adjungerem* vel *adjuncturus sim* etc. — Post *qui, quae, quod* semper in his formulis: *erunt, qui dicant: reperientur, invenientur, qui rem istam affirment. Semper erit, quod dicas; non erit, quod fleas* etc. Sic: *faciam, quae velim.* Cic. ad Div. III ep. 7 §. 6 *Sed scito, — me tamen, quod te velle existimem,*

mem, esse facturum. — Post particulas *quis*, *quid*, *ubi*, *quando*, *cur* etc. saepe h. e. ubicunque notio praesentis temporis adest: v. c. *cras videbo, quid agas, quis iste homo sit, ubi habites. Mox tibi dicam, unde ista res oriatur, cur mihi non placeat, et an credibilis sit* etc.

Not. At *perfectum* debet post *futurum* poni, si de re praeterita sermo est: v. c. in his similibusque formulis: *quando magister tuus venerit, necesse erit, lectionem tuam didiceris. Cras necesse erit, laborem finitum esse* s. *labor finitus sit, nisi in vituperationem incurrere voles. Si pater cras non redierit, timebo, ne forsitan a latronibus sit occisus. Narrabo tibi saltem aliquid, ne prorsus frustra apud me fueris. Nunquam dubitabo, quin Deus mundum creaverit. Dicam tibi, quis librum istum scripserit, quid tractaverit. Dicam tibi, quid et quomodo egerim, vixerim* etc. *Cras tibi narrabo, quando et quomodo Cajus mortuus sit, et ubi eum sepeliverimus. Cras audiemus, an res vere ita gesta sit, et cur nondum nota facta sit.* Cic. Verr. I, 13 *Iam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit.* Cic. Agr. II, 8 in. *Quaeret quispiam, in tanta injuria — quid spectarit.* — Quaeritur, an post *futurum* possit quoque *imperfectum* vel *plusquamperfectum* poni. Utique, si res ita fert, non quidem cum τῷ *ut* vel *ne*, cet., at cum τοῖς *quis, quid, ubi* similibusve: a) *Imperfectum*, ubi de re incerta vel possibili sermo, et ubi vernaculo *würde* (*würden*) exprimendum est, v. c. si quis ex me quaereret, quid facerem, si me latrones adorirentur, respondere possim: *dicam tibi, quid facerem* s. *facturus essem, ich will dir sagen, was ich thäte* s. *thun würde: sic audies, quis talia auderet, unternehmen würde.* Not. *fore* seq. *imperfecto*, quod saepe apud priscos occurrit, non huc pertinet, quamquam imperitis videatur huc trahendum esse, v. c. *sperabam fore, ut veniret: videbam fore, ut moreretur.* Nam *fore* non est tempus futurum, sed, ut omnino praesens et imperfect. verbi *forem*, ita in istis formis est imperfectum, quia imperfecta *sperabam, videbam,* praecedunt. b) *Plusquamperfecto conjunctivi* non magis supersedere licebit: v. c. Si quem reprehendissem, quod a latronibus petitus se non defendisset, et is ex me quaereret sui excusandi causa, quid ego in tali re fecissem, quomodo respondebo? Haud dubie dixerim: *dicam tibi, quid ego egissem* s. *acturus fuissem, was ich gethan hätte, gethan haben würde.* Hoc postulat perspicuitas. Nam si dico: *dicam tibi, quid egerim,*

egerim, hoc significat, ***was ich gethan habe, gethan haben mag***. — An vero etiam *futurum* post *futurum* poni possit? — Potest utique ac debet, si notio ita postulat et perspicuitas: v. c. ***Si pater tuus non mox revertetur, timebo forsan, ne post multos menses demum rediturus sit. Dicam tibi, quando reversurus sim: proxime tibi scribam, an venturus sim, an aliquem mecum ducturus sim*** etc. Nisi forte velis hoc *sim* in *venturus* etc. pro praesente habere. Not. anomaliam ap. priscos vid. infra post n. 5.

3) *Imperfectum* post *Imperfectum:* ita fit plerumque, quia relatio idearum ita plerumque postulat; v. c. ***rogabam, ut id faceret; necesse erat, pater proficisceretur; timebam, ne id accideret. Impediebat me, quo minus scriberem.*** Cic. ad Div. III ep. 7 §. 5 *literis, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hyemem aedificarent*, non *aedificent*. Sic: ***non dubitabam, quin res ita se haberet; nesciebam, quid velles, ubi esses; dicebam ei aperte, quid sentirem, quis ille homo esset, cur nollem id facere, cur non possem perficere; scribebat mihi, quomodo res ageretur.*** Sic: ***rogabam eum, ut homines, quos amaret, etiam defenderet. Audiebam, eos, qui ita dicerent, laudari.*** Not. *laudari* est *imperfectum*, quia ab *audiebam* pendet: ne forte tirones, ut solent, ubique pro *praesente* habeant. Sic: ***memini, homines non nisi ea dicere, quae vera essent.*** — Male *sint*, quia *dicere* hic est imperfect. Sic: *sciebam, omnia, quae legeret, pulchra esse*, non *legat*, quia *esse* est ***imperfectum;*** add. Cic. ad Div. III ep. 6 §. 11 ***literas accepi, quae me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem;*** ubi tiro male dixisset: *agas, visurus sim*, quia vernacule vertitur: ***was du machst, und wo wir dich sprechen werden.*** — Sic semper dicendum: nec unquam ***praesens***, nec ***perfectum***, nec *futurum* post *imperfectum* ponendum est. — At *plusquamperfectum* saepe debet post ***imperfectum*** poni, si scilicet res exprimenda prius facta vel prius cogitanda est, quam ea, quae praecedente imperfecto exprimebatur. V. c. ***Heri optabam, ut pater venisset. Stultus ille nuper optabat, ut dudum mortuus esset***, vel ***ut nunquam natus esset. Optandum erat*** vel *esset*, ***ut res ista nunquam accidisset: vellem hominem illum nequam vidissem.*** Sic Cic. ad Div. VII ep. 16 §. 3 ***Vellem eum tecum abduxisses; olim necesse erat, homo multa didicisset, qui alios erudire vellet.*** Sic: ***timebam, ne domus conflagrasset; metuebam, ne tu meum filium corrupisses, möchtest ihm verdorben haben; scribebam ista, non, quo vera credidissem; non dubitabam, quin Caesar jam***

jam advenisset: Caesar non dubitabat, quin victoria amissa esset. Parum aberat, quin cecidissem. Sic: *sciebam, quid audivisses, quis tibi narrasset; nesciebam, quando mortuus esset; interrogabam, an scripsisset, cur intermisisset.* Sic: *dolebam, quod abierat: gaudebam, quod manserat. Erant, qui audivissent istud. Rogabam eum, ut, si quid audisset, mihi narraret.* Hic *audisset* sequitur τὸ *narraret. Sciebam, homines, qui talia fecissent, graviter puniri.* Hic *puniri* est imperf., ut in illo: *memini me dicere.* Sic Cic. ad Div. III, ep. 7 §. 13 *Viros esse, qui ista reliquissent, magnos arbitrabar;* ubi *esse* itidem est imperfectum. — Sic semper dicendum: nec audiendi sunt, qui ubique inculcant tantum: post imperfectum debere poni imperfectum. At hoc certum est, praeter imperfectum et plusquamperfectum non aliud tempus post imperfectum recte poni posse. Nam de *fore*, i. e. *futurum esse*, jam supra monui, si sequatur imperfectum, esse imperfectum: nam per se est et *praesens* et *imperfectum* Verbi *forem.* Quando itaque dico: *spero fore, ut non moriatur,* τὸ *fore* est *praesens*, quia a praesente *spero* pendet: Quando vero dico: *sperabam fore, ut non moreretur,* τὸ *fore* est imperfectum, quia pendet ab imperf. *sperabam;* hinc debebat sequi *moreretur,* et falsum omnino fuisset *moriatur.*

4) *Imperfectum* post *perfectum.* Ita plerumque fieri debet, etsi plerumque hac in re tirones peccant, ac perfectum eligunt aliudve tempus, nisi vernaculae similitudo adjuvat. — Post *ut:* v. c. *rogavi patrem, ut librum emeret; impuli te, ut scriberes:* et sic post omnia Verba *voluntatis, rogandi, monendi, suadendi, permittendi;* post *utile fuit, necesse fuit, opus fuit* etc. semper sequi debet imperfectum. V. c. *necesse fuit, ista faceres; hortatus sum illum, ut festinaret;* non *festinet; persuasit mihi, ut illud facerem;* non *fecerim*, licet vernacule dicatur: *Er hat mich überredet, dass ichs gethan habe; opus fuit s. oportuit pater proficisceretur,* non *proficiscatur* aut *profectus sit.* — Post cetera Verba, *ut* post se postulantia: v. c. *efficere, facere, id consequi:* post *factum est, contigit, accidit, evenit:* post *tam, ita, sic, talis, tantus* etc. plerumque etiam imperfectum solet sequi, praecedente perfecto: v. c *Pater effecit, ut dives existimaretur,* non *existimatus sit*, licet interdum vernacule dicatur: *dass er für reich gehalten worden ist.* Sic: *Licet vera dixissem, tamen non effeci, ut homines mihi crederent,* non *crediderint* vel *credidissent*, licet nostri: *Ob ich gleich die Wahrheit gesagt hatte, so habe ichs doch nicht dahin gebracht, dass mir die*

Leute

Leute geglaubt hätten. Sic: *Doctrina tua effecit, ut ab omnibus laudareris,* i. e. *daß du von allen bist gelobt worden:* male diceretur: *laudatus sis.* Sic: *Pompejus magnis suis rebus gestis id adsecutus est, ut Magnus adpellaretur,* i. e. *hat es durch seine Thaten so weit* s. *dahin gebracht, daß er der Große genannt worden ist* s. *daß er den Beynamen des Großen erhalten hat,* non *adpellatus sit.* Sic: *Factum est, ut praeter opinionem pater rediret,* non *redierit,* licet nostri interdum: *Es ist geschehen, daß der Vater wider Vermuthen zurück gekommen ist.* Sic: *Saepe accidit, ut filius patri non obtemperaret, imo eum necaret,* non *obtemperaverit, necaverit,* licet vernacula dicat: *Es hat sich oft zugetragen, daß ein Sohn seinem Vater nicht gehorcht, ja ihn sogar umgebracht, hat.* Sic: *Contigit mihi nuper, ut homines meam sententiam sequerentur,* i. e. *ich habe neulich das Glück gehabt, daß die Leute meiner Meinung gefolgt sind,* non *secuti sint.* Sic: *Audio factum esse, contigisse, accidisse, ut homines aliter sentirent,* non *senserint.* Sic: *Oratio tua ita placuit, ut homines te valde admirarentur,* non *admirati sint;* nostri: *dich sehr bewundert haben.* Sic: *Patris tui doctrina tanta fuit, ut major esse non posset,* non *potuerit,* licet nostri dicant, *hat seyn können.* Sic: *Tantum librorum* s. *tot libros misit mihi, ut fere non omnes legere possem,* non *potuerim,* licet nostri: *daß ich sie beynahe nicht alle habe lesen können.* — Haec omnia recte: ac sic saepissime prisci. Sed ut nos in vernacula lingua post τὸ *daß,* si *perfectum* praecessit, saepe non modo *imperfecto,* sed etiam, si actio finita indicatur, *perfecto* utimur, sic et apud Latinos post *perfectum τὸ ut,* si actio finita indicatur, saepe *perfecto* junctum reperitur, v. c. Cic. Arch. 5 in. *tanta diligentia fuit, ut ad Lentulum venerit:* Cic. Sull. 23 *ita se gessit, ut nihil cogitarit:* Cic. Mur. 5 in. *ita fuit infirma, ut coëgerit.* Ibid. 9 in. *Asiam sic obiit, ut — reliquerit.* Cic. Harusp. 25 *ita cecidit, ut — regnaverit.* Cic. Mil. 14 *ita est mulctatus, ut vitam amiserit.* Cic. Dejot. 5 *in eam partem accepta sunt, ut — adfeceris.* Cic. Phil. V, 12 *ita addixit, ut — reliquerit.* Cic. Mur. 15 *tantum valuit, ut se — renovarit.* Ibid. 16 *tantum posuit, ut — judicarit.* Sic in primis Nepos, v. c. Themistocl. 4 §. 3 *tam angusto mari conflixit, ut multitudo navium explicari non potuerit,* pro *posset.* Ages. 5 *tantum abfuit ab insolentia, ut commiseratus sit,* pro *commiseraretur.* Attic. 12 *tantum abfuit a cupiditate, ut usus sit* etc., pro *uteretur:* ib. 14 *tanta usus est moderatione, ut — gesserit,* pro *gereret* etc. Ergo *perfectum* non damnandum. — Utitur et Nepos *praesente* pro *imperfecto:*

fecto: Alcib. 1 in. *In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta,* pro *posset;* nisi forte ita legendum. — At saepe debet *praesens* pro *imperfecto* poni; scilicet, quando de re vel actione praesente tantum sermo est, atque ita perspicuitas valde laederetur, si tum uteremur *imperfecto:* v. c. *hic homo sua bona ita dissipavit, ut nunc pauper sit* (i. e. *nun arm ist*) s. *ut nunc nil amplius restet.* Sic dicendum, non *esset, restaret.* Hoc enim possit explicari: *daß er nun arm seyn würde, daſs ihm nun nichts mehr übrig bleiben würde:* quod tamen non intelligi debuit. Sic: *hic homo tam pauca didicit, ut fere ne legere quidem sciat, daſs er nicht einmal lesen kann,* scilicet *jetzt:* male hic dicatur: *sciret.* Nam *sciret* non de praesente tempore, sed de praeterito, intelligi debet. Si *sciret* ponitur, sensus est: *daſs er nicht einmal lesen konnte.* Utrumque igitur recte dicitur: *ut ne legere quidem sciret,* et: *ut ne legere quidem sciat;* at diverso sensu: illud ad praeteritum quoddam tempus, hoc ad praesens refertur. Hinc patet, judicio opus hic esse. Sic dici debet: *consecutus sum hoc, ut homines me laudent,* si *nunc laudant:* et *ut homines me laudarent,* si *jam me laudarunt.* Cic. ad Div. V ep. 6 §. 7 *Ego autem meis rebus gestis hoc sum adsecutus, ut bonum nomen existimer,* i. e. *habe es dahin gebracht, daſs ich für einen guten Schuldner gehalten werde,* scilicet *nunc;* poterat quoque dicere: *existimarer:* sed alio sensu: tum foret: *daſs ich — gehalten worden bin,* scilicet *olim,* non *nunc.* Sic: *industria tua effecit, ut nunc doctissimus sis.* Sic: *tua industria indefessa factum est, ut homines te pro doctissimo habeant,* scilicet *nunc.* — Si utriusque temporis, et praesentis et praeteriti, ratio haberi debet, utrumque ponendum est: v. c. *industria tua indefessa factum est* s. *hoc consecutus es, ut ab omnibus laudareris et adhuc lauderis:* sic recte; *effecit, ut laudaretur et adhuc laudetur ab omnibus.* — Not. Ut paulo ante dixi, priscos post *perfectum* saepe quoque *perfecto* pro *imperfecto* uti, ita *perfectum* post *perfectum* nonnunquam tam necessario sequi debet, ut usus *imperfecti* tum sit vitiosus h. e. perspicuitati officiat, v. c. *Cicero tam praeclare latine scripsit, ut consolationem a Sigonio editam vix scribere potuerit* s. *scripserit,* i. e. *daſs er es kaum geschrieben haben kann, kaum geschrieben haben mag.* Quis hic ponat: *posset, scriberet?* Nonnulli ad evitandum hoc perfectum pro eo dicere solent: *ut Cicero vix scripsisse videatur.* Non male. At non omnino necessarium. — Etiam *futurum* interdum sequitur, ac sequi debet, v. c. *tu perfidia tua effecisti, ut nemo tibi in posterum fidem habiturus sit:* sic dicendum. — Post *ne:* v. c. *timui,*

mui, ne id accideret, non *accidat. Dixi hoc propterea, ne crederes* etc. Sic: *timui, ne pater venturus esset:* sic semper dicendum. — At interdum etiam *plusquamperfectum*, postulante ita temporis ratione: v. c. *heri valde timui, ne pater interfectus esset, möchte umgebracht worden seyn*, non *interficeretur*, quod alium sensum pareret. — Post *quo:* v. c. *non te impedivi, quo minus festinares*, non *festines. Impeditus sum, quo minus rem tam celeriter conficere possem*, non *potuerim*. Sic semper dicendum, licet nostri: *dass ich nicht gekonnt habe* etc. Cic. ad Div. VI ep. 23 in. *Non ea res me deterruit, quo minus — literas ad te mitterem*, non *miserim*. Ad Div. VIIII ep. 17 §. 7 *Haec tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem, nicht als wenn ich pflegte* etc. — Post *quin:* v. c. *nunquam dubitavi, quin tu istam rem perficere posses*, non *possis*, nec *potueris*, nec *potuisses. Nemo adhuc dubitavit, quin deus esset benignus*, non *sit*, licet nostri praesenti utantur et loquantur: *niemand hat noch daran gezweifelt, dass Gott gütig sey. Nemo dubitavit, quin res ita eventura esset, quin pater venturus esset*, non *sit*, licet nostri interdum: *dass die Sache so ablaufen werde, dass der Vater kommen werde*. Cic. ad Div. V ep. 19 in. *Etsi mihi nunquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus*, i. e. *dass du mich sehr lieb habest, dass ich dir sehr werth sey*, ubi vernacula forsan tironibus suasisset, ut dicerent: *sim*. Male. Semper imperfectum poni debet, vel simplex illud, ut *legerem* etc., vel conjugationis periphrasticae, ut *lecturus essem* etc. — Post *qui:* v. c. semper in hac forma: *fuerunt, qui dicerent*, nostri: *es sind Leute gewesen, die gesagt haben*. Sic: *reperti sunt, inventi sunt, qui crederent*. Sic in epistola Sulpicii in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 12 §. 6 *inventus est amicus, qui ei mortem adferret*, non *attulerit*, licet ita vernacula: *es hat sich ein Freund finden lassen, der ihn umgebracht hat*. Sic: *notum est, semper fuisse, qui dicerent*, non *dixerint: miraris, homines repertos esse, qui amicos occiderent?* Cic. ad Div. III ep. 6 §. 11 *literas accepi, quae me docerent* etc. Sic: *pater dignus fuit, qui diutius viveret*, non *vivat*. Sic: *audivi, te librum scripsisse, qui nemini placeret*, non *placeat*, licet vernacula: *welches niemand gefällt; dicunt, aliquem advenisse, qui profiteretur artem magicam*, non *profiteatur*. Sic semper dicendum est. — At pro *imperfecto interdum*, h. e. re ipsa ac perspicuitate exigente, quoque *plusquamperfectum* ponendum est. V. c. *dicunt, libros combustos esse, quos emisses a Cajo*. Sic: *Catilina non is fuit, qui contra Ciceronem tacuisset, nisi res aperta fuisset. Cicero non is fuit, qui ausus esset Romae*

manere triumviris adventantibus. Si quis tamen pro *tacuisset* et *ausus esset* ponere velit *taceret* et *auderet*, non repugnaverim, ac Cicero ipse interdum *imperfecto* pro *plusquamperfecto* contra perspicuitatem utitur, v. c. Verr. II, 1 extr. *neque tam facile opes Carthaginis tantae concidissent, nisi illud et rei frumentariae subsidium et receptaculum classibus nostris pateret*, pro *patuisset*. Attamen videndum, annon perspicuitas laedatur: et malim, Ciceronem ipsum scripsisse *patuisset*, et omnino tum ipsum tum ceteros priscos ista enallage, quam vocant, abstinuisse. Perspicuitas plus pretii habet, quam enallage. — Post *quis, quid, quam, ubi, quando*, aliasque particulas. V. c. *sero cognovi, quis esset*, non *sit*, licet nostri: *wer es sey. Scripsit mihi, quid ibi gereretur*, non *geratur*, licet nostra: *was da vorgeht. Dixi utique tibi, quid vellem*, non *velim* vel *volo*, licet nostri: *ich habe dirs ja gesagt, was ich will.* Interdum *perfectum* vel *plusquamperfectum:* v. c. *dixi tibi, quid patri scripserim* vel *scripsissem*, si de re praeterita sermo. — Sic: *jam perspexisti, quam praeclara esset virtus*, non *sit*, licet nostri: *wie vortrefflich die Tugend sey; dixit mihi, quam aegre ferret*, non *ferat:* nostri quidem: *wie leid es ihm thue, wie er sich betrübe.* Cic. ad Div. IIII ep. 5 §. 2 *nam, quam fortiter ferres communes miserias, non perspexi*, non *feras*, quia *perspexi* praecedit; licet vernacule verti debeat: *denn wie standhaft du die gemeine Noth erträgst* s. *ertragest, das habe ich nicht daraus ersehen.* Ib. ep. 6 §. 5 *ex quibus perspexisse mihi videor, quam festinares accedere*, non *festines*, licet vernacule reddatur: *wie du eilest*, non *eilest*. Interdum *perfectum* vel *plusquamperfectum:* v. c. *dixit mihi, quam aegre tulerit* vel *tulisset*, si de *re praeterita* sermo est. — Sic: *dixit mihi, ubi habitaret, ubi esset, ubi dormiret, ubi divitiae suae essent*, non *habitet, sit, dormiat, sint*, licet vernacula praesente utatur. At, ubi res postulat, debet *perfectum* et *plusquamperfectum* sequi, v. c. *dixit mihi, ubi latuerit* vel *latuisset isto tempore, quo hostes ipsum quaesiverint* vel *quaesivissent, wo er sich versteckt habe* s. *hätte* etc.

Not. a) *memini, novi* etc., et similia verba, quae in perfecto vim praesentis habent, v. c. *consuevi*, pro praesentibus hic habentur, non pro perfectis.

b) *perfecta conjunctivi*, si pro *praesentibus usurpentur*, v. c. *objecerit, dixerit aliquis* pro *objiciat, dicat, es möchte jemand sagen* etc. hic itidem inter perfecta non referenda. Hinc recte dicitur: *si me rogaveris, ut veniam*, non *venirem*, quia *rogaveris* est i. q. *roges*. Sic: *necesse fuerit moriatur,*

riatur, non *moreretur*, i. e. *er möchte wohl sterben müssen*, ad verba: *es möchte unvermeidlich seyn, dass er stürbe; fuerit* i. q. *sit*. Hinc, si verba vernacula: *du möchtest mich fragen, was ich machte*, vertere vis, debes dicere: *quaeras* vel *quaesieris ex me, quid agam*, non *agerem:* quia τὸ *quaesieris* hic est i. q. *quaeras*. Sic ubique Cicero.

5) *Imperfectum* post *plusquamperfectum*. Ita semper post *ut, ne, quin, quo minus:* — post *ut:* v. c. *rogaveram te dudum, ut id faceres: Si tu homini suasisses, ut aliud consilium caperet*, non *cepisset*, nec *capere debuisset*. *Nemo praeter te efficere potuisset, ut respublica liberaretur*, non *liberata esset*, licet interdum nostri: *niemand hätte das bewirken, es dahin bringen, können, dass der Staat in Freyheit gesetzt worden wäre*. *Ego profecto effecissem, ut literas amare inciperes*, non *incepisses*, licet vernacule dicatur: *dass du die Gelehrsamkeit zu lieben angefangen hättest*. *Contigerat ei, ut dux eligeretur*, non *electus sit* vel *esset*. *Ita amatus fuerat ab omnibus, ut ardentius amari non posset*, non *potuisset*. Sic: *hanc tibi gratiam retulissem, ut omnia, quae velles, tibi darem*, pro *dedissem*, vernacule: *ich hätte dir solchen Dank abgestattet, dass ich dir alles gegeben hätte, was du gewollt hättest*, quamquam hic fortasse non nemini permiserim uti *dedissem*. *Optaverant omnes, ut moreretur*; at aliud est; *optaverant omnes, ut diu mortuus esset:* hoc est: *dass er gestorben wäre*, de re praeterita: illud, *dass er sterben möchte*. Valde ergo differunt. — Post *ne:* v. c. *timueram, ne ita res caderet: Si timuissem, ut iste moreretur* etc. — Post *quo:* v. c. *non impeditus erat, quo minus venire posset*, non *potuisset*. Sic: *si tu me impedivisses, quo minus rem illam perficerem* etc., non *perfecissem*, licet vernacule dicatur: *wenn du mich verhindert hättest, dass ich nicht die Sache zu Stande gebracht hätte*. — Post *quin:* v. c. *nunquam dubium fuerat, quin res ita caderet*. *Nunquam dubitassemus, quin tu rem illam recte intelligeres et recte gesturus esses*. — Sic et fere post *qui, quis, quid, ubi* etc. V. c. post *qui:* v. c. *fuerant, qui dicerent: si reperti fuissent, qui id negarent*, non *dixissent, negassent*, licet vernacule: *die das gesagt hatten, die das geläugnet hätten*. — Post *quis, quid, cur, an, ubi* etc.: v. c. *cum intellexissem, quid sentiret, qualis homo esset*, non *sentiat, sit*, licet nostri: *da ich gesehen hatte* s. *da ich sah, was er denke, was er für ein Mensch sey*. Debet tamen *plusquamperfectum* poni, si de re praeterita sermo, v. c. *cum vidissem, qualis homo fuisset*, scil. *olim, et quid sensisset*, scil. *olim:* ubi

sentiret et *esset* falsa forent. ***Audiveram, ubi esset***, ac, si de re praeterita, *ubi fuisset.* ***Quaesiverat ex me nuper, an tu valeres;*** non *valeas*, ut nostri interdum, *ob du gesund seyst*, pro *wärest:* at *plusquamperfectum* quoque sequi debet, v. c. *quaesierat ex eo, an rediisses, ubi latuisses, quando scripsisses* etc. — Ceterum hinc patet, in hac consecutione temporum in primis horum vim propriam respiciendam esse. Not. Qui priscos diligenter perlegit, facile videt, istam consecutionem temporum ab iis non semper diligenter servatam esse. Quod utrum ipsis scriptoribus an librariis an editoribus tribuendum sit, nunc non quaeram. Exempla adferam: 1) *Imperfectum* saepe post *praesens* reperitur: plerumque tamen ubi *praesens* pro *imperfecto* vel *perfecto* ponitur, v. c. in narrationibus: attamen et in aliis, v. c. Liv. II, 37 *praecones dimittuntur, qui — juberent.* V, 27 *ad senatum, qui dederent Falerios, proficiscuntur.* VI, 29 *locum, quem — communirent, capiunt.* XXVII, 43 *quid pararet, edocet.* Ib. c. 46 *eo inclinant sententiae, ut — tempus pugnae differretur.* XXXII, 3 *petit, ut rem — differret.* XXXVIII, 21 *prosternunt corpora sic, ut passim procumberent.* Et sic saepius. Caes. B. G. I, 9 *legatos mittunt, ut — impetrarent:* 13 *ut consequi posset, curat.* IIII, 11 *mittit, qui nuntiarent:* ac saepius. Cic. Att. VIII, 6 extr. *moriar, si gauderem:* 2) *praesens* post *imperfectum;* v. c. Caes. B. G. I, 7 *qui dicerent, — rogare* (Helvetios), *ut ejus voluntate id sibi facere liceat* pro *liceret.* Sil. Ital. I, 374 *Obstabat — Vallum, ne instent.* 3) *Praesens* post *perfectum;* v. c. Liv. XXXVIII, 22 *Saepe — usui fuerunt, ut — tegant.* XLIII, 2 *ab senatu petierunt, ne se — spoliari — patiantur* pro *paterentur.* Cic. Verr. III, 1 *Nam qui sibi hoc sumsit, ut corrigat mores aliorum ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat* etc. ubi Ernesti vult legere *sumit* pro *sumsit.* Add. Liv. XLIIII, 21 in. *Senatus decrevit, ut — crearent. — Tum ex omnibus, quos velit, eligat* etc. pro *vellet, eligeret.* 4) *Perfect.* post *imperfectum;* v. c. Cic. Rosc. Am. 35 *Quid erat, quod — voluerit?* Cic. Verr. I, 30 in. *quid facere potuerit, non habebat.*

b) Est et alia consecutio temporum, quae per particulas *et, ac, atque* et similes particulas connectendi copulari solent. Hic dicunt, τὸ *et* jungere *eadem tempora*, h. e. efficere, ut tempus idem, quod praecesserit, sequi debeat. — At aeque indefinita est haec regula ac superior. Tota res vertitur in idea *temporum* rite exprimenda. Iam, cum uni subjecto non modo duae actiones praesentis temporis, sed

sed etiam duae actiones diversi temporis, tribui simul possint, adparet, in eadem periodo diversa tempora per *et* recte jungi posse. Junguntur itaque tempora omnis generis, v. c.

1) eadem tempora, v. c. *amo te et magni facio: scripsi ad patrem, et eum certiorem feci.*

2) *praesens* et *perfectum.* V. c. *cum id sciam et ex aliis audiverim, te literis sedulo dare operam.* Sic dici necessario debet. Ac saepe historici jungunt in narrando *praesens* et *perfectum* eodem sensu: v. c. *Caesar educit copias et profectus est: convocat et dixit: admonuit et jubet* etc. Sic saepe Livius, maxime Sallustius, quem tamen morem non imitandum censuerim: sapit enim adfectationem.

3) *imperfectum* et *plusquamperfectum.* V. c. *cum ipse scirem et ex aliis audivissem* etc. *Cum vidissem, te nullo labore frangi posse, ac cogitarem* etc. Quis tempora eadem hic esse velit?

4) *praesens* et *futurum.* V. c. *amo te et per omnem aetatem amabo.*

5) *praesens* et *imperfectum.* V. c. *doleo et semper dolebam.*

6) *imperfectum* et *futurum.* V. c. *dolebam et fortasse semper dolebo.* — Et sic alia quoque *tempora* jungi poterunt. — Haec hactenus. Ceterum res per se loquitur, nec exemplis priscorum illam confirmari opus est.

SECT. XVIII

De nonnullis germanismis vel mutandis vel retinendis.

Cum saepe accidat, ut lingua latina in vocabulorum usu et compositione a vernacula abeat, saepe vero etiam cum hac conveniat: ad hanc vel similitudinem vel dissimilitudinem adtendendum est tironi, ne vel germanismum in latinitatem inferat vel aliquid propterea, quia vernacula ita loquitur, fugiat: nam saepe germanismus bonus est idem bonus latinismus, h. e. saepe videtur aliquid esse vernaculae linguae proprium, cum tamen aeque reperiatur in latina. Hinc paucis dicemus a) de germanismis fugiendis b) de iis locutioni-

 bus,

bus, quae hominibus latinae linguae non satis peritis videntur esse meri germanismi, at vere latinae quoque sunt h. e. a priscis Romanis modo rarius modo crebrius usurpatae sunt.

A) *Locutiones* aliquot, in quibus tiro vernacula deceptus haerere possit, recenseamus, ut cavere illas possit: v. c..

Cursus vitae non est *der Lebenslauf* simpliciter, i. e. complexus eorum, quae in vita acciderunt, quem narrare aliis solemus: hic rectius dixeris *vita:* v. c. *vitam alicujus exponere*, *den Lebenslauf eines Menschen erzählen*. Sed *cursus vitae* est spatium vitae, quod homini percurrendum est, et quod vel male vel bene percurrere solet.

Vir magnus non de *statura* dicitur, sed de *virtutibus animi, meritis, rebus gestis. Socrates*, *Alexander*, *Demosthenes* fuerunt viri *magni*. De *statura* usurpari potest *longus*, ut in francica.

Ducere bellum non facile est *Krieg führen*, sed *bellum diuturnius reddere*, *verlängern*. *Krieg führen* est *bellum gerere.*

Male audire non est *übel hören*, physice, hoc est *graviter audire;* sed *im üblen Rufe stehen*. Sic *bene audire* de *bona fama.*

Quem in finem non est *quo consilio*, *zu welcher Absicht*, sed semper i. q. *quamdiu*, *wie lange?* Hoc apertum est ex Cic. Catil. I, in., ubi cum *quousque* et *quamdiu* commutatur.

Nullus non potest de duobus dici, licet vernacula simpliciter *keiner, keinen*, dicat: v. c. si quis interrogatus, utrum Virgilium an Horatium legerit, respondere vult, se neque hunc neque illum legisse: dicit quidem vernacule: *ich habe keinen gelesen* s. *ich habe keinen von ihnen gelesen;* at latine dicere nequit: *nullum legi* s. *nullum eorum legi,* sed: *neutrum legi* s. *neutrum eorum legi.*

Quis non de *uno e duobus* dici potest: v. c. si quis de Cicerone ac Plinio interroget; *welcher ist besser* s. *der beste,* male hoc vertatur: *quis est melior?* sed: *uter est melior?* licet vernacula non semper addat: *unter beyden*. Et comparativus debet de duobus dici, licet vernacula superlativo utatur: v. c. de Cicerone et Plinio: *welcher ist der beste*, *gelehrteste* etc.? debet verti: *uter est melior*, *doctior?* Sic de *nostris manibus* quaerimus vernacule: *welche ist die geschickteste?* latine: *utra est agilior?*

Vel

Vel et *aut* non debet poni post *utrum* omninoque in duplici triplicive interrogatione: hic *an* requiritur; v. c. *hast du es gesehen oder gehört?* non debet verti: *utrum* (male *an*) *vidisti aut (vel) audisti?* Sed hoc triplici modo verti tantum recte potest: *Utrum vidisti an audivisti? Vidistine an audivisti? Vidisti an audivisti?* Sic hoc: *ich frage, ob du es gesehen oder gehöret hast,* ita vertatur vel: *quaero, utrum videris an audiveris;* vel *quaero, viderisne an audiveris;* vel *quaero, videris an audieris.* Ac, si hoc vertere vis: *ich frage, ob du es gehört hast oder nicht,* debes ita loqui: *quaero, utrum audiveris, nec ne* (s. *annon*).

Quam, quot, quoties, quantus, qualis, quantopere in exclamationibus non admittunt *τὸ non*, licet vernacula *τὸ nicht* addere gaudeat; v. c. *wie schön ist das nicht! wie viele Menschen haben das nicht gesagt! wie oft habe ich dirs nicht gesagt!* Latini ita: *quam pulchrum est! quot homines tibi jam dixerunt! quoties tibi dixi!* male hic dicatur, *quam pulchrum non est, ab eruditis laudari! quot non dixerunt! quoties non tibi dixi!*

Quot non facile poni debet, quando *τὸ wie viel* pro *paucis* ponitur; sed *quotus quisque:* v. c. *wie viele gibts wohl, die ihr Leben gern verlieren*, vertere debes: *quotus quisque est, qui vitam libenter amittat?* Sic: *quotus quisque hoc credit,* i. e. *wie viele glauben das wohl?* i. e. *sehr wenige.*

Quot sunt vestrum, i. e. *wie viel sind euer*, scil. *zusammen*, falso dicitur; debet dici: *quot estis?* Et responsio: *es sind unserer dreye, zehne* etc. non debet verti: *nostrum sunt tres* etc., sed: *nos sumus tres, decem* etc. At si *quot sunt vestrum* est *wie viel sind unter euch?* et *nostrum sunt tres unter uns sind dreye,* recte ita dicitur.

Vaticinium, oraculum, impletum est, venit ex hebraica; rectius: *vaticinio, oraculo, eventus respondit.* At *implere promissum, legem*, non damnandum.

Omnibus quadrantibus anni proficiscitur, Er verreiset alle Vierteljahre, perperam dicitur. Debebat saltem esse *singulis* pro *omnibus.* — At nec hoc usitate. Debet dici: *tertio quoque mense.* Sic: *pater meus omnibus* s. *singulis septem diebus cibo se abstinet*, *fastet alle sieben Tage*, falsum est pro: *septimo quoque die*, sic in ceteris.

Quantum das pro coena, pro institutione, pro habitatione? Wie viel gibst du für den Tisch, Unterricht, Wohnung? Non satis perspicue dicitur, saltem dici debebat *quantum mercedis das* etc. Melius tamen: *quanti coenas? quanti doceris? quanti habitas!* sic enim prisci.

Non possum rem mihi repraesentare, ich kann mir die Sache nicht vorstellen, male. Imo: *non cogitare possum.* Nam *denken* et *sich vorstellen* idem est.

Homo odit alterum, amicus alterum amat, male. Imo: *homo hominem odit, amicus amicum amat.* Sic: *cuneus cuneum trudit, manus manum lavat, eine Hand wäscht die andre*, ubi *alterum, alteram*, falsum foret. Sic et in ceteris dicendum.

Hinc venit, ut omnes illum fugiant, daher kömmts, daß etc., imperite pro: *hinc fit, ut* etc.

Sine omni dubitatione, ohne allen Zweifel, non plane damnaverim: tamen cum priscis malim dicere *sine ulla dubitatione.*

Non semel nicht einmal, ne semel quidem valde differunt a *nequidem nicht einmal. Non semel* est *saepe, mehr als einmal, oft: ne semel quidem* est *nunquam:* v. c. *Non semel te admonui, ich habe dich oft*, f. *nicht etwa bloß einmal, erinnert: Ne semel quidem apud me fuisti, du bist nicht ein einzigmal bey mir gewesen: Hic puer ne legere quidem didicit, hat nicht einmal lesen gelernt.*

Qui modo sit, wer es nur sey, es sey wer es nur wolle, male pro *quicunque est (sit):* v. c. *homo, quicunque est (sit), Deum debet amare. Quicunque* est proprie i. q. *omnis qui.* Sic: *ubicunque est (sit), er sey, wo er nur wolle* etc.

Res facile est intelligenda, invenienda, ist leicht zu verstehen, zu finden, male; dici debet: *res facile intelligitur, intelligi, inveniri, potest; rem facile intelligere, invenire licet. Res facile est intelligenda* est *die Sache muß leicht verstanden werden.* Sic et *facile videndum est, es ist leicht zu sehen*, male pro *facile est videre, facile videre licet.*

Liber a te legendus est, male pro *tibi.* Et post gerundia ac participia talia semper dativus personae poni debet. V. c. *pater est mihi amandus:* prisci enim ita malunt loqui.

Spero patrem mox videre, ich hoffe den Vater bald zu sehen, perperam pro: *spero, me patrem mox visurum* f. *fore, ut mox videam. Spero*, si res futura sequitur, post se debet habere accusativum cum infinitivo futuri, vel *fore, ut.*

Non possum comprehendere, quomodo v. c. *Hanibal potuerit Alpes transgredi, Ich kanns nicht begreifen* etc. Male. Imo: *non intelligere possum.* Sic pro: *non comprehendi potest, quomodo* etc., debet dici: *non intelligi potest.*

Tam longe pervenit in doctrina, in impudentia, er ist so weit gekommen in der Gelehrsamkeit etc. Male. Imo: *tam longe*

longe progressus est in doctrina, vel *eo doctrinae, eo impudentiae, progressus est, processit* s. *pervenit.*

Communicare aliquid alicui male pro *cum aliquo.*

Ita comparatum est cum hac re, so ists beschaffen etc. Male pro *res est talis, sic se habet*, s. *haec est rei ratio, natura* etc. Occurrit quidem apud priscos comparatum est, sed sine praepositione *cum:* it. dicere liceat: *res ita comparata est.*

Non possum describere, quam crudeliter se gesserit; quam pulchra, dives, sit, ich kanns gar nicht beschreiben, wie grausam er sich betragen; wie schön, wie reich, sie ist. Male pro: *non dicere possum, quam* etc. Sic: *Man kanns nicht beschreiben, wie schön* etc. *Non potest dici, quam* etc. Sic semper prisci.

Magnum honoris gradum accipere, eine große Ehrenstelle erhalten. Male pro: *altum honoris gradum adscendere.* De *gradu*, i. e. *Stufe*, neque *magnus* neque *accipere* dici potest.

Non recte prudenter rem egit, er hat die Sache nicht recht vorsichtig verrichtet. Male pro: *non satis prudenter* etc. Saepe vernaculum *recht* est latinum *satis*, si quidem *recht* est i. q. *hinlänglich.* Sic: *ich verstehe dich nicht recht, te non satis intelligo: bist du recht klug? satisne sanus es?*

Recte valde doctus vir est, er ist ein recht sehr gelehrter Mann. Male pro: *est vir quam doctissimus, longe doctissimus:* *τὸ recht* junctum *τῷ sehr* est particula augendi.

Remedium rei, v. c. *doctrinae, ein Mittel zur Gelehrsamkeit.* Male pro: *via ad doctrinam. Remedium est id, quod contra aliquid usurpatur, ein Mittel wider etwas böses.* V. c. *Remedium morbi, doloris.*

Recta sapientia est Deo placere, recta via, i. e. *die rechte Weisheit, der rechte Weg.* Male, imo *vera.*

Cor Herz i. e. *Muth:* male: imo *animus.*

Facere sibi conscientiam sich ein Gewissen machen: male; quia *conscientia* non respondet vernaculo *Gewissen*, si hoc est i. q. *Bedenklichkeit, Scrupel.* Et sic in aliis vocabulis jungendis facillime tiro vacabit errore, si quidem illa singula antea intellexerit.

Audio quod pater venit vel *venerit* pro *patrem venisse:* sic *scio quod res ita se habet*, pro *rem ita se habere:* sicque post verba *sentiendi, significandi* cet. v. c. *video, audio, sentio, intelligo, opinor, puto, narro*, it. *spero* cet. semper poni debet accus. cum infin.; non *quod (daß).*

B) *Lo-*

B) *Locutiones*, quae interdum *germanismi* meri imperitis *videntur*, et *vere occurrunt* apud *priscos*. Tales sunt innumerabiles; v. c.

Esse in spe, i. e. *in Hoffnung seyn*, Cic. ad Div. XIIII ep. 3 §. 4

Esse in exspectatione, *in Erwartung seyn*, i. e. *exspectare*, Planc. in epp. Cic. ad Div. X ep. 4 prope fin.: est etiam i. q. *exspectari*, ibid. VIIII ep. 6 §. 1 it. Cic. ad Pompej. 2 in Cic. ep. ad Att. VIII post ep. 11.

Esse in aere alicujus, *in jemandes Schuld seyn*; v. c. *es in aere meo*, *du bist in meiner Schuld.* Cic. ad Div. XIII ep. 62 §. 1.

Esse in armis, *in Waffen seyn.* Sic saepissime.

Esse sub manu, *bey der Hand seyn.* Planc. in Cic. ad Div. X ep. 23 §. 5 *Vocontii sub manu ut essent*, h. e. *ut prope essent mihi.*

In manu Dei, tua, nostra etc., i. e. *potestate*, *Es steht in der Hand Gottes* etc. Cic. ad Div. XIIII ep. 2 post med. *Verum haec non sunt in manu nostra.*

Esse apud se, *bey sich seyn*, i. e. *compotem sui esse.* V. c. Terent. Heavt. V, 1, 45 *Prae iracundia non sum apud me*, *vor Zorn, Hitze, bin ich nicht bey mir selbst:* cf. Ib. Andr. II, 4, 5.

Esse apud aliquem, *bey jemand seyn*, scil. *zum Besuche.* Sic saepe Cicero, v. c. *apud te*, i. e. domi tuae, Cic. Att. I, 8: *apud me*, i. e. domi meae, Cic. Att. XV, 3 extr.: apud se, Cic. Or. I. 49. Sic et *habitare apud aliquem*, i. e. *in ejus domo*, pro quo et dicitur *habitare cum aliquo.*

Esse inter homines, *unter Leuten seyn*, i. e. *uti hominibus*, cui oppon. *homines* s. *hominum conventus fugere.* Cic. Rosc. Am. 28 in. *qui nunquam inter homines fuerit.* Recte igitur de homine, qui vitam solitariam perpetuo egit, dicitur: *nunquam inter homines fuit.*

Apud Livium Hannibal ita locutus est, i. e. *ut Livius narrat.* Sic saepe Cicero, v. c. Senect. 9 *Cyrus — apud Xenophontem negat* etc.: c. 22 in. *Apud Xenophontem autem moriens Cyrus major haec dicit* etc. Sic nostri: *Hannibal spricht beym Livius* etc., i. e. *in ejus libris inducitur loquens.*

Exire de sorte, ut nostri: *das Loos ist herausgekommen;* sic Latini: *sors exiit.* V. c. Cic. Verr. II, 51.

Incidere in morbum; it. *cadere in morbum*, *in eine Krankheit fallen*, saepe Latini.

Spem

Spem habere, Hoffnung haben, v. c. magnam spem habere coepi, Cic. ad Div. VI ep. 13 (14) §. 1: Et *spem habere in aliqua re* Coelius Epp. ad Cic. VIII ep. 11 §. 2.

Ducere se a loco, i. e. *abire, aufugere.* Sic Asin. Pollio in ep. ad Cic. in Epp. Cic. X ep. 32 in. *Balbus Quaestor — duxit se a Gadibus;* sic nostri in sermone plebejo: *er hat sich abgeführt;* sic Plautus: *duc te hinc*, i. e. *abi.*

Facere librum, ein Buch machen. Varr. R. R. II, praef. 7 *librum feci uxori.* Sic: *versus facere*, Cic. Q. fr. III, 5 post med. Sallust. Catil. 25 §. 5: *Sermonem facere*, i. e. *ein Gespräch machen*, Cic. ad Div. VIIII ep. 8 med.: *orationem*, Cic. Or. I, 14.

Facere pecuniam, sich Geld machen, scil. quocunque modo fieri possit, fraude etc.; sic Cicero Verr. II, 6.

Facere alicui timorem, jemand Furcht machen. Sic Planc. in Epp. Cic. ad Div. X ep. 18 §. 3 — *quae mihi quoque facit timorem.* Sic *facere alicui dolorem* etc.

Facere pro *creare magistratus;* v. c. *Consulem facere aliquem, einen zum Consul machen*, Cic. Senect. 5: Sic Cic. Planc. 4 *Facit eos, a quibus est maxime ambitus, das Volk macht diejenigen (dazu), von denen es am meisten gebethen wird.*

Facere iter, eine Reise thun vel *machen, reisen.* Nil frequentius.

Facere, seq. accusat. cum infinit., *so thun, als ob* etc., i. e. *fingere.* Sic Cic. ad Div. XV ep. 18 §. 2 *itaque facio, me alias res agere* etc., *daher thue ich so, als wenn ich* etc.: sic *fac animos non remanere*, Cic. Tusc. I, 34. Sic: *fac esse ita omnia, thu einmal so, als wenn alles so wäre: faciamus, verum esse* etc., *wir wollen thun, als obs wahr wäre.*

Facere bene, gut thun, de effectu salutari medicinae, pro: *salubrem esse*, occurrit ap. Caton. de re rust. 157 §. 6 Verba sunt: *id bene faciet, et mali nihil sinet in corpore consistere*, i. e. *das wird gut thun und nichts Böses im Leibe lassen.* Sic Colum. VI, 15 in. *Idem remedium optime faciet, wird sehr gut thun*, i. e. *saluberrimum erit, valde proderit.*

Quid hoc homine faciamus? was sollen wir mit diesem Menschen machen? Cic. Verr. II, 16 *quid hoc homine facias?* Sic *quid illo fiet? was will mit ihm werden*, Cic. Att. VI, 1 med.

Alius factus est, er ist ein andrer Mensch geworden s. *er ist ganz anders geworden*, i. e. *mutavit se, suam sententiam.* Cic. ad Div. XI ep. 12 §. 5.

Dare

Dare calculos, in lusu illo, *die Steine geben*, *recht geben*, i. e. *setzen*. Notus est versus Ovidii: *tu male jactato, tu male jacta dato*, i. e. *wirf schlecht und gib*, s. *setze das geworfene schlecht*.

Unus recte de duobus seq. *altero*. At, si de pluribus sermo, *alius* dici debet, sequente denuo *alius*; v. c. *homines non idem de hac re sentiunt. Alius eam amat, alius aversatur*. Hic *alius* non de *uno homine*, sed de pluribus simul, intelligendum.

Alter ego, mein andres Ich, Cic. ad Div. VII ep. 5 in., *de homine amicissimo*.

Calefacere aliquem, einem warm machen, einem einheizen, i. e. *vexare, angere, molestiam exhibere*. Sic Cicero aliquoties, vid. ad Div. XVI, 18. ad Q. Frat. III, 2.

Non mihi hoc sumo, ut etc., *ich nehme mir das nicht heraus, daß ich sollte* etc., pro: *non tantum audeo*. Saepe ita Cicero, v. c. ad Div. VII ep. 5 §. 3 *Vide, quid mihi sumserim! sieh, was ich mir herausgenommen habe!* it. *sumsi hoc mihi ut scriberem*. Ib. XIII, 50.

Sumere pecuniam, Geld aufnehmen; sumere rem pretio, eine Sache für so und so viel Geld nehmen, i. e. *emere*. Cic. ad Div. VII ep. 23 §. 5 *Tanti ista* (scil. signa) *quatuor aut quinque sumsisti*, i. e. *emisti*. Eruditi vernaculi, qui formulas latinas cum graecis et has cum latinis comparare libenter solent, comparant hoc *sumere* pro *emere* cum graeco *λαμβάνειν*. At cur non potius cum vernaculo *nehmen?* V. c. *Ich nehme alle meine Waaren bey dem Kaufmanne N.*, i. e. *ich kaufe sie*.

Hoc tibi non sic abibit, das wird dir nicht so hingehen, Catull. XIV, 10. Sic Terent. Andr. I, 2, 4 *mirabar, hoc si sic abiret*.

Tenere se, sich halten; v. c. Cic. Acad. IIII, 4 *nec se tenuit, quin contra suum doctorem librum ederet, er hat sich nicht halten können, daß er nicht* etc. Cic. Fin. II, 7 *Hoc loco se tenere Triarius non potuit, hier konnte er sich nicht halten*, de cupide dicturo, i. e. *konnte nicht länger warten*.

Pecunia cadit in illam diem, ist den Tag gefällig. Cic. ad Attic. XV ep. 20 *in eam diem cadere numos, qui a Quinto debentur*, i. e. *das Geld ist auf den Tag zahlbar*; sic et nos: *die Zahlung fällt richtig* etc.

Fidem frangere, die Treue brechen. Cic. Rosc. Com. 6 post init.

Oculum rei adjicere, ein Auge auf eine Sache werfen, i. e. *cupidum fieri rei*. Sic Cic. Verr. II, 15 *Partim*

tim plane videbant, adjectum esse oculum hereditati, scil. a Verre.

Age abeamus, mache wir wollen fortgehen: de pluribus *agite*. Haec enim est significatio hujus verbi, quod otiosum esse male credunt nonnulli.

Agere florem, Blüthe treiben, blühen, Colum. II, 16. Sic et: *er treibt ein schändliches Leben, agit vitam turpem.*

Ad summum, zum höchsten s. *aufs höchste, höchstens*, Cic. Mil. 5 et 9: dicitur et *summum* intell. *ad*, Cic. ad Div. II, 1. Att. XIII, 21: sic *minimum, wenigstens, aufs wenigste*, Varr. R. R. II, 1 med. quod pro *ad minimum* videtur dictum, quamquam, an *ad minimum* occurrat, nunc quidem certo adfirmare nequeo.

Ad manum habere, zur Hand haben. Nep. Att. XVIII, 1 §. 5 *ad manum habuit scribae loco, er hatte ihn zur Hand, als* etc.

Ponamus, wir wollen setzen. Ponere enim est tum *adfirmare*, v. c. *ponere Deum*, tum *credere*, v. c. *ponere aliquem principem*, i. e. *habere pro principe.* Sic Cic. Acad. IIII. 1 med.

Sub ea conditione, unter der Bedingung. Sic Cic. Arch. 10 *sub ea conditione, ne quid postea scriberet.*

Vestis bene sedet, sitzt gut, i. e. *paßt gut, ist gerecht, schließt gut*, v. c. *toga sedet melius*, Quintil. XI, 3, 140: *toga humero sedens*, Ib. §. 161: et tropice, *quam bene in humeris sederet imperium*, Plin. Paneg. 20. *Sedere* indicat omnino *firmitatem* et *constantiam* quandam.

Est aliquid, de re *non contemnenda*, *es ist wohl etwas, es will etwas sagen.* Est litotes. Saepe ita prisci, in primis poetae, v. c. *est aliquid, nupsisse Iovi* etc. Cic. ad Div. VI ep. 18 (19) post med. §. 5 *qui* (int. liber, qui Orator inscribitur,) *si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum*, i. e. *so bilde ich mir etwas ein:* ad Attic. IIII, 2 post init. *si unquam in dicendo fuimus aliquid* etc.

Non est pro homine, es ist nicht für den Menschen, i. e. *non aptum est, non convenit ei, non conducit ei.* Sic Colum. III, 5 init. *quod ego minime reor esse pro agricola, ich glaube, daß dieses gar nicht für einen Landwirth, Bauer, sey.* Sic Vellej. I, 13 extr. *magis pro republica fuerit* i. e. *e re publica fuerit, reip. profuerit. Pro* etiam alio sensu convenit vernaculae, v. c. *pro mea parte, für meinen Theil; pro concione dicere, vor der Gemeinde, Versammlung, reden;* ac saepius pro *ante*, v. c. *sedens pro aede*, Cic. Phil. III, 11: *pro oppido*, Caes. B. G.: pro moenibus, Liv. II, 53.

Prae

Prae lacrymis loqui non possum, vor Thränen; sic *non prae lacrymis possum reliqua scribere,* Cic. Att. VIIII, 12 in.: *prae iracundia non sum apud me, ich bin vor Zorn nicht bey mir selbst.* Terent. Heavt. V, 1, 47: *prae gaudio,* Ib. II, 3, 67: *prae strepitu,* Liv. X, 13.

Cum timore vivere, mit Furcht leben, Coelius in Epp. Cic. ad Div. VIII ep. 14 §. 9.

Est mihi cum illo commune, das ist mir mit ihm gemein: vide Cic. ad Div. II ep. 17 §. 15.

Non ita multo post, nicht eben so lange hernach, ubi τὸ *ita* respondet vernaculo *so.* Saepe ita Nepos; it. Cic. Rosc. Am. 23 in. *Non ita multis ante annis ajunt* etc.

Hoc confirmare possum, me nihil unquam de hac re dixisse; ubi *hoc* redundat. Sic nostri: *das kann ich versichern, daß ich* etc.

Bene emere, gut kaufen, i. e. *vili pretio, wohlfeil:* et *male emere, schlecht kaufen,* i. e. *magno, theuer.* Contra: *bene vendere, gut verkaufen,* i. e. *magno, theuer:* et *male vendere, schlecht verkaufen,* i. e. *parvo, wohlfeil.*

In diem vivere, in den Tag hinein leben, proprie est: *auf den Tag nur leben,* i. e. *ita vivere, ut hujus diei tantum, non sequentis temporis, rationem habeas;* quod est signum magnae negligentiae. Sic Cic. v. c. Orat. II, 40: *si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent;* ubi opponuntur *in diem vivere* et *sempitern. temp. spectare.* Sic etiam, licet paulo obscurius ob *lusum* verborum *de die* et *in diem vivere,* est Philipp. II, 34 *Iam minime miror, te — cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem, vivere.* Sequentia enim declarant, *in diem vivere* hic esse *ita vivere, ut tempus futurum non cogites.* Nec Graevius hic audiendus.

Cum in eo esset, ut etc., *da es an dem war, daß* etc.: sic Nepos Milt. 7. Liv. II, 17.

Sic sum, so bin ich; sic vita est hominum, so ist das menschliche Leben, i. e. *talis.* Sic saepe prisci. V. c. Cic. Rosc. Am. 30 *Sic vita hominum est, ut* etc., i. e. *so geht es in der Welt* etc.: *Porro est ita, es ist so,* Cic. Verr. IIII. 52: *non est ita, es ist nicht so,* Cic. Off. I, 44 extr.

Ire in semen, in Samen gehen, de plantis ap. Caton. de re rust. 161 §. 3. Sic: *in corpus ire, ins Fleisch gehen,* i. e. *corpus sibi facere,* ut Phaedrus loquitur, s. *carnosum fieri,* ap. Quintil. II, 10 (11), 5. Verba sunt: — *ut* (juvenes) *exspatientur, et gaudeant materia, et quasi in corpus eant.* Burm. expl. *pinguescant.* Male. Aliud enim est *pinguescere,* aliud *in*

in corpus ire f. *corpus facere* h. e. *carnosum fieri.* Potest aliquis esse *carnosus*, nec tamen *pinguis*.

Provenire, fortkommen, de positis arboribus et plantis. Colum. V, 6 §. 14 *Quae ulmus a positione bene provenerit, ejus summae virgae falce debent enodari. Pro* est contract. ex *porro*, ut saepe.

In manus sumere, in die Hände nehmen. Cic. Verr. IIII, 27 *Iste unumquodque vas in manus sumere, laudare, mirari.*

Bene it, es geht gut. Cic. Att. XII ep. 24 extr. *De Attica, optime it,* i. e. *was die betrifft, so gehts recht gut:* ibid. XIIII ep. 15 *incipit res melius ire, quam putaram, die Sache fängt an besser zu gehen.*

Pedibus ire, zu Fuße gehen etc. *Dare bibere, zu trinken geben,* Terent. Andr. III, 2, 4. Haec hactenus.

Plura in scriptoribus priscis linguae nostrae simillima ab adtendentibus facile reperientur. Neque enim lingua vernacula linguae latinae est tam dissimilis quam vulgo creditur. Ac profecto tirones debebant eas locutiones omnes, quae vernaculis sunt similes, quia faciliores sunt, prius discere et usurpare, quam abirent ab usu nostrae linguae. Nam prudentis est, filio prius ostendere viam rectam, quam ei monstret diverticula. Et tirones, quando statim ab initio audiunt magistros clamare: *Ne ad verba reddas; est germanismus, vernacula ita loquitur*, (et quotus quisque magistrorum hoc liquido confirmare ubique potest?) *abeundum est a vernacula, ut elegantius reddatur* etc., tales tirones non modo credere coguntur, linguam latinam linguae vernaculae plane dissimilem esse, sed etiam a populari dicendi consuetudine deterrentur, ac, nisi mature ab intelligentibus revocantur, per omne tempus oratione adfectata utuntur, et pulchritudinem dicendi non nisi in verborum pompa exquisita quaerunt.

CAP. III

DE ORDINE VOCABULORUM

Vocabula non modo justo *casu, genere, numero, modo, terminatione personali* (vulgo *persona*), *tempore* etc. jungenda, sed etiam *recto ordine* collocanda sunt.

Hic ordo 1) a multis creditur pendere a voluntate nostra, ita, ut non differat, utrum v. c. dicas: *patrem amare debent filii*, an: *filii debent amare patrem*, an: *amare patrem filii debent*, *debent amare patrem filii* etc. — Male. Interdum quidem, h. e. in rebus levibus, liceat; at non ubique. Sic male Heineccius p. 61 dicit, *perinde esse, adjectiva substantivis sive praeponas sive postponas*. 2) Alii sibi certum ordinem verborum temere finxerunt, et tradiderunt, *hoc* vel *illud vocabulum* libenter *praeponi*, hoc *postponi* etc., quasi hoc perpetuo ac sine ulla causa fieri possit: v. c. Heineccius dixit p. 58, debere *vocativum* post aliquot verba demum locum occupare, et *casus obliquos* nominativo praeponi; deinde p. 59, enuntiationem *comparativos* aut verba *malo* et *praestat* sequentem comparativo et verbo suo eleganter praemitti, v. c. *vir pace quam bello illustrior;* tum p. 60, elegantius verbum *substantivum* a suo *verbo*, et *infinitivum* a *suo verbo,* sejungi, v. c. *quaestio decreta a senatu est: laus, quae possit e macello peti:* et *comparativos* ac *superlativos* elegantissime claudere periodum, it. inter substantivum et adjectivum aliquid eleganter interponi; denique p. 62, *si, nisi, ut,* voci uni aut alteri eleganter postponi, v. c. *id si fecissent* etc. Haec omnia partim falsa, partim indefinite dicta sunt; in multis aliter egerunt prisci, omninoque causas justas habuere, cur hoc vel illud vocabulum aut praemitterent aut postponerent.

Accuratius itaque de hoc ordine vocabulorum dicemus, quem plerumque notionum per illa expressarum ratione et natura niti certissimum est: modo causas altius indagare, nec usus loquendi cognitione historica, h. e. hac regula: *prisci ita dixerunt*, *quia ita dixerunt*, contenti esse, velimus. Ordo verborum universus est duplex, a) in nonnullis verbis est fixus, b) in plerisque inconstans, h. e. pendet ab ordine idearum, atque ita a perspicuitate, interdum a suavitate, interdum a gravitate dicendi.

SECT.

SECT. I

Ordo nonnullorum vocabulorum est fixus.

Sunt nonnulla vocabula, quibus certum et immutatum ordinem prisci tribuerint ita, ut causam, qua ducti sint, non ubique satis indagare liceat. Huc pertinent

1) Particulae ***nam*** (si *causam* continet), ***at (attamen), verum, sed,*** quae *semper* ab initio periodorum vel enuntiationum ponuntur, cujus rei causa ignoratur; it. ***quare. quamobrem,*** aliaeque a pronom relat. effectae: ubi causa est. quia retinent vim hujus pronominis connectendi, de qua infra. Huc pertinent ***conditionales: si, nisi; concessivae: etsi, quamquam*** etc., ***causales: quia, quoniam, cum;*** quae semper primum locum in enuntiatione vel periodo occupant, nisi forte vocabulum adsit, quod priorem locum ob notionis rationem interdum mereatur, v. c. ***qui nisi, qui quia, tu si*** etc.

Contra ***enim, vero (aber), autem***, *quoque*, ***quidem*** nunquam ab initio enuntiationis, nedum periodi, poni possunt, sed post unum alterumve vocabulum, in primis ***enim, vero*** (i. e. ***aber***), ***autem*** gaudent secundum locum, raro tertium, occupare: v. c. ***ego vero, tu enim*** etc. Non bene dicatur: ***ego tibi enim*** f. ***vero;*** multo pejus: ***ego tibi promisi autem*** s. ***enim*** etc. Causa est, quia sic offendatur perspicuitas. Not. si ***vero*** est i. q. ***vere***, non raro praeponitur, v. c. *Cic.* Tusc. II, 11: Div. I, 47: Mur. 31. Rarius primum locum obtinet, si est i. q. ***autem***, v. c. ***Plaut.*** Rud. IIII, 3, 56. — ***Etenim, itaque, ergo, igitur, denique, tandem*** solent nos nisi primum vel secundum locum obtinere. ***Etiam*** potest praeponi et postponi; sic et ***tamen:*** posterius tamen non solet facile initium facere totarum periodorum, sed tantum membrorum, in primis consequentium. Not reperitur tamen τὸ ***tamen*** nonnunquam in principio periodi, v. c. Cic. in Caecil. 6. Nep. Themist. 8.

NB. ***quidem*** habet in primis vim duplicem a) ***concedendi, zwar:*** quae vis nota. b) ***restringendi, excipiendi***, qua ea, quae antea de toto vel genere dicta erant, ad partem, speciem, vel individuum transfert, vel id, quod generaliter dictum erat et intelligi debebat, de certa tantum persona, de certa re, certo loco, tempore intelligendum esse monet: et a nobis tum vertitur ***wenigstens***, it. ***zum Beyspiele.*** V. c. ***sic senserunt omnes eruditi. Leibnitius quidem aperte id profes-***

ſus eſt, i. e. *Leibniz wenigſtens*, ſ. *zum Beyſpiele Leibniz* etc. Male hic diceretur *Leibnitius aperte quidem* etc. Nam *τὸ quidem* ſtatim ſubjici debet *rei* vel *perſonae*, quae excipitur, et ad quam reſtrictio illa proprie pertinet. Cic. Senect. 9, cum monuiſſet, defectionem virium in ſenibus vulgo obviam ſaepius vitiis adoleſcentiae quam ſenectute ipſa effici, ita pergit: *Libidinoſa etenim et intemperans adoleſcentia effetum corpus tradit ſenectuti. Cyrus quidem ap. Xenophontem —, cum admodum ſenex eſſet, negat ſe unquam ſenſiſſe ſenectutem imbecilliorem factam, quam adoleſcentia fuiſſet.* Verte: *Cyrus wenigſtens*, vel: *Cyrus zum Beyſpiele:* at prius praeplacet, ne notiones vocabulorum praeter neceſſitatem augeamus. Sic Cic. Offic. III, 17 *Sed, qui ſint boni et quid ſit bene agi, magna quaeſtio eſt. Quintus quidem Scaevola dicebat* etc. Sic dicere poſſum: *veniam ad te, quocunque tempore juſſeris, nunc quidem non poſſum.* Sic dicendum; male dicatur: *non quidem nunc* etc. Nam *τὸ quidem* ad *nunc* pertinet. Sic dicimus: *de mea quidem ſententia*, non: *de ſententia quidem mea.* Cur? quia *τὸ quidem* ad *mea* tantum referendum.

Huc pertinent duae particulae *ne quidem*, quas ſejungendas et unum vocabulum inter eas ponendum recte vulgo dicunt; at neque, cur haec ſejunctio fiat, neque, quodnam vocabulum interponi debeat, addunt. Vera cauſa e praecedentibus intelligi poteſt. *Quidem* enim hic eſt illa particula reſtrictiva, h. e. negat partem, ut eo magis totum negari poſſit, vel rem exiguam, ut eo magis res major negari queat: v. c. *tu ne unum quidem librum, nedum omnes, legiſti:* hic *lectio unius libri* negatur, ut eo facilius lectio *omnium* negari poſſit; *filius tuus ne legere quidem, nedum ſcribere, poteſt:* hic *τὸ legere* tanquam *levius* negatur, ut inde *τὸ ſcribere*, tanquam *gravius*, eo tutius negari poſſit. Sed ſupra jam diximus, *τὸ quidem*, ſi ſit particula reſtrictiva, ſtatim *ſubjecto* ſ. *rei*, ad quam proprie pertinet iſta reſtrictio, ſubjici debere. Ergo et ſic in *ne quidem.* Hinc ſequitur, ut non verba quaelibet enuntiationis talis negativae, ſed tantum id vocabulum, ad quod reſtrictio ſ. negatio proprie et arctiſſime pertinet ſ. in quo accentus eſt (ut loquimur), interſeri debeat. V. c. recte dicitur: *tu ne partem quidem rei accipies, nedum rem ipſam;* at male: *tu ne accipies quidem partem* etc. vel: *tu ne rei quidem accipies partem* etc. — Recte dicitur: *hic homo ne legere quidem didicit, nedum ſcribere;* male vero: *hic homo ne didicit quidem legere, nedum ſcribere.* — Recte dicitur: *pauperes ſaepe ne tantum quidem habent, ut ſe veſtire poſſint;* male vero: *pauperes ne habent quidem tantum* etc. — Recte

— Recte dicitur: ***ne vidi quidem virum istum unquam, nedum cum eo collocutus sum;*** male: ***ne virum quidem unquam*** etc. vel: ***ne unquam quidem virum*** etc. Manifesto enim in illis enuntiationibus vocabulorum horum: ***partem, legere, tantum, vidi,*** maxime ratio habetur; ***notiones*** hae proprie et diserte negantur. Hinc nullum vocabulum est, quod non interseri possit, si quidem in eo accentus est: v. c. ***tu ne librum quidem commodare mihi vis, nedum rem majorem;*** recte, quia hic ***liber*** et ***res major*** sibi opponuntur invicem: non vero: ***tu ne commodare quidem librum*** cet. At recte; ***tu librum ne commodare quidem mihi vis, nedum donare:*** quia ***commodare*** et ***donare*** hic ad se invicem referuntur; male: ***tu ne librum quidem*** cet., sic recte: ***tu ne fratri quidem librum commodare vis, nedum alieno:*** quia ***frater alieno*** hic opponitur: male: ***tu ne librum quidem*** cet. Hinc patet, perspicuitatem esse veram causam, cur τὸ ***quidem*** istum locum obtinere debeat, ac, nisi huic particulae iste locus tribuatur, sensum orationis atque adeo gravitatem saepe perire. Not. At ***ne quidem*** conjunctim reperiuntur *Cic.* Att. II, 16 extr. ***illud ne quidem contemnam.*** Edit. Ern.

II) *Duo substantiva,* quorum posterius pro τῷ ***alter, der andere,*** ponitur; v. c. ***cuneus cuneum trudit, homo hominem odit, manus manum lavat*** etc. semper hoc ordine manere debent. Falsum foret: ***homo amat hominem, cuneus trudit cuneum,*** vel ***hominem amat homo,*** vel ***hominem homo amat.*** Sunt enim proverbiales locutiones, quae ordinem verborum servare solent; sic et: ***alius alium odit, aliud ex alio malum,*** non debent immutari.

III) *Quisque* cum τῷ *suus, sibi, se* in eodem membro conjunctum libenter huic postponitur. V. c. ***suum cuique pulchrum,*** non ***cuique suum pulchrum*** vel ***cuique pulchrum suum.*** Sic: ***suos quisque amat liberos: se quisque amat: sibi quisque placet.*** Cic. ad Div. VI ep. 1 in. ***ea est perturbatio rerum, ut suae quemque fortunae maxime poeniteat.*** Cic. Verr. V, 38 ***dicebant, quos ex sua quisque navi missos sciret esse.*** Ac saepius. Interdum tamen praepositum reperitur, v. c. ***quanti quisque se ipse faceret,*** Cic. Amic. 10: ***in civitates quemque suas dimisit,*** Liv. XXI, 33: vid. Lexic.

IIII) *Quisque* cum superlativo arctissime conjunctum, tanquam subjectum cum suo epitheto, semper huic postponitur. V. c. ***doctissimus quisque ita sentit,*** i. e. ***die Gelehrtesten denken so;*** s. ***der Gelehrteste*** i. e. ***die Gelehrtesten: optima quaeque sunt eligenda, man muss das Beste*** s. ***die besten Dinge erwählen.*** — Notandum, quod jam supra monui, τὸ ***quis-***

que hic minime redundare. Imo in his formis necessarium est: efficit enim pluralem s. enuntiationem universalem, indicatque ab omnibus et ubique aliquid fieri. *Doctissimus quisque* non est *unus doctissimus*, sed *omnes doctissimi;* et sic semper intelligendum. *Doctissimus* per se est *sehr gelehrt*, et de *uno* dicitur. At, si vertere volo: *der Gelehrteste* (h. e. *die Gelehrtesten*) *ist immer der bescheidenste* s. *die Gelehrtesten sind immer* etc. debeo dicere: *doctissimus quisque est modestissimus, doctissimi quique sunt* etc. Sic: *er liest (immer) die besten Bücher, legit optimos quosque libros*, non *optimos libros:* hoc quoque foret: *er liest sehr gute Bücher*, quod tantum de *paucis libris* intelligi possit, atque ita ut semel tantum hoc fiat.

V) *Quisque, nominibus numeralibus certum ordinem numeri* indicantibus junctum, quo et *quotus* pertinet, semper iis postponitur. V. c. *quartus quisque annus est intercalaris*, h. e. *quartus annus est semper intercalaris:* τὸ *semper* est illud *quisque:* hinc *semper* non separatim addendum. Sic: *tertio quoque mense hoc fieri solet*, i. e. *das pflegt alle drey Monathe*, s. *alle Vierteljahre, zu geschehen: decimum quemque capite plecti jussit*, i. e. *allemal den zehnten Mann. Septimus quisque dies sacris faciundis est dicatus*, i. e. *der siebente Tag ist allemal* etc. Hinc patet, τὸ *quisque* non ornatus, ut nonnulli somniant, sed necessitatis causa addi solere ac debere: atque ita ob *perspicuitatem*. Nam omisso τῷ *quisque* longe alius sensus efficeretur, v. c. *tertio mense hoc fieri solet* indicat, hoc *semel* tantum ac certo quodam tertio mense anni, v. c. *Martio*, fieri solere. *Decimum capite plecti jussit* de *uno* intelligendum foret. Nam *decimus* est *unus:* at *decimus quisque* sunt *omnes decimi*. *Septimus dies est sacris destinatus* indicat, hoc *semel* fieri; et sensus foret: *ein siebenter Tag* etc. Sed nos vernaculum *allemal* omittere possumus et debemus in his formulis, quia per se intelligitur: nam si *quisque dies, qui est septimus, sacris destinatus fuit*, patet, hunc ordinem esse perpetuum. — Sic: *quotus quisque. Quotus* numerat, et *quisque* indicat, τὸ *quotus* non de uno, sed de hominibus in genere, intelligendum. Ergo nec abundat. Aliud est: *quotus est hic vir? quota est hora?* aliud: *quotusquisque omnibus horis satis sapere potest?* hoc est: *quot sunt ex omnibus hominibus, qui possint sapere* cet.

VI) *Praepositiones*, ut earum nomen jam docet, semper praeponi per se debent suis nominibus: hoc vult perspicuitas, ut sciamus, quo pertineant. V. c. *ad rem, in re, hanc ob rem* etc. At sunt exempla, ubi postponantur:

a) Non-

a) Nonnullae interdum postponuntur, plerumque tamen pronomini relativo, v. c. *quos ad* pro *ad quos*, Cic. Nat. D. II, 4 in.: *Quam ante*, Cic. Att. VI, 1 post med. Nep. Chabr. 3: *Quam circa*, Cic. Verr. IIII, 48: *Quem contra veneras*, Cic. Mur. 4: sic *quos contra*, Cic. Or. 10 et Acad. IIII, 15: sic *quas contra*, Cic. Vat. 7: *Quos inter*, Cic. Verr. III, 20: sic *si quos inter*, Cic. Amic. 22: *Quem penes*, Cic. ad Div. VIIII, 16 §. 4 et Hor. Art. 72: *Quem per*, Cic. Agr. II, 30 in.: *Quos propter*, Cic. Att. X, 4 in.: *Quem propter*, Plaut. Amph. IIII, 1, 8 Cic. Pis. 7: *Quem ultra*, Cic. Tusc. IIII, 17: *Quos ultra citraque*, Hor. Sat. I, 1, 107: *Quo de*, Cic. Manil. 16 et Verr. II, 12: *Quos adversum (advorsum)*, Sallust. Iug. 101 (107): *Hunc juxta*, Nep. Paus. 4: sic *Rhenum juxta*, Tacit. Ann. IIII, 5: *Diomedonte coram*, Nep. Epam. 4: *Lucem intra*, Tac. Ann. IIII, 48: *Urbem extra*, Tac. Ann. XIII, 47 cet. Conf. Grammatica mea major et Lexic.

b) *tenus* semper postponitur, v. c. *capulo tenus*. Ergo non pro praepositione habenda haec particula. Sic et *versus*; quanquam semel, quod sciam, praepositum occurrit *τὸ versus*, Liv. VIII, 20 Edd. Gron. et Drak.; ubi tamen Ed. Crever. *adversus* habet.

c) in primis huc pertinet *cum*, quae praepositio semper *τοῖς me, te, se, nobis, vobis*, saepe etiam *τῷ quo, qua, quibus*, it. *qui* (Abl. pro *quo*, *qua*, *quibus*), postponitur. Quod cur fiat, licet forsitan non magis sciamus, quam de *tenus, de*, et aliis praepositionibus ac rebus, tamen, quia de *nobiscum* causam e Cicerone petitam adferre solent, liceat mihi paucis ea repetere, quae contra hanc Ciceronis auctoritatem alibi (in *Gedanken von der deutschen Schr. und Empfehl.*) dixi. Nempe veteres *nobiscum* pro *cum nobis* propterea, ut obscoenitas vitaretur, dixisse auctor est Cic. ad Div. VIIII ep. 22 et Orat. 45 quem sequitur Quintilianus Instit. VIII, 3 dicens, *cum notis hominibus* obscoene dici, rectiusque esse: *cum hominibus notis*. Horum duumvirorum auctoritatem recentiores secuti dicunt, in *cum nobis* inesse aliquid obscoeni. At haec tota res est historica: cogitemus hic sequentia:

1) Cicero loquitur de *veteribus*, h. e. iis, qui ante sua tempora vixere, idque fortasse *diu ante;* imo, forsitan, qui tempore *Numae*, *Bruti* etc., vixerunt: quis enim scit, *quo tempore* ista *postpositio* initium sumserit? — At difficile est, de causa, quam majores nostri in usurpando vocabulo quo-

dam vel immutando secuti sint, judicare. Saepe ne de iis quidem vocabulis, quae nostra aetate vel tempore parentum inventa sunt, semper tuto judicare licet. Hinc patet, ea, quae Cicero de causa, cur veteres *nobiscum* praeoptaverint, protulerit, esse meram *opinionem* vel potius *conjecturam* hominis ingeniosi. Quintilianum vero, Ciceronis admiratorem magnum, ipsius sententiam repetiisse non mirum.

2) Si priscis visum est *obscoene* dici *cum nobis:* cur, quaeso, dixere: *cum non*, *cum vostris*, *cum nominis* etc.? in quibus omnibus eadem inesset obscoenitas. V. c. Sulpicius in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 12 §. 5 ait: *cum non longe abessem a Piraeeo* etc. Caesar B. G. V, 50 §. 4 *praeliumque cum nostris equitibus committit.* Ovid. art. am. II, 637: *Quid tuti superest, cum nominis exstat adulter?* Et ipse Cicero Dom. 9 in. *cum nominibus.* Nec dubium, quin plura similia occurrant, si quis quaerere vellet, v. c. *cum nossem; Marcum nostrum* etc. *Cum nihil* etc. An, quaeso, Romani in solo *cum nobis* casti fuere vel esse voluere? Ac cur iidem casti Romani dixerunt; *Caesarianus*, *Pompejanus*, *Sullanus* etc.? ubi terminatio *anus obscoeni* quid aperte continet; it. *Tusculanum*, *Formianum* cet. it. cur *penes* ac *penitus?* ut taceam *penuria*, *natare*, *penates*, *Capenates*, *Fidenates*, ubi terminatio obscoena est; it. *Echinades*, *natio* etc.

3) Cur, quaeso, dixere non tantum *nobiscum*, sed etiam *vobiscum*, *mecum*, *tecum*, *secum*, *quocum*, *quacum*, *quicum* (i. e. *quocum* cet.). *quibuscum?* ubi tamen nulla obscoenitas. Cur, quaeso, dixere etiam *quo de*, *quos propter* cet. de quibus paulo ante dictum.

Ex his adparere putaverim, causam illam obscoenitatis a Cicerone, viro ingeniosissimo, effictam, et postea, ut a discipulis magistri exemplum ubique sequentibus plerumque fieri solet, a Quintiliano, nominis Ciceroniani cultore observantissimo, ob reverentiam esse repetitam. Cicero fuit magnus orator, non item magnus Grammaticus; id quod aliunde patet, et raro utrumque conjunctum esse solet. Oratores plerumque usum loquendi, quia ad hunc se adcommodare debent, non originem ejus, investigant. Nec quisquam de origine rei, ante suam aetatem dudum receptae, testis locuples esse potest. Dudum ante Ciceronis tempora Romani dixerant *mecum*, *tecum*, *nobiscum*, *vobiscum* etc., quae ratio dicendi haud dubie casu, ut plures ejusmodi locutiones, invecta est. Qui causam quaerit, causam facile reperit. Cicero, causam illius rei investigans, reperit vel potius reperisse sibi visus est, illam ab obscoenitate ductam; nisi forte fuit lusus quidam et

mera argutatio Grammatici cujusdam tum viventis, quam Cicero ſerio pro ſua ſententia venditavit magisque exornavit. Nam quid mirabile, Romanos *cum* poſtpoſuiſſe *τῷ nobis*, cum a) non modo in latina lingua hoc pluribus praepoſitionibus acciderit, ut nominibus ſuis poſtponerentur, ut ſupra vidimus, v. c. *ad, propter, inter, circa, contra, ultra* cet., *de, tenus*, quo forſitan et referri poſſit *procul dubio*, pro quo et dictum eſt *dubio procul:* ſed etiam b) in aliis linguis, v. c. in Graeca *περὶ, μετὰ* etc., quae caſibus ſuis ſaepe poſtponuntur, in primis in vernacula; v. c. nos dicimus *wegen deines Fleiſses* et *deines Fleiſses wegen*, *ohne Zweifel* et *Zweifels ohne;* it. *meinetwegen, deinetwegen*, ubi *wegen* ita poſtponitur, ut *cum τῷ nobis.* Quis hic cauſam, cur *wegen* poſtponatur, novit? ſic *weswegen?* Nonne, ſi philoſophari vellemus, aliquam inveniremus? — Huc referri poſſunt plura, v. c. *damit, hiermit, wovon, davon, womit, wogegen* cet. v. c. die Sache wovon du redeſt: damit (i. e. *mit demſelben* ſcil. Meſſer) *eſſe ich* etc. Credibile ergo eſt, Romanos priſcos initio et *cum nobis, cum vobis, cum me, cum ſe, cum te* et *nobiscum, vobiscum, mecum, ſecum, tecum* promiſcue dixiſſe: poſtea, h. e. forſitan dudum ante Ciceronis tempora, poſteriorem rationem dicendi *temere* in uſu manſiſſe. Cf. quae de *ſcio quod* et *ſcio* cum *accuſ.* et *infin.* ſupra monuimus.

VII) In *proverbiis, ſolennibus uſuque receptis formulis* et *adpellationibus*, ordo verborum non mutandus eſt; v. c. *equis viris, velis remis*, i. e. *omnibus copiis, opibus, viribus*, non: *viris equis, remis velis;* ſic: *vi armatis hominibus*, non contra. Sic: *terra marique: cuneus cuneum trudit*, non: *cuneus trudit cuneum.* Sic: *manus manum lavat.* Sic: *Iupiter optimus maximus, fratres arvales, pontifex maximus, populus romanus, pater patratus, magiſter equitum* etc., non: *optimus maximus Iupiter, maximus pontifex, patratus pater* etc. — Referre huc, ſi velis, poſſis formulas: *ſpe citius, opinione celerius, juſto longior, ſolito triſtior*, quia aliquam vim proverbii habent: quamquam fortaſſe ne opus quidem eſt, quia, ut infra dicetur, ordo idearum hunc vocabulorum ordinem poſtulat: prius enim cogitatur *τὸ ſpe* quam *τὸ citius* etc.

VIII) *Ecce, o, vae* etc. ſuis caſibus ſemper anteponuntur; v. c. *ecce me! o me miſerum! vae mihi!* non: *me ecce* etc.

VIIII) Particula *non* Verbo *poſſum*, ſi quidem huc refertur, praeponenda: v. c. *facere non poſſum*, male: *poſſum non facere.* Sic et aliis Verbis, ut *credo, habeo* cet. At poſtponi

potest ac debet, si non eo pertinet, v. c. *habeo, non liberos, sed libros: potuisti rem incipere, non perficere: poteras illum non imitari, at admirari* etc. Sic eadem particula ei vocabulo, ad quod proprie pertinet, statim praeponenda, v. c. *Factum hoc est non consilio, sed casu:* rectius est, quam: *Hoc non factum est consilio, sed casu;* saltem perspicuitati convenientius.

X) *Inquam, inquis, inquit, inquiebam* cet. post unum aliquotve verba, quae memorantur, poni solet, v. c. *Est vero, inquam, signum* cet. Cic. Catil. III, 5. *Alcibiades, quoniam, inquit, victoriae repugnas,* cet. Nep. Alcibid. 8. Sic: *pater, mox, inquit, veniam* pro *pater inquit: mox veniam.*

SECT. II

De ordine vocabulorum pendente ab ordine notionum.

Plerumque tamen vocabulorum ordo pendet a notionum ordine, h. e. vocabula digeri et collocari debent, prout ideae ac notiones illis exprimendae in mente oriuntur vel oriri solent ac debent. Pertinet igitur hoc ad perspicuitatem, quae, quo diligentius ordo cogitationum et idearum servatur, eo magis adjuvatur. Quae itaque prius cogitantur, h. e. prius in rerum natura sunt, ea priorem locum occupare debent, nisi forte vel *suavitas dicendi,* omnem asperitatem, obscoenitatem etc., quae e concursu nonnullarum syllabarum oriri possit etc., sedulo cavens, vel *gravitas dicendi,* quae interdum unius vocabuli, licet hujus notio ordine posterior esse debeat, prae alio maxime rationem haberi ac propterea prius poni vult, istum ordinem paululum immutent; de qua re infra in Capp. de *suavitate* et *gravitate* separatim agetur. Hic tantum maxime necessaria dicemus:

1) *Subjectum,* quod prius cogitatur, h. e. prius in rerum natura fuit, cogitarive debet *alio subjecto,* huic praeponendum. V. c. *Pater et filius ibant,* non: *filius et pater.* Sic: *Patres Conscripti* recte dictum est, si, quod vulgo creditur

ditur (vid. v. c. Liv. II, 1 extr.) dictum est pro: *Patres et Conscripti*, atque *illi* a regibus, *hi* a Bruto, originem habuere.

II) *Subjectum* prius cogitatur, quam *praedicatum:* ergo proprie praeponendum. V. c. *Deus nos innumerabilibus beneficiis adfecit: Deus est benignissimus;* non: *nos Deus innumerabilibus* etc.: *benignissimus est Deus.* Cic. ad Div. III, 7 in. *Sera gratulatio reprehendi non solet.* — Duplex tamen est exceptio: 1) ob *perspicuitatem.* Si subjectum longa explicatione indiget, quae ab illo, salva perspicuitate, sejungi nequit: praedicato, si hoc breve est, postponitur, ut tali modo subjectum cum explicatione cohaereat. V. c. Cic. ad Div. III ep. 1 §. 5 *Iucunda mihi ejus oratio fuit, cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes, quotidie mihi narraret.* Verba: *cum de animo — narraret*, sunt explicatio uberior vocabuli *oratio.* Non igitur decuisset dicere sic: *ejus oratio, cum de animo — narraret, fuit mihi jucunda*, vel sic: *ejus oratio fuit mihi jucunda, cum de animo — narraret.* Eadem ratione illa enuntiatio: *Deus est benignissimus*, inverti possit ac debeat, si dicas: v. c. *Benignissimus est Deus, cum nobis non modo vitam et mentem, qua singula perspiceremus, tribuerit, sed etiam voluptati nostrae consulat:* vel similiter. 2) ob *gravitatem:* h. e. si praedicatum tale est, ut in primis adtendi ac sentiri debeat. V. c. Orator, de virtutibus Dei exponens, postquam aliquot explicavit, rectius ita pergit: *At benignissimus quoque est Deus*, quam: *At Deus est quoque benignissimus*, quia hic non tam ad Deum, quae notio jam nota est auditoribus, quam ad illius benignitatem adtendi debet. In primis huc pertinent haec exempla: a) *Grave mihi vulnus inflixit mors parentis mei.* b) *Nemo miretur, me parentes tuos tantopere colere et amare: magna enim eorum in me inde a pueritia sunt merita.* In his quisque sentiet τὸ *grave* et τὸ *magna* praeponenda fuisse, quia notionem primariam, h. e. gravissimam et adtentione dignissimam, continent. Sic Cic. semper fere, v. c. ad Div. V ep. 11 in. *Grata tibi mea esse officia non miror:* III, 2. *Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei patre tuo* etc.

III) *Persona*, ad quam *praedicatum* refertur, h. e. cui v. c. *ignoscimus, suademus, irascimur* etc. it. cui aliquid *tribuimus, mittimus, promittimus* etc., prius cogitatur, quam ipsum praedicatum, h. e. prius in rerum natura fuit, quam τὸ *ignoscere, suadere, irasci, tribuere, mittere, promittere* etc.: hinc, nisi duae illae superiores exceptiones impediunt, praeponi illi debet. V. c. *Pater mihi ignovit*, non *ignovit mihi;*

mihi; frater mihi promisit, se tibi libros aliquot missurum, non *frater promisit mihi, se missurum esse libros aliquot tibi*. Cic. ad Div. II, 2 *me tibi praecipere:* VI, 20 ante med.: *scribam meum tibi tradidi*. Ibid. prope fin.: *me tibi — rescripsisse:* hinc notum est *mihi crede*, Cic. ad Div. VIIII, 16 prope fin. ac saepissime alibi. — Idem accidit *rei*, si loco personae ponitur, v. c. *Pater tuis peccatis ignovit*, non *pater ignovit tuis peccatis*.

IIII) *Persona*, cui *rem* aliquam *tribuimus*, *pollicemur*, *mandamus*, *mittimus* etc., prius cogitatur, quam ista res: ergo ei praeponitur. V. c. *Pater mihi librum aliquem misit*, non *pater librum mihi* etc. — Cic. ad Div. VII, 23 *nominatim tibi signa — mandassem*. Alia vero res est, si *liber* vel *τὸ mittere* ut primaria notio cogitatur, ad quam praecipue attendi velis; v. c. si de eo ante sermo fuit, si de eo dubitatum fuit etc., quod contextus definire debet. Sic *eum librum tibi misi*, Cic. ad Div. VII, 19: *Silii causam te docui*, Ib. 21: *id caput descriptum tibi misi*, Ib. 22.

V) *Causa*, propter quam res fit, fiet, factave est, prius cogitatur, quam *res:* ergo praeponitur rei, nisi causae graves aliud suadeant, quod in his omnibus seqq. tenendum. V. c. *ego te ob egregiam virtutem semper amavi*, non *ego te amavi ob egregiam* etc.; sic: *rogo te, ut pro amicitia nostra miseriae meae succurras*, non *ut miseriae meae pro* etc. Sic prisci fere semper. Cic. ad Div. II ep. 14 extr. *Nam jamdiu propter hyemis magnitudinem nihil novi ad nos afferebatur:* hic recte *propter hyemis magnit.* ante ponitur, quam *nihil novi* etc. Verr. V, 42 *At eum tu ob virtutem corona aurea donaras:* recte; non: *corona aurea donaras ob virtutem;* ad Div. III ep. 2 §. 3 *A te maximopere pro nostra summa conjunctione tuaque singulari humanitate etiam atque etiam quaeso* etc., et IIII ep. 7 §. 11 *quorum* (amicorum) *est magna pro tuis maximis clarissimisque virtutibus multitudo*. Caesar B. G. II, 15 in. *Caesar honoris Divitiaci atque Aeduorum causa sese eos in fidem recepturum dixit*.

VI) *Res*, e quarum numero una *excipitur*, prius cogitantur, quam haec: ergo praeponuntur cum particula sua exceptiva *praeter* (it. *excepto, excepta* etc.): v. c. *Ego praeter ceteras tuas virtutes humanitatem tuam in primis admiror*, non *ego humanitatem tuam praeter ceteras* etc. Sic Cic. ad Div. XI ep. 27 §. 14 *nam praeter haec, quae commemoravi, — habeo multa occultiora* etc. — At postponitur *praeter* cum suo casu Cic. Tusc. I, 3 *Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam adtingit praeter eos, qui eandem licen-*

licentiam scribendi sibi permitti volunt. Sed non aliter poterat Cicero, quia *τὰ qui eandem — volunt* ad *praeter eos* pertinent, atque ita haec tam multa verba: *praeter eos — volunt,* non ante *adtingit* poni apte poterant. — Huc pertinet quoque *nisi* absolute h. e. *sine Verbo* positum, v. c. *dabo tibi, nisi omnia, tamen nonnulla: rogo te, ut mihi libros, nisi omnes, at aliquot tamen mittas.* Caes. B. C. III, 87 *iuravit, se, nisi victorem, in castra non reversurum.* Cic. Amic. 5, *sentio, nisi in bonis, amicitiam esse non posse.*

VII) *Tempus,* quo *res* aliqua fit, prius cogitatur, quam haec: ergo vocabula illud exprimentia praeponuntur. V. c. *nemo illo tempore me consolabatur,* rectius quam: *nemo me consolabatur illo tempore;* sic: *frater nuper ad me scripsit, venit,* rectius quam: *frater ad me scripsit, venit nuper.* In Sulpic. Ep. in Epp. Cic. ad Div. IIII, 12 est hic ordo aliquoties: §. 4 *circiter hora decima noctis Postumius ad me venit; et mihi nuntiavit, M. Marcellum collegam nostrum post coenae tempus — percussum esse, — postea se a Marcello ad me missum* etc. Hic *circiter hora dec.* ante verba: *ad me venit,* et *post coenae tempus* ante *percussum esse,* observes: it. *postea* ante *missum esse:* ib. §. 5 *in quibus erat scriptum, paulo ante lucem Marcellum diem suum obiisse,* recte: non *diem suum obiisse paulo ante* etc. — Huc pertinent formulae illae *spe citius, dicto celerius, solito tristior, justo longior.* Nulla alia causa adferri potest, cur prisci hoc ordine semper locuti sint, quam quia *spes, dictum, solitum, justum* prius cogitantur, quam *citius, celerius* etc. Nam, quando dico, hominem *spe citius, opinione celerius,* advenisse, nonne antea *sperabamus, opinabamur,* eum *cito* quidem, at non *tam cito,* adventurum esse? Sic: *solito tristior* est *tristior, quam olim homo solebat:* ergo hoc prius cogitatur; sic et *justo longior* est *longior, quam justum erat. Dicto celerius* est *celerius, quam dictum erat;* per hyperbolen dictum. — Huc pertinent quoque participia vim temporis prioris continentia, v. c. Caes. B. G. IIII, 24 *At barbari, consilio Romanorum cognito, praemisso equitatu, reliquis copiis subsecuti nostros navibus exire prohibebant.* En ordinem temporis: primum *cognoscunt* consilium Romanorum, deinde *praemittunt* equitatum, tum cum reliquis copiis *subsequuntur,* atque ita *prohibebant* etc. ib. c. 25 *tum nostri cohortati inter se — ex navi desiluerunt.* Cic. ad Div. XI ep. 29 in. *Dubitanti mihi — de hoc toto consilio — magnum pondus accessit — consilium tuum.* Cic. Verr. I, 3 in. *Implorantes jura libertatis et civitatis in crucem sustulit.* Hic ordo alius esse fere non poterat. Male Cicero dixisset:

Consilium

Consilium tuum accessit mihi dubitanti: et *sustulit in crucem implorantes jura* etc. Nam *dubitare* prius cogitatur, quam *consilium tuum*, et prius *implorabant* illi jura etc., quam Verres eos *in crucem sustulit.*

VIII) *Locus*, in quo res aliqua fit, in quem res mittitur etc., prius cogitatur, quam res ista: ergo merito praeponendus. V. c Cic. ad Div. III ep. 3 §. 1 *Brundisium cum venissem*, non *venissem Brundis.* Ibid. *Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum — legionibus scriberetur:* — Recte; non: *supplementum in Italia*, et §. 3 *Nunc quod a te petii literis iis, quas Romae tabellariis tuis dedi.* Recte: non *quas dedi tabellariis tuis Romae.* Hic notes, *Romam* prius cogitari, quam *tabellarios*, quia illa dudum *erat*, antequam hi eo venissent; deinde *hos tabellarios* prius, quam τὸ *dedi:* tabellarii enim prius sunt vel adsunt, quam aliquid iis literarum detur. — Si vero duplex locus occurrit, is praeponendus est, e quo in alterum proficiscor. Sic Sulpic. ad Cic. in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 12 §. 2 *Cum ab Epidauro Piraeeum navi advectus essem*, et §. 3 *eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem.*

VIIII) *Modus*, quo praedicatum subjecto convenit, prius cogitatur, quam *praedicatum;* ergo huic recte praeponitur: hinc vides, adverbia verbis suis anteponi; v. c. *homo necessario moritur: ad me celeriter venit: de hac re Cicero egregie scripsit: res male gesta est:* non *venit celeriter, gesta est male.* Sulpic. in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 5 §. 19 *Fac aliquando intelligamus* etc.

X) *Similitudo* prius cogitatur, quam id, quod cum ea comparatur vel per eam illustratur: hinc praeponitur, v. c. Caes. B. G. II, 17 *ut instar muri hae sepes munimenta praeberent; instar patris mihi fuisti*, non *mihi instar patris* etc.: hinc particulae similitudinis τῷ *ita* vel *sic* anteponuntur. V. c. *Ego, ut olim dixi, ita nunc dicam*, non *ego ita dicam, ut* etc. Cic. Marc. 6 *nostri enim sensus, ut in pace, sic tum etiam in bello congruebant:* Phil. II, 43 *Est ergo flamen, ut Marti, ut Quirino, sic divo Iulio M. Antonius.* — Huc quoque referri potest, quod ablativus comparativo praeponitur, v. c. *tu es illo doctior:* it. illa superiora: *spe citius, opinione celerius, dicto citius, solito tristior, justo longior, tristior.*

XI) *Nomen proprium* prius cogitatur, quam *nomen muneris*, aliave ejus *adpellatio, adpositio* s. *explicatio;* hinc praeponitur: v. c. *Cicero consul; Marcellus collega;* non: *consul Cicero; collega Marcellus*, ut vernacule loquimur; sic: *Pompejus, vir clarissimus; Scipio, Imperator eximius;* sic: *Roma*

ma urbs, Corinthus urbs, Aetna mons, Rhenus flumen etc., non: *urbs Roma, flumen Rhenus* etc. Tunc *urbs Romae, flumen Rheni*, dicendum foret. — At peccarunt interdum prisci, v. c. Cic. Offic. II, 7 *Cum uxorem Theben admodum diligeret.* Cic. Verr. II, 6 *Provincia Sicilia.* Cic. Orat. II, 69 *Siculus, cui praetor Scipio patronum causae dabat*, et c. 70 *Cum laesisset testis Silas Pisonem:* ubi debebat esse: *Theben uxorem, Sicilia provincia, Scipio praetor, Silas testis.*

XII) *Qui* praeponi debet ceteris vocabulis in eadem enuntiatione; v. c. *homo, qui Deum colit* etc., non *homo, Deum qui colit.* — Si tamen non habet praecedens vocabulum, ad quod refertur, sed ad sequens aliquod pertinet: recte post unum alterumque vocabulum rejicitur, ut sequenti subjecto, ad quod pertinet, fiat propius. Causa ergo est *perspicuitas.* V. c. *Deum qui colit, is felix est.*

XIII) *Qui*, si ab initio enuntiationis absolutae pro *hic, is*, ponitur, semper primum ejus locum occupat: servit enim connexioni duarum enuntiationum absolutarum (vulgo *periodorum*) atque ita perspicuitati. V. c. *Virtus omnibus commendanda est. Quam qui colunt* etc., non *qui quam colunt.* Iste ordo nunquam mutatur.

XIIII) *Vocativus*, licet forsitan interdum parum referre videatur, quo loco ponatur, tamen 1) in prima enuntiatione (s. *periodo*, ut vulgo loquuntur) sive epistolae sive orationis poni, humanitatis est; idque, si fieri possit, non procul ab initio. 2) videndum, ut ei vocabulo, cui conveniat, h. e. ad quod proprie referatur, statim addatur; v. c. *Credo ego vos, judices, mirari*, Cic. Rosc. Am. 1 in.; *Si tibi, frater, ista contigissent* etc., ubi male dixeris: *Vos credo ego, judices; Si tibi ista, frater*, etc. 3) videndum, ne ambiguitas oriatur, v. c. non dixerim: *melius pater rem geret, si, frater, ita illam instituet;* nec: *quicunque te laeserit, is, frater, me quoque laedet*, pro *quicunque te, frater, laeserit* etc. — In scribendo quidem commata aliquid adjuvant: an vero etiam in oratione recitanda? Ac perspicuitas non debet solo commatum usu niti.

XV) Omnia vocabula eo ordine omnino poni debent, ut statim lector videat, quo quodque pertineat, h. e. *nihil alieni immiscendum est;* v. c. non dixerim: *magnum, ego librum cum abs te accepissem, fuit meum gaudium;* quia lector nesciret, utrum τὸ *magnum* ad *librum* an ad *gaudium* referri deberet; nec dixerim: *cum egregium mihi nuper misisses valde librum gavisus sum*, pro *cum — librum misisses, valde gavisus sum.* Vocatur istud vitium *hyperbaton*, ac, si durius est,

synchy-

synchysis. Peccarunt hic interdum ipsi prisci, in primis Horatius et Terentius, ut eo major adtentio sit adhibenda, ne tiro reverentia erga priscos ductus horum vitia imitetur. V. c. Horat. I od. I, 6 *terrarum dominos evehit ad deos*, ubi alii interpretes verba *terrarum dominos* ad *Deos* referunt, alii *Romanos* intelligunt. Si Horatius dixisset vel dicere potuisset: *ad Deos terrarum dominos evehit*, quisque facilius intellexisset, ad *Deos* pertinere. Id. Sat. I, 5, 72 *ubi sedulus hospes Paene macros arsit dum turdos versat in igne*, pro *ubi sedulus hospes paene arsit, dum turdos macros* etc. vel pro: *ubi sedulus hospes Paene arsit, macros dum turdos* cet., ut Lambinus ex uno cod. legit, idque non male. Ovid. Met. I, 222 *Mox ait: experiar, Deus hic, discrimine aperto, an sit mortalis*, pro *Mox ait: discrimine* (i. e. *specimine*) *aperto experiar*, (utrum) *hic sit Deus an mortalis.* Terent. Andr. II, 3, 2 *Si id succenseat, quia non dat tibi uxorem Chremes, ipsus sibi esse injurius videatur; priusquam tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit*, ubi ordo hic esse debebat: *Si ob id, quia Chrem. non tibi ux. dat, nunc succenseat pater, priusquam tuum animum, ut* scilicet *se habeat ad nuptias, perspexerit, ipsus sibi esse injurius videatur.* Livius XXVIII, 30 extr. *Cum inter triremes — proelium misceretur, quinqueremis romana — duas triremes suppressit, unius praelata impetu lateris alterius remos detersit* (fregit). Ordo hic est: *— detersit remos alterius lateris unius* scil. triremis Punicae; *praelata impetu* est *praetervecta cum impetu* s. *vehementer:* pro *unius* magis perspicue dixisset: *in una*. Cicero ubique fere ordine verborum studuit perspicuitati eorum consulere, v. c. Philipp. II, 4 *Si ostenderis, quomodo sis eos inter sicarios defensurus.* Hic si dixisset: *inter sicarios eos* etc., ambigue dixisset, quia *τὸ eos* ab imprudente lectore ad *sicarios* referri potuisset.

XVI) Inter *adjectivum* et ejus *substantivum* nonnulla vocabula arcte cum iis cohaerentia libenter interseri solent: adjuvatur ita perspicuitas, qui lector statim videat necesse est, vocabulum interpositum non nisi ad illud substantivum referendum esse.

1) *Genitivus*, v. c. *magnus patris amor.* Rectius ergo h. e. magis perspicue, dixeris: *magnus patris amor felicitatem filii adjuvit*, quam: *magnus amor patris felicitatem adjuvit filii*, quia lector illic statim scit, quo *patris* pertineat, hic non antea, quam totam enuntiationem legit; sed initio dubius est, an *patris* ad *felicitatem* referendum sit. Sic: *magna hominis felicitas securitate constat*, rectius, quam:

magna

magna felicitas hominis etc., quia hic poterat ***hominis*** etiam ad ***securitate*** a lectore referri: sic ***mea solius opera, tua unius culpa*** etc., rectius, quam: ***mea opera solius, tua culpa unius.***

2) Praepositiones ***erga, in, adversus*** cet.; v. c. ***tuus erga me amor, meus in te amor:*** sic statim scio, quo v. c. ***in te*** pertineat, scil. ad τὸ ***meus amor;*** quod non fit, si postponitur, v. c. ***meus amor in literas patris in primis exemplo auctus est.*** Hic ***patris*** poterat ad ***literas*** referri, nisi sequentia demum ostenderent, ab ***exemplo*** pendere. Quanto facilius: ***meus in literas amor patris exemplo*** cet.! Huc etiam aliae nonnullae praepositiones referri nonnunquam possunt, v. c. ***tuum de me iudicium.***

XVII) Pronomen ***qui quae quod*** vocabulo ei, ad quod refertur s. cum quo arcte cohaeret et cujus explicatio vel definitio (determinatio) est, aut statim aut certe non multis vocabulis interjectis subjici debet. Rectius ergo est: ***omnes mihi comparavi libros, qui mihi utiles esse possent***, quam: ***omnes libros mihi comparavi, qui*** etc., quia illa ratione ***qui*** propius vocabulo ***libros*** redditur, quam hac. Sic: ***non profecto ego sum is, qui facile glorier***, vel saltem: ***non profecto ego is sum, qui facile glorier***, rectius dicitur ob arctiorem conjunctionem τοῦ ***qui*** cum suo ***is***, quam: ***non is ego profecto sum, qui*** etc. Sic dicere malim: ***non laudare possum eos, qui*** etc., vel: ***non laudare eos possum, qui*** etc., quam: ***eos non laudare possum, qui*** etc.; nisi forte in τῷ ***eos*** oppositio aut aliqua vis lateat, atque ita gravitas insit: v. c. ***ut illos, de quibus dixi, laudavi, ita eos contra laudare nullo modo possum, qui*** etc., praesertim si enuntiatio ***qui*** etc. paulo longior sit. Tum sane licet.

XVIII) Vocabula, quorum notiones sibi contrariae sunt, debent, si sibi opponuntur, arctius secum conjungi, ut ista oppositio eo citius et clarius elucescat, v. c. rectius dicitur: ***ejus otium negotiosum semper fuit,*** quam: ***otium ejus semper fuit negotiosum.*** Sic: ***adpetis pecuniam, virtutem abjicis,*** vel ***pecuniam adpetis, abjicis virtutem,*** rectius dicitur, quam: ***adpetis pecuniam, abjicis virtutem,*** vel ***pecuniam adpetis, virtutem abjicis.*** Sic: ***in provinciam profectus es pauper, dives Romam rediisti,*** rectius dicitur, quam: ***in provinciam pauper profectus es, rediisti dives Romam.*** Poterat et dici: ***in provinciam pauper es profectus, rediisti*** etc. Huc pertinet dictum illud Carbonis a Cicerone Orat. 63 memoratum: ***patris dictum*** sapiens temeritas ***filii comprobavit.*** At forsitan illa populi exclamatio, quam Cicero l. c. ob ditrochaeum ***compro-***

bavit factam esse credit, potius propter istam arctam conjunctionem vocabulorum contrariorum *sapiens* et *temeritas* accidit. Saltem hoc mihi verisimilius videtur. Ceterum istam rem ad gravitatem dicendi pertinere per se patet.

XVIIII) Si duorum vocabulorum arcte inter se ob idearum rationem cohaerentium, ac propterea arcte conjungendorum (v. c. subst. et adject.), unum est monosyllabum, hoc perspicuitatis causa polysyllabo praeponendum est: alioquin enim illud monosyllabum vix audiretur: pertinet igitur hoc ad dicendum tantum, non ad scribendum. Nam in pronuntiando solemus, ubi sententia postulat vel patitur, subinde interquiescere, atque simul vocem remittere. At vox remissa vix auditur, praesertim ab auditoribus procul stantibus. Hinc ultima syllaba dictorum *perire*, h. e. vel plane non vel a paucis saltem propius stantibus vix audiri, solet. Iam, si monosyllabum ultimo poneretur loco tum, cum interquiesceremus, sive in media sive in extrema enuntiatione absoluta, quam vulgo *periodum* nominant, nonne id plane periret? Contra, si e polysyllabis una syllaba perit, non magna est jactura, quia e ceteris syllabis conjici tamen facile potest totum vocabulum, v. c. quando dicimus: *vir clarissimus*, *ars pulcherrima*, auditorque tantum intelligit *vir clarissim'*, *ars pulcherrim'*, tamen scit, nos *clarissimus* et *pulcherrima* voluisse dicere. Hinc mos monosyllabum praeponendi polysyllabo exstitisse et invaluisse videtur. Hinc ubique deinde dixerunt: *vir clarissimus*, *ars pulcherrima*, *hic imperator*, *haec femina*, non: *clarissimus vir*, *imperator hic* etc. Sic: *mi frater*, *me miserum!* non: *frater mi*, *miserum me!* Item in aliis, v. c. *non possum*, *non credo*, *vix credo*, *vae vobis*, *o beatum! me amat* etc., non: *credo vix*, *amat me* etc. Sed huc pertinere quoque videtur *urbs Roma:* sic enim proprie ex hac regula dicendum foret; sed, cur ex alia regula dicatur *Roma urbs*, supra (XI) dixi. Not. Cicero tamen ad Div. VII, 13 dixit: *Audi*, *Testa mi* pro *audi*, *mi Testa*. Forsitan amoris impetu abreptus nomen Testae, quem unice amabat, id fecit.

Hinc patet 1) ordinem verborum non temere invectum, nec ob fictam quandam euphoniam; sed maxime ob perspicuitatem, 2) interdum tamen hunc ordinem proprium et naturalem a Romanis mutatum esse ob *gravitatem*. 3) interdum vero etiam hoc factum est ob suavitatem quandam, de qua infra: hinc patet

4) cur

4) cur Romani in fine periodi non facile vocabulum monosyllabum posuerint, saltem non in re gravi, vel tale, ad quod adtendi, quod sentiri, volebant. Ceterum, Romanos interdum, praesertim in re leviori, per negligentiam hic peccasse et ordinem istum temere mutasse, non incredibile est. Cui non interdum aliquid vitii excidat? Cui non somnus obrepat? Dormitavit ipse Homerus. At vitia observanda, non imitanda, sunt.

CAP. IIII

DE RECTO ORDINE ENUNTIATIONUM

R*ectus enuntiationum (Sätze) ordo* eo magis notandus est, quo saepius illum vernacula, nondum hac quidem parte, satis exculta, negligit, atque ita tironem, latine scribere tentantem, decipit. Pendet autem iste ordo enuntiationum aeque ac supra explicatus ordo vocabulorum ab ordine notionum et idearum. Quaecunque igitur enuntiationes prius cogitantur, eae aliis praeponuntur. Hinc rectus enuntiationum ordo perspicuitati orationis et styli egregie prodest: quae est prima utilitas. Altera est, quod simul periodis struendis servit, quae est non minima pars styli bene latini. Tertia est *suavitas* quaedam orationis: quarta *gravitas*, quae isto ordine saepe adjuvatur.

SECT. I

De praeponendis singulis enuntiationibus.

Cum, ut supra dictum est, *causa* propter quam, *locus* quo, *tempus* quando, res fiat vel facta sit etc., prius cogitentur quam res ipsa: sequitur, enuntiationem eam, quae *causam*, *tempus*, *locum* exprimat, ei,

quae rem ipsam contineat, natura sua praeponendam: pertinent huc ob eandem causam *concessivae*, *exceptivae*, *definientes* etc.

Praeponi itaque solent ac debent:

I) *Enuntiationes causales*, incipientes per *quia*, *quoniam*, *cum*, *quod*, interdum *cur*, *quare* etc.; v. c. *quia me innumerabilibus beneficiis adfecisti, propterea te per omnem vitam amabo*, vel periodice: *te, quia me innum. benefic. adfecisti, propterea per omnem* etc., rectius per se dicitur, quam: *per omnem vitam te amabo, quia me innum.* etc. Nam τὸ *beneficiis adfecisse* prius cogitatur, quam τὸ *per omnem vitam amare.* — Sic pro: *non poteram tibi scribere, quoniam, ubi esses, nesciebam*, rectius dicitur: *quoniam, ubi esses, nesciebam, non poteram tibi scribere*, vel periodice: *ego, quoniam, ubi esses*, etc., vel saltem: *scribere tibi, quoniam, ubi esses, nesciebam, non poteram.* Nam τὸ *nescire*, ubi aliquis sit, prius cogitatur, quam τὸ *posse scribere ad eum.* Sic rectius: *cur fleas, nulla causa est*, quam: *nulla causa est, cur fleas.* Sic prisci, in primis Cicero, v. c. ad Div. III ep. 5 §. 2 *Scribis enim — etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse.* Hic *quoniam ex* etc. est causa τοῦ *non necess.* etc. Agr. II, 5 *etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos reip. administrandae societatem.* — Huc pertinet formula: *nihil est, quod*, s. *non est, quod.* Cic. ad Div. VIIII ep. 16 §. 19 *Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil est;* add. Offic. III, 31 *Cui cum esset nuntiatum, quod illum iratum allaturum ad se aliquid contra patrem arbitraretur, surrexit e lectulo.* — De *cum* nihil est frequentius, v. c. Cic. Rosc. Am. 25 *qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parric. singulare excogitaverunt.* Exceptio infra sequetur sect. 3.

II) *Enuntiationes conditionales*, quarum duces sunt *si*, *nisi*, *siquidem* etc.; v. c. pro: *rogo te, ut librum mihi mittas, si habeas*, rectius dicitur: *rogo te, ut, si librum habeas, eum mihi mittas*, vel periodice ac brevius: *ut librum, si habeas, mihi mittas:* nam librum ante debes habere, quam mittere possis. Sic: *si permiseris, ad te veniam*, est haud dubie rectius, quam: *ad te veniam, si permiseris:* nam τὸ *permittere* prius cogitatur, quam τὸ *veniam.* Sic Cicero ubique fere, v. c. Rosc. Am. 22 *Haec magnitudo maleficii facit, ut, nisi*

paene

paene manifestum parricidium proferatur, credibile non sit. Offic. II, 7 *Multorum odiis nullas opes posse resistere, si antea fuit ignotum, nuper est cognitum.* Rosc. Am. 1 *ego si quid liberius dixero, vel occultum esse — vel ignosci adolescentiae meae poterit.* Et sic millies. Exceptiones vid. infra sect. 3.

III) *Enuntiationes locum indicantes*, quarum duces sunt *ubi, quo in loco, quo, quem in locum, quorsum, unde* etc. V. c. *ubi sis, nescio*, rectius, quam: *nescio, ubi sis:* nam *tuum esse* prius cogitatur, quam *meum nescire.* Sic: *ubi factum sit, scio,* non *scio, ubi factum sit.* Sic: *unde venturi sint, scire cupimus; quem in locum res deducta sit, manifestum est,* rectius dicitur, quam: *scire cupimus, unde venturi sint; manifestum est, quem in locum* etc. Cic. Phil. II, 25 *quo se verteret, non habebat;* ad Div. VI ep. 4 §. 9 *tempus est hujusmodi, ut, — et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit;* ad Div. IIII ep. 7 §. 8 *cogitare deberes, ubicunque esses, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate.* Sic millies. Exceptiones vid. infra sect. 3.

IIII) *Enuntiationes tempus significantes*, quarum duces sunt *cum da, cum wenn, dum, postquam, ubi* etc. v. c. pro: *librum tibi dabo, cum primum accepero,* rectius dicitur: *cum primum librum accepero, eum tibi dabo*, vel brevius periodice: *librum, cum primum accep., tibi dabo.* Sic: *posteaquam mihi renuntiatum est de obitu filiae tuae, — graviter molesteque tuli,* rectius dixit Sulpic. in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 5 in., quam: *graviter molesteque tuli, posteaquam* etc. Cic. ad Div. XII ep. 17 §. 3 *me scito, dum tu absis, quasi — licentiam nactum* (me) *scribere audacius.* Manil. 9 *Quae dum nostri colligunt omnia diligentius, rex e manibus effugit.* Sic rectius, quam: *rex e manibus effugit, dum nostri ea* etc. Nam *colligere* prius cogitatur. Cic. Verr. IIII, 20 *Nam — posteaquam Cordius pro testimonio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti.* Cic. Verr. II, 23 *quod ubi auditum est, aestuare illi, qui dederant* etc. Cic. Verr. I, 26 *Haec ubi filio nuntiata sunt, statim — ad aedes contendit.* Cic. Rosc. Am. 21 *Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subselliis sederent, quaesisse, num ille aut defensurus esset. —* Sic et *antequam* praeponitur. Cic. Or. I, 31 extr. *Etiam illa cognoram et acceperam, antequam de re diceremus, initio conciliandos esse eorum animos, qui audirent. —* Sic *quando, cum wann.* Liv. XXXVIII, 11 *qui non comparebunt, quando quisque eorum primum inventus fuerit, reddatur.* Cic. ad Div. XVI ep. 12 extr. *et, si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges,* i. e. *so schiffe alsdann, wann man sicher wird* etc.

— Sic *quoad* i. e. *quamdiu*. Cic. Coel. 4 in. *nam; quoad aetas M. Coelii potuit isti suspicioni locum dare, fuit primum — munita.* Phil. X, 4 *nam, quoad vos omnia pati vidit, usus est ipse incredibili patientia.* — Huc pertinent *participia* supra memorata, in quibus notio temporis inest, v. c. Caes. B. G. IIII, 24 *At barbari, consilio Romanorum cognito, praemisso equitatu, reliquis copiis subsecuti nostros navibus exire prohibebant.* Participia enim ad enuntiationes referri possunt, licet supra inter verba singula retulerim, ubi vid. 1 et sic millies. Exceptiones tamen, si quae sunt, infra tradentur sect. 3.

V) *Enuntiationes concessivae*, incipientes per *etsi, etiamsi, quamquam, licet, ut gesetzt daß* etc.; v. c. pro: *nolebam istud agere, quamquam poteram*, rectius: *quamquam poteram, tamen nolebam istud agere*, vel: *quamquam istud agere poteram, tamen nolebam.* Cic. ad Div. VII ep. 19 §. 4 *qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen usumque desiderant.* Cic. Offic. II, 7 *qui, ut scriptum legimus, cum uxorem Theben admodum diligeret; tamen ad eam in cubiculum veniens barbarum — jubebat anteire.* Cic. Rosc. Am. 11 *quoniam quidem semel suscepi, licet hercules undique omnes in me terrores periculaque impendeant, succurram atque subibo.* Cic. Verr. Act. I, 18 extr. *ita vobis planum faciemus, ut statuatis, etiamsi spatium ad dicendum — habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse.* Cic. Manil. 23 in. *Quare, etiamsi quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur, tamen, nisi erit idem, qui — possit, non erit idoneus, qui* etc. Cic. Offic. II, 7 *quamvis enim demersae sint leges —, emergunt tamen.* Phil. XII, 3 *qui si pacis, id est timoris nostri, nomen audiverit, ut (gesetzt daß) non referat pedem, insistet certe.* Sic millies. Exceptiones infra memorabuntur sect. 3

VI) *Enuntiationes interrogativae*, at non diserte interrogantes, sed objectum vel modum rei plerumque indicantes, quarum duces sunt *quis, quid, an, utrum, cur, quomodo, quemadmodum* etc.; v. c. pro: *nescio, quis sit*, rectius dicitur: *quis sit, nescio.* Sic rectius dicitur: *quomodo se res habeat, nescio; quid istic gereretur, non scripsisti; an pater venturus esset nesciebam*, quam: *nescio, quomodo se res* etc.; *non scripsisti, quid istic* etc.; *nesciebam, an pater* etc. Sic prisci, in primis Cicero, millies, v. c. Rosc. Am. 26 *utrum, quid agatur, non vides?* Phil. II, 39 *quemadmodum illinc abieris, vel potius paene non abieris, scimus;* ad Div. V, 20 §. 5 *quid rectum sit, adparet; quid expediat, obscurum est.* Rosc.

Rosc. Am. 43 *de quo, judices, neque quomodo dicam, neque quomodo taceam, reperire possum.* Tusc. II, 3 *Cur legendi sint, — non intelligo.* Tusc. II, 22 in. *sed — qualis futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur.* Verr. II, 13 extr. *Quantam potestatem habuerit, videtis; quas res gesserit, cognoscite.* Exceptiones infra dabuntur sect. 3.

VII) *Enuntiationes similitudinem continentes et incipientes a velut, quasi, ut, tanquam* etc.; v. c. *Ego, tanquam non audissem, silui*, rectius dicitur, quam: *silui, tanquam* etc. Sic: *is, quemadmodum poetae agere solent, multa intexuit*, pro *is multa intexuit, quemadmodum* etc. Cic. Verr. IIII, 34 *Hanc* (scil. Dianam ex aere factam) *cum — vidisset, quasi illa ipse face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit.* Cf. quae de relatione particularum *ut, ita* etc., n. VIII dicentur.

VIII) *Enuntiationes relativae,* incipientes per *qui, qualis, quantus, quot, quoties, quam, quantopere, ut (wie), ubi* etc. praeponuntur enuntiationibus illis respondentibus ac incipientibus ab *is, talis, tantus, tot, toties, tam, tantopere, ita, ibi,* v. c.

1) *qui* seq. *is.* Non per se dicendum est: *felix is est, qui deum amat,* sed: *qui deum amat, is felix est*: nam *amare deum* prius cogitatur, quam *felicem esse: amor enim dei* est causa *felicitatis.* Sic rectius dicitur: *Qui virtuti student, eos deus amat,* quam: *deus eos amat, qui* etc. — Hinc *quo* seq. comparat. semper τῷ *eo* praeponendum; v. c. *quo doctiores sumus, eo modestiores esse debemus*, non: *eo modestiores debemus esse, quo doctiores sumus*, licet nostri dicant: *wir müssen desto bescheidner seyn, je gelehrter wir sind.* Sic Cicero millies, v. c. Offic. II, 7 *etenim, qui se metui volent, a quibus metuentur, eosdem metuant ipsi necesse est.* Offic. I, 8 in. *In quibus autem major est animus, in iis pecuniae cupiditas spectat ad opes.* Verr. III, 18 *Non mehercule criminis augendi causa dicam, judices, sed, quem accepi ipse oculis animoque sensum, hunc* (pro: *eum*) *vere apud vos — exponam;* ad Div. VI, 20 §. 4 *Quod enim eo labore adsequi vis, nullo modo adsequere.* NB. hic deest *id, hoc.* Ad Div. VIIII, 22 §. 6 *Ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis.* Est periodice simul dictum. — In primis huc pertinet *quicunque,* i. e. *omnis qui: quidquid* et *quodcunque,* h. e. *omne quod*: v. c. pro: *faciam omne id, quod volueris,* rectius dicitur: *quidquid (quaecunque) volueris, id* s. *hoc (ea, haec) faciam.* Cic. sic millies, v. c. Rosc. Am. 33 — *et quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito.* Ad Div.

X ep. 5 §. 8 *His temporibus difficillimis reipublicae quidquid subveneris, id erit totum et proprium tuum:* ad Div. VI ep. 18 (19) med. *Mihi quidem persuadeo, me, quidquid habuerim judicii de dicendo, in illum librum contulisse,* omisso *id*, ut saepe. Coel. 2 in. *hi sic habeant, quaecunque in equite romano dignitas esse possit, eam semper in M. Coelio habitam esse summam.*

2) *qualis, talis.* V. c. pro: *hic est talis, qualis ejus pater fuit,* rectius dicitur: *qualis pater fuit, talis hic est.* Sic pro: *filii solent esse tales, quales parentes sunt,* rectius dicitur: *quales sunt parentes, tales esse solent filii.* Sic Cicero millies, v. c. Rosc. Am. 4 *Te —, Fanni, quaeso, ut, qualem te jam antea — praebuisti, talem te —, hoc tempore impertias.* Offic. II, 12 — *si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset.* — Sic *qualiscunque:* v. c. Cic. Leg. III, 14 in. *Nam licet videre, — qualescunque summi civitatis viri fuerint, talem civitatem fuisse.*

3) *quantus, tantus,* v. c. pro: *tantas res Caesar gessit, quantas nemo antea gesserat,* rectius dicitur: *quantas res antea nemo gesserat, tantas Caesar gessit.* Cic. ad Div. XVI ep. 4 extr. *quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri judicabo:* et ep. 6 §. 1 *quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae.*

4) *quot, tot,* v. c. pro: *tu tot libros legisti, quot ego vix vidi,* rectius dixeris: *quot ego libros vix vidi, tot tu legisti.* Cic. Or. 21 *Quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi.*

5) *quoties, toties,* v. c. pro: *toties ego Berolini fui, quoties tu Lipsiae fuisti,* rectius dicitur: *quoties tu Lipsiae fuisti, toties ego Berolini fui.* Sic rectius est: *quoties plantas contemplor, toties admiror divinam sapientiam:* pro: *admiror toties divinam sap., quoties* etc. Vernacula etiam omisso *toties* ita loquitur: *ich bewundere die göttliche Weisheit, so oft ich* etc., et tamen dicendum: *quoties — toties,* vel saltem *quoties* praeponendum omisso *toties.* Cic. Marc. 6 *de nobis quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis cogitabis.* — Sic *quotiescunque* vel sequente τῷ *toties* vel etiam *omisso* interdum: v. c. Cic. Or. II, 32 *Nam, si Mancini causam in uno Mancino ponimus, quotiescunque receptus non erit, toties causa nova nascetur.* Nep. Hann. 1 *Quotiescunque cum eo congressus est, semper discessit superior.*

6) *quam, tam,* v. c. pro: *qui deum amat, tam felix est, quam is est infelix, qui deum odit,* rectius dicitur: *quam infelix est, qui deum odit, tam felix est, qui eum amat.* Cic.

Act. I in Verr. 2 *quodsi, quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo* etc., periodice. — Sic *quamdiu, tamdiu*. Cic. Or. II, 23 in. *quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit.*

7) *quantopere, tantopere*, v. c. pro: *amo te tantopere, quantopere filii parentes amant*, rectius dicitur: *quantopere filii parentes amant, tantopere ego te amo.*

8) *ut* s. *quemadmodum, sicut*, seq. *ita* s. *sic*. V. c. pro: *amo te ita, ut parentes filios amant*, rectius dicitur: *ut parentes filios amant, ita ego te amo.* Sic pro: *curae nostrae adventante amico saepe ita diffugiunt, ut* s. *quemadmodum tenebrae noctis solis adventu diffugere solent.*, rectius dixeris: *quemadmodum* s. *ut solis adventu* etc. *ita* s. *sic adventante amico curae* etc. Cic. Act. I in Verr. 2 *Nam, ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi judicii perspicua sua consilia conatusque omnibus fecit.* Cic. ad Div. II ep. 10 §. 3 *Ut optasti, ita est;* et V ep. 21 §. 13 *Sed, ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc — adversam — fortunam fortiter ferre debemus.* — Hinc illa formula: *ut quisque* seq. *ita* semper hunc ordinem servare debet, v. c. *ut quisque est doctissimus, ita solet esse modestissimus*, i. e. *quo quis est doctior, eo modestior esse solet.* Causa est, quia id, quocum rem comparamus, prius cogitamus, quam hanc. At aliter est in formula jurandi *ita, ut:* hic ordo solet manere, quia est formula solennis et proverbialis.

9) *ubi, ibi*, v. c. pro: *cupio ibi esse, ubi te esse scio*, rectius dicitur: *ubi te scio esse, ibi esse cupio.* Cic. ad Div. VI ep. 4 §. 9 *tempus est hujusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet, et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit.*

Sufficiat hoc specimen enuntiationum praeponendarum. Quas ut manifestum est natura sua priorem ordinem obtinere, quia notiones natura priores continent, ita nemo est, quin intelligat, hunc naturalem enuntiationum ordinem naturali notionum ordine nitentem perspicuitati orationis magnopere consulere. Nihil enim tam perspicuum est, quam verus ordo cogitationum. Plures adhuc enuntiationes esse fortasse possunt, quae ut praeponantur dignae videantur: quas investigandas bonae latinitatis studiosis relinquo, ipsos

 simul

simul monens, ut, quotiescunque duas enuntiationes jungere cogitent, ante, utra prius cogitetur, considerent, ac v. c. enuntiationes rem explicantes definientesque arcte cum re conjungant, v. c. non dicant: *Miror, Brutum potuisse inter Caesaris interfectores esse, qui tamen ab eo tot beneficiis adfectus erat*, sed potius: *miror, Brutum, qui a Caesare tot beneficiis adfectus esset, tamen inter hujus interfectores esse potuisse.* Nam in illo verba: *qui tamen* etc., ad Caesarem pertinere videntur, in hoc aperte ad Brutum referuntur. Sic non dicendum: *Homo est mortalis, quoad corpore est instructus, sed immortalis, quoad cogitat,* sed: *Homo, quoad corpore instructus est, mortalis; quoad cogitat, immortalis, est,* vel similiter. Ceterum exceptiones, si quae sunt, infra sect. 3 tradentur.

SECT. II

Quando plures ejusmodi enuntiationes praeponendae concurrant, quaenam praeponenda?

Eadem est ratio, quando ejusmodi enuntiationes duae pluresve concurrunt. Hic itidem ordo notionum sequendus est, h. e. illae ita ponendae sunt, prout quaeque vel prius vel serius cogitatur. Interdum igitur causalis conditionalem, interdum conditionalis causalem, temporalis causalem vel concessivam etc. sequi debet. Quod ut planius fiat, aliquot e Cicerone et Livio subjiciam exempla:

I) *Causalem* sequitur *temporalis.* Cic. ad Div. XVI ep. 11 §. 7 *Lentulus consul,* quo *majus suum beneficium faceret,* simul atque *expedisset, quae essent necessaria de republica, dixit, se relaturum,* h. e. *voluit referre,* cur? *ut majus benef. redderet;* quando? *simul atque exped.*

II) *Causalem* sequitur *concessiva.* Rosc. Am. 20 — *et,* quia *id est suspiciosum,* tametsi *bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautior,* h. e. quia id suspiciosum est, aliquem scil. noctu in Capitolium venire, latrant, atque ita peccant in partem cautiorem potius.

III) *Tem-*

III) *Temporalem* sequitur *concessiva* et *hanc causalis*. Cic. ad Div. III ep. 10 in. Cum *est ad nos adlatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent*, etsi *graviter primo nuntio commotus sum*, quod *nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit: tamen — cetera mihi facillima videbantur* etc. Mutes τὸ *etsi* in *quidem*, sic omnia facilia: cum est ad nos adlatum *de* etc., *equidem* graviter commotus sum, *quod* nihil etc., *Als ich Nachricht erhalten* etc., *so bin ich zwar anfangs darüber erschrocken* f. *so habe mich betrübt, weil nichts so wider Erwarten hätte geschehen können: allein* etc.

IIII) *Conditionalem* sequitur *temporalis*. Cic. ad Div. III ep. 5 §. 11 *sed*, si *quid nunc me fallit in scribendo*, simul ac *progredi coepero*, — *faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum*.

V) Duae *temporales* junguntur. Cic. Verr. IIII, 20 *Nam*, cum *te compluribus confirmasses redditurum*, posteaquam *Cordius pro testimonio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti*, *Denn, da du — versichert hattest —, so hast du aufgehört —, nachdem Cordius als Zeuge ausgesagt hat, daß du* etc.

VI) Duae *temporales* praecedunt, quas *causalis* et *concessiva* et iterum *causalis* sequitur. Cic. Verr. I, 6 *Romam* ut *ex Sicilia redii*, cum *iste atque istius amici, homines lauti et urbani, sermones hujuscemodi dissipassent*, quo *animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum*, tametsi *probabatur nemini*, quod *et ex Sicila testes erant ii, qui quaestorem me in provincia cognoverant*, *et hinc homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque norunt: tamen usque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad rejiciendos judices venimus*. Sic ordo idearum postulabat.

VII) *Tres temporales* praecedunt sequente *concessiva*. Liv. I, 16 *Romana pubes*, sedato *tandem pavore*, postquam *ex tam turbido die serena et tranquilla lux effulsit*, ubi *vacuam sedem regiam vidit*, etsi *satis credebat patribus, qui proximi steterant, sublimem raptum procella: tamen, velut orbitatis metu icta, moestum aliquamdiu silentium obtinuit*. Ordo idearum ita flagitabat. Locus tironibus paulo difficilior est, qui fit facilior, si in explicando *quidem* pro *etsi* ponitur atque ita dissolvitur: postquam post sedatum pavorem ex tam turbido die serena — lux effulsit, romana pubes credebat quidem, ubi vacuam — vidit, satis patribus, qui etc.

Plura

Plura exempla multarum talium enuntiationum ita conjunctarum facile invenire licet in Livio, Caesare, et Cicerone.

SECT. III

Exceptiones.

Non raro tamen reperimus, ordinem istum enuntiationum, ordine idearum in iis latentium nitentem, apud priscos mutari, et eas, quae natura praeponi debebant, postponi, et contra. Haec immutatio fit varias ob causas: in primis

I) Si enuntiatio, ob naturam prius ponenda, est nimis longa prae ea, cui praeponi debebat. Tum enim hanc breviorem praeponi suadet tum *numerus oratorius* tum *perspicuitas*. *Numerus*, quia semper injucundum est, quando membrum posterius longe brevius est priori: *perspicuitas*, quia connexio membrorum horum tali modo non tam perspicue sentitur.

V. c. non dixerim: *cur illa res tam brevi tempore ac sine ullo negotio fieri potuerit, nescio*, sed: *nescio, cur illa res tam* etc.: quia paulo longior enuntiatio libenter posteriorem locum occupat. Sic non bene dicitur: *quod mihi propter ista exigua officia gratias agas, non est*, pro *non est, quod mihi* etc. Sic non bene dixeris: *si credidissem, a te meum adventum tam cupide exspectatum esse, venissem*, pro *venissem, si credidissem* etc. At tolerari possit, si ita dicas: *si credidissem, a te meum adventum tam cupide exspectatum esse, profecto ad te venissem* s. *venire non dubitassem:* nunc enim enuntiatio paulo longior est facta. Sic non dici debet: *Qui putat, doctrinam magnam sine ingenio bono, industria magna, bonisque magistris acquiri posse, errat*, sed: *errat, qui putat* etc. Sic fere omnes prisci loquuntur, et numero et perspicuitate jubente: nisi forte gravitas rei tamen interdum postulet, ut illa longa enuntiatio locum priorem obtineat.

II) Si enuntiatio, cogitatione quidem prior, longiori tamen explicatione vel illustratione, statim addenda, adhuc indiget, vel etiam cum enuntiatione absoluta (vulgo *periodo*) sequente arctius cohaeret. Tum enim

enim decet eam cohaerere cum explicatione et illustratione ista vel cum enuntiatione absoluta (vulgo *periodo*) sequente, atque ita contra naturam suam postponi: quia, si alii enuntiationi praeponeretur, ab explicatione vel periodo ista sejungeretur: quod contra perspicuitatem foret.

V. c. non dixerim: *quia Cajus isto tempore non domi fuit, Titium occidere non potuit. Id quod* (sc. illum non domi fuisse) *docuerunt innumerabiles testes; docet primum Sempronius, deinde* etc. Hic dicendum potius: *non potuit Cajus Titium occidere, quia isto tempore non domi fuit. Id quod docuerunt* etc. Sic enim τὰ *Id quod docuerunt* propria fiunt τοῖς *quia isto tempore non domi fuit:* nam cum his cohaerent. Ergo iterum perspicuitas est causa immutationis.

III) Si *enuntiatio*, per se quidem loco priore digna, cum praecedente non tam cohaeret, quam ea, quae postponi debebat: haec meliori jure i. e. ob perspicuitatem praeponitur.

V. c. *Te nullos poetas unquam legisse certum est. Hinc de iis te non posse judicare necesse est, licet te pro bono poetarum judice venditare soleas.* Recte hanc enuntiationem concessivam *licet te* etc. postponi per se patet: idque ob perspicuitatem. Sic dixerim potius: *tu Homerum contemnis. Quod quomodo facere potes, cum eum non legeris?* quam: *tu Homerum contemnis. Quod, cum eum non legeris, quomodo facere potes?*

IIII) Interdum etiam enuntiatio, proprie praeponenda, ad evitandam ambiguitatem postponitur.

V. c. si dicere vellem, eum, qui literarum studia diu secutus sit, illa ob dulcedinem, qua repleta sint, non facile relinquere, ambigue ita loquerer: *qui studia literarum diu secutus est, quia suavia sunt, non facile ea relinquet,* quia verba: *quia suavia sunt*, aeque causa esse possent verborum: *qui studia literarum diu secutus est*, ac verborum: *non facile ea relinquet,* ad quae proprie referri vellem. -- Ergo ad istam ambiguitatem vitandam vel verba: *quia suavia sunt,* verbis: *non facile relinquet,* postponenda, et sic dicendum: *qui*

qui ſtudia — ſecutus eſt, non facile relinquet ea, quia ſuavia ſunt; vel, ſi tamen ordinem ſervare velis, ita dicendum: *qui ſtudia literarum diu ſecutus eſt, ea, quia ſuavia ſunt, non facile relinquet.* Vel hinc adparet periodorum utilitas.

V) Si qua enuntiatio in contextu quodam gravior eſt, quam ea, quae natura ſua praeponi debebat; ac ſi illam ſcriptor vel orator magis ac citius adtendi ſentirique cupit: illa, licet ſit proprie poſterior, tamen anteponi debet. Exempla ubivis obvia. Nulla hic fingi poſſunt, quia contextus requiritur. — Ceterum ex hac regula intelligitur, cur *ut daſs,* quae particula a Verbo praecedenti regi ſolet, atque ita cogitatione poſterior eſt, tamen ſaepe cum ſua enuntiatione iſti verbo praeponatur.

V. c. Cic. Verr. IIII, 39 *continuo, ſignum ut demolirentur et Meſſanam deportarent, imperavit.* Cic. Fin. III, 19 *Quare, ut perſpicuum eſt, natura nos a dolore abhorrere, ſic adparet, a natura ipſa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli:* ubi *ut amemus* τῷ *impelli* praepoſitum eſt. Liv. XXXVIII, 11 *Diu jactati Aetoli, tandem ut conditiones pacis convenirent, effecerunt:* ubi *ut — convenirent* τῷ *effecerunt* praepoſitum. Niſi forte hoc propterea, ut periodus fieret, factum eſt. — Huc pertinet quoque *dignus,* v. c. *hunc hominem, quem amemus, dignum eſſe cenſeo:* in primis praecedente *qui,* v. c. *mortuus eſt pater tuus, qui, ut longiſſima vita frueretur, prae ceteris dignus erat.* Sic priſci loquuntur fere ubique.

VI) Interdum tamen etiam videntur priſci ob negligentiam enuntiationem aliquam, quae natura ſua alii praeponi debebat, huic poſtpoſuiſſe, praeſertim in rebus parvis, in narratione familiari, in epiſtolis, omninoque in feſtinanter ſcribendo vel loquendo.

Quadruplex igitur foret cauſa, cur enuntiationes, priore ordine per ſe dignae, interdum a priſcis poſtpoſitae viderentur, *perſpicuitas, numerus* atque ita *ſuavitas, gravitas* et *negligentia.* An plures cauſae reperiri poſſint, alii viderint.

Iam

Iam exempla e priscis, in primis Cicerone, adferemus, superiorem Sect. I ordinem secuturi.

1) *Causales* interdum postponuntur, v. c. Cic. Rosc. Am. 1 in. ***Ita fit, ut adsint propterea, quod officium sequuntur; taceant autem idcirco, quia periculum metuunt.*** Causa videtur esse, quia ***adesse*** et ***tacere*** hic sunt primariae notiones, de quibus ante dixerat, et quas in primis adtendi volebat. — Cic. Manil. 3 extr. ***Veruntamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt; venia danda, quod reliquerunt.*** Hic eadem videtur esse causa: ac simul fortasse Cicero imperatores illos ridiculos tecte reddere studebat ista duplici terminatione: ***quod egerunt, quod reliquerunt;*** in qua inest oppositio, cujus vis sentitur magis in fine. — Sulpic. in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 5 §. 11 ***quae si hoc tempore non suum diem obiisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quia homo nata fuerat.*** Hic poterat enuntiatio causalis periodice inseri, ita: ***tamen, quia homo nata fuerat, paucis post annis*** etc.; ut ideo negligentiae vitium esse videatur: quod in celeriter scribendo facile accidit. Videtur Sulpicio, postquam scripserat: — ***ei moriendum fuit,*** in mentem demum venisse addere hanc causam: ***quia homo nata fuerat.*** — Cic. Agr. II, 4 ***Quare, qui possum non esse popularis, cum videam, haec omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis et nominis vestri, otium domesticum, quae vobis cara atque ampla sunt, in fidem et quodammodo in patrocinium mei consulatus esse collata?*** Per se patet, haec tam multa arcte cohaerentia inde a ***cum videam*** usque ad ***esse collata*** non potuisse praeponi τοῖς ***qui possum non esse popularis;*** nec dicere potuisse Ciceronem: ***quare, cum videam — esse collata, qui possum non esse popularis?*** praeterea τὸ ***popularis*** est primaria notio, ad quam Cicero praecipue adtendi vult, et de qua ante non semel dixerat, ut vel propterea praeponenda esset. — Cic. Offic. III, 5 ***Deinde, qui alterum violat, ut ipse aliquid commodi consequatur, aut nihil se existimat contra naturam facere aut magis*** etc. Hic fit ob longitudinem; ut taceam, verba ***ut ipse — consequatur*** verbis ***qui alterum violat*** non anteponenda sed inserenda fuisse; deinde, si diceretur: ***qui, ut ipse aliquid commodi consequatur, alterum violat,*** sic numerus offenderetur. — Cic. Fontej. 16 ***Venit huic subsidio — cuncta civitas, quae non solum ob eam causam laborat, ut huic, a quo ipsa servata est, parem gratiam referre videatur, sed etiam, quod ea conditione atque — nocere possint.*** Debebat, fateor, dicere proprie: ***quae non solum propterea, ut huic, a quo — videatur, sed etiam, quod ea conditione at-***

que

que — nocere possint, laborat. At quis tam multa verba inter *propterea* et *laborat* inserat, et unum verbum *laborat* sine ullo comite ponat? — Cic. ad Div. III ep. 5 §. 3 *te habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque et praeparares quodam modo omnia, quo mea ratio facilior et solutior esse posset.* Debebat quidem dicere: *te habuisse rationem, ut, quo mea ratio facilior et solutior esse posset, mihi consuleres, restitueresque* etc. At a) *ut* et *quo* conjungi durum est repugnatque perspicuitati, b) *quo mea — posset* sunt nimis multa verba prae his: *mihi consuleres.* — Cic. ad Div. XI ep. 21 extr. *Si quid erit occultius, — meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te literae perferantur.* Hic poterant posteriora verba praeponi ita: *si quid erit occultius, — quo fidelius ad te literae perferantur, meorum aliquem ad te mittam.* Videtur ergo esse vitium negligentiae.

II) *Conditionales* postponuntur, v. c. Cic. Amic. 23 *Atque hoc maxime judicaretur, si quid tale posset contingere, ut aliquis nos deus ex hac hominum frequentia tolleret, et in solitudine uspiam collocaret, atque ibi suppeditans — potestatem eriperet.* Hic prior enuntiatio *hoc maxime judicaretur* cohaeret cum praecedentibus, et verba *si quid tale — eriperet* nimis multa sunt. — Sic et c. 25 *qui id fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit idemque semper, sed varius, commutabilis, multiplex?* It. Cic. Verr. II, 3 extr. *Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno in aliquo peccasset.* — Cic. ad Div. VI ep. 20 §. 4 *Omnino de tota re, ut mihi videtur, sapientius faceres, si non curares.* Hic praeponi poterat ita: *si non curares, sapient. faceres.* Est ergo negligentia. — Cic. ad Div. XI ep. 21 §. 6 *Sim enim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum natura tribui potest.* Ob longitudinem. Sic et Ibid. III ep. 9 §. 6 *Gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod et tu confidis et ego opto, literas miseris.* — Cic. Fin. II, 26 extr. *Me igitur ipsum ames oportet, non mea, si veri amici futuri simus.* Recte, ob gravitatem prioris enuntiationis. Poterat tamen nec male dicere periodice: *me igitur ipsum, si — simus, ames oportet* etc.; sic saepius. — Sic et *nisi*; v. c. Cic. Off. III, 31 *At ille — gladium destrinxit, juravitque, se illum statim interfecturum, nisi jusjurandum sibi dedisset, se patrem missum esse facturum.* Recte ob longitudinem ac simul suavitatem. Quam injucundum fuisset dicere: *juravitque, nisi — dedisset, se patrem missum esse facturum, se illum statim interfecturum;* ob duplex *se* et duplex *urum?* — Cic. Verr. IIII, 39

prope

prope fin. ***At iste: quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non relinquam, moriere virgis, nisi signum traditur.*** Recte a) ob adfectum dicentis b) simul ut auditores sentiant, ob quam exiguam rem Verres poenam mortis eamque acerbissimam viro honesto et proagoro civitatis minatus sit. Praemittit igitur poenam atrocem: ***moriere virgis:*** cur? hic auditores adtenti fiunt: ***nisi signum traditur.*** Gravis scilicet causa!

III) ***Enuntiationes locum indicantes*** postponuntur: v. c. Cic. ad Div. III ep. 5 §. 8 — ***ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer.*** Haec enuntiatio ***quo — arbitrarer*** non poterat quidem huic: ***me — esse venturum*** praeponi ob hujus longitudinem, at ei ita inseri: ***ut dicerem, me ad eam partem provinciae, quo te maxime — arbitrarer, libenter primum esse venturum.*** Est igitur negligentia: nisi dicamus, Ciceronem numero adsuetum libenter ditrochaeo ***arbitrarer*** sententiam finire voluisse, praesertim cum ***arer*** suavius sonet, quam ***urum.*** — Cic. ad Div. II, 66 in. ***Tum secundum quietem visus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam ore ferre et simul dicere, quo illa loci nasceretur, neque is longe aberat ab eo loco*** etc. Debebant quidem verba: ***quo illa loci*** etc. poni ante ***dicere:*** at ob multitudinem non fieri apte poterat.

IIII) ***Enuntiationes temporales*** postponuntur, v. c. Cic. Act. in Verr. I, 2 ***Semel ait se in vita pertimuisse, tum, cum primum reus a me factus sit.*** Recte praeponitur hic ***semel — pertimuisse***, ut adtentio auditorum excitaretur, cur timuisset. — Cic. Amic. 26 ***Nulla est igitur haec amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est.*** Recte ob longitudinem: deinde est explicatio quaedam prioris, ut vel propterea anteponi non potuerit. — Cic. ad Div. VI ep. 8 §. 2 ***mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad*** (i. e. quamdiu) ***velles.*** Ob negligentiam: dici enim poterat: ***ut, quoad velles, in Sicilia esses,*** uti in ead. ep. §. 1 dixerat: ***hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, uti esse liceret.*** — Sic et ablat. conseq. Cic. ad Div. III ep. 8 in. ***Etsi — videbam, te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato jam levissimo sermone hominum provincialium*** etc. Recte ob longitudinem: debebant isti ablativi ***refrigerato sermone provinc.*** proprie quidem ante verba ***esse lecturum*** poni.

V) ***Enuntiationes concessivae*** postponuntur: v. c. Cic. ad Div. VI ep. 4 §. 3 ***Nunc tantum videmur intelligere non diu-***

turnum bellum: etsi id ipsum nonnullis videatur secus. Recte: nam ***id ipsum*** non poterat poni, nisi ***non diuturnum bellum*** praecessisset, ad quod pertinet. Poterat quidem ita dicere: ***nunc tantum bellum non diuturnum, etsi id ipsum nonnullis videatur secus, intelligere videmur.*** At a) paulo longior enuntiatio interponeretur b) posset ita intelligi, tanquam Cicero, licet alii aliter sentirent, hoc *certo* intelligeret; quae ejus mens non est: imo incertus est: hinc dicit tantum, ***se intelligere quidem bellum non diuturnum fore,*** et addit, ***aliis aliter videri,*** quos refutare non audet. Ergo aliter dicere non poterat. Potest *τὸ etsi* quoque verti *wiewohl*; et tum sequi debet: vid. infra *Not.* — Cic. ad Div. VIIII ep. 16 §. 11 ***Quamobrem Oenomao tuo nihil utor, etsi posuisti loco versus Accianos.*** Recte: est duplex responsio ad duas res diversas; non anteponi poterat ***etsi*** etc. Potest *τὸ etsi* et verti ***wiewohl;*** tum ad seq. Not. pertinet. — Cic. Fin. I, 6 ***Epicurus autem, in quibus sequitur Democritum, non fere labitur: quamquam utriusque multa non probo, tum illud in primis, quod cum in*** etc. Recte ob longitudinem. Potest *τὸ quamquam* et verti ***wiewohl:*** tum ad seq. Not. pertinet. Not. ***quamquam, etsi*** cet., si est i. q. ***tamen*** vel ***attamen,*** nostrum *wiewohl,* semper postponitur, quia utimur eo, quando ante dicta corrigimus, v. c. ***Venias ad me quamprimum, ut tibi rem istam narrem: quamquam ne opus quidem est, quia eam jam haud dubie nosti, wiewohl es nicht einmal nöthig ist,*** etc. Hic nos quasi revocamus et corrigimus. Sic Cic. Senect. 14 ***Cupidis — molestum est carere: satiatis — jucundius est carere, quam frui: quamquam non caret is, qui non desiderat.*** Ac forsitan superiora omnia huc pertinent. — De *etiamsi* postposito est exemplum Cic. Amic. 27 ***Quae tamen ipsa*** (utilitas) ***efflorescit ex amicitia, etiamsi tu eam minus secutus sis.*** Recte: nam prior enuntiatio ***quae tamen*** etc. cohaeret cum praecedentibus. Ibid. ***Omnia autem brevia tolerabilia esse debent, etiamsi magna sint.*** Recte; ***omnia autem*** etc. cohaerent cum praecedentibus. Attamen poterat periodice ita dici: ***omnia autem brevia, etiamsi magna sint, tolerabilia esse debent.***

VI) ***Enuntiationes interrogativae,*** non diserte interrogantes illae quidem, sed objectum modumve rei exprimentes et incipientes a ***quis, quid, quomodo*** etc. postponuntur, v. c. a) ***quid:*** Cic. ad Div. XI, 29 in. ***Nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur*** etc. Hic praeponi poterat sic: ***nam et, quid tibi videretur, scripsisti aperte;*** et paulo post: ***cum — per literas te consuluissem, quid mihi faciendum esset, eundumne ad Pompejum, an*** etc. Hic recte postponitur ob longitudi-

gitudinem. Sic et Cic. Manil. 1 *facile intellexi, et quid de me judicaretis et quid aliis praescriberetis;* ob longitudinem. b) *quomodo:* Cic. Phil. II, 4 *Ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quomodo sis eos inter sicarios defensurus.* Recte postponitur ob longitudinem, pro: *si, quomodo — defensurus, ostenderis.* c) *qualis:* Cic. Phil. II, 5 *ut igitur intelligeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, objecit* etc.; ob longitudinem, pro: *ut igitur, qualem — profiteretur, intelligeretis.* d) *quantus:* Cic. Manil. 9 extr. *Conjectura perspicitis, quantum istud bellum futurum sit, quod conjungant reges* etc.; ob longitudinem. e) *quam:* Cic. ad Div. IIII ep. 14 §. 4 *tamen intelligebam, quam crudelis esset futura victoria;* ob longit. f) *cur* et *quare.* Cic. Manil. 10 in. *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum* etc.; ob longitud. et connexionem. Sic et Cic. Verr. III, 26 in. *Iam omnes intelligunt, cur universa provincia defensorem suae salutis quaesiverit eum, cujus* etc.

VII) *Enuntiationes similitudinis,* v. c. Cic. Phil. II, 39 extr. *Medico tria millia jugerum* (int. *dedisti*), *quasi te sanum fecisset; rhetori duo, quasi disertum facere potuisset.* Recte: gravitas periisset, si ista invertisset; ac ne poterat quidem invertere, quia verbum *dedisti* omisit.

VIII) *Enuntiationes relativae,* incipientes per *qui, qualis, quantus, quot, quoties, quam, quantopere, ut wie, ubi,* postponuntur iis, quae ipsis respondent et per *is, talis, tantus, tot, toties, tam, tantopere, ita, ibi* incipiunt; v. c.

1) *is — qui,* pro: *qui — is.* Hoc fit saepissime, saepe etiam τῷ *is* omisso. Cic. Fontej. 2 *Quid Massiliensium civitas? hunc praesentem iis adfecit honoribus, quos habuit amplissimos.* Non praeponi poterat *quos hab.* etc. verbis: *hunc praes.* etc., quia haec cum praecedd. cohaerent: at poterat certe ita periodice dici: *hunc praesentem, quos honores habuit amplissimos, iis adfecit.* At videtur gravitatis causa istum ordinem praeoptasse: a) adfecit honoribus, quibusnam? b) quos habuit amplissimos: atque ita τὸ *amplissimos* claudit periodum. Cic. Senect. 14 *Cupidis enim — molestius est fortasse carere: satiatis vero et expletis jucundius est carere, quam frui: quamquam non caret is, qui non desiderat.* Recte hic *non caret is* praeponuntur τοῖς *qui non desiderat,* ut acumen sentiatur ac praecedentia celerrime confutentur. — Sic et *idem* seq. *qui.* Cic. Verr. III, 6 in. *Siciliae civitates sic in amicitiam fidemque recepimus, ut eodem jure essent, quo fuissent; eadem conditione populo romano parerent, qua suis*

 antea

antea paruissent. Hic, puto, praeponi poterant *quo fuissent, qua suis — paruissent,* sed ita: *ut, quo jure fuissent, eodem essent; qua conditione suis antea paruissent, eadem populo romano parerent:* nisi dicamus: *eodem jure, eadem conditione,* ob gravitatem praeposita esse. — Sic et *quidquid* postponitur: v. c. Cic. ad Div. XI ep. 27 §. 17 *Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quidquid facias:* hic poterat recte praeponi periodice: *ut, quidquid facias, animadvertatur.* Cic. Offic. III, 25 in. *Sol Phaethonti filio facturum se esse promisit, quidquid optasset: optavit, ut in currum patris tolleretur: sublatus est* etc. Hic τὰ *quidquid optasset* recte postposuit ob perspicuitatem et connexionem cum sequentibus: *optavit, ut* etc.; sic *optasset* et *optavit,* in quibus est idem subjectum, conjunguntur. Si Cicero dixisset, ut proprie debebat dicere: *Phaethonti, quidquid optasset, se esse facturum promisit: optavit* etc., connexio interrupta fuisset.

2) *Talis, qualis.* Cic. ad Div. X ep. 22 extr. *Literas tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto.* Ita debebat fieri: posterior ponenda erat, quia est explicatio, et ob longitudinem: quam absonum fuisset dicere: *et quidem, quales maxime opto, tales!* Sic unum vocabulum clausisset sententiam. — Sic et Cic. Catil. II, 2 in. *At si quis est talis, quales esse omnes oportebat:* ob longitudinem. — Cic. Sext. 47 *qui sunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit, qui — omnibus restitit.* Recte ob longitudinem et connexionem cum seqq. *qui — restitit.*

3) *Tantus, quantus.* Cic. Verr. Act. I, 2 *Neque tantum me exspectatio accusationis meae — commovet, quantum istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi* etc. Recte *quantum* etc. postponitur, quia cum tam multis verbis *quas uno* etc., quae sunt explicatio, arcte cohaeret. — Cic. Manil. 9 *Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare.* Hic poterant τὰ *tantum victus* etc. recte postponi, quia sequitur: *nam cum se in regnum recepisset* etc.: quae verba cum τοῖς *tantum victus* etc. magis cohaerent, quia caussa sunt, quam cum τοῖς *quantum incolumis* etc., ut fere negligentia videatur: nisi dicamus propterea factum esse, quia τὰ *tantum victus* etc. cohaerent arctius cum praecedentibus. — Cic. ad Div. IIII ep. 7 §. 15 *Gratia tantum possumus, quantum victi.* Hic recte postposuit: nam *victi* nil gratia proprie possunt; verba *quantum victi* addidit, ut significaret, *se gratia parum vel nihil valere.* Si dixisset: *quantum victi possunt, tantum gratia possum:* sensus esset, victos solere gratia valere.

4) *Tot,*

4) *Tot, quot.* Cic. Manil. 16 ***hoc dicam, neminem tam impudentem fuisse, qui a diis immortalibus tot et tantas res tacitus auderet optare, quot et quantas dii immortales ad Cn. Pompejum detulerunt.*** Recte, quia sequitur: ***quod ut illi proprium ac perpetuum sit, — optare debetis:*** quae verba arcte cum posterioribus ***quot et quantas*** etc. cohaerent.

5) *Toties, quoties.* Cic. ad Div. VII ep. 7 in. ***Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas literas, quoties a Q. mihi fratre afferantur.*** Hic recte verba ***quoties*** etc. praeponi poterant: videtur esse negligentia.

6) *Tam, quam.* Cic. ad Div. XI ep. 27 §. 18 ***Equidem si quando audio, tam defendo, quam me scio a te defendi.*** Recte ob longitudinem. — Cic. Agr. II, 4 ***Quid tam populare, quam pax? quid tam populare, quam libertas?*** etc. Hic ob interrogationem aliter esse non poterat: et dicere ***Quid, quam pax, tam populare?*** nocuisset perspicuitati ob vocabulum ***quidquam***, et simul gravitati, ac fuisset puerile. — Cic. Amic. 14 ***Non enim tam utilitas parta per amicum, quam amici amor ipse delectat.*** Recte: est enim confirmatio praecedentium: ***mihi quidem videntur, qui utilitatis causa fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitiae tollere:*** cum his igitur verbis arctissime cohaerent: ***Non enim utilitas*** etc.

7) *Tantopere, quantopere.* Cic. Or. I, 35 extr. ***Neque enim tantopere hanc a Crasso disputationem desiderabam, quantopere ejus in causis oratione delector.*** Recte: nam verba ***Neque enim tantopere hanc*** etc. cum praecedd. cohaerent.

8) *Ita, sic* seq. ***ut*** f. ***quasi.*** Cic. Catil. I, 2 extr. ***Vives et vives ita, ut nunc vivis.*** Recte ob gravitatem repetitur ***vives.*** Quam jejunum foret: ***vives et, ut nunc vivis, ita vives!*** Cic. Tusc. I, 4 ***sed quo commodius disputationes nostrae explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur.*** Recte ob longitudinem, et quia posteriora verba sunt explicatio verborum: ***sic eas exponam.***

9) *Ibi, ubi.* Cic. ad Div. III ep 6 §. 7 ***Considera nunc vicissim tuum*** (factum). ***Non modo ibi non fuisti, ubi me quamprimum videre posses*** etc. Recte ob gravitatem. — Cic. ad Div. I ep. 10 §. 3 ***Et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videare.*** Recte: ***ubi*** etc. est explicatio τȢ ***ibi,*** et ***ibi*** pertinet ad sequentia. Deinde, si praeponere voluisset, dicere debuisset: ***et, ubi aliquo numero sis, ibi esse malis, quam, ubi solus sapere videare:*** quam frigide et inconcinne!

CAP. V

DE PERIODO

SECT. I

Quid ſit periodus?

Periodus (eſt graec. Πεϱίοδος) dicitur ac dici debet, quando enuntiatio aliqua, quae hoc reſpectu *primaria* dici poſſit, per interjectam aliam vel etiam plures interdum enuntiationes *ſecundarias*, v. c. *explicantes, definientes, cauſales, conditionales, conceſſivas, temporales* etc. diſſecatur. V. c. *Saepe res, licet ſit difficillima, tamen per induſtriam indefeſſam fieri poteſt facillima.* Nam enuntiatio: *Saepe res per induſtriam indefeſſam fieri poteſt facillima,* diſſecatur per hanc interjectam conceſſivam: *licet ſit difficillima:* particula *tamen* ſolet tum plerumque addi perſpicuitatis cauſa; abeſſe vero etiam poterat, et ſolet ſaepe abeſſe. Non ergo omnis perfectus ſenſus intra binas interpunctiones maximas incluſus periodi nomine inſigniendus, ut vulgo multi credunt. Interjectio illa cujusdam enuntiationis ſola efficit periodum. Non igitur haec verba: *Nihil omitti debet, quod ad humanam felicitatem pertinere videatur,* ſunt periodus, licet perfectum ſenſum contineant; neque haec: *Quemadmodum concordia res parvae creſcunt, ita discordia etiam maximae dilabuntur.* Credidit hoc Heinecc. in fund. ſtili 1, 2, 18 ** p. 117. Male. Nulla enim enuntiatio interjecta eſt. Haec interjectio efficit illum a Cicerone Orat. 61 ſic dictum *ambitum, circuitum* (h. e. graece *periodum*), quem Cicero ibidem, quamquam parum perſpicue, vocavit quoque *comprehenſionem, continuationem, circumſcriptionem. Periodus* enim proprie ſignificat *circuitum:* quia, qui vocabula enuntiationis primariae per illam interjectionem disjecta colligere vult, is non recta progredi poteſt, ſed circum illam interjectam

tam enuntiationem ire cogitur, antequam disſectae enuntiationis illius verba ſingula collecta habet.

SECT. II

Quomodo disſecanda enuntiatio primaria?

Sed disſectio iſta enuntiationis primariae ita inſtituenda, ut a) vel ſubjectum a praedicato ſejungatur; v. c. *homines, quia mortales ſunt, non poſſunt vitam aeternam in his terris exſpectare;* ubi ſubjectum *homines* a praedicato *non poſſunt* etc. ſejungitur per cauſalem enuntiationem: b) vel etiam aliud vocabulum imo plura vocabula a cetera enuntiatione disjungantur, v. c. *rogo te, ut, ſi quid ſcias, mihi dicas:* hic enuntiatio *ut mihi dicas* disjuncta erat. Omninoque videndum, ut iſta disſectio, quae proprie ob majorem perſpicuitatem, ſuavitatem, et gravitatem inventa eſt, apte fiat, h. e. ut enuntiatio inſerenda poſt id vocabulum, ad quod proprie pertinet atque ita loco ſuo, inſeratur. V. c. *ego librum, quia pulcher eſt, non vendam*, recte dicitur, at male: *ego, quia pulcher eſt, non vendam librum;* vel: *ego non, quia liber pulcher eſt, vendam.* Hoc foret puerile. Ergo hac quoque in re judicio opus eſt. Sic ſuperius: *homines, quia mortales* etc. rectius dicitur, quam ſic: *non, quia mortales ſunt, homines vitam aeternam in his terris debent ſperare.*

SECT. III

Quaenam enuntiationes inſerendae?

At nec ubique nec quaelibet inſerendae ſunt:

1) non *quaelibet*, ſed tantum eae, quae propter arctam conjunctionem, h. e. propter ordinem notionum, iſtum locum merentur, ac ſimul breviores ſunt, nec cum ſeqq. arctius cohaerent, quam enuntiatio primaria. Obtinet hic eadem regula, quam ſupra de ordine enuntia-

 tionum

tionum posuimus, ut, quae prius cogitentur, eae prius ponantur: unum discrimen est hoc, quod, quas supra aliis praeponendas dicebamus, eae hic inseruntur. Pertinent igitur huc eaedem illae, ut *causales, conditionales, locum, tempus, similitudinem indicantes, concessivae, interrogativae, relativae, explicantes.*

2) non *ubique.* Valent hic eaedem exceptiones, quas supra in digerendis enuntiationibus valere dixi, ut scilicet enuntiatio, quae natura sua h. e. ob priorem sui cogitationem inseri mereatur, tamen non inseratur, si vel nimis longa est prae ea, cui inserenda sit, ut numerus, de quo infra, nimia brevitate membri sequentis offendatur, vel si explicatione longiori in sequentibus persequenda indiget, vel ambiguitatem afferre omninoque aut perspicuitati aut suavitati aut denique gravitati officere potest.

SECT. IIII

Quotuplex sit periodus?

Periodus est vel *simplex* vel *composita.* Haec est vulgaris divisio. Poterat etiam loco compositae dici *duplex*, *triplex* etc. majori fortasse jure et perspicuitate. *Simplex constat una saltem enuntiatione* (interdum pluribus per *et* connexis) *per interjectam aliquam* (interdum duas) *dissecta, at sine consequente. Composita* constat saltem *una* (interdum pluribus per *et* vel *ac.* etc. connexis) *antecedente*, et *una saltem* (interdum pluribus) *consequente enuntiatione;* quae utraque per *unam* saltem *enuntiationem secundariam* dicto supra modo *dissecta esse* debet. Quodsi *consequens enuntiatio* deest, non vocatur composita, sed simplex, licet permultas enuntiationes per *et, cum, tum* etc. conjunctas contineat. Potest enim nonnunquam *simplex* longior esse quam composita: v. c. *quamquam omnes, qui divinas leges migrant, poenam dei exspectare debent, tamen, si eos peccatorum poenitet,*

poenitet, veniam horum consequi possunt: haec erat periodus composita; *quamquam omnes poenam dei exspectare debent* est enuntiatio antecedens, et: *tamen veniam horum consequi possunt* consequens: utraque est dissecta per aliam enuntiationem, prior per hanc: *qui divinas leges migrant;* posterior per hanc: *si eos peccatorum poenitet.* — Sic: *cum te, licet fere indignus fueris, semper amore ac beneficiis, quibuscunque potuerim, adficere studuerim: miror te, quacunque in re possis, me offendere vehementer studere*, est itidem composita ex antecedente: *cum te semper amore ac beneficiis adficere studuerim*, cui insertae sunt duae: una *licet fere indignus fueris*, altera *quibuscunque potuerim:* et ex consequente: *miror te me offendere studere*, cui inserta haec est: *quacunque in re possis.* — At, quando dico: *omnes homines, quicunque sunt, sive divites sive pauperes, summum dei amorem, quo nos quotidie recreat, nostrisque commodis singulis horis consulit, agnoscere omnemque operam dare debent, ut gratum ipsi animum declarent*, est periodus simplex, licet sit paulo longior; quia consequens deest. — Item quando dicerem: *si, quanta est tua audacia, tanta esset tua doctrina, nemo te doctior esset;* non foret periodus composita, licet et antecedentem et consequentem enuntiationem contineat; quia antecedens quidem: *si tanta esset tua doctrina*, per interjectam *quanta* etc. dissecta est, sed consequens: *nemo te doctior esset,* caret ista interjectione. Sed tota haec divisio periodi in simplicem et compositam est sterilis nulliusque fere usus.

SECT. V

Quid prosit periodus?

Periodus tripliciter prodest: *primum* enim adjuvat *perspicuitatem*, quia enuntiationes ex ordine cogitationum inseruntur; nihil vero tam perspicuum est, quam ordo: *deinde gravitatem*, quae perspicuitate adjuvatur,

ac fortasse nil aliud est, quam *summa rei perspicuitas* h. e. ea, quae simul in animum penetrat propter connexionem mentis et animi: *denique suavitatem* maxime, *partim* propter numerum, qui inde egregie adjuvatur, ut adeo non modo Cicero in libris rhetoricis eum cum periodo interdum conjungat vel confundat, sed etiam Isocrates et Gorgias idem fecisse videantur: *partim*, quia lectoris et auditoris animus propter interjectam enuntiationem, quae lectionem et auditionem paulum interrumpit, suspensus tenetur cupideque exspectat, quid tandem secuturum quemve exitum incepta enuntiatio habitura sit. Est in hac re, si ita comparare licet, periodus quodam modo similis carmini epico vel comoediae et tragoediae, in quibus actio primaria non modo actionibus secundariis, cum illa tamen connexis, verum etiam tot repentinis impedimentis interrumpitur, ut exitus non tantum retardetur, sed etiam, qualis exitus futurus sit, dubium relinquatur. Lectoris et spectatoris animus ita adtentus tenetur: et suave est, rem non continuam, sed crebro, at apte, interruptam audire et legere atque ita ejus exitum haud provisum cognoscere. At objiciatur, quomodo per illam interjectam enuntiationem vel plures possit perspicuitas adjuvari, cum potius, quia ordo constructionis discissus est, hoc perspicuitati repugnare videatur. Tironi quidem ita videri potest, qui membra enuntiationis disjecta aegre et anxie colligere solet, quemadmodum Medeae pater membra Absyrti filii sui. At, qui cogitando et legendo paulum adsuetus est, nec in elementis linguae amplius haeret, ei facile est totam orationis compagem, licet, ut videtur, disjectam, at idearum ordine nitentem, statim mente imo vel oculis solis intelligere. Imo facilius ei hoc est, quam aliquid ex regulis constructionis s. syntaxeos grammaticis scriptum intelligere. Ceterum, si una interjecta enuntiatio jam delectat, quanto magis plures? Hinc opera danda, ut mature discamus istas enuntiationes apte inserere.

SECT.

SECT. VI

Exempla periodi e priscis.

Sed, ut tota res clarius fiat, exempla *periodi* (h. e. *circuitus illius)* e priscis subjiciamus:

I) *Enuntiationes causales insertae:*

a) *cum da.* Cic. Rosc. Am. 1 in. *Credo ego vos, judices, mirari, quid sit, cum tot summi oratores hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim* etc. Cic. ad Div. VIIII ep. 2 §. 5 *Quaeres fortasse, cur, cum haec in urbe sint, non absim* etc. Hic inserta sunt priori loco *cum-sedeant*, posteriori *cum-sint*.

b) *quod weil.* Cic. Rosc. Com. 2 *Sed si, quod adversariis nihil credimus, idcirco codicem scribere instituimus.*

c) *ut daß, auf daß, damit.* Cic. Verr. IIII, 19 in. *Homo, ut aliquo modo illum in provinciam revocaret, hanc excogitavit rationem.*

d) *quia.* Cic. Verr. V, 42 *homo — nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus.* Cic. Arch. 9 in. *Ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt.* — Cic. Offic. III, 30 in. *At vero T. Veturius et Sp. Postumius, cum iterum consules essent, quia, cum male pugnatum apud Caudium esset, legionibus nostris sub jugum missis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti sunt his:* etc. Hic enuntiatio primaria: *at vero T. Veturius et Sp. Postumius dediti sunt his,* dissecta est per causalem: *quia pacem cum Samnitibus fecerant,* et haec iterum per duas temporales 1) *cum male* etc. 2) *legionibus nostris — missis.*

e) *quoniam.* Cic. ad Div. III ep. 5 §. 2 *Scribis enim, quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse.* Hic praeter causalem hanc etiam concessiva: *etsi* etc., itemque explicativa: *quae de* etc. interjecta est.

f) *quo damit.* Cic. ad Div. XVI ep. 11 §. 7 *Lentulus, quo majus suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quae essent necessaria, de republica dixit se relaturum.* Hic praeter causalem *quo majus* etc. inserta est temporalis *simul atque* etc.

II) *Enun-*

II) *Enuntiationes conditionales insertae:* v. c.

a) *si.* Cic. Rosc. Am. 1 *quia, si quis istorum dixisset, — si verbum de republica fecisset, — multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur.* Hic duplex conditionalis. — Cic. Manil. 6 *Itaque haec vobis provincia, Quirites, si et belli utilitatem et pacis dignitatem sustinere vultis, non modo a calamitate, sed etiam a metu calamitatis, est defendenda.* Cic. Agr. II, 12 *quod consuli, si legem curiatam non habet, rem militarem adtingere non licet.* Cic. ad Div. XII ep. 17 §. 5 *dicam tuis, ut eum, si velint, describant.*

b) *nisi.* Cic. Rosc. Am. 24 *Haec magnitudo maleficii facit, ut, nisi paene manifestum parricidium proferatur, credibile non sit.*

c) *quoad* i. e. *quantum.* Cic. ad Div. III ep. 2 §. 4 *si eam, quoad ejus facere potueris, quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit* etc.

III) *Enuntiationes locum indicantes insertae:* v. c.

a) *quocunque.* Cic. Manil. 13 *Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat?* Cic. ad Div. VII ep. 5 in. *C. Trebatium cogitabam, quocunque irem, mecum ducere.*

b) *ubi,* et absolute et praeced. substantivo. Cic. ad Div. VII ep. 13 §. 2 *nisi quod, ubi esses, plane nesciebam.* Ibid. ep. 22 §. 2 *tamen id caput, ubi haec controversia est, notavi* etc.

c) *quo in loco.* Caesar B. G. II, 26 *qui cum ex equitum fuga, quo in loco res esset, — cognovissent, nihil sibi reliqui fecerunt.*

d) *unde.* Caes. B. G. IIII, 28 *sed aliae eodem, unde erant profectae, referrentur.*

IIII) *Enuntiationes tempus indicantes insertae:* v. c.

a) *cum als, da.* Cic. Manil. 12 *Idem Cretensibus, cum ad eum — legatos deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit* etc. Cic. Offic. III, 31 *L. Manlio Auli filio, cum dictator fuisset, M. Pomponius tribunus plebis diem dixit.*

b) *cum primum.* Cic. Offic. I, 32 *Nam Herculem Prodicium dicunt, — cum primum pubesceret, — exisse in solitudinem* etc.

c) *post-*

c) *posteaquam.* Cic. Divin. I, 15 *Cujus quidem hoc praeclarissimum est, quod, posteaquam a Caesare tetrarchiae regno pecuniaque mulctatus est, negat se tamen* etc.

d) *ubi.* Liv. VII, 41 — *additumque legi, ne quis, ubi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset.*

e) *simul ac, simul atque.* Cic. Verr. I, 10 *Verres, simul ac tetigit provinciam, statim Messanam literas dedit.* Cic. ad Div. III ep. 9 §. 6 *si ad me, simul atque adeptus eris, — literas mittas.*

f) *donec* i. e. *quamdiu.* Liv. II, 24 prope fin. *Ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret.*

g) *dum* i. e. *quamdiu.* Cic. Phil. II, 36 in. *improbum fecit ea, quae, dum timor abest, a te non discedit audacia.*

h) *prius quam.* Caes. B. G. II, 12 *postridie ejus diei Caesar prius, quam se hostes ex pavore ac fuga recepissent, in fines Suessionum — exercitum duxit.*

i) *quoad bis.* Cic. ad Div. XVI ep. 4 §. 2 *Quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque navigationi neque viae committas.*

k) *quo die.* Cic. ad Div. XII ep. 25 §. 4 *Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum et — fundamenta reip. jeci, eo die providi multum* etc.

V) *Enuntiationes concessivae insertae:*

a) *etsi.* Cic. Manil. 9 *Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, et proeliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum ac desiderio suorum movebatur.* Caes. B. G. VII, 33 in. *Caesar, etsi a bello atque hoste discedere detrimentosum esse existimabat, tamen non ignorans — existimavit.*

b) *tametsi.* Cic. Divin. in Caecil. 3 *Populus Romanus interea, tametsi multis incommodis difficultatibusque adfectus est, tamen nihil aeque — requirit* etc.

c) *quamvis.* Cic. Amic. 26 *Quamquam ista adsentatio, quamvis perniciosa sit, nocere tamen nemini potest* etc.

d) *quamquam.* Cic. Rosc. Am. 20 *Verumtamen, quamquam abest a culpa, suspicione tamen non caret.*

e) *etiamsi.* Cic. Phil. I, 7 in. *peto, ut, etiamsi sequi minus audebitis orationem atque auctoritatem meam, benigne tamen me, ut fecistis adhuc, audiatis.*

f) *ut gesetzt daß.* Cic. Quint. 1 *et ad me ventum est: qui, ut summa haberem cetera, temporis quidem certe vix satis habui* etc. Cic. Divin. II, 33 *Etenim, ut sint auspicia, quae nulla sunt, haec certe — sunt auspicia nullo modo.*

VI) *Enun-*

VI) ***Enuntiationes interrogativae***, non diserte interrogantes, incipientes per ***quis, quid, utrum, an, cur*** etc.

a) ***quid.*** Cic. Phil. I, 7 in. *qui non, quid efficere posset in republica, cogitavit* etc. Cic. ad Div. XI ep. 29 §. 3 *Ex quo, quid sentires, intellexi.* Cic. Senect. 21 in. *Equidem non video, cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam vobis dicere.*

b) ***utrum*** adject. Cic. Verr. IIII, 7 extr. *dixit — neque se illa habuisse venalia, neque ulla conditione, si, utrum vellet, liceret, adduci unquam potuisse, ut venderet.*

c) ***utrum*** adv. seq. ***an.*** Cic. Or. I, 16 *ut — qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum sciant pingere an nesciant, non obscurum est, sic* etc.

d) ***cur.*** Cic. Divin. I, 3 in. *Philosophorum exquisita quaedam argumenta, cur esset vera divinatio, collecta sunt.*

e) ***quare.*** Cic. Invent. II, 10 *ut enim animum alicujus improbare nihil adtinet, cum causa, quare peccaverit, non intercesserit* etc.

f) ***quantum.*** Cic. Amic. 7 *ex quo, quantum boni sit in amicitia, judicari potest.*

g) ***quemadmodum.*** Cic. ad Div. IIII ep. 4 §. 7 *etiam mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus.*

h) ***quam.*** Cic. Verr. IIII, 44 extr. *Nam, quia, quam pulchra essent, intelligebat, idcirco* etc. Cic. Amic. 26 *nihil exploratum habeas ne amare quidem aut amari, cum, id quam vere fiat, ignores.*

i) ***qualis.*** Cic. Agr. II, 3 *Ego, qualem Kalendis Ianuariis acceperim rempublicam, Quirites, intelligo.* Cic. Nat. D. II, 17 in. *Restat, ut, qualis eorum natura sit, consideremus.*

VII) ***Enuntiationes, similitudinis*** et ***comparationis aliquid continentes, insertae:***

a) ***tanquam.*** Cic. Phil. II, 3 extr. *At ego, tanquam mihi cum M. Crasso contentio esset, — de republica graviter querens, de homine nihil dixi: —* et addito ***ita***, v. c. Cic. Verr. IIII, 39 *qui ut primum in illud oppidum venit, statim, tanquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset, tanquam senatus mandasset, populus rom. jussisset, ita continuo, signum ut demolirentur et Messanam deportarent, imperavit.* Addendum erat ***ita*** ob perspicuitatem, quia inserta paulo longiora erant.

b) *quasi.*

b) *quasi.* Cic. ad Div. XI ep. 16 §. 5 *Quamquam enim Lamia summo splendore — usus est magnificentissimo munere aedilicio, tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium.*

c) *sicut.* Cic. Or. 21 *Sed est eloquentiae, sicut reliquarum rerum, fundamentum sapientia.*

VIII) *Enuntiationes relativae* incipientes per *qui, qualis, quantus, quot, quoties, quam, quantopere, ut wie, ubi* etc. inferuntur, quibus respondent incipientes per *is, talis, tantus, tot, toties, tam, tantopere, ita* s. *sic, ibi* etc.

1) *qui quae quod* omnium frequentissime inseritur, it. *quicunque, quisquis,* τῷ *is* s. *hic* modo sequente, modo praecedente, modo plane omisso.

a) *qui* sequente *is* s. *hic.* Cic. Nat. D. I, 42 *ut, quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret.* Cic. Fontej. 8 *Si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere videntur, iis credi non convenit* etc. Cic. ad Div. XI ep. 22 §. 6 *Ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis.* Cic. Or. I, 8 *quamobrem quis hoc non jure miretur, summeque — elaborandum censeat, ut, quo uno homines maxime bestiis praestent, in hoc hominibus ipsis antecellat?* — Huc pertinet formula illa: *quo — eo* s. *hoc; je, desto:* v. c. Cic. Rosc. Am. 24 extr. *quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo magis est, si convincitur, vindicandum:* poterat et dicere *hoc magis.* Cic. Rosc. Com. 11 *Nam, quo quisque est sollertior et ingeniosior, hoc docet iracundius et laboriosius.*

b) *qui* omisso *hic* s. *is.* Cic. Or. I, 16 *ut, qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palaestrae* etc. Sic saepissime ap. Cic. et alios.

c) *qui* praecedente *is* s. *hic.* Cic. Or. III, 9 *diligentissimeque hoc est eis, qui instituunt aliquos atque erudiunt, videndum, quo sua quemque natura maxime ferre videatur.* Cic. Rosc. Am. 24 *Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis — videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari et perterreri Furiarum taedis ardentibus.* Cic. Nat. D. I, 42 *qui ea, quae prodessent hominum vitae, in deorum numero habita esse dixit.*

d) *quicunque, quodcunque, quaecunque, quisquis, quidquid,* pro *omnis qui, omne quod, omnia quae* in primis serviunt periodo struendae: vel sequentibus τοῖς *is, id, ea, hic, hoc,* vel omissis. Cic. Offic. III, 4 extr. *Nobis autem nostra academia magnam licentiam dat, ut, quodcunque*

maxime probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere, pro: *ut omne id, quod* etc. Cic. ad Div. XIII ep. 6 in. *me — tecum egisse, ut, quoscunque tibi ejus* (Cuspii) *necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum.* Ibid. III ep. 2 §. 3 *A te — peto, ut, quibuscunque rebus poteris, — prospicias et consulas rationibus meis.* Sic XII ep. 29 §. 4 et saepius. — Cic. Verr. IIII, 34 *postea, quidquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat aliquanto amplius, quam ferre possent.* Cic. Verr. II, 2 *Itaque ad omnes res Sicilia — semper usi sumus, ut, quidquid ex sese posset efferre, id apud nos non nasci, sed domi nostrae conditum, putaremus.*

2) *qualis* a) seq. *talis.* Cic. Rosc. Am. 4 *Te quoque magnopere, M. Fanni, quaeso, ut, qualem te jam ante populo romano praebuisti, — talem te et nobis et populo romano hoc tempore impertias.* Cic. Offic. II, 12 *Quamquam Socrates hanc viam ad gloriam proximam — dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset.* Ib. c. 13 in. *Sed ut facillime, quales simus, tales esse videamur* etc. b) praecedente *talis.* Cic. Or. I, 19 *Caput enim esse arbitrabatur oratoris, ut et ipsis, apud quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, videretur.* — Sic et *qualiscunque* seq. *talis.* Cic. Legg. III, 14 in. *Nam licet videre, — qualescunque summi civitatis viri fuerint, talem civitatem fuisse.* — Et absolute positum. Cic. ad Attic. XIII ep. 47 non proc. ab in. *turpe est enim nobis, illum, qualiscunque est, hoc primo anno egere.* — It. seq. *tamen.* Liv. XXVIIII, 17 *alterius* (rei gratia), *quod, qualescunque sumus, tamen haec, quae passi sumus, pati non debuimus.*

3) *quantus* a) seq. *tantus.* Cic. Fontej. 14 in. *Quodsi aut, quantam voluntatem habent ad hunc opprimendum, aut, quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum animi aut ad fingendum ingenii, non meliore fortuna — Fontejus fuisset.* Egregia periodus ob numerum notanda; cui similis est haec Cic. Arch. 6 *quare quis tandem me reprehendat, — si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies celebrandos — conceditur temporum, — tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumsero?* Liv. II, 9 in. *Satis libertatem ipsam habere dulcedinis: nisi, quanta vi civitates eam expetant, tanta regna reges defendant. — aequari summa infimis.* Liv. XXVI, 12 i. *Ceterum non, quantum pertinaciae ad premendam obsidione*

Capuam

Capuam Romanis fuit, tantum ad defendendam Hannibali. b) praecedente *tantus.* Cic. Amic. 20 *nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum studiorumque distantia.* Cic. Or. I, 4 *Ac primo quidem totius artis ignari, qui neque exercitationis ullam viam neque aliquod praeceptum artis esse arbitrarentur, tantum, quantum ingenio et cogitatione poterant, consequebantur.* c) omisso *tantus.* Cic. Sext. 13 *mentem — hanc fuisse, ut adflictae et perditae reipublicae, quantum posset, mederetur.* Cic. Or. I, 1 extr. *Sed tamen — obsequar studiis nostris, et, quantum mihi vel fraus inimicorum vel causae amicorum vel res publica tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam.* — Huc pertinet *quantuscunque:* v. c. Cic. ad Div. XV ep. 1 §. 13 *Regis Dejotari et voluntatem et copias, quantaecunque sunt, nostras esse duco.* Cic. Marcell. 2 *Totum hoc, quantumcunque est, quod certe maximum est, totum est, inquam, tuum.*

4) *quot* a) sequ. *tot* vel *totidem,* saepissime: v. c. Cic. Or. III, 9 *quid censetis? — nonne fore, ut, quot oratores, totidem paene reperiantur genera dicendi?* — Sic et *quotcunque, quotquot,* creberrime. b) praecedente *tot.* Cic. ad Attic. IIII ep. 8 med. *Quid enim hoc miserius, quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse?*

5) *quoties* a) seq. *toties.* Cic. Or. II, 31 in. *Neque enim, quoties verbum aliquod est scriptum, toties ejus verbi literae sunt cogitatione conquirendae.* b) praecedente *toties.* Cic. Or. I, 59 *Hoc nos si facere velimus, ante condemnentur ii, quorum causas receperimus, quam toties, quoties perscribitur* (legi volunt *praescribitur*), *Paeanem* (vel *Paeonem*) *aut Munionem citarimus.* Saepe tamen *toties* omitti solet et potest. — Huc pertinet *quotiescunque,* vel sequente vel omisso τῷ *toties:* v. c. Cic. Or. I, 27 *ita non injuria, quotiescunque dicerent, id, quod aliquando posset accidere, ne tum accideret, timere.*

6) *quam* sequ. *tam* saepissime. Cic. Act. I in Verr. 2 *Quodsi, quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo: fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset.* — Saepe etiam praemittitur *tam;* interdum etiam *quam* sine *tam* ponitur, v. c. Cic. Nat. D. II, 17 *Hic, quam volet, Epicurus jocetur;* pro: *quam volet, tam jocetur, mag scherzen, wie er will.* Sic Cic. Verr. II, 42 *et hac actione, quam voletis, multi dicent,* pro; *tam multi dicent, quam multos voletis dicere, so viel, wie ihr wollt:* sic saepius. Huc pertinet Cic.

Divin. I, 32 *Exposui, quam brevissime potui, somnii et furoris oracula* etc. et similia. — Huc pertinere *quam diu*, *quam longe* etc., per se patet: ubi v. c. *tamdiu* vel postponitur vel praeponitur vel etiam omittitur, v. c. Cic. Verr. I, 19 *Deum atque hominum fidem implorabis, circumveniri Verrem, quod accusator nolit tam diu, quam diu liceat, dicere.*

7) *quantopere* a) seq. *tantopere.* Locus e priscis nunc non succurrit: fingam exemplum. *Si homines, quantopere in corpore suo ornando laborant, tantopere mentem animumque ornare studerent: sapientia et virtute nil esset vulgarius.* At tales locos, ubi *quantopere* sic inseratur, reperiri certum esse puto. b) sine *tantopere,* Cic. Tusc. III, 3 extr. *Quamquam de universa philosophia, quantopere expetenda esset et colenda, satis dictum est.*

8) *ut* s. *quemadmodum, sicut,* a) seq. *ita, sic.* Cic. Manil. 5 *Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, id, quod accepistis, tueri et conservare non posse.* Cic. Or. I, 27 *Cujus quidem rei cum causam quaererem, quidnam esset, cur, ut in quoque oratore plurimum esset, ita maxime is pertimesceret: has causas inveniebam* etc. Cic. Or. II, 31 *Sed habere certos locos, qui, ut literae ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam, statim occurrant.* Cic. Amic. 4 extr. *pergratum mihi feceris, — si, quemadmodum soles de ceteris rebus, cum ex te quaeruntur, sic de amicitia disputaris, quid sentias* etc. b) *ut* omisso *ita.* Cic. Catil. I, 7 *Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli.* Solet quoque interdum *ita τῷ ut* praeponi.

9) *ubi* a) seq. *ibi* vel etiam omisso. Cic. ad Div. VI ep. 4 §. 9 *Sed — tempus est hujusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet, et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit.* b) praecedente *ibi.* Cic. ad Div. VI ep. 1 in. *nemoque sit, quin ubivis, quam ibi, ubi est, esse velit.*

VIIII) *Enuntiationes explicativae,* incipientes a *qui quae quod,* apte insertae, i. e. ita, ut statim post subjectum vel rem, quam explicant, positae sint. Cic. Rosc. Am. 18 *sed ut illud intelligatur* (scil. haec profero), *cum apud majores nostros summi viri clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicae sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operae temporisque consumserint, ignosci oportere* cet. Ib. c. 47 *quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est, laudo.* Cic. Or. I, 58 *De me autem ipso, cui uni* tu

tu concedis, ut ſine ulla juris ſcientia tamen cauſis ſatisfacere poſſim, tibi hoc, Craſſe, reſpondeo etc. Recte: ita perſpicuitas poſtulat.

X) Aliae quoque *enuntiationes inſertae* ſunt, v. c. *ut ſit, ut credo, niſi fallor, ut dixi, ut dico* etc. v. c. Cic. Roſc. Am. 7 *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut ſit, inſolens in aliena.* Sic et c. 32 *Verum, ut ſit, multa ſaepe imprudentibus imperatoribus vis belli ac turba molitur.* Cic. ad Div. I ep. 2 §. 9 *Nos in ſenatu, quemadmodum ſpero, dignitatem noſtram, ut poteſt in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus.* Cic. ad Attic. XV ep. 5 extr. *Mihi vero deliberatum eſt, ut nunc quidem eſt, abeſſe ex ea urbe, in qua* etc., i. e. *bey jetzigen Umſtänden.*

XI) *Ut daß* adeo cum ſua enuntiatione interdum, ut inſeri poſſet, praepoſitum legitur ei verbo, a quo tamen regitur: v. c. Cic. ad Attic. XV ep. 5 *mihique, ut abſim, auctor eſt.* Add. exempla ſupra S. 3, 5 laudata: Cic. Verr IIII, 39 *Continuo, ſignum ut demolirentur, imperavit* Cic. Fin. III, 19 *adparet,* (nos) *a natura ipſa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli.* Liv. XXXVIII, 11 *Aetoli tandem, ut conditiones pacis convenirent, effecerunt* — It. poſt *dignus:* v. c. *mortuus eſt vir, qui, ut diutius viveret, digniſſimus erat.* Tanto periodi amore flagrabant priſci. Quos imitari noſtrum eſt.

SECT. VII

De enuntiationibus, quas habemus, apte inſerendis.

Facile ex iſtis exemplis patet *periodi* ſtructura. Quae ut non niſi apta injectione unius alteriusve enuntiationis conſtat, ita tironibus nunc facillimum erit, enuntiationes iſtas cauſales, conditionales etc., inſerere, *ſi quidem hae adſunt.* Exempla ponemus: Inſeritur

1) *Cauſalis,* v. c. Verba haec: *Deus Noacho ſoli pepercit, quia ſolus virtuti ſtudebat,* facile ita mutantur: *Noacho, quia ſolus virtuti ſtudebat, ſoli pepercit Deus,* vel: *Deus Noacho, quia ſolus virt. ſtud., ſoli pep.,* vel: *Deus, quia Noachus ſolus virtuti ſtudebat, propterea huic ſoli pepercit.*

2) *Conditionalis,* v. c. Verba: *Quomodo Deus hominibus parcere poteſt, ſi vitia amant?* facile mutantur: *quomodo*

Deus hominibus, si vitia amant, parcere potest? vel: *quomodo Deus, si homines vitia amant, iis parcere potest?* vel: *quomodo, si homines vitia amant, Deus iis parcere potest?* — Sic verba: *Nemo magnam doctrinam consequi potest, nisi magna industria instructus est*, ita mutantur: *Nemo, nisi magna industria instructus est, magnam doctrinam* etc.

3) *Enuntiatio locum indicans*, v. c. Verba: *quia nescio, ubi sis, quomodo ad te venire possum?* ita mutantur: *quia, ubi sis, nescio, quomodo* etc. — Pro: *audivi, te eo loco nunc esse, quo ego ante tres menses fuerim*, ita dicere licet: *audivi, te, quo loco ego ante tres menses fuerim, eo nunc esse*, vel *te eo loco, quo — fuerim, nunc esse.*

4) *Enuntiatio tempus indicans*, v. c. *Pater nobis multa narrabit, quando s. ubi venerit*, ita mutatur: *Pater, ubi venerit, multa nobis narrabit*, vel: *Multa pater, ubi venerit, nobis narrabit.* — Sic: *Quando homines epulantur, mortem non cogitant*, ita mutatur: *Homines, quando epulantur, mortem non cogitant.* — Sic pro: *Pater valde perterritus est, cum nuntium de morte filii accepisset*, dici potest: *Pater, cum nuntium — accepisset, valde perterritus est.* — Sic pro: *Non possum legere, dum scribo*, dicitur: *Non possum, dum scribo, legere*, vel: *Ego, dum scribo, legere non possum.*

5) *Concessiva*, v. c. pro: *Librum tibi mittere non possem, etiamsi vellem*, dicitur: *librum, etiamsi vellem, mittere non possem.* — Sic pro: *Milites acriter pugnarunt, etsi fessi erant*, dici potest: *Milites, etsi fessi erant, tamen acriter pugnarunt.*

6) *Enuntiatio similitudinem continens*, v. c. pro: *tu me contemnis, tanquam non homo sim*, dicitur: *tu me, tanquam non homo sim, ita contemnis.* Adjicitur *ita* interdum ob perspicuitatem.

7) *Interrogativa*, v. c. *Omnes sciunt, quid sit virtus: at pauci meditantur, qua ratione ea potiantur*, ita mutatur: *omnes, quid sit virtus, sciunt: at, qua ratione potiantur ea, pauci meditantur*, vel, ob numerum, *meditari solent;* vel, si voles periodum compositam efficere, ita dices: *etsi omnes, quid sit virtus, sciunt, tamen, qua ratione* etc. — Sic pro: *Quereris quotidie, nec tamen dicis, cur queraris*, dici potest: *quereris quotidie, nec tamen, cur queraris, dicis*, vel, ob suavitatem, *cur querare* etc.

8) *Relativae*, incipientes a *qui, qualis, quantus, quot* etc., v. c. pro: *Non possum eos odisse, qui me amant*, dicitur: *non possum eos, qui me amant, odisse*, vel: *non possum, qui me amant, eos odisse.* — Sic pro: *rogavit, ut ea omnia curarem,*

rem, quae opus essent, dicitur: *rogavit, ut ea omnia, quae opus essent, curarem,* vel: *ut, quae opus essent, ea omnia curarem,* vel brevius: *ut, quaecunque opus essent, ea curarem.* Tò *ea* omitti quoque poterat; licebat et dici: *ut, quidquid opus esset, id curarem.* — Sic pro: *persuadeas tibi, me omnia facturum, quae jusseris,* dicitur: *me, quidquid* f. *quaecunque jusseris, facturum.* — Sic pro: *Credas, me omnibus favere, qui te ament* vel *quos tu ames,* ita dicitur: *Credas, me, quicunque te ament* vel *quoscunque tu ames, iis favere.* — Pro: *Erras, quando dicis, te patri tot beneficia tribuisse, quot ab eo acceperis,* ita dicitur: *Erras, quando dicis, te, quot beneficia a patre acceperis, tot ei tribuisse:* ubi etiam fine periodi usu dicere licet: *Erras, quando dicis, quot beneficia a patre acceperis, tot ei te tribuisse.* — Sic pro: *Nemo potest tantum reddere parentibus, quantum ab iis accepit,* dici potest: *Nemo, quantum a parentibus accepit, tantum iis reddere potest,* vel: *nemo tantum, quantum a parentibus* etc. — Sic pro: *Tu te talem praesta, qualem te olim praestitisti,* dicicitur: *Tu, qualem te olim praestitisti, talem te nunc praesta.*

Haec de inserenda una enuntiatione. Eadem ratione utendum, si duas pluresve inserere velis. Ordo idearum semper regula esse et ob oculos versari debet.

V. c. Verba: *Rogasti me, ut librum a Titio nuper editum mitterem, simul ac possem, quia eum legere velles: statim ergo fratri meo scripsi, ut illum tibi mitteret, cum primum fieri posset: frater enim eum legendum a me accepit.* Haec verba, quae et aliter concipi poterant, ita mutari periodice queunt: *Cum me rogasses, ut librum a Titio nuper editum, quia legere velles, simul ac possem, mitterem: fratri meo, qui illum legendum a me accepit, statim scripsi, ut, cum primum fieri posset, tibi mitteret.* — Sic pro: *Etsi homo non omnia, quae vult, discere potest, quia est homo, tamen permulta saltem discere potest, quae sibi prosint, si quidem justam industriam adhibet,* ita dici potest: *Etsi homo, quia homo est, non, quaecunque vult, discere potest, tamen permulta saltem, quae sibi prosint, si quidem justam industriam adhibet, discere potest.* Ad evitandam repetitionem τȣ̃ *potest* possis etiam *licet* adhibere, v. c. *etsi homini — non licet discere, tamen — potest:* vel *etsi homo — potest, tamen ei — discere licet.* Sic suavior erit oratio.

SECT. VIII

De inveniendis enuntiationibus ad inserendum aptis.

At longe difficilior est *periodi structura,* si enuntiationes inserendas non habes, sed ipsas antea invenire cogeris. Id quod saepissime, imo plerumque, accidit. Hinc saepe fit, ut, qui de periodo loqui bene sciant et ipsas in priscis agnoscant, tamen periodice scribere non satis queant. Aliud est scire, aliud est facere. Triplicem viam hic ad inveniendas aptas enuntiationes monstrabo, quia nusquam, quod sciam, hac de re traditum est. Plures tamen fortasse vias aperiri posse haud negaverim.

I) Primum meditandum est, an in ea enuntiatione, quam dissecare cupis, desit notio *causae, conditionis, temporis, loci, restrictionis* etc. Singulae hae notiones exprimi possunt per singulas enuntiationes: sic habes enuntiationes inserendas. V. c.

a) Dicis vel dixisti: *Noacho Deus pepercit.* Hic multa quaeri possunt, v. c. *Cur? quando? ubi?* etc.: multa ergo addi queunt, v. c. *quia Deum coluit;* it. tempus, *cum ceteros homines perire jussisset,* et alia. En igitur periodum: *Deus, cum ceteros homines perire jussisset, pepercit Noacho,* vel: *Deus Noacho, quia ipsum colebat, pepercit.* Utraque nunc conjungi possit: *Deus, cum ceteros homines perire jussisset, Noacho, quia ipsum colebat, pepercit.* At deest priori enuntiationi causa: hanc igitur addas et dicas: *Cum Deus omnes homines, quia sceleribus flagitiisque dediti erant, perire jussisset, Noacho, qui ipsum colebat, pepercit,* vel, ob numerum, *parcendum putavit.* Possis et varia adhuc addere, v. c. qua ratione perierint illi, cur Deus hac poena usus sit ac punire soleat; atque ita, si lubet, dicere: *Deus, cum, justitiae suae memor, omnes homines, Noachi aetate viventes, quia sceleribus flagitiisque dediti erant, aquae vi immissa perire simul jussisset, Noacho soli, quia ipsum colebat, benignitatis suae memor modo mirabili parcendum putavit.* Possis et plura addere et alio modo variare. — En aliud exemplum! Quando dico: *Alexan-*

Alexander potitus est regno Persarum, meditanti mihi, quid inseri possit, multa in mentem veniunt, v. c. notio temporis: *Alexander, postquam Darium tribus praeliis vicerat, regno Persarum potitus est.* Possis multa praeterea inserere de Alexandro, de Dario, de regno Persarum, v. c. *Alexander, summa gloriae cupiditate incitante, e Macedonia ad Persas suo imperio subjiciendos egressus, hoc adsecutus est, ut, postquam Darium, qui illius fortitudini resistere nullo modo poterat, tribus praeliis vicerat, regno Persarum potiretur.*

b) Etiam *concessiva* enuntiatio facile reperitur, v. c. Quando dico: *Industria sine ingenio parum prodest*, venit mihi in mentem: *etsi per se laudanda est.* Fit ergo periodus: *Industria, licet per se valde laudanda sit, tamen sine ingenio parum proficit.* Etiam facile conditionalis inseritur: *Industria, si caret ingenio, parum prodest*, vel sic: *Industria, licet per se sit laudanda, tamen, si ingenio caret* s. *non adjuvatur, parum prodest.* — Omninoque conditio saepe addi debet, si subtiliter loqui cupis, v. c. Si cui dico, *me ad ipsum venturum:* deest conditio, *si fieri possit, si domi sit* etc. Hinc fit statim periodus: *Cras, si otium mihi sit* vel *si domi sis, ad te veniam* etc.

c) *Explicativa* incipiens a *qui* facile reperitur, v. c. pro: *Alexander vicit Darium*, possum dicere: *Alexander, qui Magnus est adpellatus, Darium* etc. — Sic, quando dico: *dicam tibi omnia*, deest explicatio s. definitio, scilicet: *quae sciam, audiverim, legerim* etc. Nam omnia omnino amico dicere non possum. Ergo dico: *Ego, quaecunque scio, tibi dicam*, vel: *Scito, me, quaecunque* s. *quidquid sciam, tibi dicturum.*

II) Deinde curandum est saepe, ut enuntiatio dissecando per *accus.* cum *infinit.* vel per *ut* cum conjunctivo efferatur; ubi per se patet, verbum, quod istum *accus.* cum *infinit.* vel istud *ut* cum conjunct. regat, praecedere debere, atque ita inveniendum esse.

V. c. *Accipies, quae petiisti*, nunquam potest per se periodice efferri. At dicas ita: *Confirmo, te, quae petieris, accepturum.* — Sic verba: *scribe, si potes*, non possunt periodice dici. At sic: *Rogo te, ut, si fieri possit, scribas.* — Saepe quoque praefigi potest *fit, accidit, contingit* etc., v. c. *Accidit, ut, cum in lectulo jacerem, audirem* etc.,

pro: *cum in lectulo jacebam, audiebam.* Sed hoc pertinet ad copiam dicendi, de qua infra separatim agetur.

III) Denique commutandis vocabulis cum vocabulis, salvo tamen sensu, facile oritur enuntiatio inferenda. Exempla dabimus:

1) *nam, enim,* mutari potest in *quia, quoniam, cum* etc. Sic exsistit enuntiatio causalis, v. c. *Cicero ab omnibus legi meretur: est enim praeclarus scriptor,* pro hac posteriore enuntiatione dic: *quia est praeclarus scriptor.* Nunc habes periodum: *Cicero, quia est praeclarus scriptor, legi* etc., vel: *Cicero, cum sit praeclarus* etc.

2) pro adjectivo vel participio ponas interdum *qui.* Sic habebis enuntiationem explicativam, v. c. pro: *Omnes bonos libros legi,* dicas: *omnes libros, qui boni sunt, legi;* pro: *scito, me omnes tuos libros vidisse,* dicas: *scito, me, quidquid librorum* s. *quoscunque libros habes, vidisse.* Sic pro: *Rem diu exspectatam accepi,* dicas: *Rem, quam diu exspectaram, tandem accepi,* vel: *Rem, postquam diu* etc. — Hinc vides, qui participia nimis ament, eos in struendis periodis non nimis felices esse.

3) *quidem zwar* mutetur in *etsi, tametsi, quamquam, licet.* Ita habes enuntiationem concessivam, v. c. Verba: *Deus quidem est benignissimus; attamen etiam justissimus esse solet,* ita efferas: *Deus, licet sit benignissimus, tamen etiam solet esse justissimus.* Sic habes periodum. — Interdum deest *quidem,* at potest cogitari, v. c. *Amo te valde, nec tamen tibi ubivis gratificari possum.* Prius dictum est pro: *Amo quidem* etc. Ergo dicas: *Non possum, licet te amem, tibi ubivis gratificari,* vel: *Non tibi, etsi te valde amo, ubivis gratificari possum.*

4) particula *et* interdum in particulas temporis mutari potest, v. c. pro: *Multi mentiuntur, et hoc sibi honori ducunt,* dicere licet: *Multi, cum mentiuntur, hoc sibi honori ducunt.*

5) *propter* s. *ob* mutetur in particulam causalem *quia, cum* etc., v. c. pro: *Fratrem tuum ob ejus magnam doctrinam omnes colunt,* dixeris: *Fratrem tuum, quia est magna doctrina ornatus, omnes colunt.* Sic pro: *plures libros ob inopiam pecuniae emere non poteram* dicas: *plures libros, quia pecunia deficiebat* s. *carebam, emere non poteram.* — Saepe etiam talem mutationem ipsa necessitas postulat, si v. c. substantivum non usitatum vel rarius est, v. c. vernaculum: *Der*

Bruder

Bruder wird ſeines fleiſsigen Lernens wegen ſehr gelobt, verti debet: *Frater, quia adſidue diſcit, propterea valde laudatur:* nam a *diſcere* non habemus ſubſtantivum reſpondens illi vernaculo.

6) particula *in* ſaepe in *etſi*, *quamquam*, *quando*, *cum wann*, *da* mutanda, v. c. pro: *Sapiens in ſumma paupertate felix ſibi videtur*, dicas: *Sapiens, licet in ſumma paupertate verſetur, tamen ſibi felix videtur.* — Sic pro: *In malis non debemus ſtatim animum abjicere*, dici poteſt: *Non debemus, etſi malis premimur, tamen ſtatim* etc., vel ſic: *Non debemus, quando malis premimur, ſtatim* etc. — Sic pro: *Socrates in fine vitae praeclare locutus eſt*, ita dicere licet: *Socrates, cum finis vitae inſtabat, praeclare locutus eſt.*

7) *poſt* in *poſtquam*, *cum* etc., v. c. pro: *Roma credebat, ſe poſt Caeſaris caedem fore liberam*, dicas: *Roma credebat, ſe, poſtquam* ſ. *cum Caeſar interfectus eſſet, liberam fore.*

8) *per* interdum abit in *quia*, *etſi*, *licet* etc., v. c. pro: *per pecuniam homo non ſemper fit felix*, dicas: *homo, quia pecuniam habet, propterea non ſemper fit felix*, vel: *homo, licet pecunia abundet, tamen propterea non ſemper fit felix.*

9) *inter* nonnunquam in *dum*, v. c. pro: *Cajus inter coenam mortuus eſt*, dicas: *Cajus, dum coenabat, mortuus eſt.*

10) *ſine* ſaepe poteſt in *qui*, *ſi*, *niſi* mutari, v. c. pro: *certum eſt, hominem ſine ingenio parum diſcere poſſe*, dicere licet: *certum eſt, hominem, qui* ſ. *ſi ingenio careat, parum* etc. — Sic pro: *literae ſacrae dicunt, neminem ſine virtute poſſe deo placere*, ita dicas: *literae ſacrae dicunt, neminem, ſi virtute careat* ſ. *niſi virtute inſtructus ſit, poſſe deo placere.*

11) *praeter* interdum in *ſi excipis*, v. c. pro: *omnes homines praeter Adamum uſi ſunt parentibus*, dicere licet: *omnes homines, ſi Adamum excipis* ſ. *ſi ab Adamo diſceſſeris, parentibus uſi ſunt.*

12) *valde* in *tantum quantum*, *tantopere quantopere*, v. c. pro: *ſcio me a te valde amari*, dici poteſt: *ſcio me, quantum* ſ. *quantopere vix filius a patre* vel *pater a filio amari ſoleat, tantum* ſ. *tantopere a te amari.* Pertinet hoc ad copiam, ut ſequens:

13) *magnus*, *maximus* in *tantus*, *quantus*, v. c. pro: *Cicero eloquentia ſua effecit, ut maxima dignitate frueretur*, dici poſſit: *Cicero — effecit, ut, quantam dignitatem pauci conſequantur, tanta frueretur*, vel: *ut, quantam dignitatem pauci conſecuti unquam eſſent, tantam conſequeretur.* — Sic pro: *Cicero efficere oratione Maniliana ſtuduit, ut Pompejus pro maximo viro haberetur*, dicere poſſis: *Cicero efficere —*

studuit, ut, quantus vix mortalis unquam fuisset, pro tanto Pompejus haberetur s. *tantum Pompejum esse Romani sibi persuaderent.*

14) *locus*, v. c. *domus, urbs* etc., mutetur interdum in particulam loci, v. c. pro: *miror, te nescire meam domum,* dicas: *miror, te. ubi ego habitem, nescire.* — Sic pro: *scripsisti, te patriam Caji nosse,* dici potest: *scripsisti, te, ubi* s. *in qua urbe Cajus natus sit, scire.*

15) *tempus* in particulam temporis atque ita in enuntiationem temporalem mutari potest, v. c. pro: *multi nesciunt tempus rei,* rectius h. e. magis perspicue dicitur: *multi, quando* s. *quo tempore res acta sit, nesciunt.* — Sic pro: *nos horam mortis nescimus,* dicas: *nos, qua hora morituri simus, nescimus* (*ignoramus*).

16) *omnis, omnia* saepe per *quisquis, quidquid, quicunque, quodcunque, quaecunque* circumscribi potest, v. c. pro: *constat, omnem nostram scientiam esse parvam,* dicas: *quis dubitat, quin, quidquid sciamus, id parvum sit?* — Sic pro: *Audio, ignem tibi omnes tuos libros eripuisse,* dicere licet: *Audio, ignem tibi, quidquid librorum* s. *quoscunque libros habueris, eripuisse,* vel: *ignem, quidquid librorum habueris, tibi eripuisse.*

17) *causa* saepe mutari potest in *cur, unde,* etc. v. c. pro: *Multi dubitant; at dubitationis causam non adferunt,* dicas: *Multi dubitant: at, cur* (s. *quare* etc.) *dubitent, non addunt.* — Sic: *tonitrua audis, sed eorum causas nescis,* dicere licet: *tonitrua audis, sed, unde oriantur, nescis.*

18) saepe *res* in *quid* mutari potest, v. c. pro: *Tu rem non audivisti,* dicas: *Tu, quid factum sit, non audivisti.*

19) *modus, ratio,* mutetur interdum in *quomodo, qua ratione,* v. c. pro: *rem scio, sed modum ejus nescio,* ita dicatur: *quid factum sit, scio, sed, quomodo* s. *qua ratione factum sit, nescio.* — Sic pro: *qui rationem institutionis non intelligit, is non debet pueros instituere,* ita dicas: *qui, qua ratione* s. *quomodo pueri instituendi sint, non intelligit, is non debet* etc.

20) periphrases, de quibus infra dicetur, in universum hic valde prosunt, v. c. *ii, qui nos genuere,* i. e. *parentes.* — Sic pro: *scelus immanissimum est, hominem suos parentes occidere posse,* dici potest: *Immanissimum scelus est, hominem, a quibus genitus est, eos occidere posse,* s. *hominem eos, a quibus vitam accepit, posse vita privare.*

SECT.

SECT. VIIII

Cautiones aliquot de usu periodi.

Cum ista periodi structura nihil pulchrius sit, nihilque magis artem bene latine scribendi indicet, ut apte ponatur, omninoque ejus usus melius perspiciatur, aliquot admonitiones cautionesque addendae sunt:

1) Omnis interjecta enuntiatio aptam habeat sententiam necesse est. Quod nisi est, potius abstineamus periodis, quam nugas scribamus. Nugari enim est verba sine sententia ponere. Imo ista enuntiatio talis esse debet, ut quisque lector credere cogatur, illam necessario ponendam fuisse, neque omnino abesse potuisse.

2) Periodo ubique uti non debemus. Ineptum id foret, et lectorem auditoremque defatigaret, eique taedium crearet. Variatione, ut in omnibus rebus, ita hic quoque opus est. Hinc etiam per *incisa* s. *commata* et *membra* s. *cola* scribendum et dicendum est, quod *incisim membratimque dicere et scribere* adpellatur: et utraque periodis admiscenda sunt. *Commata* et *cola* sunt enuntiationes nulla alia enuntiatione dissectae: illa sunt breviora, haec longiora. E Rhetorum praeceptis *commata* intra octo syllabas comprehenduntur, h. e. usque ad octo syllabas procurrunt: *cola* ad septendecim, h. e. possunt VIIII, X, XI — XVII syllabis constare. Sunt haec magis subtilia, quam utilia. Quis enim orator animo incitato loquens vel etiam scribens ubique syllabas numeret? Attamen exempla pauca adferam e Cicerone Orat. 66 et 67, ubi ipse haec vocat *incisa* s. *commata*: *Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas:* — et *membra* s. *cola* haec: *Incurristi amens in columnas: in alienos insanus insanisti.* — Satis est nobis scire, debere nos modo *periodo* modo *membris incisisque* uti. Amant enim alterna Camenae.

3) Pe-

3) Periodi non debent nimis longae fieri h. e. non nimis multae enuntiationes, eaeque longiores, inserendae sunt. Nam fatigant lectorem, eique taedium creant. et obscuritatis aliquid secum plerumque habent. Periodi longiores a Rhetoribus priscis vocantur πνεύματα i. e. *spiritus* et τάσεις h. e. *extensiones*: πνεύματα, si, quamquam longae sunt, tamen uno spiritu pronuntiari possunt; τάσεις, si uno spiritu a nemine, licet robustissimo, pronuntiari queunt. Hae igitur vitandae, saltem in dicendo; in scribendo ignosci possunt, si quidem perspicuae satis sunt. Nam lectoris oculus plura comprehendere valet, quam auris auditoris. Hinc longissimae periodi, quas τάσεις vocare possis, in Caesare et Livio, quamquam et in Cicerone ipso, licet oratore, et in ipsius orationibus, inveniuntur.

4) *Enuntiatio inserenda* debet esse brevior ea, cui inseritur, vel saltem videre debemus, ut verba posteriora disséctae enuntiationis ne nimis pauca sint prae interjecta enuntiatione. Hoc postulat praeter perspicuitatem, quae ita offenditur, *numerus oratorius*, qui enuntiationum s. membrorum aequalitatem, quantum fieri potest, requirit. At difficile est illud ubique observare, nec Cicero ipse ubique observavit. At hoc saltem cavendum est, ne enuntiatio dissecta, praesertim si inserta enuntiatio paulo longior fuit, duobus, nedum uno vocabulo, praesertim breviori, terminetur. V. c. *patrem, etsi me nullis adficere solet beneficiis, amo.* Hoc injucundum est: saltem adjiciendum *tamen* et sic dicendum: *patrem, etsi me nullis adficere solet beneficiis, tamen amo*, vel: *tamen amare non dubito.* Multo minus ita dixeris: *patrem, etsi me nullis beneficiis adfecit, sed, quibuscunque rebus potest, mihi aegre facere studet, amo.* Vocabulum *amo* sic solitarium esse non decet. — Notandum: si aequalitas membrorum observari non potest, melius est, verba enuntiationis dissectae posteriora h. e. ea, quae post illam dissectionem ponuntur, longiora

giora esse, quam enuntiationem interjectam: v. c. *patrem, etsi me non amat, tamen, ut filium ingenuum decet, omni pietate observantiaque amplecti soleo.* Videndum vero simul, ne nimio hujus aequalitatis studio materiam, quam tractamus, ipsam debilitemus et enervemus.

5) In compositis periodis videndum est, quantum fieri potest, ut consequens enuntiatio vel eandem, vel, quia illud non facile fieri ubique possit, paulo majorem, vel saltem non multo minorem longitudinem habeat, quam antecedens habuerat. V. c. Cic. Divin. in Caecil. 1 in. *Si quis vestrum, judices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in caussis judiciisque publicis ita sum versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere: is, si mei consilii caussam rationemque cognoverit, una et id, quod facio, probabit, et in hac caussa profecto neminem praeponendum esse mihi actorem putabit.* Cic. Fontej. 14 in. *Quodsi aut quantam voluntatem habent ad hunc opprimendum aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum animi aut ad fingendum ingenii: non meliore fortuna ad probra non audienda Fontejus, quam illi, de quibus antea commemoravi, fuisset.* Cic. Agr. II, 36 extr. *Quemadmodum, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt: sic, si quid deliquero, nullae sunt imagines, quae me a vobis deprecentur.* Cic. Catil. I, 13 *Ut saepe homines aegri morbo gravi, cum aestu febris jactantur, si aquam gelidam biberint, primo relevari videntur, deinde multo gravius vehementiusque adflictantur: sic hic morbus, qui est in republica, relevatus istius poena vehementius reliquis vivis ingravescet.* Cic. ad Div. III ep. 8 in. *Etsi, quantum ex tuis literis intelligere potui, videbam, te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato jam levissimo sermone hominum provincialium: tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses,*

fiſſes, faciendum mihi putavi, ut tuis literis brevi reſponderem. In iſtis exemplis brevior erat conſequens antecedente. — Contra paulo longior eſt conſequens antecedente in hoc Cic. Agr. II, 37 poſt med. *Nam, ſi ii, qui propter deſidiam in otio vivunt, tamen in ſua turpi inertia capiunt voluptatem: ſub ipſo otio, quo vos fortunam regitis, ſi hunc ſtatum, quem habetis, eſſe meliorem non ignoratis, non ut quaeſitum, ſed vita partum otium tenueritis.* Vel ex his exemplis patet, raro utramque enuntiationem poſſe plane aequalem ſibi reddi. Caveamus itaque tantum, ne antecedentem longiſſimam conſequens nimis brevis ſequatur, v. c. vix ita dixerim: *cum pater meus, qui te incredibili amore complecti ſolet, ſaepiſſime mihi mandaſſet, ut, quibuscunque rebus poſſem, te adjuvarem, nihilque omnino, quod tua intereſſe putarem, omitterem: ego, quae mandavit, faciam.* Equidem ita non dixerim: attamen cuilibet inaequalitatem talem facile condonarem, dummodo periodus ipſa egregiis ſententiis ornata eſſet, atque ita illam compenſaret. Nihil enim tam pulchrum eſt, quam bene cogitare: et gravis ſuperſtitio eſt, omnia in iſta periodorum concinnitate, nihil in ſententiis, ponere.

6) Periodus et ſimplex et compoſita non ſolum in Orationibus, quamquam hic potiſſimum, ſed etiam alibi adhiberi poteſt, v. c. in epiſtolis, in hiſtoria ſcribenda cet. Cicero quidem in epiſtolis, in libris rhetoricis et philoſophicis, Caeſar et Livius ſaepiſſime adhibuere, ut exempla ſupra ex iſtis libris petita docere poſſunt.

7) Dividunt etiam vulgo *periodos* in *bimembres, trimembres, quadrimembres*, prout vel duabus vel tribus vel quatuor interjectis enuntiationibus conſtant; et *quadrimembres* perfectiſſimas eſſe dicunt. At totum hoc parvae eſt utilitatis: quia ſe quisque ad materiam, quam tractat, accommodare debet ac videre, quid et quantum dici interjicique poſſit, quid non. Imo talia praecepta

cepta tirones inducere et efficere possunt, ut plus studii in verborum fuco, quam in rerum veritate, plus in speciose dicendo, quam in apte cogitando, ponant. Hoc teneamus tantum, suavissimum esse, si, quot enuntiationes antecedenti, totidem consequenti enuntiationi insertae fuerint; hincque nobis operam dandam esse, ut, si fieri possit h. e. si contextus materiaeque ratio ferat, istud observemus. Ex. c. *Si, quantum regibus confidere solemus, tantum fiduciae in Deo poneremus: haud dubie, quo gravius nos mala premerent, eo minus desperandum putaremus.* Hic una est in antecedente, una in consequente. Hac in re peccavit Cicero Caecin. 1 in. *Si, quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret: non minus nunc in causa cederet A. Caecina Sex. Aebutii impudentiae, quam tum in vi facienda cessit audaciae.* Hic enim antecedenti quidem inserta est enuntiatio, non item consequenti, ut propterea ista periodus ne pro composita quidem haberi possit. At docet simul hoc Ciceronis exemplum, magis materiae quam artificii illius periodici rationem habendam esse.

CAP. VI

DE NUMERIS ORATORIIS S. NUMERO ORATORIO

SECT. I

Quid sint numeri oratorii? (numerus?)

Cum periodo egregie cohaerent *numeri oratorii* (s. *numerus oratorius*, quamquam prius accuratius), quia hi magnam partem per illius aptam conformationem exsistunt. De his igitur numeris, quibus Cicero vim quandam incredibilem et paene immensam tribuit, dicen-

dicendum est. At si, quid sint, quaeris, magna difficultas reperitur eos definiendi: hinc nonnulli dicunt, eos magis sentiri quam explicari posse: alii definiunt per *harmoniam* s. *concentum:* alii per *conformationem quandam orationis aures ipso sono delectantem.* Nimis generaliter et minus subtiliter. Nam sic, quidquid verborum e numeris musicis caneretur, foret numerus oratorius; quod tamen non est. Cicero ipse numeros oratorios s. numerum orationis (ut loquitur Orat. 60) non explicat in Oratore, sed ibi loquitur de iis tam varie et inconstanter, ut, quid proprie ubique velit, vel maxime adtentus non conjiciat: id quod argumento est, saepe hominem aliquid praeclare scire et usurpare, nec tamen accurate explicare, posse. Videamus, an accurate distincteque explicari possint. *Numeri oratorii* conveniunt cum *numeris poeticis* h. e. pedibus, ut Cicero ipse ait, et cum *numeris musicis.* Quid vero sunt *numeri poetici, musici?* Quid aliud, quam certae ac demensae unius Totius partes sibique invicem quodam modo aequales? In re musica *numeri* sunt *partes carminis demensae sibique aequales*, quarum mensura indicatur pede, manu, signaturque vulgo lineola perpendiculari et quae vocantur a nobis vulgo *Tacte:* hae partes omnes sibi sunt aequales *tempore.* Sic *numeri poetici* s. pedes sunt *demensae unius versus partes* (s. *membra)* eaeque tempore sibi aequales: v. c. spondeus aequat dactylum, quia duae breves syllabae uni longae aequales sunt h. e. tantum temporis postulant, quantum una longa desiderat. Eadem ratio est *numerorum oratoriorum:* sic enim haud dubie locuti sunt primis temporibus, utentes plurali, non singulari: hi igitur *numeri oratorii* sunt *partes* (s. *membra) aequales* unius sententiae majoris vel minoris, v. c. absolutae sententiae intra duas interpunctiones maximas inclusae. Postea etiam in singulari dicere coeperunt *numerum oratorium:* hinc orta est difficultas definiendi. At potest in singulari etiam definiri, ut *nume-*

rus

rus ſit *certa* et *aequalis menſura* ſ. *proportio membrorum* (ſ. *partium*) h. e. *verborum*, *ſententiarum et enuntiationum earum, quae ad ſe invicem referuntur*, *atque ita unum Totum conſtituunt*; de his enim tantum ſermo eſt, non de omnibus vocabulis et enuntiationibus. Facilius haec tota res, puto, intelligatur, noſtraque explicatio facilius probetur, ſi ponimus, quod ponere poſſumus, *numerum* proprie ſignificare, ut *omnem partem*, ita in primis *partem certam* ac *demenſam rei cujusque* et ceteris partibus parem: hinc per ſe patet, *numeros muſicos*, *poeticos*, *oratorios*, *militares*, it. *palaeſtricos*, *ſaltatorios*, eſſe *certas* unius Totius *demenſas ſibique aequales partes*: v. c. Ovid. *carmen numeros veniebat ad aptos* i. e. *partes ſuas* ſ. *pedes*. Sic *cohortes* dicuntur *numeri*, quia ſunt certae demenſaeque ac ſibi aequales partes legionis. *Numerus* pro *parte* qualibet occurrit Ovid. Met. VII, 126 de infante latente in utero, *utque hominis ſpeciem materna ſumit in alvo perque ſuos intus numeros componitur infans* i. e. *partes*: ut adeo in numeris muſicis, poeticis, oratoriis, palaeſtricis etc. ne translatione quidem opus ſit, quia ubique proprie ſumere licet. *Numerum* autem proprie ſignificare *partem*, non mirum videri debet. Quid enim priſci numerabant prima aetate praeter partes unius Totius? v. c. *agnos* etc.: nam hi ſunt *partes ſui Totius* i. e. gregis etc. Et fortaſſe vernaculum *Zahl, zählen*, cum vocabulo *Theil* eſt ejusdem originis: ſic Graecis *νόμοι* dicuntur *numeri muſici*, haud dubie a *νέμω partior*, *facere partes rei*. Quidquid eſt, ſive *numeros oratorios*, ſive etiam, ob dicendi uſum, *numerum oratorium* dicere lubet: recte licet nobis, ut illos per *partes aequales*, ita hunc per *aequalitatem membrorum* ſ. *partium*, h. e. enuntiationum inter ſe arcte connexarum proportionem explicare. Hinc vero etiam patet, *numerum* non eſſe ipſam harmoniam ſ. ſuavitatem ſoni, *Wohlklang*, ſed cauſam tantum hujus harmoniae ſ. ſuavitatis: quemadmodum carmen, e regulis muſicis apte

compositum, non est ipsa suavitas, sed suavitatem adfert, estque ejus causa.

SECT. II

Utilitas et origo numerorum orat. (numeri).

Numeri hi utiles sunt primum propter *suavitatem:* nam omnis continuatio ordinis cujusdam, omnis proportio s. demensa aequalitas, placet; deinde vero etiam in primis ob *perspicuitatem;* et tandem ob *gravitatem.* Res enim ita magis oculis exponuntur et subjiciuntur animoque sentiuntur. Inventores numerorum horum (s. numeri) putantur Thrasymachus et Gorgias Leontinus: post perfecisse dicitur Isocrates, Gorgiae discipulus; v. Cic. Orat. 52: quo loco Cicero ita loquitur, ut periodos ad numerum illum quoque pertinere credat. Recte. Nam periodus bene structa est numerus vel potius constat numeris. Cf. supra.

SECT. III

Quotuplex sit iste numerus?

Numerus i. e. aequalitas seu proportio istarum enuntiationum inter se arcte connexarum atque ita unum Totum constituentium est triplex, ad summum quadruplex. Nam a) enuntiationes istae sibi interdum, h. e. ubi contextus fert, aequales debent esse in certis verbis sibi invicem eodem modo respondentibus: b) posterior pars enuntiationis dissectae debet aequalis esse enuntiationi insertae: c) verborum compages, quae totam sententiam claudit proximeque antecedit distinctioni maximae, sive illa sit pars dissectae enuntiationis sive enuntiatio tota, debet vel praecedenti aequalis vel saltem non nimis prae illa brevis esse. Huc accedit d) compositio vocabulorum ad numeros poeticos e mente Ciceronis instituenda, quae tamen hodie parum prodesse potest. Haec singula illustrabimus:

I) Enun-

I) Enuntiationes arcte conjunctae, in primis sibi oppositae, debent, ubi fieri licet, in certis partibus h. e. vocabulis sibi aequales esse seu respondere: ita, ut totidem vocabula ejusdem generis respondeant praecedentibus. Exempla dabimus:

1) ***unum vocabulum uni vocabulo*** ejusdem generis, (h. e. nomen nomini, participium participio, adverbium adverbio) si fieri potest ***respondet***, h. e. una enuntiatio alteri opponitur ita, ut in utraque unius vocabuli maxime habeatur ratio. V. c. Cic. Mil. 4. ***Est haec non scripta sed nata lex: — ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti, sumus.*** Hic singula vocabula singulis vocabulis ter opponuntur, eaque unius generis, h. e. participium participio: ***scripta*** et ***nata; docti*** et ***facti; instituti*** et ***imbuti.*** Quodsi Cicero dixisset: ***est haec non a majoribus nostris scripta sed nata lex***, peccasset, quia membrum hoc: ***sed nata lex***, longe brevius fuisset; at sic dicere poterat: ***est haec lex non a majoribus scripta, sed a natura tradita:*** ita membra aequalia fuissent. At ita dicere noluit, quia statim deinde dixit: ***sed e natura hausimus.*** Talem membrorum aequalium compositionem Cicero Or. 49 ***concinnitatem*** adpellat, ubi ista verba e Miloniana ipse exempli causa adfert. Nec tamen negandum, ***τὸ imbuti*** i. e. a teneris ***adsuefacti*** fortasse parum vel nihil differre ab ***instituti*** et ***docti***, ut adeo tota ista concinna commutatio, si aurium oblectationem excipis, vitium tavtologiae sustinere videatur. — Sic Catil. I, 11: ***ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio*** etc., ubi ***pudor*** et ***petulantia, pudicitia*** et ***stuprum*** etc. sibi opponuntur. Possis hoc exemplum quoque referre ad sequens, ubi bina vocabula sibi opponuntur; si scilicet ***hinc*** et ***illinc*** adsumere velis.

2) ***bina*** vocabula ejusdem generis ***binis*** respondent, v. c. ***tu eo es animo, ut omnes oderis, neminem ames:*** ubi ***omnes oderis*** et ***neminem ames*** sibi opponuntur. — Sic: ***decet hominem, mortales inimicitias, immortales amicitias habere:*** sic: ***curas aliena, negligis tua.*** — Cic. ad Div. VI ep. 2 §. 5 ***Si armis aut conditione positis aut defatigatione abjectis aut victoria detractis civitas respiraverit:*** ubi ***conditione positis, defatigatione abjectis***, et ***victoria detractis***, sibi opponuntur; verba sunt ejusdem generis a) ablativi ***conditione, defatigatione, victoria*** b) participia in eod. casu ***positis, abjectis, detractis,*** quae singula apta sunt: ***arma ponere*** convenit ***conditioni, abjicere defatigationi, detrahere victoriae.*** — Cic. Arch. 6 ***qui ita vivo, ut ab nullius unquam me tempore —***

aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique ſomnus retardarit. Apte. Nam *otium abstrahit, voluptas avocat, ſomnus retardat.* Quod *meum* et *denique* inſeruit, atque ita enuntiationes non plane aequales reddidit, parvi faciendum eſt. Perſpicuitas quidem poſtulabat *meum,* et ultima enuntiatio paulo longior fieri debebat. — Peccaſſet Cicero, ſi in priore loco dixiſſet: — *armis aut poſitis aut defatigatione abjectis* etc.; vel: *armis aut conditione poſitis aut per defatigationem abjectis* etc., et in poſteriore: *aut otii ſtudium abstraxerit aut voluptas avocarit* etc. Addere tum etiam vocabulis *voluptas* et *ſomnus* ſubſtantivum aliquod debuiſſet, v. c. *voluptatis illecebrae, ſomni dulcedo* vel ſimile quid. — Haec aequalitas vocabulorum non modo in binis enuntiationibus ſibi junctis locum habet, ſed etiam in una enuntiatione, v. c. pro: *frater tuus doctrina et vita integra honores et nomen immortale conſecutus eſt,* ita dici poteſt numeroſe: *frater tuus doctrinae elegantia et vitae integritate honorum amplitudinem et nominis immortalitatem conſecutus eſt.* Sic millies Cicero et in Orationibus et alibi. V. c. Marcell. 2 *Soleo ſaepe ante oculos ponere, — omnes noſtrorum imperatorum — res geſtas cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero praeliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec disſimilitudine bellorum poſſe conferri.* Hic obſerves aequalitatem: *contentionum magnitudine, numero praeliorum* etc. Egregie! — Sic Orat. I, 5 *quid tam admirabile, quam populi motus, judicum religiones, ſenatus auctoritatem, unius oratione converti.* Dicere poterat: *populum, judices, et ſenatum;* ſed, cum unum horum vocabulorum in duo convertiſſet, debebat cetera duo quoque eodem modo mutare. — Ibid. c. 9 *Cum civitatem vel paterno conſilio vel avitis armis florentiſſimam accepiſſet* etc.

3) *terna* vocabula *ternis* reſpondent. Cic. Orat. I, 9 *quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominum in montibus ac ſylvis disſipatum, non prudentium conſiliis compulſum potius quam diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis moenibusque ſepſiſſe?* Hic notes oppoſitionem: *prudentium conſiliis compulſum* et *diſertorum oratione delinitum,* ubi genitivus, ablativus et participium genitivo, ablativo et participio reſpondet. Quodſi Cicero omiſiſſet *compulſum,* debuiſſet quoque omittere *delinitum;* ſi dixiſſet: *a prudentibus* pro *prudentium conſilio,* debuiſſet quoque dicere: *a diſertis* pro *diſertorum oratione.* — Cic. Roſc. Com. 8 extr. *qui tantas et tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis, repudiarit.* Hic notes: *propter*

propter inertiam laboris et ***propter magnificentiam liberalitatis***, ſibi reſpondere: vocabulum ***laboris*** plane abeſſe debebat, quia jam latet in ***inertia:*** et ***inertia laboris*** eſt dura locutio. Addidit tantum ob membrorum concinnitatem. — Cic. Marcell. 2 *Soleo ſaepe ante oculos ponere idque libenter crebris uſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum imperatorum, omnes exterarum gentium potentiſſimorumque populorum, omnes clariſſimorum regum res geſtas cum tuis nec contentionum* etc., ubi notes: *omnes noſtrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, omnes clariſſimorum regum.* Hinc intelligitur id, quod jam in praeced. monui, hanc aequalitatem vocabulorum ſ. numerum non modo in duabus enuntiationibus ſibi junctis vel oppoſitis, ſed etiam in una eademque enuntiatione, locum habere. — Claudat agmen locus ille nobiliſſimus Cic. Mil. 4 *Eſt haec non ſcripta ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus*, ubi notes: *didicimus, accepimus, legimus*, et contra: *arripuimus, hauſimus, expreſſimus.* Hunc locum Cicero ipſe Or. 49 nomine *concinnitatis* inſignivit: quamquam quaeri adhuc poſſit, quomodo *arripuimus, hauſimus, expreſſimus* differant, et annon concinnitatis iſtius ſtudio interdum verba pro rebus a Cicerone prolata ſint.

4) *plura* etiam verba ſibi opponuntur interdum, ac vel totae enuntiationes: v. c. Cic. Verr. V, 6 *ut, quam damnatis ſervis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus romanis reſervares?* Hic opponitur *quam* et *hanc, damnatis* et *indemnatis, ſervis* et *civibus, fixeras* et *reſervares.* — Addam tantum adhuc locum e Ciceronis Verrinis, quem Cicero ipſe Orat. 50 in. tanquam exemplum numeri memorat, ubi bina, terna, ac plura vocabula ſibi opponuntur: *conferte hanc pacem* (Verris) *cum illo bello* (Marcelli), *hujus praetoris adventum cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto: hujus libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.* Locus eſt Verr. IIII, 52.

Sed hic duo notanda:

a) iſta aequalitas ſ. numerus, ſuaviſſimus licet, non ubique adſectandus eſt, ſed interdum tantum adhibendus, praeſertim in re gravi, ubi v. c. rem cum re aut hominem cum homine comparamus, vel ubi aliquid refutamus, vel ubi hominem homini aut rem rei opponimus, omninoque ubi materia ſuppeditatur: ſine qua numeroſe dicere ſtultitia et inſania eſt. Nec Cicero ubique iſtud numeri genus

secutus est: imo saepe contra eum peccavit. V. c. Arch. 6 *quis mihi jure succenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipsam requiem animi et corporis conceditur temporum* etc. Hic non plane sibi sunt aequalia: *ad suas res obeundas, ad festos dies ludorum celebrandos, ad alias voluptates et ad ipsam requiem animi et corporis:* nam *ad suas res obeundas* sunt quatuor verba sine genitivo: sed *ad festos dies ludorum celebrandos* sunt quinque verba, et inest genitivus *ludorum*, cui in praecedenti membro nullus genitivus respondet. Quam inaequalia illis sunt sequentia: *ad alias voluptates et ad ipsam requiem animi et corporis!* — Ibid. c. 7 *haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant*, hactenus recte; at pergit: *secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Quam inaequalia haec membra! — Ib. c. 8, ubi Archiam cum Roscio Comoedo comparat: *Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus; nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum negligemus?* Ibid. c. 9 in. *Ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt; nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noster est, repudiabimus?* — Manil. 3 *ut se non Ponto neque Cappadociae latebris occultare velit, sed emergere e patrio regno atque in vestris vectigalibus, hoc est, in Asiae luce versari.* — Orat. I, 9 *Quis enim tibi hoc concesserit, — reliquas utilitates aut instituendis aut conservandis civitatibus non a sapientibus et fortibus viris, sed a disertis et ornate dicentibus, esse constitutas?* Hic opponuntur *a sapientibus et fortibus viris* atque *a disertis et ornate dicentibus*, non satis accurate: at Cicero non aliter poterat. — Ibid. c. 10 in. *num aut inventa sunt aut cognita aut omnino ab oratorum genere tractata?* postremum membrum est nimis longum prae duobus antecedentibus *aut inventa aut cognita.* Peccavit ergo Cicero contra numerum; sed non in re peccavit: et melius est contra numerum quam contra rem peccare, si in alterutro peccandum est. — Add. Cic. Manil. c. 6 *tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio quiescit.* Recte; licet, si numerum spectes, non satis accurate. Vim itaque faciunt Ciceroni, qui, sicubi hanc membrorum aequalitatem ab eo neglectam vident, statim corrigere conantur, v. c. Ernesti ap. Cic. Dejot. 6 in. *τὰ*

quis

quis tectior pro spuriis habet, cf. Ernesti ad Cic. Arch. 6 n. 20.

b) Quaeritur vero, unde materiam hujus aequalitatis numerique petamus. — In primis variatione et copia dicendi, de qua infra. Debemus rem, quam tractamus, omnibus ex partibus considerare ac videre, an et quot vocabula adhuc addi possint, v. c. *similitudo* quaedam, *contrarium* etc., et an istis totidem vocabula opponere possimus: interdum hic prodest phrasin pro uno verbo ponere, ex uno substantivo duo facere etc. Proponam hic exempla pauca, eaque faciliora, v. c. Quando dico: *nemo potest sine labore ad doctrinam accedere*, recte dico, quia *labore* et *doctrinam* sibi bene respondent. At, cum dico: *nemo sine laboris adsiduitate ad doctrinam accedere* etc., vel: *nemo sine labore ad doctrinae suavitatem accedere potest*, pecco in utroque. At utrumque conjungatur: *nemo sine laboris adsiduitate ad doctrinae suavitatem accedere potest.* Ita erit numerus. Possit et ita variari: *non otii studio sed laboris adsiduitate ad doctrinae suavitatem accedere licet.* — Sic pecco quodam modo, cum dico: *quod Cajus propter amorem facere studuit, id Titius odio incitatus prohibuit*, quia *propter amorem* et *odio incitatus* non sibi satis bene respondent. Quare vel *propter amorem* et *propter odium* vel *amore ductus* et *odio incitatus* dicendum. Possis etiam, si tria verba tribus opponere velis, ita dicere: *quod Cajus amoris magnitudine ductus facere studuit, id Titius odii vehementia incitatus prohibuit;* vel, si quatuor opponere velis: *quod Cajus incredibili amoris magnitudine adductus facere studuit, id Titius acri impetu odii inflammatus prohibuit;* vel, si quinque: *quod Cajus incredibili amoris acerrimi magnitudine inflammatus facere studuit, id Titius acri impetu odii saevissimi abreptus prohibuit.* Possis adhuc addere adverbia, in priori *egregie*, in posteriori *turpiter;* possis quoque pro *turpiter* ponere *cum turpitudine insigni*, tum pro *egregie* ponendum *cum laude egregia.* Possis etiam pro *Cajus* dicere *Caji humanitas* et pro *Titius* ponere *Titii crudelitas.* Possis tandem, ut cuncta sibi respondeant, pro *prohibuit* dicere *prohibere ausus est*, *prohibendum putavit* etc., ut sic melius respondeat τῷ *facere studuit:* atque ita totam sententiam hac ratione formare: *quod Caji humanitas incredibili amoris acerrimi magnitudine inflammata cum laude egregia facere studuit, hoc Titii crudelitas acerrimo impetu saevissimi odii abrepta cum insigni turpitudine prohibere ausa est.* Possis adhuc verbis

Caji et *Titii humanitas* et *crudelitas* addere epitheton: v. c. *quod Caji optimi* f. *liberalissimi summa humanitas* etc., *id Titii durissimi* f. *pessimi crudelitas nefaria* etc. — Possint adhuc plura addi: sed haec sufficiant. Posui vero ista, non, ut tirones inepte cupideque imitarentur, sed ut ostenderem, qua ratione sibi facile possent viam ad istum numerum patefacere: quae ratio notior foret adolescentibus, si concinnitates istas apud Ciceronem obvias non tantum vertere sed etiam resolvere et in sua elementa redigere mature discerent.

II) *Alterum* numeri genus est, quando pars posterior dissectae enuntiationis vel aequalis est insertae enuntiationi, vel etiam, si illud fieri nequit, major, vel saltem non nimis brevis prae illa. Nam hic non *aequalitas* subtiliter intelligenda, quasi in utroque membro eadem multitudo et idem numerus syllabarum ac literarum esse semper debeat. Quod quis mortalium efficere possit? Hinc concedendum est aliquid, ita, ut tamen *aliqua aequalitas* servetur. Tenendum tamen est, posteriorem partem dissectae enuntiationis, licet non nimis brevis prae inserta esse debeat, tamen longiorem esse posse. Hoc ait Crassus ap. Cic. Orat. III, 48 extr. his verbis: *quae* (membra) *si in extremo breviora sunt, infringitur ille quasi verborum ambitus: quare aut paria esse debent posteriora superioribus, extrema primis, aut, quod etiam melius est et jucundius, longiora.* Peccaret ergo, qui diceret: *pater, postquam literas a te missas legerat, et se rescripturum esse promiserat, mortuus est;* saltem debebat dicere: *praeter omnium opinionem statim mortuus est*, vel simile quid. Sed ut, quid sentiam, aperte dicam, causam, cur posterius membrum longius quidem fieri possit, sed nunquam nimis breve fieri debeat, puto esse non tam suavitatem, ut Crassus, vel potius Cicero, delectandi auditores studio deditus, putavit, quam perspicuitatem. Audiuntur enim et adtenduntur melius posteriora verba sententiae quam priora: praesertim cum vox in fine sententiae totius cadere et remissior fieri soleat, ut adeo paucula verba vel saltem pauculae syllabae in periculo semper sint, ut audiantur: propterea puto decere, posterius membrum reddere paulo longius.

Notandum hic:

a) pertinere huc non modo posteriorem partem enuntiationis dissectae, sed etiam omnem enuntiationem, quae alteram, cum qua conjuncta est, sequitur, licet non dissecta

fecta sit. Etiam hanc praecedenti, quantum fieri possit, aequalem fieri debere certum est. De utraque usurpari solet vocabulum *membri*, non satis perspicue, at usitate tamen: v. c. cum dicuntur *membra paria* esse debere, s. *paria membra paribus* respondere debere.

b) sed quaeritur, si pars ista posterior enuntiationis dissectae, vel enuntiatio omnino consequens, brevior per se sit, quomodo longior reddi queat. — Haec est res non facillima. Variis tamen rebus illud effici potest, modo rem, quam tractes, et singula; quae dicas, satis intelligas. Fieri id in primis solet addendo vocabulo, v. c. substantivo, Verbo, adverbio, adjectivo; it. per phrasin loco unius verbi, aliaque circumscriptione; v. c. pro: *quod tua crudelitas fecit, non ego faciam*, dici potest: *quod tua crudelitas fecit, id mea humanitas facere non sustineat;* pro: *olim vivebas cum laude, nunc non*, ita dicere licet: *olim vivebas cum laude, nunc cum ignominia*, vel: *nunc in ignominia versaris;* pro: *pater, ubi mortem filii audierat, flebat* etc., ita dicas: *pater, ubi filii mortem audierat, lacrymas tenere non potuit*, s. *lacrymis abstinere, lacrymis temperare, non valuit*, s. *lacrymis se dedere coepit* etc. — Sic pro: *Rex civibus, quia eos poenitere facinoris videbat, pepercit ac* etc., dici potest: *Rex civibus, quia poenitere eos facinoris vidit, parcendum esse putavit* s. *decrevit*, s. *Rex, cum cives facinoris poenitere vidisset, in eos clementia utendum esse statuit.* — Sic pro: *etsi ob multas, quibus premebar, occupationes parum otii ad colloquendum cum amicis dabatur*, hic consequens hoc membrum recte est longius; at si pergo: *tamen, quia te meae epistolae tanto desiderio adfici videbam, ad te scripsi*, melius in posteriori dicitur: *ad te has literas dandas censui*, vel: *ad te scribere quamprimum meum esse existimavi.*

c) Non credendum est hoc genus numeri adhibendum esse ubique necessario. In rebus vulgaribus peccare contra eum licet; non item in gravibus et adtentione maxima dignis. Hinc in epistolis similibusque scriptis priscorum, itemque in orationibus (v. paulo ante e Cic. n. I, 4, a) saepe neglectum reperitur.

III) In primis omnis verborum compages, sive sit pars dissectae enuntiationis posterior, sive per se enuntiationem efficiat, quando in fine ponitur sententiamque universam claudit, h. e. quando inter ultimum signum distinctionis minimae, quod *comma* vulgo vocatur, et inter signum distinc-

 tionis

tionis maximae, quod *puncti* nomen vulgo gerit, intercedit, debet praecedenti verborum compagi vel aequalis, vel potius, si fieri licet, paulo longior vel saltem non nimis brevis prae illa esse. Hoc exigit a) suavitas; quia omnis proportio placet: b) inprimis perspicuitas et gravitas, praesertim in orationibus: quia, quo propior clausulae suae fit sententia, eo gravior fit, eo magis sentitur et adtenditur, eoque longior pars exspectatur: deinde in omni fine sententiae vox dicentis deficere et se remittere solet ac debet, ut facile una alterave syllaba excidat et ab auditoribus praetermittatur. Iam, quo brevius istud ultimum membrum est, eo minus tota ejus sententia percipitur; at, quo longior, eo facilius est sententiam percipere et ex auditis non audita adsequi conjectura. — Dixi de hac re paulo ante, ubi de altero numeri genere locutus sum, monuique, posteriorem enuntiationis dissectae partem, omneque aliud membrum, licet non proxime ante interpunctionem maximam collocetur, sed, ut post se, ita ante se adhuc aliud membrum habeat, semper se longitudine quadam commendare atque ita perspicuitatem adjuvare debere. V. c. *tamen, quia te meae epistolae tanto desiderio flagrare videbam, ad te has literas dandas existimavi*, pro: *ad te scripsi.* — Forsitan aliquis opinetur, me unam rem bis dicere, cum supra de posterioris membri longitudine dixerim, et hic de postremi membri longitudine loquar. Non plane res eadem est. Supra dixi de omni posteriore membro, quatenus *aliud prius* idque unum membrum praecedit, sed aliud simul sequitur vel sequi potest, quamquam et interdum sine sequente membro esse potest. Hic vero loquor de omnium ultimo membro, sive unum sive plura membra praecesserint: sed inter utrumque aliquam intercedere similitudinem certum est. Ceterum non negari potest, praeter perspicuitatem inesse suavitatis aliquid in ista longitudine, in primis, quando membrum aliquod longius praecesserit: tum enim auditor eandem fere longitudinem exspectat in posteriori. Qui dum adtentionem omnem illuc convertit, aegre fert, si spes ipsum fefellit, putatque, vel aliquid omissum esse a dicente, vel se non recte adtendisse. Omninoque omnis inaequalitas offendit, praesertim repentina, qualis hic est; ut contra omnis proportio s. aequalitas demensa placet ac pulchritudinis aliquid adfert. Qua vero ratione longius effici possit aliquod membrum, paulo ante monui. V. c. pro: *qui ita de hac re loquitur, errat*, dici potest: *qui ita de hac re loquitur, is aperte errat* s. *eum errare manifestum est* etc. Faciunt hoc quoque interdum longiora vocabula pro brevioribus usur-

usurpanda, v. c. *amandavit* pro *dimisit*, *amplificavit* pro *auxit;* de quibus infra dicetur.

At haec omnia nituntur ratione contextus atque judicii subtilitate: v. c. in oxymoris parum valeat ista regula. *Dum tacent, clamant*, rectius h. e. gravius est dictum, quam si dicas: *dum tacent, eos clamare quis non intelligit?* Duae ideae *tacere* et *clamare* hic sunt solae ideae, ad quas adtendi simul debet: solae igitur sufficiunt arcte conjunctae.

Haec sufficere poterant ad cognoscendum numerum: at duo praeterea addenda sunt, quia auctore Cicerone huc referri solent:

I) Primum igitur, ultimum vocabulum totius periodi vel etiam omnis perfectae sententiae, post quam signum distinctionis maximae ponitur, debet, si fieri potest, a) paulo longius esse, et b) in primis paenultimam habere longam; atque c) haec paenultima inter ceteras vocales τὸ *a* propter hujus sonum clariorem libentissime recipere solet. Permittuntur tamen et aliae vocales, v. c. *o* et *e*, rarius tamen *i* et *u*: v. c. *fatetur, fateretur, perterrefecit* pro *terruit:* in primisque ob τὸ *a* commendantur *fateatur, videatur, consequatur, amandavit* pro *dimisit, amplificavit* pro *auxit* ac similia: haec igitur libenter claudunt sententiam; contra *docuit, terruit, habuerit, fit, est* etc. non bene in fine ponuntur. — Hactenus recte; et millies ita Cicero, v. c. Manil. 1 *susceptae prohibuerunt;* deinde: *transmittendum putavi;* tum: *consecutus;* porro: *haberetis*, et statim: *censuerunt.* Ex una Cluentiana c. 19 ecce has clausulas: *defuissem;* paulo post: *dicebat;* deinde: *ipse patronus;* tum: *venisset;* postea: *premebatur;* deinde: *dicebat;* tum iterum: *dicebat;* post: *sedebat;* tum: *faciebant* etc. — Et, ut tale verbum ultimo loco ponere posset, saepe Cicero (ut saltem videtur) verborum ordinem immutavit, v. c. Cluent. 47 *sibi dixerint non liquere* dicere maluit, quam: *sibi non liquere dixerint.* — Manil. 7 maluit dicere: *quorum vobis — habenda est ratio diligenter,*

ter, quam: *quorum vobis — ratio diligenter habenda est* vel *habenda est ratio*.

At hic obſervanda duo:

a) primum quaeritur, quaenam ſit hujus clauſulae cauſa propria, quisnam uſus? utrum *ſuavitas*, ut vulgo dicunt, an *perſpicuitas?* Suavitas ſaepe pendet ab uſu et conſuetudine (hinc ruſtici delectantur ſua ſymphonia, quae urbanis displicet ac moleſta eſt), interdum a praejudicata quadam opinione. Ego, hanc rem diligentius conſiderans, totam puto proprie ad orationem in conventu aliquo recitandam pertinere, ubi propter perſpicuitatem, ut membrum longius, ita maxime vocabulum longius neceſſarium eſt: ut itaque illa clauſula magis ſit res neceſſitatis et perſpicuitatis quam ſuavitatis; niſi quod omnis perſpicuitas ſimul ſuavis eſt. Nam, ut jam ſupra monui, in extrema ſententia, ubi interquieſcere orator debet, cadit vox fitque obſcurior in ultimo vocabulo, ut auditor procul ſtans pleruınque unam vel duas extremas illius ſyllabas non ſatis audire queat, ſi quidem a) vel ſint breves pronuntiatione, v. c. in *docuit*, *exſtitit*, *legerit* etc.: nam priscos ſyllabas breves celerrime i. e. ita, ut vix audirentur, pronuntiaſſe, ſupra in Cap. de Orthographia monuimus; b) vel paenultima hujus ultimi vocabuli, licet longa ſit, careat vocali ſonantiori, quales ſunt *a* et *o*, v. c. in *diviſit*, *praevidit* etc. Quid demum fiet, ſi vocabulum ipſum eſt breve, et una, ſummum duabus ſyllabis, iisque brevibus conſtat et vocali *i* terminatur? At alia res eſt, ſi vocabulum eſt longum habetque, niſi omnes ſyllabas longas, tamen paenultimam longam. Nam, ſi ipſum paulo longius eſt, v. c. quadriſyllabum, vel ſaltem triſyllabum, auditor omnis, etiamſi unam alteramve ſyllabam non diſtincte percepit, ex una tamen vel duabus ſyllabis recte auditis reliquam vocabuli partem, adjutus ſimul contextu orationis, colligere poteſt: id quod eo facilius fit, ſi paenultima longa eſt atque ita cum quadam vocis intenſione, ut Romani ſolebant, pronuntiatur, ſic, ut audiri eam neceſſe ſit. Tum enim non niſi ſyllaba extrema ad ſummum perire poteſt: quae quin ex praecedentibus ſyllabis, praeter orationis contextum, ſatis intelligi poſſit, quis dubitet? cum et hodie ſic fieri videamus in noſtris orationibus, ubi ultimam ſyllabam auditores non ſemper percipiunt, v. c. in *alle*, *ewiglich*, at ex praecedentibus vel praecedente colligunt. Quodſi prae-

praeterea illa paenultima ſyllaba clariore et ſonantiore vocali inſtructa eſt, eo minus praetermitti ab auditoribus negligique poteſt, ſed vere auditur atque ita intelligentiam ceterarum ſyllabarum faciliorem reddit. Rectiſſime igitur hanc clauſulam in orationibus et olim uſurpatam eſſe et a nobis uſurpari ob perſpicuitatem, cui omnis eloquentia maxime ſervit, manifeſtum eſt. An vero etiam illa clauſula numeroſa, ut adpellatur, in iis, quae tantum legendi cauſa ſcribuntur, v. c. hiſtoria, epiſtolis etc. uſurpanda ſit, quaeri adhuc poſſit. Nam hic ſub oculis legentis verſatur totus contextus, adparent omnes ſyllabae, quas quisque legere poteſt, prout ipſe vult: nulla ſyllaba, nulla vocalis perit, licet breviſſima. Attamen, ſi ſupervacanea ex proverbio illo interdum nihil nocent, hic certe uſus illius clauſulae in omnibus etiam, quae ſcribimus, nihil nocere poteſt: praeſertim cum iis, qui iſti clauſulae legendo Cicerone adſueti ſunt, illa ubivis ſuavis videatur: ut taceam, oratorem, qui ei adſuetus eſt, deinde etiam in aliis, quae ſcribit, vix illa ſe abſtinere poſſe: ut Ciceronis exemplum docet.

b) clauſula illa non ubique cupide ac putide ſequenda eſt. Praecipit hoc Cicero Orat. 63 *ſed*, inquiens, *crebrius fieri non oportet: primum enim numerus agnoſcitur; deinde ſatiat; poſtea cognita facilitate contemnitur.* Hinc illum ipſum reperimus non ubique iſtam clauſulam numeroſam adhibuiſſe, ſed innumerabilibus locis intermiſiſſe. Sic v. c. Cluent. 19 claudit ſententiam: *accuſator extorquebat e manibus:* ubi tamen, ſi voluiſſet, facile dicere poterat: *e manibus extorquebat*, vel: *e manibus accuſator.* Ib. c. 20 *neque laudatoribus potuit;* et ſtatim: *impudentiae;* et mox: *ponerent;* c. 22 *nova quaedam vulnera.* Phil. II, 13 *judicati ſunt*, et deinde: *mihi ſit turpiſſimum,* et paulo poſt: *cum laude non comparem;* c. 17 *nihil ſapere diſceres;* c. 20 *gratia*, et deinde: *gratiam;* c. 28 *ſusceptum opera tua eſt:* et ſic centies vel in una hac Philippica. — Docet nos Cicero ſuo exemplo, non ubique clauſula utendum; ſed ſaepe etiam alia vocabula adhibenda eſſe; tum vero illa maxime utendum, poſteaquam de re gravi copioſe dictum ſit, ubi deceat gravem ſententiam gravitate vocabulorum veſtitam et ornatam cum quadam gravitate finire. Ciceronem autem, huic clauſulae adſuetum, etiam ea in epiſtolis aliisque libris ſaepe uſum eſſe non mirabile eſt. Exempla ubivis obvia, v. c. ad Div. III ep. 8 in prima periodo: *brevi reſponderem,* deinde; *potuiſſe.*

tuisse. Ib. V ep. 12 §. 4 ***vivi perfruamur:*** at deinde: *sejungeres*, post: ***arripere*** etc. — Recte: nam et in epistolis et alibi res graves tractantur non raro. Est itaque huic clausulae ubique locus, eique, ut in omni stylo, si fieri potest, ita maxime in oratione, ubi perspicuitati prodest, opera danda. Nec tamen ejus usus nimis ac praeter rem quaerendus et ad puerilem adfectationem extendendus. Materia ipsa dare debet clausulae locum. Ceterum, quantam vim Cicero isti clausulae tribuat in libello, qui Orator inscribitur, vix dici potest. Maxime in illo memorabile est id, quod cap. 63 de mira quadam vi talis clausulae in Oratione Carboniana refert, populum, propter dichoreum s. ditrochaeum ***comprobavit*** exclamasse. Verba Carbonis fuerant: ***patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.*** Hic Cicero ait: ***hoc dichoreo*** (comprobavit) ***tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. Quaero, nonne id numerus effecerit? verborum ordinem immuta: fac sic:*** comprobavit filii temeritas: ***jam nihil erit, etsi*** temeritas ***ex tribus brevibus et longa est: quem et Aristoteles ut optimum probat, a quo dissentio. At eadem verba, eadem sententia. Animo istud satis est, auribus non satis.*** Haec Cicero. — Cujus judicium licet alioqui maximi facere soleam, tamen non temperare mihi possum, quin de vi ista tanta, quam ditrochaeus ille exseruerit, paulum dubitem. Non possum mihi persuadere, eum fuisse caussam clamoris illius a concione sublati, licet Italorum animos maxime mobiles flexibilesque cogitem. Nam millies a Cicerone aliisque oratoribus tales ditrochaei recitati sunt: nec tamen per eos tantum populi clamorem excitatum esse legimus. Unius rei plures possunt esse caussae: ac, qui caussam quaerit, facile caussam invenit, et, qui alicui rei magnam vim tribuere solet, hanc vim ubique reperit, et ubique locum habere putat. Quid mirum, Ciceronem, cui persuasum erat, efficaciam numeri esse longe maximam et certissimam, putasse, cum populum ob sententiam illam Carbonis tantopere clamare vidisset, caussam hujus clamoris in numero seu clausula illa numerosa quaerendam esse. Quodsi totam Carbonis orationem haberemus, melius caussam indagare et invenire possemus. — Forsitan oppositio vocabulorum ***patris dictum sapiens*** et ***temeritas filii***, praesertim cum ***sapiens*** et ***temeritas*** arcte juncta essent, in animis populi, qui illum ***patrem*** sic laudatum et illum ***filium*** sic vituperatum nossent, tantam vim habuit, ut clamor iste consequeretur. — Forsitan

et

et Carbo clamore ſuo et vocis volubilitate, qua iſta verba ſingula ſingulasque ſyllabas cum apta quadam gravitate recitaret, potius, quam ditrochaeo illo iſtum clamorem effecit, praeſertim in re populo notiſſima. Plebem enim in judicanda aliqua oratione ac vel laudanda vel vituperanda ſaepe a vocis ſono, qua orator utitur, pendere, hodierna exempla docent. Nihil equidem definio. Nam cauſam, cur alii clament, nemo certo ſcit praeter eos ipſos, qui clamant. Quivis alius tantum poteſt opinari. Imo ne clamantes quidem omnes ipſi ſciunt ſemper, cur clament. Multi enim ſaepe tantum propterea clamant, quia alios, etiam paucos, quorum auctoritatem et exemplum libenter ſequi ſolent, clamare audiunt. — Ceterum Ciceroni in judicio ſuo de vi divina numeri idem accidiſſe videtur, quod aliis hominibus accidere ſolet, qui e nonnullis opinionibus, quibus inde a pueritia imbuti ſunt, quidlibet explicare cum magna animi perſuaſione ſuſtinent. Lectoribus hic facile in mentem venient non pauci et docti et indocti. Neque enim eſt aetas, in qua non ſingularis aliqua opinio regnet: et hanc amplecti, fovere, tueri putatur vulgo eſſe hominis intelligentis et elegantis. Poſt aliquod tempus evaneſcit iſta opinio, eique alia ſuccedit itidem fautores ſuos inveniens.

II) Cicero praeterea de poeticis numeris in tota oratione apte permiſcendis loquitur. At

a) non diſtincte de ea re agit, ut ipſe dubius fuiſſe videatur; vid. ejus Orat. c. 57 et ſeqq. Ait inter alia cap. 57 ita: *Iambus et dactylus in verſum cadunt maxime: itaque, ut verſum fugimus in oratione, ſic hi ſunt evitandi continuati pedes. — Paeon autem minime eſt aptus ad verſum: quo libentius eum recepit oratio. Ephorus vero ne ſpondeum quidem, quem fugit, intelligit eſſe aequalem dactylo, quem probat. — Ego autem ſentio, omnes in oratione eſſe* (debere) *quaſi permiſtos et confuſos pedes.* — c. 58 *Iambus frequentiſſimus eſt in iis, quae demiſſo atque humili ſermone dicuntur. Paeon autem in amplioribus: in utroque dactylus: ita in varia et perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi et temperandi. Sic minime animadvertetur delectationis aucupium* — c. 60 extr. *Ita, ſi numerus orationis quaeritur, qui ſit, omnis eſt: ſed alius alio melior et aptior. Si locus, in omni parte verborum: ſi, unde ortus ſit, ex aurium voluptate, — ſi, ad quam rem adhibeatur, ad delectatio-*

lectationem; si, quando, semper; si, quo loco, in tota continuatione verborum — et c. 65 extr. *Multum interest, utrum numerosa sit, id est, similis numerorum, an plane e numeris constet, oratio. Alterum* (i. e. posterius) *si fit, intolerabile vitium est: alterum* (prius) *nisi fit, dissipata et inculta et fluens est oratio.*

b) nec ipse observavit istorum numerorum compositionem: quod lectio ejus orationum docet; nec observare potuit, si quidem rerum gravitati et verborum ad hanc declarandam aptorum delectui sapienter studuit: quam ad rem orator magis animum advertere debet, quam ad numeros poeticos: imo hoc obliviscitur, qui illam serio meditatur. Multo minus nos, etiamsi Cicero istam rem distincte explicasset et ipse ubique observasset, observare possumus, quia pristinam vocabula latina pronuntiandi rationem, nescio quo fato, amisimus. Prisci vocabula sua in communi etiam sermone eodem modo pronuntiabant, quo poetae in versibus usurparunt, h. e. e quantitate syllabarum: sicut et nos in vernacula lingua eandem cum poetis pronuntiationem vocabulorum servamus: hinc nostri poetae non quantitates syllabarum e regulis prosodiae demum operose discere coguntur. Prisci v. c. in *corporibus* syllabam *po*, in *morari*, *mora*, syllabam *mo* corripiebant, et *hominibus* haud dubie ita pronuntiabant, ut statim audiretur, istas quatuor syllabas esse breves: contra *amavisti* ita pronuntiabatur, ut adpareret, syllabam *ma* esse longam. At nos in pronuntiatione vocabulorum latinorum non nisi paenultimae syllabae rationem habemus, si quidem vocabula pluribus quam duabus syllabis constant: v. c. in *corporibus*, *amavisti*, paenultimam recte pronuntiamus, in illo corripientes, in hoc producentes: sed non item antepaenultimam *po* et *mu* recte pronuntiamus: illam enim in pronuntiando producimus, hanc corripimus: utrumque perperam. Item in dissyllabis vocabulis semper syllabam priorem tanquam longam efferimus, licet brevis sit, v. c. *malum das Böse* pronuntiamus ut *malum der Apfel*, *bonis* ut *ponis*, quod ad quantitatem adtinet, *levis* ut *laevis*: et sic porro. Quomodo igitur nos, qui contra quantitatem ipsam pronuntiamus, numeros istos poeticos adhibere possumus? Ac, si adhibere possemus, quid prodesset? Quis enim vel lectorum vel auditorum sentiret? Fortasse nemo, nisi qui Ciceronis praecepta meminisset, suavitatem istam sentiret.

c) deni-

c) denique puto, si istorum numerorum poeticorum permistione uti velimus ac possimus, orationem nostram valde coactam et adfectationis plenam fore. Nam, dum ista numerorum lenocinia captarentur, interim ipsum sententiarum robur effugeret, idemque nobis accideret, quod cani in fabula, qui, dum imaginem carnis in aqua conspectae arripere studet, carnem ipsam, quam ore ferebat, perdidit. Orationis gravitas pendet a permotione animi s. adfectu: hic dictat graves sententias et harum connexionem atque elocutionem gravitati aptam. Nonne ille frigesceret, si istum numerorum permistorum tinnitum diu meditareris? Nam hic diu quaerendus foret, quia non statim in mentem veniunt verba istis numeris accommodata. Nonne vero interea ignis in animo ardens sensim languesceret? Ut taceam, ne reperiri quidem verba, quae aliis semper apte substitui possint: ut adeo permistio ista numerorum apta ne accidere quidem posse videatur. — Idem fere dicendum de regula illa, qua volunt vocabula ita jungi, ut concursus vel vocalium vel consonantium evitetur; sic loqui debemus v. c.: ***quidquid in illa re dicitur, id esse debet*** etc. Hic excipiunt se vocales et consonantes. Cicero Orat. 44 talem compositionem commendat. At Cicero ipse non observavit, nisi in paucissimis locis, v. c. Rosc. Am. 24 ***hae sunt impiis adsiduae domesticaeque furiae, quae dies noctesque*** etc. At aliis fere omnibus in locis hoc neglexit. — Consideremus orationes ejus duas, diligentissime omnium elaboratas, Milonianam et Philippicam secundam. Mil. 1 ait: ***Milo ipse — me ad ejus causam parem — quocunque inciderint, veterem consuetudinem fori et — sine aliquo timore. — Quae si opposita — sapientissimi et justissimi. — Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes non periculum nobis sed praesidium denuntiant, neque — hortantur, neque auxilium — tota nostra est: neque eorum, quos undique intuentes — unde aliqua — judicii exspectantes non cum virtuti*** etc. Videas in uno capite multa vocabula vocali terminari et sequentia a vocali incipere, itemque multa consonante terminari et sequentia a consonante incipere. — Sic Phil. II, 3 ***beneficium latronum, nisi ut — quodsi esset — quos tu ipse -- an de interitu reipublicae queri non debui, ne in te ingratus viderer — quid non moderate — et de te et a te — cum auspicia augur*** — et sic millies. Recte: nam suavitas vocabulorum maxime est in eorum notionibus; quae si suaves sunt, ipsa vocabula sunt suavia. Nec tamen negem, nimis

asperum concursum consonantium, v. c. ***arx structa***, posse interdum in dicendo perspicuitati nocere; et nimium concursum vocalium, per quem os fere semper apertum manet, injucundum esse, v. c. ***ii ibi*** etc., praesertim si eaedem vocales continuantur: v. c. ***ii illi initii, sibi finis honorem reservarunt.*** At raro hoc accidere potest.

Ceterum iis, quae de numero in universum in praecedd. diximus, haec addamus:

1) numerum nunquam coactum esse debere. Non debet videri quaesitus esse, sed sponte sua venisse. Hoc Cicero ipse praecipit Or. 65 in. Venit autem sponte sua a) e periodorum structura b) ex ipsis sententiis, si quidem eas recte intelligimus ac sentimus.

2) in omni numero inesse debere sententiam veram et aptam. Quid juvat omnis suavitas sine sententia? puerilis lusus foret et similis illi personae tragicae a vulpe inventae, pulcherrimae illius quidem, sed cerebro carentis. Nam ne potest quidem sine sententia vera esse ulla suavitas vera. Cogitemus, quod Cic. ait Or. 71: *Res autem sic se habet, ut brevissime dicam, quod sentio, composite et apte, sine sententiis, dicere insania est: sententiose autem, sine verborum et ordine et modo, infantia: sed ejusmodi tamen infantia, ut, ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes.*

CAP. VII

DE MODIS CONNECTENDI VOCABULA, ENUNTIATIONES ALIASQUE VERBORUM COMPLEXIONES VEL MAIORES VEL MINORES

Ratio vocabula et omnia, quae vel scribis vel dicis, apte connectendi pertinet in primis ad scientiam bene latine scribendi. Nihil enim magis ab homine eloquen-

eloquente postulatur, quam apta connexio dictorum et scriptorum. Ac propterea illa ratio tironibus in primis tenenda est, praesertim cum hic lingua latina a linguae vernaculae usu saepe discrepet.

SECT. I

De connexione vocabulorum singulorum.

Singula vocabula *ejusdem generis*, v. c. nomen et nomen, Verbum et Verbum etc., arcte propter contextus rationem cohaerentia his modis fere connecti solent:

I) *Duo* (vel plura) *vocabula talia*, si eorum notiones, quodam modo inter se diversae, inter se arcte cohaerent, h. e. ad idem vel subjectum vel praedicatum pertinent, solent, ut de *cum tum* s. *tum tum*, *non modo sed etiam*, aliisque nimis notis conjungendi particulis nihil dicam, in primis connecti per duplex *et*, per *ut* seq. *ita*, cet.

1) per duplex (vel triplex cet.) *et;* quod, etsi proprie est i. q. duplex *tum*, s. *non modo sed etiam*, tamen innumerabilibus locis ponitur, ubi vernacula uno *et* contenta esse solet; v. c. Nos dicimus: *Vater und Mutter;* Latini saepe etiam: *et pater et mater;* Nos: *meine Eltern und Brüder sind gekommen;* Latini saepe etiam: *mei et parentes et fratres venere;* — sic: *wir sollen Gott lieben und ehren*, *debemus Deum et amare et colere;* dici potest recte pro *Pater et mater; parentes et fratres venere; debemus Deum amare et colere.* Prisci millies hoc *et* ita duplicant. Cic. ad Div. III ep. 10 §. 5 *Omnia volo a me et postules et exspectes*, i. e. *Ich bitte, alles von mir zu fordern und zu erwarten*, et §. 10 *si ita gesseris censuram ut et debes et potes*, h. e. *wie du sollst und kannst*, vel dilucidius: *nach deiner Pflicht und nach deinem Vermögen* s. *nach Pflicht und Vermögen, Kräften.* Cic. ad Div. V ep. 5 §. 5 *Meus in te animus quam singulari officio fuerit, et senatus et populus romanus testis est*, i. e. *wie sehr ich dir gedienet habe, davon ist der Senat und das ganze Volk Zeuge.* Cic. ad Div. XIII ep. 8 §. 2 *Quanti autem facere debeam, et tu et omnes homines sciunt, das weist du und jedermann.* Cic. Agr. II, 6 *quam consul — et honeste et libenter posset defendere*, i. e. *daß ihn (den Vorschlag) ein Con-*

ſul mit Ehren und Vergnügen vertheidigen könnte. Caeſ. B. G. IIII, 13 *quod poſtridie ejus diei eadem et perfidia et ſimulatione uſi Germani* etc. c. 16 *cum intelligerent, et poſſe et audere populi romani exercitum Rhenum tranſire.* In quibus locis omnibus unum *et* ſufficere poterat; et in iis vernacule vertendis plerumque hanc rationem ſequendam puto, ut, neglecto priore *et*, poſterius *et* tantum per *und* vertatur; ut in ſuperioribus exemplis feci. Nam ſi duplex *et* ſemper vertimus *ſo wohl als auch*, vel *nicht nur ſondern auch:* tiro nunquam recte diſcet iſtum uſum duplicis *et:* deinde etiam vis infertur vernaculae linguae, quae hic plerumque *und* tantum dicit, raro *ſo wohl als auch* etc., ut taceam, interdum ne ſic quidem verti poſſe, niſi omnem perſpicuitatem tollas. — Saepe etiam *et* ter ita ponitur: v. c. Cic. Manil. 24 in. *quae cum ita ſint, primam iſtam tuam et legem et voluntatem et ſententiam laudo,* i. e. *daher lobe ich erſtlich deinen Vorſchlag und* etc. — Imo *quater*, v. c. Cic. Mil. 11 *Sin hoc et ratio doctis et neceſſitas barbaris et mos gentibus et feris natura ipſa praeſcripſit, ut* etc., *wenn aber dieſes die Vernunft den Gelehrten* etc.

Notanda hic duo:

a) iſtam rationem illud *et* duplicandi non uſurpari poſſe, niſi duo vocabula, per duplex *et* copulanda, ſint etiam diverſae ſignificationis: id quod ita ſe habet in exemplis allatis. Si ea ſunt talia, ut alterum alterius ſit tantum quaedam explicatio vel ſaltem ab altero parum aut nihil differat, abſtinendum eſt geminatione particulae illius, v. c. Non dixerim: *Ego te et diligo et amo: cogebatur et diſcedere et ſedem alibi ſibi figere:* hic *figere ſedem* eſt conſequens et explicatio verbi *diſcedere.* Sic priſci ſemper, v. c. Cic. ad Div. III ep. 9 §. 14 *Sed id feci adductus auctoritate et conſilio tuo.* Hic *auctoritas* et *conſilium* inter ſe parum differt. Ergo non dixerim: *et auctoritate et conſilio.* — Ad Div. V ep. 5 §. 1 *Pomponius, homo omnium meorum in te ſtudiorum et officiorum maxime conſcius.* — Agr. II, 5 de Rullo: *veſtitu obſoletiore, corpore inculto et horrido* etc. Et ſtatim: *ut oculis et adſpectu denuntiare omnibus vim tribuniciam — videretur.* Recte: *horrido* et *inculto* parum inter ſe differunt; uti *oculis* et *adſpectu.* Caeſ. B. G. III, 14 extr. *omnes enim colles et loca ſuperiora* etc. IIII, 21 *Interim conſilio ejus cognito et per mercatores perlato ad Britannos* etc. Unde patet etiam, duplicationem illam ad perſpicuitatem pertinere: indicat

indicat enim, duas ideas, licet diverſas, conjungendas eſſe: prius *et* nempe admonet lectorem, aliud *et* mox ſecuturum eſſe, et utrumque docet, vocabula per *et* duplicatum juncta arcte cohaerere.

b) priſci tamen etiam non raro uno *et* ſeu *ac*, *atque*, contenti fuerunt, ubi τὸ *et* duplicare potuiſſent: v. c. Cic. ad Div. III ep. 6 extr. — *conſtitues*, *quo loco id commodiſſime fieri poſſit*, *et quo die*, pro: *et quo loco* — *et quo die*: nam *dies* et *locus* ſunt valde diverſae notiones inter ſe. — Ib. ep. 10 §. 16 *ſed tamen ſignificatur in tuis literis ſuſpicio quaedam et dubitatio tua* etc., pro: *et ſuſpicio quaedam tua et dubitatio.* — Cic. Manil. 16 extr. *in rempublicam conſervandam atque amplificandam conferatis*, pro: *in remp. et conſerv. et amplif.* Caeſ. B. G. IIII, 1 *Suevorum gens eſt longe maxima et bellicoſiſſima Germanorum omnium* etc. Ac ſic ſaepius.

2) per repetitionem vocabuli praecedentis, v. c. *qui quae quod*, *ſi* etc. Cic. ad Div. V ep. 5 §. 2 *omnia enim a me in te profecta ſunt*, *quae ad tuum commodum*, *quae ad honorem*, *quae ad dignitatem pertinerent*, pro: *quae et ad tuum commodum et ad honorem et ad* etc. — Sic: *ſi Deum*, *ſi virtutem*, *ſi literas amas* etc., pro: *ſi et Deum et virtutem et* etc.; ſic: *Deus neceſſitati*, *Deus commoditati noſtrae*, *proſpexit*, pro: *Deus et neceſſitati et comm.* etc. — Pertinet haec res ad gravitatem dicendi: hinc in orationibus ſaepe occurrere per ſe intelligitur, v. c. Cic. Verr. V, 58 in. *ſi quis rex*, *ſi qua civitas* — *ſi qua natio* etc. Sic in eod. cap. *non* repetitur.

3) per *ut* adverb. ſequente *ita*: quae forma ſaepe pro *et duplicato* uſurpari poteſt; crebro ita Cicero: v. c. Nat. D. II, 28 in. *ut cum Titanis*, *ita* (Ed. Ern. *ut*) *cum Gigantibus bella geſſerunt.* Caſſ. in Cic. Epiſt. ad Div. XII, 13 *Dolabellam*, *ut Tarſenſes*, *ita Laodiceni arceſſierunt.* Dabo praeterea haec exempla: pro *patrem tuum et te amo* dici non ſolum poteſt: *et patrem tuum et te amo*, ſed etiam: *ut patrem tuum*, *ita te amo.* Sic pro: *res et maximas et utiliſſimas geſſiſti*, dicere licet: *res*, *ut maximas*, *ita utiliſſimas.* Sic Cicero ſupra pro: *et tu et omnes homines ſciunt*, dicere poterat: *ut tu*, *ita omnes* etc.; ac pro ſuperiori Cic. Agr. II, 6 *et honeſte et libenter poſſet defendere*, licebat dicere: *ut honeſte*, *ita libenter.* Caeſar in loco ſuperiori IIII, 13 pro: *eadem et perfidia et ſimulatione uſi* etc., recte dicere poterat: *eadem*, *ut perfidia*, *ita ſimulatione* etc. — At notandum: a) haec

forma non plane eandem vim habet, quam illud *duplex et.* Semper *ut* manet particula similitudinis; ergo ubique comparationem quandam cum *τῷ ita* indicare debet; v. c. *ut patrem tuum, ita te amo* proprie est: *amo te ita, ut patrem tuum amo.* b) ordo verborum horum semper talis esse debet, ut *ita* sequatur, *ut* praecedat. Causa supra c. 3 est memorata. c) abstinendum est ista forma, quando *ut* vel *ita* jam prope est, v. c. non dixerim: *Salmasius tanto priscos legendi studio flagravit, ut, ut graecos, ita romanos brevi perlegeret,* pro: *ut et graecos et romanos* etc. Cic. ad Div. III ep. 9 §. 5 quando dixit: *ego etsi et ipse ita judicabam et fiebam — certior* etc., non bene pro eo dixisset: *ego etsi, ut ipse ita judicabam, ita* etc. Repetitio vocabuli nimis propinqua, ut per se injucunda est, ita saepe perspicuitati simul officit.

4) non raro apud priscos usurpatur, atque ita a nobis usurpari potest ac debet *duplex vel* pro *partim, partim,* si quidem non indicatur vera partitio, v. c. Cic. ad Div. III ep. 10 §. 14 *illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, — ut tuis inimicitiis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum: praesertim cum tu omnibus vel ornamentis vel praesidiis redundares.* Et §. 27 — *quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio: cujus opes, ingenium, liberi, adfines, propinqui mihi magno vel ornamento vel praesidio esse possent.* Ib. II, 7 *vel adspector vel particeps vel socius vel minister* etc. Cic. Brut. 69 *is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumque vel honori vel periculo servire.* In his omnibus melius *τὸ vel* per *partim* explicatur, quam per *aut;* omninoque tenendum, si non vera partitio significetur, *τὰ theils, theils* semper melius verti *vel — vel* quam *partim, — partim:* v. c. *er hat bey dieser Sache theils Kopf theils Klugheit gezeigt, hac in re vel ingenium vel prudentiam ostendit,* non *partim — partim:* non enim hic indicantur partes. At si vera partitio declaratur, si partes nonnullae vere significantur, utendum est *τῷ partim;* v. c. *meine Bücher habe ich theils verkauft theils Freunden geschenkt, libros meos partim vendidi, partim amicis donavi.*

II) Duo vocabula ejusdem generis (vel etiam plura), quorum notiones sibi ita oppositae sunt, ut alterutra tollatur s. negetur, junguntur per *duplex* (it. triplex etc.) *aut, vel,* interdum *sive,* ubi vernacula lingua uno *vel, aut,* contenta plerum-

plerumque est; v. c. pro: *rogavi patrem, ut mihi istos libros aut pecuniam ad eos emendos mitteret*, accuratius dicitur: *ut mihi aut libros istos aut* etc. f. *ut mihi vel libros vel* etc.: nostri dicunt: *daß er mir die Bücher oder das Geld dazu schicken sollte.* — Sic vernacule dictum: *ich werde morgen schreiben oder selbst kommen*, latine vertitur: *cras vel* (f. *aut*) *scribam vel* (f. *aut*) *ipse veniam.* Haec duplicatio perspicuitati servit quodam modo. Cicero sic millies aliique prisci. Cic. ad Div. III ep. 10 §. 18 *tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi*, i. e. *so wäre ich doch wenigstens nicht so einfältig gewesen, daß ich bey einem geheimen Hasse eine öffentliche Feindschaft, oder in einer Sache, worin ich dir nicht schaden könnte, eine so große Neigung zu schaden geäußert hätte.* Cic. ad Div. IIII ep. 13 §. 10 *et qui antea aut obscuris hominibus aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc* etc., *und ich, der ich sonst unbekannten, schlechten, Leuten oder auch Missethätern helfen konnte, kann nun nicht einmal* etc. Cic. Amic. 19 extr. *cum cogniti sunt et aut deorum aut regum filii inventi sunt*; i. e. *wann sie erkannt und für Götter- oder Königssöhne erfunden worden.* — Non impedio, quo minus etiam vertatur *entweder — oder*: modo hoc ne semper fiat: et ne fieri quidem ubique potest, v. c. Cic. Verr. IIII, 35 *quem tibi aut hominem — aut vero deum — auxilio futurum putas? welcher Mensch oder welcher Gott wird dir nun helfen?* quis vertat: *welcher entweder Mensch oder Gott* etc., si quidem interrogationem ipsam, ut debet, conservare vult? Cic. Marc. 1 *intellectum est enim — commemoratis praesertim offensionibus, te auctoritatem hujus ordinis dignitatemque reipublicae tuis vel doloribus vel suspicionibus anteferre*, i. e. *daß du das Verlangen des Senats und die Ehre des Staats deinem Schmerzen oder Verdachte vorziehest.* — Reperitur et saepe triplex *aut, vel*: v. c. Cic. Or. 1 *et, quantum mihi vel fraus inimicorum vel causae amicorum vel respublica tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam, und will, so viel Zeit mir die Ränke der Feinde oder die Processe der* etc. — Sed, ut ista duplicatio perspicuitatem adjuvat, ita non negandum est, saepe etiam unum *aut* f. *vel* poni a priscis, ubi duplex poni poterat, v. c. Caes. B. G. III, 16 *omnes, in quibus aliquid consilii aut dignitatis fuit.* — At si duae notiones, per *aut* f. *vel* copulandae, non valde inter se diversae sunt, vel posterior est explicatio quaedam prioris, unum *aut* f. *vel* sufficere debet. Sic prisci: v. c. Cic. Marc. 2 *quae quidem ego nisi ita magna*

esse fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: peccasset hic Cicero, si dixisset: *aut mens aut cogitatio:* quid enim aliud fere est *mens,* quam *vis cogitandi, cogitationes ipsae?* — Caes. B. G. III, 17 extr. *id ea de causa faciebat, quod —, nisi aequo loco aut opportunitate aliqua data, legato dimicandum non existimabat.* Recte.

III) Duo vocabula (it. plura) diversa, quorum notiones ambae tolluntur, jungi solent.

1) per duplex (it. triplex etc.) *nec* s. *neque,* it. per *nec — neque,* s. *neque — nec.* Nam inter *nec* et *neque* nullum discrimen intercedit. Vernacula hic saepe abit, v. c. *Vater und Mutter ist nicht zu Hause* latine recte dicitur: *nec pater nec mater domi est; — er hat seinen Vater nie geliebt noch geehrt, patrem suum nec amavit nec coluit unquam; — ich habe dies in meinem Leben nicht gesehen noch gehört, hoc per omnem vitam nec vidi nec audivi.* Sic prisci creberrime; paulo rarius fortasse dicunt *non* seq. *nec* s. *neque,* more vernaculae. Cic. ad Div. IIII ep. 4 §. 3 *illam partem excusationis — nec nosco nec probo,* i. e. *den Theil der Entschuldigung kenne und billige ich nicht.* Caes. B. G. IIII, 13 in. *Caesar neque jam sibi legatos audiendos neque conditiones accipiendas arbitrabatur* etc., i. e. *Caesar hielt es nicht für thunlich, die Abgeordneten anzuhören, noch* etc. Quamquam et per *weder — noch* verti potest. — Ibid. c. 14 in. *qui — perterriti — neque consilii habendi neque arma capiendi spatio dato perturbabantur, copiasne* etc., i. e. *da sie keine Zeit hatten Ueberlegung anzustellen, noch die Waffen zu ergreifen, so geriethen sie in Verlegenheit, ob sie* etc.

2) per repetitionem praecedentis vocabuli negativi; quae in primis valet ad gravitatem dicendi, v. c. *nemo te amat, nemo te colit, niemand liebt noch ehret dich; —* sic: *non pecunia, non libri, non magistri tibi defecere, es hat dir nicht an Geld, noch an Büchern, noch an Lehrern gefehlt; —* sic: *ego nihil audivi, nihil vidi, ich habe nichts gesehen noch gehört.* — Nec tamen hinc sequitur, non aeque posse verti: *niemand liebt dich, niemand ehret dich; es hat dir nicht an Büchern, nicht an* etc.; *ich habe nichts gesehen, nichts gehört.* Imo hoc gravius. Cic. Marc. 2 *nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit.*

3) per *ne quidem* seq. *nedum,* si posterior res est major priori, v. c. *ne legere quidem didicit, nedum scribere.* Res est nota. Interdum *ne quidem* deest.

4) per

4) per *non modo non, sed ne quidem,* vel etiam, omisso τῷ *non* posteriori, *non modo sed ne quidem,* si posterior res est minor priori. Formula *non modo sed ne quidem,* ut notum, est proprie elliptica, pro: *non modo non sed* etc.; v. c. *tu non modo scribere sed ne legere quidem didicisti.* Cic. Verr. III, 2 *etenim non modo accusator sed ne objurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur.* Cic. ad Div. I, 9 ante med. §. 23 *non modo praemiis, sed ne periculis quidem* etc.: ac saepius, v. c. Cic. Off. III, 19. Cic. Rosc. Am. 23 extr. Sed saepe quoque occurrit *non modo non, sed ne quidem,* v. c. Liv. IV, 3 et 35. V, 38. Cic. Caecin. 18. Cic. Att. X, 4 post init. etc. vid. Lexic.

IIII) Sunt et alii modi verba connectendi, quos breviter recensebimus:

1) per *utrum* s. *ne* seq. *an:* ubi tamen *utrum* s. *ne* omitti potest: v. c. *quaeris, utrum Ciceronem an Livium legerim;* s. *quaeris, legerimne Ciceronem an* etc.; s. *quaeris, Ciceronem an Livium legerim.*

2) per *nec* s. *neque* pro *et non:* v. c. *habes paucos libros nec pulchros.* Sic saepissime dicendum. Cic. ad Attic. III ep. 5 in. *de Quinto fratre nuntii nobis tristes nec varii venerant.* Et sic millies. — In primis huc pertinet, pro *et nunquam* creberrime dicendum *nec unquam;* pro *et nemo* dici saepius potest *nec ullus, nec quisquam;* pro *et nihil* ponere creberrime licet *nec quidquam;* pro *et nusquam* dici potest *nec usquam.* Nec tamen peccat, qui *et non, et nunquam, et nemo, et nihil* variandi causa dicit: sic enim etiam prisci.

3) nonnulla verba, quae necessariae explicationis vel etiam gravitatis causa aliis vocabulis adduntur, iis interdum junguntur per *et is, isque, idemque* i. e. *und das,* s. *und zwar:* v. c. *habeo multos libros eosque pulchros* s. *et eos pulchros* s. *eosdemque pulchros,* i. e. *ich habe viele und (und das) zwar schöne Bücher.* Semper enim hoc additamentum augere et vernaculo *und zwar* s. *und das* respondere debet, v. c. Cic. Catil. IIII, 4 *vincula, et ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt, Gefängniß, und zwar immerwährendes* etc. Cic. ad Div. II ep. 1 §. 2 *a te vero bis terve summum, et eas perbreves, accepi, von dir aber habe ich zweymal, höchstens dreymal, Briefe erhalten, und zwar sehr kurze.* — Maxime tamen praecedente adjectivo, v. c. Cic. ad Div. VIIII ep. 21 §. 3 *privatas causas, et eas tenues, agimus subtilius.* — Sic et *nec is* pro *et non is:* v. c. Cic.

Brut. 76 *erant in eo plurimae literae, nec eae vulgares, ſed interiores quaedam et reconditae*, i. e. *es befand ſich in ihm viel Gelehrſamkeit, und zwar nicht etwa gemeine* etc., ſeu: *und das nicht etwa gemeine* etc. Nam et nos eodem modo loquimur hic, quo Latini.

SECT. II

De connexione enuntiationum.

Enuntiationes variis inter ſe junguntur modis; nos hic eorum maxime rationem habemus, in quibus ratio latina a vernacula quodam modo diverſa eſt.

I) Duae enuntiationes, interdum plures, quarum notiones h. e. vel ſubjectum vel praedicatum inter ſe conſpirant, per *duplex et* (it. triplex et quadruplex) copulantur, ubi vernacula uno *et* ſaepe contenta eſſe ſolet, v. c. pro: *tu non habes, quod ſorte tua contentus non ſis: Deus enim tibi ingenium praeclarum dedit, et patria omnibus honoribus, quos dare poterat, te ornavit*, recte dicitur: *tu non habes, quod — ſis: nam et Deus tibi* etc. — Sic vernaculum: *ich habe dich immer geliebt und werde dich ewig lieben*, vertitur: *te et amavi ſemper et per omnem aetatem amabo.* — Sic pro: *Deo habenda eſt gratia, quod nos mente inſtruxit, parentibus bonis donavit, et valitudine ſecunda exhilaravit*, dicere licet: *Deo habenda eſt gratia, quod nos et mente inſtruxit et parentibus* etc. Haec repetitio, de mea quidem ſententia, perſpicuitatem adjuvat. Hinc priſci ita millies. Cic. Amic. 20 extr. *atque in omni re conſiderandum eſt, et quid poſtules ab amico, et quid patiare a te impetrari*, i. e. *man muß bey jeder Sache überlegen, was man vom Freunde fordern und worin man ſich erbitten laſſen ſoll.* Cic. ad Div. IIII ep. 3 §. 4 *etſi enim abfui magnam partem conſulatus tui, tamen et abſens cognoſcebam, quae eſſet tua — ſententia, et ipſe adfui primis temporibus tui conſulatus*, i. e. *denn, ob ich gleich einen großen Theil deines Conſulats abweſend geweſen, ſo ſah ich doch abweſend, welches deine Meynung ſey — und ich bin auch perſönlich* etc. Cic. ad Div. V ep. 19 §. 2 *itaque me et ſuperiores literae tuae admodum delectaverunt, — et his proximis literis magnum cepi fructum et judicii et officii, daher hat mich dein ehemaliger Brief — und bey dem allerletzten Briefe habe ich* etc. Non impedio, quo minus etiam per *ſo wohl als auch* ſ. *nicht nur ſondern auch*, vertatur: modo ſaepe

ſaepe quoque ita, ut dixi, vertatur, quo tirones in conſuetudinem illius formulae adducantur. — Ac ne licet quidem ubique vertere *ſo wohl — als auch.* Caeſ. B. G. IIII, 1 *quae res et cibi genere et quotidiana exercitatione et libertate vitae — et vires alit et immani corporum magnitudine efficit.* Hic eſt duplex uſus repetitae particulae *et:* a) conjunguntur enuntiationes duae, *quae res et vires alit et immani corporum — efficit;* b) copulantur vocabula *et cibi genere et quot. exercit. et libert. vitae.* Quis non haec vertat: *dieſes nährt durch die Art der Speiſe und — das freye Leben die Kräfte und macht ungeheure Körper*, vel ſimiliter? — Not. pertinet huc formula *neque* ſeq. *et;* quae tironem non movere debet, ſi cogitat, *neque* eſſe i. q. *et non:* unde videt duplex *et* hic proprie eſſe. Saepe ita priſci. Cic. ad Div. IIII ep. 7 §. 3 *itaque neque tu multum interfuiſti rebus gerendis, et ego id ſemper egi, ne intereſſem.* Cic. ad Div. X ep. 1 §. 7 *Furnium noſtrum a te tanti fieri, quantum ipſius et humanitas et dignitas poſtulat, nec miror et gaudeo,* pro: *et non miror et gaudeo, darüber wundre ich mich nicht und freue mich* ſ. *darüber wundre ich mich nicht nur nicht, ſondern freue mich auch.* Manil. 1 *ita neque hic locus vacuus unquam fuit ab iis, qui veſtram cauſam defenderent, et meus labor — fructum eſt ampliſſimum conſecutus, auf dieſe Art iſt dieſer Ort nie leer von denen geweſen* etc., ſeu: — *iſt dieſer Ort nicht nur nicht ledig geweſen — ſondern auch* etc. — It. *neque* ſeq. *que* eſt in Cic. Catil. II, 13 Ed. Graev.: *illud profecto perficiam — ut neque quisquam bonorum intereat, paucorumque poena vos omnes ſalvi eſſe poſſitis:* quod inuſitatum ac propterea non imitandum videtur. In Gronoviana et Erneſt. eſt: *ut ne quis bonus.* — It. *neque* ſeq. *et non* eſt Offic. III, 1 poſt init., *ut neque ceſſaret unquam* (Scipio) *et interdum colloquio non egeret:* ubi Cicero pro *et non* dicere poterat *neque.*

II) Duae enuntiationes (it. plures), quarum notiones ſibi ita oppoſitae ſunt, ut harum alterutra tantum adfirmetur et concedatur, altera negetur et excludatur, copulantur per duplex *aut, vel* (it. triplex etc.): ubi vernacula ſaepe uno *aut* contenta foret. V. c. *er hat mir verſprochen, daſs er bald kommen oder doch bald ſchreiben würde* latine ita effertur: *promiſit mihi, ſe aut mox venturum aut mox literas miſſurum eſſe;* — *das muſs wahr ſeyn oder die Schrift hat gelogen:* *aut hoc verum ſit neceſſe eſt, aut literae divinae mentitae ſunt.* Sic priſci ſaepiſſime. Cic. Verr. III, 6 in. *inter Siciliam ceterasque provincias in agrorum vectigalium ratione hoc intereſt, quod ceteris aut impoſitum eſt vectigal certum, — aut cenſoria*

censoria locatio constituta est etc., h. e. *ist der Unterschied, daß den andern eine gewisse Abgabe aufgelegt oder eine* etc., Cic. ad Div. IIII ep. 13 §. 6 *careo enim — familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga* etc., *die mir der Tod entrissen oder die die Flucht zerstreuet hat.* Sic est etiam *vel:* de quo exempla commemorare non attinet. — At potest hoc *aut, vel,* ter, quater poni: imo quinquies est Cic. Or. II, 4 *nam qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.* Inest quidem septies: sed *aut inconcinnus aut multus* non huc pertinent, quia in his *aut* duplex jungit duo vocabula, non enuntiationes: at praecedentia *quinque aut* copulabant enuntiationes. Peccavit autem Cicero, cum ista duo *aut* interposuit; debebat e praecepto perspicuitatis dicere *vel inconcinnus vel multus*, ne lectoris mens turbaretur.

III) Duae enuntiationes (saepe quoque plures) sibi ita oppositae, ut ambarum notiones tollantur, connecti solent per duplex *nec, neque:* ubi vernacula saepe uno *nec* contenta est vel *et non* ponit; v. c. *der Vater kömmt nicht, und wir bekommen auch keine Briefe von ihm* Latine ita efferri solet: *nec pater venit, nec literas ab eo accipimus.* Sic: *du hast das Buch nicht gelesen, noch willst du es lesen* s. *und willst es auch nicht lesen; nec librum legisti nec eum legere cupis*, vel brevius: *librum nec legisti nec legere cupis.* Sic millies, modo ne semper vertamus *weder — noch.* Caes. B. G. IIII, 17 in. *sed navibus transire neque satis tutum esse arbitrabatur, neque suae — dignitatis esse statuebat* etc.; quod vertere licet: *aber zu Schiffe hinüber zu gehen hielt er nicht für sicher genug, noch glaubte er, daß es seiner Ehre gemäß sey.* Caes. B. C. III, 17 in. *quibus rebus neque tum respondendum Caesar existimabat, neque nunc, ut memoriae prodatur, satis causae putamus*, pro: *Caesar non tum* etc. *Caesar hielt es nicht für thunlich, hierauf zu antworten, noch glauben wir jetzt Ursache genug zu haben, es aufzuzeichnen* s. *und wir glauben auch jetzt nicht hinlängliche Ursache zu haben* etc. — Ceterum *nec* s. *neque* etiam *ter quaterve* simul in conjungendis enuntiationibus occurrere notum est, et cuique id imitari licet. *Ter* v. c. occurrit Cic. Arch. 11 *certe, si animus nihil praesentiret in posterum — nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur, neque toties de vita ipsa dimicaret; so würde sie (die Seele) sich nicht durch so große Arbeiten schwächen, noch* etc. Nam utrum *nec* sumas an

an *neque*, atque ita, utrum *nec — neque*, an *neque — nec* ponas, nihil interest. — Prisci tamen quoque *non* seq. *neque* usurpant pro *neque — neque:* v. c. Cic. Or. II, 4 *sin tibi id minus libebit, non te urgebo, neque committam, ut, dum vereare, ne tu sis ineptus, me esse judices.* — Notandum hic est a) occurrere etiam *nec non* seq. *nec*, et *neque* seq. *et non.* Prius est Cic. ad Div. I ep. 5 §. 7 *a nobis agentur omnia diligenter, ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus, nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur:* ubi *nec non* est pro *et*, ut saepe. Verte: *von uns soll alles sorgfältig betrieben werden, daß wir nämlich, wenn etwas wird können erhalten werden, uns alle Mühe geben, und* etc., vel sic: *daß wir weder die Mühe unterlassen* etc. Adparet hoc ex loco amor Ciceronis erga hanc particulam *neque.* Posterius est Cic. Offic. III, 1 *ut neque cessaret unquam, et interdum colloquio alterius non egeret.* Poterat hic dicere: *neque interdum — egeret.* b) Prisci τοῖς *nec (neque) — nec (neque)* praemittunt saepe vocabulum negans, v. c. *nullus, nihil, non* etc., ita, ut tunc prius *nec (neque)* redundet nec vernacule verti possit, v. c. *Quarum nulla neque tam diuturnam adtulit laetitiam nec tantam,* Cic. Mil. 28. *Non possum reliqua nec cogitare nec scribere,* Cic. Att. VIIII, 12. *Nihil nec subterfugere nec* etc. Cic. Cluent. 1.

IIII) Duae enuntiationes, quarum posterior est consecutio prioris, connecti arctius possunt per *ut* pro τοῖς *quare, igitur, hinc* etc.; v. c. pro: *tu nunquam homines amasti: hinc non mirum est, te ab iis non redamatum esse,* dici potest: *tu nunquam homines amasti, ut non mirum sit, te ab iis non redamatum esse.* Sic prisci creberrime. Cic. Offic. I, 26 *itaque alter* (Philippus) *semper magnus, alter* (Alexander Magnus, illius filius) *saepe turpissimus fuit; ut recte praecipere videantur, qui monent, ut, quanto superiores sumus* (sic Edd. Graev. et Heusing.: Ed. Ern. habet *simus*), *tanto nos geramus submissius,* pro: *hinc recte praecipere videntur* etc. — *daher scheinen die Recht zu haben* etc.; proprie dictum est pro: *ut adeo recte* etc. *daß also die Recht zu haben scheinen* etc. Cic. Marc. 6 *quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Caesar ab inferis excitaret* etc., pro: *hinc* s. *itaque nemo dubitare debet,* seu: *ut itaque nemo dubitare debeat, daher darf niemand zweifeln* s. *daß also niemand zweifeln darf* etc. Sic Cic. ad Div. III ep. 6 §. 7 *ut tuum factum* etc. Et Ibid. VI ep. 2 in. *quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim, weil ich jetzt von Rom ent-*

entfernt bin, folglich nicht wissen kann, wer zu dir reise. Ac saepissime. Imitatione ergo digna est haec ratio.

V) Duae enuntiationes saepe per *ita ut* pro vulgari *et* copulari possunt; v. c. pro: *valde te amo, et in omnibus, quae cupis, tibi gratificabor,* dici potest: *amo te ita* s. *tantopere, ut, quaecunque cupias, in iis tibi gratificaturus sim.* Sic pro: *Deus est benignissimus, et quotidie nos jubet abundare rebus bonis,* dici potest: *Deus est tam benignus, ut nos jubeat* etc. Sic pro: *pater tuus est bonus, nec potes tibi meliorem patrem optare,* dicere licet: *pater tuus tam bonus est, ut meliorem patrem tibi optare non possis.* — Docent exempla praeposita, hoc tantum licere, quando posterior enuntiatio e priori fluat, tanquam effectus e causa. Sed ad hunc usum discendum debemus multa loca Ciceronis interdum ita explicare, v. c. Ad Div. VII ep. 26 in. *cum quidem biduum ita jejunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem;* quod explicari potest ita: *postquam valde jejunus fueram, et ne aquam quidem gustaveram.* Sic et hic locus Cic. Balb. 20, ubi *ita* deest, potest explicari: *potest igitur, judices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marii factum condemnetur? kann Cornelius verdammt werden, und die That des Marius nicht mit zugleich?*

VI) Duae enuntiationes per *ita ut* pro vulgari *quidem — sed* saepe jungi possunt, v. c. pro: *amo quidem te: sed vitiis tuis indulgere nequeo,* dici potest: *amo te ita, ut vitiis tuis indulgere nequeam,* s. ob perspicuitatem: *amo te ita, ut tamen vitiis* etc. Sic multa loca Ciceronis intelligere licet, v. c. Rosc. Am. 26 *ita vivunt — ut ducere animam de coelo nequeant; ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat; ita jactantur fluctibus, ut nunquam abluantur; ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant,* pro *vivunt quidem, sed — nequeunt: moriuntur quidem, at eorum ossa terra non tangit: jactantur quidem fluctibus, at nunquam abluuntur: ejiciuntur quidem, at* etc., *sie leben zwar — aber sie können nicht* etc.; *sie sterben zwar, aber ihre Gebeine berühren die Erde nicht* etc. — Non propterea credendum est *ita ut* significare *quidem sed:* est tantum quaedam apta commutatio. Sic Cic. Rosc. Am. 20 *hoc ita est utile, ut ne plane illudamur ab accusatoribus,* i. e. *hoc est quidem utile, at nos non debemus plane illudi ab accusatoribus.* Cf. ad Div. XVI ep. 9 med. Liv. XXII, 61 *est et alia de captivis fama, decem primos venisse: de eis cum dubitatum in senatu esset, admitterentur in urbem, nec ne, ita admissos esse, ne tamen*

tamen iis ſenatus daretur, i. e. *da man ihrentwegen im Senate überlegt hatte, ob man ſie in die Stadt einlaſſen ſollte, oder nicht, ſo wären ſie zwar hereingelaſſen worden, aber ohne vor den Senat gelaſſen zu werden.*

VII) Duae enuntiationes ſaepe per *is* ſeq. *qui*, per *talis* ſeq. *qualis*, per *tantus* ſeq. *quantus*, per *tot* ſeq. *quot* etc. copulari poſſunt pro *is, talis, tantus, tot* etc. ſeq. *ut*, quemadmodum vernacula ſuaſerit dicere: v. c. *du biſt nicht ein ſolcher Mann, daß du lügen ſollteſt, tu non es is, qui mentiaris: — der Mann hat mir ſolche Wohlthaten erwieſen, daß ich dergleichen von niemanden erhalten habe, hic vir mihi talia beneficia tribuit, qualia a nemine acceperim,* pro: *talia beneficia mihi tribuit, ut talia a nemine acceperim.* Sic: *talem ſe praeſtitit pater, qualem ſi tu te praeſtares, pro magno viro habendus eſſes,* uſitatius dicitur, quam: *talem ſe praeſtitit pater, ut, ſi tu talem te praeſtares* etc., *dein Vater hat ſich als einen ſolchen Mann bewieſen, daß du für einen großen Mann zu halten wäreſt, wenn du dich auch ſo bewieſeſt.* — Sic pro: *amor meus erga te tantus eſt, ut feliciſſimus eſſem, ſi tuus erga me etiam talis eſſet,* melius dicitur: *amor tuus erga me tantus eſt, quantus ſi tuus erga me eſſet, feliciſſimus eſſem.* — Hujus egregii latiniſmi ob brevitatem dicendi, ad quam proprie pertinet, commendandi, exempla aliquot e Cicerone adferam. Phil. II, 4 *quid enim eſt minus, non dico oratoris, ſed hominis, quam id objicere adverſario, quod ille ſi verbo negarit, longius progredi non poſſit, qui objecerit? was ſchickt ſich wohl weniger, ich will nicht ſagen für einen Redner, ſondern nur für einen Menſchen, als ſeinem Gegner ſo etwas vorzuwerfen, daß derjenige, der den Vorwurf gemacht hat, nicht weiter kann, wenn ihn jener nur mit einem Worte läugnet? quod ille ſi* eſt pro: *ut, ſi id ille* etc. Ad Div. VIIII ep. 14 §. 6 *gratulor tibi, cum* (i. e. quod) *tantum vales apud Dolabellam, quantum ſi ego apud ſororis filium valerem, jam ſalvi eſſe poſſemus,* ubi *quantum ſi* eſt pro: *ut, ſi ego tantum* etc. — Huc pertinet *eo quo* eodem modo uſurpatum Cic. Verr. V, 38 *Eone pirata penetravit, quo ſimul atque adiſſet, non modo a latere, ſed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret?* ubi *quo ſimul atque adiſſet* eſt pro: *ut, ſimul atque eo* (i. e. tam longe) *adiſſet, non modo* etc.

VIII) Duae enuntiationes junguntur in duplici interrogatione ſaepe per *utrum* ſ. *ne* ſeq. *an;* ubi tamen *utrum* ſ. *ne* omitti quoque poteſt. V. c. *utrum hoc audiſti an vidiſti? audiſtine hoc an vidiſti? audiſti an vidiſti?* — Sic et extra interrogationem praecedente verbo: v. c. *dic mihi, utrum hoc audi-*

audiveris, an videris; dic mihi, audiverisne hoc an videris; dic mihi, hoc audiveris an videris.

VIIII) Duae enuntiationes saepissime per *nec* pro *et non* jungi solent. Et nihil latinius est, quam creber isque rectus usus particulae *nec* s. *neque.* V. c. pro: *amo te, et non possum dicere, quare,* rectius dicitur: *amo te, nec possum* etc. — Huc pertinet *nec ullus* s. *nec quisquam* pro *et nemo: nec quidquam* pro *nihil: nec unquam* pro *et nunquam: nec usquam* pro *et nusquam.* Sic creberrime dicendum v. c. pro: *omnes fatentur, et nemo negat,* praeclare dicitur: *omnes fatentur, nec quisquam negat;* pro: *omnia perspexi, et nihil praetermisi,* bene dicitur: *omnia perspexi, nec quidquam praetermisi;* sic: *quaesivi patrem, nec usquam reperire potui,* pro: *et nusquam* etc.: sic: *semper te amabo, nec unquam obliviscar* etc., quam: *et nunquam* etc. Sic Cicero, Caesar, Livius millies. Et imitanda est haec ratio, quia arctius conjungit, atque ita perspicuitatem adjuvat. Nec tamen negandum, priscos quoque dicere *et non.* Exempla ubivis obvia.

X) Duae enuntiationes connecti quoque saepe possunt per *quia, cum,* pro: *hinc:* v. c. pro: *pater meus mortuus est: hinc tota nostra domus luget,* dici potest: *quia pater meus mortuus est, tota nostra* etc. Sic pro: *deus nobis quotidie bene facit; quis igitur eum non amet?* dici potest: *cum deus quotidie nobis bene faciat, quis eum non amet?* Haec ratio, cum arctiori conjunctioni serviat, valde commendanda est: adjuvat simul structuram periodi, v. c. pro: *pater est aegrotus: hinc venire non potest,* dicitur: *pater, quia aegrotus est, venire non potest.*

XI) Duae enuntiationes junguntur etiam per *tantum abest* sequente duplici *ut,* ubi vernacula utitur *an Statt daß* vel alia forma. V. c. *tantum abest, ut omnia didiceris, ut pauca adhuc scias, An Statt daß du alles solltest gelernet haben, (statt alles gelernt zu haben) so weißt du noch wenig;* sic: *tantum abest, ut me ames, ut me potius oderis, statt daß du mich lieben solltest, so hassest du mich vielmehr.* Exempla in priscis ubique obvia: v. c. Cic. Manil. prope finem: ,*tantumque abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quaesisse videar, ut multas etiam simultates partim obscuras partim apertas intelligam — suscepisse.* Cic. Amic. 14 *tantumque abest, ut amicitiae propter indigentiam colantur, ut ii, qui — minime alterius indigeant, liberalissimi sint et beneficentissimi.* Brut. in epp. Cic. ad Div. X ep. 10 §. 10 *tantum abest, ut meae rei familiaris liberum sit quidquam, ut meos jam omnes amicos aere alieno obstrinxerim, statt daß* s. *weit gefehlt, daß*

etwas

etwas von meinem Vermögen schuldenfrey seyn sollte, so habe ich etc. — Not. sequitur etiam *ne.* Cic. Or. 68 extr. *tantumque abest, ne — enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus ullus nec vis esse possit:* durum est hic *ne* pro *ut non* poni: et officit quodam modo perspicuitati, quia post *tantum* proprie *ut* debet et solet exspectari. Sed Ernesti pro *ne* in textum recepit *ut.*

XII) Duae enuntiationes crebro quoque junguntur per particulas comparativas *ut* s. *quemadmodum* seq. *ita* s. *sic:* ubi interdum vernacula habet vel *und* vel *nicht nur — sondern auch* etc. V. c. *ich habe dich immer geliebt, und werde dich auch mein ganzes Leben hindurch lieben,* s. *ich habe dich nicht nur immer geliebt, sondern werde dich auch* etc. ita verti possit: *quemadmodum* s. *ut te semper amavi, sic* s. *ita per omnem vitam te amabo,* vel periodice: *te, ut semper amavi, ita per omnem vitam amabo.* — It. pro *hinc,* v. c. *Gott hat uns viele Wohlthaten erwiesen: daher verdienet er unsere große Liebe, quemadmodum deus nobis multa beneficia tribuit, ita nostro magno amore dignus est.*

XIII) Sunt plura enuntiationes arcte connectendi genera, v. c. per *etsi* pro *quidem, quia* pro *nam* etc., de quibus jam supra Cap. V Sect. 8, 3 dictum est, ubi monuimus, tali commutatione posse enuntiationes ita colligari, ut periodi inde fiant: quo lectorem respicere velim. Si quae omissa sunt, lectio priscorum ipsa supplebit.

SECT. III

De connexione complexionum verborum absolutarum.

Complexiones verborum majores sensum absolutum continentes, et inter duo signa distinctionis maximae (*puncta* vulgo) interjectae, connectuntur inter se variis modis:

I) per *qui quae quod* pro *hic, is,* abjectis particulis *et, vero, igitur,* interdum etiam *enim,* si quidem perspicuitas hoc patitur. Ubi notandum, *τὸ qui* semper ad rem proxime praecedentem referri debere. V. c. *heri cum fratre tuo locutus sum. Cui cum dixissem* etc. pro: *et cum ei* vel *cum igitur ei dixissem, da ich ihm nun gesagt hatte:* — it. *libenter cum fratre tuo locutus essem. Quem quia reperire non pote-*

ram etc. pro: *quia vero eum* etc., *weil ich ihn aber nicht* etc. — Pertinet hoc *qui* etiam ad primam et secundam personam. V. c. *doleo me non adfuisse. Qui si adfuissem, te consolatus essem* pro: *si ego* vel *si enim ego adfuissem, denn wäre ich da gewesen, so* etc. Sic: *Noli mirari, te reprehensione dignum esse. Qui cum omnium amicitia indigeas, quomodo omnes laedere studes?* pro: *nam cum tu omnium amicitia* cet. — Adtendendum est, ut, perspicuitatis causa, subjectum, quocum connecti *qui* debet, huic pronomini quam proximum sit: v. c. si haec verba: *Alexander war der Sohn des Philippus. Da derselbe vor Begierde brannte, die Perser zu bekriegen* etc. vertere volo, ac pronomen *derselbe* ad Alexandrum refertur, non dicere ita debeo: *Alexander erat filius Philippi. Qui cum flagraret* etc. Nam ita *τὸ qui* ad *Philippum* pertineret: sed ordine converso ita dicendum: *Philippi filius fuit Alexander. Qui cum cupiditate flagraret* etc. — De abjectione illarum particularum *et, enim, vero, igitur* notandum, eam necessariam esse. V. c. stulte dicatur: *heri apud me Cajus fuit. Cui igitur* s. *vero cum dixissem* etc. Non dici potest, quam frequenter prisci isto pronomine uti soleant; nec quidquam est, quod tam deceat studiosum rectae latinitatis, quam iste usus pronominis illius. Cic. ad Div. V ep. 2 §. 2 *Quod cum dicerem, illud adjunxi* etc. i. e. *et cum hoc dicerem* etc. vel *cum igitur hoc* cet.: §. 11 *Quae cum omnia collegeris, tu ipse velim judices* etc. i. e. *cum igitur haec* etc., *Wenn du nun dieses alles zusammen nehmen wirst, so bitte dich, selbst zu urtheilen* etc. Ibid. §. 15 *Satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri. Quem ego cum comperissem omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare* pro: *nam cum comperissem eum* etc. Ibid. §. 18 *Hac accepta tanta injuria, tamen illo ipso die misi — communes amicos, qui cum eo agerent, ut de illa mente desisteret. Quibus ille respondit, sibi non esse integrum* pro: *sed iis respondit* etc., *Er antwortete ihnen aber, das stände nicht mehr in seiner Gewalt* etc. Pertinet haec tota res ad Caput de *brevitate* it. de *perspicuitate*. Nam utrique servit proprie.

II) per *neque* s. *nec:* idque dupliciter a) quando pro *et non* vel *etiam non* ponitur, b) quando simpliciter pro *non* ponitur.

a) quando *neque* s. *nec* ab initio sententiae totius pro *et non, etiam non*, ponitur: de qua re jam supra in conjunctione et vocabulorum et enuntiationum diximus, unde adparet,

paret, quam late pateat hujus particulae usus. Millies ita Caesar, Livius, Cicero, v. c. Cic. ad Div. III ep. 7 §. 15 *Nec mehercule aliter vidi existimare — Pompejum* etc., pro: *et non* etc., *Und ich habe nicht anders urtheilen gesehen* etc. Res est nota. — Huc pertinet itidem *nec ullus* s. *nec quisquam* pro *nemo*, *nec quidquam* pro *et nihil*, *nec unquam* pro *et nunquam*, *nec usquam* pro *et nusquam*. — Quam libenter prisci hac connectendi particula ab initio totius sententiae uti soleant, inde perspicere licet, quod adeo *nec non* s. *neque non* pro simplici *et* vel *etiam* sexcenties usurpant; v. c. Cic. Rosc. Am. 15 *Neque haec tu non intelligis* i. e. *et tu haec intelligis*. Non opus est hic regula: *duae negationes adfirmant fortius*: nam non ubique hoc fit, ac, cum fit, tum est litotes, de qua supra. Cic. Catil. IIII, 2 *Neque meam mentem non domum saepe revocat exanimata uxor, abjecta metu filia* etc. pro: *ac mentem meam domum* etc., *Und oft ruft meine geängstete Frau meine Gedanken nach Hause* i. e. *saepe eam cogito*. Nep. Eum. 1 *Macedones — eum sibi anteponi indigne ferebant: neque tamen non patiebantur* i. e. *et tamen patiebantur*: unde patet, etiam in minoribus sententiis locum habere. — Sic et pro *etiam*: Cic. Rosc. 32 in. *Etenim in singulis rebus ejusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere. Neque ego non possum*; pro: *etiam ego possum*, *Ich kanns auch*. — Neque tamen hac forma ita cum nonnullis abutendum est, ut in conjunctione paucorum vocabulorum eorumque vulgarium ubique pro *et* ponamus *nec non*, v. c. *vir praenobilissimus nec non doctissimus*: ubi male ponatur. Debet tantum poni ad connectenda membra majora et minora, in primisque sententias absolutas.

b) quando *neque* s. *nec* pro *non* ab initio totius sententiae s. post *punctum*, quod vocant, simpliciter ponitur: v. c. *Neque vero*, *Neque enim*, *Neque tamen*, ubi *et* cogitari non potest: v. c. *neque vero credibile est* etc. *Neque enim intelligere licet* etc. *Neque tamen negaverim* etc. Millies ita prisci incipiunt: et quia in primis notanda est haec forma, exempla subjiciam aliquot:

1) *Neque vero* pro *Non vero*. Nihil frequentius. Cic. ad Div. I ep. 9 §. 15 *Neque vero hac in causa modo, sed constanter saepe in senatu*, scil. *dixi*, pro *non vero*, ut per se patet. Cic. Or. I, 1 *Neque vero nobis cupientibus atque exoptantibus fructus otii datus est ad eas artes* etc. — Sic etiam *neque vero quisquam* pro *nemo vero* s. *non vero quisquam*;

quam; neque vero quidquam pro *nihil vero* f. *non vero quidquam; neque vero usquam* pro *nusquam vero*, et *neque vero unquam* pro *nunquam vero* millies apud priscos ab initio sententiae majoris occurrit, v. c. Cic. Or. I, 8 non procul ab initio; *neque vero mihi quidquam, inquit, praestabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum coetus, mentes adlicere* etc. Cic. ad Div. I ep. 9 §. 4 *Neque vero ego mihi postea quidquam adsumsi* pro *nihil vero ego mihi postea adsumsi* etc. Cic. ad Div. II ep. 6 §. 7 *Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse unquam puto* etc. pro *nemini vero salutem* etc. Cic. Phil. II, 28 *Nec vero te unquam* etc. pro *nunquam vero te* etc. et sic in aliis. — At, licet prisci saepissime *neque vero quisquam, unquam* etc. pro *nemo vero, nunquam vero* etc. locuti sint, tamen non credendum est, eos plane non dixisse *nemo vero, nihil vero, nunquam vero:* occurrit haec ratio non raro, ut propterea non pro vitiosa habenda sit. — Huc vero pertinet quoque *neque vero non* pro *vero*, e nota illa ratione, qua duae negationes se invicem tollunt atque ita adfirmant, v. c. Cic. Mil. 32 in. *Nec vero non eadem ira deorum hanc ejus satellitibus injecit amentiam, ut* etc. pro *sed eadem ira* f. *eadem vero ira* etc. Cic. Tusc. IIII, 2 *nec vero illud non eruditorum temporum argumentum est, quod et deorum pulvinaribus et epulis — fides praecinunt* etc. i. e. *Illud vero eruditorum temporum signum est* etc. Cic. Divin. II, 33 med. *Nec vero non omni supplicio digni P. Clodius, L. Iunius, consules, qui contra auspicia navigarunt:* ac saepius. — Quaeritur hic, an pro *neque vero* etiam dici possit *neque autem.* Ab initio sententiae absolutae, nec cum praecedente arcte cohaerentis f. periodi, ut loquuntur, non reperi quidem, quod sciam; at occurrit tamen praecedente *neque* ap. Cic. ad Div. V ep. 12 §. 21 *Neque enim tu is es, qui, quid sis, nescias et qui — arbitrarere: neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque — propriam ingenii gloriam consequatur.* Unde certe patet, *neque autem* non inusitatum fuisse; at *neque vero* multo usitatius. Nisi forte dicas in Cicerone pro *autem* legendum esse *item:* et hoc sibi praeplacere significavit mihi per literas Cel. Ruhnkenius. Non male.

2) *neque enim* pro *non enim:* Sic prisci longe saepissime, v. c. Cic. ad Div. II ep. 6 §. 5 *Neque enim sum veritus, ne sustinere — non posses.* Cic. ad Div. V ep. 12 quater occurrit, §. 4 *Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit* etc. §. 21 *Neque enim*

enim tu is es, qui, quid sis, nescias etc. §. 22 *Neque enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi — volebat.* §. 26 *Neque enim fas esse arbitror quidquam me rogantem abs te non impetrare.* Ad Div. VI ep. 1 §. 9 *Nec enim nos arbitror victoriae praemiis ductos patriam olim et liberos et fortunas reliquisse* etc. Sic ab initio sententiae non arcte cohaerentis cum praecedente pro *nemo enim*, dicitur recte *neque enim quisquam;* pro *nihil enim*, dicitur *neque enim quidquam;* pro *nunquam enim*, dicitur: *neque enim unquam;* pro *nusquam enim*, dicitur *neque enim usquam* etc. — Huc pertinet etiam *neque enim non* pro *enim;* at not. ab initio tantum periodi, ut in superioribus: v. c. Cic. ad Div. VI ep. 1 §. 5 *Nec enim is, qui in te adhuc injustior — fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati*, pro: *is enim, qui in te adhuc injustior — fuit, magna signa dedit* etc. — Sic: *neque enim quisquam non* pro *nam nemo non* f. *nam omnis.* Cic. Orat. III, 4 med. *Neque enim quisquam nostrum, cum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, non, quamquam illa scripta sunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur.* — Non tamen credendum propterea, Ciceronem non item *non enim, nihil enim, nemo enim, nunquam enim* ab initio periodi dixisse. Imo dixit saepe, v. c. ad Div. V ep. 12 §. 14 *Nihil est enim aptius ad* etc., ubi poterat dicere: *neque enim quidquam est aptius* etc. Orat. I, 13 extr. *Nunquam enim negabo, esse quasdam artes proprias eorum, qui* etc. Rosc. Am. 23 extr. *Nemo enim putabat, quemquam esse, qui* etc. Ibid. c. 38 extr. *Non enim possumus omnia per nos agere* etc. Ergo haec variationis caussa usurpanda quoque sunt, in primis ubi *neque* praecessit, et possit repetendo *neque* ambiguitas vel injucunditas exsistere. V. c. recte Cicero dixit Rosc. Am. 32 in. *Non enim mihi tantum derogo,* quia praecesserat: *neque ego non possum.* Iam, si Cicero dixisset: *neque ego non possum, neque enim mihi tantum derogo,* nonne auditor hoc duplex *neque* jungere *(weder noch)* potuisset? Et lectori saltem ista repetitio non ubique jucunda est.

3) *neque tamen* pro *non tamen* ab initio sententiae: prisci ita millies. Cic. ad Div. VII ep. 1 §. 3 *Neque tamen dubito, quin* etc. pro *non tamen dubito.* Sallust. Cat. 24 in. *Neque tamen Catilinae furor minuebatur.* — In primis huc pertinent *Neque tamen ignoro, nescio, sum nescius* pro *Scio tamen.* V. c. Cic. ad Div. V ep. 12 §. 5 *Neque tamen, cum haec scribebam, eram nescius* etc. et §. 8 *Neque tamen ignoro,*

ro, quam impudenter faciam etc. — Huc pertinent quoque *Neque tamen quisquam* (s. *ullus*) pro *Nemo tamen; Neque tamen quidquam* pro *Nihil tamen* s. *Attamen nihil; Neque tamen unquam* pro *Attamen nunquam; Neque tamen usquam* pro *Attamen nusquam* etc. — Huc pertinet quoque *Neque tamen non* pro *Attamen:* v. c. Cic. Or. II, 85 *Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis praemia, res gestae, judiciis hominum comprobatae.* Simili modo pro *Fatebor tamen rem omnem* dicere licet: *Nec tamen rem omnem non fatebor.*

Ceterum ex his intelligitur, quam late pateat usus hujus particulae *neque* s. *nec:* ut vere dicere possimus, in recto usu trium horum vocabulorum *qui, ut,* et *neque*, magnam latinitatis scientiam cerni.

III) Sunt et alii connectendi majora membra sententiasque absolutas modi, quos strictim tantum recensebo:

1) per *nam cum:* sic enim in initio sententiarum libentius h. e. usitatius dicitur quam *cum enim.* V. c. Cic. ad Div. I ep. 9 §. 56 *Nam cum mihi condixisset* etc. Ad Div. V ep. 2. §. 17 *Nam cum ille mihi nihil* etc. — It. *Etenim cum.* Agr. II, 7 *Etenim cum omnes protestates* etc. — Attamen et *Cum enim* rectum h. e. usitatum est.

2) per *Quod adtinet ad id, quod* etc., pro quo et brevius saepissime occurrit *Quod:* v. c. *Quod autem nonnulli putant, animum aliquando interiturum esse, haec sententia periculosa est* vel *in eo errant*, pro *Quod autem adtinet ad id, quod nonnulli putant* etc., *Was aber das anbelangt, daß einige glauben — so ist diese Meinung* etc. Nos etiam ita breviter loquimur: *Daß aber einige glauben, die Seele werde untergehen* etc. Ceterum sexcenties ita Cicero in orationibus, epistolis, aliisque libris, v. c. ad Div. V ep. 2 §. 5 *Quod autem ita scribis: pro mutuo inter nos animo, quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio* etc., *Was das anbelangt, daß du schreibst — so weis ich nicht, was du bey der Freundschaft für wechselseitig hältst:* ibid. §. 12 *Quod scribis de reconciliata nostra gratia, non intelligo, cur* etc. et statim §. 13 *Quod scribis non oportuisse* etc. — Saepe sequitur *id*, *in eo*, v. c. *quod tu istam rem fecisti, id probare non possum* vel *in eo non recte fecisti.*

3) in objectionibus per formulas: *At objici possit; At objiciat quis; Erunt, qui objiciant; Si quis objiciat* etc. — Potest pro his solum *at* quoque adhiberi, v. c. postquam Homeri

meri lectionem commendassem, vellemque eos, qui difficilem eam esse clamarent, refutare, ita incipere possem: *At difficilis est ejus lectio. Recte: at nihil difficile est conanti.* Nam responsio etiam ab *at* potest incipere: possit et *recte* omitti, ac simpliciter objectio et responsio sic jungi: *At difficilis est ejus lectio. At nihil difficile* etc., *Aber, wird man sagen, es ist schwer ihn zu lesen* etc. Centies ita Cicero in orationibus, epistolis, aliisque libris, v. c. ad Div. VI ep. 6 §. 20 *In quo admirari soleo — sapientiam Caesaris: nunquam nisi honorificentissime Pompejum appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum* (haec est responsio) *ista et victoriae sunt facta, non Caesaris.* Ibid. VIIII ep. 6 §. 9 *vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in perturbata rep. vivimus. Quis hoc negat? sed hoc viderint ii* etc. — It. *At vero.* Sic Sulpic. in epp. Cic. ad Div. IIII ep. 5 §. 7 *At vero malum est liberos amittere: malum* (haec est responsio), *nisi hoc pejus sit, haec* (i. e. hunc statum reip.) *sufferre et perpeti.*

4) per *Ita, Atque ita, Tali modo* etc., quando effectus rei narratur vel judicium de re acta additur, v. c. Cic. Verr. IIII, 26 *Ita literis istius patrifamilias L. Titio cuidam, civi romano, annulus de digito detractus est.* Sulpic. in epp. Cic. ad Div. IIII ep. 12, postquam caedem Marcelli narravit, addit: *ita vir clarissimus ab homine teterrimo* (vel *deterrimo*) *acerbissima morte est adfectus, et cui* etc.

5) per *hic* adv. pro *hac in re* i. e. *da, hierbey, bey dieser Gelegenheit:* Sic saepissime Cicero, Caesar, Livius, Nepos. V. c. Cic. Verr. IIII, 27, postquam narraverat, Antiochum regem Syriae, multis vasis pretiosis instructum, in Siciliam Verre praetore venisse, ita pergit: *Hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est* etc., *Da glaubte nun Verres, es sey ihm eine Erbschaft aufgestoßen* etc. jocose dictum pro: *Verres arbitratus est, se posse Antiochum facile diripere. Venire* dicitur de rebus, quae nobis contingunt, inprimis casu, atque ita quasi sua sponte ad nos *veniunt* seque nobis offerunt.

6) in narrationibus, v. c. per *Interea, Inter haec, Dum haec aguntur, geruntur* etc. It. *Tum vero repente* etc. *Quo factum est, ut* etc. It. per *Cum, Ubi* etc. V. c. *Quod cum audissent; Ubi hostes adesse vidit* etc.; *Qui ut rem accuratius considerare coepit* etc. Legantur hic in primis Caesar et Livius, it. Cicero v. c. in Verrinis etc. Nam formulae ejusmodi sunt innumerabiles.

7) in conclusionibus per has similesque formulas: *Hinc adparet, intelligitur: Hinc sequitur: Qua ex re videre, perspicere, licet: Unde fit perspicuum: Hinc satis intelligi potest: Quis non statim inde videt, intelligit? Quis igitur adhuc dubitat, quin* etc.: *Hinc non mirum est: Neque ergo dubium esse potest, quin* etc., ut plura genera omittamus: addi nonnulla possunt, quae infra de connexione argumentorum et sectionum s. majorum partium orationis vel libelli dicentur.

SECT. IIII

De connexione argumentorum.

Haec variis modis fieri potest. Omnis res vertitur in oratoris ingenio. Paucissima tantum dicemus:

Argumenta non fere solent enumerari per *primo* (s. *primum*), *secundo, tertio, quarto* etc., sed

1) si tria sunt: *Primum, Deinde, Postremo* s. *Tandem* s. *Denique.* Si plura, multis modis variari potest, nisi quod ob perspicuitatem *primum* et *denique* s. *postremo* s. *tandem* suum locum occupant h. e. *primum* incipit, *postremo* (*denique, tandem*) claudit. V. c. si quatuor: *primum, deinde, tum, denique* s. *tandem* s. *postremo.* Si quinque: *primum, deinde, tum, praeterea, denique,* s. *postremo.* Ordinem particularum *deinde* et *tum* non esse constantem et certum inde patet, quod Cic. Fontej. 14 ita dixit: *primum, tum, deinde, postremo.* — Additur etiam, si quando numerus argumentorum crescit, *postea, insuper:* potest etiam *tum, deinde,* repeti: v. c. in octo argumentis: *primum, deinde, tum, praeterea, insuper, tum, postea, denique:* vel: *primum, deinde, tum, praeterea, deinde, tum, insuper, denique.* Haec omnia recte. — Quaeritur tamen, annon propter perspicuitatem melius sit, argumenta, praesertim plura, enumerare per *primum, alterum, tertium, quartum* etc.: in primis si singula iterum dissecta sint in partes minores, itidem per *primum, deinde, tum* incipientes. Hac certe re confusio impediatur: et hanc impedire est officium oratoris. Auditor enim, aliquoties audiens *deinde, tum* etc., incertus est, utrum hae particulae ad argumenta ipsa, an ad eorum causas et partes pertineant.

2) pro istis particulis *tum, praeterea* etc., possunt aliae formulae usurpari, v. c. *Accedit, quod,* it., si argumentum est levius: *ut taceam, omittam, praetereum illud* etc.; *ne dicam de eo* etc. Sin gravius: *Quid dicamus de eo, quod* etc. *Quomo-*

Quomodo vero tacere ſ. *praeterire poſſim*, ſ. *Nullo modo praetermittere poſſum*. It. *Reſtat aliquid, quod propter gravitatem* etc. It. *Venio nunc ad rem maxime gravem*, vel *ad id, quod in primis valeat* etc. Sic Cic. Roſc. Am. 43 in. *Venio nunc ad nomen aureum Chryſogoni* etc. It. *Dicendum mihi etiam eſt de* etc. It. *Neque vero ſufficit hoc vel illud dixiſſe, confirmaſſe* etc.

SECT. V

De connexione ſectionum ſ. majorum partium.

Partes orationis libellique majores iisdem plerumque modis connectuntur, quibus vel ſententiae abſolutae vel argumenta conjungi ſolent. Poteſt tamen hic quoque pro cujusque ingenio ſaepiſſime variari: v. c. *Quaeritur hic primum* etc. *Dicendum mihi primum videtur* etc. *Ante omnia explicandum eſt* etc. *Alterum, quod quaerebamus, erat* etc. *Veniendum mihi nunc eſt ad* etc. *Nunc conſideretis* ſ. *conſideremus* etc. *Video duo mihi in primis demonſtranda eſſe* etc. *Nulla vero major quaeſtio unquam eruditos exercuit, quam haec* etc. *Dicendum mihi reſtat* etc. *Unum etiam ſupereſt* etc. *Neque tamen negari ullo modo poteſt* etc. *Quid cenſendum eſt* ſ. *cenſetis de eo, quod* etc. *Nulla vero utilitas hujus rei major eſſe poteſt, quam* etc. Et ſic millies variare licet. Nec in *libris*, *disſertationibus*, *proluſionibus* etc. dedecet majores partes enumerare, v. c. *primum*, *ſecundum*, *tertium* etc. *prima*, *altera*, *tertia res* etc., praeſertim ſi illae iterum in partes minores disſecentur per *primum*, *deinde*, *tum* etc., ut perſpicuitati, ornamento ſtyli praecipuo, conſulatur. Nam in libris didacticis non tam refert venuſte quam perſpicue ſcribere; non tam venuſtatis et ſuavitatis quam perſpicuitatis ratio habenda eſt. Idem fere in orationibus, ſi quidem in partes plures modo majores modo minores diviſae ſunt, faciendum eſſe cenſuerim, praeſertim in iis, quae pro concione indocta vernacule habentur. Nam capita oratio-

orationis facilius illa enumeratione percipiuntur, quam ſi partes orationis et majores et minores ubique per *primum, deinde, tum, poſtea, praeterea* etc. vel vernacule: *ferner, überdieß* etc. enumerantur more Ciceroniano. Imitantur quidem hanc Ciceronianam rationem nonnulli vernaculi oratores: at, an a plebe ſatis intelligantur, ipſi viderint. Haec hactenus. — Ceterum tota illa res de partibus orationis vel libri cujusdam apte varieque conjungendis nititur maxime ingenio auctorum felici: nec facile regulis comprehendi poteſt, eoque minus hic late tractari debet, cum ii, qui talem laborem aggrediuntur, jam viri eſſe ſoleant, ipſique, ut ajunt, ſine cortice natare ſciant, neque noſtris praeceptis indigeant. Nos tantum de iſta re propterea pauca dicenda putavimus, ne quis aliquid hic deeſſe arbitraretur.

CAP. VIII

DE VARIATIONE VOCABULORUM UNIVERSA S. SIMPLICE

Vocabula inter ſe variantur duplicem maxime ob cauſam: 1) quia plane idem notant: v. c. *habeo librum* et *eſt mihi liber: haec res mihi magnam laetitiam attulit* et *fuit mihi magnae laetitiae.* — Huc pertinent, quae non valde inter ſe differunt, ac propterea in certo contextu commutari poſſunt, v. c. *auctoritas* et *conſilium, uti* et *habere* etc. Haec *variatio* dici poteſt *ſimplex* vel *univerſa*, eſtque per ſe quodam modo ſuavis occurritque taedio lectorum, ac propterea neceſſaria eſt tum ubivis, tum in primis in eadem verborum complexione; v. c. *ſtudia literarum tantam voluptatem adferunt, ut fere neſciam aliquid, quod ſimiliter delectet.* Hic ſi dicerem: *quod ſimilem voluptatem adferat,* injucunde loquerer, quia omnis repetitio, niſi gravitatem rei adjuvat, inju-

cunda

cunda est et paupertatem quandam indicat, quae, ut in pecunia, ita in vocabulis solet esse injucunda ac contemtum quendam adferre. Sic: *dum haec dicebat, loqui coepimus* suavius est quam *dicere coepimus.* — Sic *sed, autem, vero* etc., *etsi, quamquam* etc., *et*; *que, ac* etc. inter se commutantur. Cicero hoc diligenter observat: at peccavit tamen, nescio quo casu, ad Div. VI ep. 1, ubi inde ab initio epistolae hujus quatuor continuas verborum complexiones absolutas (vulgo *periodos* nominant) per *etsi* incipit; it. ad Div. V ep. 12 §. 14, 15, 16 ter *enim* posuit, et §. 21 §. 22 §. 23 quater. 2) in primis ob majorem *perspicuitatem*, ubi contextus ratio habenda, vel ob *suaviorem ideam*, v. c. *ver aetatis, laeta seges* etc., vel ob *graviorem*, ubi contextus consulendus. Hanc variationem vocare possis *ornatam*, quia ornatur oratio accessione melioris h. e. dilucidioris, suavioris, vel gravioris notionis. Efficitur illa inter alia tropis et figuris.

Nos hic maxime de variatione simplice loquemur: ornatam ad caput de perspicuitate, suavitate, et gravitate referemus: quamquam vix fieri poterit, ut non hic simul aliquot exempla ex ornata variatione inseramus. Dicemus primum de variatione vocabulorum inter se, ubi vulgarem ordinem sequemur, 1) *nominis* 2) *pronominis* 3) *verbi* etc. Deinde aliquot fontes commutationis istius indicabimus et paucula de commutatione rectionis s. constructionis grammaticae addemus.

SECT. I

De commutatione nominum substantivorum.

Nomina substantiva varie commutantur:

I) Substantivum cum substantivo saepe commutari potest: ubi tamen propria vis et contextus ratio semper attendenda est. Commutari v. c. possunt

1) *noti-*

1) *notitia, cognitio, ſcientia;* haec vere ſynonyma ſunt, v. c. *notitia rei muſicae, cognitio rei muſicae, ſcientia rei muſicae,* idem notant.

2) *eruditio* et *doctrina*, it. interdum *ſcientia* v. c. *multarum rerum accurata.* At *eruditio* eſt interdum quoque i. q. *inſtitutio:* hinc contextus ratio habenda, ne v. c. ubique dicamus: *ſine eruditione hoc factum eſt* etc.

3) *abstracta* ſaepe pro *concretis* ponuntur, v. c. *adoleſcentia, juventus, ſenectus* pro *adoleſcentibus, juvenibus, ſenibus,* v. c. *adoleſcentia* eſt *audacior* etc. Sic noſtri: *die Jugend* etc. it. *das Alter iſt furchtſam.* Sic *audacia* pro *audacibus* Cic. Roſc. 30 *ut metu contineatur audacia* i. e. *audaces:* at ſimul ad ipſam audaciam reſpicitur. Sic *ſcelus* pro *ſceleſto, conjuratio* pro *conjuratis*, ubi tamen contextus conſiderandus.

4) *conſilium (Entſchluß), ratio* et *ſententia*, ſaepe commutantur; v. c. *hoc conſilium ſecutus eſt, hac in ſententia fuit, hanc rationem iniit* etc.

5) *familiaritas* et *conſuetudo der Umgang;* at *conſuetudo* tum demum admitti poteſt, ſi contextus docet, non poſſe explicari *Gewohnheit;* v. c. *propter amorem et conſuetudinem, quae inter nos interceſſit.* Hic planum eſt, ſermonem eſſe de familiaritate.

6) *anni hominis* et *aetas:* v. c. *aetate me inferior eſt, an Jahren iſt er unter mir* i. e. *iſt jünger als ich: per aetatem facere potuiſſet* i. e. *per annos, den Jahren nach hätte ers thun können.*

7) *auctoritas* pro *conſilio Rath* poni poteſt, ſi contextus admittit, h. e. ſi ſermo eſt de *conſilio hominis prudentis, magni,* vel ſi reſpondet vernaculo *Vorſtellung, Zureden,* v. c. *auctoritatem patris facile ſequor.*

8) *cogitationes, ſenſa animi, ſententia, mens,* v. c. *intelligo tuas cogitationes* etc.

9) *facies, os, vultus;* in primis uſurpatur *vultus,* ſi lineamenta oris *(des Geſichts)* reſpicis, vel triſtitiae, laetitiae, modeſtiae etc. rationem habes: v. c. *hilari vultu mit freundlichem, muntrem, Geſichte: facies* etiam *totam corporis ſpeciem* indicare poteſt.

10) *vitium, peccatum, error, culpa.* At differunt proprie. *Vitium* eſt genus, et notat noſtrum *Fehler,* ſive ſit *naturae* ſeu *culpae* ſeu alius cauſae, v. c. *vitium domus, veſtis (wenns nicht recht gemacht iſt), hominis* etc.; *peccatum* eſt *das Vergehen, Verſehen,* quocunque modo fiat; *error der Irrthum* eſt peccatum mentis *(des Verſtandes); culpa* eſt peccatum,

catum, quod nobis tanquam auctoribus tribuitur, *die Schuld, das Verbrechen. Vitium* differt a *sceleribus*, haec sunt omnium gravissima peccata, v. c. *caedes*, *adulterium*, *sacrilegium, grobe Laster, Bosheiten:* et a *flagitiis* h. e. factis turpibus, *Schandthaten, schändliche Dinge.*

11) *opinio, existimatio, sententia, judicium de re aliqua. Opinio* tamen est plerumque levior *die Vermuthung*, et *judicium* a causis gravibus pendet, *Urtheil.*

12) *verba* et *oratio*, v. c. *ex oratione fratris tui perspexi*, i. e. *ex iis, quae frater mecum locutus est, aus den Worten* s. *aus dem Reden* etc.

13) *cupiditas, cupido, aviditas, studium.*

14) *providentia, diligentia.*

15) *studium, industria, adsiduitas, opera, labor.* At proprie differunt: *studium* est *voluntas ardens* s. *impetus animi der Trieb, Eifer: industria der Fleiß, die Betriebsamkeit: industria acris* et *adsidua* est *adsiduitas;* si cum quadam intensione corporis fit, est *opera, Bemühung;* ac, si molesta nobis est industria, dicitur *labor Arbeit.* Not. *Labor* est etiam *Arbeitsamkeit.*

16) *pulchritudo rei, venustas, dignitas*, interdum etiam *praestantia, excellentia.*

17) *dulcedo, suavitas.*

18) *turpitudo* et *foeditas.*

19) *stultitia* et *stoliditas*, interdum augendi causa *dementia, amentia, furor.*

20) *calliditas, astutia*, interdum etiam *consilium.*

21) *humanitas, facilitas, liberalitas, comitas.*

22) *inhumanitas, crudelitas* et *immanitas:* duo posteriora sunt graviora.

23) *laetitia, gaudium.* Distinguit quidem has notiones Cic. Tusc. IIII, 6 et 31: at nec ipse nec alius priscorum hoc discrimen observavit.

24) *dolor, tristitia, animi molestia*, interdum *moeror;* proprie *moeror* est *tristitia intus in pectore inclusa, der Gram; luctus* vero est saepissime *moeror* vel *tristitia* ob *mortuum*, cerniturque plerumque vestibus atris, *die Trauer.*

25) *cura Sorge, Kummer*, et *moeror Gram:* hic est gravior illa.

26) *casus* et *fortuna Schicksal.*

27) *vita* et *salus:* proprie tamen *salus* est *status, qui reddit nos tutos a vitae periculo, Sicherheit, Rettung:* non igitur plane est *vita.*

28) *in-*

28) *incolumitas die Unverletztheit*, et *salus* i. e. quando in pristino bono statu manemus.

29) *mors, obitus, finis vitae.*

30) *multitudo, copia, magna pars, magnus numerus.*

31) *paucitas, exigua pars, exiguus numerus.*

32) *probitas vitae, sanctitas, integritas.*

33) *virtus, honestas:* quamquam fortasse multi Christiani dubitabunt *honestatem* pro *virtute* ponere.

34) *existimatio Ehre* s. *Reputation*, et *dignitas Ansehen, Ehre.*

35) *merita* et *dignitas die Verdienste.*

36) *fama* et *rumor:* hic est minor illa; est nempe *fama obscurior* et *incertae originis:* pro *fama* interdum ponitur *celebritas nominis* et *gloria;* sed haec est proprie *fama vulgatissima.*

37) *praestantia, excellentia.*

38) *dubitatio, haesitatio.*

39) *gravitas* et *pondus*, v. c. *oneris, argumentorum.*

40) *improbitas, malitia*, quae proprie est, cum quis de industria malus est.

41) *decus, ornamentum.*

42) *honor, cultus*, interdum *observantia;* at *dignitas* est *honor internus, Ehre*, s. *Reputation* cet.

43) *paupertas, egestas;* at haec est major, *die Dürftigkeit.*

44) *constantia, gravitas*, it. interdum *fortitudo.*

45) *inconstantia, levitas.*

46) *magnitudo rei, gravitas* v. c. *mali, morbi.*

47) *felicitas, beatitudo.*

48) *dignitas der Anstand, decor.* Plura lector ipse inveniat.

II) *Substantivum* pro *adjectivo*, v. c. 1) *victor exercitus, die siegende, siegreiche, Armee.* Cic. Manil. 21 *victorem exercitum deportavit.* conf. Liv. V, 19 etc. At hic postulat necessitas: neque enim adjectivum exstat. Et hoc saepe accidit, ut adjectiva vernacula vel per substantiva vel per verba exprimere cogamur, v. c. *tugendhaft, möglich, unmöglich, sinnlich, verständlich, begreiflich* etc. 2) *nihil rei* et *nulla res.* 3) In primis huc pertinet mutatio adjectivi in substantivum, quando adjectivum notionem primariam vel graviorem continet, quam additum substantivum, v. c. *major erat copia virorum* Cic. ad Div. V ep. 21 §. 2 pro *plures erant viri;* ibid. ep. 2 §. 22 *hujus temeritati si — non restitissem*

tissem etc. pro *huic temerario homini.* Cic. Rosc. Am. 17 extr. *si in hanc calamitatem venit propter praediorum bonitatem et multitudinem* i. e. *propter praedia bona et multa.* Phaedr. I, 12, 6 *crurum nimiam tenuitatem vituperat* i. e. *crura nimis tenuia:* et I, 14, 14 *quantae putatis esse vos dementiae* i. e. *quam dementes vos esse putatis?* Cic. Phil. II, 3 *cujus temperantiae fuit de M. Antonio querentem abstinere maledicto* etc. pro *quis tam temperans esse potuit, ut abstineret* etc.? Quae omnia imitanda sunt. — Huc pertinent breves hi loquendi modi: *mirabatur paucitatem auditorum* i. e. *quod tam pauci essent auditores: noli mirari librorum multitudinem,* i. e. *quod tot libri sunt: laudavit tuam humanitatem, doctrinam* etc., pro *laudavit te, quod tam humanus, doctus, esses: ignovit ejus pueritiae* pro *ignovit ei, quod adhuc puer esset.* Pertinent haec proprie ad brevitatem.

III) *Substantivum* pro *pronomine* ob gravitatem dicendi: v. c. Cic. Catil. I, 1 *o tempora! o mores! Senatus haec intelligit, consul videt, hic tamen vivit* pro *ego video;* ib. c. 6 extr. *quod eam* (sicam) *necesse putas esse consulis in corpore defigere,* pro *meo in corpore:* at *consulis* erat gravius et aptius dictum. Sic frater fratri dicere potest: *noli repudiare fratris preces,* pro *meas.* Est proprie brevitas, pro: *meas preces, quae a fratre veniunt.* Sic pater filio: *ne aspernere patris consilium,* i. e. *meum.*

IIII) *Nomen proprium,* at notum satis, et notae virtutis cujusdam vel etiam vitii, poni interdum potest 1) pro *substantivo,* v. c. *Achilles, Hector,* pro *fortissimo: Cicero* pro *oratore magno: Nestor* pro *prudente sene,* v. c. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 5 *habere aliquem in consiliis capiundis Nestorem:* respicitur ibi quidem proprie ad Nestorem illum, quia de Agamemnone sermo est; at ex vocabulo *aliquem* intelligitur, Ciceronem cogitasse in universum *senem prudentem.* Sulpic. in nobili illa epistola consolatoria in Cic. Epp. ad Div. IIII, 5 §. 13 ait: *noli oblivisci, te Ciceronem esse,* h. e. virum egregie sapientem, qui aliis praeclara consilia dare queat etc. 2) Interdum etiam *nomen proprium* pro *pronomine* dicitur gravitatis causa, v. c. Cicero Ligar. 2 ait Caesari: *M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua se ipsum confitetur fuisse,* pro: *ego defendo — in qua me ipsum confiteor* etc. At illud gravius dictum erat, quia nomen Ciceronis admonet, eum fuisse notissimum illum Pompejanum etc. Totus locus legi debet. Ac saepius Cicero nominibus propriis pro pronominibus utitur ob gravitatem, h. e. ob majorem laudem vel vituperationem alicui conciliandam.

V) In

V) In primis *duo substantiva* pro *uno* ponuntur, ita tamen, ut neutrum vi sua careat. Neque enim credendum, priscos duo vocabula pro uno simpliciter posuisse. Imo fecerunt hoc, ut accuratius atque ita magis perspicue et gravius loquerentur: v. c. 1) *corpus hominis* pro *homine*, v. c. *vulnerare corpus hominis* pro *hominem*: at illud rectius, quia non totus homo, i. e. corpus et animus simul, vulneratur, sed tantum corpus. Sic rectius *ulcus latere dicitur in corpore hominis*, quam *in homine*. 2) *animus hominis* pro *homine*, v. c. *offendere animum hominis* rectius dicitur, quam *hominem*: nam non totus homo offenditur, sed ejus animus. Dici quidem potest pars poni pro toto, at hoc est *Synecdoche* h. e. *non accurate dictum*. Deinde postulat perspicuitas: *offendere hominem* potest quoque significare *invenire hominem*. Sic prisci non dicunt *uti homine sich eines Menschen bedienen*, *ihn zu etwas gebrauchen*, quia hoc significaret quoque *mit einem Menschen umgehen*: semper igitur pro illo dicunt *uti opera hominis*, ad dilogiam evitandam. 3) *mucrone gladii ictus* rectius, quam *gladio ictus*. 4) *puppes navium adpulsae litori* rectius, quam *naves* etc. 5) *maris saevitia* pro *mari*, quando scilicet saevit: ergo pro *mari saevo*. 6) *ratio senatus est mutata* Cic. ad Div. I ep. 8 §. 8 i. e. *senatus est mutatus*: at proprie est *conditio senatus* etc. 7) *spe praemiorum incitatus* pro *praemiis incitatus*; at illud rectius: non enim tam praemia futura quam eorum spes incitat. — Hinc patet, illam commutationem non ita intelligendam, ut ubivis duobus substantivis pro uno uti liceat, nulla idearum habita ratione: quo nihil stultius foret. Sed subtilitas idearum, atque ita perspicuitas ac simul gravitas, interdum adjuvatur illa additione: v. c. *animum offendere hominis*, *corpus hominis vulnerare*, *puppes navium adpulsae* etc., accuratius dicta sunt, quam *hominem*, *naves* etc. — *Ratio senatus est mutata* Cicero dicere cogebatur. Nam, si dixisset: *senatus est commutatus*, sensus esse poterat, senatum aliam mentem induisse, vel alios in senatum receptos esse, superioribus ejectis: cum tamen Cicero dicere vellet, senatus rationem (i. e. *Verfassung*) mutatam esse h. e. non eandem amplius esse, quae olim fuisset, ubi quisque senatorum ea, quae sentiret, libere posset dicere. — Deinde *spe praemiorum incitatus* non plane est idem, quod *praemiis incitatus*. Hoc enim indicat vel indicare potest, aliquem jam praemia accepisse atque ita his jam acceptis incitatum esse: at *spe praemiorum incitatus* est, qui nihildum praemii accepit, sed tantum sperat, se, si quam rem peregerit, praemia laturum. — Sic est in omnibus aliis exemplis.

exemplis. V. c. Cic. Or. I, 9 *quis tibi hoc concesserit, — genus hominum non prudentium consiliis compulsum potius quam disertorum oratione delinitum se oppidis sepsisse?* Hic singulis vocabulis sua sententia constat: nec simpliciter dictum est pro *per prudentes, per disertos: consiliis* adesse debet, ne videatur genus humanum vi compulsum esse. Vertendum: *wer wird dir das zugestehen, dass das menschliche Geschlecht nicht vielmehr durch den Rath* s. *die Räthe kluger Männer gedrungen, als durch das Reden beredter Leute gelockt* s. *geschmeichelt, sich* etc.

Nunquam Cicero, qui ipse dixit, verba sine sententiis ponere insaniam esse, nec alius scriptor prudens, simpliciter ac sine justa causa pro uno vocabulo duo posuit. Semper ambobus vis quaedam continetur. Non igitur, si quando accidit, ut duo substantiva occurrant, quorum unum explicare satis commode nesciamus, propterea dicendum est, hoc redundare (quasi nos omnia satis intelligamus), et tantum periphrasi cuidam servire, v. c. *vis Herculis* positum esse pro *Hercule, vis deorum* pro *diis, vis canum odora* ap. Virgil. pro *canibus* etc. Id quod nonnulli Philologi perperam, de mea quidem sententia, faciunt, atque hanc deinde interpretandi rationem, minus accuratam et violentam, in libros divinos invehunt, et ubique clamant: *hoc vocabulum per hebraismum redundat.* Quod quid aliud est, quam dicere: *hoc vocabulum caret omni sensu seu notione?* Male. Nam, etsi multa vocabula priscarum linguarum, quia et ratio multarum rerum et cogitatio hominum inde a prisca aetate ad nostra usque tempora paulum immutata est, in vertendo non apte reddi vernacule possunt, quod experientia satis docet: tamen hinc non continuo sequitur, ea carere sententia et tantum periphrasi jejunae h. e. redundantiae cuidam servire. Imo, si ea certo intelligimus, debemus ea, nisi vernacule vertere, tamen explicare eorumque notiones indicare posse; nisi velimus omnem interpretationem incertam reddere et cuilibet potestatem facere, ubicunque vult, dicendi: *hoc redundat, illud item;* ubi tamen alius notionem inesse imo gravitatem quandam certo credit. Si igitur prisci, ut de his nunc solis loquar, duo vocabula pro uno temere seu ex usu quodam dicendi posuissent, stultissimos esse dixerim. Cur non potius Socratem imitamur, ac, si e duobus vocabulis unum tantum explicare valemus, de altero nostram inscitiam fatemur? Et dicere, scriptorem aliquid frustra ponere, est eum manifesto vituperare ac de ejus mente ac doctrina non optime sentire. Ac miror, Celeb. Ernestium, qui in graecis scriptoribus particulas

ticulas illas γὲ, δὴ etc., nunquam redundare toties confirmavit ac monuit (vid. v. c. ejus Xenoph. memor. et Homer.), tamen in Cicerone quasdam periphrases seu redundantias unius vocabuli conjuncti cum altero tam liberaliter admittere. Vid. v. c. Clavis Cic. in vocabb. *vis*, *natura*, *ratio*, *necessitas*, *res*. In *vis* ait: „servit etiam periphrasi, ut *vis deorum* pro *diis*, loco non laudato." Forsitan in mente habuit locum Cic. Nat. D. III, 36 extr. *vim omnem deorum ac potestatem*. At hic *vis* est *Wirkung*, *Kraft*, *Einfluß*. In *natura* ait: „*est etiam in periphrasi* Nat. D. II, 54 *natura alvi* pro *alvus*." Gesnerus in Chrestom. Cic. rectius explicat *naturam* hic per *substantiam* s. *essentiam*. In *ratio* dicit: „*ponitur et pro re ipsa:* v. c. *ratio ipsa* Inv. I, 1; *per fiduciae rationem fraudare* Caecin. 3; *veritatis ratio* Verr. I, 2." Ergo *ratio ipsa* pro *re*, *fiduciae ratio* pro *fiducia*, *veritatis ratio* pro *veritate* ei positum est: at cur non *ratio ipsa* explicetur *die Vernunft selbst*, *fiduciae ratio* per *causam fiduciae*, *veritatis ratio die Rücksicht der Wahrheit?* Locorum ipsa inspectio docebit, hoc ita fieri posse vel potius debere. In *necessitas* ait: „*necessitas* de *natura*, *ordine naturae* etc., additque Catil. IIII, 4 *mors aut necessitas naturae* etc.," ubi *necessitas* non potest *natura* esse, quia *naturae* additur, neque *necessitas naturae* pro *natura* dicere potuit Cicero, nisi tavtologiae vitium committere voluit. Alibi etiam distinguit Cicero *necessitatem* a *natura*, v. c. Verr. IIII, 14 *ipsi naturae ac necessitati*, unde patet, duo haec verba non plane idem notare. Et cur *necessitas* non ubique esse possit *immutabilitas quaedam*, *Unveränderlichkeit*, vel etiam *Unvermeidlichkeit*, *Nothwendigkeit*, *Nothdurft*, *nothwendige Folge* cet.? Tandem in *res:* „Verr. I, 14 *res rationum* pro *rationes*." Imo, ut loci inspectio docet, quamquam Cicero non totum verborum contextum posuit, *res rationum* sunt *res*, *quae in rationes Verris simul relatae erant*, *berechnete und in ein Verzeichniß gebrachte Dinge*, non ipsae *rationes*.

Prisci semper credendi sunt causas habuisse, cur duo substantiva pro uno ponerent. *Prima* est ea, quam supra memoravi, quia ista additione vocabuli elocutio *accuratior*, magis *definita*, atque ita *dilucidior*, *suavior*, et *gravior* redditur. *Altera* est *concinnitas*. Hujus studio fortasse nimio ductus Cicero, praesertim in adolescentia, quae, quidquid scit, exponere et omnia ornare cupit, interdum duo vocabula pro uno posuit, ubi alterum abesse poterat. At tamen interdum tantum, vel rarissime, vel potius nunquam. Neque enim vocabulum ornatus causa additum sensu omni caret. V. c.

Rosc.

Rosc. Com. 8 dixit: ***inertia laboris***, quia sequitur ***magnificentia liberalitatis***. Propter hanc oppositionem ac concinnitatis s. aequalitatis verborum studium possit Cicero, homo 26 annorum, vocabulum *laboris* sine ulla sententia videri posuisse: quia ***inertia*** significat ***die Trägheit***, ubi notio *laboris* non necessaria esse videatur. At non ita se res plane habet. Nam ***inertia*** est etiam ***die Ungeschicklichkeit***, idque proprie. Ad hanc igitur ambiguitatem evitandam Cicero addidit et addere coactus est ***laboris***, ut quisque videret, inertiam hic esse ***Trägheit***. Debebat quidem, fateor, proprie dicere ***inertia in labore:*** durum est enim dicere ***inertia laboris:*** ut itaque Cicero, si vituperandus est, propterea tantum vituperari debeat, quod concinnitatis studio abreptus *laboris* pro ***in labore*** dixit. At quis nescit, plures similes genitivos, per praepositionem explicandos, atque adeo interdum duriores apud priscos occurrere? — Ceterum, si hic mos invalescat, ut duo vocabula, si ita lubet h. e. si ita melius cuique videtur, per unum explicare liceat, quid arti interpretandi tandem fiat? quam incerta ipsa reddatur? Equidem, quotiescunque ejusmodi conjunctionem duorum vocabulorum reperio, utrumque auditoribus meis explicare studeo: et pauca reperi, quae non explicari liceret, quamquam non semper apte verti. Si quando tamen accidit, ut alterutrum vocabulum explicare nequeam, quod non semel accidisse mihi non nego, aperte dico atque profiteor, me id non intelligere. Cujus professionis me non tam pudet, quam dicere, vocabulum redundare et efficere inanem periphrasin vel ob meram concinnitatem positum esse. Tanta cum religione veneror priscorum scriptorum prudentiam.

VI) ***Substantivum*** pro ***adverbio***, sed plerumque conjunctum cum praepositione vel adjectivo vel cum utroque, v. c. ***praeter opinionem*** pro ***repente; per insidias aliquem interficere*** i. e. ***insidiose; singulis diebus*** pro ***quotidie; singulis annis*** pro ***quotannis; omni studio*** i. e. ***studiosissime; summa celeritate*** i. e. ***celerrime; summa cum diligentia rem perfecit*** i. e. ***diligentissime***. — Huc pertinent multa adverbia vernacula, quae vel per substantiva vel per verba, de qua re infra, circumscribuntur: ***schriftlich per literas, stündlich singulis horis, monathlich mensibus singulis, per singulos menses, bedingungsweise sub conditione*** s. ***ea conditione, ut*** etc.

Haec hactenus. Contra substantiva saepe per verba circumscribi possunt, v. c. *qui genuerunt* pro *parentibus:*

bus: quod natum est i. e. *infans: qui judicant* i. e. *judices: quod accidit* i. e. *casus;* sic et *quae facta sunt* pro *casibus* Cic. ad Div. VI ep. 1 §. 15 *Neque ego ea, quae facta sunt, fore cum dicebam, divinabam*, i. e. *da ich die Zufälle voraussagte, so prophezeyte ich sie nicht.* Sic *cum taces* pro *silentio tuo* Cic. Rosc. Am. 19 *Verum concedo tibi, ut ea praetereas, quae, cum taces, nulla esse concedis* h. e. *aber ich erlaube dir diejenigen Dinge zu übergehen, deren Nichtigkeit* (quae nulla esse) *du durch dein Stillschweigen* (cum taces) *zugestehst.* Sic gerundia et participia saepe pro substantivis adhibentur, v. c. *eundo defatigatus sum* i. e. *itione: narranda ista re me terruisti* i. e. *narratione rei* etc. Sic: *silentes* s. *silendo interdum plus proficimus quam loquentes* s. *loquendo*, pro: *silentio — quam verbis, durchs Schweigen richten wir zuweilen mehr aus, als durchs Reden, durch Worte.*

SECT. II

De commutatione adjectivorum.

Adjectiva varie commutantur:

I) *Adjectivum* ponitur pro *adjectivo* vel idem vel e contextus ratione fere idem significante, v. c. *fessus et lassus: indubitatum, certum, exploratum: praeclarus, egregius, eximius, praestans, excellens*, interdum *insignis, singularis: turpis, foedus*, interdum augendi causa *abominandus, detestandus, aversandus: pulcher, formosus* (hoc plerumque de corporis forma), interdum *venustus, praeclarus, egregius, praestans* etc.; *callidus, astutus, versutus* malo sensu, interdum *sagax, prudens: difficilis, arduus* (propr. *hoch zu ersteigen, zu erreichen*), v. c. *res ardua: humanus, facilis* (proprie qui, quae alii volunt, facile agit, *gefällig*), *comis freundlich: inhumanus, expers humanitatis, ferreus, eisern, unempfindlich*, et in majori re *crudelis, immanis: aequum billig*, interdum *justum, verum* eodem sensu: *suavis, jucundus, gratus, dulcis* (proprie est *jucundum*, quod delectat, *gratum*, quod *gratiam Dank* meretur; sic differunt proprie): *hilaris, laetus*, v. c. *frons laeta, hilaris: stultus, stolidus*, interdum *imprudens, ineptus, ridiculus, insulsus: altus, excelsus,*

celsus, *arduus*: *profundus*, *altus*: *continuus an einander hängend*, *perpetuus*, v. c. *montes continui*, *perpetui*: *cupidus*, *avidus*, *studiosus*: *insignis sich auszeichnend*, *singularis ausserordentlich*, bono et malo sensu; it. *praestans*, *eximius*, *egregius* etc. bono sensu; it. *unicus*: *malus*, *pravus*, *improbus* de homine: *rectus*, *honestus*, interd. *justus* de re: *probus* (homo), *sanctus*, *integer*: *plenus*, *refertus* (propr. *voll gestopft*, ergo majus illo): *injucundus*, *molestus*, *ingratus*, *gravis*, interdum *acerbus empfindlich*: *tenuis*, *exilis*, *parvus* de re, interdum *fragilis* et *caducus hinfällig*, *vergänglich*: *magnus*, *gravis* de re mala, v. c. *morbus gravis*, et augendi causa *vehemens*, *acer*: *imperitus*, *rudis*, *inscius*, interdum *stultus* etc.: *sedulus*, *adsiduus*: *diligens*, *accuratus*: *perniciosus*, *periculosus*, *capitalis*, interdum *inutilis* (litotes), v. c. *civis inutilis*, ut nos *ein unnützer Mensch*: *salvus unverletzt*, *incolumis*, *integer* sunt synonyma: *felix*, *beatus*, *fortunatus*: *inanis*, *vacuus*: *notus*, *cognitus*, et augendi causa *clarus*, *celeber* de homine ac re, et *manifestus*, *apertus*, *perspicuus* de rebus: *occultus*, *tectus*, *absconditus*: *inauditum*, *novum*: *proprium* h. e. non commune cum aliis, *praecipuum* eodem sensu, *was man vor andern zum voraus hat*, *vorzüglich*: *aptus*, *idoneus*, *accommodatus* ad rem, interd. *dignus* i. e. *anständig*, *sich schickend*: *probus echt*, *verus*, *spectatus*, v. c. *aurum probum*, *verum* etc., *amicus probus* etc.: *adtentus*, *diligens in audiendo*: *constans*, *gravis*, it. *fortis*, *inconstans*, *levis*: et sexcenta alia. Hic simul notandum:

a) pro *omnis* antecedente *sine* usitatius est *ullus*; v. c. *sine ulla dubitatione*, malim dicere quam *sine omni* etc. Subtilitas notionum illud exigit et usus loquendi. Prisci enim plerumque v. c. *sine ulla dubitatione* etc. At occurrit quoque *sine omni*, v. c. *sine omni periculo* Terent. And. II, 3, 17. *sine omni malitia* Plaut. Bacch. V, 2, 13. *sine omni sapientia* Cic. Or. II, 1 extr.

b) superlativus saepissime mutatur in comparativum; v. c. pro: *omnium doctissimus est* dicere licet: *nemo eo est doctior*; sic: *nihil est humanius illo* pro *ille est humanissimus*: — in primis placent isti comparativi pronomini relativo juncti, v. c. *locutus sum cum homine*, *quo nemo doctior esse potest*, *quo nihil suavius*, *humanius*, *novi*; pro: *qui est omnium doctissimus*, *suavissimus* cet.

c) *quot* mutari potest in *quantum*, v. c. *quantum librorum habes* i. e. *quot libros?* it. *tot* in *tantum*, v. c. *tantum librorum emi*. Interdum vernaculum *wie viel*, *so viel*, non

potest reddi per *quot tot*, sed per *quantum tantum*, quando scilicet non tam multitudo quam magnitudo indicatur, omninoque si additur genitivus singularis numeri, v. c. *so viel Verstand; wie viel Gelehrsamkeit! tantum ingenii; quantum doctrinae!* etc. — it. *quot* mutari solet in *quotusquisque*, si non tam directe interrogatur, quam cum querela quadam exclamatur, atque omnino *paucitas* tecte indicatur: v. c. *wie viel glauben dieses?* i. e. pauci; *wie viel gibts, die ihr Leben gern einbüßen?* h. e. pauci. Hae duae formae reddi plerumque debent: *quotusquisque hoc credit? quotusquisque est, qui vitam libenter ponat?*

II) *Adjectivum* pro *substantivo*: v. c. *senex* pro *in senectute*; sic *adolescens, puer, vivus* pro *in adolescentia, in pueritia, in vita. Cato literas graecas senex didicit* i. e. *in senectute: feci hoc adolescens* i. e. *in adolescentia: cognovi eum puerum, ich habe ihn in seiner Kindheit kennen gelernt: dixit hoc vivus* i. e. *bey seinem Leben:* — sic et participia, v. c. *dixit moriens, proficiscens, rediens*, i. e. *bey seinem Tode, bey seiner Abreise, Rückkunft: profectum illum nemo amplius vidit, nach seiner Abreise hat ihn weiter niemand gesehen.* Sic creberrime dicendum. Pertinent huc formulae *salvis legibus* i. e. *sine laesione legum: salvo jure* Cic. ad Div. XIII, 77 in. i. e. *sine laesione juris* etc.: semper ita dicendum. Sic *poculum aureum, argenteum*, i. e. *ex auro, argento; pyxis eburnea* i. e. *ex ebore:* it. *Civis Lipsiensis, Berolinensis, Atheniensis*, pro *e Lipsia, Berolino, Athenis;* illud semper melius, licet Livius I, 50 dixerit *Turnus Herdonius ab Aricia* pro *Aricinus* et XXXVII, 22 *tredecim a Rhodo naves* pro *Rhodiae*, ut nos vernacule dicimus: *ein Bürger aus Leipzig, Schiffe von Rhodus* etc. Hinc ap. Nepot. v. c. *Themistocles Atheniensis, Epaminondas Thebanus* etc. non verti debet semper *ein Athenienser, Thebaner*, sed etiam *von Athen, Theben*, ut tirones adsuefiant tali dicendi rationi, nec postea vernacula *ein Mann aus Wien* etc. vertant *e Vienna* sed *Viennensis.* — Pertinent huc multa alia vernacula substantiva, quae latine debent per adjectiva verti, quia substantiva vel desunt vel dubiae sunt auctoritatis: v. c. *rectitudo, certitudo, perniciositas, aptitudo, ridiculitas* etc. Hic v. c. dicendum: *quis non videt, hoc esse rectum, certum, perniciosum, aptum, ridiculum* etc., *wer sieht nicht die Richtigkeit, Gewißheit, Schädlichkeit, Schicklichkeit, Lächerlichkeit* etc. Huc pertinet *verum* pro *veritas:* ut fere semper pro vernaculo *Wahrheit*, nisi virtus illa proprie in abstracto indicatur, dici debet, v. c.

Si

Si verum scire vis, i. e. *wenn du die Wahrheit wissen willst*: sic Cic. ad Div. V ep. 20 §. 12, non *veritatem*, quod falsum fuisset. — Et alibi adjectiva possunt poni pro verbo conjuncto cum substantivo, v. c. *hoc suspiciosum est* pro *suspicionem movet erregt Verdacht* Cic. Rosc. Am. 23.

III) *Adjectivum* saepe pro *adverbio*: nota hic sunt *nullus dubito* pro *non dubito*; *primus* pro *primum*; *solus*, *unus* pro *tantum*, *solum*, v. c. *Cicero hoc primus dixit*, *Neutonus primus invenit*, i. e. *hat es zuerst gesagt*, *zuerst erfunden*; *mihi soli non dixit*, *mir allein hat ers nicht gesagt*; *mater sola adest*, *ist allein da*; *pater unus dixit*, *hats allein gesagt*; *sola doctrina nititur*, *er verläßt sich bloß auf die Gelehrsamkeit*. Millies ita Cicero, v. c. Verr. I, 1 *Sicilia* — *prima omnium* — *provincia est adpellata*: *prima docuit majores nostros* — *sola fuit ea fide* etc., *ist zu allererst eine Provinz genannt worden*, *hat zuerst gelehrt* — *ist allein so treu gewesen* etc. et paulo ante pro *prima* eodem sensu dixit *princeps*: *omnium nationum* — *princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi rom. applicuit*, i. e. *hat sich zu allererst* — *begeben* etc. Cic. ad Div. V ep. 20 §. 12 *et*, *si verum scire vis*, *hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere* pro *hoc tantummodo scribae* etc. Huc pertinent alia, v. c. Cic. Agr. II. 2 *versantur enim in animo meo multae et graves cogitationes*, *quae mihi nullam partem neque diurnae neque nocturnae quietis impertiunt*, ubi dicere poterat: *quae mihi nullam quietem neque noctu neque die* etc. Cic. Rosc. Am. 7 *decem horis nocturnis sex et quinquaginta millia passuum cisiis pervolavit* pro *noctu decem horis* etc. Cic. ad Div. VI ep. 2 §. 4 *necesse est enim aut armis urgeri rempublicam sempiternis aut* etc. pro *semper*. Cic. ad Attic. XI ep. 24 med. *Philotimus non modo nullus venit*, *sed ne per literas quidem aut per nuntium certiorem facit me*, *quid egerit* pro *non modo non venit*, ut nostri: *es kam kein Philotimus*. Cic. Tusc. I, 38 — *cum mors nec ad vivos pertineat*, *nec ad mortuos*? *Alteri nulli sunt*, *alteros non adtinget*, pro *alteri* (i. e. *mortui*) *non sunt*, *existiren nicht mehr*. Cic. Rosc. Am. 6 *erat ille Romae frequens* i. e. *frequenter*.

SECT. III

De commutatione numeralium.

Numeralia interdum etiam permutantur:

I) *inter se*, v. c. *octodecim*, *decem et octo*, atque *duodeviginti;* hoc ubique rectius putatur, sed *decem et octo* ap. Hirt. B. Gall. et Livium legitur, ergo non inusitatum est, omninoque de *octodecim* plane dubitatur, an sic dici debeat, quia praeter Frontinum non alius scriptor eo usus videtur. Sic et *duodevicesimus* dicendum: sic et *undeviginti* pro *novemdecim* rectius putatur, licet *novemdecim* ap. Liv. Ed. Drakenb. occurrat (legitur et *decem novem* ap. Caes.), et *undevicesimus* pro *decimus nonus:* sic et in reliquis, v. c. *undetriginta*, *duodetriginta*, *undequadraginta*, *duodequadraginta*, et sic porro pro *novem et viginti*, *octo et viginti*, *novem et triginta*, *octo et triginta* etc., atque ita ubique etiam *undetricesimus*, *duodetricesimus*, *undequadragesimus*, *duodequadragesimus* etc. dicendum. — De *millia* notandum, non posse poni pro *mille* h. e. pro *uno mille;* sed semper de pluribus dicendum, v. c. *duo*, *tria*, *millia*. Vidi tirones interdum hic peccasse, quia nos in vernacula de utroque, et de uno et de pluribus millibus, dicimus *tausend*, v. c. *drey tausend;* at fortasse tantum in singulari dicere debebamus *tausend*, et in plurali *Tausende*. Sed quis usum loquendi v. c. *drey tausend Mann* mutet?

II) *Numeralia* pro *adjectivis* copiam vel paucitatem indicantibus interdum ponuntur, v. c. *sexcenti*, *centum*, *mille* pro *permultis* vel innumerabilibus: sic *sexcenties*, *millies*, *centies* pro *saepissime* vel potius pro nostro *unzähliche mal:* ubi tamen judicio opus, ne de rebus, quae, licet crebro, tamen v. c. vix vicies factae sunt vel fieri potuerunt, dicamus *millies*, *sexcenties*, v. c. si quis dicere velit, se suum diem natalem millies sexcentiesve celebrasse, ridiculus fiat. Sic et *tria verba* pro *paucis*, it. *ut unum verbum addam*, *uno verbo dicam* etc. Sic et nostri *tausendmal*, *hundertmal* pro *sehr oft*, vel *unzähliche mal: nur auf zwey Worte*, *mit zwey Worten*, *mit einem Worte*, *sagen*, ubi *paucissima verba* intelliguntur.

SECT. IIII

De variatione pronominum.

Pronomina commutantur:

I) *inter se*, v. c.

1) *nos* pro *ego* saepe dixit Cicero in orationibus aliisque libris, ut hodierni oratores et scriptores: dixit adeo *nobis consulibus* pro *me consule*. — Quaerunt eruditi, an hoc modestiae

destiae causa Cicero, Virgilius, aliique fecerint. Hoc Buchnerus de commut. ratione dic. p. 88, Servii ad Virg. Aen. II, 89 auctoritatem secutus, adfirmat, ex eoque Heineccius in fundam. repetit. — At hoc non ubique certe locum habere putaverim. Credo, ex orationibus, in quibus oratores multa cum auditoribus communicant vel communicare se simulant (et hoc modestiae nomen hactenus mereatur), deinde in libros fluxisse, ac Ciceronem, illi de se in plurali dicendi rationi adsuetum, deinde et alibi, ubi de se solo loquitur, istum pluralem adhibuisse. Nam non ubique istum pluralem posse modestiam indicare clarum est. Et quis v. c. hodie legens scriptores recentiores de se ita loquentes: *Nos librum edidimus, supra de hac re diximus, vide nos supra vel nostram dissertationem, Cajus nos refutare voluit* etc. hoc pro signo certo modestiae habere, nec potius consuetudini dudum receptae tribuere, velit?

2) *id quod* saepissime pro *quod*, si non ad unum certum substantivum, sed ad totam praecedentem sententiam, refertur, v. c. *Amas virtutem: id quod laudo.*

3) *nescio quis* pro *quidam*, praesertim si de homine obscuro atque contemto vel vili sermo est: indicatque proprie, nos nescire, quis iste homo sit, vel saltem nescire simulare. At *nescio quid* non modo minuendi causa dicitur, v. c. *ingenii mei nescio quid* h. e. *meum exiguum ingenium*, sed etiam augendi causa. Cic. Arch. 7 *Atque* (sic Editt.; fortasse leg. *Atqui) idem ego contendo, cum ad naturam* (i. e. ingenium) *eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum ac singulare solere exsistere* h. e. *illud praeclarum et singulare, quod explicare, quod verbis exprimere, nequeo.* Sic et nostri: *der Mann hat etwas, ich weis nicht was grosses in seinen Mienen.*

4) *ipse* pro *ille* dici debet de persona primaria, cum de ejus rebus vel comitibus ante dictum est: v. c. *Caesar misit legatum cum tribus cohortibus — ipse secutus est cum* etc., *er aber folgte* etc.: ubi *ille vero* falsum foret.

5) in primis *qui quae quod* notandum, quod pro *is, ille, ego, tu, nos, vos* saepissime connexionis causa dicitur, abjectis particulis connectendi *et, vero, enim:* v. c. *Cajus mihi librum misit: quem cur non legam, nullam causam video* pro *et cur eum non legam* etc. *Amicos tibi comparabo: quibus ut familiarissime utaris, rogo* pro *ut vero iis famil.* etc. *Doleo me non adfuisse. Qui si adfuissem* etc. pro *nam si ego adfuissem* etc. *Vellem, te vocassem. Qui si adfuisses* etc. pro *si tu* vel *si enim tu adfuisses* etc. *Nihil de re comperimus.*

Quibus si nuntiatum erit etc. pro *si vero nobis* vel *si nobis nuntiatum* etc. De hac re jam supra dictum est. — Pertinet huc quoque *qui* pro *cum, ut* etc., v. c. *ego, qui scirem* etc., *da ich wußte: Caesar, qui sciret* etc., *da er wußte: dignus es, quem laudem* i. e. *ut te laudem: digna est virtus, quam amemus* etc., quia in *qui quae quod*, si ita cum conjunctivo consociatur, semper pronomen aliquod v. c. *ego, tu, is* etc. latet. Attamen de iis infra dicemus.

Not. *haec* et *hoc* a tironibus vidi temere commutari, deceptis per vernaculam, ubi utrumque vertitur *dieses*, sive de una re sive de pluribus sermo sit. — Male. *Hoc* semper de *una re*, *haec* de pluribus, dicendum, v. c. quando dixi: *tu amas virtutem*, recte adjicio: *hoc mihi placet*, et perperam: *haec mihi placent, dieses gefällt mir.* At, quando dixi: *tu non amas amicos, insidiaris parentibus, persequeris inimicos*, tum recte subjicio: *haec mihi non placent.* Sic est quoque de *quod* et *quae* aliisque similibus pronominibus.

II) *Pronomen* pro *adjectivo*, v. c.

1) *ipse* pro *integer, totus*, in accurate definiendo numero ac temporis spatio, v. c. *tres ipsos dies absui* i. e. *tres totos dies, gerade (just) drey Tage.*

2) *is* pro *talis* saepissime, sequente vel *ut* vel *qualis*, v. c. *ea es doctrina, ut paucos habeas pares* pro *tali es* etc. *An putas me eum esse, qui mentiar?* pro *me talem esse, ut* etc. *Cicero se praestitit eum, quem esse decuit* pro *talem, qualem*: nil frequentius.

3) *hic* pro *praesens* i. e. *gegenwärtig, jetzig*, saepissime, v. c. *haec tempora die gegenwärtigen Zeiten; hi mores die jetzigen Gebräuche;* sic plerumque dicendum, si sermo est de *rebus;* nec fere *praesens* usurpandum, licet vernacula dicat *der gegenwärtige Krieg, das gegenwärtige Uebel*, quod vertendum *hoc bellum, hoc malum:* nam *praesens* de personis fere dicitur: quamquam et de rebus interdum, v. c. *praesens tempus* Cic. Catil. I, 9. At etiam de *personis* saepe Cicero *hic* usurpat, v. c. Rosc. Am. 20 *sed si ego hos bene novi*, h. e. *wenn ich die Herren hier recht kenne;* intelligit *judices.* Offic. III, 16 *M. Cato sententiam dixit, hujus nostri Catonis pater* etc., h. e. *unsers jetzt lebenden Catons Vater:* ut contra *ille* de eo, qui non amplius praesens est s. vivit, dicitur, v. c. Cic. Verr. II, 2 *ita ille M. Cato sapiens jener Cato* i. e. *der ehemalige* s. *berühmte Cato* etc. — Ceterum de *hic*, ubi de rebus dicitur, exempla in Cicerone ubivis obvia: item in aliis scriptoribus, v. c. Liv. VI, 4 extr. *eodem anno — Capitolium*

pitolium quoque ſaxo quadrato ſubſtructum eſt, opus vel in hac magnificentia urbis conſpiciendum, i. e. *ein Werk* ſ. *Gebäude, das ſich auch bey jetziger* ſ. *gegenwärtiger Pracht der Stadt ſehen läßt.*

4) *hic* interdum pro *proximus*, ſ. *proxime elapſus*, dicitur, ergo de tempore, v. c. *his diebus accidit*, ut nos: *was in dieſen Tagen ſich zugetragen hat*, i. e. *proximis*, *modo elapſis.*

5) *ille* pro *prior* ſeq. *hic* pro *poſterior* libenter utuntur priſci, quotiescunque vernacula *erſterer*, *letzterer* commutari poſſunt cum *jener*, *dieſer*, v. c. *et Cicero et Livius legendus: ille ob eloquentiam, hic ob hiſtoriam, der erſtre wegen — der letztre wegen der Geſchichte.* Nec tamen damnanda: *prior*, *poſterior*. Sic: *Cicero et frater ejus occiſi ſunt: hic Romae, ille in fuga*, h. e. *der letztre in Rom, der erſtre* etc. Sic fere ubique dicendum, ita, ut *hic* ad *poſteriorem*, *ille* ad *priorem* referatur, v. c. *virtus et amicitia colenda: illa* i. e. *virtus — haec* i. e. *amicitia* etc.: quamquam non negandum, priſcos non raro hic peccaſſe et τὸ *hic* ad remotius, τὸ *ille* ad propius retuliſſe: de qua re vid. infra P. II, c. 1 ſect. XX, n. 1. Not. quando vero vernacula *erſterer*, *letzterer* cum τοῖς *jener*, *dieſer* commutari nequeunt, manent *prior* ac *poſterior*, v. c. *Paulus ita loquitur in priore* (aut *poſteriore*) *epiſtola ad Corinthios*, ubi non poteſt dici in *illa* (aut *hac*) cet.

6) in primis *quicunque* et *quisquis* pro *omnis qui* dicendum ſaepe eſt: v. c. pro *omnia tibi dabo, quae volueris; laudo omnes, quos tu laudas*, dici poteſt brevius: *quaecunque volueris, ea tibi dabo; quoscunque laudas, eos laudo.* Poteſt etiam, ut per ſe patet, *ea* et *eos* omitti. — Sic *quidquid* pro *omnia quae*, v. c. *quidquid ſtatueris, id probabo*, i. e. *omnia, quae* etc. Exempla ſupra (c. 4. ſect. 1 VIII, c. 5 ſect. 6 VIII) adlata ſunt, nec quidquam frequentius eſt: unum laudabo, Cic. ad Div. XIII ep. 72 extr. *velim exiſtimes, quibuscunque rebus Cerelliae bene feceris, mihi te gratiſſimum eſſe facturum*, pro *in omnibus rebus, in quibus Cerelliae* etc. Hoc in primis imitandum.

III) *Pronomen* pro *adverbio*, v. c.

1) *quid* pro *cur?* millies; v. c. *quid fles?* it. *quid eſt quod fleas?* ſi gravior eſt interrogatio.

2) *ipſe* pro *adeo*, v. c. *ipſe Cicero, licet inimicus, hoc laudis Caeſari tribuit*, h. e. *ſo gar Cicero* etc. Noſtri etiam dicunt: *ſelbſt Cicero* pro *ſo gar Cicero* etc. Nihil frequentius, v. c. Cic. Verr. IIII, 14 extr. *in his ipſis rebus* etc.

Sic

Sic et *ipse* pro *sponte mea, tua, sua, nostra, vestra,* v. c. *ipse fecit* h. e. *nullo impellente,* ut nos: *von selbst:* saepissime ita prisci, etiam de *rebus.* Cic. Divin. I, 34 *valvae clausae repagulis subito se ipsae aperuerunt* i. e. *haben sich von selbst geöffnet.* — Not. *ipse* etiam respondet saepe nostro *eben, just,* v. c. *just (eben, gerade) das suche ich, hoc ipsum quaero:* diversum est ab *idem,* v. c. cum de homine loquimur, et hic repente advenit, dicimus: *da kommt er eben, da kommt er just* s. *gerade.* Hoc recte verti potest: *hic venit ipse:* quamquam et dici potest *hic commodum venit.* Saepe ita prisci, v. c. Cic. Offic. I, 22 *quin etiam ob has ipsas causas et parentiores habuerunt exercitus et fortiores,* et paulo post: *sed tamen id ipsum gestum est consilio urbano, sine exercitu,* h. e. *ja wegen der nämlichen Ursachen* s. *wegen dieser Ursachen eben haben sie auch gehorsamere — Heere gehabt.*

3) *idem* saepissime pro *item (ebenfalls)* s. *porro, etiam,* v. c. *Cicero multas orationes scripsit: idem libros philosophicos edidit,* i. e. *er hat auch philosophische Schriften herausgegeben,* pro *edidit item, porro, etiam;* sic: *dedi fratri librum, eundemque monui, ut mox redderet,* i. e. *und habe ihn auch erinnert;* sic: *tu non solus Homerum legisti: ego eundem legi,* pro *ego eum etiam legi.* Sic Cicero sexcenties. Arch. 7 *atque idem ego contendo* etc., *ich behaupte aber auch* etc., pro *atqui* (sic fortasse leg.) *ego item* s. *etiam contendo.* Solet etiam *idem* bis ponere pro *simul* s. *tum tum,* v. c. Cic. Orat. 7 in. *videmus enim fuisse quosdam, qui iidem ornate ac graviter, iidem versute et subtiliter dicerent,* h. e. *welche zugleich mit Schmuck und Nachdruck, und zugleich* etc. s. *welche nicht nur mit Schmuck — sondern auch* s. *welche so wohl mit Schmuck — als auch* etc. Cic. ad Div. VIIII ep. 2 in. *Caninius idem tuus et idem noster,* i. e. *so wohl dein als mein Freund, zugleich dein und* etc. Cic. Phil. II, 16 *quod autem idem moestitiam meam reprehendit, idem jocum, magno argumento est, me in utroque fuisse moderatum.* Semel ita ponitur quoque *idem,* Cic. Fin. II, 20 de L. Thorio Balbo quodam: *utebatur eo* (i. e. tali) *cibo, qui et suavissimus esset, et idem facillimus ad concoquendum.* Cic. Mur. 9 *Asiam istam refertam et eandem delicatam sic obiit, ut in ea neque avaritiae neque luxuriae vestigium reliquerit, das so reiche* s. *mit allen Dingen überflüßig versehene, und zugleich wollüstige, Asien bereisete er so, daß er* etc., ac saepius.

IIII) *Pronomen* pro *praepositione,* v. c. *quae tua est humanitas, qui tuus est erga me amor,* h. e. *pro tua humanitate,*

tate, pro tuo erga me amore. Sic Cicero ad Div. VII ep. 2 §. 2 *quod si mihi permisisses, qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus,* i. e. *hättest du es mir überlassen, so hätte ich vermöge meiner Liebe zu dir,* s. brevius *als ein guter Freund von dir, es mit den Miterben abgethan.* Sulpic. in Epp. Cic. IIII ep. 5 §. 15 *quod si quis etiam inferis sensus est, qui illius* (filiae) *in te amor fuit, — hoc certe illa te facere non vult,* i. e. *wofern die Verstorbenen noch Empfindung haben, so will sie vermöge der Liebe, die sie zu dir gehabt hat, gewiß nicht, daß du das thust.* Sic dici potest: *scripsit, quae illius doctrina fuit, egregie,* h. e. *pro sua doctrina.*

V) *Pronomen* pro *conjunctione.* Pertinet huc e superioribus (v. n. III) *idem* pro *etiam* s. *porro,* v. c. *ego omnia promisi: idem omnia feci, quae potui,* i. e. *ich habe auch alles gethan* etc.; it. *isque* pro *et quidem,* v. c. *habes libros multos eosque praeclaros,* i. e. *und zwar vortreffliche.* In primis huc pertinet *qui quae quod,* de cujus usu non nimis saepe dici potest: ponitur

1) pro *ut* cum *pronomine,* v. c. *dignus sum, qui amer, quem ames,* pro *ut ego amer, ut me ames: digna est virtus, quae ametur, quam amemus,* pro *ut* (ea) *ametur, ut eam amemus.* It. in aliis, v. c. *misi tibi librum, quem legeres,* pro *ut eum legeres, um es zu lesen:* ut Caesar B. G. IIII, 16 *cum Caesar misisset nuntios, qui postularent,* i. e. *ut postularent, daß sie fordern sollten* s. *die da fordern sollten* etc. Cic. ad Div. IIII ep. 3 §. 2 *etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie — reipublicae molestiam traxerit,* pro *ut is majorem* etc., *ob ich gleich niemand zugestehe, daß er mehr Betrübniß über den Untergang des Staats empfunden hätte* etc.; Ibid. VI ep. 1 extr. *nemo est tam adflictus, qui — non possit navare aliquid et efficere* pro *ut is non* etc.; Ibid. ep. 6 §. 7 *nolo enim hunc — existimare, me ea suasisse Pompejo, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus* etc., pro *me ea* (i. e. talia) *suasisse Pompejo, ut, si iis ille paruisset* etc. Qui locus in primis tenendus et imitandus. Nihil enim magis latinum esse potest.

2) pro *quod daß, cum da.* Cic. ad Div. I ep. 9 §. 31 *illud — nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives, a me conservatos, — servis armatis objici noluerim,* pro *quod* s. *cum ego meos* etc., *mein Verfahren ist zu loben, daß ich nämlich nicht gewollt habe* etc.: Ibid. VII ep. 28 §. 2 *et hoc tempore (videris esse) non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus,* i. e. *daß du von hier entfernt bist:* Ibid.

ep. 30

non ubique pro *carere* dici potest, sed tantum, ubi sermo est de rebus vel personis, quibus v. c. *nitebamur.* Nam proprie *destitui* est *deseri, relinqui ab eo, cui confidebas,* vel etiam *falli.* Male ergo dicatur: *Socrates divitiis destituebatur.* Non enim iis confisus est.

6) Pro *esse* saepe poni potest *reperiri* s. *inveniri:* v. c. *sunt, qui dicant,* et *reperiuntur, inveniuntur, qui dicant.* At non ubique: v. c. *doctum esse* et *doctum inveniri* differunt, illud est *gelehrt seyn*, hoc *für gelehrt befunden werden:* sic *Socrates innocens fuit,* at non a judicibus *inventus est innocens.* Ergo *reperiri, inveniri,* seq. praedicato dicitur de *re certa et manifesta.* — Etiam *versari* pro *esse* interdum poni potest: v. c. *quamdiu versatus es in hac urbe?* At proprie est *circumagi sich herumdrehen;* ut supra monitum est: hinc non simpliciter est *esse*, sed *paulo diutius alicubi esse,* h. e. *morari in loco:* qui enim se alicubi *versat* proprie, is paulum *moratur;* sic nostri de hominibus subrostranis h. e. *in foro otiose ambulantibus* dicunt: *er dreht sich auf dem Markte herum.* Recte ergo *versari* pro *morari* seu *esse aliquamdiu in loco*, it. *in re*, v. c. *versari in arte discenda* i. e. *occupari.* Tirones etiam ita teneant: *versari*, si cum *esse (seyn)* commutare volunt, debet respondere nostro *sich befinden.* — Pro *esse seyn* nonnulli usurpant quoque *exsistere:* at plerumque hoc apud priscos notat *oriri, fieri, adparere, se ostendere:* nec facile apud priscos pro simplice *esse* occurret; sed ubi pro *esse* positum videtur, ibi poterit verti *sich zeigen.*

7) *Dicere sagen* et *loqui reden* sunt plerumque synonyma: pro iis etiam dici saepe potest *ostendere* s. *demonstrare* i. e. *vorstellen, zeigen, darthun*, v. c. *ostendit, demonstravit ei, rem fieri non posse, rem esse praeclaram, facilem* etc. — It. *docere,* si de iis sermo est, quae, qui audit, nondum norat: v. c. *docere causam einem seine Sache sagen*, de clientibus, i. e. *dicere, qua re consistat.* Cic. Verr. II, 15 *tum eum docet Heraclius, non posse eo die sortiri*, i. e. *tum ei dicit* etc. — It. *cedo* pro *dic,* Terent. Hec. IIII, 4, 32 *Reduc uxorem, aut, quam ob rem non opus sit, cedo.* — It. *dare* interdum pro *dicere.* Terent. Heavt. prol. 10 *Nunc quamobrem has partes didicerim, paucis dabo* i. e. *dicam.* — It. interdum *verba facere;* at tantum, quando de pluribus, v. c. *conceptis et solennibus verbis* sermo est. Ciceroni dicitur fere tantum de oratione, quae v. c. ad populum habetur, de relatione ad senatum, et de recitanda formula in dedicatione v. c. aedis. Hic sunt verba plura atque concepta et solennia. Non igitur pro *dicere* simpliciter adhibendum.

8) *Nar-*

8) *Narrare, memorare, commemorare, docere, tradere, memoriae prodere, referre, ostendere, demonstrare;* interdum *certiorem facere, mentionem facere,* sunt fere synonyma. At a) *tradere* propr. *überliefern, memoriae prodere* propr. *dem Andenken hinterlassen*, de historicis solis aliisque dici potest, qui rem literis consignant. b) *Certiorem facere* est *certam rem nuntiare: mentionem facere Erwähnung thun* s. *erwähnen* est *rem tantum breviter adtingere:* ac falso dicas: *Xenophon rerum gestarum Cyri mentionem fecit*, imo *memoriae prodidit, retulit* etc.

9) *Promittere, polliceri,* it. *ostendere* s. *demonstrare* saepe occurrit seq. accusativo cum infinitivo, v. c. *Frater ostendit, demonstravit, se mox libros esse missurum.* Cic. ad Div. V ep. 12 §. 30 *cum mihi saepe ostenderis, te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus literis mandaturum* etc., *da du mir oft versprochen hast;* recte. At tamen proprie est *geäußert hast.* Differunt ab iis gradu *spondeo, recipio, praesto* seq. accusativo cum infinitivo: quae tria sunt synonyma et indicant *ita promittere, ut id, quod promiseris, certo futurum sit:* proprie enim *spondere* est *Bürge seyn, recipere es auf sich nehmen* sc. *rem actum iri, praestare die Gewähr leisten, gut dafür seyn.* Cicero etiam: *in me recipio* etc.

10) *Docere, erudire, instituere aliquem literis,* it. *imbuere literis,* it. *tradere alicui vortragen:* sic Graeci παραδιδόναι pro *erudire*, quia, qui erudit, dat discentibus aliquid h. e. cognitionem rerum: sic *accipere* pro *discere* in seq.

11) Pro *discere* poni potest saepe *doceri, institui, erudiri,* it. *accipere,* v. c. *haec accepi a magistro meo* i. e. *didici: hanc artem a fratre accepit* i. e. *didicit.* Sic Graec. παραλαμβάνειν. Nam quemadmodum, qui docet, proprie aliquid *tradit* s. *dat*, ita discens proprie aliquid *accipit.* Interdum et *haurire* usurpare licet, quia discentes e fonte quodam *haurimus.* V. c. *ex natura hausimus legem,* de defensione nostri, Cic. Mil. 4.

12) *Audire, accipere, cognoscere* sunt synonyma; it. dici potest *discere:* v. c. *cum audissem, accepissem, cognovissem, didicissem, regem esse venturum* etc. — It. *nuntium accipere Nachricht erhalten, certiorem fieri* de nuntio certo. Sic et *comperire* h. e. *nuntium certissimum accipere erfahren.* It. *auribus percipere,* rarius *auribus usurpare.* At aliud est *experiri* h. e. *tentare* s. *periculo facto et experientia discere, sentire,* v. c. *Qui liberos suos amisit, is expertus est, quantopere obitus eorum parentibus doleat* i. e. *hat es erfahren.*

13) *Curo rem*, *curam ago* (Ovid.) f. *gero* (Virg.) *rei*, *profpicio*, *confulo rei*, *curam adhibeo*, *rationem rei habeo*, *curae mihi res eft*. Interdum *caveo alicui*, fi quidem cura in malo avertendo confiftit, v. c. Patronus caufarum *cavet* iis, quorum caufas agit.

14) *Spectare aliquid in re auf etwas bey einer Sacke fehen, feine Abficht richten:* pro eo faepe dicitur *id agere*, *hoc fequi*, *hoc confilium fequi*, fequente *ut*, v. c. *Cajus in omnibus rebus laudem fpectat* f. *id fpectat, ut laudetur; id agit* f. *hoc confilium fequitur, ut laudem confequatur.* It. *rationem habere*, fequente vel genitivo vel etiam *ut*, *quid* etc. v. c. *commodi fui*, Cic. ad Div. VII, 17. *Te habuiffe rationem, ut confuleres*, Cic. ad Div. III, 5. *Habeo rationem*, *quid acceperim*, Cic. Verr. V, 14. *Hanc rationem habere coepit, caufam fibi dicendam effe*, Ibid. 39.

15) Pro *homines ita folent agere* dici poteft: *eft mos*, *eft moris* int. negotium, *mos obtinet*, *mos* f. *confuetudo ita fert*, *eft hoc in more pofitum* Cic. Agr. II, 1 in. Pro eo Cicero et dixit Rofc. Am. 36: *more majorum comparatum eft*. Item de fingulis hominibus occurrit *habere* Cic. Phil. II, 28 *habebat hoc Caefar* h. e. *hic mos erat Caefaris;* ut noftri dicunt: *Caefar hatte das an fich.* — Recentiores interdum pro *foleo* ufurpant *amo*, v. c. *Cicero amat ita ponere:* eft loquendi ratio e Graeco petita, fed Ciceroni fimilibusque, ut videtur, ignota, ac fere nonnifi poetis ufitata, v. c. *Horat*. Od. III, 16, 9 *Aurum perrumpere amat faxa* etc.

16) Pro *effe* fequ. *inter* poni quoque poteft *intercedere*, v. c. *Inter hanc et illam rem hoc discrimen intercedit* pro *eft*, *ift diefer Unterfchied: inter me et patrem tuum familiaritas interceffit* pro *fuit*. It. fi *inter* tantummodo cogitatur, vel relatio inter duos homines exprimitur. Sic faepiffime Cicero. It. Caef. B. G. I, 34 *quamque juftae caufae neceffitudinis ipfis cum Aeduis intercederent* pro *effent*.

17) Pro *vereor*, *timeo*, *metuo* interdum *vide ne*, i. e. proprie *cura*, *confidera*, *cave*, *ne*, ufurpari folet, fi quem adloquimur. Nam praeterquam in adlocutionibus ufurpari non poffe per fe patet: et femper ifta forma propriam vim quodam modo retinet. V. c. Cic. ad Div. IIII ep. 9 §. 13 *Vide, ne fuperbi fit, afpernari ejus* (Caefaris) *liberalitatem* pro *timeo, ne:* at illud gravius dictum eft; fic noftri: *fieh ja zu, daß es nicht Stolz fey* f. *daß kein Stolz heraus komme* i. e. *ich fürchte, es möchte Stolz feyn* cet. Cic. ad Div. V ep. 4 extr., ubi Cicero a Metello petit, ut ipfius reditum ex exfilio adjuvet, additque curandum effe, ne forte ifta res nimis

fero

fero fiat, his verbis: ***vide, ne, cum velis revocare —, cum, qui ſervetur, non erit, non poſſis;*** verba: ***vide, ne non poſſis,*** conjungenda, et explicanda ***timeo ne non poſſis, ich fürchte du möchteſt hernach nicht können.*** At proprie quoque: ***ſieh nur zu, daſs du nicht am Ende unvermögend ſeyſt.*** Sic venuſtius quam ***timeo, ne.*** Cic. Verr. IIII, 44 extr. ***Vide, ne ille non ſolum temperantia ſed etiam intelligentia te atque iſtos, qui ſe intelligentes dici volunt, vicerit,*** i. e. ***timeo, ne — vicerit.*** Sic et noſtri: ***ſieh zu, daſs er dich — nicht etwa mag übertroffen haben.*** Neque ergo ***vide ne*** pro ***timeo ne*** facile uſurpandum, niſi ſimul proprie quodam modo explicari poſſit. Et ſic aperte eſt Cic. Roſc. Am. 36 ***ecquid habes, quod dicas? mihi auſculta: vide, ne tibi deſis: tua quoque magna res agitur:*** hic proprie explicare licet ***ſieh zu, nimm dich in Acht, daſs du dir nicht ſelbſt ſchadeſt:*** neque tamen per ***timeo ne*** explicari nequit, quamquam fortaſſe non neceſſe eſt. — Sunt tamen loca, ubi ***vide ne*** aptius per ***timeo ne*** explicandum ſit; v. c. Cic. Tuſc. II, 18 ***Vide, ne, cum omnes rectae animi adfectiones virtutes adpellentur, non ſit hoc proprium omnium.*** Cic. Divin. II, 4 extr. ***Vide igitur, ne nulla ſit divinatio.*** Attamen propria vis in iis quodam modo latet. Proprie enim eſt: ***ſieh zu, ſorge alſo, damit einige Weiſsagung ſey*** ſ. ***damit es eine gebe: — ne nulla*** i. e. ***ut ulla,*** h. e. ***ich fürchte, daſs es keine geben mag.*** — Referuntur huc ab Erneſtio in Clave Cic. haec quoque loca: a) Brut. in epp. Cic. ad Div. XI ep. 20 §. 5 ***Illud vide, ne timendo magis timere cogaris:*** ubi tamen proprie explicari debet, ***ſieh zu, daſs du nicht*** etc. b) Q. Cic. ad Cic. in epp. ad Div. XVI ep. 26 ***Vide, ut probare poſſit, te non peccaſſe.*** Nec hic prorſus opus eſt per ***timeo ne*** explicari: imo ***ut*** hic ſignificat ***wie: ſieh zu, wie ers beweiſen*** ſ. ***glaublich machen könne*** etc.: neque tamen inepte verti poteſt ***ich fürchte.*** Refert Erneſti huc quoque ***videndum eſt,*** Cic. ad Div. XIIII ep. 14 §. 2 ***Videndum eſt, ut honeſte vos eſſe poſſitis:*** hic proprie explicari poteſt per ***curandum eſt, ut*** etc.: nec tamen negem, verti poſſe ***ich fürchte.*** Idem refert huc Roſc. Am. 48 ***Videant, ne ſit*** etc., quod explicandum putat per ***timeo ne*** etc. At, totus locus ſi inſpicitur, adparet, hoc non quadrare; verba ſunt: ***quapropter deſinant aliquando dicere, male aliquem locutum eſſe, ſi quis vere ac libere locutus ſit: deſinant ſuam cauſam cum Chryſogono communicare: deſinant, ſi ille laeſus ſit, de ſe aliquid detractum arbitrari: videant, ne turpe miſerumque ſit, eos, qui equeſtrem ſplendorem pati non potuerunt, ſervi nequiſſimi dominationem ferre poſſe.*** Cohaerent hic ***de-***

 ſinant,

ſinant, *videant:* utrumque eodem modo explicandum eſſe patet: et cur non proprie explicandum per *caveant? ſie mögen ſich in Acht nehmen, daß mans nicht für etwas ſchändliches und betrübtes halte* etc. Et tota orationis gravitas enervetur, ſi explicetur per *timeo ne.* Hinc patet, ubique propriae notionis vocabulorum rationem habendam. — Sic etiam pro *vide ne* occurrit *provide ne* Cic. Acad. IIII, 19 *provide etiam, ne uni tibi iſtam ſententiam minime liceat defendere:* — it. *conſidera ne* ad Div. XV ep. 14 §. 7 *ſin minus, conſidera, ne in alieniſſimum tempus cadat adventus meus;* quae ſingula per *timeo ne* explicari, at vero etiam proprie intelligi, poſſunt. Sic et noſtri v. c. *ſieh nur zu, daß du nicht vor zu großer Klugheit ſchleſt*, quod fere idem eſt quod *ich fürchte, du möchteſt* etc.

18) *Declarare, profiteri, prae ſe ferre, indicare* ſunt ſynonyma: it. *ſignificare:* hoc tamen fit *ſignis* quibuscunque ſive apertis ſeu obſcuris, eſtque noſtrum *zu verſtehen geben, anzeigen*, v. c. *oculis, vultu,* vel verbis. — Pro iis etiam dici poteſt *efficere, ut aliquis intelligat:* ſic Cic. Phil. II, 4 *perficiam, ut intelligat* etc. it. *aperire* v. c. *mentem ſuam:* it. *volo intelligi* ſaepe Cicero utitur, v. c. *per iſta verba intelligi voluit, nihil eſſe* etc. i. e. *indicavit, hat zu verſtehen gegeben, daß* etc., et cum accuſativo: *hoc voluit intelligi* i. e. *er gab dieſes zu verſtehen.* — Huc pertinent quoque *enuntiare* et *prodere:* illud eſt *heraus ſagen, bekannt machen, ausſchwatzen*, hoc *bekannt machen, verrathen:* poſterius inprimis de malis rebus dicitur, v. c. non dixerim: *Caji liber prodit magnam doctrinam, verräth viel Gelehrſamkeit, Beleſenheit*, ſed *indicat, declarat, ſpirat* etc.

19) *Adfirmo rem, pono rem,* ſunt ſynonyma i. e. *bejahen:* it. *dico, rem ita eſſe:* it. *ajo* ſeq. accuſativo cum infinitivo. Interdum *confirmo*, quod proprie eſt *beſtärken, verſichern* h. e. *dicere, rem ita eſſe.*

20) *Negare* eſt 1) *läugnen;* pro eo dicitur *tollere* quoque ſeq. Accuſ., v. c. *tollere deum Gott läugnen,* cui opponitur *ponere deum:* quia, qui aliquid negat, is, quantum in ipſo eſt, illud removet vel removere ſaltem e rerum natura ſtudet. 2) *abſchlagen;* pro eo interdum *recuſare verweigern*, it. *reſpondere triſtius.* Sic Cic. ad Div. IIII ep. 15 §. 15 *Quo facilius, quibus eſt iratior, reſpondere triſtius poſſit, hoc eſt adhuc tardior ad te moleſtia liberandum* i. e. *damit er es denen deſto leichter abſchlagen könne* etc. Eſt litotes.

21) *Praedico vorher ſagen;* pro eo dici poteſt *fore dico.* Sic Cic. ad Div. VI ep. 1 §. 15 *Neque ego ea, quae facta*

ſunt, fore cum dicebam, divinabam futura pro *cum ea praedicebam, da ich das Geſchehene vorher ſagte, ſo weißagte ich nicht.* Differt *divinare* h. e. praedicere rem ita, ut ejus cauſam nullam ſcias, *prophezeyen, weißagen*, cum contra *praedicere* ſit omnino dicere, rem fore.

22) *Credo, puto, arbitror, reor, exiſtimo, ſtatuo* ſeq. accuſ. cum infin. (nam *ſtatuo* ſeq. infinitivo eſt *conſilium capio ich entſchließe mich*) ſunt ſynonyma, et notant noſtrum *ich glaube, meyne, halte dafür.* It. *videtur mihi res eſſe pulchra* i. e. *credo rem eſſe* etc. *Tu videris mihi eſſe ſapiens* i. e. *credo te eſſe* etc. *Videor tibi, patri, eſſe doctus* i. e. *tu credis, pater credit, me eſſe doctum* etc. It. Cicero in epiſtolis ſaepe *ſic habeto* i. e. *crede;* v. c. ad Div. XVI ep. 4 §. 8. — *Opinor* eſt *ich vermuthe* h. e. *credo aliquid ſine cauſa idonea. Perſuadeo mihi* eſt plus quam *putare, credere* etc.: indicat enim, nos credere aliquid certiſſimis de *cauſis, ſich überzeugen, gewiß glauben. Iudicare* eſt etiam credere certas ob cauſas, *mit Grunde glauben.* Honorificentius ergo eſt dicere: *homines judicant, perſuadent ſibi, te doctum eſſe,* quam: *homines credunt, putant, arbitrantur, rentur, ſtatuunt*, et, quod omnium leviſſimum eſt, *opinantur:* poſtremum eſt noſtrum vulgare *denken*, ſ. *wähnen, ſich einbilden*, v. c. *er denkt, ich ſey* etc.; nos dicimus vulgo: *Narren denken* i. e. *opinantur.*

23) *Orare, rogare, precari, petere ab aliquo,* ſunt ſynonyma, it. *quaeſo,* it. *contendere* ab aliquo, ſi acrius fit. Sic et *poſcere,* proprie *verlangen.*

24) *Poſcere, deſiderare* et *poſtulare, fordern, verlangen: flagitare* eſt *vehementer et cum quadam animi impatientia poſcere: deſiderare* eſt etiam *poſcere* cum quodam ſenſu animi, *aliquid, quod abeſt, ſich ſehnen.*

25) *Debeo facere ich bin es zu thun ſchuldig, es iſt meine Pflicht* etc.; pro eo dici poteſt *meum officium eſt,* vel *meum eſt* ſimpliciter. V. c. *patris eſt alere liberos, pater debet alere* etc., *liberorum eſt (officium) colere parentes, liberi debent* etc. Pro his ubique licet uti gerundio neceſſitatis vel participio fut. paſſivi, v. c. *patri ſunt liberi alendi: liberis colendi ſunt parentes;* it. *ſcribendum eſt mihi* etc. — Differunt ab illis duobus *oportet, neceſſe eſt, cogor, non poſſum non* ſ. *non poſſum facere quin:* a) *oportet* indicat fieri rem debere ob utilitatem, vel alia de cauſa, *es iſt nöthig, dienlich, billig,* cet. v. c. *oportet me librum legere, oportet tuos hortos inſpiciam,* i. e. *ich muß doch das Buch leſen, ich muß doch deinen Garten beſehen.* Sic: *oportet adoleſcentes mature ſapientiae*

 aſſue-

assuefieri h. e. *utile est.* b) *necesse est* significat rem ita fieri debere, ut contrarium ejus ne cogitari quidem possit, *es ist schlechterdings nöthig, es ist natürlich, unvermeidlich* cet. v. c. *Necesse est moriamur, edamus, bibamus, dormiamus.* Sic: *necesse est, eum esse stultum, qui deum neget.* Cum hoc convenit quodam modo c) *non possum non* seq. infin. seu *non fieri potest quin* etc., quod proprie est: *via alia non iniri potest, ut non hoc vel illud fiat, es kann nicht anders kommen* s. *gemacht werden, daß nicht* etc. seu *ich kann nicht anders, nicht umhin.* V. c. *quamquam otium mihi non suppetebat, tamen facere non poteram* s. *fieri non poterat, quin scriberem* i. e. *ich konnte es nicht Umgang haben, mich dessen nicht entschlagen, es wollte nicht anders angehen* etc. d) *cogor* est *gezwungen werden* s. *gezwungen seyn:* ergo usus per se patet. Sed pro his omnibus poni potest gerundium necessitatis, vel, si substantivum adest, participium fut. pass. — Ceterum non negandum est, priscos interdum *debere* ponere, ubi debebant *necesse est* dicere, it. *oportet* pro *necesse est, debeo.*

26) Pro *non opus est* s. *non oportet*, si est i. q. *non est causa*, dici seq. alio Verbo creberrime potest *non est quod*, v. c. *Non est, quod rideas, fleas, du hast nicht Ursache, nicht nöthig, zu lachen, zu weinen.* Sic melius dicitur, quam *non habes causam ridendi* etc. Sic enim prisci non fere loquuntur. Sic: *non est quod speres, du darfst nicht hoffen,* pro *non habes causam sperandi.* Sic et adfirmative: *est quod rideamus* pro *habemus causam ridendi: habes, quod speres.* Cic. ad Div. VI ep. 2 §. 7 *intelliges, te habere aliquid, quod speres.*

27) *Utile est, prodest mihi, in rem meam* s. *e re mea est, conducit mihi* etc. sunt synonyma. *Res* hic est *commodum:* hinc *e republica* est *e commodo publico zum Nutzen des Staats.* It. phrases: *mihi adfert utilitatem, est mihi utilitati, commodo* etc. inprimis si adjectiva vel pronomina adduntur, v. c. *magnae utilitati fuit ista res, hanc mihi utilitatem attulit* vel *magnam* etc. It. *fructus magnus ex ista re in me redundat: redundare* propr. *überlaufen, überfließen.*

28) *Volo ich will, cupio ich bin begierig, desidero rem ich verlange* vel *sehne mich darnach* possunt interdum commutari. *Cupio* plus est quam *volo:* et *desidero* plus quam *cupio,* indicat nempe *cupere* vehementer *rem absentem, quam valde amas.*

29) *Non accipere nicht annehmen,* v. c. *munus, rem* etc., commutari potest interdum cum *recusare, negligere, contemnere, praetermittere:* v. c. *praetermittere provinciam ausschlagen,*

ſchlagen, de eo, qui praeſes provinciae fieri non vult, Cic. ad Div. V ep. 2 §. 6 *Ego ſi hoc dicam, me tua cauſa praetermiſiſſe provinciam* etc. et ſtatim deinde de eadem re dicitur *deponere provinciam*, eodem ſenſu, *die Provinz ausſchlagen, abgeben* etc.

30) *Nolo ich will nicht* commutari interdum poteſt cum *non curo* i. e. proprie *non magni aeſtimo, mache mir nichts daraus, mag nicht*, ſeq. infinitivo. V. c. *Perſium non curo legere* Cic. Or. II, 6 i. e. *ich mag den Perſius nicht leſen, mache mir nichts daraus*. Sic de re, quam cernere nolumus, quia parvi facimus, dicere licet; *cernere hanc rem non curo*. At in aliis non licet: v. c. *ne cures ſcribere* pro *noli ſcribere* etc. falſum et ineptum foret.

31) *Vincere* eſt 1) *ſiegen:* pro eo ubique dici poteſt *ſuperare*, ſi quidem accuſativus perſonae aut rei additur: it. *fundere, fugare, profligare, proſternere*. — Notandum tamen, *fundere* et *fugare* proprie inter ſe differre. *Fundere hoſtes* eſt *proſternere* i. e. *humi ſternere, caedere hoſtes* h. e. partem eorum magnam, unde fieri ſolet, ut ceteri fugiant. At *fugare* eſt *in fugam conjicere:* hinc *fundere* et *fugare, fuſi fugatique*, tanquam antecedens et conſequens apud hiſtoricos ſaepe conjunguntur, idque recte. 2) *übertreffen*, commutatur cum *ſuperare, excellere, antecellere, antecedere, anteire, praeſtare, ſuperiorem eſſe, poſt ſe relinquere* etc.

32) *Confugere ad* etc. *ſeine Zuflucht nehmen* et *ſe recipere ad aliquem* vel *in locum* ſunt plane ſynonyma, notantque *fugere in locum* vel *ad aliquem, ut ibi tutus ſis*. Differunt ergo a *fugere* h. e. *celeriter currere* v. c. ob metum cet.

33) *Ire, proficiſci, contendere in locum, petere locum, urbem*, et *iter facere* ſunt ſynonyma. *Petere* eſt proprie *auf etwas zugehen* ſ. *reiſen*. *Proficiſci* non modo eſt *reiſen*, ſed etiam *wohin gehen* v. c. *e domo in forum aliumve locum propiorem:* v. c. *in piſtrinum* (e domo) Terent. And. III, 4, 21 *domum* (e foro) Terent. Phorm. V, 6, 20. *Ad eam domum*, (in ipſa urbe) Cic. Verr. I, 27. Et ſic ſaepius de brevi itione. *Incedere* eſt tum *aliquo ire*, tum exprimit ſaepe noſtrum *einher gehen*, ſi nonniſi itionis ratio habetur, nec locus ſpectatur, e quo vel in quem itur, v. c. *exercitus incedit; incedit triſtis; incedit pedes geht zu Fuße*. *Migrare* eſt *ziehen* h. e. *ire aliquo ita, ut non redeas, ſed ibi maneas domiciliumque ponas*. Sic et *demigrare wegziehen*.

34) Pro *hinc ſequitur* ſ. *conſequitur, conſequens eſt*, dici poteſt *hinc intelligitur daher ſieht man, hinc fit daher kömmts, hinc colligitur daher ſchließt man, hinc planum fit daraus erhellet*.

hellet, s. *hinc adparet, videre, intelligere, colligere licet daraus kann man sehen, schließen* etc.

35) *Punire* et *animadvertere in aliquem* (quae est litotes) commutari potest cum *poena adficere*, adjecto vel adjectivo vel pronomine, v. c. *poena gravissima adficere, hac poena adfectus est.* — Nonnunquam etiam *ulcisci aliquem* usurpari potest, si contextus admittit. Habet enim duplicem vim a) *alicujus causa alterum punire* h. e. *rächen*. Sic *Orestes ultus est patrem occidenda matre.* b) *aliquem punire.* Pro *puniri* poni quoque potest *poenas dare* v. c. cum dativo.

36) *Exemplum adferre ein Beyspiel anführen, vorbringen, proferre, memorare, commemorare*, it. *uti exemplo:* it. *laudare* usurpari potest, si contextus est talis, ut non possit de *laude* accipi, v. c. *ad ostendendam hujus vocabuli vim laudabo Ciceronem, Livium:* recte: i. e. *commemorabo.* Item *sumere aliquem* dixit Cic. Rosc. Am. 16 med. *Verum notos homines sumere odiosum est* i. e. *bekannte Leute anzuführen ist* etc. sic et Cic. Sext. 12 *quid — potest sumere illustrius* cet. ubi Ernesti sine causa haesitat. Sic et nostri: *wir wollen einmal den nehmen* i. e. *anführen*, saepius dicunt.

37) *Dico* seq. *non* brevitatis causa mutatur in *nego:* v. c. *pater negavit, se ante novi anni initium rediturum, der Vater sagte, er würde nicht vor dem neuen Jahre wieder kommen*, pro *dixit, se non* etc. Sic prisci millies.

38) *Fateor, profiteor, confiteor* interdum commutari possunt; modo discrimen teneatur. *Fateor* et *confiteor* est genus *ich bekenne, non nego*, sive hoc fiat libere ac libenter sive non: *profiteor* est *fateor aliquid mea sponte, declaro, prae me fero* i. e. *mache kein Geheimniß daraus, sage (frey) heraus, declarire öffentlich;* v. c. *Cajus professus est, se librum esse editurum* i. e. *hat bekannt gemacht; Socrates professus est, se nihil scire* i. e. *hats öffentlich frey heraus gesagt, ohne allen Zwang.* Pro *fateor* interdum *non nego, non infitior*, it. *concedo, ich räume es ein* etc. usurpari potest.

39) *Contemnere, sich nichts aus einem (aus etwas) machen, nicht fürchten, verachten, nicht achten*, s. *contemtui habere, despicere* propr. *verächtlich auf etwas herab sehen, parvi aestimare* s. *facere* sunt synonyma: it. *negligere rem*, interdum *abjicere:* it. *spernere* i. e. *verschmähen, verwerfen, verachten; repudiare, verwerfen, verschmähen. Non liberum putare aliquem* graviter dictum est a Cicerone Rosc. Am. 46 pro *valde contemnere*, cui simile est *non hominem putare*, quod alibi occurrit, estque nostrum *jemand für einen schlechten*

ten Menſchen, für einen Schurken, halten. It. *ſusque deque habere,* quod tamen rarius eſt.

40) *Contentus ſum* et *ſatis habeo* ſunt eadem. Cic. ad Div. V ep. 2 §. 14 *Satis habeas, nihil — me conqueri* i. e. *ſis contentus ſey zufrieden, ſey froh, daß ich nicht klage.* Sic Nep. *ſatis habere coegit* etc. Poteſt et ſaepe dici *non poenitet:* v. c. *me non poenitet fortunae meae,* i. e. *ich bin mit meinem Schickſale zufrieden.* It. *placet, probatur mihi res:* contra *diſplicet mihi res* i. e. *non ſum ea contentus.* Sic de homine maxime difficili et moroſo: *diſplicet ſibi ipſe* h. e. *er iſt mit ſich ſelbſt nicht zufrieden.* Sic dici puto debere. Equidem non dixerim: *contentus non eſt ſe ipſo.*

41) *Fieri,* ſi adjectivum praedicati loco additur, mutari poteſt in *reddi,* ut *reddere* tum, cum adjectivum tanquam praedicatum adjicitur, ſaepe occurrit pro *facere;* v. c. *redditus eſt doctus, ſapiens,* pro *factus eſt.* Sic *reddere aliquem doctum, ſapientem,* pro *facere.* Item interdum *evadere* pro *fieri* occurrit: at non ſimpliciter eſt *fieri,* ſed *fieri* poſt aliquod longumve tempus vel poſt adhibitam operam, et nominativus praedicati addi debet, v. c. *Epicureus evaſerat,* Cic. Brut. 35. *Ex fucoſis firmi evadunt,* Q. Cic. Petit. Conſ. 9. *Inane coeptum evaſit,* Liv. XXXV, 47. *Non poſſe oratores evadere,* Cic. Or. I, 28. *Evadere* vero, cum notat vel *adſcendere,* v. c. *evadere in muros,* vel *evenire, eventum habere,* non huc pertinet. Conjungit haec neſcio qua fortuna Heineccius p. 49 et tirones confundit.

42) *Studere* et *operam dare rei* ſunt ſynonyma. Si verbum addendum eſt, ſemper poſt *ſtudeo infinitivus* et poſt *operam dare* debet *ut* poni. V. c. *Cicero ſtuduit magnam laudem conſequi; Cicero operam dedit, ut magnam laudem conſequeretur.* Sic dicendum, et nec *ſtudeo ut res fiat* nec *operam do rem fieri* dicendum: non, quod non ita occurrat: quid enim non occurrit in priſcis? ſed quia raro: et omnia rara debent tironibus eſſe ſuſpecta. — Poteſt et dici *operam navare rei:* at hoc videtur plus dicere, quam *operam dare,* quia eſt a *navus* ſ. *gnavus,* ut *navare operam* videatur proprie eſſe *gnavam operam dare* ſ. *operam contendere, intendere,* vel ſimile quid. Cic. ad Div. VI ep. 1 extr. *Nemo eſt tam adflictus, qui non aliquid navare et efficere poſſit:* hic eſt ſine *operam.* Quidquid eſt de vi propria, *navare operam* eſt *accuratam, magnam, operam dare.* — Dici quoque poteſt *incumbere ad* ſ. *in rem* v. c. *ad diſcendum, ad literas, ad aliquid conſequendum* etc. Eſt grave verbum: indicatque *omnes vires intendere propter aliquid, ſich zu etwas anſtrengen.*

Neque ergo *ad* s. *in* ab *incumbere* regitur, ut tirones putant, sed v. c. *incumbere ad discendum*, *ad rem recte perficiendam* est *sich anstemmen, angreifen, um zu lernen, um die Sache gehörig zu vollenden;* et *incumbere in* s. *ad literas* est proprie *sich anstemmen, angreifen, in Ansehung der Gelehrsamkeit, der Wissenschaften.* Sed *ad* pro *ratione* s. *quod adtinet in Ansehung* saepissime occurrit: v. c. *hoc est ad fructum uberrimum* h. e. *hoc est uberrimum ratione fructus*, *dieß ist sehr reichlich in Ansehung des Nutzens* i. e. *verschafft reichen überflüßigen Nutzen* (aliter explicat Ernesti ad Cic. Nat. Deor. I, 1 at hic vir pretium nescio quod statuebat in recedendo a verbis, ubi nulla necessitas erat.). Pro *incumbere*, quod proprie v. c. de remigibus dictum est *incumbentibus ad remos*, dici posse *omnes vires intendere* per se patet. Sed intelligitur, illud *incumbere* non nisi de *maximo labore operaque* dici posse: et falso omnes, qui literarum studiosorum nomina gerunt, dicuntur *incumbentes ad literas.* Hoc adsidue discentibus solis convenire putem.

43) *Video, cerno, conspicio* sunt fere synonyma. *Cerno* et *video* de *oculis* et *mente; conspicio* est nostrum *erblicken*, h. e. ita videre, ut, simulac hominem cernimus, statim animadvertamus, quis sit. Differt ergo paulum: *vidi hominem* et *conspexi te*, ut nostrum *ich habe gesehen* et *erblickt.* Hinc dicitur hoc verbum de iis, qui vestibus insignibus, equo insigni, aliave insigni re se venditare vulgo student, et animadverti cupiunt. Prisci dicunt de iis v. c. *dant se conspiciendos, sie lassen sich sehen*, ut nos *der läßt sich doch sehen*, et de rebus: *das läßt sich sehen.* non: *dant se videndos* etc. it. *conspiciendus in equo* ap. Tibullum, *regali conspectus in auro* apud Horatium etc. — *Intueri ansehen, anschauen*, est *oculos aliquo convertere, contemplari, considerare*, sic et *inspicere ansehen, besichtigen, besehen, beschauen*, v. c. domum ante inspicere, quam emas.

44) *Sentire, intelligere, cognoscere* s. *noscere, videre* saepe commutari possunt. At differunt ita. *Sentire* est *obscure intelligere, empfinden, fühlen, merken*, et ab *opinari* non valde differt hac significatione (aliud enim est *in senatu sentire* pro *sententiam dicere*), v. c. *sentio, quid per jocum istum intelligas, ich merke, was du* etc. *Sentio, quomodo res eventura sit, ich merke, wie die Sache ablaufen werde. Animadvertere* proprie *die Gedanken auf etwas richten*, est nostrum *wahrnehmen, bemerken*, et illi fere simile. *Cognoscere* est *kennen lernen. Kenntniß erlangen, Nachricht bekommen*, it. *Kenntniß haben:* ergo *cognovi*, ut *novi*, est *ich kenne ihn.*

Intel-

Intelligere sehen, einsehen, verstehen. Haec duo de majori perspicuitate dicuntur. Ab his differt interdum *agnoscere* estque *aliquem* (aliquid), *quem* (quod) jam olim cognovimus (*kennen gelernt haben*), *iterum cognoscere, atque pro eo ipso habere, einen für den erkennen, für den man ihn sonst gehalten,* uno vero *kennen, erkennen* s. *anerkennen,* v. c. Cum Cajum, quem olim cognitum diu non vidi, repente conspicio ac dico: hic est Cajus, tum *agnovisse* Cajum dicor. Plerumque tamen *τὸ agnoscere* respondet vernaculo *erkennen.* Hinc *recognoscere aliquid etwas von neuem überdenken, in Gedanken durchgehen* ap. Ciceron. Saepe *cognoscere* et *agnoscere* apud priscos idem notant.

45) *Posse, valere,* sunt fere synonyma: *valere* tantum de re difficiliori, *vermögen, im Stande seyn,* v. c. *non longius ire valebat ob corporis imbecillitatem,* ubi tamen et *poterat* dici licebat: imo pro *valeo* seq. infinit. usitatius est *possum.* Pro *posse* interdum *scire* et *sustinere* dici potest: at differunt proprie. *Posse* de viribus et mentis et corporis dicitur; v. c. *Saxum hoc tollere possum. Scire* de *mente tantum;* v. c. *latine scit scribere* rectius dicitur quam *potest,* licet nostri: *er kann lateinisch schreiben. Sustinere* est *posse cum quadam audacia, sich unterfangen, übers Herz bringen* s. *bringen können, das Herz haben,* v. c. *Quis talia dicere sustineat?* pro *possit,* gravius dictum: *wer könnte so etwas sagen? Tu hoc negare sustines? Das kannst du noch läugnen?* i. e. *unterstehst dich?* cet.

46) Pro *vivere* dici potest *vitam vivere, degere, trahere, agere:* at non sine adjectivo vel pronomine, v. c. *vitam talem* s. *hanc vivo, dego, ago* etc. Deinde *agere, vivere, degere* de omni vita dicitur *jucunda, molesta,* v. c. *Ego vitam tristem, tu suavem vivis, agis, degis; trahere* fere de *molesta, misera, inquieta: vitam trahere* occurrit ap. Virgil.

47) *Mori, decedere, vita excedere, mortem cum vita commutare, diem obire, diem suum* vel *supremum obire, desinere esse in vivis, animam efflare* cet. sunt synonyma: it. *vitam ponere, animam deponere.* It. *mortem oppetere,* quod fortasse de morte violenta tantum dicitur. Dico fortasse; quis enim certo scit? sic *animam deponere* Nep. Hann. 1 et *vitam ponere* Cic. ad Div. VIIII, 24 extr. de morte violenta dicuntur; quamquam inde non continuo sequitur, ut non de morte naturali dici possint; nam in *τοῖς ponere* et *deponere* nihil violentiae per se inest. Sic *mori* dici potest de morte vel naturali vel violenta.

48) *Ali-*

48) *Aliquem juvare, adjuvare, alicui auxiliari, adesse, praesto esse, opem ferre, adjumento esse* etc. sunt synonyma. *Suppetias ferre* est rarum, et occurrit nonnisi ap. Plaut. et Apulej. *Subsidio venire zu Hülfe kommen in der Noth,* v. c. *exercitui laboranti ac fugam meditanti* etc. It. *prodesse alicui, utile esse, utilitatem adferre* etc. pro *juvare* dici potest: in primis de rebus, v. c. *medicina valde profuit* seu *salutaris fuit* etc. *hat sehr geholfen. Promovere befördern,* v. c. *alicujus felicitatem,* non bene dicitur: imo *adjuvare.* Nam *promovere* est proprie *fortrücken, wohin rücken* s. *bringen.* Ergo *felicitatem promovere das Glück fortrücken,* non est *es befördern,* sed *impedire* vel *adimere, eripere,* potius. Nec prisci, quod sciam, ita loquuntur.

49) *Mederi, sanare, occurrere,* v. c. *morbo, malo:* it. *tollere,* si effectus consideratur, et similia, v. c. *liberare morbo, pellere, removere,* interdum *corpore ejicere* etc.

50) *Impedire* s. *impedimento esse, obstare, officere, prohibere* etc. sunt synonyma. Notetur etiam *per me stetit, quo minus istud fieret, es hat an mir gelegen, daß das nicht geschehen ist,* pro *impedivi rem.*

51) *Vituperare* et *reprehendere* sunt eadem: *invehi in aliquem* est acrius, *auf einen losziehen. Notare* est *beschimpfen, tadeln,* proprie de censoribus dictum.

52) *Ignoscere* et *veniam dare* synonyma. It. *parcere,* si perspicuitas admittit. — Quaeritur, an pro *ignoscas mihi* dici possit *velis in bonam partem accipere.* Non ubique. Est enim proprie *auf der guten Seite auslegen.* Non igitur usurpari potest nisi de re, quae et in bonam et in malam partem accipi potest: v. c. Quando pauper diviti munusculum mittit, hoc potest a divite et in bonam et in malam partem accipi, prout hic vel humanus vel superbus est. Hic igitur pauper pro *ignoscas mihi* dicere potest: *velis in bonam partem* s., quod idem est, *noli in malam partem accipere, quod tale munusculum, quo carere poteras, tibi mittere ausus sum.* Sic, si inferior superiori consilium dat, potest ille dicere: *accipias in bonam partem* h. e. *legen Sie es ja gut aus, quod ego, qui inferior sum, tibi, qui majori es sapientia, consilium dare audeo.* Hic poterat item dici negative *ne accipias in malam partem, ne vitio vertas;* item *ignoscas mihi.* At de rebus, quae semper in malam partem accipi debent, quia nunquam per se bonae sunt, ista formula non convenit: v. c. quando quis alterum laesit, v. c. verberavit, male de eo locutus est, is deinde, sui excusandi causa, non dicere potest: *accipias in bonam partem, quod te verberavi* etc. vel *ne accipias*

cipias in malam partem, ne vitio vertas, ſed *ignoſcas, veniam da* etc. Conf. ſequ.

53) *Aegre ferre, moleſte ferre aliquid, übel nehmen, ſich ärgern, misvergnügt ſeyn,* ſunt ſynonyma. Pro eo et dici poteſt interdum *in malam partem accipere,* h. e. *es auf der böſen Seite aufnehmen,* ſi quidem de re ſermo eſt, quae in utramque partem accipi poteſt. Stultum foret dicere: *pater filii ignaviam in malam partem accipere debet:* quia ignaviam nemo in bonam partem accipere poteſt. Sic et *vitio vertere* eſt non *aegre ferre* ſed proprie *etwas als einen Fehler auslegen.* Ergo non poteſt dici niſi de rebus, quae et vitio et laudi verti poſſunt. Conf. praeced.

54) *Imperare befehlen, praecipere* propr. *Regeln vorſchreiben, jubere heiſſen* et *mandare auftragen* poſſunt commutari. At differunt. — *Imperare* eſt graviſſimum et noſtrum *befehlen, Ordre geben,* diciturque de iis, qui aliis praepoſiti ſunt, v. c. *dux belli imperat militibus, rex civibus* etc. — *Iubere* dicuntur omnes, qui ab aliquo aliquid vel imperio vel precibus vel conſilio poſtulant. Ergo etiam de inferioribus vel hominibus ejusdem ordinis dicitur, eſtque tum fere i. q. *velle, rogare;* reſpondetque noſtro *einem ſagen, daſs er etwas thun ſolle:* v. c. dicere poſſum: *frater juſſit me ad ſe venire* i. e. *voluit, rogavit, hat mirs geheiſsen, hat geſagt, daſs ich zu ihm kommen ſolle.* Apud Terentium eſt adeo *jubeo te ſalvere* i. e. *ſaluto te* ſ. *ſalve;* ubi *jubeo* eſt *opto.* At, ſi de imperantibus dicitur, eſt i. q. *imperare befehlen.* Ergo ubique videndum, de quali homine ſermo ſit. — *Praecipere* proprie *Regeln geben, vorſchreiben,* recte poteſt de *imperante* dici: hic eſt *befehlen.* At ſaepiſſime dicitur de *docentibus,* v. c. *praecipere alicui vitae rationem* h. e. *vorſchreiben* ſ. *lehren, wie man leben ſoll:* eſtque fere *docere, tradere: Philoſophi egregie praecipiunt* i. e. *geben vortreffliche Regeln, Lehren,* ſ. *lehren vortrefflich.* Hinc *praeceptor* eſt magiſter, quia *praecepta dat* i. e. *Lehren.* — *Mandare* ſemper eſt nihil aliud quam *committere, auftragen,* h. e. rogare aliquem ſ. *velle,* ut aliquid faciat. Sic filius poteſt patri ad nundinas proficiſcenti mandare, ut quosdam libros ſibi emat. Dux belli etiam poteſt mandare v. c. *legatis, tribunis, centurionibus,* ut hoc vel illud agant: tum *mandare* nihil aliud eſt quam *committere.* Si quis tamen hic velit vertere *befehlen,* non impedio, praeſertim cum et noſtri *befehlen* pro *auftragen* dicant: v. c. qui in nundinis verſantur, mandatorum a ſuis amicis acceptorum memores dicunt ſaepe: *er hat mir auch befohlen, das mit zu bringen.* *Mandare rem* eſt etiam *cre-*

dere

dere rem, *anvertrauen*, quod tamen fere eodem redit, v. c. *mandamus terrae semina, Deo nostram felicitatem.* — Ceterum pro *imperare, jubere* etc., Cicero saepe etiam dicit *velle* seq. accus. cum infinitivo, v. c. *voluit hoc fieri, voluit illum venire,* pro *jussit hoc fieri, illum venire.* Rosc. Am. 25 extr. de majoribus loquens: *insui voluerunt* (parricidas) *in culeum vivos atque ita in flumen dejici,* h. e. *sie haben verordnet, daß sie sollten lebendig in einen* etc. Quae ratio in primis imitanda. Ceterum est litotes.

55) *Defendere, tueri, causam alicujus agere, patrocinari* sunt synonyma. Interdum *cavere alicui* h. e. *avertere ab aliquo malum aliquod.* It. *prospicere, consulere, rationem habere* et similia, si in universum loqui lubet nec genus curae definite exprimere.

56) *Felix sum, felicitate fruor, bene mecum agitur,* vel negative *non male mecum agitur (ich bin nicht übel dran):* it. *utor fortuna secunda.* — In primis, si *ut* sequitur, usurpandum est *contingit:* v. c. *non omnibus contingit, ut tali magistro utantur,* h. e. *non omnes sunt tam felices, ut talem magistrum habeant. Contigit tibi, ut ab omnibus laudem consequereris,* i. e. *tam felix fuisti, ut* etc., *du hast das Glück gehabt, bist so glücklich gewesen, von allen gelobt zu werden.* Sic prisci fere semper.

57) *Recordari, meminisse, reminisci, in memoriam revocare* synonyma. It. *memoria tenere* h. e. *im Gedächtnisse noch haben;* it. negative *non oblitum esse.* Huc pertinet formula: *res, dies, venit mihi in mentem,* pro quo et dicitur *rei, diei, venit mihi in mentem:* posterius nonnulli vocant elegantius, haud dubie, quia difficilius est explicatu et paulo durius. Genitivus iste fortasse non pendet a *venit mihi in mentem,* sed est pro *nominativo* positus, quia verus nominativus deest: *diei venit mihi in mentem* est forsitan (certo enim adfirmari nequit) pro *negotium diei* i. e. *dies venit* etc., ut adeo formula *diei, rei, venit* etc. proprie sit vitiosa, nisi usus loquendi hoc vitium excusaret. At pro praecipua elegantia habere est hominis insani, non elegantis.

58) *Oblivisci, oblivioni tradere* (qui mirus est loquendi modus), *non meminisse* sunt eadem; it. *res effluxit ex animo, ex memoria mea,* h. e. *oblitus sum.*

59) *Constituere sich vornehmen, entschließen; statuere, decernere, in animo habere:* quae singula sequitur infinitivus: it. *consilium capere:* it. *cogitare,* v. c. *cogitabat proficisci,* ut nostri: *er gedachte zu verreisen;* interdum *id agere* s. *spectare, ut* etc.

60) *Celare*

60) *Celare rem, dissimulare, tegere, non aperire, non dicere, non enuntiare;* it. *silere, tacere* etc. sunt synonyma.

61) *Parare anschaffen, verschaffen, erwerben; comparare, acquirere, parĕre, conciliare.* Item *efficere* v. c. amicos sibi: it. *invenire* interdum occurrit, v. c. *cognomen Africani invenit* i. e. *hat den Zunamen erhalten, sich erworben.* — Not. *Conciliare* libenter de re suavi dicitur, v. c. *amicos, amicitiam, pecuniam* cet.: *pario* nonnullis videtur *cum labore* fieri, *parare* sine eo: at utrumque est *erwerben, anschaffen,* et ad utrumque requiritur opera sive magna sive parva.

62) *Accipere bekommen, adipisci, nancisci,* quomodocunque fiat, etiam *casu* ac sine labore. V. c. *Nactus est praeclarum ingenium.* At *consequi, adsequi,* proprie *erreichen, erlangen,* est *accipere* per *laborem: impetrare* est accipere quacunque ratione, v. c. *opera,* inprimis *precibus.* V. c. *Cicero meritis suis consecutus est summos honores: filius a patre veniam peccatorum impetravit,* sed hic et dici potest *accepit, adeptus est:* it. *consecutus est,* quia *preces* sunt instar laboris, quo veniam consequitur.

63) *Dubito de re, dubium mihi est, in dubium voco, sum dubius* etc., *haereo, non liquet, haesito quid faciam* etc.

64) *Certus sum, certum est mihi, persuasum est mihi, non dubito,* sunt eadem: sic et *certum est, nemo dubitat, inter omnes constat* s. *convenit.* — Not. *constat* tirones esse putant i. q. *notum est:* male; est i. q. *convenit:* v. c. *constant rationes* i. e. *conveniunt treffen, kommen, überein.* Ergo *constat inter omnes* est i. q. *omnes consentiunt* s. *idem sentiunt: inter paucos constat* est *wenige kommen darin überein; constat inter eruditos* est *es ist unter den Gelehrten ausgemacht, die Gelehrten kommen darin überein.* Verum quidem est, inter quos de re constet, iis hanc esse notam: at propterea *constat* non est i. q. *notum est;* sed potius *certum est.* At non omnia certa solent ubique nota esse.

65) *Spero, spes mihi est, in spe sum, spe teneor, spes me tenet, spes mihi injecta est, in spem veni, spem concepi* sunt synonyma. *In spem venio* s. *spem concipio* indicat *initium* sperandi: contra *despero, spem abjeci, deposui.* Atque ita pro *spero* dici potest *non despero, non spem abjeci* s. *deposui* etc.

66) *Suscipere rem* et *recipere etwas über sich nehmen:* quae etsi a nonnullis (v. c. Ernestio in Clave Cic.) proprie differre inter se dicuntur ita, ut illud sponte hoc ob preces vel voluntatem alterius fiat, tamen hoc discrimen a priscis non servatur: ergo est fictum: vid. v. c. Cic. Att. XII, 10

obsecro

obsecro te, suscipe: Cic. ad Div. V, 12 §. 11 *si te adducemus, ut hoc suscipias:* et plura in Lexico nostro majori. It. *subire rem,* si est *res molesta,* ac per metonym. *sustinere:* it. *descendere ad rem,* praesertim si inviti suscipimus, ac si res est dura, molesta, respondet nostro: *sich einlassen in etwas, sich gefallen lassen.* Potest et *aggredi* ubique dici etc.

67) *Vertere übersetzen* et *interpretari;* quia tamen hoc etiam per *erklären* explicatur, hinc perspicuitatis causa *vertere* plerique praeoptant; non male. Item *transferre* v. c. *e latina in vernaculam linguam.*

68) *Habitare locum* et *in loco, colere locum, incolere locum* et *in loco* sunt synonyma: interdum etiam *civem esse alicujus urbis.*

69) *Ridere aliquem;* it. *deridere, irridere, habere deridiculo:* interdum *risu excipere, mit Lachen empfangen, aufnehmen,* v. c. *verba alicujus risu excipere über jemandes Worte lachen:* it. interdum metonym. *risu dignum judicare* etc. Notetur et jocosa illa locutio (Terent. Eun. V, 8, 57) *propinare aliquem deridendum,* quae cum judicio et cogitatione propriae significationis adhibenda est. Proprie enim est *jemand dem andern gleichsam zutrinken, um ihn zum besten zu haben.*

70) Pro *respondere* dici et potest *responsum dare:* it. *excipere aliquem* i. e. loqui post alium, *reden, nachdem der andere geredet hatte.* Pro *sic respondit* saepe dicitur quoque: *ad haec Cajus ita: tum Cajus ita dicere coepit,* vel *inquit:* v. c. *Cajus vero: nolo, inquit, hoc facere.*

71) Pro *convenire übereinkommen* etiam *respondere* dicitur, si est i. q. *entsprechen,* v. c. *spei non exitus respondit, der Ausgang kam nicht mit der Hoffnung überein, entsprach nicht der Hoffnung.* Sic ubique dicere licet.

72) *Gaudere, laetari, laetitia adfici, laetitia efferri* in majori re; it. *exsultare laetitia* i. e. *vor Freude springen; delectari* i. e. *sich ergötzen; voluptatem capere ex re* i. e. *ein Vergnügen an etwas haben.* Ciceronis discrimen, quod inter *gaudium* et *laetitiam* esse statuit Tusc. IIII, 6 et 7, non attendendum, quia nec ipse nec alii prisci in usu id adtenderunt.

73) *Angi* et *pavere* sunt synonyma: sic et *angor* et *pavor. Angor* est *Angst: pavor* est *trepidatio cordis Herzklopfen, Angst, Scheu,* ergo non de *metu* quolibet, sed de *metu gravissimo* s. *angore,* dicendum est: hinc *pavidae matres* sunt *die ängstlichen, vor Angst zitternden, Frauen.* Vir fortis nunquam *pavet,* nunquam *pavorem* sentit. Cicero Tusc. IIII, 8

IIII, 8 ***pavorem*** explicat per ***metum mentem loco moventem,*** non male: at noſtra explicatio eſt forſitan accuratior. ***Aegritudo*** eſt *Gram, Kummer.*

74) *Dolere, triſtem eſſe, triſtitia adfici, dolore adfici, aegre ferre, moleſte ferre* etc.; it. ***non laetum eſſe aliqua re:*** quae eſt litotes.

75) Pro ***incipere anfangen*** dici poteſt ***inſtituere, ordiri, initium capere*** ſ. *ſumere* ſ. *facere* etc.; it. ***coepit;*** it. *aggredi,* v. c. ***aggreſſus eſt dicere*** pro *coepit.*

76) *Occidere, interficere, vita privare, vitam eripere, vim inferre, de medio tollere;* et interdum, ſi contextus fert, ſimpliciter ***tollere*** etc., ſunt ſynonyma. It. *caedere* et *obtruncare;* at haec indicant magnam vim, reſpondentque fere noſtro ***niederhauen,*** quod gladio fit ſimilive inſtrumento.

77) Pro ***minari*** etiam ***denuntiare*** dici poteſt, v. c. ***denuntiare mortem;*** proprie *denuntiare* eſt ***ankündigen,*** ſcil. aliquid mali. Ergo contextus conſulendus.

78) *Erro, fallor, res me fallit* vel *fefellit,* ſunt ſynonyma. Et rectius dicimus *res, ſpes, me fefellit,* quam *ego me fefelli in re, ſpe.* Sic etiam priſci nunquam. It. *decipior* v. c. *ſpecie recti, in errorem inducor;* it. *inducor* interdum ſimpliciter.

79) ***Fugere*** et ***vitare:*** hoc eſt non modo ***zu vermeiden ſuchen;*** ſed etiam i. q. *effugere wirklich vermeiden.*

80) *Perſuadere alicui aliquid* et *probare alicui aliquid* ſunt ſynonyma. It. *efficere, ut aliquis rem credat, rem probabilem reddere.* At aliud eſt *convincere* v. c. *aliquem* vel *aliquid,* quod eſt *efficere* (v. c. teſtibus, argumentis, cet.) *ut adpareat aliquem aliquid* (mali) *feciſſe,* vel *aliquid* (mali) *commiſſum eſſe:* ergo ſemper dicitur in rebus malis, v. c. ***furem, homicidam, convincere;*** it. *convincere errorem.* Cic. Roſc. Am. 24 dixit ***convincere facinus,*** de parricidio, h. e. certiſſimum reddere v. c. teſtibus. De bonis rebus non dici poteſt *convincere,* v. c. *de tua doctrina, induſtria, convictus ſum* male diceretur pro *de tua doctrina, induſtria, mihi perſuaſum eſt* h. e. ***ich bin von deiner Gelehrſamkeit, deinem Fleiße, überzeugt.***

81) *Monere* ſ. ***admonere*** et ***hortari*** ita differunt: ***monere*** eſt ***in memoriam revocare alicui erinnern an etwas;*** deinde ***monendo aliquem impellere ad rem,*** ut noſtrum ***erinnern,*** v. c. ***erinnere ihn doch, daß ers thue*** cet. at *hortari* eſt ***ermahnen,*** quod fit ***auctoritate, praeceptis*** etc. Mollius eſt ***monere*** quam ***hortari: hortamur*** eos, qui v. c. nolunt aliquid agere.

Non decet hominem inferiorem dicere superiori: ***hortor te***, sed ***moneo:*** ut et in vernacula. *Instare* est acrius, ***einem zusetzen.***

82) *Amare, amore adficere* s. *complecti,* sunt synonyma. An etiam *diligere?* Non plane. Nam hoc proprie est *magni facere*, et sic, ni fallor, fere ubique explicari potest, ut raro opus sit explicare per *amare.* Et hinc intelligi potest ille locus Ciceronis notissimus ad Div. VIIII ep. 14 §. 11 *quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse,* h. e. *daß ich dich jetzt erst zu lieben, vorher nur hochgeschätzt zu haben, glaube.* Cic. ad Div. XIII ep. 47 §. 1 *ut scires* (legendum haud dubie *scias) eum non a me diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo,* i. e. *daß er von mir nicht nur hochgeschätzt, sondern* etc. Ex hoc nostra explicatione adparet satis discrimen istorum duorum vocabulorum, quod e grammaticorum aliorumque interpretum explicatione non potest intelligi, qui ambo hactenus differre dicunt, ut *amare* sit *gravius, diligere levius.* Iam conetur aliquis hac re interpretari loca illa Tullii. Ceterum non negandum, esse loca, ubi per *favere geneigt seyn, günstig seyn,* vel etiam *amare lieben, werth halten,* explicandum videatur, v. c. Cic. Or. II, 40 *ferae partus suos diligunt.* Cic. Fin. V, 9 *Omne animal se ipsum diligit,* i. e. *ist sich gewogen* vel *schätzt, liebt, sich.* Haec sufficiant.

II) Partes verbi, v. c. modi, numeri, tempora etc., inter se non raro quoque commutari possunt.

A) *Modus* ponitur pro *modo:* v. c.

1) *Indicativus fut.* interdum pro *imperativo*, v. c. *non scribes* pro *ne scribe: non venies, nisi scripsero, du wirst nicht kommen* i. e. *ne veni* s. *venias.* Est humanius dictum. Sic nostri *Sie werden heute bey mir bleiben,* i. e. *maneas mecum hodie:* et servis adeo dicunt: *ihr werdet auf die Post gehen, ihr werdet das, ihr jenes, machen.* Est humanius dictum pro *gehet, machet.* Not. Prisci etiam saepe indicativum ponunt, ubi vernacula utitur conjunctivo: v. c. *hoc non debebat facere,* non *deberet,* quia serio dictum: *aequius erat,* Cic. Off. I, 9 med., ubi multi *esset* posuissent.

2) *Conjunctivus* pro *imperativo,* v. c. *ne facias, ne scribas,* quod modestius et humanius dictum puto pro *ne fac, ne scribe.* Proprie enim notat: *du möchtest das wohl nicht thun, nicht schreiben.* Sic *dicas, des* pro *dic, da:* proprie *du möchtest*

möchtest es doch sagen, geben, ut magis optantis quam imperantis esse videatur.

3) *Conjunctivus,* intercedente *cum,* pro *infinitivo* in hac formula: *Audivi ab* s. *ex eo* (v. c. *patre* cet.), *cum diceret* pro *audivi eum dicere, ich habe ihn sagen hören.* Cic. ad Div. III ep. 7 §. 7 *a Pausania — audivi, cum diceret, te secum esse* etc. Or. II, 33 med. *jam id quidem saepe, inquit, Catule, ex eo audivi, cum diceret, sibi certum esse* etc. Sic et Brut. 22 in. *memoria teneo, me ex Rufo audisse, cum diceret* etc. Sic et nostri: *ich habe von ihm gehört, da er sagte* etc. At ista ratio non satis accurata esse sed aliquid negligentiae spirare videtur. Quia tamen in usu fuit, eam rejicere non debemus; tantum abest, ut pro egregia habeamus, ut faciunt ii, qui, ut quidque videtur maxime singulare, ita maxime eo delectantur, id admirantur et pro pulchro habent.

4) *Infinitivus* pro *indicativo* in narrationibus, v. c. *Caesar proficisci, dicere,* pro *Caesar proficiscebatur, dicebat,* vel *profectus est, dixit.* Nil frequentius apud Livium et Caesarem, aliosque. Vocatur vulgo *infinitivus historicus,* et a Servio ad Virgil. Aen. VIII, 493 *stylus historicus;* melius fortasse *infinitivus narratorius,* ne tirones putent, eum historicorum esse proprium, ut Servius ait ad Virgil. Aen. II, 683, quia omnibus narrantibus communis est, centiesque occurrit, non modo apud Caesarem et Livium, v. c. Caes. B. G. I, 16 *Interim Caesar — flagitare:* Liv. I, 4 extr. *ita geniti — peragrare circa saltus;* sed etiam apud Ciceronem in orationibus, ubi narratur, in primis Verrinis, v. c. Verr. II, 76 *haerere homo, versari, rubere* pro *haerebat, versabatur, rubebat, er stockte, drehte sich, ward roth;* c. 77 *Clamare omnes ex conventu, neminem unquam ex Sicilia fuisse Verrutium. Ego instare, ut mihi responderet* etc. pro *clamabant, instabam.* Sic et poetae: v. c. Virgil. Aen. II, 685, VIII, 493. — Reperitur adeo iste infinitivus ante *cum,* v. c. Sallust. Iug. 98 *Dies consumtus erat, cum tamen barbari nihil remittere atque — instare,* ubi vid. Cortius; add. Tac. III, 71 in. — Mirabile utique est, modum infinitum pro finito poni. Hinc eruditi causam interdum indagare conati sunt. Plerique dicunt, intelligendum esse *coepit, coeperunt,* praesertim cum alibi hoc Verbum addatur, v. c. *dicere coepit, coeperunt* pro *dixit, dixerunt,* saepe occurrit. Cortio ad Sall. Cat. 6 hoc supplementum non videtur placere, ipse tamen aliud non suppeditat. Ac profecto *coepit, coeperunt,* non ubique quadrat, v. c. Sallust. Iug. 92 extr. *milites neque pro opere consistere propter iniquitatem loci neque inter vineas sine periculo*

[illegible]

[illegible] in verborum [illegible]
[illegible] enallagen aut [illegible]
[illegible] videtur. [illegible]
[illegible] quae in linguis [illegible]
[illegible] in primis, adhuc [illegible]
[illegible] vestigia [illegible]
[illegible] conjectura; et quis
[illegible] ultra conjecturam [illegible]
[illegible] — Attamen hic [illegible]
tenus exempla infantum huc referri po[illegible]
tum imitantur et repetunt visa et audita [illegible]
non alios egisse viderint, nihil loquunt[illegible]
dixisse audiverint. Hi igitur propterea [illegible]
finitivum adhibere solent, quia hunc centie[illegible]
tricibus, aliisque audiverunt, interrogantib[illegible]
trinken, essen, schlafen, stehen? etc. Repe[illegible]
[illegible] partem harum interrogationum: *tr*[illegible]
[illegible] didicerunt, quod sero i[illegible]
[illegible] etc. Audivi etiam in[illegible]
[illegible] etc. pro[illegible]
[illegible] repeten[illegible]
[illegible] videa[illegible]
[illegible] de rebu[illegible]
[illegible] est *dicebat*, [illegible]
[illegible] est, historicos
[illegible] crebrius verbo finito

uti. *Tandem* saepe additur *coepit*, it. *instituit*, ita, ut verba fere frustra adsint: *dicere instituit, coepit,* est *dixit.* ellipsis verbi *coepit, instituit,* vel alius verbi non plane ienda videtur, quod fortasse primum per negligentiam estinationem dicentis ac postea scribentis omissum est; ac de homines, cum sermonem suum tamen sic intelligi vi-ent, de industria omittere coeperunt. Negligentia vel natio est mater plerarumque, nisi forsitan omnium, figurum grammaticarum, in primis ellipseos. V. c. in hac for-: *non modo sed ne quidem* pro *non modo non* etc., prisci rum *non* omiserunt, nonne per negligentiam ac contra le-n subtilitatis? At omiserunt, quia alios intelligere tamen debant: et sunt hodie, qui istam formam adeo pro pulchra beant, et istam ellipsin elegantiae nomine ornent: sic *haud o an* pro *annon: nihil aliud, quam risit*, omisso *fecit* etc. uis nescit, fieri saepe solere, ut, quod initio vitium fuerit, stea, ubi consuetudinis auctoritate receptum et a plerisque urpatum fuerit, nomen rei bonae, imo virtutis elegantiae-ue, adipiscatur. Mihi non incredibile est, Romanos in istis finitivis narratoriis nullam ellipsin cogitasse, atque hunc di-endi modum, a majoribus acceptum, temere, ut fit, reti-uisse. — Quaeritur vero, cur recentiores Romani, ut *Cice-o, Caesar, Livius,* cum tamen alios archaismos tollere stu-duerint, istum *infinitivum narratorium* conservarint. — Ob *variationem* puto, qua nihil suavius: ergo ob *suavitatem.* Et in nulla re tam difficile est variare, quam in narratione, ubi res, prout actae sunt, simpliciter narrari, non dilatatione, figuris tropisve, ornari debent. Quam injucundum est dicere: v. c. *homines advenerunt, deinde dixerunt, et statim abierunt:* propter repetitionem syllabae *runt?* Pro quo suavius est: *homines advenerunt, deinde dicere atque abire;* vel *advenire, dixerunt, abire.* Quod hic dixi, pro mera opinione habere velim. Quis enim in hisce rebus decernere aliquid audeat? Ceterum priscos miscuisse ita, ut dixi, *infinitivos illos* et *indicativos,* quemque docebit inspectio illorum ipsa.

5) *Infinitivus* cum *accusativo* pro *verbo finito* cum *quod* vel *ut*, v. c. *gaudeo te vivere, doleo te aegrotare*, pro *quod vivis, aegrotas:* sic *hinc sequitur, rem esse veram* pro *ut res vera sit:* quod aeque rectum: sic *necesse est hominem mori* pro *(ut) homo moriatur; oportet me ire* pro *(ut) eam: aequum est nos facere* pro *ut faciamus* etc.

B) *Numerus* pro *numero:* v. c. *cogita, quid dignitas et officium postulet* vel *postulent*: utrumque recte. Posterius,

 quia

administrare. Quis hic *coeperunt* intelligat? Nonne potius *poterant* intelligere debeat? At fortasse nihil intelligendum est. Clar. *Niclas* ad Heinecc. fund. stili I, 2, 57 * * p. 245 adfert causam ingeniosam sane. Ait: „*Rationem, cur haec enallage propria sit historicorum et poetarum* (rectius, narrationum omnis generis), *invenire mihi videor hanc, quia carmina et historiae primum sunt et antiquissimum scripturae genus. Fuisse autem omnino tempus videtur, ubi praeter* infinitum modum *de verbis nihil fuerit in usu, ut adeo nomen suum ipsa re tuitus sit, quod indicat, non significari certam aliquam personam aut tempus certum. Nimirum ab initio linguas non fuisse verbosas, sed inopes valde et compendiarias, hominesque satis habuisse animi sensa utcunque explicare, vix potest dubitari. Docent nos hoc parvi. Infans quum verba tentat et loqui incipit, in grammatica sua non agnoscit nisi* infinitivum; *hic ei esse solet pro omnibus modis, temporibus, numerisque, hunc, prout opus habet, adplicat personis*, ich trinken, du trinken etc. *Hic* infinitivus *illi instar omnium est, quae nos in verborum flexione solemus observare. Hoc itaque, quod enallagen aut ellipsin vocant grammatici, potius esse archaismus videtur. Et hae reliquiae consuetudinis antiquissimae, quae in linguis ab initio obtinuit, in plerisque, orientalibus in primis, adhuc servantur, ubi haec priscae linguarum paupertatis vestigia admodum exstant frequenter.*" Docta et ingeniosa conjectura: et quis in tali re, quae vere historica res est, ultra conjecturam adscendere certive aliquid pronuntiare possit? — Attamen hic *primum* quaeritur, quatenus exempla infantum huc referri possint. — Infantes tantum imitantur et repetunt visa et audita: nihil agunt, quod non alios egisse viderint, nihil loquuntur, quod non alios dixisse audiverint. Hi igitur propterea pro *finito* verbo *infinitivum* adhibere solent, quia hunc centies a parentibus, nutricibus, aliisque audiverunt, interrogantibus ipsos, *willst du trinken, essen, schlafen, stehen?* etc. Repetunt igitur posteriorem partem harum interrogationum: *trinken, essen* etc., deinde, ubi *τὸ ich* didicerunt, quod sero interdum fit, dicunt: *ich trinken, essen* etc. Audivi etiam infantes initio dicere *du willst trinken, du willst essen* etc. pro *ich will* etc., quod signo manifesto est, eos tantum repetere; ut itaque exemplo infantum vix hac in re utendum videatur. *Deinde* mirabile est, istum *infinitivum* tantum de rebus praeteritis usurpari; v. c *frater dicere* semper est *dicebat, dixit*, nunquam *dicit, dicet. Tum* notandum est, historicos, itemque oratores, in narrando multo crebrius verbo finito quam *infinito*

nito

nito uti. *Tandem* saepe additur *coepit*, it. *instituit*, ita, ut haec verba fere frustra adsint: *dicere instituit, coepit*, est *dixit*. Hinc ellipsis verbi *coepit, instituit*, vel alius verbi non plane rejicienda videtur, quod fortasse primum per negligentiam vel festinationem dicentis ac postea scribentis omissum est; ac deinde homines, cum sermonem suum tamen sic intelligi vidissent, de industria omittere coeperunt. Negligentia vel festinatio est mater plerarumque, nisi forsitan omnium, figurarum grammaticarum, in primis ellipseos. V. c. in hac forma: *non modo sed ne quidem* pro *non modo non* etc., prisci alterum *non* omiserunt, nonne per negligentiam ac contra legem subtilitatis? At omiserunt, quia alios intelligere tamen videbant: et sunt hodie, qui istam formam adeo pro pulchra habeant, et istam ellipsin elegantiae nomine ornent: sic *haud scio an* pro *annon: nihil aliud, quam risit*, omisso *fecit* etc. Quis nescit, fieri saepe solere, ut, quod initio vitium fuerit, postea, ubi consuetudinis auctoritate receptum et a plerisque usurpatum fuerit, nomen rei bonae, imo virtutis elegantiaeque, adipiscatur. Mihi non incredibile est, Romanos in istis infinitivis narratoriis nullam ellipsin cogitasse, atque hunc dicendi modum, a majoribus acceptum, temere, ut fit, retinuisse. — Quaeritur vero, cur recentiores Romani, ut *Cicero, Caesar, Livius*, cum tamen alios archaismos tollere studuerint, istum *infinitivum narratorium* conservarint. — Ob *variationem* puto, qua nihil suavius: ergo ob *suavitatem*. Et in nulla re tam difficile est variare, quam in narratione, ubi res, prout actae sunt, simpliciter narrari, non dilatatione, figuris tropisve, ornari debent. Quam injucundum est dicere: v. c. *homines advenerunt, deinde dixerunt, et statim abierunt:* propter repetitionem syllabae *runt?* Pro quo suavius est: *homines advenerunt, deinde dicere atque abire;* vel *advenire, dixerunt, abire.* Quod hic dixi, pro mera opinione habere velim. Quis enim in hisce rebus decernere aliquid audeat? Ceterum priscos miscuisse ita, ut dixi, *infinitivos illos* et *indicativos*, quemque docebit inspectio illorum ipsa.

5) *Infinitivus* cum *accusativo* pro *verbo finito* cum *quod* vel *ut*, v. c. *gaudeo te vivere, doleo te aegrotare*, pro *quod vivis, aegrotas:* sic *hinc sequitur, rem esse veram* pro *ut res vera sit:* quod aeque rectum: sic *necesse est hominem mori* pro *(ut) homo moriatur; oportet me ire* pro *(ut) eam: aequum est nos facere* pro *ut faciamus* etc.

B) *Numerus* pro *numero:* v. c. *cogita, quid dignitas et officium postulet* vel *postulent*: utrumque recte. Posterius,

 quia

quia duo nominativi verbum in plurali postulant, prius, quia hi res vita carentes signant. — Huc pertinet *multitudo caesi, pars vulnerati, capti, sunt* apud historicos pro *caesa, vulnerata, capta:* quia nominativi isti multitudinem notant. Forma haec per *negligentiam* orta, quia subtilius est singularem nominis jungere singulari verbi; at propter usum excusanda, ac, si cui lubet, usurpari recte potest.

C) *Tempus* pro *tempore:*

1) *Praesens conjunct.* pro *imperfecto conjunctivi* in his formis: *dicat aliquis, es möchte jemand sagen: si quis dicat, objiciat, wenn jemand sagen, einwenden, sollte: hoc non negem, adfirmem, das möchte ich nicht läugnen, bejahen* etc., rectius (quia de praesenti tempore sermo) et usitatius dicitur, quam *diceret, objiceret, negarem, adfirmarem,* licet vernacula imperfecto utatur: nisi praeterita adjuncta sint, v. c. *credidi, si quis ita diceret, eum errare, wenn jemand so reden sollte* etc.: hic *errare* est *imperfectum:* vel si perspicuitas aliqua imperfectum magis desideret. At, si praesentia circumstant, praesens manet; v. c. *credo, si quis ita dicat, eum errare:* non *diceret, wenn jemand so reden sollte.* Hinc Terentius in illo: *tu si hic sis, aliter sentias, wenn du hier* i. e. *an meiner Stelle wärest, so würdest du anders denken,* non poterat dicere: *aliter sentires.* At, si dixisset: *tu si hic esses,* ut quoque dicere poterat, tum dicere debuisset: *aliter sentires.* Sic enim quoque prisci.

2) *Praesens* pro *perfecto* in narrationibus valde usitatum est, et haec ratio reddit narrationem vividam, subjiciens quasi res oculis nostris. V. c. *Caesar tum proficiscitur, ducit secum, loquitur, convocat,* pro *profectus est, duxit, locutus est, convocavit:* sic millies Caesar, Livius, Cicero: at in narrando tantum: sic et nostri: *endlich erscheint der Feind, die Unsrigen rücken vor, fechten* etc.; *da ich das höre, so schreibe ich den Augenblick, erhalte aber keine Antwort* etc., pro *erschien, rückten, fochten, hörte, schrieb, erhielt* etc. cf. supra c. 2 sect. XVII n. XX, b, p. 177. Not. ad hanc commutationem praesentis cum perfecto non pertinere illam formam: *memini me legere* pro *legisse,* jam supra c. 2 sect. XVII n. XX, e, p. 178 monui. *Legere* enim hic est *imperfectum:* memoria enim non ad praesentia sed ad praeterita respicit. Hinc dicitur quoque: *audivi hominem dicere* et *dixisse,* ubi nemo putat *dicere* esse praesens, nec esse posse inde patet, quia

quia pro eo etiam dicitur: *audivi ex eo* f. *ab eo, cum diceret,* non *cum dicat.*

3) *Praesens* pro *futuro* varie usurpatur et usurpari potest:

a) Quando de re futura illa quidem sed certo eventura atque ita quasi jam praesente et ob oculos nostros versante loquimur, v. c. *cras sum apud te; brevi tempore infelix es; tum omnes te contemnunt; die mundi extremo mortui in vitam redeunt* pro *ero, eris, contemnent, redibunt.* Sic et nos loqui notum est: v. c. *morgen komme ich zu dir* etc.

b) Quando futurum deest, v. c. *spero, ista brevi abs te disci* f. *posse disci.* Sic saepius prisci. At rectius tamen est ob perspicuitatem ponere *fore ut*, v. c. *spero fore, ut ista brevi abs te discantur.* — Reperiuntur tamen apud priscos interdum talia praesentia pro futuris, ubi futura tamen in usu sunt: v. c. Cic. Verr. V, 25 *adpellitur navis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captivis putatur,* pro *sumtum iri:* nisi forte Cicero hoc fecit ad narrationem vividam reddendam, de qua re ante dictum est. Fortasse Cicero temere et de more ita locutus est. Frustra sint, qui forsitan putent, *sumtum iri* non bene sonuisse Ciceroni propter duplex *i.* Omnia bene sonant, quae recta sunt. Sic Cic. Att. I, 1 *spero nobis profici.* Terent. Eun. III, 3, 14 *sperat a me avellere.* Sic *spero me accipere, consequi,* pro *accepturum, consecuturum esse,* quod non imitandum puto, licet vernacule ita loquamur.

c) In primis prisci, accurate loquentes, praesenti utuntur, ubi vernacula (de re praesenti) futurum habet: v. c. *das wird jeder einsehen; wer will das läugnen? niemand wird läugnen: jeder wird wissen* etc: hic recte, quia de praesenti re proprie sermo est, dicitur: *quisque intelligit* vel *intelligat; quis hoc negat* vel *neget? nemo negat* vel *neget.* Sic prisci millies pro *intelliget, negabit.* Scio quidem etiam priscos interdum hic futuro uti; at illud praesens tamen et ob ideae rationem rectius et frequentius.

4) *Imperfectum* pro *perfecto,* v. c. *memini me dicere* pro *dixisse.* It. saepe narrant prisci in imperfecto, ut nos, ubi proprie perfecto uti debebant. In primis in epistolis, ubi res narrantur, quae ante, quam literae redditae fuerint, praeterire vel mutari possunt, *imperfectum* pro *praesente vernaculo*

dere rem, *anvertrauen*, quod tamen fere eodem redit, v. c. *mandamus terrae semina, Deo nostram felicitatem.* — Ceterum pro *imperare, jubere* etc., Cicero saepe etiam dicit *velle* seq. accus. cum infinitivo, v. c. *voluit hoc fieri, voluit illum venire,* pro *jussit hoc fieri, illum venire.* Rosc. Am. 25 extr. de majoribus loquens: *insui voluerunt* (parricidas) *in culeum vivos atque ita in flumen dejici,* h. e. *sie haben verordnet, daß sie sollten lebendig in einen* etc. Quae ratio in primis imitanda. Ceterum est litotes.

55) *Defendere, tueri, causam alicujus agere, patrocinari* sunt synonyma. Interdum *cavere alicui* h. e. *avertere ab aliquo malum aliquod.* It. *prospicere, consulere, rationem habere* et similia, si in universum loqui lubet nec genus curae definite exprimere.

56) *Felix sum, felicitate fruor, bene mecum agitur,* vel negative *non male mecum agitur (ich bin nicht übel dran):* it. *utor fortuna secunda.* — In primis, si *ut* sequitur, usurpandum est *contingit:* v. c. *non omnibus contingit, ut tali magistro utantur,* h. e. *non omnes sunt tam felices, ut talem magistrum habeant. Contigit tibi, ut ab omnibus laudem consequereris,* i. e. *tam felix fuisti, ut* etc., *du hast das Glück gehabt, bist so glücklich gewesen, von allen gelobt zu werden.* Sic prisci fere semper.

57) *Recordari, meminisse, reminisci, in memoriam revocare* synonyma. It. *memoria tenere* h. e. *im Gedächtnisse noch haben;* it. negative *non oblitum esse.* Huc pertinet formula: *res, dies, venit mihi in mentem,* pro quo et dicitur *rei, diei, venit mihi in mentem:* posterius nonnulli vocant elegantius, haud dubie, quia difficilius est explicatu et paulo durius. Genitivus iste fortasse non pendet a *venit mihi in mentem,* sed est pro *nominativo* positus, quia verus nominativus deest: *diei venit mihi in mentem* est forsitan (certo enim adfirmari nequit) pro *negotium diei* i. e. *dies venit* etc., ut adeo formula *diei, rei, venit* etc. proprie sit vitiosa, nisi usus loquendi hoc vitium excusaret. At pro praecipua elegantia habere est hominis insani, non elegantis.

58) *Oblivisci, oblivioni tradere* (qui mirus est loquendi modus), *non meminisse* sunt eadem; it. *res effluxit ex animo, ex memoria mea,* h. e. *oblitus sum.*

59) *Constituere sich vornehmen, entschließen; statuere, decernere, in animo habere:* quae singula sequitur infinitivus: it. *consilium capere:* it. *cogitare,* v. c. *cogitabat proficisci,* ut nostri: *er gedachte zu verreisen;* interdum *id agere* s. *spectare, ut* etc.

60) *Celare*

60) *Celare rem, dissimulare, tegere, non aperire, non dicere, non enuntiare;* it. *silere, tacere* etc. sunt synonyma.

61) *Parare anschaffen, verschaffen, erwerben; comparare, acquirere, parĕre, conciliare.* Item *efficere* v. c. amicos sibi: it. *invenire* interdum occurrit, v. c. *cognomen Africani invenit* i. e. *hat den Zunamen erhalten, sich erworben.* — Not. *Conciliare* libenter de re suavi dicitur, v. c. *amicos, amicitiam, pecuniam* cet.: *pario* nonnullis videtur *cum labore* fieri, *parare* sine eo: at utrumque est *erwerben, anschaffen,* et ad utrumque requiritur opera sive magna sive parva.

62) *Accipere bekommen, adipisci, nancisci,* quomodocunque fiat, etiam *casu* ac sine labore. V. c. *Nactus est praeclarum ingenium.* At *consequi, adsequi,* proprie *erreichen, erlangen,* est *accipere* per *laborem: impetrare* est accipere quacunque ratione, v. c. *opera,* inprimis *precibus.* V. c. *Cicero meritis suis consecutus est summos honores: filius a patre veniam peccatorum impetravit,* sed hic et dici potest *accepit, adeptus est:* it. *consecutus est,* quia *preces* sunt instar laboris, quo veniam consequitur.

63) *Dubito de re, dubium mihi est, in dubium voco, sum dubius* etc., *haereo, non liquet, haesito quid faciam* etc.

64) *Certus sum, certum est mihi, persuasum est mihi, non dubito,* sunt eadem: sic et *certum est, nemo dubitat, inter omnes constat* s. *convenit.* — Not. *constat* tirones esse putant i. q. *notum est:* male; est i. q. *convenit:* v. c. *constant rationes* i. e. *conveniunt treffen, kommen, überein.* Ergo *constat inter omnes* est i. q. *omnes consentiunt* s. *idem sentiunt: inter paucos constat* est *wenige kommen darin überein; constat inter eruditos* est *es ist unter den Gelehrten ausgemacht, die Gelehrten kommen darin überein.* Verum quidem est, inter quos de re constet, iis hanc esse notam: at propterea *constat* non est i. q. *notum est;* sed potius *certum est.* At non omnia certa solent ubique nota esse.

65) *Spero, spes mihi est, in spe sum, spe teneor, spes me tenet, spes mihi injecta est, in spem veni, spem concepi* sunt synonyma. *In spem venio* s. *spem concipio* indicat *initium* sperandi: contra *despero, spem abjeci, deposui.* Atque ita pro *spero* dici potest *non despero, non spem abjeci* s. *deposui* etc.

66) *Suscipere rem* et *recipere etwas über sich nehmen:* quae etsi a nonnullis (v. c. Ernestio in Clave Cic.) proprie differre inter se dicuntur ita, ut illud sponte hoc ob preces vel voluntatem alterius fiat, tamen hoc discrimen a priscis non servatur: ergo est fictum: vid. v. c. Cic. Att. XII, 10

obsecro

obsecro te, suscipe: Cic. ad Div. V, 12 §. 11 *si te adducemus, ut hoc suscipias:* et plura in Lexico nostro majori. It. *subire rem,* si est *res molesta,* ac per metonym. *sustinere:* it. *descendere ad rem,* praesertim si inviti suscipimus, ac si res est dura, molesta, respondet nostro: *sich einlassen in etwas, sich gefallen lassen.* Potest et *aggredi* ubique dici etc.

67) *Vertere übersetzen* et *interpretari;* quia tamen hoc etiam per *erklären* explicatur, hinc perspicuitatis causa *vertere* plerique praeoptant; non male. Item *transferre* v. c. *e latina in vernaculam linguam.*

68) *Habitare locum* et *in loco, colere locum, incolere locum* et *in loco* sunt synonyma: interdum etiam *civem esse alicujus urbis.*

69) *Ridere aliquem;* it. *deridere, irridere, habere deridiculo:* interdum *risu excipere, mit Lachen empfangen, aufnehmen,* v. c. *verba alicujus risu excipere über jemandes Worte lachen:* it. interdum metonym. *risu dignum judicare* etc. Notetur et jocosa illa locutio (Terent. Eun. V, 8, 57) *propinare aliquem deridendum,* quae cum judicio et cogitatione propriae significationis adhibenda est. Proprie enim est *jemand dem andern gleichsam zutrinken, um ihn zum besten zu haben.*

70) Pro *respondere* dici et potest *responsum dare:* it. *excipere aliquem* i. e. loqui post alium, *reden, nachdem der andere geredet hatte.* Pro *sic respondit* saepe dicitur quoque: *ad haec Cajus ita: tum Cajus ita dicere coepit,* vel *inquit:* v. c. *Cajus vero: nolo, inquit, hoc facere.*

71) Pro *convenire übereinkommen* etiam *respondere* dicitur, si est i. q. *entsprechen,* v. c. *spei non exitus respondit, der Ausgang kam nicht mit der Hoffnung überein, entsprach nicht der Hoffnung.* Sic ubique dicere licet.

72) *Gaudere, laetari, laetitia adfici, laetitia efferri* in majori re; it. *exsultare laetitia* i. e. *vor Freude springen; delectari* i. e. *sich ergötzen; voluptatem capere ex re* i. e. *ein Vergnügen an etwas haben.* Ciceronis discrimen, quod inter *gaudium* et *laetitiam* esse statuit Tusc. IIII, 6 et 7, non attendendum, quia nec ipse nec alii prisci in usu id adtenderunt.

73) *Angi* et *pavere* sunt synonyma: sic et *angor* et *pavor. Angor* est *Angst: pavor* est *trepidatio cordis Herzklopfen, Angst, Scheu,* ergo non de *metu* quolibet, sed de *metu gravissimo* s. *angore,* dicendum est: hinc *pavidae matres* sunt *die ängstlichen, vor Angst zitternden, Frauen.* Vir fortis nunquam *pavet,* nunquam *pavorem* sentit. Cicero Tusc.

IIII, 8 *pavorem* explicat per *metum mentem loco moventem*, non male: at nostra explicatio est forsitan accuratior. *Aegritudo* est *Gram, Kummer.*

74) *Dolere*, *tristem esse*, *tristitia adfici*, *dolore adfici*, *aegre ferre*, *moleste ferre* etc.; it. *non laetum esse aliqua re:* quae est litotes.

75) Pro *incipere anfangen* dici potest *instituere*, *ordiri*, *initium capere* s. *sumere* s. *facere* etc.; it. *coepit;* it. *aggredi*, v. c. *aggressus est dicere* pro *coepit.*

76) *Occidere*, *interficere*, *vita privare*, *vitam eripere*, *vim inferre*, *de medio tollere;* et interdum, si contextus fert, simpliciter *tollere* etc., sunt synonyma. It. *caedere* et *obtruncare;* at haec indicant magnam vim, respondentque fere nostro *niederhauen*, quod gladio fit similive instrumento.

77) Pro *minari* etiam *denuntiare* dici potest, v. c. *denuntiare mortem;* proprie *denuntiare* est *ankündigen*, scil. aliquid mali. Ergo contextus consulendus.

78) *Erro*, *fallor*, *res me fallit* vel *fefellit*, sunt synonyma. Et rectius dicimus *res*, *spes*, *me fefellit*, quam *ego me fefelli in re*, *spe*. Sic etiam prisci nunquam. It. *decipior* v. c. *specie recti*, *in errorem inducor;* it. *inducor* interdum simpliciter.

79) *Fugere* et *vitare:* hoc est non modo *zu vermeiden suchen;* sed etiam i. q. *effugere wirklich vermeiden.*

80) *Persuadere alicui aliquid* et *probare alicui aliquid* sunt synonyma. It. *efficere, ut aliquis rem credat*, *rem probabilem reddere.* At aliud est *convincere* v. c. *aliquem* vel *aliquid*, quod est *efficere* (v. c. testibus, argumentis, cet.) *ut adpareat aliquem aliquid* (mali) *fecisse*, vel *aliquid* (mali) *commissum esse:* ergo semper dicitur in rebus malis, v. c. *furem*, *homicidam*, *convincere;* it. *convincere errorem.* Cic. Rosc. Am. 24 dixit *convincere facinus*, de parricidio, h. e. certissimum reddere v. c. testibus. De bonis rebus non dici potest *convincere*, v. c. *de tua doctrina*, *industria*, *convictus sum* male diceretur pro *de tua doctrina*, *industria*, *mihi persuasum est* h. e. *ich bin von deiner Gelehrsamkeit*, *deinem Fleiße, überzeugt.*

81) *Monere* s. *admonere* et *hortari* ita differunt: *monere* est *in memoriam revocare alicui erinnern an etwas;* deinde *monendo aliquem impellere ad rem*, ut nostrum *erinnern*, v. c. *erinnere ihn doch*, *daß ers thue* cet. at *hortari* est *ermahnen*, quod fit *auctoritate*, *praeceptis* etc. Mollius est *monere* quam *hortari: hortamur* eos, qui v. c. nolunt aliquid agere.

Non decet hominem inferiorem dicere superiori: ***hortor te***, sed ***moneo:*** ut et in vernacula. *Instare* est acrius, ***einem zusetzen.***

82) *Amare, amore adficere* s. *complecti*, sunt synonyma. An etiam *diligere?* Non plane. Nam hoc proprie est *magni facere*, et sic, ni fallor, fere ubique explicari potest, ut raro opus sit explicare per *amare*. Et hinc intelligi potest ille locus Ciceronis notissimus ad Div. VIIII ep. 14 §. 11 *quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse*, h. e. *daß ich dich jetzt erst zu lieben, vorher nur hochgeschätzt zu haben, glaube.* Cic. ad Div. XIII ep. 47 §. 1 *ut scires* (legendum haud dubie *scias*) ***eum non a me diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo***, i. e. ***daß er von mir nicht nur hochgeschätzt, sondern*** etc. Ex hoc nostra explicatione adparet satis discrimen istorum duorum vocabulorum, quod e grammaticorum aliorumque interpretum explicatione non potest intelligi, qui ambo hactenus differre dicunt, ut *amare* sit *gravius, diligere levius.* Iam conetur aliquis hac re interpretari loca illa Tullii. Ceterum non negandum, esse loca, ubi per *favere geneigt seyn, günstig seyn*, vel etiam *amare lieben, werth halten*, explicandum videatur, v. c. Cic. Or. II, 40 *ferae partus suos diligunt.* Cic. Fin. V, 9 *Omne animal se ipsum diligit*, i. e. *ist sich gewogen* vel *schätzt, liebt, sich.* Haec sufficiant.

II) Partes verbi, v. c. modi, numeri, tempora etc., inter se non raro quoque commutari possunt.

A) *Modus* ponitur pro *modo:* v. c.

1) *Indicativus fut.* interdum pro *imperativo*, v. c. ***non scribes*** pro ***ne scribe: non venies, nisi scripsero, du wirst nicht kommen*** i. e. ***ne veni*** s. ***venias.*** Est humanius dictum. Sic nostri ***Sie werden heute bey mir bleiben***, i. e. ***maneas mecum hodie:*** et servis adeo dicunt: ***ihr werdet auf die Post gehen, ihr werdet das, ihr jenes, machen.*** Est humanius dictum pro ***gehet, machet.*** Not. Prisci etiam saepe indicativum ponunt, ubi vernacula utitur conjunctivo: v. c. ***hoc non debebat facere***, non ***deberet***, quia serio dictum: ***aequius erat***, Cic. Off. I, 9 med., ubi multi *esset* posuissent.

2) *Conjunctivus* pro *imperativo*, v. c. ***ne facias, ne scribas***, quod modestius et humanius dictum puto pro ***ne fac, ne scribe.*** Proprie enim notat: ***du möchtest das wohl nicht thun, nicht schreiben.*** Sic ***dicas, des*** pro ***dic, da:*** proprie ***du möchtest***

möchtest es doch sagen, geben, ut magis optantis quam imperantis esse videatur.

3) *Conjunctivus,* intercedente *cum,* pro *infinitivo* in hac formula: *Audivi ab* s. *ex eo* (v. c. *patre* cet.), *cum diceret* pro *audivi eum dicere, ich habe ihn sagen hören.* Cic. ad Div. III ep. 7 §. 7 *a Pausania — audivi, cum diceret, te secum esse* etc. Or. II, 33 med. *jam id quidem saepe, inquit, Catule, ex eo audivi, cum diceret, sibi certum esse* etc. Sic et Brut. 22 in. *memoria teneo, me ex Rufo audisse, cum diceret* etc. Sic et nostri: *ich habe von ihm gehört, da er sagte* etc. At ista ratio non satis accurata esse sed aliquid negligentiae spirare videtur. Quia tamen in usu fuit, eam rejicere non debemus; tantum abest, ut pro egregia habeamus, ut faciunt ii, qui, ut quidque videtur maxime singulare, ita maxime eo delectantur, id admirantur et pro pulchro habent.

4) *Infinitivus* pro *indicativo* in narrationibus, v. c. *Caesar proficisci, dicere,* pro *Caesar proficiscebatur, dicebat,* vel *profectus est, dixit.* Nil frequentius apud Livium et Caesarem, aliosque. Vocatur vulgo *infinitivus historicus,* et a Servio ad Virgil. Aen. VIII, 493 *stylus historicus;* melius fortasse *infinitivus narratorius,* ne tirones putent, eum historicorum esse proprium, ut Servius ait ad Virgil. Aen. II, 683, quia omnibus narrantibus communis est, centiesque occurrit, non modo apud Caesarem et Livium, v. c. Caes. B. G. I, 16 *Interim Caesar — flagitare:* Liv. I, 4 extr. *ita geniti — peragrare circa saltus;* sed etiam apud Ciceronem in orationibus, ubi narratur, in primis Verrinis, v. c. Verr. II, 76 *haerere homo, versari, rubere* pro *haerebat, versabatur, rubebat, er stockte, drehte sich, ward roth;* c. 77 *Clamare omnes ex conventu, neminem unquam ex Sicilia fuisse Verrutium. Ego instare, ut mihi responderet* etc. pro *clamabant, instabam.* Sic et poetae: v. c. Virgil. Aen. II, 685, VIII, 493. — Reperitur adeo iste infinitivus ante *cum,* v. c. Sallust. Iug. 98 *Dies consumtus erat, cum tamen barbari nihil remittere atque — instare,* ubi vid. Cortius; add. Tac. III, 71 in. — Mirabile utique est, modum infinitum pro finito poni. Hinc eruditi causam interdum indagare conati sunt. Plerique dicunt, intelligendum esse *coepit, coeperunt,* praesertim cum alibi hoc Verbum addatur, v. c. *dicere coepit, coeperunt* pro *dixit, dixerunt,* saepe occurrit. Cortio ad Sall. Cat. 6 hoc supplementum non videtur placere, ipse tamen aliud non suppeditat. Ac profecto *coepit, coeperunt,* non ubique quadrat, v. c. Sallust. Iug. 92 extr. *milites neque pro opere consistere propter iniquitatem loci neque inter vineas sine periculo*

 admini-

administrare. Quis hic *coeperunt* intelligat? Nonne potius *poterant* intelligere debeat? At fortasse nihil intelligendum est. Clar. *Niclas* ad Heinecc. fund. stili I, 2, 57 * * p. 245 adfert causam ingeniosam sane. Ait: „*Rationem, cur haec enallage propria sit historicorum et poetarum* (rectius, narrationum omnis generis), *invenire mihi videor hanc, quia carmina et historiae primum sunt et antiquissimum scripturae genus. Fuisse autem omnino tempus videtur, ubi praeter* infinitum modum *de verbis nihil fuerit in usu, ut adeo nomen suum ipsa re tuitus sit, quod indicat, non significari certam aliquam personam aut tempus certum. Nimirum ab initio linguas non fuisse verbosas, sed inopes valde et compendiarias, hominesque satis habuisse animi sensa utcunque explicare, vix potest dubitari. Docent nos hoc parvi. Infans quum verba tentat et loqui incipit, in grammatica sua non agnoscit nisi* infinitivum; *hic ei esse solet pro omnibus modis, temporibus, numerisque, hunc, prout opus habet, adplicat personis*, ich trinken, du trinken etc. *Hic* infinitivus *illi instar omnium est, quae nos in verborum flexione solemus observare. Hoc itaque, quod enallagen aut ellipsin vocant grammatici, potius esse archaismus videtur. Et hae reliquiae consuetudinis antiquissimae, quae in linguis ab initio obtinuit, in plerisque, orientalibus in primis, adhuc servantur, ubi haec priscae linguarum paupertatis vestigia admodum exstant frequenter.*“ Docta et ingeniosa conjectura: et quis in tali re, quae vere historica res est, ultra conjecturam adscendere certive aliquid pronuntiare possit? — Attamen hic *primum* quaeritur, quatenus exempla infantum huc referri possint. — Infantes tantum imitantur et repetunt visa et audita: nihil agunt, quod non alios egisse viderint, nihil loquuntur, quod non alios dixisse audiverint. Hi igitur propterea pro *finito* verbo *infinitivum* adhibere solent, quia hunc centies a parentibus, nutricibus, aliisque audiverunt, interrogantibus ipsos, *willst du trinken, essen, schlafen, stehen?* etc. Repetunt igitur posteriorem partem harum interrogationum: *trinken, essen* etc., deinde, ubi *τὸ ich* didicerunt, quod sero interdum fit, dicunt: *ich trinken, essen* etc. Audivi etiam infantes initio dicere *du willst trinken, du willst essen* etc. pro *ich will* etc., quod signo manifesto est, eos tantum repetere; ut itaque exemplo infantum vix hac in re utendum videatur. *Deinde* mirabile est, istum *infinitivum* tantum de rebus praeteritis usurpari; v. c *frater dicere* semper est *dicebat, dixit*, nunquam *dicit, dicet. Tum* notandum est, historicos, itemque oratores, in narrando multo crebrius verbo finito quam infinito

nito uti. *Tandem* saepe additur *coepit*, it. *instituit*, ita, ut haec verba fere frustra adsint: *dicere instituit, coepit*, est *dixit*. Hinc ellipsis verbi *coepit, instituit*, vel alius verbi non plane rejicienda videtur, quod fortasse primum per negligentiam vel festinationem dicentis ac postea scribentis omissum est; ac deinde homines, cum sermonem suum tamen sic intelligi vidissent, de industria omittere coeperunt. Negligentia vel festinatio est mater plerarumque, nisi forsitan omnium, figurarum grammaticarum, in primis ellipseos. V. c. in hac forma: *non modo sed ne quidem* pro *non modo non* etc., prisci alterum *non* omiserunt, nonne per negligentiam ac contra legem subtilitatis? At omiserunt, quia alios intelligere tamen videbant: et sunt hodie, qui istam formam adeo pro pulchra habeant, et istam ellipsin elegantiae nomine ornent: sic *haud scio an* pro *annon: nihil aliud, quam risit*, omisso *fecit* etc. Quis nescit, fieri saepe solere, ut, quod initio vitium fuerit, postea, ubi consuetudinis auctoritate receptum et a plerisque usurpatum fuerit, nomen rei bonae, imo virtutis elegantiaeque, adipiscatur. Mihi non incredibile est, Romanos in istis infinitivis narratoriis nullam ellipsin cogitasse, atque hunc dicendi modum, a majoribus acceptum, temere, ut fit, retinuisse. — Quaeritur vero, cur recentiores Romani, ut *Cicero, Caesar, Livius*, cum tamen alios archaismos tollere studuerint, istum *infinitivum narratorium* conservarint. — Ob *variationem* puto, qua nihil suavius: ergo ob *suavitatem*. Et in nulla re tam difficile est variare, quam in narratione, ubi res, prout actae sunt, simpliciter narrari, non dilatatione, figuris tropisve, ornari debent. Quam injucundum est dicere: v. c. *homines advenerunt, deinde dixerunt, et statim abierunt:* propter repetitionem syllabae *runt?* Pro quo suavius est: *homines advenerunt, deinde dicere atque abire;* vel *advenire, dixerunt, abire.* Quod hic dixi, pro mera opinione habere velim. Quis enim in hisce rebus decernere aliquid audeat? Ceterum priscos miscuisse ita, ut dixi, *infinitivos illos* et *indicativos*, quemque docebit inspectio illorum ipsa.

5) *Infinitivus* cum *accusativo* pro *verbo finito* cum *quod* vel *ut*, v. c. *gaudeo te vivere, doleo te aegrotare*, pro *quod vivis, aegrotas:* sic *hinc sequitur, rem esse veram* pro *ut res vera sit:* quod aeque rectum: sic *necesse est hominem mori* pro *(ut) homo moriatur; oportet me ire* pro *(ut) eam: aequum est nos facere* pro *ut faciamus* etc.

B) *Numerus* pro *numero:* v. c. *cogita, quid dignitas et officium postulet* vel *postulent*: utrumque recte. Posterius,

 quia

quia duo nominativi verbum in plurali postulant, prius, quia hi res vita carentes signant. — Huc pertinet *multitudo caesi, pars vulnerati, capti, sunt* apud historicos pro *caesa, vulnerata, capta:* quia nominativi isti multitudinem notant. Forma haec per *negligentiam* orta, quia subtilius est singularem nominis jungere singulari verbi; at propter usum excusanda, ac, si cui lubet, usurpari recte potest.

C) *Tempus* pro *tempore:*

1) *Praesens conjunct.* pro *imperfecto conjunctivi* in his formis: *dicat aliquis, es möchte jemand sagen: si quis dicat, objiciat, wenn jemand sagen, einwenden, sollte: hoc non negem, adfirmem, das möchte ich nicht läugnen, bejahen* etc., rectius (quia de praesenti tempore sermo) et usitatius dicitur, quam *diceret, objiceret, negarem, adfirmarem,* licet vernacula imperfecto utatur: nisi praeterita adjuncta sint, v. c. *credidi, si quis ita diceret, eum errare, wenn jemand so reden sollte* etc.: hic *errare* est *imperfectum:* vel si perspicuitas aliqua imperfectum magis desideret. At, si praesentia circumstant, praesens manet; v. c. *credo, si quis ita dicat, eum errare:* non *diceret, wenn jemand so reden sollte.* Hinc Terentius in illo: *tu si hic sis, aliter sentias, wenn du hier* i. e. *an meiner Stelle wärest, so würdest du anders denken,* non poterat dicere: *aliter sentires.* At, si dixisset: *tu si hic esses,* ut quoque dicere poterat, tum dicere debuisset: *aliter sentires.* Sic enim quoque prisci.

2) *Praesens* pro *perfecto* in narrationibus valde usitatum est, et haec ratio reddit narrationem vividam, subjiciens quasi res oculis nostris. V. c. *Caesar tum proficiscitur, ducit secum, loquitur, convocat,* pro *profectus est, duxit, locutus est, convocavit:* sic millies Caesar, Livius, Cicero: at in narrando tantum: sic et nostri: *endlich erscheint der Feind, die Unsrigen rücken vor, fechten* etc.; *da ich das höre, so schreibe ich den Augenblick, erhalte aber keine Antwort* etc., pro *erschien, rückten, fochten, hörte, schrieb, erhielt* etc. cf. supra c. 2 sect. XVII n. XX, b, p. 177. Not. ad hanc commutationem praesentis cum perfecto non pertinere illam formam: *memini me legere* pro *legisse,* jam supra c. 2 sect. XVII n. XX, e, p. 178 monui. *Legere* enim hic est *imperfectum:* memoria enim non ad praesentia sed ad praeterita respicit. Hinc dicitur quoque: *audivi hominem dicere* et *dixisse,* ubi nemo putat *dicere* esse praesens, nec esse posse inde patet,

quia

quia pro eo etiam dicitur: *audivi ex eo* f. *ab eo, cum diceret*, non *cum dicat*.

3) *Praesens* pro *futuro* varie usurpatur et usurpari potest:

a) Quando de re futura illa quidem sed certo eventura atque ita quasi jam praesente et ob oculos nostros versante loquimur, v. c. *cras sum apud te; brevi tempore infelix es; tum omnes te contemnunt; die mundi extremo mortui in vitam redeunt* pro *ero*, *eris*, *contemnent*, *redibunt*. Sic et nos loqui notum est: v. c. *morgen komme ich zu dir* etc.

b) Quando futurum deest, v. c. *spero, ista brevi abs te disci* f. *posse disci*. Sic saepius prisci. At rectius tamen est ob perspicuitatem ponere *fore ut*, v. c. *spero fore, ut ista brevi abs te discantur*. — Reperiuntur tamen apud priscos interdum talia praesentia pro futuris, ubi futura tamen in usu sunt: v. c. Cic. Verr. V, 25 *adpellitur navis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captivis putatur*, pro *sumtum iri*: nisi forte Cicero hoc fecit ad narrationem vividam reddendam, de qua re ante dictum est. Fortasse Cicero temere et de more ita locutus est. Frustra sint, qui forsitan putent, *sumtum iri* non bene sonuisse Ciceroni propter duplex *i*. Omnia bene sonant, quae recta sunt. Sic Cic. Att. I, 1 *spero nobis profici*. Terent. Eun. III, 3, 14 *sperat a me avellere*. Sic *spero me accipere, consequi*, pro *accepturum*, *consecuturum esse*, quod non imitandum puto, licet vernacule ita loquamur.

c) In primis prisci, accurate loquentes, praesenti utuntur, ubi vernacula (de re praesenti) futurum habet: v. c. *das wird jeder einsehen; wer will das läugnen? niemand wird läugnen: jeder wird wissen* etc: hic recte, quia de praesenti re proprie sermo est, dicitur: *quisque intelligit* vel *intelligat; quis hoc negat* vel *neget? nemo negat* vel *neget*. Sic prisci millies pro *intelliget, negabit*. Scio quidem etiam priscos interdum hic futuro uti; at illud praesens tamen et ob ideae rationem rectius et frequentius.

4) *Imperfectum* pro *perfecto*, v. c. *memini me dicere* pro *dixisse*. It. saepe narrant prisci in imperfecto, ut nos, ubi proprie perfecto uti debebant. In primis in epistolis, ubi res narrantur, quae ante, quam literae redditae fuerint, praeterire vel mutari possunt, *imperfectum* pro *praesente* verna-

culo adhibebi debet. V. c. *Ich höre*, *man ſagt mir*, *ich bin krank*, *audiebam*, *dicebatur mihi*, *aegrotabam* etc. De hac re ſupra c. 2 ſect. 17 n. 20 p. 176 a) dictum eſt.

5) *Perfectum conjunctivi* ſaepiſſime pro *praeſente* ejus dicitur in his formulis: *ne dixeris*, *ſage es nicht*, pro *ne dicas: dixerit*, *objecerit*, *aliquis*, *es möchte jemand ſagen*, *einwenden*, pro *dicat*, *objiciat: ſi quis crediderit*, *dixerit*, *negaverit* etc., *wenn jemand glauben*, *ſagen*, *läugnen ſollte*, pro *credat*, *dicat*, *neget: hoc non dixerim*, *crediderim*, *das möchte ich nicht ſagen*, *glauben*, pro *dicam*, *credam*. Hoc imitandum eſt. Sed de eo jam ſupra dixi p. 178 d) et p. 190 b).

6) *Futurum indicativi* pro *praeſente imperativi* vel *conjunctivi*, de quo jam ſupra p. 343 1) et 2), v. c. *non ſcribes*, *non facies*, pro *ne ſcribe* ſ. *ſcribas*, *ne fac* ſ. *facias*.

Not. Hic tantum de iis permutationibus temporum locutus ſum ac loqui debui, quas imitari nobis licet. Vitioſae non huc pertinent, niſi interdum hactenus, ut vitentur. Sic occurrit v. c. *praeſens* pro *imperfecto* in epiſt. Lentuli ad Cic. in hujus Epp. ad Div. XII ep. 14 §. 11 *Cum conſulibus decreta eſt Aſia, et permiſſum eſt iis, ut, dum ipſi venirent, darent negotium, qui Aſiam obtineant* pro *obtinerent*. Eſt vitium vel ſcriptoris vel librarii. Miror Erneſtium, qui ſeveram *temporum* in Cicerone egerit cenſuram, hic nihil monuiſſe.

D) *Perſonales terminationes* ſeu, ut vulgo, ſed male, vocantur, *perſonae* (ſubjectum praecedens Verbo eſt perſona, non particula Verbi) commutantur in exprimenda enuntiatione generali, h. e. quae ad omnes homines pertinet, ubi vernacula plerumque utitur *man*, v. c. *dicitur* et *dicunt man ſagt: cupere ea, quae adſequi non poſſis* ſ. *non poſſimus*, *ſtultum eſt*, i. e. *was man nicht erlangen kann*. — At 1) in terminatione Verbi perſonali incepta pergere debemus; v. c. *cupere ea, quae adſequi non poſſis, ſtultum eſt, quia timendum eſt, ne derideare*. Si dixeris *non poſſimus*, debet ſequi *derideamur*. Hoc per ſe patet, quia ſemper ejus perſonae, quae adhibetur, proprie ratio habetur. 2) Non ubique iſtas terminationes perſonales (ſ. perſonas vulgo) promiſcue uſurpare licet: a) *Tertia paſſivi* ubique fere convenit, v. c. *dicitur*, *invenitur* etc.; it. *homines inveniuntur man findet Leute* etc.; *dicuntur homines eſſe; inventus eſt homo*, *inventi ſunt multi*, *man hat einen Menſchen*, *man hat viele gefunden*. Et hic nominativus adtendendus, v. c. *ego dicor*, *tu diceris*, *pater dicitur*, *nos dicimur*, i. e. *man ſagt von mir*, *dir*, *ihm*, *uns*

etc.;

etc.: ſic *ego laudor, tu laudaris, pater laudatur, nos laudamur* etc. *man lobt mich, dich, ihn, uns* etc. Si nominativus nec adeſt nec cogitari poteſt, manet tertia terminatio perſonalis ſingul., v. c. *creditur man glaubt* etc. b) Tertia pluralis activi deponentisque tantum fere in certis Verbis, ubi conſuetudo jam invaluit, uſurpatur, intellecto *homines:* haec ſunt fere verba *dicendi* et *putandi*, v. c. *ajunt, ſtatuunt* etc. alia Verba vix, ob perſpicuitatem, ita uſurpare licet, niſi *vulgo* addatur, unde intelligatur de hominibus univerſis ſermonem eſſe. Ineptum foret dicere: *reperiunt multos, man findet viele:* quia lector in praecedentibus quaereret ſubjectum ſ. perſonam ad *reperiunt.* Occurrit tamen *admirantur eum* man bewundert denjenigen, Cic. Offic. II, 11 in. c) *Prima pluralis* activi et deponentis ubique quadrat, ſi res, quae enuntiatur, de nobis apte dici poteſt, ac ſi ejus rei participes ſumus vel eſſe volumus, v. c. rectum eſt: *ea, quae adſequi non poſſimus, cupere ſtultum eſt: non fieri poteſt, ut, quae neſciamus, ea aliis explicare poſſimus;* ſive enim vertas: *es iſt einfältig, das zu begehren, was man nicht erreichen kann; es iſt nicht möglich, daß man das, was man nicht weis, andern erklären könnte,* ſeu: *es iſt einfältig, wenn wir das begehren, was wir nicht erreichen können; es iſt nicht möglich, daß wir das, was wir nicht wiſſen, andern erklären könnten,* ſenſus eodem redit. At ſtultum foret dicere: *Vituperamus nos, quod iſtud egimus, man tadelt uns* etc. Nam hic non ſumus inter eos, nec eſſe volumus, qui nos vituperant. Hic poſſit dici: *vituperamur, quod,* ſ. *vituperant nos homines.* d) *Secunda ſingularis* pertinet ad lectorem proprie, eumque in univerſum, i. e. non *certum* quendam, ſed omnem. Hinc in libris admittitur, quia hic lector in genere cogitatur: nec ſinguli lectores aliquid ad ſe proprie referre poſſunt: v. c. *non fieri poteſt, ut, quae neſcias, aliis tradas; ſtultum eſt ea cupere, quae non poſſis conſequi,* i. e. *was man nicht weis, nicht erlangen kann.* At in epiſtolis, ubi unus certusque lector eſt, qui, ſimul atque hanc terminationem Verbi perſonalem ſecundam ſingularis numeri reperit, hanc ad ſe pertinere putat vel putare poteſt, parce iſta terminatione perſonali ſecunda utendum eſt: v. c. non dixerim in epiſtola facile: *non mirandum eſt* ſ. *ne mireris, te ab omnibus contemni, cum nihil didiceris, man darf ſich nicht wundern, daß man von allen verachtet wird, wenn man nichts gelernt hat.* Humanitas hanc exceptionem poſtulat: omninoque hic et perſpicuitatis et uſus dicendi, ut in omnibus, ratio eſt habenda. At ſi res vel contextus eſt talis, ut lector epiſtolae

facile videat, ea, quae in illa dicantur, ad universos homines pertinere, illa terminatione secunda uti licet. Hinc patet, judicio opus esse.

E) *Genus* pro *genere*, v. c.

1) *Passiva* et *activa* saepe inter se permutantur, v. c. *amo te* et *amaris a me* etc.; *scio te haec dixisse*, et *haec a te dicta esse*. Et haec permutatio est necessaria, quando accusativus duplex personas indicans cum infinitivo adest, ad ambiguitatem evitandam, v. c. *patrem te amare dicunt* potest duplicem vim habere, et *patrem amare te*, et *te amare patrem*. Huc pertinet illud: *ajo te, Aeacida, Romanos vincere posse*, ubi oraculum peccavit vel peccare voluit contra perspicuitatem, quod ordo verborum esse potest *te posse vincere Romanos* et *Romanos posse vincere te*. Talibus accusativis cum infinitivo abstinendum est. Huic igitur ambiguitati medetur mutatio activi in passivum, v. c. *te dicunt a patre amari* vel *patrem a te* etc. — Hac permutatione opus quoque est nonnunquam in participiis ponendis (si quidem iis uti cupimus), v. c. *hominem a te diu cultum tandem deseruisti* pro *quem diu colueras*. — Sunt deinde multa verba activa, quae pro passivis vel pro reciprocis usurpantur, v. c. *vertere* pro *verti* vel *vertere se*, v. c. Liv. II, 52 *omnis ira belli ad populationem verti* pro *se vertit*, et V, 59 *jam verterat fortuna*, i. e. *se vertit* seu *versa erat*, ac saepissime; it. Caes. B. Civ. III, 25 *hyems jam praecipitaverat*, int. *se*.

2) *Deponentia* ajunt pro *passivis* poni: at hoc tantum fere in participiis nonnullorum verborum temporis perfecti locum habet, v. c. *expertus*, quod saepissime passive occurrit; it. *pactus*, *testatus*, *demensus* etc. Consulant hic Lexicon oportet tirones lectioni priscorum nondum adsueti.

III) *Verbum* pro *nomine substantivo:*

1) *Infinitivus*, quando subjecti vim habet. V. c. *errare humanum est*, i. e. *error: amare deum est homine dignum*, i. e. *amor dei*. Haec mutatio necessaria est interdum, ubi nomen non exstat, v. c. *virtutem magni facere reddit hominem felicem*, i. e. *die Hochschätzung der Tugend macht* etc.: sic *didicisse multa non semper reddit homines sapientes*, i. e. *die Erlernung vieler Dinge macht nicht immer weise:* sic Ovid. *didicisse fideliter artes emollit mores* etc.

2) *Participia* saepe pro *nomine substantivo:* v. c. *mihi crede adfirmanti*, i. e. *glaube mir auf meine Versicherung*, *auf*

mein

mein Wort, pro *mihi crede propter meam adfirmationem* f. *cum confirmo:* fic Cic. ad Div. XIII, 7 med. *mihi adfirmanti credas velim:* fic Cic. Agr. II, 2 extr. *non dubitanti fidele confilium, non laboranti certum fubfidium, ostenditur*, h. e. *bey meinem Zweifel habe ich keinen treuen Rath, bey meiner Noth keine Hülfe, zu erwarten*, pro *non in dubitatione mea, non in labore* f. *periculo meo* etc. — Sic poffum dicere *deferuit me laborantem, aegrotantem, Er hat mich bey meiner Noth, Krankheit, verlaffen.* Sic *diffifus* pro *ob diffidentiam* Caef. B. G. VI, 38 *hic diffifus fuae atque omnium faluti inermis e tabernaculo prodit*, i. e. *aus Mifstrauen zu feiner und der Seinigen Sicherheit ging er* etc. Sic *defatigatus* pro *ob defatigationem;* Cic. Acad. IIII, 3 *neque nos ftudium exquirendi defatigati relinquemus* etc. Sic *timens* pro *ob timorem:* v. c. *timens periculum aufugit, aus Furcht vor der Gefahr entfloh er:* *proficifcens*, i. e. *in itinere* vel *ante iter*, v. c. *proficifcens per Poloniam* etc., *auf feiner Reife durch* etc.: *proficifcens mandabat mihi, bey* f. *vor feiner Reife trug er mir auf:* *moriens dicebat*, i. e. *bey feinem Tode fagte er:* *mortuus*, i. e. *poft mortem:* *fepultus*, i. e. *poft fepulturam ejus;* v. c. *mortuo et fepulto patre abii*, i. e. *poft patris mortem et fepulturam.* — Sic fexcenta alia: it. *difcendo durch das Lernen; docendo durch die Unterweifung; narranda re ifta gravem timorem injecit omnibus*, i. e. *narratione rei iftius; in audienda re*, i. e. *in auditione rei.* Sic *cunctando vicit, fperando vitam confumfit* pro *cunctatione, fpe:* add. *puto* pro *de mea fententia*, v. c. *patrem puto effe doctum*, i. e. *der Vater ift nach meiner Meinung gelehrt.* — Tandem huc pertinet *medens* i. e. *medicus*, ap. *Ovid.* et *Plin.* Paneg. it. *natantes* i. e. *pifces* ap. *Virgil.* etc. Attamen his vix uterer praeterquam in carmine.

IIII) *Verbum* pro *adjectivo* interdum ufurpari poteft: v. c. *vix dici poteft* f. *vix credi poteft* pro *incredibile eft. Omnes fciunt*, f. *nemo eft quin fciat* f. *qui nefciat, ignoret* pro *omnibus notum eft: inter omnes conftat* pro *omnibus certum eft* f. *nemini eft dubium:* et fic porro. — Haec variatio faepe neceffaria eft, vel quia lingua latina multis caret nominibus adjectivis, vel quia nonnullis vocabulis alias ob caufas uti nolumus, v. c. *fieri poteft* pro *poffibile eft: fieri non poteft* pro *eft impoffibile: corrigi homo non poteft* pro *eft incorrigibilis; deus videri* f. *cerni nequit* pro *invifibilis eft: non vinci poteft* pro *eft invincibilis: non poffumus mente complecti naturam dei* pro *natura dei eft nobis incomprehenfibilis* etc.

V) *Ver-*

administrare. Quis hic *coeperunt* intelligat? Nonne potius *poterant* intelligere debeat? At fortasse nihil intelligendum est. Clar. *Niclas* ad Heinecc. fund. stili I, 2, 57 * * p. 245 adfert causam ingeniosam sane. Ait: „*Rationem, cur haec enallage propria sit historicorum et poetarum* (rectius, narrationum omnis generis), *invenire mihi videor hanc, quia carmina et historiae primum sunt et antiquissimum scripturae genus. Fuisse autem omnino tempus videtur, ubi praeter* infinitum modum *de verbis nihil fuerit in usu, ut adeo nomen suum ipsa re tuitus sit, quod indicat, non significari certam aliquam personam aut tempus certum. Nimirum ab initio linguas non fuisse verbosas, sed inopes valde et compendiarias, hominesque satis habuisse animi sensa utcunque explicare, vix potest dubitari. Docent nos hoc parvi. Infans quum verba tentat et loqui incipit, in grammatica sua non agnoscit nisi* infinitivum; *hic ei esse solet pro omnibus modis, temporibus, numerisque, hunc, prout opus habet, adplicat personis*, ich trinken, du trinken etc. *Hic* infinitivus *illi instar omnium est, quae nos in verborum flexione solemus observare. Hoc itaque, quod enallagen aut ellipsin vocant grammatici, potius esse archaismus videtur. Et hae reliquiae consuetudinis antiquissimae, quae in linguis ab initio obtinuit, in plerisque, orientalibus in primis, adhuc servantur, ubi haec priscae linguarum paupertatis vestigia admodum exstant frequenter.*" Docta et ingeniosa conjectura: et quis in tali re, quae vere historica res est, ultra conjecturam adscendere certive aliquid pronuntiare possit? — Attamen hic *primum* quaeritur, quatenus exempla infantum huc referri possint. — Infantes tantum imitantur et repetunt visa et audita: nihil agunt, quod non alios egisse viderint, nihil loquuntur, quod non alios dixisse audiverint. Hi igitur propterea pro *finito* verbo *infinitivum* adhibere solent, quia hunc centies a parentibus, nutricibus, aliisque audiverunt, interrogantibus ipsos, *willst du trinken, essen, schlafen, flehen?* etc. Repetunt igitur posteriorem partem harum interrogationum: *trinken, essen* etc., deinde, ubi *τὸ ich* didicerunt, quod sero interdum fit, dicunt: *ich trinken, essen* etc. Audivi etiam infantes initio dicere *du willst trinken, du willst essen* etc. pro *ich will* etc., quod signo manifesto est, eos tantum repetere; ut itaque exemplo infantum vix hac in re utendum videatur. *Deinde* mirabile est, istum *infinitivum* tantum de rebus praeteritis usurpari; v. c *frater dicere* semper est *dicebat, dixit*, nunquam *dicit, dicet. Tum* notandum est, historicos, itemque oratores, in narrando multo crebrius verbo finito quam infinito

nito uti. *Tandem* saepe additur *coepit*, it. *instituit*, ita, ut haec verba fere frustra adsint: *dicere instituit, coepit*, est *dixit*. Hinc ellipsis verbi *coepit, instituit*, vel alius verbi non plane rejicienda videtur, quod fortasse primum per negligentiam vel festinationem dicentis ac postea scribentis omissum est; ac deinde homines, cum sermonem suum tamen sic intelligi vidissent, de industria omittere coeperunt. Negligentia vel festinatio est mater plerarumque, nisi forsitan omnium, figurarum grammaticarum, in primis ellipseos. V. c. in hac forma: *non modo sed ne quidem* pro *non modo non* etc., prisci alterum *non* omiserunt, nonne per negligentiam ac contra legem subtilitatis? At omiserunt, quia alios intelligere tamen videbant: et sunt hodie, qui istam formam adeo pro pulchra habeant, et istam ellipsin elegantiae nomine ornent: sic *haud scio an* pro *annon: nihil aliud, quam risit*, omisso *fecit* etc. Quis nescit, fieri saepe solere, ut, quod initio vitium fuerit, postea, ubi consuetudinis auctoritate receptum et a plerisque usurpatum fuerit, nomen rei bonae, imo virtutis elegantiaeque, adipiscatur. Mihi non incredibile est, Romanos in istis infinitivis narratoriis nullam ellipsin cogitasse, atque hunc dicendi modum, a majoribus acceptum, temere, ut fit, retinuisse. — Quaeritur vero, cur recentiores Romani, ut *Cicero, Caesar, Livius*, cum tamen alios archaismos tollere studuerint, istum *infinitivum narratorium* conservarint. — Ob *variationem* puto, qua nihil suavius: ergo ob *suavitatem*. Et in nulla re tam difficile est variare, quam in narratione, ubi res, prout actae sunt, simpliciter narrari, non dilatatione, figuris tropisve, ornari debent. Quam injucundum est dicere: v. c. *homines advenerunt, deinde dixerunt, et statim abierunt:* propter repetitionem syllabae *runt?* Pro quo suavius est: *homines advenerunt, deinde dicere atque abire;* vel *advenire, dixerunt, abire*. Quod hic dixi, pro mera opinione habere velim. Quis enim in hisce rebus decernere aliquid audeat? Ceterum priscos miscuisse ita, ut dixi, *infinitivos illos* et *indicativos*, quemque docebit inspectio illorum ipsa.

5) *Infinitivus* cum *accusativo* pro *verbo finito* cum *quod* vel *ut*, v. c. *gaudeo te vivere, doleo te aegrotare*, pro *quod vivis, aegrotas:* sic *hinc sequitur, rem esse veram* pro *ut res vera sit:* quod aeque rectum: sic *necesse est hominem mori* pro *(ut) homo moriatur; oportet me ire* pro *(ut) eam: aequum est nos facere* pro *ut faciamus* etc.

B) *Numerus* pro *numero:* v. c. *cogita, quid dignitas et officium postulet* vel *postulent:* utrumque recte. Posterius,

 quia

quia duo nominativi verbum in plurali postulant, prius, quia hi res vita carentes signant. — Huc pertinet *multitudo caesi, pars vulnerati, capti, sunt* apud historicos pro *caesa, vulnerata, capta:* quia nominativi isti multitudinem notant. Forma haec per *negligentiam* orta, quia subtilius est singularem nominis jungere singulari verbi; at propter usum excusanda, ac, si cui lubet, usurpari recte potest.

C) *Tempus* pro *tempore:*

1) *Praesens conjunct.* pro *imperfecto conjunctivi* in his formis: *dicat aliquis, es möchte jemand sagen: si quis dicat, objiciat, wenn jemand sagen, einwenden, sollte: hoc non negem, adfirmem, das möchte ich nicht läugnen, bejahen* etc., rectius (quia de praesenti tempore sermo) et usitatius dicitur, quam *diceret, objiceret, negarem, adfirmarem,* licet vernacula imperfecto utatur: nisi praeterita adjuncta sint, v. c. *credidi, si quis ita diceret, eum errare, wenn jemand so reden sollte* etc.: hic *errare* est *imperfectum:* vel si perspicuitas aliqua imperfectum magis desideret. At, si praesentia circumstant, praesens manet; v. c. *credo, si quis ita dicat, eum errare:* non *diceret, wenn jemand so reden sollte.* Hinc Terentius in illo: *tu si hic sis, aliter sentias, wenn du hier* i. e. *an meiner Stelle wärest, so würdest du anders denken,* non poterat dicere: *aliter sentires.* At, si dixisset: *tu si hic esses,* ut quoque dicere poterat, tum dicere debuisset: *aliter sentires.* Sic enim quoque prisci.

2) *Praesens* pro *perfecto* in narrationibus valde usitatum est, et haec ratio reddit narrationem vividam, subjiciens quasi res oculis nostris. V. c. *Caesar tum proficiscitur, ducit secum, loquitur, convocat,* pro *profectus est, duxit, locutus est, convocavit:* sic millies Caesar, Livius, Cicero: at in narrando tantum: sic et nostri: *endlich erscheint der Feind, die Unsrigen rücken vor, fechten* etc.; *da ich das höre, so schreibe ich den Augenblick, erhalte aber keine Antwort* etc., pro *erschien, rückten, fochten, hörte, schrieb, erhielt* etc. cf. supra c. 2 sect. XVII n. XX, b, p. 177. Not. ad hanc commutationem praesentis cum perfecto non pertinere illam formam: *memini me legere* pro *legisse,* jam supra c. 2 sect. XVII n. XX, e, p. 178 monui. *Legere* enim hic est *imperfectum:* memoria enim non ad praesentia sed ad praeterita respicit. Hinc dicitur quoque: *audivi hominem dicere* et *dixisse,* ubi nemo putat *dicere* esse praesens, nec esse posse inde patet,

quia

quia pro eo etiam dicitur: ***audivi ex eo*** f. ***ab eo, cum diceret,*** non ***cum dicat.***

3) *Praesens* pro *futuro* varie usurpatur et usurpari potest:

a) Quando de re futura illa quidem sed certo eventura atque ita quasi jam praesente et ob oculos nostros versante loquimur, v. c. ***cras sum apud te; brevi tempore infelix es; tum omnes te contemnunt; die mundi extremo mortui in vitam redeunt*** pro ***ero, eris, contemnent, redibunt.*** Sic et nos loqui notum est: v. c. ***morgen komme ich zu dir*** etc.

b) Quando futurum deest, v. c. ***spero, ista brevi abs te disci*** f. ***posse disci.*** Sic saepius prisci. At rectius tamen est ob perspicuitatem ponere ***fore ut***, v. c. ***spero fore, ut ista brevi abs te discantur.*** — Reperiuntur tamen apud priscos interdum talia praesentia pro futuris, ubi futura tamen in usu sunt: v. c. Cic. Verr. V, 25 ***adpellitur navis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captivis putatur,*** pro ***sumtum iri:*** nisi forte Cicero hoc fecit ad narrationem vividam reddendam, de qua re ante dictum est. Fortasse Cicero temere et de more ita locutus est. Frustra sint, qui forsitan putent, ***sumtum iri*** non bene sonuisse Ciceroni propter duplex ***i.*** Omnia bene sonant, quae recta sunt. Sic Cic. Att. I, 1 ***spero nobis proficí.*** Terent. Eun. III, 3, 14 ***sperat a me avellere.*** Sic ***spero me accipere, consequi,*** pro ***accepturum, consecuturum esse,*** quod non imitandum puto, licet vernacule ita loquamur.

c) In primis prisci, accurate loquentes, praesenti utuntur, ubi vernacula (de re praesenti) futurum habet: v. c. ***das wird jeder einsehen; wer will das läugnen? niemand wird läugnen: jeder wird wissen*** etc: hic recte, quia de praesenti re proprie sermo est, dicitur: ***quisque intelligit*** vel ***intelligat; quis hoc negat*** vel ***neget? nemo negat*** vel ***neget.*** Sic prisci millies pro ***intelliget, negabit.*** Scio quidem etiam priscos interdum hic futuro uti; at illud praesens tamen et ob ideae rationem rectius et frequentius.

4) ***Imperfectum*** pro ***perfecto,*** v. c. ***memini me dicere*** pro ***dixisse.*** It. saepe narrant prisci in imperfecto, ut nos, ubi proprie perfecto uti debebant. In primis in epistolis, ubi res narrantur, quae ante, quám literae redditae fuerint, praeterire vel mutari possunt, ***imperfectum*** pro ***praesente verna-***

culo adhiberi debet. V. c. *Ich höre, man sagt mir, ich bin krank, audiebam, dicebatur mihi, aegrotabam* etc. De hac re supra c. 2 sect. 17 n. 20 p. 176 a) dictum est.

5) *Perfectum conjunctivi* saepissime pro *praesente* ejus dicitur in his formulis: *ne dixeris, sage es nicht*, pro *ne dicas: dixerit, objecerit, aliquis, es möchte jemand sagen, einwenden*, pro *dicat, objiciat: si quis crediderit, dixerit, negaverit* etc., *wenn jemand glauben, sagen, läugnen sollte*, pro *credat, dicat, neget: hoc non dixerim, crediderim, das möchte ich nicht sagen, glauben*, pro *dicam, credam.* Hoc imitandum est. Sed de eo jam supra dixi p. 178 d) et p. 190 b).

6) *Futurum indicativi* pro *praesente imperativi* vel *conjunctivi*, de quo jam supra p. 343 1) et 2), v. c. *non scribes, non facies*, pro *ne scribe* s. *scribas, ne fac* s. *facias.*

Not. Hic tantum de iis permutationibus temporum locutus sum ac loqui debui, quas imitari nobis licet. Vitiosae non huc pertinent, nisi interdum hactenus, ut vitentur. Sic occurrit v. c. *praesens* pro *imperfecto* in epist. Lentuli ad Cic. in hujus Epp. ad Div. XII ep. 14 §. 11 *Cum consulibus decreta est Asia, et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant* pro *obtinerent.* Est vitium vel scriptoris vel librarii. Miror Ernestium, qui severam *temporum* in Cicerone egerit censuram, hic nihil monuisse.

D) *Personales terminationes* seu, ut vulgo, sed male, vocantur, *personae* (subjectum praecedens Verbo est persona, non particula Verbi) commutantur in exprimenda enuntiatione generali, h. e. quae ad omnes homines pertinet, ubi vernacula plerumque utitur *man*, v. c. *dicitur* et *dicunt man sagt: cupere ea, quae adsequi non possis* s. *non possimus, stultum est*, i. e. *was man nicht erlangen kann.* — At 1) in terminatione Verbi personali incepta pergere debemus; v. c. *cupere ea, quae adsequi non possis, stultum est, quia timendum est, ne derideare.* Si dixeris *non possimus*, debet sequi *derideamur.* Hoc per se patet, quia semper ejus personae, quae adhibetur, proprie ratio habetur. 2) Non ubique istas terminationes personales (s. personas vulgo) promiscue usurpare licet: a) *Tertia passivi* ubique fere convenit, v. c. *dicitur, invenitur* etc.; it. *homines inveniuntur man findet Leute* etc.; *dicuntur homines esse; inventus est homo, inventi sunt multi, man hat einen Menschen, man hat viele gefunden.* Et hic nominativus adtendendus, v. c. *ego dicor, tu diceris, pater dicitur, nos dicimur*, i. e. *man sagt von mir, dir, ihm, uns*

etc.;

etc.: ſic *ego laudor, tu laudaris, pater laudatur, nos laudamur* etc. *man lobt mich, dich, ihn, uns* etc. Si nominativus nec adeſt nec cogitari poteſt, manet tertia terminatio perſonalis ſingul., v. c. *creditur man glaubt* etc. b) Tertia pluralis activi deponentisque tantum fere in certis Verbis, ubi conſuetudo jam invaluit, uſurpatur, intellecto *homines:* haec ſunt fere verba *dicendi* et *putandi*, v. c. *ajunt, ſtatuunt* etc. alia Verba vix, ob perſpicuitatem, ita uſurpare licet, niſi *vulgo* addatur, unde intelligatur de hominibus univerſis ſermonem eſſe. Ineptum foret dicere: *reperiunt multos, man findet viele:* quia lector in praecedentibus quaereret ſubjectum ſ. perſonam ad *reperiunt*. Occurrit tamen *admirantur eum* man bewundert denjenigen, Cic. Offic. II, 11 in. c) *Prima pluralis* activi et deponentis ubique quadrat, ſi res, quae enuntiatur, de nobis apte dici poteſt, ac ſi ejus rei participes ſumus vel eſſe volumus, v. c. rectum eſt: *ea, quae adſequi non poſſimus, cupere ſtultum eſt: non fieri poteſt, ut, quae neſciamus, ea aliis explicare poſſimus;* ſive enim vertas: *es iſt einfältig, das zu begehren, was man nicht erreichen kann; es iſt nicht möglich, daß man das, was man nicht weis, andern erklären könnte*, ſeu: *es iſt einfältig, wenn wir das begehren, was wir nicht erreichen können; es iſt nicht möglich, daß wir das, was wir nicht wiſſen, andern erklären könnten*, ſenſus eodem redit. At ſtultum foret dicere: *Vituperamus nos, quod iſtud egimus, man tadelt uns* etc. Nam hic non ſumus inter eos, nec eſſe volumus, qui nos vituperant. Hic poſſit dici: *vituperamur, quod*, ſ. *vituperant nos homines.* d) *Secunda ſingularis* pertinet ad lectorem proprie, eumque in univerſum, i. e. non *certum* quendam, ſed omnem. Hinc in libris admittitur, quia hic lector in genere cogitatur: nec ſinguli lectores aliquid ad ſe proprie referre poſſunt: v. c. *non fieri poteſt, ut, quae neſcias, aliis tradas; ſtultum eſt ea cupere, quae non poſſis conſequi*, i. e. *was man nicht weis, nicht erlangen kann.* At in epiſtolis, ubi unus certusque lector eſt, qui, ſimul atque hanc terminationem Verbi perſonalem ſecundam ſingularis numeri reperit, hanc ad ſe pertinere putat vel putare poteſt, parce iſta terminatione perſonali ſecunda utendum eſt: v. c. non dixerim in epiſtola facile: *non mirandum eſt* ſ. *ne mireris, te ab omnibus contemni, cum nihil didiceris, man darf ſich nicht wundern, daß man von allen verachtet wird, wenn man nichts gelernt hat.* Humanitas hanc exceptionem poſtulat: omninoque hic et perſpicuitatis et uſus dicendi, ut in omnibus, ratio eſt habenda. At ſi res vel contextus eſt talis, ut lector epiſtolae

facile videat, ea, quae in illa dicantur, ad universos homines pertinere, illa terminatione secunda uti licet. Hinc patet, judicio opus esse.

E) *Genus* pro *genere*, v. c.

1) *Passiva* et *activa* saepe inter se permutantur, v. c. *amo te* et *amaris a me* etc.; *scio te haec dixisse*, et *haec a te dicta esse*. Et haec permutatio est necessaria, quando accusativus duplex personas indicans cum infinitivo adest, ad ambiguitatem evitandam, v. c. *patrem te amare dicunt* potest duplicem vim habere, et *patrem amare te*, et *te amare patrem*. Huc pertinet illud: *ajo te, Aeacida, Romanos vincere posse*, ubi oraculum peccavit vel peccare voluit contra perspicuitatem, quod ordo verborum esse potest *te posse vincere Romanos* et *Romanos posse vincere te*. Talibus accusativis cum infinitivo abstinendum est. Huic igitur ambiguitati medetur mutatio activi in passivum, v. c. *te dicunt a patre amari* vel *patrem a te* etc. — Hac permutatione opus quoque est nonnunquam in participiis ponendis (si quidem iis uti cupimus), v. c. *hominem a te diu cultum tandem deseruisti* pro *quem diu colueras*. — Sunt deinde multa verba activa, quae pro passivis vel pro reciprocis usurpantur, v. c. *vertere* pro *verti* vel *vertere se*, v. c. Liv. II, 52 *omnis ira belli ad populationem verti* pro *se vertit*, et V, 59 *jam verterat fortuna*, i. e. *se vertit* seu *versa erat*, ac saepissime; it. Caes. B. Civ. III, 25 *hyems jam praecipitaverat*, int. *se*.

2) *Deponentia* ajunt pro *passivis* poni: at hoc tantum fere in participiis nonnullorum verborum temporis perfecti locum habet, v. c. *expertus*, quod saepissime passive occurrit; it. *pactus*, *testatus*, *demensus* etc. Consulant hic Lexicon oportet tirones lectioni priscorum nondum adsueti.

III) *Verbum* pro *nomine substantivo*:

1) *Infinitivus*, quando subjecti vim habet. V. c. *errare humanum est*, i. e. *error*: *amare deum est homine dignum*, i. e. *amor dei*. Haec mutatio necessaria est interdum, ubi nomen non exstat, v. c. *virtutem magni facere reddit hominem felicem*, i. e. *die Hochschätzung der Tugend macht* etc.: sic *didicisse multa non semper reddit homines sapientes*, i. e. *die Erlernung vieler Dinge macht nicht immer weise*: sic Ovid. *didicisse fideliter artes emollit mores* etc.

2) *Participia* saepe pro *nomine substantivo*: v. c. *mihi crede adfirmanti*, i. e. *glaube mir auf meine Versicherung, auf mein*

mein Wort, pro *mihi crede propter meam adfirmationem* ſ. *cum confirmo:* ſic Cic. ad Div. XIII, 7 med. *mihi adfirmanti credas velim:* ſic Cic. Agr. II, 2 extr. *non dubitanti fidele conſilium, non laboranti certum ſubſidium, oſtenditur*, h. e. *bey meinem Zweifel habe ich keinen treuen Rath, bey meiner Noth keine Hülfe, zu erwarten*, pro *non in dubitatione mea, non in labore* ſ. *periculo meo* etc. — Sic poſſum dicere *deſeruit me laborantem, aegrotantem, Er hat mich bey meiner Noth, Krankheit, verlaſſen.* Sic *diffiſus* pro *ob diffidentiam* Caeſ. B. G. VI, 38 *hic diffiſus ſuae atque omnium ſaluti inermis e tabernaculo prodit*, i. e. *aus Miſstrauen zu ſeiner und der Seinigen Sicherheit ging er* etc. Sic *defatigatus* pro *ob defatigationem;* Cic. Acad. IIII, 3 *neque nos ſtudium exquirendi defatigati relinquemus* etc. Sic *timens* pro *ob timorem:* v. c. *timens periculum aufugit, aus Furcht vor der Gefahr entfloh er:* *proficiſcens*, i. e. *in itinere* vel *ante iter*, v. c. *proficiſcens per Poloniam* etc., *auf ſeiner Reiſe durch* etc.: *proficiſcens mandabat mihi, bey* ſ. *vor ſeiner Reiſe trug er mir auf:* *moriens dicebat*, i. e. *bey ſeinem Tode ſagte er:* *mortuus*, i. e. *poſt mortem:* *ſepultus*, i. e. *poſt ſepulturam ejus;* v. c. *mortuo et ſepulto patre abii*, i. e. *poſt patris mortem et ſepulturam.* — Sic ſexcenta alia: it. *diſcendo durch das Lernen; docendo durch die Unterweiſung; narranda re iſta gravem timorem injecit omnibus*, i. e. *narratione rei iſtius; in audienda re*, i. e. *in auditione rei.* Sic *cunctando vicit, ſperando vitam conſumſit* pro *cunctatione, ſpe:* add. *puto* pro *de mea ſententia*, v. c. *patrem puto eſſe doctum*, i. e. *der Vater iſt nach meiner Meinung gelehrt.* — Tandem huc pertinet *medens* i. e. *medicus*, ap. *Ovid.* et *Plin.* Paneg. it. *natantes* i. e. *piſces* ap. *Virgil.* etc. Attamen his vix uterer praeterquam in carmine.

IIII) *Verbum* pro *adjectivo* interdum uſurpari poteſt: v. c. *vix dici poteſt* ſ. *vix credi poteſt* pro *incredibile eſt. Omnes ſciunt*, ſ. *nemo eſt quin ſciat* ſ. *qui neſciat, ignoret* pro *omnibus notum eſt:* *inter omnes conſtat* pro *omnibus certum eſt* ſ. *nemini eſt dubium:* et ſic porro. — Haec variatio ſaepe neceſſaria eſt, vel quia lingua latina multis caret nominibus adjectivis, vel quia nonnullis vocabulis alias ob cauſas uti nolumus, v. c. *fieri poteſt* pro *poſſibile eſt:* *fieri non poteſt* pro *eſt impoſſibile:* *corrigi homo non poteſt* pro *eſt incorrigibilis; deus videri* ſ. *cerni nequit* pro *inviſibilis eſt:* *non vinci poteſt* pro *eſt invincibilis:* *non poſſumus mente complecti naturam dei* pro *natura dei eſt nobis incomprehenſibilis* etc.

V) *Ver-*

V) *Verba* pro *adverbiis:* v. c. *quid quaeris?* i. e. *kurz.* In primis huc pertinent haec: *necesse est hominem mori* pro *homo necessario moritur* s. *mori debet: manifestum est te errare* pro *manifesto erras: certum est, nihil melius esse virtute* pro *nihil est profecto* s. *certo melius virtute: Ciceronem fuisse magnum oratorem non dubium est* s. *nemo dubitat* pro *Cicero haud dubie fuit magnus orator: parum abest, quin illud credam,* pro *credo illud propemodum.* Sic *parum aberat, quin cecidissem,* pro *fere cecidissem bald* s. *beynahe wäre ich gefallen: tu saepius ad me literas mittis quam solebas* pro *quam antea als sonst.* Sic Cic. ad Div. VI ep. 2 in. *ne putes me rarius scribere quàm solebam,* i. e. *daß ich seltner schreibe, als sonst.* — In primis notanda est haec variatio ob adverbia multa in lingua vernacula obvia, quibus in latina nulla respondent, v. c. *unmöglich, hoffentlich, vermuthlich, billig* etc.; v. c. *ich kann das Buch unmöglich lesen, non fieri potest, ut istum librum legam: vermuthlich ist er gestorben, mortuum esse opinor:* in primis cum *qui,* v. c. *hier ist das Buch, das du vermuthlich nicht gelesen hast,* verti debet *hic est liber, quem a te nondum lectum esse opinor; hoffentlich wird er morgen wieder kommen, cras eum reversurum esse spero, speramus; das Geld muß ich ihm billig geben, pecuniam illi me dare aequum est:* et sic in aliis. Et in primis haec ratio tenenda et imitanda est.

VI) *Verba,* et quidem *participia,* pro *praepositionibus* saepe adhiberi possunt:

1) Pro *sine,* v. c. *homo carens libris pauca discit* i. e. *homo sine libris:* potest quoque dici interdum *privatus, non instructus, non ornatus* etc., v. c. *quomodo amicis privatus potes vitam suavem degere* pro *sine amicis* etc.

2) Pro *cum,* v. c. *venit instructus magna militum multitudine* pro *venit cum magna* etc.; *duxisti uxorem, magnis praeditam* s. *instructam divitiis, et singulari prudentia et virtute ornatam,* h. e. *du hast eine Frau genommen mit großem Reichthume und mit* s. *von außerordentlicher Klugheit und Tugend* etc.

3) Pro *ob, propter:* hic millies *ductus, adductus, impulsus, permotus, motus, incitatus, inflammatus, impeditus, prohibitus, exclusus, perterritus, coactus* etc. ap. Ciceron. et alios dicitur pro *ob,* v. c. *gloriae cupiditate ductus, adductus* etc. *fecit,* h. e. *ob cupiditatem gloriae fecit.* Cic. Verr. II, 62 *quemquam — putas dubitaturum, quin — pecuniam statuae nomine dederit vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate?*

luntate? i. e. *propter vim atque imperium, non officium ac voluntatem.* Cic. Verr. III, 1 in. *omnes, qui alterum nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim laesi injuria, nullo praemio adducti in judicium vocant* etc., ubi *impulsi, laesi, adducti* pro *ob* posita dici possunt, *nullis impulsi inimicitiis* est *propter nullas inimicitias, nulla laesi injuria* est *propter nullam injuriam, nullo praemio adducti* est *propter nullum praemium.* Caes. B. G. I, 3 *his rebus adducti et auctoritate Orgetorigis permoti constituerunt,* h. e. *propter has res et propter auctoritatem Orgetorigis constituerunt* etc. Sulpic. ad Cic. in epp. ad Div. IIII ep. 12 §. 7 *reliquos ajebant profugisse metu perterritos,* h. e. *profugisse ob metum* s. *metu.* Caes. B. G. VII, 26 extr. *quo timore perterriti Galli — desliterunt* etc., h. e. *dieser Furcht wegen* etc. ibid. c. 28 in. *hostes nova re perterriti* etc. — Sic *exclusus, impeditus, prohibitus* pro *propter,* si sermo est de *rebus, quae impedimento esse possint,* v. c. Cic. Verr. IIII, 27 *hi ipsi posteaquam temporibus reipublicae exclusi per senatum agere, quae voluerant, non potuerunt* etc., i. e. *ob tempora reipublicae, da sie wegen der unglücklichen Umstände des Staats ihr Suchen nicht durch den Senat durchsetzen konnten.* Sic saepe *exclusus* s. *impeditus temporis angustia,* i. e. *wegen Mangel der Zeit;* it. *occupationibus multis prohibitus, impeditus, districtus, scribere non potui, wegen der vielen Geschäfte konnte ich nicht schreiben.* Sic *coactus:* v. c. *egestate coactus alio se contulit,* i. e. *propter egestatem, wegen Dürftigkeit begab er sich anders wohin.* — Huc pertinent et praesentia vel imperfecta participiorum, v. c. *timens fugiebat,* i. e. *propter timorem fugiebat; timens deum nihil mali committis, aus Furcht vor Gott thust du nichts Böses. Carens magistro discere nihil possum, wegen Mangel eines Lehrers kann ich* etc.; *feci hoc confidens tuae humanitati,* i. e. *propter fiduciam tuae humanitatis, aus Zutrauen zu deiner* etc.; *diffidens* s. *diffisus meis viribus,* i. e. *ob diffidentiam* etc., *aus Mißtrauen* etc. Hunc usum in primis studiosis bonae latinitatis commendaverim propter brevitatem: ut taceam, interdum apta substantiva in lingua latina deesse, ut istis participiis utendum sit necessario; nec tamen postulo, ut ubique haec participia per *propter* explicentur, sed tamen saepissime id fieri debet, ut isti orationi adsuefiant ubique tirones.

4) Pro *post,* v. c. *coenatus cubitum ivit,* i. e. *post coenam:* sic *pransus,* i. e. *post prandium: mortuo tibi etiam gratiam habebo,* i. e. *post mortem tuam, ich werde dir es noch nach deinem Tode Dank wissen: veritas diu oppressa tandem emergit,*

emergit, i. e. *nach langer Unterdrückung.* — Huc pertinent ablativi consequentiae, v. c. *his literis acceptis dixi, nach Erhaltung dieses Briefes* etc.; *hac pugna pugnata*, i. e. *post hanc pugnam: mortuo patre hoc factum est*, i. e. *post mortem patris hoc* etc.; *quibus dictis abiit*, i. e. *post haec verba abiit:* et sic in aliis.

5) Pro *in*, v. c. *iter faciens per Francogalliam scripsit*, i. e. *in itinere* etc., *auf der Reise schrieb er: scribens mortuus est, er starb beym Schreiben*, pro *in scribendo: moriens mihi dicebat*, i. e. *in moriendo, beym Sterben. Coenans dicebat*, i. e. *in coena* s. *inter coenandum, bey der Tafel sprach er.* Et sic in pluribus. At iste usus in primis commendandus. Sic *indutus tunica sedebat* dixerim, non *in tunica, er sass in der Weste:* Cicero ait etiam *cum tunica*, Verr. IIII, 24. *cum toga*, Vatin. 13. *cum stola*, Verr. IIII, 34.

6) Pro *ex* interdum, v. c. pro *scio hoc ex experientia* s. *scio hoc experientia* semper malim dicere: *scio hoc expertus* s. *experientia edoctus.*

7) Pro *praeter* dici potest particip. *exceptus*, v. c. *libri tui, exceptis paucis, sunt praeclari*, i. e. *praeter paucos.*

8) Pro *apud, juxta*, v. c. *libris adsidens moriebatur, er starb bey den Büchern.*

VII) *Verbum* pro *conjunctione*, v. c. *dum, cum, postquam, quia, et* etc. Fit haec commutatio per participia, de quibus supra dictum est, v. c. *fecit hoc timens*, h. e. *quia timebat: mortuo patre*, i. e. *postquam pater mortuus est: coenans dicebat*, i. e. *dicebat, dum coenabat*, i. e. *während dass er speisete. His dictis abiit*, i. e. *haec dixit et abiit:* et sic in aliis.

SECT. VI

De commutatione adverbiorum.

Adverbia commutantur

I) *Inter se*, v. c.

1) *Ita, sic, tam* sunt synonyma: modo teneamus *tam* plerumque ante adjectiva et adverbia poni; v. c. *tam bene, tam bonus:* rarius ante *Verba*, nisi sequatur *quam*, v. c. *tam te amo, quam fratrem. Ita* et *sic* ubique ponuntur; v. c. *ita bonus, ita bene, ita amo*, seq. *ut* etc.

2) *Adeo,*

2) ***Adeo,*** quod majus eſt quam *ſic*, cum ***usque eo***, proprie *ſo weit hin, bis dahin*, et ***usque adeo*** interdum commutari poteſt.

3) ***Rurſus, denuo*** et ***iterum:*** duo priora ubique conveniunt; ***iterum*** eſt ***ſecundum, zum zweytenmal:*** male ***altera vice*** vel ***adhuc ſemel.***

4) ***Praeclare, eximie, egregie, excellenter*** etc., ſunt ſynonyma.

5) ***Stolide*** et ***ſtulte, temere,*** ſunt eadem.

6) *Alias* i. e. *ſonſt*, ***ehemals***, v. c. *ſonſt* ***wars nicht ſo:*** pro eo et dici poteſt *olim*, ***antea, antehac:*** non item *alioqui* ſ. *alioquin*, quod eſt *ſonſt* i. e. ***in andern Stücken, aus andern*** *Urſachen, widrigenfalls.*

7) ***Quamdiu, quousque, quem in finem, wie lange?*** ſunt eadem.

8) ***Tantum, tantummodo, ſolum, modo, duntaxat*** ſunt ſynonyma; it. ***non niſi,*** v. c. ***legi non niſi tres libros, ich habe nur drey Bücher geleſen,*** eſt proprie ***nichts als, weiter nichts als.*** *Solummodo* non occurrit ap. Ciceronem, neque omnino in aetate aurea: at ap. Plin. H. Nat. etc. Ceterum plane reſpondet τῷ ***tantummodo:*** nam ut hoc ex ***tantum*** et ***modo***, ſiç illud ex ***ſolum*** et ***modo*** conflatum eſt: utrumque per pleonaſmum.

9) ***Saltem, duntaxat, wenigſtens*** ſemper commutari poſſunt; v. c. ***da mihi libros ſaltem*** ſ. ***duntaxat tres.*** — Neque uſurpari non poteſt ***certe:*** at hoc proprie eſt i. q. ***certo gewiſs:*** ergo non pro *ſaltem* poni poteſt, niſi ſimul per ***certo*** explicari queat; v. c. ***ſi non hodie, certe cras redibo,*** i. e: ***ſo werde ich wenigſtens morgen zurück kommen,*** ſ. ***ſo werde ich morgen gewiſs zurück kommen.*** Dicitur pro eo et ***at certe,*** praecedente ***ſi non*** ſ. ***niſi;*** it. ***at*** ſine ***certe:*** v. c. ***dabo tibi, niſi omnes, at certe multos libros*** ſ. ***at multos libros.*** Saepiſſime utraque ratio occurrit: v. c. Cic. Quint. 31 ***ſi non propinquitatis, at aetatis ſuae.*** Cic. Verr. III, 85 ***ſi non bonam, at aliquam*** etc. v. Gron. ad Liv. XXIIII, 37.

10) ***Fere, paene, propemodum, tantum non,*** v. c. ***dedi ei libros fere omnes*** ſ. ***tantum non omnes.***

11) ***Cum primum, ut primum, ſimul*** vel ſeq. ***ac, atque, ut,*** vel etiam ſine his particulis, ***ſo bald als,*** ſunt eadem, v. c. ***cum primum potero, ut primum potero, ſimulac potero, ſimul potero, veniam,*** i. e. ***ich werde kommen, ſo bald ich können werde.*** Occurrit et ***ſimul ac primum,*** Cic. Phil. IIII, 1 ubi ***primum*** abeſſe poterat. — Not. ***quamprimum*** interdum tirones cum ***ſimulac*** ſ. ***cum primum*** commutant. Male: ***quamprimum***

primum eſt *primo quoque tempore, eheſtens, ſo bald als möglich.* Occurrit tamen *quam primum* pro *cum primum*, ſed tantum ſequente verbo *poſſe*, v. c. *quam primum poſſis* Plaut. Capt. II, 3, 88. Legitur quidem Cic. Mil. 34 *quam primum tetigero*, ſed Erneſti recepit *primam* pro *primum*.

12) *Saepe, ſaepenumero, crebro, non raro* vel *frequenter* ſunt eadem: it: *centies, ſexcenties, millies;* et hoc eſt *longe ſaepiſſime, unzählige male*, nec v. c. de iis rebus, quae vix *decies, vicies* etc. factae ſunt, dici poteſt; v. c. *millies nundinas Lipſienſes obiit pater meus* ridicule dicatur.

13) *Aeque* ſeq. *ac* ſ. *atque*, et *non minus quam eben ſo wohl als* ſunt eadem, ac ſaepe occurrunt, v. c. *amo te non minus quam patrem:* ſic pro *aeque parum ac* rectius dicitur *non magis quam eben ſo wenig als:* ſic enim priſci, v. c. *amas me non magis quam fratrem, du liebeſt mich eben ſo wenig als* etc.

14) *Utrum* ſ. *ne* ſeq. *an:* vel omiſſo *utrum* ſ. *ne:* v. c. *utrum pater* ſ. *paterne fecit an frater?* et *pater an frater fecit?* ſic *neſcio, utrum pater* ſ. *paterne an frater fecerit*, et *neſcio, pater fecerit an frater.*

15) Pro *primo, ſecundo, tertio* etc., quae vulgo (ſed male, ſunt enim Ablativi) pro adverbiis habentur et per ſe non male uſurpari poſſunt, uſitatius dici *primum, deinde, tum*, ac, ſi ulterius numerus progreditur, *praeterea, inſuper, tum, deinde* etc., et ultimum numerum per *tandem, poſtremo, denique* exprimi jam ſupra c. 7 ſect. 4 p. 301 1) dictum eſt.

II) *Adverbium* pro *nomine ſubſtantivo* conjuncto cum praepoſitione vel adjectivo. V. c.

1) *Prudenter, ſapienter, ſtulte rem geſſit* pro *cum prudentia, ſapientia, ſtultitia.* At illud, ut brevius, ita uſitatius. Sic *ſtudioſe* ſ. *cupide librum legere, mit Eifer, Begierde, ein Buch leſen*, eſt uſitatius quam *cum ſtudio, cum cupiditate.* Sic *ſtudioſiſſime mit dem gröſsten Eifer, diligentiſſime mit gröſster Sorgfalt*, pro *ſummo* ſ. *omni ſtudio, ſumma* ſ. *omni diligentia*, quod aeque recte dicitur. Sic *aliter* pro *alio modo; ita, ſic*, pro *tali modo:* v. c. *rem aliter egit ac* etc., *er hat die Sache auf eine andre Art* etc.: *ita vir clariſſimus a teterrimo homine acerbiſſima morte eſt affectus*, Sulp. in Cic. Epp. ad Div. IIII, 12, *auf dieſe Art iſt der groſse Mann — auf eine erbärmliche Art umgebracht worden.* — Pertinent huc plura, quae vernacule per ſubſtantiva vulgo explicantur,

v. c.

v. c. *vere dicere possum, ich kann in Wahrheit* s. *mit Grunde der Wahrheit sagen: liquido jurare, confirmare, mit gutem Gewissen schwören, versichern: considerate aliquid agere, etwas mit Ueberlegung thun;* sic *callide mit List: misere perire auf eine klägliche Art umkommen: male sedulus auf unrechte Art emsig: liber subtiliter scriptus, ein mit Gründlichkeit geschriebenes Buch* et sic porro.

2) Notentur *hic, istic, illic* pro *hoc in loco, isto in loco, illo in loco; huc, istuc, illuc* pro *in locum hunc, istum, illum; hinc, istinc, illinc* pro *ex loco hoc, isto, illo.* Hae particulae in epistolis Ciceronis creberrime ita usurpantur, ut *hic, huc, hinc* de *loco eo, ubi scribens epistolam degit,* ponatur; *istic, istuc, istinc* de *loco eo, ubi amicus est, ad quem epistola mittitur;* et *illic, illuc, illinc* de tertio quodam loco. Quando v. c. Briga Lipsiam scribo, possum ita loqui: *quid hic agatur, alio tempore tibi scribam, nunc velim scire, quid istic actum sit;* ubi *hic* est *Brigae, istic* est *Lipsiae:* porro: *nuper istinc* (i. e. Lipsia) *huc* (i. e. Brigam) *venit homo quidam, sed mox hinc* (i. e. Briga) *istuc* (i. e. Lipsiam) *rediit.* At, si *Dresdae* mentionem in eadem epistola injicio, ita loqui debeo: *si scripseris Dresdam, scribas mihi, quid illic* (i. e. Dresdae) *fiat et an illuc* (i. e. *Dresdam*) *profecturus et quando illinc* (i. e. Dresda) *istuc* (i. e. Lipsiam) *rediturus sis.* Sic Cicero centies in epistolis, v. c. ad Div. III ep. 10 §. 11 e Cilicia provincia Romam ad Appium ita scribit: *illud pugna et enitere, ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus: hic* i. e. *in provincia mea, istic* i. e. *Romae:* ad Div. VI ep. 16 extr. *prius hic* (Romae) *te nos, quam istic tu nos videbis: istic* i. e. *in tuo loco in deiner Gegend:* ad Div. XIIII ep. 14 extr. Cicero Romam scribens: *scribite et vos, quid agatis, et quid istic* (Romae) *agatur:* sic *isto* i. e. *ad te*, ad Div. VIIII ep. 16 §. 22 *licet modo isto venire.* Sic et *iste* saepe de rebus, quae *istic* i. e. in loco amici sunt vel fiunt: v. c. *istae res* etc. Cic. ad Div. VIIII ep. 17 in. *Non tu homo ridiculus es, qui — ex me quaeris, quid de istis municipiis et agris futurum putem* h. e. *municipiis et agris,* qui sunt in ea regione, *ubi tu es, was mit den Municipien und Ländereyen in deiner Gegend werden wird.* XIII ep. 65 extr. *ex tota tua provincia omnique isto imperio* etc.

3) In primis huc pertinet *ita,* quod poni saepe potest a) pro *hac conditione,* seq. *si* vel *ut,* v. c. Cic. ad Div. XV ep. 10 §. 2 *Crebris nos literis adpellato, atque ita, si idem fiat a*

nobis h. e. *schreibe öfters an mich, und zwar unter der Bedingung, wenn ichs auch thue.* Cic. Offic. I, 9 med. *Nam hoc ipsum ita justum est, quod recte fit, si est voluntarium.* Cic. ad Div. XIIII ep. 9 §. 5 *Scio te omnia facturum, ut nobiscum quamprimum sis. Sed tamen ita velim, ut ne quid properes* h. e. *hac conditione, doch wünschte ichs, sähe ichs gern, unter der Bedingung, daß du nicht eilest.* Sic dicere possum: *dabo tibi librum ita, ut mihi mox reddas* s. *si mihi mox* etc. b) pro *hoc exitu,* Cic. ad Div. I ep. 2 §. 7 *ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem traducere,* i. e. *habe mit ihm mit solchem Erfolge geredet* s. *mit der Wirkung* etc. Cic. Manil. 3 *Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia victoriae, non victoriam, reportarent,* h. e. *hoc exitu:* et statim ibid. *Triumphavit Sulla — Murena — sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatusque regnaret.* c) pro *hac restrictione,* ut loquuntur, seu *hactenus, mit der Einschränkung, in so fern:* Cic. Rosc. Am. 20 in. *Accusatores multos esse in civitate utile est, ut metu contineatur audacia. Verumtamen hoc ita est utile, ut ne plane illudamur ab accusatoribus* h. e. *allein das ist mit der Einschränkung* s. *in so weit nützlich, daß wir auch dabey nicht gänzlich* etc. Supra c. 7 sect. 2 n. VI p. 302 diximus hoc *ita ut* quoque per *quidem sed* explicari posse. Recte. Nam varie commutare licet.

III) *Adverbium* pro *adjectivo* solo.

1) *breviter* pro *paucis:* v. c. *breviter rem dicere:* sic *late* s. *fuse rem explicare* i. e. *multis.*

2) *ita* et *sic* pro *talis.* V. c. Cic. Rosc. Am. 30 *Sic vita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolumento accedere,* i. e. *so ist das menschliche Leben beschaffen,* i. e. *so geht es in der Welt: niemand thut etwas Böses, ohne einen Vortheil* etc. Sic et Terent. Andr. I, 1, 35 *sic vita erat.* Cic. ad Attic. IIII ep. 1 non proc. a fine: *ita sunt res nostrae.*

3) *heri semper lenitas* apud Terent. Andr. I, 2, 4 pro *sempiterna* pertinet quoque huc; at non imitandum, quia perraro ita prisci; atque ita, si recte judicamus, eo abstinendum est.

IIII) *Adverbium* pro *pronomine,* v. c.

1) cum

1) *cum* pro *quo*, *qua*, *quibus*, de *tempore*; v. c. *illo tempore, cum nemo aderat* pro *quo*: *temporibus iis*, *cum talia credebantur, in den Zeiten, da man solche Dinge glaubte* pro *quibus*. Sic saepe prisci. Cic. ad Div. X ep. 3 §. 6 *Scis profecto — fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent, te nimis* etc. pro *quo homines* etc. Ib. XV ep. 14 in. *Multi enim anni sunt, cum ille in aere meo est, es sind schon viele Jahre, daß er in meiner Schuld ist,* pro *ex quibus,* et sic saepius. Utraque ratio bona est.

2) *unde* i. e. *a quo*, *a qua*, *a quibus*, *e quo*, *e qua*, *e quibus*, millies dicitur. Dicere v. c. possum: *unde venis? von wem kömmst du? Homo, unde venisti* etc. i. e. *der Mann, von dem du gekommen bist;* sic *femina*, *unde venisti* pro *a qua;* sic *domus*, *unde egressus sum;* sic *res*, *unde orsi sumus, die Sache, von der wir angefangen haben;* sic *unde sequitur* i. e. *qua ex re sequitur*. Sic priscis is, in quem agebatur lege in causa privata, dicebatur *unde petitur* h. e. *a quo petitur* scil. res possessa, *an dem man Anspruch macht wegen etwas, von dem man etwas (gerichtlich) fordert.*

3) *hic* i. e. *hac in re* saepissime. *Hic videre licet*, *hierbey kann man sehen* i. e. *hac in re; hic admonendum puto, bey dieser Gelegenheit muß ich erinnern;* — sic et *ubi* i e. *qua in re;* v. c. *Cajus multa scripsit; ubi tamen notandum est* etc., *wobey doch zu bemerken ist* etc.

4) *hinc* i. e. *hac ex parte*, cui respondet *illinc* i. e. *ex illa parte*. V. c. Cic. Catil. II, 11 *Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio* etc., ubi *hinc* est *auf (von) dieser Seite, illinc auf (von) jener Seite* i. e. ex parte Catilinariorum. *Hinc* et *illinc* arctius junguntur. Liv. XXXII, 10 extr. *Multis hinc atque illinc vulneribus acceptis nox pugnae finem fecit;* ubi *hinc atque illinc* est proprie *ex hac atque illa parte* i. e. *ex utraque parte, nachdem man auf beyden Theilen viel Wunden empfangen, so machte die Nacht dem Fechten ein Ende.* — Sic pro *illinc* in illa forma repetit saepe Livius *hinc*, v. c. I, 13 in. *Tum Sabinae matres — dirimere infestas acies, dirimere iras; hinc patres, hinc viros orantes* i. e. *ex hac parte viros, ex illa patres* etc. possit et verti: *indem sie bald ihre Väter bald ihre Männer bathen.* At illud tamen accuratius. Ibid. III, 23 extr. *Ita bifariam consules ingressi hostium fines, ingenti certamine hinc Volscos, hinc Aequos populantur* h. e. *auf einer Seite die Volsker, auf der andern* etc. s. *auf der Seite die Volsker, auf jener die Aequer.*

5) *hinc* pro *ex hac re* s. *ex hoc* millies Cicero et alii: v. c. *hinc intelligitur* i. e. *hac ex re*, *hieraus sieht man;* pro eo et *inde* dicitur saepissime: *inde sequitur, intelligitur*, *daraus folgt, sieht man.*

6) *ut wie* pro *quo je*, cum superlativo, v. c. in illa formula: *ut quisque est doctissimus, ita solet esse modestissimus*, pro *quo quis est doctior, eo solet esse modestior*, ad verbum est; *so wie ein jeder sehr gelehrt ist, so pflegt er auch sehr bescheiden zu seyn.* Formula ista valde usitata et ob variationem commendanda est.

V) *Adverbium* pro *verbo* interdum. Huc pertinet *ecce, en* pro *vide, adspice, videte, adspicite;* v. c. *ecce me*, *ecce patrem* i. e. *vide me, patrem;* vel etiam pro *hic ego sum*, *hic est pater, siehe, da bin ich, siehe, da ist der Vater!* Cic. Verr. IIII, 66 *Ecce autem nova turba atque rixa* i. e. *videte autem novam* etc. *da sehet einmal* etc. Cic. Verr. V, 47 *En quod Tyndaritani libenter praedicent* etc. i. e. *videte, da sehet einmal, was sie so gern von sich sagen.* Cic. Sext. 27 extr. *En, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur* etc. i. e. *da sehet* vel *da sehet ihr*, *warum die übrigen* etc. Cic. Dejot. 6 med. *En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus, accuset* i. e. *da sieh einmal* vel *da siehst du die Beschuldigung, da siehst du die Ursache, warum* etc. Sic saepe in epistolis. — It. *ecce tibi:* v. c. Cic. Offic. III, 21 post init. *Ecce tibi, qui rex populi romani dominusque omnium gentium esse concupierit idque perfecerit* i. e. *da sieh einmal* vel *da siehst du nun einen, der* etc. s. *da siehst du nun, wie er* etc. Sermo est de Caesare. — Potest et *ecce*, *en*, usurpari pro *hic habeo, hic est*, v. c. alicui quaerenti de libro quodam respondere possum; *ecce librum istum*, *hier habe ich das Buch, hier ist das Buch;* ut Francogallicum *voici.* Sic et poterant superiora verti, v. c. Cic. Dejot. 6 *da hast du die Beschuld.* cet. vel *da ist die Beschuld.* etc.: sic Cic. Off. III, 21 *da hast du einen, da ist einer* etc.

VI) *Adverbium* pro *conjunctione.* Exempla jam supra adlata sunt, v. c.

1) *ita* seq. *ut* pro *quidem zwar*, v. c. *amo priscos ita, ut recentiores non spernam* i. e. *amo quidem priscos: attamen recentiores non sperno.* Sic saepe prisci, v. c. Cic. Catil. IIII, 7 med. *qui* (equites) *vobis ita summam (den Vorzug) ordinis consiliique concedunt, ut vobiscum de amore reipublicae certent* h. e. *qui vobis quidem — concedunt, attamen vobiscum*

certant

certant etc. Poterat perſpicuitatis cauſa *tamen* addi, ut alibi, v. c. Cic. ad Div. V ep. 21 in. *quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam* h. e. *das ſehe ich nun wohl gern, nehme es zwar mit Vergnügen an, aber ich gebe dir nichts darin nach.* Cf. c. 7 ſect. 2 n. VI, p. 302.

2) *ut* adverb. ſeq. *ita* pro *et et, tum tum, non ſolum ſed etiam;* v. c. Cic. ad Div. XII ep. 13 §. 10 *Dolabellam. ut Tarſenſes, ita Laodiceni ultro arceſſierunt* i. e. *non ſolum Tarſenſes, ſed etiam* etc. ſ. *et Tarſenſes et Laodiceni.* Sic creberrime. At not. ſemper ſimilitudo vel comparatio debet cogitari poſſe.

SECT. VII

De commutatione praepoſitionum.

Praepoſitiones commutantur:

I) *Inter ſe.* V. c.

1) pro *apud* ſaepe ponitur *juxta, ad, propter,* ſi ſignificat *bey,* i. e. *neben, dabey:* v. c. *eſſe ad urbem bey der Stadt ſeyn, juxta* ſ. *propter viam beym* ſ. *am Wege. Penes bey* indicat ſaepius vel aliquam rei *poſſeſſionem* vel *poteſtatem,* v. c. *penes me eſt* i. e. *in poteſtate mea eſt, es ſteht bey mir.* Cic. Agr. II, 19 extr. *eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompejum omne judicium et poteſtas, more majorum debet eſſe* etc. Cic. Or. 41 extr. *ſin ea* (eloquentia) *non modo eos ornat, penes quos eſt* etc. h. e. *qui eam tenent.* Add. Cic. Verr. IIII, 29 *quae ſua penes illum* i. e. *Verrem eſſent, die beym Verres von ihm wären,* h. e. *quae Verres ipſi abstuliſſet.* — Pro *apud* uſurpatur etiam *cum,* ſi rei praeſentia propior indicatur, v. c. *habitat mecum* i e. *er wohnt bey mir* h. e. *in eadem domo: dormit mecum ſchläft bey mir.* Sic *habeo pecuniam mecum, ich habe Geld bey mir* h. e. *in mea veſte.* Sic ſemper fere dicendum.

2) pro *ante* poni poteſt quoque a) *ob;* v. c. *ob oculos verſari* i. e. *ante oculos.* Sic *ob oculos ponere, vor Augen ſtellen.* b) *prae,* v. c. *prae ſe ferre, vor ſich hertragen,* hinc eſt *declarare, aperte profiteri;* it. *prae ſe agere* v. c. *armentum,* Liv. I, 7 *qua prae ſe armentum agens nando trajecerat* etc. i. e. *ante ſe.* c) *pro,* v. c. Cic. Phil. III, 11 *ſedens pro aede Caſtoris dixit* i. e. *ante aedem.* Caeſ. B. G. VII, 70 *legionesque pro caſtris conſtituit* i. e. *ante caſtra;* et ſtatim *legiones Caeſar, quas pro vallo conſtituerat* etc. et c. 71 in. *copias*

desiderium, ut fit, relictarum mugissent etc. i. e. *ob desiderium, aus Sehnsucht nach den hinterlassenen* etc. Liv. VI, 27 *Et ad Praenestini famam belli novas legiones scribendas patres censuerant* i. e. *propter Praenestini belli famam* etc., potest tamen et esse *post*, *auf das Gerücht;* Caes. B. Civ. II, 31 extr. *Vobis beneficium remitto, — ne ad contumeliam honorem dedisse videamini* i. e. *propter contumeliam;* ut nostri *zur Beschimpfung, zur Schmach.* Ib. III, 11 *Atque mutatis ad celeritatem jumentis ad Pompejum contendit* h. e. *ob celeritatem, ut celeriter proficisci posset.* Sic saepius.

13) pro *super über* in his formis *per* dici debet: *per campum fugere übers Feld fliehen, per agros currere über die Aecker laufen.* Sic *per montes iter facere, per medios montes ducere die Armee über die Berge* f. *über das Gebirge führen; per forum ferre über den Markt tragen* etc. Sic ubique dicendum. — Not. etiam *per gradus dejicere, über die Treppe hinab werfen*, est Liv. I, 48. Nec aliter dici potest. — Etiam pro *super auf* debet *per* dici in hac similique forma: *auf den Feldern herum laufen, per agros discursare, per agros vagari;* posterius est v. c. Liv. XXXI, 21.

14) pro *versus gegen* (an praepositionis nomen mereatur, hic non quaeritur) potest saepe *ad* dici; v. c. *ire Romam versus* et *ad Romam;* sic *tendere, proficisci, ad urbem versus* et *ad urbem.* — Not. tirones: *ad urbem ire,* ergo et *ad Romam ire* f. *contendere,* non esse *in urbem ire*, sed *ad urbem versus auf die Stadt zu gehen. Romam ire* est *nach Rom gehen* h. e. velle intrare Romam; *ad Romam ire auf Rom zu gehen,* licet non velis intrare: ut adeo praepositio *ad* non frustra ponatur. Ceterum *τὸ versus* (propr. particip.) *ad* ante se habet, nisi adsit nomen urbis, v. c. *ire ad Orientem versus, ad Italiam versus* etc.; at *ire Romam versus* etc.

II) *Praepositiones* poni possunt pro *substantivis nonnullis:*

1) *a* ponitur saepe a) pro *a parte* f. *a partibus auf der Seite, Partey;* v. c. *stare ab aliquo es mit jemanden halten, auf seiner Seite seyn,* est pro *stare a partibus alicujus.* Sic *a fronte von vorn, a tergo von hinten* etc., pro *a parte frontis, tergi, auf der Seite der Stirn, des Rückens,* proprie. Sic in aliis. b) pro *ratione in Ansehung;* v. c. *firmus a peditatu, stark in Ansehung des Fussvolks; ab omni re paratus* i. e. *bereit, in Ansehung eines jeden Dinges,* brevius *mit allem versehen.* Et sic in aliis.

2) ad

2) *ad* ponitur a) pro *in comparatione*, ut vulgo loquuntur; v. c. *nihil ad Persium* Cic. Or. II, 6 i. e. *er ist nichts in Vergleichung mit dem Persius.* Sic rectius quam: *in comparatione*, quod dicendum non est. Alioqui ponitur quoque *prae:* b) pro *ratione in Ansehung;* v. c. Cic. Catil. I, 5 *Faciam id, quod est ad severitatem lenius et ad communem salutem utilius* h. e. *ratione severitatis, ratione communis salutis;* et sic *ad* puto in omnibus locis, ubi post adjectivum ponitur, explicandum esse, v. c. *hoc est ad fructum uberrimum, ad constantiam firmissimum, ad poenitentiam stabile,* h. e. *hoc est uberrimum ratione fructus, firmissimum ratione constantiae, stabile ratione poenitentiae.* Imo in illa formula: *nihil ad Persium,* sic quoque explicari potest: *nichts in Ansehung des Persius* h. e. *in Vergleichung* s. *gegen den* etc. Item in aliis, ut forsitan ita notiones illius particulae paulo pauciores reddi possint. Et philologorum officium esse puto notiones vocabulorum potius pauciores reddere quam multiplicare.

3) *contra gegen über* pro *e regione;* v. c. *contra Italiam, contra Africam, Italien gegen über* etc.

4) *de* pro *ratione* s. *quod adtinet;* v. c. *de libro, quem a me poscis, scito, me illum a te non accepisse, in Ansehung des Buchs* s. *was das Buch anbelangt* etc. Sic saepissime prisci; v. c. Cic. ad Div. I ep. 1 §. 6 *Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu* i. e. *ratione exercitus;* Cic. II ep. 17 §. 3 *De rationibus referendis, non erat incommodum, te nullam referre,* h. e. *quod ad rationes adtinet* etc. Cic. III ep. 12 §. 3 *De me autem suscipe paulisper meas partes, et eum te esse finge, qui sum ego,* h. e. *in Ansehung meiner* s. *was mich aber betrifft* etc. Cic. IIII ep. 15 extr. *Quod de te sperare, de me praestare, possum; de te, de me* i. e. *ratione mei, tui.* Nos vero etiam hic dicimus: *und das kann ich von dir hoffen, von mir gewiß versichern.*

5) *ex* pro *per occasionem, nach Masgebung, auf Veranlassung;* v. c. Cic. ad Div. II ep. 15 §. 2 *Quid si meam* (epistolam) *legas, quam ego tum ex tuis literis misi ad Appium? welchen ich auf Veranlassung deines Briefs an den Appius geschrieben habe.* Planc. ep. ad Cic. in Epp. ad Div. X ep. 4 in. *Gratissimae mihi tuae literae fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverto* i. e. *auf Veranlassung der Worte des Furn.* Explicant alii *secundum;* quod fere eodem redit: at illud dilucidius puto.

6) *pro* ponitur a) pro *loco an Statt* s. *statt*, quod notum est satis; v. c. *misit mihi Homerum pro Virgilio statt des Virgils;*

gils; b) pro *ad defensionem;* v. c. *dicere pro aliquo* est *dicere in defensionem alicujus, defendere aliquem oratione.* Nihil notius. V. c. Cicero dixit *pro Roscio* etc. *Oratio habita pro Murena* etc. Et ipsae hae orationes sic vulgo inscribuntur: *oratio pro Roscio, Cluentio, Archia, Milone* i. e. *Rede zur Vertheidigung des Roscius, Cluentius, Archias* etc.

7) *prae* ponitur pro vulgari *in comparatione*, vel etiam pro *comparatus cum* v. c. *licet sis miser, tamen prae me felix es, so bist du doch glücklich gegen mich* s. *in Vergleichung mit mir;* pro *comparatus mecum,* quod etiam rectum est. Conf. sequ.

III) *Praepositio* pro *Verbo* et quidem fere participio, vel etiam adjectivo. V. c. *clam patre* i. e. *patre ignorante* s. *inscio; coram rege hoc dixit* i. e. *rege praesente* s. *cum rex aderat; profectus sum Berolinum cum multis amicis, in Begleitung vieler Freunde* pro *comitantibus multis amicis. Amisi omnia, praeter libros* i. e. *libris exceptis; sum felix prae te* i. e. *sum felix, tecum comparatus* s. *si me tecum comparo, in Vergleichung mit dir, wenn ich mich mit dir vergleiche.* — Cicero etiam *cum* posuit pro *indutus.* Verr. IIII, 24 *In hac officina — cum tunica pulla sedere solebat et pallio, saß in der Werkstatt in einer schwarzen Weste.* Ibid. c. 34 *Erat admodum amplum et excelsum signum* (Dianae) *cum stola.* Sic *cum toga pulla,* Cic. Vat. 13. — Add. *per id bellum, per istas inducias* pro *dum bellum id gerebatur, dum istae induciae erant, während daß dieser Krieg geführet wurde, durante illo bello, während des Waffenstillstandes.* Sic sexcenties. Nostri tamen itidem: *diesen Krieg hindurch* etc.

IIII) *Praepositio* pro *conjunctione.* Hic notabo, *cum* saepe pro *et* poni posse; v. c. *pater cum matre profectus est* pro *et mater; ego cum fratre id egi* pro *ego et frater.* Haec commutatio interdum necessaria est, ut nimia frequentia particulae *et* vitetur; quae perspicuitati officere potest, ac simul suavitati.

SECT. VIII

De commutatione conjunctionum.

Conjunctiones commutari saepe solent:

I) *Inter se;* ubi haec dabo exempla:

1) *Et, ac, que, atque* inter se commutari possunt ac saepe debent perspicuitatis et suavitatis causa. V. c. *et* non repeti

repeti debet, nisi arctissime cohaeret cum priori *et* potestque utrimque explicari per *non solum sed etiam* s. *aeque ac, sowohl als auch*. Recte hinc dixit Cic. Rosc. Am. 8 in. *Cum jam proscriptionis mentio nulla fieret, et cum etiam, qui antea metuerant, redirent, ac jam defunctos sese periculis arbitrarentur* etc. Recte pro *et jam defunctos* etc. Sic nolim dicere: *pater et mater et vivunt adhuc et recte valent*, sed *pater ac mater* etc., quia primum illud *et* cum sequentibus duobus non cohaeret; atque ita lectoris animum turbare possit. Omninoque omnis nimia frequentia istius particulae, ut omnium vocabulorum, vitanda est; v. c. non dixerim: *hanc rem et omnes et docti et indocti et laudant et admirantur;* nec ita: *cum et cum viro et claro et docto locutus essem et vidissem, eum et mecum sentire et me amare, et gavisus sum valde et ei gaudium meum declaravi;* nec ita: *cum hanc egregiam rem et vidissem et pro dignitate laudassem, et miratus sum et alios posse eam improbare et te maxime, et valde dolui.* Omnia per se recta: sed omne nimium vertitur in vitium; nec fieri potest, quin aliqua confusio oriatur. Hic itaque *at, atque*, it. *que* inmiscendum, vel alia mutatione utendum, v. c. *cum hanc egregiam rem et vidissem et pro dignitate laudassem, tum miratus sum — tum valde dolui.* — Prisci interdum peccant in nimis multiplicando τῷ *et;* sed hoc imitandum non est. — Notandum quoque *ac* non facile debere poni ante vocalem, v. c. *ac ille, ac ego;* pro quibus v. c. dicendum *atque ille, egoque* vel *atque ego* etc. Ponunt quidem prisci *ac* ante vocalem; at longe crebrius ante consonantem, si quidem editiones spectamus.

2) *At, verum, vero, autem* sunt synonyma. *At* in primis usurpatur de re graviori, vel praecedentibus opposita: hinc in objectionibus: v. c. *At hoc est fictum*, pro *objici possit, hoc fictum esse.* — Notandum etiam *neque vero* libentius dici quam *neque autem.*

3) *Aut* et *vel* sunt eadem et usurpantur de diversis rebus, v. c. *Pallas aut Iuno*; *penna vel mensa;* — *sive seu* de eadem re diversi tantum nominis, v. c. *Pallas seu Minerva, Apollo sive Phoebus.*

4) *Ut ne* saepe pro *ut non*, v. c. Cic. Rosc. Am. 20 *Veruntamen hoc ita necessarium est, ut ne plane illudamur ab accusatoribus.*

5) Pro *et*, enuntiationi consecutionem effectumve praecedentium indicanti praefixa, saepe dici potest *ut* praecedente *tam, ita, sic;* v. c. pro *deus est valde benignus, et dat nobis beneficia quotidie* etc. rectius dicitur: *deus est tam benignus*

primum est *primo quoque tempore, ehestens, so bald als möglich.* Occurrit tamen *quam primum* pro *cum primum*, sed tantum sequente verbo *posse*, v. c. *quam primum possis* Plaut. Capt. II, 3, 88. Legitur quidem Cic. Mil. 34 *quam primum tetigero*, sed Ernesti recepit *primam* pro *primum*.

12) *Saepe, saepenumero, crebro, non raro* vel *frequenter* sunt eadem: it. *centies, sexcenties, millies;* et hoc est *longe saepissime, unzählige male,* nec v. c. de iis rebus, quae vix *decies, vicies* etc. factae sunt, dici potest; v. c. *millies nundinas Lipsienses obiit pater meus* ridicule dicatur.

13) *Aeque* seq. *ac* s. *atque*, et *non minus quam eben so wohl als* sunt eadem, ac saepe occurrunt, v. c. *amo te non minus quam patrem:* sic pro *aeque parum ac* rectius dicitur *non magis quam eben so wenig als:* sic enim prisci, v. c. *amas me non magis quam fratrem, du liebest mich eben so wenig als* etc.

14) *Utrum* s. *ne* seq. *an:* vel omisso *utrum* s. *ne:* v. c. *utrum pater* s. *paterne fecit an frater?* et *pater an frater fecit?* sic *nescio, utrum pater* s. *paterne an frater fecerit*, et *nescio, pater fecerit an frater.*

15) Pro *primo, secundo, tertio* etc., quae vulgo (sed male, sunt enim Ablativi) pro adverbiis habentur et per se non male usurpari possunt, usitatius dici *primum, deinde, tum*, ac, si ulterius numerus progreditur, *praeterea, insuper, tum, deinde* etc., et ultimum numerum per *tandem, postremo, denique* exprimi jam supra c. 7 sect. 4 p. 301 1) dictum est.

II) *Adverbium* pro *nomine substantivo* conjuncto cum praepositione vel adjectivo. V. c.

1) *Prudenter, sapienter, stulte rem gessit* pro *cum prudentia, sapientia, stultitia.* At illud, ut brevius, ita usitatius. Sic *studiose* s. *cupide librum legere, mit Eifer, Begierde, ein Buch lesen,* est usitatius quam *cum studio, cum cupiditate.* Sic *studiosissime mit dem größten Eifer, diligentissime mit größter Sorgfalt*, pro *summo* s. *omni studio, summa* s. *omni diligentia,* quod aeque recte dicitur. Sic *aliter* pro *alio modo; ita, sic,* pro *tali modo:* v. c. *rem aliter egit ac* etc., *er hat die Sache auf eine andre Art* etc.: *ita vir clarissimus a teterrimo homine acerbissima morte est affectus*, Sulp. in Cic. Epp. ad Div. IIII, 12, *auf diese Art ist der große Mann — auf eine erbärmliche Art umgebracht worden.* — Pertinent huc plura, quae vernacule per substantiva vulgo explicantur, v. c.

v. c. *vere dicere possum, ich kann in Wahrheit* f. *mit Grunde der Wahrheit sagen: liquido jurare, confirmare, mit gutem Gewissen schwören, versichern: considerate aliquid agere, etwas mit Ueberlegung thun;* sic *callide mit List: misere perire auf eine klägliche Art umkommen: male sedulus auf unrechte Art emsig: liber subtiliter scriptus, ein mit Gründlichkeit geschriebenes Buch* et sic porro.

2) Notentur *hic, istic, illic* pro *hoc in loco, isto in loco, illo in loco; huc, istuc, illuc* pro *in locum hunc, istum, illum; hinc, istinc, illinc* pro *ex loco hoc, isto, illo.* Hae particulae in epistolis Ciceronis creberrime ita usurpantur, ut *hic, huc, hinc* de *loco eo, ubi scribens epistolam degit,* ponatur; *istic, istuc, istinc* de *loco eo, ubi amicus est, ad quem epistola mittitur;* et *illic, illuc, illinc* de tertio quodam loco. Quando v. c. Briga Lipsiam scribo, possum ita loqui: *quid hic agatur, alio tempore tibi scribam, nunc velim scire, quid istic actum sit;* ubi *hic* est *Brigae, istic* est *Lipsiae:* porro: *nuper istinc* (i. e. Lipsia) *huc* (i. e. Brigam) *venit homo quidam, sed mox hinc* (i. e. Briga) *istuc* (i. e. Lipsiam) *rediit.* At, si *Dresdae* mentionem in eadem epistola injicio, ita loqui debeo: *si scripseris Dresdam, scribas mihi, quid illic* (i. e. Dresdae) *fiat et an illuc* (i. e. *Dresdam*) *profecturus et quando illinc* (i. e. Dresda) *istuc* (i. e. Lipsiam) *rediturus sis.* Sic Cicero centies in epistolis, v. c. ad Div. III ep. 10 §. 11 e Cilicia provincia Romam ad Appium ita scribit: *illud pugna et enitere, ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus: hic* i. e. *in provincia mea, istic* i. e. *Romae:* ad Div. VI ep. 16 extr. *prius hic* (Romae) *te nos, quam istic tu nos videbis: istic* i. e. *in tuo loco in deiner Gegend:* ad Div. XIIII ep. 14 extr. Cicero Romam scribens: *scribite et vos, quid agatis, et quid istic* (Romae) *agatur:* sic *isto* i. e. *ad te*, ad Div. VIIII ep. 16 §. 22 *licet modo isto venire.* Sic et *iste* saepe de rebus, quae *istic* i. e. in loco amici sunt vel fiunt: v. c. *istae res* etc. Cic. ad Div. VIIII ep. 17 in. *Non tu homo ridiculus es, qui — ex me quaeris, quid de istis municipiis et agris futurum putem* h. e. *municipiis et agris,* qui sunt in ea regione, *ubi tu es, was mit den Municipien und Ländereyen in deiner Gegend werden wird.* XIII ep. 65 extr. *ex tota tua provincia omnique isto imperio* etc.

3) In primis huc pertinet *ita,* quod poni saepe potest a) pro *hac conditione,* seq. *si* vel *ut,* v. c. Cic. ad Div. XV ep. 20 §. 2 *Crebris nos literis adpellato, atque ita, si idem fiat a*

nobis h. e. *schreibe öfters an mich, und zwar unter der Bedingung, wenn ichs auch thue.* Cic. Offic. I, 9 med. *Nam hoc ipsum ita justum est, quod recte fit, si est voluntarium.* Cic. ad Div. XIIII ep. 9 §. 5 *Scio te omnia facturum, ut nobiscum quamprimum sis. Sed tamen ita velim, ut ne quid properes* h. e. *hac conditione, doch wünschte ichs, sähe ichs gern, unter der Bedingung, daß du nicht eilest.* Sic dicere possum: *dabo tibi librum ita, ut mihi mox reddas* s. *si mihi mox* etc. b) pro *hoc exitu,* Cic. ad Div. I ep. 2 §. 7 *ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem traducere,* i. e. *habe mit ihm mit solchem Erfolge geredet* s. *mit der Wirkung* etc. Cic. Manil. 3 *Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia victoriae, non victoriam, reportarent,* h. e. *hoc exitu:* et statim ibid. *Triumphavit Sulla — Murena — sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatusque regnaret.* c) pro *hac restrictione,* ut loquuntur, seu *hactenus, mit der Einschränkung, in so fern:* Cic. Rosc. Am. 20 in. *Accusatores multos esse in civitate utile est, ut metu contineatur audacia. Verumtamen hoc ita est utile, ut ne plane illudamur ab accusatoribus* h. e. *allein das ist mit der Einschränkung* s. *in so weit nützlich, daß wir auch dabey nicht gänzlich* etc. Supra c. 7 sect. 2 n. VI p. 302 diximus hoc *ita ut* quoque per *quidem sed* explicari posse. Recte. Nam varie commutare licet.

III) *Adverbium* pro *adjectivo* solo.

1) *breviter* pro *paucis:* v. c. *breviter rem dicere:* sic *late* s. *fuse rem explicare* i. e. *multis.*

2) *ita* et *sic* pro *talis.* V. c. Cic. Rosc. Am. 30 *Sic vita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolumento accedere,* i. e. *so ist das menschliche Leben beschaffen,* i. e. *so geht es in der Welt: niemand thut etwas Böses, ohne einen Vortheil* etc. Sic et Terent. Andr. I, 1, 35 *sic vita erat.* Cic. ad Attic. IIII ep. 1 non proc. a fine: *ita sunt res nostrae.*

3) *heri semper lenitas* apud Terent. Andr. I, 2, 4 pro *sempiterna* pertinet quoque huc; at non imitandum, quia perraro ita prisci; atque ita, si recte judicamus, eo abstinendum est.

IIII) *Adverbium* pro *pronomine,* v. c.

1) cum

1) *cum* pro *quo*, *qua*, *quibus*, de *tempore*; v. c. *illo tempore, cum nemo aderat* pro *quo*: *temporibus iis, cum talia credebantur, in den Zeiten, da man solche Dinge glaubte* pro *quibus*. Sic saepe prisci. Cic. ad Div. X ep. 3 §. 6 *Scis profecto — fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent, te nimis* etc. pro *quo homines* etc. Ib. XV ep. 14 in. *Multi enim anni sunt, cum ille in aere meo est, es sind schon viele Jahre, daß er in meiner Schuld ist,* pro *ex quibus*, et sic saepius. Utraque ratio bona est.

2) *unde* i. e. *a quo*, *a qua*, *a quibus*, *e quo*, *e qua*, *e quibus*, millies dicitur. Dicere v. c. possum: *unde venis? von wem kömmst du? Homo, unde venisti* etc. i. e. *der Mann, von dem du gekommen bist;* sic *femina, unde venisti* pro *a qua;* sic *domus, unde egressus sum;* sic *res, unde orsi sumus, die Sache, von der wir angefangen haben;* sic *unde sequitur* i. e. *qua ex re sequitur.* Sic priscis is, in quem agebatur lege in causa privata, dicebatur *unde petitur* h. e. *a quo petitur* scil. res possessa, *an dem man Anspruch macht wegen etwas, von dem man etwas (gerichtlich) fordert.*

3) *hic* i. e. *hac in re* saepissime. *Hic videre licet, hierbey kann man sehen* i. e. *hac in re; hic admonendum puto, bey dieser Gelegenheit muß ich erinnern;* — sic et *ubi* i e. *qua in re;* v. c. *Cajus multa scripsit; ubi tamen notandum est* etc., *wobey doch zu bemerken ist* etc.

4) *hinc* i. e. *hac ex parte*, cui respondet *illinc* i. e. *ex illa parte.* V. c. Cic. Catil. II, 11 *Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio* etc., ubi *hinc* est *auf (von) dieser Seite, illinc auf (von) jener Seite* i. e. ex parte Catilinariorum. *Hinc* et *illinc* arctius junguntur. Liv. XXXII, 10 extr. *Multis hinc atque illinc vulneribus acceptis nox pugnae finem fecit;* ubi *hinc atque illinc* est proprie *ex hac atque illa parte* i. e. *ex utraque parte, nachdem man auf beyden Theilen viel Wunden empfangen, so machte die Nacht dem Fechten ein Ende.* — Sic pro *illinc* in illa forma repetit saepe Livius *hinc*, v. c. I, 13 in. *Tum Sabinae matres — dirimere infestas acies, dirimere iras; hinc patres, hinc viros orantes* i. e. *ex hac parte viros, ex illa patres* etc. possit et verti: *indem sie bald ihre Väter bald ihre Männer bathen.* At illud tamen accuratius. Ibid. III, 23 extr. *Ita bifariam consules ingressi hostium fines, ingenti certamine hinc Volscos, hinc Aequos populantur* h. e. *auf einer Seite die Volsker, auf der andern* etc. s. *auf der Seite die Volsker, auf jener die Aequer.*

5) *hinc* pro *ex hac re* f. *ex hoc* millies Cicero et alii: v. c. *hinc intelligitur* i. e. *hac ex re*, *hieraus sieht man;* pro eo et *inde* dicitur saepissime: *inde sequitur, intelligitur*, *daraus folgt, sieht man.*

6) *ut wie* pro *quo je*, cum superlativo, v. c. in illa formula: *ut quisque est doctissimus, ita solet esse modestissimus*, pro *quo quis est doctior, eo solet esse modestior*, ad verbum est; *so wie ein jeder sehr gelehrt ist, so pflegt er auch sehr bescheiden zu seyn.* Formula ista valde usitata et ob variationem commendanda est.

V) *Adverbium* pro *verbo* interdum. Huc pertinet *ecce*, *en* pro *vide, adspice, videte, adspicite;* v. c. *ecce me*, *ecce patrem* i. e. *vide me, patrem;* vel etiam pro *hic ego sum*, *hic est pater, siehe, da bin ich, siehe, da ist der Vater!* Cic. Verr. IIII, 66 *Ecce autem nova turba atque rixa* i. e. *videte autem novam* etc. *da sehet einmal* etc. Cic. Verr. V, 47 *En quod Tyndaritani libenter praedicent* etc. i. e. *videte, da sehet einmal, was sie so gern von sich sagen.* Cic. Sext. 27 extr. *En, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur* etc. i. e. *da sehet* vel *da sehet ihr*, *warum die übrigen* etc. Cic. Dejot. 6 med. *En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus, accuset* i. e. *da sieh einmal* vel *da siehst du die Beschuldigung, da siehst du die Ursache, warum* etc. Sic saepe in epistolis. — It. *ecce tibi:* v. c. Cic. Offic. III, 21 post init. *Ecce tibi, qui rex populi romani dominusque omnium gentium esse concupierit idque perfecerit* i. e. *da sieh einmal* vel *da siehst du nun einen, der* etc. f. *da siehst du nun, wie er* etc. Sermo est de Caesare. — Potest et *ecce*, *en*, usurpari pro *hic habeo, hic est*, v. c. alicui quaerenti de libro quodam respondere possum; *ecce librum istum, hier habe ich das Buch, hier ist das Buch;* ut Francogallicum *voici.* Sic et poterant superiora verti, v. c. Cic. Dejot. 6 *da hast du die Beschuld.* cet. vel *da ist die Beschuld.* etc.: sic Cic. Off. III, 21 *da hast du einen, da ist einer* etc.

VI) *Adverbium* pro *conjunctione.* Exempla jam supra adlata sunt, v. c.

1) *ita* seq. *ut* pro *quidem zwar*, v. c. *amo priscos ita, ut recentiores non spernam* i. e. *amo quidem priscos: attamen recentiores non sperno.* Sic saepe prisci, v. c. Cic. Catil. IIII, 7 med. *qui* (equites) *vobis ita summam (den Vorzug) ordinis consiliique concedunt, ut vobiscum de amore reipublicae certent* h. e. *qui vobis quidem — concedunt, attamen vobiscum*

certant

certant etc. Poterat perspicuitatis causa *tamen* addi, ut alibi, v. c. Cic. ad Div. V ep. 21 in. *quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam* h. e. *das sehe ich nun wohl gern, nehme es zwar mit Vergnügen an, aber ich gebe dir nichts darin nach.* Cf. c. 7 sect. 2 n. VI, p. 302.

2) *ut* adverb. seq. *ita* pro *et et, tum tum, non solum sed etiam;* v. c. Cic. ad Div. XII ep. 13 §. 10 *Dolabellam. ut Tarsenses, ita Laodiceni ultro arcessierunt* i. e. *non solum Tarsenses, sed etiam* etc. s. *et Tarsenses et Laodiceni.* Sic creberrime. At not. semper similitudo vel comparatio debet cogitari posse.

SECT. VII

De commutatione praepositionum.

Praepositiones commutantur:

I) *Inter se.* V. c.

1) pro *apud* saepe ponitur *juxta, ad, propter,* si significat *bey,* i. e. *neben, dabey:* v. c. *esse ad urbem bey der Stadt seyn, juxta* s. *propter viam beym* s. *am Wege. Penes bey* indicat saepius vel aliquam rei *possessionem* vel *potestatem,* v. c. *penes me est* i. e. *in potestate mea est, es steht bey mir.* Cic. Agr. II, 19 extr. *eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompejum omne judicium et potestas, more majorum debet esse* etc. Cic. Or. 41 extr. *sin ea* (eloquentia) *non modo eos ornat, penes quos est* etc. h. e. *qui eam tenent.* Add. Cic. Verr. IIII, 29 *quae sua penes illum* i. e. *Verrem essent, die beym Verres von ihm wären,* h. e. *quae Verres ipsi abstulisset.* — Pro *apud* usurpatur etiam *cum,* si rei praesentia propior indicatur, v. c. *habitat mecum* i e. *er wohnt bey mir* h. e. *in eadem domo: dormit mecum schläft bey mir.* Sic *habeo pecuniam mecum, ich habe Geld bey mir* h. e. *in mea veste.* Sic semper fere dicendum.

2) pro *ante* poni potest quoque a) *ob;* v. c. *ob oculos versari* i. e. *ante oculos.* Sic *ob oculos ponere, vor Augen stellen.* b) *prae,* v. c. *prae se ferre, vor sich hertragen,* hinc est *declarare, aperte profiteri;* it. *prae se agere* v. c. *armentum,* Liv. I, 7 *qua prae se armentum agens nando trajecerat* etc. i. e. *ante se.* c) *pro,* v. c. Cic. Phil. III, 11 *sedens pro aede Castoris dixit* i. e. *ante aedem.* Caes. B. G. VII, 70 *legionesque pro castris constituit* i. e. *ante castra;* et statim *legiones Caesar, quas pro vallo constituerat* etc. et c. 71 in. *copias*

pias suas, ut pro castris collocaverat; unde intelligitur, Romanis in hac commutatione fere idem accidisse, quod nobis in usu particularum *vor* et *für* accidit: hae duae particulae, ut prisca monimenta testantur, proprie eaedem sunt atque a majoribus pro iisdem habitae, donec recentiores, distinguendi cupidi, ob majorem, ut putabant, perspicuitatem *vor* et *für* vocabula a se diversa esse edixerint et statuerint.

3) pro *circiter* in numeris incertis saepe ponitur *ad*, ut nobis *bey* vel *gegen*, v. c. *ad duo millia* i. e. *circiter duo millia bey* s. *an zweytausend.* Saepe ita *Cicero*, *Caesar*, *Livius*. Cicero ad Qu. fratr. II ep. 1 non proc. ab in. *Sane frequentes fuimus: omnino ad ducentos* h. e. *gegen zweyhundert.* Cic. ad Attic. I, 14 med. *homines ad quindecim Curioni nullum senatus consultum facienti adsenserunt*, *gegen funfzehn* etc. Cic. Cluent. 40 in. *cum annos ad quinquaginta natus esset.* Liv. X, 17 *ad duo millia et trecenti occisi* etc. Caes. B. G. II, 33 *Occisis ad hominum millibus quatuor* etc. ac saepius; ubi notes, *ad* sine suo casu poni tanquam adverbium.

4) pro *contra* poni potest non modo *adversus*, sed etiam saepe *in*. Cic. Offic. I, 9 in. *quod apud Platonem est in philosophos dictum* etc. i. e. *contra*, sic saepius, v. c. *odium in aliquem* recte dicitur. — Interdum et pro *contra* dici potest *praeter*, v. c. *praeter consuetudinem*, *wider Gewohnheit; praeter spem, opinionem, wider Hoffen, Vermuthen:* sic sexcenties. It. *praeter voluntatem*, *wider seinen Willen.* Cic. Catil. II, 7 extr. *Cum ei nihil adhuc praeter ipsius voluntatem cogitationemque acciderit* etc. It. *praeter naturam et fatum.* Cic. Phil. I, 4 *Multa autem impendere* (mihi) *videntur praeter naturam praeterque fatum.*

5) pro *erga gegen* poni posse *in*, *adversus*, vel pueris notum est. V. c. *amor erga te*, *in te*, *adversus te.* Haec eadem sunt.

6) pro *ex* dicitur et *de;* v. c. *unus ex civibus* et *de civibus; homo ex plebe* et *de plebe* etc. Sic saepissime occurrit.

7) pro *de* reperitur *super;* v. c. *super hac re multa scripta sunt* h. e. *de hac re*, ut nostri: *hierüber ist viel geschrieben worden.* Sic saepe dicitur.

8) pro *inter* poni potest *in;* v. c. *in doctis numerari* h. e. *inter doctos; in diis referri* i. e. *inter deos;* — it. *de* et *ex*, v. c. *e graecis doctissimus* s. *de graecis* etc. h. e. *inter graecos* s. *graecorum.* Haec omnia recte dicuntur.

9) pro *post nach* poni potest a) *ex;* v. c. *ex hoc tempore*, *nach dieser Zeit; ex quo seit dem*, saepissime. Cic. Mur. 7 *Cum amplissime atque honorificentissime ex praetura triumphasset,*

phasset, h. e. ***post praeturam.*** Sic saepius. b) ***a;*** notum est ***a meridie*** i. e. ***post meridiem.*** Cic. Senect. 6 ***Cujus a morte hic tertius et tricesimus est annus, dieses ist nach*** s. ***seit seinem Tode das drey und dreyßigste Jahr;*** potest tamen et verti ***von seinem Tode an zu rechnen.*** Sic Cic. Phil. II, 41 in. ***Ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur, nach drey Uhr,*** s. ***von drey Uhr an, wurde getrunken*** etc. Liv. XLIIII, 34 ***Ab his praeceptis concionem dimisit*** i. e. ***post haec praecepta, quae dederat concioni.*** Ib. c. 45 extr. ***Ab hac direptione cum per tumultum naves conscenderent*** etc. i. e. ***post hanc direptionem.*** Sic et nos interdum: ***vom Essen geht er ins Bette*** etc. i. e. ***alsbald nach dem Essen.*** c) ***secundum.*** Sic saepe Cicero, Livius, v. c. Cic. Act. I in Verr. 10 ***Secundum Kalendas Ianuar.*** i. e. ***post;*** ibid. ***secundum quos*** (ludos) ***aut nulli aut pauci dies ad agendum futuri sunt*** i. e. ***post quos.*** Sic ibid. c. 11 ***tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi respondere incipias,*** h. e. ***post binos ludos,*** s. ***binis ludis interjectis,*** ut Cicero Verr. I, 11 de eadem re dixit. Et sic saepius.

10) pro ***pone*** saepissime ***post;*** v. c. Sall. Iug. 19 ***Post eos*** (Gaetulos) ***Aethiopes esse, hinter ihnen wohnen die*** etc. — It, ***secundum,*** ut per se intelligitur, v. c. Sulpic. ad Cic. in epp. ad Div. IIII ep. 12 ***Duo vulnera accepisse — alterum in capite secundum aurem*** i. e. ***hinter dem Ohre.***

11) pro ***secundum nach*** dici potest a) ***pro;*** v. c. ***pro dignitate nach Verdienst, pro tua prudentia nach deiner Klugheit;*** b) ***de;*** v. c. ***de mea sententia nach meiner Meinung;*** dici etiam potest ***sententia mea,*** omissa praepositione: c) ***ex;*** v. c. ***ex aequo nach der Billigkeit; ex lege fecit, vixit, nach dem Gesetze, nach der Vorschrift*** etc. d) ***ad;*** v. c. ***ad nutum alicujus se fingere et accommodare.*** Sic Cic. Or. 8. It, ***Loqui ad voluntatem, reden, wie es der andre haben will, nach seinem Willen.*** Sic Cic. Amic. 25 in. ***Hominum — ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem,*** i. e. ***secundum voluntatem, secundum veritatem.*** Add. ibid. c. 5 med. ***Nunquam ego dicam, Fabricium, Curium — ad istorum normam fuisse sapientes.*** Ac saepius.

12) pro ***ob*** s. ***propter*** ponitur a) ***per*** in precibus; v. c. ***rogo te per deum.*** Sic semper dicendum. b) ***pro vermöge, nach;*** v. c. ***pro amicitia nostra illud facias, rogo*** i. e. ***propter amicitiam, um unserer Freundschaft willen.*** Sic ***pro tuo in me amore*** etc. Sic saepissime. c) interdum ***prae;*** v. c. ***prae gaudio, prae lacrymis, loqui non possum, ich kann vor Freude, vor Thränen, nicht reden.*** Sic saepissime. d) interdum ***ad;*** v. c. Liv. I, 7 ***Inde cum actae boves quaedam ad desid-***

desiderium, ut fit, relictarum mugissent etc. i. e. *ob desiderium, aus Sehnsucht nach den hinterlassenen* etc. Liv. VI, 27 *Et ad Praenestini famam belli novas legiones scribendas patres censuerant* i. e. *propter Praenestini belli famam* etc., potest tamen et esse *post*, *auf das Gerücht;* Caes. B. Civ. II, 31 extr. *Vobis beneficium remitto, — ne ad contumeliam honorem dedisse videamini* i. e. *propter contumeliam;* ut nostri *zur Beschimpfung*, *zur Schmach.* Ib. III, 11 *Atque mutatis ad celeritatem jumentis ad Pompejum contendit* h. e. *ob celeritatem, ut celeriter proficisci posset.* Sic saepius.

13) pro *super über* in his formis *per* dici debet: *per campum fugere übers Feld fliehen, per agros currere über die Aecker laufen.* Sic *per montes iter facere*, *per medios montes ducere die Armee über die Berge* s. *über das Gebirge führen; per forum ferre über den Markt tragen* etc. Sic ubique dicendum. — Not. etiam *per gradus dejicere, über die Treppe hinab werfen*, est Liv. I, 48. Nec aliter dici potest. — Etiam pro *super auf* debet *per* dici in hac similique forma: *auf den Feldern herum laufen*, *per agros discursare*, *per agros vagari;* posterius est v. c. Liv. XXXI, 21.

14) pro *versus gegen* (an praepositionis nomen mereatur, hic non quaeritur) potest saepe *ad* dici; v. c. *ire Romam versus* et *ad Romam;* sic *tendere, proficisci, ad urbem versus* et *ad urbem.* — Not. tirones: *ad urbem ire*, ergo et *ad Romam ire* s. *contendere*, non esse *in urbem ire*, sed *ad urbem versus auf die Stadt zu gehen. Romam ire* est *nach Rom gehen* h. e. velle intrare Romam; *ad Romam ire auf Rom zu gehen*, licet non velis intrare: ut adeo praepositio *ad* non frustra ponatur. Ceterum τὸ *versus* (propr. particip.) *ad* ante se habet, nisi adsit nomen urbis, v. c. *ire ad Orientem versus*, *ad Italiam versus* etc.: at *ire Romam versus* etc.

II) *Praepositiones* poni possunt pro *substantivis nonnullis:*

1) *a* ponitur saepe a) pro *a parte* s. *a partibus auf der Seite, Partey;* v. c. *stare ab aliquo es mit jemanden halten, auf seiner Seite seyn*, est pro *stare a partibus alicujus.* Sic *a fronte von vorn*, *a tergo von hinten* etc., pro *a parte frontis, tergi, auf der Seite der Stirn, des Rückens*, proprie. Sic in aliis. b) pro *ratione in Ansehung;* v. c. *firmus a peditatu, stark in Ansehung des Fußvolks; ab omni re paratus* i. e. *bereit, in Ansehung eines jeden Dinges*, brevius *mit allem versehen.* Et sic in aliis.

2) *ad*

2) *ad* ponitur a) pro *in comparatione*, ut vulgo loquuntur; v. c. *nihil ad Persium* Cic. Or. II, 6 i. e. *er ist nichts in Vergleichung mit dem Persius*. Sic rectius quam: *in comparatione*, quod dicendum non est. Alioqui ponitur quoque *prae:* b) pro *ratione in Ansehung;* v. c. Cic. Catil. I, 5 *Faciam id, quod est ad severitatem lenius et ad communem salutem utilius* h. e. *ratione severitatis, ratione communis salutis;* et sic *ad* puto in omnibus locis, ubi post adjectivum ponitur, explicandum esse, v. c. *hoc est ad fructum uberrimum, ad constantiam firmissimum, ad poenitentiam stabile*, h. e. *hoc est uberrimum ratione fructus, firmissimum ratione constantiae, stabile ratione poenitentiae.* Imo in illa formula: *nihil ad Persium*, sic quoque explicari potest: *nichts in Ansehung des Persius* h. e. *in Vergleichung* s. *gegen den* etc. Item in aliis, ut forsitan ita notiones illius particulae paulo pauciores reddi possint. Et philologorum officium esse puto notiones vocabulorum potius pauciores reddere quam multiplicare.

3) *contra gegen über* pro *e regione;* v. c. *contra Italiam, contra Africam, Italien gegen über* etc.

4) *de* pro *ratione* s. *quod adtinet;* v. c. *de libro, quem a me poscis, scito, me illum a te non accepisse, in Ansehung des Buchs* s. *was das Buch anbelangt* etc. Sic saepissime prisci; v. c. Cic. ad Div. I ep. 1 §. 6 *Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu* i. e. *ratione exercitus;* Cic. II ep. 17 §. 3 *De rationibus referendis, non erat incommodum, te nullam referre*, h. e. *quod ad rationes adtinet* etc. Cic. III ep. 12 §. 3 *De me autem suscipe paulisper meas partes, et eum te esse finge, qui sum ego*, h. e. *in Ansehung meiner* s. *was mich aber betrifft* etc. Cic. IIII ep. 15 extr. *Quod de te sperare, de me praestare, possum; de te, de me* i. e. *ratione mei, tui.* Nos vero etiam hic dicimus: *und das kann ich von dir hoffen, von mir gewiß versichern.*

5) *ex* pro *per occasionem, nach Masgebung, auf Veranlassung;* v. c. Cic. ad Div. II ep. 15 §. 2 *Quid si meam* (epistolam) *legas, quam ego tum ex tuis literis misi ad Appium? welchen ich auf Veranlassung deines Briefs an den Appius geschrieben habe.* Planc. ep. ad Cic. in Epp. ad Div. X ep. 4 in. *Gratissimae mihi tuae literae fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverto* i. e. *auf Veranlassung der Worte des Furn.* Explicant alii *secundum;* quod fere eodem redit: at illud dilucidius puto.

6) *pro* ponitur a) pro *loco an Statt* s. *statt*, quod notum est satis; v. c. *misit mihi Homerum pro Virgilio statt des Virgils;*

gils; b) pro *ad defensionem;* v. c. *dicere pro aliquo* est *dicere in defensionem alicujus, defendere aliquem oratione.* Nihil notius. V. c. Cicero dixit *pro Roscio* etc. *Oratio habita pro Murena* etc. Et ipsae hae orationes sic vulgo inscribuntur: *oratio pro Roscio, Cluentio, Archia, Milone* i. e. *Rede zur Vertheidigung des Roscius, Cluentius, Archias* etc.

7) *prae* ponitur pro vulgari *in comparatione*, vel etiam pro *comparatus cum* v. c. *licet sis miser, tamen prae me felix es, so bist du doch glücklich gegen mich* s. *in Vergleichung mit mir;* pro *comparatus mecum,* quod etiam rectum est. Conf. sequ.

III) *Praepositio* pro *Verbo* et quidem fere participio, vel etiam adjectivo. V. c. *clam patre* i. e. *patre ignorante* s. *inscio; coram rege hoc dixit* i. e. *rege praesente* s. *cum rex aderat; profectus sum Berolinum cum multis amicis, in Begleitung vieler Freunde* pro *comitantibus multis amicis. Amisi omnia, praeter libros* i. e. *libris exceptis; sum felix prae te* i. e. *sum felix, tecum comparatus* s. *si me tecum comparo, in Vergleichung mit dir, wenn ich mich mit dir vergleiche.* — Cicero etiam *cum* posuit pro *indutus.* Verr. IIII, 24 *In hac officina — cum tunica pulla sedere solebat et pallio, saß in der Werkstatt in einer schwarzen Weste.* Ibid. c. 34 *Erat admodum amplum et excelsum signum* (Dianae) *cum stola.* Sic *cum toga pulla,* Cic. Vat. 13. — Add. *per id bellum, per istas inducias* pro *dum bellum id gerebatur, dum istae induciae erant, während daß dieser Krieg geführet wurde, durante illo bello, während des Waffenstillstandes.* Sic sexcenties. Nostri tamen itidem: *diesen Krieg hindurch* etc.

IIII) *Praepositio* pro *conjunctione.* Hic notabo, *cum* saepe pro *et* poni posse; v. c. *pater cum matre profectus est* pro *et mater; ego cum fratre id egi* pro *ego et frater.* Haec commutatio interdum necessaria est, ut nimia frequentia particulae *et* vitetur; quae perspicuitati officere potest, ac simul suavitati.

SECT. VIII

De commutatione conjunctionum.

Conjunctiones commutari saepe solent:

I) *Inter se;* ubi haec dabo exempla:

1) *Et, ac, que, atque* inter se commutari possunt ac saepe debent perspicuitatis et suavitatis causa. V. c. *et* non repeti

repeti debet, nisi arctissime cohaeret cum priori *et* potestque utrumque explicari per *non solum sed etiam* s. *aeque ac*, *sowohl als auch*. Recte hinc dixit Cic. Rosc. Am. 8 in. *Cum jam proscriptionis mentio nulla fieret, et cum etiam, qui antea metuerant, redirent, ac jam defunctos sese periculis arbitrarentur* etc. Recte pro *et jam defunctos* etc. Sic nolim dicere: *pater et mater et vivunt adhuc et recte valent*, sed *pater ac mater* etc., quia primum illud *et* cum sequentibus duobus non cohaeret; atque ita lectoris animum turbare possit. Omninoque omnis nimia frequentia istius particulae, ut omnium vocabulorum, vitanda est; v. c. non dixerim: *hanc rem et omnes et docti et indocti et laudant et admirantur;* nec ita: *cum et cum viro et claro et docto locutus essem et vidissem, eum et mecum sentire et me amare, et gavisus sum valde et ei gaudium meum declaravi;* nec ita: *cum hanc egregiam rem et vidissem et pro dignitate laudassem, et miratus sum et alios posse eam improbare et te maxime, et valde dolui.* Omnia per se recta: sed omne nimium vertitur in vitium; nec fieri potest, quin aliqua confusio oriatur. Hic itaque *at, atque*, it. *que* immiscendum, vel alia mutatione utendum, v. c. *cum hanc egregiam rem et vidissem et pro dignitate laudassem, tum miratus sum — tum valde dolui.* — Prisci interdum peccant in nimis multiplicando τῷ *et;* sed hoc imitandum non est. — Notandum quoque *ac* non facile debere poni ante vocalem, v. c. *ac ille, ac ego;* pro quibus v. c. dicendum *atque ille, egoque* vel *atque ego* etc. Ponunt quidem prisci *ac* ante vocalem; at longe crebrius ante consonantem, si quidem editiones spectamus.

2) *At, verum, vero, autem* sunt synonyma. *At* in primis usurpatur de re graviori, vel praecedentibus opposita: hinc in objectionibus: v. c. *At hoc est fictum*, pro *objici possit, hoc fictum esse.* — Notandum etiam *neque vero* libentius dici quam *neque autem.*

3) *Aut* et *vel* sunt eadem et usurpantur de diversis rebus, v. c. *Pallas aut Juno*; *penna vel mensa*; — *sive seu* de eadem re diversi tantum nominis, v. c. *Pallas seu Minerva, Apollo sive Phoebus.*

4) *Ut ne* saepe pro *ut non*, v. c. Cic. Rosc. Am. 20 *Verumtamen hoc ita necessarium est, ut ne plane illudamur ab accusatoribus.*

5) Pro *et*, enuntiationi consecutionem effectumve praecedentium indicanti praefixa, saepe dici potest *ut* praecedente *tam, ita, sic;* v. c. pro *deus est valde benignus, et dat nobis beneficia quotidie* etc. rectius dicitur: *deus est tam benignus*

nus, ut nobis det etc. Sic vernacula: *wie könnte ich so unhöflich seyn, und dir das abschlagen? Du bist so gütig gewesen, und hast mir das Buch geschickt: sey so gütig und hilf mir*, ita verti debent: *quomodo possim ita inhumanus esse, ut tibi hoc denegem? Tu tam benignus fuisti, ut mihi librum mitteres; sis tam benignus, ut opem mihi feras.* Perperam hic dicatur: *quomodo possim ita inhumanus esse et denegare* etc. *Tu fuisti tam benignus et misisti mihi* etc. *Sis tam benignus et feras* etc. Hoc est theodisce, non latine, loqui.

6) Pro *nam* poni interdum potest *ut*, ad enuntiationes arctius copulandas, praecedente *tantus, ita* etc.; v. c. pro *in magna versor perturbatione: nam nescio, quid faciam, quo confugiam* etc. ita dici possit: *in tanta perturbatione versor, ut, quid faciam, quo confugiam, nesciam.* Multa loca priscorum, in quibus *ut* est, per *nam* explicari possunt, v. c. Caes. B. G. II, 27 in. *Horum adventu tanta rerum commutatio est facta, ut nostri etiam, qui vulneribus confecti procubuissent, scutis innixi, praelium redintegrarent*, pro *horum adventu magna rerum commutatio est facta: nam nostri — redintegrabant.* — At haec mutatio τῦ *nam* in *ut* tum demum fieri potest, cum aliquid indicatur, quod e praecedenti ortum sit. Neque ergo negandum, hoc posse quoque per *et* explicari, ut in praecedenti observatione: *horum adventu magna commutatio est facta, et nostri — redintegrabant;* ut vel hinc adpareat, quam variis ex partibus locus aliquis considerari quamque varie, salvo tamen sensu, explicari vertique possit.

7) Pro *itaque* s. *ergo*, *igitur* etc. poni potest interdum *ut;* v. c. *tam parum me amas, ut non mirari debeas, te* etc. pro *amas me parum: itaque non mirari debes;* — ac sine *tam, ita:* v. c. *Egregie rem egisti, ut facile adpareat, quantum sapientia efficere possit* pro *itaque adparet* etc.: add. quae de commutatione τῦ *ut* cum *hinc* paulo post n. III p. 382 sq. 3) dicentur.

8) Pro *quidem* saepissime poni recte potest *etsi, quamquam, licet* etc.; v. c. pro *non possumus quidem omnia efficere; attamen omnes mentis nervos intendere debemus*, ita dicere licet: *quamquam non omnia efficere possumus, tamen* etc. Sic millies Cicero, et omnes prisci; v. c. Cic. ad Div. V ep. 16 in. *Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen, cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor quam tuus, statui nostrae necessitudinis esse meaeque in te benevolentiae, non tacere*

re tanto in tuo moerore tamdiu etc. pro *sum quidem* etc., *ich bin zwar unter allen am wenigsten geschickt, dich zu trösten, weil ich mich über dein Unglück so sehr betrübe, daß ich selbst Trost nöthig habe. Allein, da meine Betrübniß doch nicht so sehr heftig, als deine* etc. Sic ib. ep. 18 in. *Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea, quod nullam rem gravius jam diu tuli, quam incommodum tuum; tamen* etc. pro *egomet quidem — incommodum tuum; attamen* etc. Sic Ibid. VI ep. 1 est quater §. 1, 2, 3 et 4, ut adpareat, quam studiose Cicero *etsi* pro vulgari *quidem* ponere soleat. Nec quidquam est, quod magis tironibus, quam haec commutatio, commendandum videatur. Hinc saepissime *etsi, licet* etc. per *zwar* verti debet; et, quamquam saepe per *obschon* verti potest, tamen sunt loca, ubi perspicuitas et ordo enuntiationum laeditur, nisi per *zwar* vertas; in primis ubi enuntiatio incipiens a *postquam, cum,* aliave particula temporis vel etiam caussalis praecessit aut inserta est, v. c. Cic. ad Div. III ep. 6 in. *Cum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda quam tibi: tamen multo magis meo facto delector quam tuo,* h. e. *wann ich mein Betragen mit deinem vergleiche, so begünstige ich zwar bey Unterhaltung unserer Freundschaft mich nicht mehr als dich* f. *dich eben so wohl als mich* (h. e. *ich suche dich und mich so gut als möglich zu entschuldigen*)*: aber ich muß doch bekennen, daß mir mein Betragen mehr gefällt als deines.* Cicero, qui habebat, quod valde cum Appio conquereretur, humanissime ibi loquitur, illiusque factum inhumanissimum tecte carpit. — Ibid. §. 2 *Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem; etsi minus dignitatis habebat ille adventus et ad multas res mihi minus erat aptus: tamen ita me dixi esse facturum.* Nec hic *etsi* verti potest *obgleich, obschon,* nisi omnia vis perturbare; sed sic fere vertendum: *da er mir geantwortet hatte, daß ich dir keinen größern Gefallen thun könnte, als wenn ich nach Sida zu schiffete: so war zwar eine solche Ankunft* (in die Provinz) *mit nicht sonderlichem Ansehen verbunden, und paßte zu vielen Dingen nicht sonderlich; ich sagte aber dessen ungeachtet, daß ichs thun wollte.*

9) *Etsi, tametsi, quamquam, quamvis, licet,* sunt synonyma; non raro et pro iis *cum da* usurpari potest, in primis sequente *tamen.* V. c. *cum librum acceperit, tamen negat se accepisse.* Hic sive vertas *da* sive *ob er gleich das Buch* etc., res eodem redit. Cic. Rosc. Am. 22 *Haec cum sint omnia, tamen exstent oportet expressa sceleris vestigia* etc. i. e. *obgleich*

gleich dieß alles so ist f. *obgleich alle diese Umstände vorhanden sind, so müssen doch deutliche Spuren des Vatermordes sichtbar seyn* etc. Poteſt tamen etiam *cum* ibi verti *wenn*, ut contextus docet: *wenn das auch alles so wäre* f. *wenn auch alle diese Umstände da wären* etc., et forſitan ita rectius. — *Etiamsi* non eſt i. q. *quamquam*, ſed eſt pro *si etiam wenn auch*; v. c. *facerem hoc, etiamsi scirem cum periculo conjunctum esse, ich würde es thun, wenn ich auch wüßte, daß Gefahr dabey wäre.* Priſci non facile dicunt *si etiam*, ſaltem non iſto ſenſu. — Huc pertinet *ut*, quod ſupra c. 2 ſect. 17 B. 1 p. 162 diximus eſſe non i. q. *etsi obgleich*, ſed *gesetzt daß.* Interdum tamen *ut* et *etiamsi* cum *etsi, quamquam*, commutari poſſe patet, quia *gesetzt daß, wenn auch*, interdum eſt idem quod *obgleich.*

10) *Quodsi* pro *si* poni poteſt: at 1) requirit tum ante ſe interpunctionem maximam; 2) debet aliquid praecedere, cum quo quodam modo cohaereat. Sic et *quod nisi* ſaepe pro *nisi* ab initio periodi, praecedente ſententia aliqua, cum qua cohaeret. Ergo vel ab initio libri, epiſtolae etc. vel in media ſententia f. enuntiatione ponere ſtultum foret. Cf. ſupra p. 59 f) inprimis infra c. 9 ſect. 4 n. II.

II) *Conjunctio* pro *verbo:* 1) *nisi*, praecedente vocabulo negativo, v. c. *nihil habes, nisi domum, du hast (weiter) nichts als das Haus*, pro *excepta domo. Nemo hoc efficere potuit, nisi pater, als der Vater*, pro *excepto patre* f. *si patrem excipis, si a patre discesseris.* 2) *ut* pro *fac, pone, finge, faciamus, ponamus, fingamus*, i. e. *gesetzt* f. *wir wollen einmal setzen*, v. c. *ut istud se habeat, tamen pauci erunt, qui credant, gesetzt, dieß verhielte sich auch so, so werden es doch wenige glauben: ut habeas omnes divitias terrae, tamen per eas neque ingenium neque doctrinam tibi comparare possis, gesetzt, du hättest alle Reichthümer der Welt, so möchtest du dir doch nicht durch sie können* etc.

III) *Conjunctio* pro *adverbio.* V. c.

1) *Neque* pro *non*, ab initio totius ſententiae; de quo ſupra c. 7 ſect. 3 n. II p. 307 b): v. c. *Neque vero, Neque enim, Neque tamen.*

2) *Et duplicatum* pro *non solum sed etiam*; it. *cum tum* f. *tum tum.* Cf. c. 7 ſect. 1 n. I p. 291 1).

3) In primis huc pertinet *ut* pro *hinc, unde, inde, ergo, igitur, itaque* etc. v. c. verba haec: *frater tuus felici est ingenio:*

genio: hinc non mirum, eum alios doctrina superasse, ita commutantur: *frater tuus est felici ingenio, ut non mirum sit* etc., vel addito *tam*: v. c. *est tam felici ingenio, ut* etc. Hic usus est apud priscos frequentissimus, vel praecedente *ita*, *tantus*, *talis*, vel sine his vocabulis. V. c. a) praecedentibus iis, Caes. B. G. II, 6 *tanta multitudo lapides — jaciebant, ut in muro consistendi potestas esset nulli*, pro *magna multitudo lapides jaciebant: hinc in muro consistendi potestas erat nulli*, *daher konnte man nicht mehr auf der Mauer stehen bleiben*. Ibid. c. 35 in. *His rebus gestis, omni Gallia pacata, tanta hujus belli ad barbaros opinio perlata est, ut ab nationibus, quae trans Rhenum incolerent, mitterentur legati ad Caesarem* etc., pro *magna — opinio perlata est: hinc* s. *unde ab nationibus — mittebantur legati* etc. It. Ibid. VI, 41 in. *ac tantus fuit etiam post discessum hostium terror, ut ea nocte, cum C. Volusenus missus cum equitatu ad castra venisset, fidem non faceret, adesse cum incolumi Caesarem exercitu*, pro *ac magnus fuit — terror: hinc — fidem non faciebat* etc. At in omnibus his locis *ut* melius est quam istud *hinc*, quia connexio arctior fit. b) sine *ita*, *tantus* etc. Cic. ad Div. III ep. 6 §. 7 *Considera nunc vicissim tuum* (factum). *Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi — constituti essent: ut tuum factum, qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis, ut levissime dicam, et fugientis congressum, meum vero conjunctissimi et amicissimi esse videatur*, pro *hinc tuum factum* etc., *daher dein Betragen denen, die unsere Gesinnung gegen einander nicht kennen, als ein Betragen eines unfreundlichen und unsere Zusammenkunft fliehenden Mannes — vorkommen möchte*. Cic. Marcell. 6 *quos cives amisimus, eos Martis vis perculit, non ira victoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Caesar ab inferis excitaret*, pro *hinc*, *unde* s. *quare*, *dubitare debet nemo* etc., *daher darf niemand zweifeln* etc. Offic. I, 26 *itaque alter* (Philippus rex Maced.) *semper magnus, alter* (Alexander filius) *saepe turpissimus fuit: ut recte praecipere videantur, qui monent, ut, quanto superiores simus* (sic Edit. Ern., Aliae *sumus*), *tanto nos geramus submissius*, pro *hinc recte praecipere videntur*, *daher scheint die Regel derer richtig zu seyn*, *daher scheinen diejenigen Recht zu haben* etc. Vident hic tirones, quam multiplex usus particulae *ut* esse possit, et quam praeclare serviat arctiori connexioni: hinc jam supra c. 7 sect. 2 n. IIII p. 301 de ea dictum est.

SECT.

SECT. VIIII

De commutatione interjectionum.

Interjectiones etiam, ut vulgo ſaltem vocantur (vulgaria enim nomina hic ſervanda ſunt), interdum pro aliis vocabulis poni poſſunt. V. c. *o me miſerum!* pro *quam miſer ego ſum!* ſ. *nonne ſum miſer? O hominem crudelem!* pro *quam crudelis homo hic eſt!* Et vernacula *wie gütig iſt Gott! wie ſchrecklich den Menſchen der Tod!* gravius ita vertuntur: *o deum benignum, benigniſſimum! o mortem hominibus terribilem!* ſic *o hominem in ultimas terras deportandum!* eſt graviter dictum pro: *nonne hic homo dignus eſt, qui deportetur in* etc. — Add. *heus* pro *audi;* quod eſt noſtrum *he* ſ. *heh;* hinc et adparet, priſcos non pronuntiaſſe *hais*, ut nos, ſed ita, ut *e* audiretur.

Haec hactenus. Plures commutationes vocabulorum lector in priſcis ipſe inveſtigabit et facile deprehendet.

SECT. X

De fontibus quibusdam commutationis vocabulorum.

Addam aliquot genera ſ. fontes iſtius commutationis, ut, ſi forte vocabulum aliquod non ſtatim in mentem veniat, aliud, et interdum aptius, ſumere queamus. Numerus iſtorum fontium, ut puto, facile augeri a quolibet poterit:

I) Saepe poni poteſt *duplex negatio* pro *vocabulo adfirmante:* v. c. *non indoctus* pro *doctus: non inferior* pro *par* vel etiam *ſuperior: non par* pro *inferior* vel *ſuperior: non obſcurus* pro *clarus, celeber: non contemnendus* pro *magni faciendus, praeclarus: non eſt obſcurum* pro *eſt manifeſtum, apertum: non neſcio* ſ. *non ignoro* pro *ſcio: non nemo* pro *aliquis jemand* vel *aliquot, mancher: nemo non* pro *omnes: nonnulli* pro *aliquot: nonnunquam* pro *interdum: nunquam non* pro *ſemper: non nihil* pro *aliquid: nihil non* pro *omne: non ſemel* pro *ſaepe* vel *ſaepius, nusquam non* pro *ubique:* *haud*

haud scio an f. ***nescio an*** pro ***puto: non dubito quin*** pro ***certo credo*** f. ***mihi persuadeo: non oblitus sum*** pro ***recordor: non recordor*** pro ***oblitus sum: haud immemor*** pro ***memor: haud ingratus*** pro ***gratus: non pauci*** pro ***multi: non multi*** pro ***pauci: non veto*** f. ***prohibeo*** etc. pro ***concedo, patior: non concedo*** f. ***patior*** pro ***veto, impedio*** etc.: ***non perdidi rem*** pro ***conservavi: non sperno*** pro ***amo, cupio, accipio,*** v. c. munus etc.: ***non odi*** pro ***amo: non amo*** pro ***odi: non parco vitae alicujus*** pro ***interficio: non negligo officium*** pro ***satisfacio officio: non prodeo in forum*** pro ***contineo me domi: non difficile est*** pro ***facile est: non inhumanus est*** pro ***humanus est: non poenitet me sortis meae*** pro ***contentus sum sorte mea: non displicet*** pro ***placet: non invitus*** pro ***lubens: non sine*** pro ***cum*** saepissime dicitur, v. c. ***non sine laude rem gessit*** pro ***cum laude***, et notandum saepe ***cum*** non poni posse, at semper ***non sine***, v. c. non dixerim: ***haec res cum prudentia gesta est***, sed potius: ***non sine prudentia*** vel ***prudenter*** etc.

Notandum hic:

a) Interdum negative dicta plus valere adfirmate dictis, quod e contextu solo dijudicandum, v. c. ***non inferior*** potest etiam ***superior*** esse, ***non indoctus*** pro ***valde docto*** poni, quae litotes vocatur. V. c. Livius vocat Polybium ***non spernendum auctorem*** h. e. ***maximae fidei*** et ***gravitatis.*** Sulpic. ad Cic. in Epp. ad Div. IIII ep. 12 in. ***etsi scio non jucundissimum nuntium me adlaturum***, h. e. ***tristem***, ut nostri: ***nicht die angenehmste Nachricht:*** sic ***homo non beatissimus, nicht der glücklichste, wohlhabendste, reichste Mann***, i. e. ***pauper:*** sic Nep. Ages. 8, ubi verba sunt: ***at hominis non beatissimi suspicionem praeberet.*** — At in his omnibus equidem puto semper esse ad verba vertendum: ***kein zu verachtender Schriftsteller, Erzähler, Gewährmann, nicht die angenehmste Nachricht; nicht der wohlhabenste, reichste:*** ut ironia vel litotes sentiatur. Nam quisque sentit, non idem plane esse, sive negative sive adfirmate exprimas: et multum suavitatis atque gravitatis peribit, si omnia negative dicta adfirmate explicemus ac vertamus. Cui bono est litotes, si eam non servamus et vernacule reddimus? Nam, si vere judicamus, nihil verborum ita commutari potest, ut non simul notiones ipsae paululum permutentur. Ergo in omni commutatione opus est judicio. Et omnes istas commutationes, quae hoc toto capite continentur, non posui hoc consilio, ut statim arriperentur et

ubique usurparentur, sed ut, si opus esset, in mentem facilius venirent.

b) Interdum verecundiae causa, ubi de nobismet ipsis loquimur, negative loqui potius solemus, quam adfirmate: v. c. *non equidem sum stultissimus, indoctissimus* pro *sum sapiens, doctus.* At quisque videt illud minus dicere, ac minus simul intelligi velle, quam hoc. Sic Corydon pastor ille ap. Virg. Ecl. II, 25 ad se Alexidi puero, cujus amore flagrabat, commendandum cum magna venustate (i. e. *Artigkeit*, *Galanterie*) et modestia dicit: *non sum adeo informis* i. e. *ich bin eben nicht so gar ungestaltet.* Quis hic dicat dictum esse omnino pro *formosus?* — Interdum ad modestiam augendam additur *fortasse*, v. c. Cic. ad Div. I ep. 9 §. 4 *Sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo, et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe usus esses.* Modestius *non imperitissimo* pro *prudenti.*

c) Interdum negative loqui cogimur, quia adfirmative loqui non possumus, h. e. quia vocabulum adfirmativum deest, vel non usitatum est, vel confusionem parit: v. c. *non sine* pro *cum* saepe dici debere, ante monitum est. Hoc fit ob perspicuitatem: v. c. *non sine causa hoc dico, ich sage das mit Grund* s. *Ursache*, rectius quam *cum causa: non sine voluntate patris id egit, er hat es mit Willen des Vaters gethan:* hic male dicatur: *cum voluntate. Rem non sine prudentia, calliditate, egit er hat die Sache mit Klugheit, List betrieben, gethan.* Hinc in fronte librorum, qui *cum privilegio quodam regis* eduntur, rectius inscribatur: *non sine privilegio* (si hoc vocabulum retineri debet) quam *cum privilegio.* Illud rationi priscorum convenientius quam hoc. Sic *non facile* (Adv.) pro *difficulter* dicere malim, quia illud longe frequentius est hoc, v. c. *non facile istud a patre impetrabis, wirst es schwerlich vom Vater erlangen* s. *erbitten.*

II) Saepe poni potest *antecedens* pro *consequente:* v. c. *subire* i. e. *sich unterziehen* saepissime pro *suscipere, sustinere, perferre*, quia, qui onus subit, is illud quoque suscipit et perfert, sic et nos *sich unterziehen einer Sache* pro *über sich nehmen: clavum tenere das Steuerruder halten* s. *haben*, pro *regere*, de republica dictum Cic. ad Div. VIIII ep. 15 §. 10: *pendere wägen* pro *judicare beurtheilen* saepissime, ut nos *erwägen.* Sic et *metiri* pro eodem, ut nos *ermessen, abmessen,* v. c. *omnia quaestu,* Cic. Phil. II, 45. Sic *petasatus den Reisehut*

sehut aufhabend pro *paratus ad iter*, *reisefertig*. Cic. ad Div. XV ep. 17 in.: *vixit* pro *mortuus est: alicui vale dicere* seu *jubere aliquem valere* pro *discedere*. Cic. ad Attic. V ep. 2 *illum — salutavi, postea jam jussi valere*, *machte ihm mein Compliment und ging von ihm fort*, sic nostri *Abschied nehmen, sich empfehlen* pro *fortgehen von jemand: occurrere entgegen gehen, begegnen* saepe pro *mederi* v. c. *satietati*, Cic. Verr. IIII, 47. it. pro *juvare sponte*, v. c. *supplicibus*, Cic. Dejot. 14: *patere offen stehen* pro *parata esse ad usum zu Diensten stehen* saepe, v. c. Cic. ad Div. VI ep. 10 §. 9 *ut intelligant, omnia Ciceronis* (i. e. mea) *patere Trebiano: mittere* int. *nuntium* pro *nuntiare, certiorem facere*, saepe, v. c. Cic. ad Div. XI ep. 8 in. *Polla tua misit, ut ad te — darem* etc. *Iudicium principis* saepe potest dici pro *munere* s. *honoribus*, v. c. *gratulor tibi de judicio regis* pro *de munere a rege accepto;* sic et in verbis, v. c. *gratulor mihi, quod tam honorifice de me sentire* s. *judicare voluisti*, h. e. *istud munus mihi offerre voluisti*. Sic apud priscos de exercitu dicitur, *conferre signa* pro *pugnare*, *ein förmliches Treffen halten* s. *liefern, förmlich fechten*, proprie *die Fahnen zusammen stossen lassen*, s. *seine Fahnen mit des Feindes Fahnen vereinigen: signa inferre*, proprie *die Fahnen hinein* (scil. *ins feindliche Heer*) *tragen*, pro *invadere*, *angreifen; signa convellere*, proprie *die Fahnen herausreissen* scil. e terra, pro *abire*, *castra movere: signa convertere* pro *in aliam partem tendere*, *eine Wendung nehmen, eine Schwenkung mit dem Heere machen, den Marsch anders wohin richten*.

III) In primis *consequens* saepe ponitur pro *antecedente*, v. c. *beati* apud nos dici possunt pro *mortui: redemtus ausgelöset* pro *captus, captivus*. Sic Cic. Manil. 12 *Qui ad vos ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum legati populi romani redemti sint?* quod gravius dictum: indicat non modo captos sed etiam coactos esse se redimere; quod majori dedecori est populo romano: poterant enim per errorem capi, at ob reverentiam a praedonibus postea dimitti. Nep. de Attico ait c. 17 *eum nunquam cum matre in gratiam rediisse* pro *nunquam offendisse matrem*, *nunquam inimicitiam cum matre habuisse*. At istud tamen paulo obscurius dictum est, et ob ambiguitatem non ubique quadrat, sed tantum, ubi contextus permittit. Plaut. Capt. III, 4, 14 *hic — me nunquam irridebit* pro *non me decipiet*, quia homines pravi eum, quem decepere, solent saepe irridere. Cic. ad Div. XV ep. 17 extr. *ego nunquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis literis ire patiar* pro *ego omni occasione ad te scribam*. Sic

plura commutari queunt, v. c. *audivi* dici poteſt pro *narratum mihi eſt: magnam tibi habeo gratiam* pro *multa* vel *magna beneficia mihi tribuiſti* vel *accepi abs te.* Sic de magno viro: *ornat noſtram urbem* ſ. *ornamento eſt noſtrae urbi* pro *habitat in noſtra urbe.* Sic: *nondum adſpectu patris tui me exhilarare* vel *frui potui, nondum libri lectione frui potui,* pro *nondum vidi patrem tuum, nondum librum legi.* Sic: *careo facultate aliis bene faciendi, de aliis bene merendi,* pro *ſum pauper, careo divitiis:* it. *non careo facultate multorum felicitatis adjuvandae* pro *ſum dives.* Sic: *Cajus donavit nos* vel *eruditos libro egregio* pro *ſcripſit librum egregium.* Et ſic centies. — In primis pro *mori* variis commutationibus uti licet, v. c. a) de amico: *ereptus nobis eſt, caremus ejus adſpectu, amplexu, conſuetudine* etc., *deſiit nos dulci ſermone recreare* etc., *abiit in locum melioris conditionis* etc. b) de viro erudito: *non amplius ornat hanc academiam, urbem* etc. vel *deſiit ornare hanc urbem* etc., *magnam jacturam fecit respublica literaria morte illius, grave vulnus nobis inflixit mors ejus, omnes ſentimus iſtam calamitatem.* c) de improbo: *liberati ſumus hac peſte, hoc homine capitali* ſ. *pernicioſo: deſinit noſtram quietem turbare: non amplius eſt, quod illum timeamus: abiit ad ſui ſimiles* etc. In quibus omnibus conſequens notio pro antecedente ponitur.

IIII) *Cauſa* pro *effectu.* V. c. *Mars* pro *bello* interdum dici poteſt, v. c. *vis Martis, ſaevitia Martis, perculit* etc. *Venus* pro *gratia, venuſtate,* it. pro *concubitu* per modeſtiam ſaepe dici poteſt: interdum *ferrum* pro *gladio, aurum* pro *aureis numis* vel *vaſis,* ut et *argentum* etc. — *Ingenium* pro *cogitationibus acutis witzige Einfälle* ſaepe dicitur, v. c. *admirabantur ejus ingenium ſie bewunderten ſeine witzigen Einfälle, delector tuo ingenio* etc. — Sic *mens* pro *cogitationibus* millies dicitur: v. c. *mentem meam tibi declarabo ich will dir meine Gedanken ſagen* etc. *Anima* pro *vita, ſcriptor* pro *ejus ſcriptis, poeta* pro *carminibus ejus,* v. c. *legi Hagedornium. Mobilis, levis,* ſaepe pro *inconſtans.* — *Antiquus* pro *praecipuus,* v. c. *nihil mihi eſt antiquius tua amicitia nichts iſt mir vorzüglicher, ſchätzbarer, als deine Freundſchaft.* Sic Cic. ad Div. XI ep. 2 §. 2 *nec habui quidquam antiquius, quam ut Panſam convenirem* h. e. *Ich hielt nichts für wichtiger, als den Panſa zu ſprechen, meine erſte Sache war mit ihm zu reden.* Lepid. ad Cic. in Epp. Cic. ad Div. X ep. 35 *teſtor deos, quam nihil antiquius communi ſalute ac libertate judicarim* i. e. *daſs ich nichts für wichtiger gehalten, nichts mehr geſchätzt habe, als* etc. — *Proprium* interdum pro

conſtans

conſtans dauerhaft, quia, quae nobis propria ſunt, ea conſtanter nobis manent, vid. Cic. Manil. 16, ubi jungitur ***proprium*** et ***perpetuum***. Verba ſunt: ***quod*** (loquitur de Pompeji fortuna) ***ut illi proprium ac perpetuum ſit, — velle et optare debetis:*** proprie eſt ***eigenthümlich***. Pertinet huc ***meminiſſe*** pro ***gratum eſſe***, it. pro ***gratificari alicui omni ratione***, v. c. Cic. ad Div. XV ep. 17 extr. eſt pro ***epiſtolam mittere alicui***. Verba ſunt: ***et amabo*** (h. e. ***ſey ſo gut) cum dabis poſthac aliquid domum literarum, mei memineris, denke an mich*** h. e. ***ſchreibe mir***. Ac ſic plura.

V) ***Effectus*** pro ***cauſa*** ſaepe poni poteſt, v. c. ***cadere*** pro ***interfici in praelio:*** ſic ***condemnare*** de accuſatore dicitur, quia condemnatio eſt effectus accuſationis legitimae: ſic ***ejicere urbe*** de accuſatore itidem ap. Ciceronem dicitur pro ***efficere, ut aliquis ejiciatur;*** ſic ***neceſſitas die Unvermeidlichkeit, Unveränderlichkeit***, poteſt interdum pro ***natura*** poni, quia eſt hujus effectus; at propterea non per ſe notat ***naturam***, et contextus debet eſſe accommodatus: ſic et ***neceſſe eſt es iſt natürlich:*** ſic ***vide, ne lacrymae tuo nomini, tuae dignitati, officiant*** pro ***noli flere:*** ſic ***parcere*** pro ***ignoſcere;*** nam, qui ***ignovit inimico***, is huic deinde ***parcit***.

VI) Pertinent huc aliae locutiones ***metonymicae***, v. c. a) ***continens*** pro ***contento: urbs laetatur*** pro ***homines; domus*** pro ***familia: domum curavit ſie hat das Haus beſorgt*** i. e. ***res domeſticas:*** ſic ***literae*** proprie ***Buchſtaben*** interdum pro ***doctrina***, quia olim omnis doctrina romana, h. e. philoſophia, e ***libris philoſophorum*** diſcebatur, iisque continebatur; ob eandemque cauſam ***literae*** pro ***epiſtola***. b) ***ſignum*** pro ***ſignato***, v. c. ***ſceptrum*** pro ***regno:*** ap. Romanos ***toga*** pro ***pace, faſces*** pro ***imperio*** etc., quae hodie de noſtris rebus uſurpare non licet. Sic et ***laurea*** de ***victoria***, quia apud priſcos uſus ***laureae*** proprie erat, qui nunc non amplius eſt.

VII) Pertinent huc ***ſynecdochicae*** locutiones, ut dicamus, v. c. modo ***pater eſt ſepultus***, modo ***patris corpus eſt ſepultum, offendere alicujus animum*** et ***aliquem***. Nam variatio eſt ſuavis.

VIII) Pertinent huc ***metaphoricae*** locutiones, v. c. ***ignis*** de ***amore magno, fons*** pro ***cauſa, malum ſerpit breitet ſich aus***, it. ***manat***, ut Cic. ad Div. XII ep. 1 §. 2 ***Manabat enim illud malum urbanum et ita corroborabatur*** etc. ***Projicere wegwerfen*** pro ***vili pretio res vendere*** Cic. ad Div. XIIII ep. 2 §. 8 ***etiamne reliquias tuas miſera projicies?*** noſtri dicunt ***verſchleudern, wegwerfen***, v. c. ***es iſt ordentlich weggeworfen, weggeſchmiſſen;*** eodem tropo. ***Abſtergere metum*** pro

demere plane, Cic. ad Div. VIIII ep. 16 §. 22 *volo enim abstergere animi tui metum, ich will dir nur deine Furcht benehmen.* Sic saepius: it. *abstergere molestias*, Cic. Senect. 1 *ut non modo omnes absterserit senectutis molestias* etc. De hoc ceterisque tropis jam supra dictum.

VIIII) *Genus* pro *specie* millies, ut in omnibus linguis, ita in latina poni solet. Qua de re etsi inter tropos dici solet et supra dictum est, tamen hic quodam modo repeti ac simul exemplis illustrari meretur. Inter alia notabo tantum haec:

1) *Commodare* pro *leihen* notum est: at proprie est *gratificari gefällig seyn, jemand einen Gefallen thun, dienen*, quocunque modo fiat; ac saepe sic occurrit, v. c. Cic. ad Div. III ep. 3 §. 5 *velim tibi curae sit, ut, quae successori — commodare potest is, qui provinciam tradit, ea* etc., h. e. *was einem Nachfolger derjenige zu Gefallen thun kann, welcher die Provinz* etc. XIII ep. 41 in. *Quae fecisti Lucceji causa, scire te plane volo, te homini gratissimo commodasse*, ac saepius.

2) *Vivere cum aliquo* pro *uti aliquo, mit einem umgehen*, saepe dicitur.

3) *Adpellare debitorem* pro *poscere debitum mahnen:* proprie enim est in universum *anreden*, quacunque de causa fiat.

4) *Dicere sagen, reden*, millies pro *orationem habere* v. c. ad populum.

5) *Accipere empfangen* pro *discere*, quia in discendo aliquid accipimus a magistro. Sic *tradere übergeben* pro *docere*.

6) *Adesse alicui, einem gegenwärtig seyn*, saepissime pro *opem ferre, adjuvare, dienen*, ut *deesse nicht dienen.*

7) *Adferre* pro *nuntiare:* sic Cic. ad Div. X ep. 20 in. *Ita erant omnia, quae istinc adferebantur, incerta* i. e. *alle Nachrichten aus deiner Gegend sind so ungewiß* etc.

8) *Curare* propr. *besorgen* pro *sanare* notum est.

9) *Decedere fortgehen* pro *mori* saepissime.

10) *Satisfacere* propr. *facere tantum, quantum alter jure postulare potest, jemand befriedigen, Genüge leisten;* saepissime pro *solvere debitum bezahlen;* it. pro *se defendere, excusare alicui.* Hae tres notiones fluunt e priori, vel sunt potius tantum quasi translationes ejus ad certa genera satisfaciendi. Nostri etiam vocabulo generis utentes dicunt *jemand befriedigen* pro *bezahlen.*

11) Qui-

11) *Quiescere ruhen* pro *dormire* notum, sic et in vernacula de dormiente dicitur: *er ruhet.*

12) *Honorem habere alicui* propr. *eine Ehre anthun, erweisen,* pro *praemio aliquem adficere:* omne enim praemium est species honoris. Sic Cic. ad Div. XVI ep. 9 §. 6 *Curio misi* (i. e. scripsi), *ut medico honos haberetur* i. e. *ut ei praemium daretur.* Sic et *commoda* pro *praemiis.*

13) *Otium Ruhe* pro *pace:* sic et nos: *es ist nun Ruhe im Lande* i. e. *Friede.* Hinc *otiosi* ap. Ciceronem pro iis ponuntur, *qui neutrarum partium sunt, welche neutral sind:* quia hi in *otio* i. e. in pace *vivunt.*

14) *Tempus* saepe pro *occasione* s. *tempore opportuno, apto,* v. c. ad Div. X ep. 5 §. 9 *cujus — gratiae gloriaeque cave tempus amittas* h. e. *occasionem:* sic et nos; — it. pro *incommodis, laboribus, Noth,* v. c. *Processe:* sic Cic. Manil. 1.

15) *Honores* proprie *alle Art von Ehren* saepissime pro *muneribus honorificis, Ehrenämter, Ehrenstellen.*

16) *Fabula,* propr. *Erzählung* s. *eine Geschichte* sive vera sive ficta, pro *tragoedia* et *comoedia,* quae duae sunt species *fabulae.*

17) *Mortales* pro *hominibus.* Et innumerabilia alia, si quis adtendere et singula e suis fontibus derivare volet.

X) In primis huc pertinet conversio relationis notionum, v. c. *filii* pro *patre* et *patris* pro *filio, dare* pro *accipere* et contra etc. Hic fons est longe uberrimus. Exempla pauca dabo. Commutari inter se possunt

1) *Tu es meus filius* et *ego sum tuus pater; velim tuus filius esse* et *velim te patre uti;* it. *tu instar patris mihi fuisti* et *me pro filio habuisti, tractasti ut filium* etc.

2) *Molestum est tali servo uti* et *molestum est talis hominis herum esse.*

3) *Donasti me libro* et *accepi abs te librum* s. *donatus sum abs te libro.*

4) *Tu mihi non scripsisti* et *nihil literarum a te accepi,* it. *nullam literam* etc., at hoc gravius: sic Cic. ad Div. XV ep. 16 in. *Puto te jam suppudere, cum haec tertia jam epistola ante te oppressit, quam tu scidulam* (h. e. fere *Billet*) *aut literam:* et ad Attic. XIII, 39 *neque diu abfuit, neque ullam literam ad me,* intell. *scripsit* s. *dedit:* sic et nos: *er hat nicht einen Buchstaben an mich geschrieben,* quod gravius est quam *er hat keinen Brief geschrieben.*

5) *Servire* et *dominum* f. *herum habere.* Sic Cic. ad Div. XV ep. 18 §. 2 *Mea* (int. philofophia) *molefta eft: pudet enim fervire* h. e. *dominum habere.* Nihil aliud intelligitur. Romani tum, in primis Pompejani, nolebant Caefarem dominum habere, fed cupiebant aequo jure uti.

6) *Cajus mihi vendidit domum* et *emi domum a Cajo* f. *Caji.*

7) *Fui ejus difcipulus* et *ille fuit meus magifter* f. *erudiit me* etc.

8) *Lauto convivio vos excepit* et *laute epulati eftis apud eum.*

9) *Magnis beneficiis me ornafti, adfecifti*, et *ego magna beneficia abs te accepi, ornatus fum magnis beneficiis.*

10) *Paucas abs te epiftolas accepi* et *tu paucas epiftolas ad me mififti, dedifti.*

11) *Tu es me fuperior* et *ego te fum inferior.* Sic *omnes homines funt longe inferiores deo* et *deus eft omnibus hominibus longe fuperior.* Ac fic millies variari poteft: tenendum tamen, interdum hanc interdum illam relationem magis contextui convenire etc.

XI) Eft et aliud genus commutationis perfpicuitati et gravitati valde ferviens, quando pro vocabulo, quo dicitur res facta effe, aliud ponitur vocabulum, quo fimul *modus, forma*, et *qualitas* rei indicatur; v. c. *puteum deprimere* pro *facere* f. *fodere*, quafi *deprimendo facere:* fic *contorquere haftam* pro *vi conjicere*, quafi *torquendo jacere.* Rarius tamen profaici: at faepiffime poetae. — Loquor hic etiam tantum de fingulis verbis, non de copiofa rei defcriptione: haec enim ad copiam dicendi referenda. — Pertinet tamen iftuc Cic. in Pifon. 6 — *refpondes, altero ad frontem fublato, altero ad mentum depreffo fupercilio*: ubi *fublato* et *depreffo* accuratius dicta pro vulgari: *tracto, vergente, extenfo* fimilive.

XII) Eft etiam variatio per deminutiva, v. c. *literulae* pro *literae* ap. Cic. ad Div. V ep. 21 §. 5 *Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum cenfeo, literulis noftris* pro *literis*, per modeftiam: fic XVI ep. 10 §. 3 *Literulae meae five noftrae* (loquitur cum Tirone) *tui defiderio oblanguerunt*, i. e. *Literae noftrae Unfer Studiren* etc. Sic *ingeniolum meum* ob modeftiam dicimus etc.

XIII) Eft et variatio per proverbia: v. c. *oleum et operam perdere* pro *fruftra laborem impendere: homo non femiffis* pro *homo vilis contemtuque dignus: Andabatarum more pugnare* etc. — Sed quaeritur, quatenus prifcorum proverbia hodie

hodie usurpare liceat. Proverbia sunt certarum plerumque tantum nationum; singulae habent sua. Hinc usum proverbiorum romanorum apud nos Germanos rarum esse debere crediderim; et non nisi in maxime notis concedendum.

XIIII) Est et variatio per *pleonasmum*, sed *verum* h. e. ubi vere vocabulum redundat et aeque recte sine iste pleonasmo dici poterat, v. c. *interea loci* (Terent.) pro *interea*, et per *ellipsin veram* h. e. ubi vere vocabulum deest, v. c. *paucis dicam*, int. *verbis*, ut nos *ich wills mit wenigen sagen*, int. *Worten*. — De utraque re infra dicetur; de *pleonasmo* in capite de *copia*, et de *ellipsi* in cap. de *brevitate dicendi*. Alius est pleonasmus vel ellipsis ex animi permotione oriens atque hanc indicans.

XV) In primis huc pertinet variatio per *circumscriptionem* pro *uno* vocabulo, v. c. *qui audiunt* pro *auditores: qui nos genuerunt* pro *nostri parentes*, quae saepe etiam necessaria est, quia Latini saepe non habent unum vocabulum, quo exprimere possint unum vocabulum Germanorum, atque ita pluribus reddere coguntur, vel id vocabulum tale est, ut, quia non est aureae aetatis, eo nolimus uti, v. c. *vernünftig rationi consentaneus, unmöglich quod fieri non potest*, sic *thunlich, faßlich, vernehmlich, unwiderstehlich* etc. De hac circumscriptione infra in Cap. de *copia dicendi* loquemur.

SECT. XI

De variatione constructionis grammaticae.

Est etiam variatio vocabulorum in constructione grammatica. V. c.

1) *Sum doctior patre* et *quam pater*, utrumque recte: neutrum elegantius, prius tantum est brevius dictum.

2) *Dignus qui laudetur*, *laude* et *laudis*, posterius est paulo rarius

3) *Egeo* et *indigeo* cum ablat. et genitivo.

4) *Opus est mihi libro* et *liber*. Sic *opus est mihi libris* et *opus sunt mihi libri*. De ea re supra p. 147, II) est dictum.

5) *Referre in deos*, *inter deos* et *in deorum numero*, recte dicuntur.

6) *Poenitet me facti* et *fecisse*.

7) *Donare alicui librum* et *donare aliquem libro*, ut nos: *einem ein Buch schenken*, *einen beschenken mit* etc.

8) *Praeire verba* et *verbis vorbethen, vorsagen*, ut alter repetat, illud est frequentius.

9) *Ea res* et *id rei* etc. Sic *multum tempus* et *temporis*, hoc est usitatius.

10) *Adire patrem* et *ad patrem* etc.

11) *Antecedere alicui* et *aliquem* etc.

12) *Sequitur ut*, et seq. accus. cum infin. Sic *oportet discas* et *te discere* etc.

13) *Venit, ut te videret, te visurus, tui* s. *te videndi causa, ad te videndum.* Haec plane eadem sunt; it. *te visum:* at supinis rarius utuntur prisci.

14) *Habere aliquem pro docto* et *doctum.*

15) *Inter Graecos doctissimus, in Graecis, Graecorum doctissimus.*

16) *Spero patrem venturum* et *fore ut pater veniat.* Haec sunt eadem. Neque enim tantum haec periphrasis in verbis carentibus supino sed et in aliis saepissime usurpatur, v. c. Cic. ad Div. VI ep. 13 §. 2 *Postea vero quam magnam spem habere coepi fore, ut te brevi tempore incolumen haberemus:* ubi dicere pari jure poterat *nos te — habituros esse.* Ac sic saepius. Haec hactenus.

At tirones ad hanc variationem nonnulla referunt, quae eo non pertinent, v. c.

1) *Pridie Kalendas, Nonas, Idus* et *pridie Kalendarum, Nonarum, Iduum.* At prius magis probant eruditi, hincque in bonis priscorum editionibus ita legitur. Deinde alii dicunt *Kalendae, Nonae, Idus Maji, Novembris;* alii *Kalendae, Nonae, Idus Majae, Novembres* etc.: posterius praeferendum putant eruditiores, quia nomina mensium adjectiva proprie sunt, v. c. *Ianuarius, a, um, Aprilis, e;* hinc dicendum v. c. *Pridie Kalendas Majas, Iunias, Apriles, Novembres: pridie Nonas, Idus, Martias, Septembres* etc. Sicque plerumque in bonis priscorum editionibus legitur.

2) *Potiri* cum genitivo, accusativo et ablativo. At semper ablativus, quia usitatior est, praeferendus praeter hanc formam *potiri rerum*, h. e. *imperium consequi die Oberherrschaft* s. *die höchste Gewalt erlangen* vel *haben*, hic *res* notant *rempublicam* vel *summam potestatem, imperium.* — At si *res* vulgarem notionem habet, *Dinge, Sachen*, perspicuitatis causâ malim ablativum ponere; v. c. hoc: *ich habe mich meiner Sachen, die mir genommen waren, bemächtiget*, verterim: *potitus sum rebus*, non *rerum:* quamquam nec hoc per se falsum foret. Nam, si verterem *potitus sum rerum*, posset forsitan aliquis lectorum de *summa potestate* intelligere.

CAP.

CAP. VIIII

DE COPIA DICENDI S. VERBORUM

Copia dicendi ſ. *verborum,* ſi recte omnibusque ex partibus conſideratur, nititur fere omnis eloquentia Ciceronis. Sed quia hic non oratorem proprie, nedum romanum, fingimus, ſed ad omne genus bene latine ſcribendi dicendique reſpicimus: arctioribus nos limitibus includemus ac non niſi tantum, quantum in univerſum prodeſſe poſſit, atque ita de *copia verborum univerſa* dicemus.

SECT. I

Quid ſit copia verborum iſta?

Copia verborum ſ. *copia dicendi,* ut Cicer. Or. II, 25 prope fin. vocatur, it. *ubertas in dicendo*, ut dicitur ibid. I, 12 in. (nos poſſimus vocare *die Ausführlichkeit*, interdum *Weitläuftigkeit,* it. *Reichthum in der Ausführung und im Ausdrucke*), cernitur, ſi ſummatim loqui volumus, *duabus* in *rebus,* 1) *in eo, ut pro uno vocabulo duo vel plura ponantur,* 2) *in eo, ut pro una enuntiatione* ſ. *propoſitione* (*Satz*) *duae vel plures adhibeantur.* — Not. Ad enuntiationes referri poſſunt quoque ac debent argumenta, et argumentationes, ſimilitudines, teſtimonia, exempla: quae omnia ſi late copioſeque enuntiantur, ac multis interjectis aliis enuntiationibus, quarum altera ex altera fluit, ita illuſtrantur et explicantur, ut illorum v. c. argumentorum etc. natura, utilitas, magnitudo ac pondus non modo plane perſpiciatur ſed etiam recte ſentiatur, nonne hinc copia dicendi poteſt dici eloquentia in univerſa cerni vel ipſa eloquentia eſſe?

At haec commutatio verborum copioſa ſ. copia dicendi non ubique eſt adhibenda: inepta enim ac frigida ſaepiſſime foret, ſed tantum, quando contextus idearumque ratio poſtulat: hoc eſt 1) *primum,* quando notio

notio aliqua, verbis explicanda, est ejusmodi, ut in ea paulo diutius versari deceat, atque ita uno verbo, una enuntiatione, contentus esse nequeas, si quidem cupis, ut vel lector vel auditor illam notionem ideamque recte percipiat eaque rite moveatur. Ergo, ut ubique, ita et hic perspicuitatis et gravitatis ac simul contextus ratio habetur. Iam, si unumquodque vocabulum semper ideam continet, sequitur, ut, si pro uno verbo plura adhiberi debent, etiam plures ideae pro una ponantur atque ita oratio et stylus non tam verbosior quam plenior idearum fiat. 2) *deinde* ob numerum s. concinnitatem et aequalitatem membrorum: quae postulat, ut, quando praecedens membrum vel enuntiatio pluribus verbis constet, sequens quoque vel totidem vel saltem non multo pauciora vocabula complectatur. Sed et hic idearum ratio habenda est diligenter, nec quidquam ponendum, quod aptis ideis careat. *Quid est enim tam furiosum, quam verborum vel optimorum vel ornatissimorum sonitus inanes nulla subjecta sententia* h. e. *idea* s. *notione?* ut Cicero recte ait Orat. I, 12. Ergo omnis copia dicendi, omnis dilatatio, est stulta, nisi per eam ideae vere augentur atque ita contextus verborum dilucidior, suavior, gravior fortiorque redditur. Eadem, recte adhibita, est praeclara, imo pars eloquentiae necessaria. Auditor enim ac lector ideam gravem uno verbo expressam saepe negligit et praeterlabi sinit, putans, quidquid breviter ac celeriter dictum et scriptum sit, id non grave esse: hinc illam non satis capit, ac saepe ne animadvertit quidem nedum sentit pondus illius ideae. Solent enim homines, ut a vestium magnificentia ad hominis illa induti dignitatem, sic a verborum pompa ac magnificentia ad rei dignitatem et magnitudinem vulgo concludere. — Hinc secus est, si idea copiosius et latius exprimitur. Nam *primum* verba plura de una re s. idea recitata efficiunt, ut auditor adtentus fiat eamque pro magna gravique habere incipiat; *deinde*, si au-

ſi auditor eandem ideam aliis verbis ſaepius repeti audit, tum recognoſcere eam ſaepius cogitur, atque ita ejus veram naturam et gravitatem tandem intelligit et ſentit. Quae omnia in lectorem quoque cadere apertum eſt. — Quomodo itaque iſta copia verborum ſ. dicendi recte inſtituitur? Diximus, eam et ad ſingula verba h. e. *ideas* ſingulas, et ad enuntiationes h. e. judicia, concluſiones, argumenta, teſtimonia, exempla etc. pertinere. — De utraque re dicendum mihi eſt. Sed, quia in univerſum tantum loquor, nihil hic de argumentorum, teſtimoniorum etc., tractatione dici poteſt: haec enim res ad perſpicuitatem pertinet, de qua ſeparatim agetur.

SECT. II

De copia dicendi in verbis ſingulis.

Copia dicendi ſ. *verborum*, quatenus in ſingulis tantum vocabulis (ideis) conſideratur, cernitur in conjungendis *vocabulis pluribus*, ubi *unum* per ſe ſufficiebat vel ſaltem ſufficere prima ſpecie videbatur. Sed nunquam obliviſcendum eſt, quotiescunque vocabula augeantur, toties augeri ideas, nec ullum vocabulum ſua notione eaque apta carere debere. Eſt igitur non tam copia verborum quam idearum. Fit ea variis modis: hos quidem praecipuos eſſe putem:

I) Uni vocabulo, ſive ſit nomen ſive Verbum ſive adverbium, quod per ſe ſufficere poterat, additur interveniente particula *et* ſ. *ac*, *atque*, *que*, aliud ejusdem generis (v. c. ſubſtantivum ſubſtantivo etc. interdum etiam plura). At inter ſe differre ſingula debent, ſaltem quodam modo. Alioquin foret inanis copia verborum, non copia idearum. Neque ergo vocabula ejusdem plane notionis, v. c. *edere* et *veſci*, *ire* et *proficiſci* etc., jungi poſſunt. Videndum vero eſt omnino, ut poſterius priori ſit gravius et fortius, ſaltem clarius, ita ut prioris ſit quaedam explicatio vel confirmatio. Hoc ordo rerum poſtulat. Conjunguntur itaque a priſcis et conjungi poſſunt ſequentia:

A) *Cauſa* et *effectus*, ubi alterutrum ſufficiebat, v. c.

1) Li-

1) *Liberalitas* et *beneficentia;* it. *liberalitas* et *benignitas.* Nam et *beneficentia die Gutthätigkeit* et *benignitas die Gütigkeit* est effectus *liberalitatis* h. e. *einer edlen Gesinnung, Wohlgezogenheit, Freygebigkeit,* V. c. pro *magna est patris in me beneficentia* dicere possum: *magna est patris in me liberalitas ac beneficentia;* sic pro *tuae liberalitati omnia debeo* dicere possum: *tuae liberalitati et beneficentiae omnia* etc. Sic jungi possunt *liberalitas* et *clementia* h. e. *Gnade, Sanftmuth, gegen die Beleidiger,* quia haec est effectus liberalitatis.

2) *Humanitas die Menschenliebe* et *facilitas die Gefälligkeit,* quia haec est effectus illius; v. c. *hominis humanitas et facilitas est magna* pro *hominis facilitas est* etc. Sic *humanitas* et *clementia; humanitas* et *beneficentia; humanitas* et *benignitas:* quia humanitas est fons clementiae, beneficentiae et benignitatis. Sic *humanus* et *benignus, humanus* et *beneficus, humanus* et *comis.* Sic *humanitas* et *misericordia* junguntur ap. Cic. Catil. IIII, 6. Ait: — *non atrocitate animi moveor, — sed singulari quadam humanitate et misericordia.*

3) *Lex* et *conditio,* quia haec est effectus illius: Cic. Agr. II, 3 *quod non eadem, qua superioribus consulibus, lege et conditione utendum esse decrevi.* In universum Cicero vult dicere, se non consuetudinem consulum superiorum imitaturum esse, qui coram populo non dixissent. Ergo proprie dicere debebat *eadem consuetudine;* pro eo dicit *conditione,* quia isti consules sibi consuetudinem istam quasi conditionem aliquam praescripserant. At, ubi dixerat *conditione,* facile ei in mentem veniebat *lege* ob connexionem idearum sic dictam.

4) *Ordo rerum* et *necessitudo* junguntur ap. Cicer. Harusp. 9 *quis est tam vecors, ut — deos esse non sentiat, et ea, quae tanta mente fiunt, ut vix quisquam arte ulla ordinem rerum ac necessitudinem persequi possit, casu fieri putet?* en! hic *ordo rerum die Ordnung der Dinge in der Welt* et *necessitudo rerum die Verbindung der Dinge* junguntur; quia *ordo* est effectus *necessitudinis:* nam *necessitudo* efficit quendam certum ordinem. Sufficere poterat *ordinem rerum.*

5) *Ingeniosissimus,* proprie *der ein sehr gut Genie hat, sehr witzig ist,* et *eloquentissimus sehr beredt* junguntur Cic. Font. 13. Ait: *exstat oratio hominum longe ingeniosissimi atque eloquentissimi C. Gracchi* etc. i. e. *des allerwitzigsten und beredtesten Mannes,* s. *des vom grössten Genie und* etc. Nam ab ingenio pendet eloquentia, tanquam effectus a causa. — Eadem de causa jungitur et jungi potest *ingeniosissimus* et *suavissimus*

vissimus homo: nam *suavitas hominis* pendet ab ejus ingenio, *von seinem Witze*, quo alios delectare potest. Sic et *ingeniosissime* et *suavissime*.

6) *Sapientia* et *constantia* vel *fortitudo* jungi possunt, quia sapientia efficit constantiam et fortitudinem. Sapientia autem hic cernitur in eo, si quis rerum omnium verum pretium novit, ac scit v. c. res multas, in his contemtum, mortem, et alias hujus generis necessarias contemnendas esse. Sic *sapiens et fortis* vel *constans*; hinc *sapienter et fortiter* s. *constanter ferre fortunam, casum* etc. saepissime occurrit. Sic *sapientia et magnitudo animi*, quae est illius effectus, junguntur Cic. ad Div. I ep. 9 §. 8. Sic *gravitas* proprie *die Schwere* et *constantia die Standhaftigkeit*, quae est effectus illius, junguntur saepe, v. c. Cic. Sull. 30.

7) *Statae ac solennes caerimoniae* occurrunt ap. Cic. Harusp. 9: quia, quod *statum est* i. e. *festgesetzt ist*, deinde et solenne est i. e. *solet* certis diebus anni fieri ac celebrari.

8) *In lucem adspectumque proferre*, *ans Licht bringen*, recte dicitur, ubi alterutrum vel *lucem* vel *adspectum* abesse poterat: *lux* est causa *adspectus*. Cicero ordinem invertit Arch. 6 *Si qui ita se literis abdiderunt, ut nihil possint — in adspectum lucemque proferre*. Debebat causa praeponi et effectus sequi, natura utriusque rei ita postulante. At saepe hic prisci parum sunt diligentes. Et quoties lingua praecurrit mentem?

9) *Permiscere* et *perturbare* junguntur ap. priscos et recte jungi possunt: *permiscere vermischen* est causa et *perturbare trübe machen* est effectus. Cic. Verr. I, 15 in. *Etenim, si haec perturbare omnia et permiscere volumus* etc. i. e. *denn, wenn wir in solchen Sachen eine Unordnung machen wollen* etc., ubi *perturbare* sufficiebat. Notandum, hic ordinem naturalem perturbatum itidem esse.

B) *Antecedens* et *consequens* notio jungitur, ubi alterutra sufficere poterat. V. c.

1) Cic. Rosc. Am. 24 in. *Videtisne, — ut eos* (scil. parricidas) *agitent furiae neque consistere usquam patiantur?* Sufficere poterat *agitent* i. e. *herumtreiben, verfolgen*; sed additur gravitatis causa consequens *consistere nusquam patiantur* i. e. *lassen sie nirgends Fuss fassen, stille stehen*. Recte.

2) *Factum* et *consilium der Entschluss* junguntur, quia in homine, prudente certe, semper *consilium* antecedere et *factum* ipsum deinde sequi solet, v. c. Cic. Agr. II, 5 in. *quam non*

non ita gerendum consulatum, ut in omnibus meis factis atque consiliis vestrum de me factum consiliumque laudetur. Omnia mea facta et consilia sunt *omnia*, *quae facio* vel facturus sum. Ergo *in factis* sufficiebat: per *consilium et factum vestrum* intelligitur hoc, quod Cicero ab iis consul creatus est. Sensus ergo universus est: *ut in omnibus*, *quae ago*, *vestra electio laudetur*, *damit ihr von eurer Wahl Ehre haben möget.*

3) Cic. Agr. II, 3 *Qui aditum hujus loci conspectumque vestrum magnopere fugerunt;* ubi *conspectumque vestrum* abesse poterat; est consequens illius aditus: nam, qui *adit* suggestum illum, ut pro rostris dicat, is prodit in conspectum populi.

4) Cic. Fin. I, 7 *Ad majora enim quaedam nos natura genuit et conformavit*, ubi *genuit* est antecedens τῶ *conformavit gebildet.*

5) Cic. Fin. I, 10 *Blanditiis praesentium voluptatum deliniti atque corrupti* etc. *deliniti* est antecedens, *corrupti* consequens.

C) *Totum* cum *parte* vel *partibus* interdum jungitur, it. *genus* cum *specie* vel *speciebus*. V. c. Cic. Harusp. 11 Lentulum ita adloquitur: *te, nomen, imperium, vocem, adspectum, impetum tuum stans senatus equitesque romani et omnes boni sequebantur;* ubi *te* est totum, et *nomen Lentuli, imperium, vocem, adspectum, impetum* quasi Lentuli partes vel attributa. Dicere poterat tantum: *te stans senatus — sequebantur.* At gravius dictum est per copiam istam. — Sic *gentes* et *nationes* saepe conjunguntur, v. c. Cic. Sext. 23 in. *regum, gentium, nationum* etc., et inverso ordine Font. 11 extr. *Exteris nationibus et gentibus ostendere.* Videtur *gens* esse totum, et *nationes* ejus partes; ut *populus* est pars gentis, complectentis plures populos. Sic jungitur *virtus* et *integritas*, species virtutis, v. c. Cic. Fontej. 13 *Qui tanta virtute et integritate fuit, ut* etc. Sic nostri: *so tugendhaft und rechtschaffen.*

D) Iunguntur saepe duo vocabula, quorum posterius est fortius priori. Quae ratio in primis est tenenda et imitanda, v. c. *puto et mihi persuadeo; velim credas tibique persuadeas; qui cum credidisset sibique persuasisset nihil esse* etc.: *persuadere sibi* est *ob certas causas credere, sich überzeugen, überzeugt seyn.* Sic *spero* et *confido* libenter jungitur *ich hoffe und habe das feste Vertrauen;* hic *spero* abesse poterat, quia in *confido* jam latet. Sic in prioribus *credo, puto,* abesse poterat, quia inest jam in *persuadere sibi.* At melius est per gradus incedere,

dere, quia, si ita praecedens per consequens quasi corrigitur, gravitas consequentis simul adjuvatur. Sic pro *spondeo* s. *recipio* possum dicere *polliceor et spondeo, polliceor et recipio; polliceor* (s. *promitto*), *spondeo atque praesto* etc. *Spondere, recipere*, et *praestare* sunt longe graviora quam *promitto: spondere* est *Bürge seyn*, *recipere es auf sich nehmen*, quod idem est ac *praestare*, quod significat *gut dafür seyn, dafür stehen.* Quae singula indicant, rem promissam certo actum iri. — Addam aliquot alia exempla e Cicerone et Livio:

1) *Aversari verabscheuen* et *exsecrari verwünschen, verfluchen*, junguntur ap. Liv. VIII, 12 in., ubi de Manlio illo severo narratur: *juventutem et tunc et omni vita deinde aversatam eum exsecratamque.* Posterius est gravius priori.

2) Cic. Rosc. Am. 24 *Agitari et perterreri taedis ardentibus*, ubi *agitari* est minus quam *perterreri;* ibid. *suum quemque scelus agitat amentiaque adficit*, ubi *amentiaque adficit* est gravius quam *agitat;* ibid. *ut summus furor atque amentia consequatur*, ubi *amentia* gravior est *furore.* Cicero poterat in his omittere *agitari, agitat, furor.* At oratio fit gravior per copiam.

3) Cic. Rosc. Am. 46 *Ut omnes despiciat, ut hominem prae se neminem putet.* Posterius est longe gravius: *ut* repetitur pro *et.* Poterat alterutrum, vel *ut despiciat* vel *ut — putet*, omitti. At utrum? Utrumque conjunctum gravitatem adjuvat, *daß er jedermann verachtet, und niemand gegen sich für einen Menschen hält.* Descriptio hominis insolentis.

4) *Excitare* et *inflammare.* Cic. Manil. 2 *Quod maxime vestros animos excitare atque inflammare debet ermuntern und entflammen;* prius abesse poterat per se.

5) Cic. Manil. 3 *Macula, — quae penitus jam insedit atque inveteravit in populi rom. nomine;* posterius est gravius.

6) Ibid. *uno nuntio — necandos trucidandosque denotavit; trucidare* est nostrum *niederhauen, niedermetzeln* et plus significat quam *necare.*

7) Cic. Arch. 1 *Huic profecto ipsi — et opem et salutem ferre debemus, opem* i. e. *Hülfe, salutem* est *Errettung*, ergo gravius illo: potest hoc quoque pro *specie* et *opem* pro *genere* haberi.

8) Ibid. 9 *Nostra sunt tropaea, nostra monimenta, nostri triumphi.*

9) Cic. Sext. 46 *Qui motus conversionesque reipublicae quaerunt. Motus Bewegung, conversio* est *Umkehrung, Veränderung;*

änderung; per *motum* respublica conquassatur, per *conversionem* evertitur et perit, atque ita v. c. in monarchiam mutatur.

10) *Magnum et grave.* V. c. Cic. Manil. 6 *Magna et gravia bella.* Sic *turpia et flagitiosa* Fontej. 13. Ac sic plura.

E) Duo vocabula e diversis tropis ducta junguntur saepe: quo pertinent et ea, quorum alterum est tropicum, alterum proprium. V. c.

1) Ubi duplex tropus. Cic. ad Div. III ep. 10 §. 11 *Pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur.* Alterutrum abesse per se poterat: *pugnare* est proprie *fechten, eniti sich anstemmen,* v. c. ut in montem, arborem, adscendas. Huc pertinet *frangere* et *debilitare*, quod utrumque vertitur *schwächen.* Sic *vires fractae et debilitatae* i. e. diminutae; proprie est *frangere zerbrechen*, *debilitare entnerven, lähmen, verstümmeln.* Sed utraque re, et frangendo et debilitando, vires corporis minuuntur. Huc pertinet Cic. Arch. 1 *Omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum et cognatione quadam inter se continentur:* poterat vel *vinculum* cet. vel *cognatione contin.* etc. abesse, *Alle Wissenschaften, die die Menschlichkeit* h. e. *menschliche Empfindung und Gesinnung befördern, haben eine gewisse Verbindung und Verwandtschaft unter sich.* Quod non verti *schöne Wissenschaften*, hoc feci propterea, quia ad verba vertere volebam. Cicero intelligit *poesin* et in primis *philosophiam*, quippe quae in primis, ut et poesis, reddit hominum animos molliores s. *humaniores;* efficit, ut hominum magis misereantur, iis facilius ignoscant etc. Nam Romanorum neque Iurisprudentia nec Theologia nec Ars medendi poterat homines reddere humaniores.

2) Alterutrum tropicum, v. c. Caes. B. G. VI, 13 *Qui aliquo sunt numero atque honore;* ubi alterutrum abesse poterat: *numero* est tropicum, *honore* proprium. Sic *via et ratio ein Mittel,* ubi vel *via* vel *ratio* abesse poterat; prius est tropicum. Sic et nostri: *ich weis Mittel und Wege.*

F) Iunguntur duo vocabula, quorum alterum ideam exprimit *negative*, alterum *adfirmative;* at not. 1) utraque idea debet inter se paululum saltem differre; 2) adtendi debet, ut posterius sit gravius priori. Sed hoc in omnibus istis additamentis observandum. V. c. *res est praeclara, nec ubivis obvia; homo magnus, nec obscurae famae; liber egregius, nec cum multis comparandus. Quomodo hoc donum*

spernere

spernere nec cum voluptate potius accipere potuisti? it. *statui rem in lucem proferre, nec amplius tacere.* In his conjunctio fiebat per *et* s. *nec* h. e. *et non*. — Fit vero etiam per *non* — *sed*, vel etiam sine *sed*. Et sic oratio fit gravior, v. c. Cic. Arch. 4 *Adest* — *Lucullus, qui se non opinari, sed scire, non audivisse, sed vidisse, non interfuisse, sed egisse dicit.* Poterat dicere: *qui se scire, vidisse, imo egisse dicit;* at illud erat gravius. Cic. Muren. 9 *Vixit ad aliorum arbitrium, non ad suum;* poterat satis habere ita dixisse; *vixit ad aliorum arbitrium;* poterat utique, si breviter loqui volebat. — Fit haec copulatio quoque per *non modo non* — *sed etiam*, v. c. Cic. Arch. 2 extr. *Ut hunc A. Licinium non modo non segregandum — verum etiam — putetis adsciscendum fuisse.* Cic. Rosc. Am. 24 *Ex quo si macula concepta est, non modo elui non potest; verum usque eo permanat ad animum, ut summus furor amentiaque consequatur;* ubi verbis *non modo elui non potest* omissis, quae per se intelliguntur, dicere ita poterat: *ex quo si macula concepta est, usque eo permanat ad* etc. At copiosius atque ita gravius loqui voluit. Referam huc ibid. 23 extr. *Quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu, possunt;* ubi *non modo* dictum est pro *non modo non* ob sequens *ne quidem;* ut itaque utrumque dictum sit negative, ita tamen, ut alterum gravius sit, ac prius per posterius fere tollatur; poterat Cicero dicere: *quod qui tantum facinus commiserunt, ne spirare quidem* etc., quia verba *non modo* — *quiescere* per se ex illis intelliguntur. — At omnis copia auget, non verba, sed ideas s. notiones. In primis huc pertinet ibid. 25, ubi Cicero, postquam dixerat, Solonem in parricidas nullum supplicium constituisse, addit: *sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere quam admonere videretur;* nonne hoc gravius ac plenius est, quam si dixisset: *ne admonere videretur,* atque verba *non tam prohibere quam* omisisset, quod forsan multi facturi fuissent?

G) Praeterea et alia vocabula apud Ciceronem aliosque conjunguntur ac pro uno ponuntur, si quidem eorum notiones inter se quodam modo differunt, v. c.

1) *Culpa* et *peccatum*, Cic. ad Div. V ep. 21 §. 14 *Tibique persuade, praeter culpam ac peccatum, qua semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile et pertimescendum;* ubi simul notes *horribile et pertimescendum*, cum alterutrum horum sufficere posset. *Peccatum* est

omnis error in universum, omnis declinatio a veritate, proprie a scopo, ***ein Fehler;*** sed ***culpa die Schuld, die man an einem gemachten Fehler hat***, est, quatenus istud peccatum nobis, tanquam auctoribus, tribui potest: interdum peccat aliquis, sed sine culpa h. e. ***er fehlt, aber er kann nichts dafür, ist nicht Schuld daran.***

2) *Auctor* et *dux*, Cic. Sext. 46 *Qui cum auctores sint et duces suorum studiorum* etc. *Auctor* est, a quo pendet *initium facti* vel *rei; dux*, qui ducit nos ad hanc rem gerendam; parum ergo differunt. Sic *auctor et princeps* alibi jungitur; it. *dux et princeps* saepe. It. *auctores et magistros religionum* vocat Cicero majores Harusp. 9.

3) *Defensor* et *patronus*, Cic. Sext. 46 in. *Harum rerum tot atque tantarum esse defensorem et patronum* etc. parum differunt. Fortasse *patronus* est genus vel causa, *defensor* species vel effectus.

4) *Laus* et *gloria*, Cic. Arch. 11 *Nullam — virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter hanc laudis et gloriae. — Gloria* est *opinio hominum de nobis bona, late per orbem terrarum vagata;* estque major *laude.* Inverso ordine occurrunt Cic. Fontej. 11 extr. *Qui maxime gloria et laude ducuntur. —* It. *gloria* et *fama* Arch. 10 *eodem gloriam famamque penetrare.*

5) *Scelera* et *flagitia* saepe conjuncta occurrunt ap. Ciceronem, ***Bosheiten und Schandthaten;*** v. c. Cic. Rosc. Am. 9 Interdum *flagitia et facinora,* v. c. Sallust. Cat. 23 §. 1.

6) *Sceleratus* et *impius* junguntur Cic. Dejot. 1. — It. *impurus et sceleratus* Cic. ad Attic. VIIII ep. 15 extr. Sic *impie scelerateque* Cic. Rosc. Am. 24 *Qui aliquid impie scelerateque commiserint.* Sic *turpissimus atque impurissimus praetor* Verres vocatur Cic. Verr. IIII, 35

7) *Acerrime fortissimeque pugnare* saepe occurrit v. c. Caes. B. G. V, 43. Sic *aspere et acerbe accusatus est* Cic. ad Div. I ep. 5 §. 11.

8) *Moderatissimus* et *continentissimus* Cic. Arch. 7. Sic *sanctissimus et temperantissimus* Cic. Fontej. 13.

9) *Donum* et *munus.* Cic. Arch. 8 — *deorum aliquo dono et munere commendati esse videantur;* quae parum differunt.

10) Cic. Arch. 11 *Res — adtigit hic versibus atque inchoavit,* parum differunt; verte: *er hat sich daran gemacht und angefangen.*

11) *Bellum magnum atque difficile* ibid. 9. Sic *bella magna et gravia* Cic. Manil. 6.

12) Cic. Arch. 9 *Nostra sunt tropaea, nostra monimenta, nostri triumphi.* Haec differunt.

13) *Illustris* et *gloriosus*. Cic. Fin. I, 11 in. *Sed de clarorum hominum factis illustribus et gloriosis satis hoc loco dictum sit.* *Illustris* est proprie *in luce positus, clarus; gloriosus est concilians gloriam.*

14) *Deterrere* et *avocare a religione* Cic. Harusp. 9: illud est gravius.

15) Cic. Rosc. Am. 22 *Res tam scelesta, tam atrox (grausam, schrecklich), tam nefaria credi non potest.* Ib. *si tantum facinus, tam immane tamque acerbum credituri sint.* Sic jungitur alibi *inhumanitas, crudelitas, immanitas* etc.

16) Cic. Rosc. Am. 24 *Suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent, seine bösen Gedanken, Vorstellungen, und sein böses Gewissen schreckt ihn;* quae parum differunt.

17) *Formosus, pulcher,* et *amabilis* junguntur. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 9 *Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Formosius* parum differt a *pulchrius*. Illud dicunt de *corpore* tantum dici: quod hoc loco Ciceronis refutatur.

18) Cic. Manil. 1 *Veterem consuetudinem fori et morem pristinum judiciorum requirunt, vermissen die ehemalige Gewohnheit bey den Gerichten;* ubi *vetus consuetudo fori* et *mos pristinus judiciorum* fere eadem sunt.

19) Ibid. paulo post: *non enim corona consessus vester cinctus est, ut solebat: non usitata frequentia stipati sumus;* ubi *frequentia auditorum* est ipsa illa *corona*, quae cingere judicium solebat, sic dicta ob similitudinem *coronae eines Kranzes;* verti possit *Kreis, Zirkel.*

20) Cic. Fin. I, 8 *Maledicta, contumeliae, tum iracundae contentiones concertationesque in disputando pertinaces;* ubi *contentiones* et *concertationes* parum differunt.

21) Cic. Offic. III, 6 *Feritas* et *immanitas belluae* etc. — Ac sic multa millia occurrunt; sic *praeclarus, insignis, excellens* jungi possunt, quia paululum differunt, licet unum sufficere possit. — Non dici potest, quam soleant prisci duo vocabula fere sibi aequalia, quorum discrimen vix inveniri cogitarique interdum potest, jungere. V. c. Cic. ad Div. VI ep. 5 §. 3. *Non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intelligere mihi persuaserim,* ubi *videre et intelligere* vix differunt; ibid. ep. 6 §. 22 *Propter exitus eventusque bellorum,* ubi vel *exitus* vel *eventus* sufficiebat. Cic. Fin. I, 6 *Complexiones et copulationes et adhaesitationes atomorum,* quae tria sunt fere eadem; ibid. c. 7 *Ista sua sponte*

et per se esse jucunda, ubi vel *sponte sua* vel *per se* abesse poterat. Sic Cic. Harusp. 10 prope fin. *Renovata atque instaurata.* Cic. Sext. 47 *Majoribus praesidiis et copiis oppugnatur resp.* Ibid. jungitur *cunctatio* et *tarditas*, quae vix discernuntur. Sic *spoliatus et expilatus* Cic. Verr. IIII, 27 extr. *Spoliatam atque nudatam* Cic. Sull. 28 extr. Quomodo differunt *excidere* et *elabi?* Iunxit ea Cicero Catil. I, 6 dicens: *quoties jam tibi extorta est sica ista de manibus!* hactenus recte, est enim *aus den Händen gewunden, vi erepta;* at pergit: *quoties vero excidit casu aliquo et elapsa est!* utrumque indicat, per se factum esse ac repente; nonne vel *excidit* vel *elapsa est* abesse poterat? Sic fere Virgil. Aen. VI, 310 *Lapsa cadunt folia.* — Addamus illud decantatum satis Catil. II, 1 in. *Abiit, excessit, evasit, erupit.* Quis haec singula satis distinguat? At haec conjunctio copiosa vix excusanda, nisi oratori, animo maxime commoto ac simul laetitia referto loquenti, talia condonari posse dicas. Nam loquens animo commoto coacervat vocabula interdum plura, quam opus erat: hinc tot pleonasmi. Quanto melius Florus, aspere alioquin loquens, de Caesaris victoria a Pharnace reportata IIII, 2 *more fulminis venit, percussit, abscessit.* In primis Caesar saepe jungit duo vocabula, quorum alterum abesse poterat, v. c. B. G. V, 42 *reliquisque diebus turres — falces, testudinesque — parare ac facere coeperunt*, ubi *parare ac facere* parum differunt: — ibid. c. 58 *dispersi dissipatique discedunt.* Quomodo differunt inter se *dispersi* et *dissipati?* — Ibid. VII, 30 *pati et perferre*, ex edit. Oudendorp., quae plane eadem sunt; et sic quoque Terent. Andr. I, 1, 35 *facile omnes perferre ac pati.* Sic B. Civ. I, 46 *loca dejecta et inferiora*, quae sunt eadem, et II, 31 *dissimulare et occultare*, quae plane non differunt; ac saepius. — Ex his locis omnibus, si quidem salvi satis omnes sunt, nec manus aliqua interdum inseruit synonymum aliquod, adparet, quam studiose istam copiam adpetere soliti fuerint prisci.

II) *Ex uno substantivo fiunt duo;* hoc est, substantivum mutatur in genitivum et aliud substantivum illi conveniens additur. Nam haec additio non ubique locum habet, sed tantum, ubi perspicuitatis vel gravitatis causa nova idea requiritur, qua illud substantivum, quod in genitivum mutari debet, magis explicetur et illustretur. Indicant hae additiones plerumque vel partem illius substantivi vel adtributum vel causam;

1) *Par-*

1) *Partem*, v. c. *vulnerare hominis corpus* pro *vulnerare hominem:* illud rectius et magis definitum; quia simul pars indicatur hominis, quae vulneratur. Non enim hic totus homo vulnerari dicitur, sed tantum ejus *corpus;* animus etiam dici possit vulnerari. — Sic *offendit patrem er hat den Vater beleidigt* rectius mutatur ita: *offendit patris animum.* Non enim totus pater sed ejus solus animus offensus est. Putida forsitan nonnullis diligentia et subtilitas haec videatur. At *offendere* est etiam *reperire.* Ergo *patrem offendere* possit explicari *den Vater finden*, nisi contextus consulatur. At *offendere animum patris* statim quisque per *beleidigen*, non *finden*, explicaverit, non consulto antea contextu. — Sic pro *adolescens mature debet adsuefieri praeceptis sapientiae* rectius dicitur: *adolescentis animus mature* etc. Sic *sapientis animus non timet pericula* pro *sapiens non timet* etc.

2) *Adtributum*, sed latissime sumtum. V. c. pro *tu me reddidisti sapientem* dici interdum potest: *tua institutio, tua consilia, tua praecepta reddiderunt me* etc., it. *tuum exemplum* etc. Possunt etiam haec e superiori regula jungi: *tua praecepta, consilia, et tuum exemplum reddiderunt me* etc. — Sic pro *pater mihi haec donavit, frater hoc fecit*, dicere interdum possum: *patris liberalitas mihi* etc., *fratris sapientia, fratris temeritas, hoc fecit.* — Sic pro *milites* dici potest *militum fortitudo*, pro *res* saepe *rei praestantia* etc., pro *ego contemno mortem* dici potest *meus animus*, vel accuratius *animi mei fortitudo* vel *constantia contemnit mortis acerbitatem;* potest et geminatis substantivis ita dici: *animi fortitudo ac constantia mortis acerbitatem et terrorem contemnit.* — Cic. ad Div. V ep. 2 §. 22 *Hujus ego temeritati si virtute et animo non restitissem* etc. rectius quam: *huic ego si non* etc.; *temeritas* est adtributum *hujus* h. e. Metelli fratris. — Cic. Sext. 47 extr. *Quem neque periculi tempestas neque honoris aura potuit — de suo cursu — demovere* pro *neque periculum neque honor potuit* etc. At recte addit *tempestas* et *aura*, ob verba *de cursu:* proprie enim *cursus* de *navigatione* dicitur; ibique *tempestas auraque* multum valet: *tempestas saeva*, qualis hic intelligitur, navem repellit, at *aura*, pone sequens, adjuvat illius cursum. Hinc et *aura popularis* dicitur de favore populi romani, quia per hunc homines ad summos honores perveniebant; quod hodie non fit; hinc hodie vix *aura popularis* usurpari poterit. Favor ille populi romani erat *aura*, quia, instar aurae, propellebat, ut ita loquar, navem eorum, qui per populum multa consequi studebant, atque ita ipsorum cursum adjuvabat. — Huc pertinent alia

 exempla.

exempla, v. c. *fefellit curam, diligentiam, custodum* pro *custodes; reliquit hujus vitae molestiam* pro *hanc vitam; commisit se meae curae* pro *commisit se mihi; confisus est fidei Caji* pro *Cajo* etc. At haec exempla ita proprie sunt explicanda: *fefellit custodes, licet curam vel diligentiam adhiberent; reliquit vitam, quae ipsi molesta erat; commisit se mihi, ut curam ejus gererem: confisus est Cajo, quia fidelis videbatur.* Hinc patet, istas additiones, si recte examines, non tam copiam quandam quam brevitatem dicendi efficere. Quid enim brevius est? utrum hoc: *fefellit custodum curam?* an illud: *fefellit custodes, licet curam adhiberent?* Sic haud dubie *reliquit vitae molestiam* brevius est dictum quam *reliquit vitam, quae ei molesta erat;* et sic in aliis. Fateor, prima specie videri esse copiam, si audio pro uno substantivo poni duo; at aliter videtur res accuratius cogitata. Potest et dici, *reliquit vitae molestiam* positum esse pro *reliquit vitam molestam,* ut tantum adjectivum in substantivum mutatum sit; de qua re jam supra p. 318 2) dictum est.

3) *Causam* in primis; v. c. *laudo fratris sapientiam* pro *laudo fratrem;* at hoc non nisi de sapiente dici posse per se patet et dictum proprie est pro *laudo fratrem, quod sapiens est;* sic *pepercit illius pueritiae* recte dici interdum potest pro *pepercit illi;* at non nisi de puero dicere licet. Ac proprie positum est pro *pepercit illi, quia puer erat;* ut adeo, si vere aestimas, haec forma dicendi magis brevitatis quam copiae nomen mereatur. Nam brevius est dictum *pepercit illius pueritiae* quam *pepercit illi, quia puer erat* s. *ob pueritiam ejus.* — Pertinet hoc genus in primis ad gravitatem dicendi, quia tali modo totum argumentum s. causa, *quia puer est,* uno vocabulo exprimitur. Iam, quo brevius multitudo idearum exprimitur, eo magis mentem ferit animumque movet. Sic Cic. ad Div. V ep. 4 §. 6 *Tu, tuas inimicitias ut reipublicae condonares, te vicisti* pro *ut tuas inimicitias ob rempublicam,* s. *quia reipublicae interesse videbas, deponeres.* Liv. XXXVIIII, 5 *Alterum — suas inimicitias remisisse reipublicae* pro *deposuisse ob reipublicae commodum.* Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 14 *Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae* etc. Hic *gratularer felicitati tuae* non est simpliciter dictum pro *gratularer tibi,* sed pro *gratularer tibi, quod tam felix esses* etc. De hac re infra in cap. de brevitate dicetur: nam profecto potius eo pertinet.

III) *Substantivo adduntur libenter adjectiva,* sed apta, v. c. *ver laetum, hyems tristis, saeva; deus benignus, justus;* bellum

bellum grave, magnum, difficile etc. At ſemper videndum, ut exprimat adtributum aliquod contextui conveniens. V. c. *deus benigniſſimus noſtrae felicitati proſpicere nondum deſiit:* hic recte dicitur *deus benigniſſimus*, et perperam dicatur *deus juſtus*, quia verba *noſtrae felicitati proſpicere* etc. conveniunt magis benignitati quam juſtitiae; at ſtultum foret dicere: *deus benignus vindicat flagitia* etc.: hic magis convenit *deus juſtus*. Videndum, ut epitheta ne ſint inania. Ne poetis quidem, ſi accurati eſſe cupiunt, dignum eſt adjectivis inanibus et contextui nullam vim addentibus uti, nedum proſaicis. Cicero fere ubique diligens eſt in hac re. Exempla vix adferri poſſunt, quia ſine contextu toto non intelligi poteſt ſatis, utrum epitheta neceſſaria per ſe fuerint apteve ſint poſita, nec ne. Et tirones in legendo ſcriptore priſco credunt vulgo, ſingula verba, quae vertunt, neceſſario adeſſe debuiſſe. Cic. ad Div. III ep 8 §. 18 ait: *non potui in illo ſumtu* (provincialium) *non neceſſario negligens eſſe*, h. e. *ich konnte bey dem ſo unnöthigen Aufwande nicht nachſehend, nicht gleichgültig, ſeyn*. Sic enim explicandum. In Clave Cic. Erneſtii Edit. quart. *negligens* explicatur *largus*, *effuſus*, laudato hoc Ciceronis loco. Quod quomodo fieri poſſit et contextui conveniat, equidem conjectura adſequi non valeo. Ceterum *non neceſſario* abeſſe poterat per ſe. Sponte vero ſua addidit Cicero, ut Appius videret, iſtum ſumtum non neceſſarium fuiſſe, atque ita Ciceronem, quod eum impediſſet atque ita paupertati provincialium conſuluiſſet, minime ab Appio culpandum eſſe. Ineſt in hoc epitheto argumentum ſ. cauſa, quam ita exprimere, ſi voluiſſet, poterat: *in ſumtu iſto, quia eum plane non neceſſarium eſſe videbam, negligens* etc. — Liv. VIII, 7, poſtquam narraverat, Manlium juſſiſſe filium ſecuri feriri, pergit: *exanimati omnes tam atroci imperio* etc. Recte *imperium hoc (dieſer Befehl, Ordre)* vocatur *atrox;* dicere poterat: *exanimati omnes hoc imperio* etc., quia per ſe intelligitur fuiſſe atrox. At gravitatem rei auget epitheton id, quod ideam, licet jam notam, repetit et animo imprimit. Plura exempla adferre ſuperſedeo. — Loquor vero hic modo, ne quis hic erret, de adjectivis, non illis quidem per ſe neceſſariis, ſed ad majorem vel perſpicuitatem vel gravitatem tantum addendis. Non loquor de neceſſariis, v. c. *patres benignos magis amamus quam ſaevos;* hic *benignos* et *ſaevos* requirebantur, niſi verba omni ſenſu carere deberent. Notandum, epitheta, quae alibi bona ſunt, interdum inepta eſſe poſſe; v. c. alius mihi dicere poteſt: *veniam in tuos hortos pulchros, vidi tuos libros egregios*. At

ego fere nequeo dicere: *veni in pulchros meos hortos* etc. sine adfectationis vel ambitionis crimine; praeterquam jocose. Sic non omne bellum potest dici *grave*, *difficile*, *magnum*: Quando vero Cicero dixit Manil. 2, Romanos olim bella magna et gravia ob salutem sociorum gessisse, recte dixit. Omninoque videndum, ut, quot verba, totidem aptae notiones ponantur.

IIII) Saepissime *ablativo* additur *participium*, ad causam indicandum, cur aliquid fiat factumve sit, ubi in vernacula non semper additur. Talia sunt *ductus*, *adductus*, *motus*, *impulsus*, *incitatus*, *commotus*, *incensus*, *inflammatus*, *doctus*, *instructus*, *munitus*, *captus*, *delinitus*, *corruptus*, *actus*, *deceptus*, *victus*, *fretus*, *confisus*, *coactus*, *prohibitus*, *impeditus*, *exclusus*, *lacessitus*, *perterritus*, *adtonitus*, *ictus* etc. Pro *feci hoc cupiditate rei* vel *amore tui* possum dicere *feci hoc rei cupiditate* vel *tui amore ductus*, *adductus*, *motus*, *impulsus*, *incitatus*, ac, si cupiditas vel amor paulo gravior est, *incensus*, *inflammatus*, et augendi causa *abreptus* f. *ablatus* i. e. *hingerissen*, it. *coactus*. Pro *coepit fugere hostium metu* dicere licet: *coepit fugere hostium metu ductus*, *adductus*, *motus*, *commotus*, *impulsus*, *incitatus*, *perterritus*, *conterritus*, et augendi causa *ictus*, *abreptus*, *ablatus*, *attonitus*. — Negative loquenti addere eadem fere participia licet, ac praeterea haec: *impeditus*, *prohibitus*, *exclusus* interdum *absterritus*, *deterritus*; v. c. *non poteram id facere temporis angustia impeditus*, *prohibitus* f. *exclusus*. Sic pro *non facere ausus est metu gravi* dicere licet: *non facere ausus est metu gravi deterritus*, *absterritus*, *impeditus* f. *prohibitus*. Sic *inopia rei familiaris impeditae sorores emere illa non potuerunt*. Sic *scio experientia doctus* f. *edoctus* pro *experientia* i. e. *aus Erfahrung*. Sic *aetate confectus* de sene, proprie *durch die Jahre entkräftet*. — At semper hic videndum, ut propria significatio participii servetur. Exempla e priscis haec adferam pauca: Cic. ad Div. III ep. 8 §. 18 *Ego autem cum hoc suscepissem non solum justitia sed etiam misericordia adductus* etc. h. e. *nicht nur aus Gerechtigkeit sondern auch aus Mitleiden*. Cic. Orat. I, 9 *Quis enim tibi hoc concesserit*, — *genus humanum* — *non prudentium consiliis* compulsum *potius quam disertorum oratione* delinitum *se oppidis moenibusque sepsisse?* h. e. *daß das menschliche Geschlecht sich nicht vielmehr auf das Anrathen kluger Männer als durch das Reden beredter Leute* etc.: ubi apte additur *compulsum* et *delinitum*. Cic. Verr. III, 1 in. *Omnes*, *qui alterum*, *judices*, *nullis* impulsi *inimicitiis*, *nulla privatim* laesi *injuria*, *nullo praemio*

praemio adducti *in judicium reipublicae causa vocant* etc. et statim: *atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re* commoti *alia, nisi utilitate communi;* ac statim: *atque ille his praesidiis ingenii fortunaeque* munitus *tamen hac cura continebatur* etc. poterat quoque dicere *instructus* pro *munitus.* Cic. Verr. IIII, 34 extr. *Itaque aliquando multis malis magnoque metu* victi *Segestani praetoris imperio parendum esse decreverunt* i. e. *wegen des Unglücks, das Verres ihnen zufügte, und aus großer Furcht, er möchte sie noch mehr plagen, glaubten sie — gehorchen zu müssen, beschlossen sie endlich seinem Befehle zu gehorchen.* Cic. Fin. I, 10 *At vero eos et accusamus et justo odio dignissimos judicamus, qui blanditiis praesentium voluptatum* deliniti atque corrupti, *quos dolores et quas molestias excepturi sint,* occaecati *cupiditate non provident* etc. Cic. Verr. IIII, 40 *Donec populus atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaque* commota, *senatum clamore coegit* etc. — Caes. B. G. I, 2 *Is — regni cupiditate* inductus *conjurationem nobilitatis fecit* etc. *aus Begierde zur königlichen Würde machte er* etc. Ibid. c. 3 *His rebus* adducti *et auctoritate Orgetorigis* permoti *constituerunt* etc. Et eod. cap. extr. *Hac oratione* adducti *inter se fidem et jusjurandum dant* etc. Ibid. c. 11 *Quibus rebus* adductus *Caesar non exspectandum sibi statuit.* Ibid. c. 13 *Helvetii, repentino ejus adventu* commoti, *— legatos ad eum miserunt.* Ibid. c. 15 *Quo praelio* sublati (stolz gemacht) *Helvetii — audacius subsistere — coeperunt.* Ibid. c. 16 extr. *Praesertim cum — eorum precibus* adductus *bellum susceperit* etc. *auf ihr Bitten.* Ibid. c. 18 in. *Liscus oratione Caesaris* adductus *— proponit.* Ibid. c. 27 in. *Helvetii omnium rerum inopia* adducti *legatos de deditione ad eum mittunt.* Poterat et hic dicere *coacti,* ut Terent. Andr. I, 1, 45 *Ex Andro commigravit huc viciniae inopia et cognatorum negligentia coacta.* — Liv. I, 7 *Cacus —* captus *pulchritudine boum, cum avertere eam praedam vellet* etc. Ibid. 12 non proc. ab in. *Romulus et ipse turba fugientium* actus (propr. *getrieben*) *arma ad coelum tollens, inquit* etc. et paulo post: *et alia Romana acies audacia regis* accensa *fundit Sabinos.* Ibid. c. 16 *Romana pubes — velut orbitatis metu* icta *moestum aliquamdiu silentium obtinuit;* et paulo post: *cum* perfusus *horrore venerabundusque adstitissem* etc. Ibid. II, 12 *Cum rex simul ira* infensus *periculoque* conterritus *circumdari ignes minitabundus juberet;* et statim: adtonitus *miraculo, cum ab sede sua prosiluisset* etc. Add. I, 45 *Religione* tactus *hospes — ex templo descendit ad Tiberim* i. e. *aus Andacht, Andächteley, Aber-*

Aberglauben, Respect, Gewissensscrupel etc. Saepius etiam usurpat Livius *excitus*, v. c. I, 7 *Evander concursu pastorum* — excitus *postquam* — *audivit* etc. Ibid. c. 14 Excitus *Romulus* — *exercitum educit.* — Add. Sulp. in Epp. Cic. ad Div. IIII ep. 12 §. 7 *Reliquos ajebant profugisse metu* perterritos i. e. *aus Furcht;* Caes. B. G. VII, 26 *Quo timore* perterriti *Galli* — *destiterunt* etc. Sic *exclusus*, Cic. Verr. IIII, 27 *Hi* — *posteaquam temporibus* exclusi *per senatum agere, quae voluerant, non poterant* etc. Cf. supra commutatio participiorum cum praepositionibus c. 8 sect. 5 n. VI, 3 p. 364: nam haec participia possunt per *ob* s. *propter* explicari. Ceterum adparet, hanc additionem participiorum fieri maxime ob perspicuitatem, quippe quae eo major fit, quo major subtilitas est in verbis eorumque compositione.

V) Saepissime *Verbum*, proprie ita dictum, mutatur in *participium*, et huic deinde aliud *Verbum* additur; at hoc non frustra adesse sed semper aliquid majus exprimere debet, in primisque *eventum* aliquem: v. c. pro *urbs incensa est* dici potest *urbs incensa flagrat;* at hoc proprie est *die Stadt ist angezündet worden und brennt noch:* sic pro *miles confossus est gladio* dici potest *miles gladio confossus cecidit:* sic *miles sagitta ictus periit* pro *ictus est;* at τὸ *cecidisse* et *perire* proprie intelligi debet. — Neque enim ista additio est merus pleonasmus. Sic *pater aegrotans jacet* pro *pater aegrotat:* at hoc tantum indicat, patrem aegrotare, nec simul in lecto jacere; et illud notat utrumque. Ergo *pater aegrotans jacet*, ut nostrum *liegt krank*, graviorem morbum indicat quam *pater aegrotat.* Sic Phaedr. I, 24 de rana: *rupto jacuit corpore* pro *rupta est:* poterat et dicere *rupta jacuit.* In primis hic divites sunt poetae, v. c. *sagitta missa, hasta contorta, volabat* pro *mittebatur, contorquebatur.* — Exempla paucula ad imitandum laudabo. Cic. Acad. IIII, 1 *Itaque, ut literis consignamus, quae monimentis mandare volumus, sic ille in animo res insculptas habebat* pro *insculpserat.* At illud gravius: indicat enim simul *res in animo mansisse.* Cic. Orat. I, 10 *Stoici vero nostri disputationum suarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent* pro *irretirent:* at illud gravius. Cic. Harusp. 9 *cognovi, multa homines doctissimos* — *et dixisse et scripta de deorum immortalium numine reliquisse* pro *et dixisse et scripsisse:* at illud plus indicat. Cap. 10 *quorum de sententia illa eadem renovata atque instaurata celebrantur* pro *renovantur atque instaurantur;* at illud gravius. Cap. 11 in. *Vis enim innumerabilis* — *servorum ab hoc aedili religioso in scenam, signo dato, immissa irrupit* pro *immissa*

immissa est: at illud gravius. Cap. 12 *quorum* (ludorum) *religio tanta est, ut ex ultimis terris arcessita in hac urbe consederit* pro *ut ex ultimis terris in hanc urbem arcessita sit.* At illud gravius. Liv. I, 31 extr. *Ipsum regem tradunt — fulmine ictum cum domo conflagrasse* pro *fulmine ictum esse.* At quisque videt illud gravius esse dictum: nam potest aliquis ictus esse nec tamen cum domo conflagrasse. Hinc patet, talia additamenta prudenter adhibenda esse, ne vel minus vel plus dicamus, quam dicendum sit, vel dicere voluerimus.

VI) *Verbum finitum* millies apud priscos mutatur in *infinitum* addito alio, at apto, *Verbo* proprie sumto, v. c. *puto, arbitror, existimo, judico, constat, certum est, notum est, audivimus, accepimus, dicunt, video, intelligo, mihi videtur, laetor, doleo* etc., v. c. pro *nihil pulchrius est virtute* dici potest *nihil pulchrius virtute esse constat* vel *scimus, omnes sciunt, quis nescit* etc. Sic *patrem tuum scio doctum esse* pro *pater tuus est doctus:* in primis cum *qui quae quod*, v. c. *amisi patrem, quem doctissimum fuisse omnes adfirmant, fatentur* etc. Sed haec non frustra addenda sunt; hoc foret nugari: imo addita notiones suas tenere debent. Cicero ita millies, v. c. ad Div. VI ep. 4 §. 18 *Ego, quae te velle quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo* pro *Ego, quae tu voles, quaeque ad te et ad tuos pertinebunt, omnia* etc.: Recte: ego enim non omnia, *quae* ad aliquem *pertinent*, curare possum, sed tantum ea, quae *arbitror* ad eum pertinere. Sic ep. 23 §. 5 *polliceor me, quaecunque saluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, — facturum* pro *quaecunque — conducent:* IIII ep. 14 extr. *Tu velim, et quid agas et quid acturum te putes, facias me certiorem* pro *quid acturus sis.* Act. I in Verr. 14 in. *Quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso judicio intellexero — esse violatum atque commissum* pro *quo tandem animo ero, si quid in hoc ipso judicio erit violatum atque commissum.* Ad Div. IIII ep. 7 in. *Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo, tamen — tua summa erga me benevolentia — me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer et non aliena esse ducerem a dignitate.* Hic *te usum intelligo* est pro *usus es, te esse judicem* pro *sis, conducere arbitrarer* pro *conducerent*, et *aliena esse ducerem* pro *aliena essent.* At *Verba* tamen addita simul suam vim tenent, et orationem subtiliorem reddunt. Manil. 6 *Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui vecti-*

galia pensitant, aut etc. pro *Quo tandem animo sunt aut ii* etc.? ibid. c. 10 *Ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere* pro *nam in summo imperatore quatuor has res inesse oportet.* Ad Div. V ep. 21 §. 5 *utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo* pro *quo tibi utendum est.* At illud modestius. Ad Div. II ep. 18 §. 4 *nolo habere inimicos, — quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore* pro *qui deinceps tribuni plebis — erunt:* V ep. 20 §. 15 *Quae cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset* etc. pro *Quae cum essent tot vestigiis impressa* etc. At illud gravius. Agr. II, 5 in. *quorum* (Gracchorum) *consiliis — multas esse video reipublicae partes constitutas* pro *multae reip. partes constitutae sunt:* c. 4 in. — *quam* (libertatem) *non solum ab hominibus verum etiam a bestiis — expeti videtis* pro *quae non solum — a bestiis expetitur.* Manil. 9 *Hoc jam fere sic fieri solere accepimus* (i. e. *audivimus*), *ut regum adflictae fortunae facile multorum opes adliciant* etc. pro *Hoc jam fere sic fieri solet, ut* etc.: ibid. *Multa praetereo consulto, sed ea vos conjectura perspicite, quantum illud bellum factum putetis* pro *quantum illud bellum factum sit:* cap. 11 *quam multas existimatis insulas esse desertas!* pro *quam multae insulae desertae sunt!* cap. 12 *tum facilius statuetis, quid apud exteras nationes fieri existimetis* pro *quid — fiat, dann könnet ihr leichter urtheilen, was bey auswärtigen Nationen geschehen mag.* Verr. IIII, 35 *Quem tibi aut hominem — aut vero deum — auxilio futurum putas?* pro *Quis tibi aut homo aut deus auxilio erit?* Ad Div. II ep. 18 §. 4 *Nocere tibi iratum neminem posse perspicio* pro *Nocere tibi iratus nemo potest.* Verr. I, 15 *Ipse Sulla — hominem removit, Beneventi esse jussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat* pro *qui partibus suis amicissimi erant.* Ad Div. IIII ep. 13 extr. *Ego, quae ad te pertinere intelligam, studiosissime curabo* pro *quae pertinebunt.* Sic VI ep. 23 §. 6 *Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero* pro *ut tu volueris, wie du es wirst haben wollen.* — Sic *scio, scimus* etc. additur, v. c. Cic. Manil. 7 *Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserant, scimus Romae, solutione impedita, fidem concidisse* pro *Nam tum, cum — amiserant, Romae — fides concidit:* c. 12 *Cnidum aut Colophonem — nobilissimas urbes — captas esse memorem, cum vestros portus — in praedonum potestate fuisse sciatis?* pro *cum vestri portus —' fuerint?* — Sic *scito* sexcenties in Epistolis Cic. additur, v. c. V ep. 20 §. 20 *quod scribis de beneficiis, scito a me et tribunos militares — delatos esse* pro *a me*

me et tribuni — delati sunt. — Sic *certum est:* Cic. Act. in Verr. I, 28 in. *Mihi certum est non committere, ut in hac causa praetor nobis consiliumque mutetur* pro *non committam, ut* etc. — Sic *sentio, recordor, fateor, polliceor* etc. additur. Cic. Agr. II, 16 *auctoritatem senatus exstare hereditatis aditae sentio* pro *auctoritas — exstat* etc.: ibid. *Haec L. Philippum saepe in senatu confirmasse memoria teneo* pro *Haec L. Philippus — confirmavit.* Cic. Catil. II, 4 *Quis — veneficus — inveniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse fateatur?* pro *qui — non vixerit?* Cic. Verr. Act. I, 13 extr. *haec omnia me diligenter severeque acturum esse polliceor* pro — *ego acturus sum* etc. Cic. Rosc. Am. 23 *dormientes eos repertos esse* pro *eos dormisse.* — Sic et in primis *videri* solet addi, v. c. Cic. Manil. 23 in. *Quare etiamsi quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur* etc. pro *possit.* Cic. Agr. II, 2 *ut vester honos ad mei temporis diem petitus non ad alienae petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse videatur* pro *sit.* Cic. Manil. c. 4 extr. *sed de Lucullo — ita dicam, ut neque vera laus ei detracta oratione nostra neque falsa adficta esse videatur* pro *neque detrahatur — neque adfingatur* etc., et sic sexcenties. — Ita et *volo:* v. c. ad Div. II ep. 18 §. 5 *Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios?* pro *cur incidas in terrores tribunicios? warum sollteſt du gerathen?* etc. Ita et alia verba addi possunt, sed haec omnia verba addita vim suam propriam tenere debent, nec frustra temereque addi possunt.

VII) In primis Cicero aliique prisci saepissime *verbum finitum* mutant in *gerundium*, vel, si substantivum adest, in participium futuri passivi, et cum *esse* et sine *esse*, atque deinde addunt *puto* s. *arbitror, existimo, credo, censeo, judico, statuo, duco, videri,* interdum *video* cet. v. c. *scribendum putavi* pro *scripsi; has literas ad te mittendas censui* pro *misi.* At in his omnibus verborum additorum ratio proprie habenda est, nec v. c. dici potest: *moriendum putavit* pro *mortuus est:* hoc enim non a voluntate hominis pendet; proprie *scribendum putavi* est *ich habe geglaubt schreiben zu müssen,* ergo *scripsi:* est antecedens pro consequente. Exempla haec dabo: Cic. Orat. I, 2 *solesque — a me — dissentire, quod ego prudentissimorum hominum artibus eloquentiam contineri statuam; tu autem illam ab elegantia doctrinae segregandam putes et in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendum* pro *tu autem illam — segreges et in — genere ponas:* ibid. *Ac ne quis forte cum aliis studiis — magis hanc*

dicendi

dicendi rationem — comparandam putet pro *comparet.* Cic. Orat. III, 44 *Haec igitur duo, vocis dico moderationem et verborum conclusionem, — a poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt* pro *traduxerunt.* Cic. Divin. in Caecil. 2 *Adductus sum officio, fide, — ut onus hoc laboris — mihi suscipiendum putarem* pro *ut onus hoc laboris susciperem.* Cic. Verr. I, 58 *quem pater moriens tum tutoribus et propinquis, tum legibus, tum aequitati magistratuum, tum judiciis vestris commendandum putavit* pro *commendavit.* At illud accuratius. Cic. Manil. 1 *omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi* pro *transmisi:* ibid. *qui ei quoque rei fructum suo judicio tribuendum esse censuerunt* pro *tribuerunt;* et statim: *Atque illud in primis mihi laetandum jure esse video* pro *laetor jure:* Ibid. c. 8 in. *In quo maxime laborandum est, ne forte a vobis, quae diligentissime providenda sunt, contemnenda esse videantur* pro *contemnantur:* Ibid. c. 9 *Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus romanus neque lacessendas bello neque tentandas putavit* pro *neque lacessivit bello neque tentavit* h. e. *adortus est.* Cic. Agr. II, 4 *quod* (otium) *ita jucundum est, ut et vos et majores vestri et fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse* pro *suscipiat* etc. Cic. Sext. 2 med. *eorum scelere, qui cum omnibus salutis meae defensoribus bellum esse sibi gerendum judicaverunt* pro *bellum gesserunt.* Cic. Manil. 14 *postremo signa et tabulas ceteraque ornamenta graecorum oppidorum, quae ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille* (Pompejus) *ne visenda quidem existimavit:* hic bis copia ista usus est Cicero, ut adpareat, quantopere ea delectatus sit; *tollenda esse arbitrantur* est pro *tollunt,* et *ne visenda quidem existimavit* pro *ne visebat quidem* seu *ne vidit quidem.* In Epistolis Ciceronis nihil frequentius, v. c. ad Div. V ep. 5 §. 1 *aliquid mihi scribendum putavi* pro *scripsi:* ep. 12 §. 12 *et si liberius, ut consuesti, agendum putabis* pro *ages:* XV ep. 4 §. 31 *Ipsam quidem gloriam per se nunquam putavi adpetendam* pro *adpetivi.* Vatin. ad Cic. in Epp. Cic. ad Div. V, 10 extr. *Quare te rogo — meam causam agas meque — defendendum putes* pro *defendas,* et sic millies. Sic et alii scriptores, v. c. Caes. B. G. 1, 7 *Caesar — concedendum non putabat* pro *non concedebat:* cap. 11 extr. *Quibus rebus adductus Caesar non exspectandum sibi statuit, dum* etc. pro *non exspectavit:* Ibid. cap. 23 in. *rei frumentariae prospiciendum existimavit* pro *prospexit* s. *prospicere voluit* etc. At haec additio verborum non quadrat, nisi de certa voluntate ac judicio sermo est: hinc et saepe

ſaepe per *velle* explicari vel poteſt vel debet, v. c. *ſcribendum putavi* h. e. *ſcribere volui* etc.

VIII) Adduntur etiam vocabula, notionem *cauſae*, *modi*, *temporis*, *loci* aliasque determinationes enuntiationum continentia: qua re perſpicuitas et gravitas egregie adjuvatur. Ea ſunt in primis *adverbia*, it. *pro*, *propter* et aliae praepoſitiones cum ſuis caſibus: v. c. pro *deus non deſinit nos beneficiis adſitere* poſſis dicere: *deus, pro ſua ſumma benignitate, non deſinit nos quotidie* etc.; pro *quis tam multas res a Caeſare geſtas narrare poſſit?* dicere licet: *quis tam multas res a Caeſare fortiſſime geſtas ſatis* ſ. *pro dignitate referre* ſ. *exponere poſſit?* — Pro *dei ſapientiam non ſatis admirari poſſumus* dici poteſt: *dei ſapientiam nunquam ſatis* etc.; pro *deus nos innumerabilibus beneficiis cumulavit* poſſis dicere: *deus nos inde ab ineunte aetate innumerabilibus* etc.; pro *Homerus Achillis res geſtas cecinit* dici poteſt: *Homerus Achillis res geſtas praeclare cecinit.* — Omninoque Verbis adverbia, ubicunque licet, addi debent. Cicero ita millies, v. c. Roſc. Am. 22 *ut, propter quos hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit, eos indigniſſime luce privarit:* ubi *indigniſſime* a multis aliis forſitan omiſſum fuiſſet; c. 25 *Sapienter feciſſe videtur, cum de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non erat* etc., ubi *antea* per ſe abeſſe poterat, quia per ſe intelligitur. Verr. IIII, 29 *et vehementer petere coepit;* et ſtatim: *iſte homini minari acerrime coepit,* ubi *vehementer* et *acerrime* valde augent. Manil. 1 *et meus labor in privatorum periculis caſte integreque verſatus* etc., et ſtatim: *facile intellexi et quid de me judicaretis* etc., ubi *caſte integreque* et *facile* non ſine gravitate addita ſunt; c. 3 *delenda vobis eſt illa macula, — quae penitus jam inſedit atque inveteravit in populi romani nomine* etc., ubi *penitus* auget. Orat. I, 1 in. *Cogitanti mihi ſaepenumero et memoria vetera repetenti perbeati fuiſſe illi videri ſolent* etc., ubi *ſaepenumero* additum eſt. Talia additamenta in primis pertinent ad ſubtilitatem narrationis, quae poſtulat, ut nulla determinatio rem illuſtrans omittatur. Sic Sulpic. narrat caedem Marcelli in epiſt. ad Cic. in epp. Cic. ad Div. IIII, 12 §. 4 *Poſtridie ejus diei — circiter hora decima noctis Poſtumius, familiaris ejus, ad me venit et mihi nuntiavit, M. Marcellum collegam noſtrum poſt coenae tempus a P. Magio — pugione percuſſum eſſe et duo vulnera accepiſſe, unum in ſtomacho, alterum in capite ſecundum aurem* etc., ubi *poſtridie ejus diei, circiter hora decima noctis, pugione, ſecundum aurem* addidit, quia accurate narrare voluit. Ibid. *Nos in*

nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus, ibique eum combussimus, posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monimentum ei marmoreum faciendum curarent. Singula accurate, *in nobilissimo — Academiae, ibique, in eodem loco.*

VIIII) *Repetitur* ob gravitatem dicendi interdum *idem vocabulum;* v. c. quando ego fratrem rogo, ut mihi ignoscat, dicere nonnunquam possum: *rogo te, ut frater fratri ignoscas* pro *ut mihi ignoscas.* Latet simul argumentum s. causa, cur mihi ignoscere debeat, scilicet quia frater ejus sum. Sic gravius dictum est: *quomodo tu socius socium, amicus amicum, decipere potuisti,* quam *quomodo tu socium, amicum* etc. Cic. Mur. 41 extr. *Quem ego vobis — consul consulem ita commendo* etc. Liv. II, 12 Mucius ait Porsenae: *Romanus sum civis: C. Mucium vocant: hostis hostem occidere volui* pro *te volui occidere.* Hoc copiae genus videtur potius esse brevitas quaedam, quia causa simul inclusa latet. — Sic repeti quoque potest aliud vocabulum relationis oppositae, v. c. *quomodo tu pater filium odisse potuisti? quomodo tu filius patrem necare potuisti?* ubi *pater* et *filius* abesse poterant, at valde augent vim orationis. Huc retulerim repetitionem vocabuli *omnes, multi* etc., v. c. *multas multorum causas suscepit, omnibus omnium commodis prospicit deus:* in quo est gravitas. Cic. Verr. II, 12 in. *Nemini dubium est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui judicia dant, et eorum, qui judicant.*

X) In primis copia dicendi, quod ad singula vocabula adtinet, cernitur in *circumscribendo* uno vocabulo per plura. Fit hoc triplici modo: *primum* per *definitionem* latissime sumtam, h. e. omnem descriptionem sive brevem sive latam, sive accuratam seu minus accuratam, sed semper talem, ut e contextu, quae res indicetur, statim intelligi possit, licet in compendio philosophico pro definitione justa non habeatur. *Deinde* per *partitionem, μερισμόν. Denique* per *comparationem.* In his omnibus spectatur 1) *perspicuitas,* quia pluribus verbis magis licet ideam aliquam declarare quam uno: 2) *suavitas,* quia ita vituperationem quandam vel laudem tecte includere simul licet: ac deinde variatio, fons suavitatis, adjuvatur: 3) *gravitas,* si argumentum s. causa simul includitur, ut saepissime fieri hic solet. Et argumenta tecte intexta ob brevitatem saepe valde animum feriunt: 4) *periodica* et *numerosa structura,* quam patet melius per *circumscriptiones,* quam per singula verba, adjuvari.

A) *Circumſcriptio ſingulorum vocabulorum* per *definitionem* vel *deſcriptionem* et *explicationem* quamcunque. Poſſum v. c. de deo loquens ita dicere: *ſtultum eſt eum vituperare, cujus ſapientiam ne ſatis quidem perſpicimus* pro *ſtultum eſt deum vituperare:* it. *amare eos debemus, qui nobiscum vinculo cognationis conjuncti ſunt* pro *amare debemus cognatos.* Nihil frequentius apud priſcos et in primis Ciceronem tali circumſcriptione. Quae cum ſit res valde tenenda et imitanda, plura exempla adferre me non pigebit. Duplicem faciam deſcriptionem, breviorem ſ. ſimplicem et majorem ſ. uberiorem.

1) *Breviores deſcriptiones* per *qui quae quod;* quae ſaepiſſime periodis ſtruendis ſerviunt, interdum et variationi, ceteroquin non fere magis perſpicuae gravesque ſunt, quam ſingula vocabula circumſcripta, v. c. pro *auditores* dixit Cicero ſaepe *qui audiunt,* v. c. Invent. I, 55 *Quintus eſt, per quem omnia ante oculos ſingillatim incommoda ponentur, ut videatur is, qui audit, videre* h. e. *ut videatur auditor videre.* Ibid. *Septimus, per quem ad ipſos, qui audiunt, — convertimus* pro *ad ipſos auditores.* Brut. 50 *ut, qui audient, quid efficiatur, ego etiam, cur id efficiatur, intelligam* pro *ut auditores, quid* etc., et ſtatim: *credit iis, quae dicuntur, qui audit oratorem* pro *auditor,* ubi et *iis, quae dicuntur* pro *verbis* ſ. *dictis* dici poſſunt poſita eſſe, ut tota ſententia ita potuerit enuntiari brevius: *credit dictis auditor.* Ibid. *haec perinde accidunt, ut eorum, qui adſunt, mentes* etc. pro *ut auditorum* vel etiam *praeſentium mentes* etc. — Sic pro *judices* dixit Cicero *qui judicant,* et pro *praetor* dixit *qui judicia dat,* v. c. Verr. II, 12 in. *Dubium nemini eſt, quin omnes omnium pecuniae poſitae ſint in eorum poteſtate, qui judicia dant, et eorum, qui judicant* pro *poſitae ſint in praetorum et judicum poteſtate.* — Sic pro *aratores* dixit Cicero *qui arant* Verr. II, 13 III, 5: ſic *quod natum eſt* ap. Terent. pro *infans:* *qui conſuluntur* i. e. *Iurisconſulti;* plura habet Gronov. ad Liv. III, 44. — Sic Cicero pro *nihil horribile* maluit dilatando dicere *nihil quod ſit horribile:* v. c. ad Div. V ep. 21 §. 14 *tibique perſuade, — homini nihil accidere poſſe, quod ſit horribile aut pertimeſcendum.* Sic dicere poſſumus *quae ſcripſiſti* pro *ſcripta, quae feciſti* pro *facta tua, quae imperavit* pro *imperata* etc.: ſic *quae efficiuntur* Cic. Tuſc. IIII, 7 i. e. *effecta* ſ. *effectus:* ſic *ea, quae procreaverunt* ſc. beſtiae, Cic. Nat. D. II, 51 extr., i. e. *pulli:* ſic *qui trans Rhenum incolunt* ap. Caeſar. pro *Transrhenani:* ſic *quidquid ex ſe poſſet proferre,* (ſcil. Sicilia) Cic. Verr. II, 2, i. e. *omnes ejus fruges.* Et ſic

porro. — Huc pertinet circumſcriptio per *quid*, *quemadmodum* etc., v. c. *neſcio quid velis* pro *voluntatem tuam: quid vellet, celavit* i. e. *voluntatem.* Cic. ad Div. V ep. 21 prope fin. *ut iſtinc te ne moveas, — niſi ex me prius quaeſieris per literas, quid te velim facere:* hic *quid te velim facere* eſt pro *conſilium meum.* Cic. ad Div. IIII ep. 4 §. 7 *uno te vicimus, — quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus* pro *quod modum rei vidimus:* at illud dilucidius; ſermo eſt de venia Marcello a Caeſare data. — Referri huc poſſit *ſi quid:* v. c. *ſi quid virium habeo, id* etc. pro *omnes meas vires.* Ineſt in hac formula dubitationis atque ita modeſtiae aliquid. Hinc Cic. orationem pro Archia ita incipit: *ſi quid eſt in me ingenii* — pro *omne meum ingenium* etc.

2) Paulo longiores deſcriptiones, in quibus plus perſpicuitatis ac ſaepe ſimul plus vel acuminis vel gravitatis ineſt. V. c.

Immeritum: Pro eo dicitur v. c. *quod abeſt a culpa.* Sic Cic. ad Div. VI ep. 2 extr. *fortuna, quae abeſt a culpa* h. e. *immerita.* Poterat et dicere: *quae caret culpa, non conjuncta eſt cum culpa* etc.

Honeſtum: Pro eo dici poteſt, v. c. *non alienum a dignitate:* ſic Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 5

Prodeſſe ſ. *utile eſſe:* quod mutari poteſt in *ad commodum pertinere;* ſic Cic. ad Div. V ep. 5 §. 2 *Omnia enim a me in te profecta ſunt, quae ad tuum commodum — pertinerent.*

Plane haud noſſe aliquem: mutatur v. c. in *neſcire, utrum aliquis ſit albus an niger,* e proverbio, ſic Cic. Phil. II. 16 *Et quidem vide, quam te amarit is, qui albus aterne fueris, ignorans, fratris filium praeteriit.* Sic Phaedr. III, 15 agnus de matre ipſum non nutriente ait: *unde illa ſcivit, niger an albus naſcerer?* h. e. *plane me haud norat, nec me curabat.*

Ulciſci dominum. Notabilis hic eſt locus ille Cic. Mil. 10 extr., ubi Cicero narrare tandem coactus, quis exitus fuerit pugnae inter ſervos et Milonis et Clodii, ac Clodium tandem occiſum eſſe, hanc rem ita caute deſcribit, ut vix ſtatim a quolibet intelligatur. Poſtquam dixerat, ſervos Milonis audiviſſe vel crediviſſe dominum ſuum occiſum eſſe, pergit: *fecerunt id ſervi Milonis neque imperante neque ſciente neque praeſente domino, quod ſuos quisque ſervos in tali re facere voluiſſet* pro *ſervi Milonis ulti ſunt dominum ſuum:*

quibus

quibus in verbis latet ſimul caedes Clodii; hinc ſimul dictum eſt pro *occiderunt Clodium.*

Parentes: pro hoc vocabulo dici poteſt v. c. *quibus vitam debemus; qui nos genuerunt; per quos hanc lucem adſpeximus*, poſterius eſt Cic. Roſc. Am. 22, de quo loco ſtatim latius dicetur. Cicero ibi dixit *propter quos* pro *per quos*, quod et alibi ſic occurrit, v. c. *propter ſe liberos*, Cic. ad Div. VII. 27 ac ſaepius.

Parricidam eſſe, patrem vel *parentes occidere.* Hanc notionem aliquoties Cicero dilatavit pluribus verbis pro Roſc. Am., maxime c. 22 extr. Verba ſunt: *portentum atque monſtrum eſt certiſſimum* (h. e. eſt res naturae repugnans ac certo aliquid mali portendens), *eſſe aliquem humana ſpecie et figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, ut, propter* (i. e. *per*) *quos hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit, eos indigniſſime luce privarit.* Haec verba poſita ſunt omnia pro *portentum — eſt certiſſimum, eſſe hominem, qui parricida eſſe* ſ. *parentes occidere poſſit.* Inſunt hic plures circumſcriptiones: 1) *eſſe aliquem humana ſpecie et figura*, h. e. *eſſe hominem;* ſed illud gravius: nam indicat talem hominem non niſi figuram humanam, non humanam naturam, habere, atque ita non verum hominem eſſe: quid gravius eſſe poteſt? 2) deinde *propter quos hanc lucem ſuaviſſimam adſpexerit, eos* pro *parentes;* at illud gravius: indicat enim ſimul beneficium parentum, quibus debemus, quod lucem hanc adſpicere poſſumus: hincque eo majus ſcelus eſt ipſos luce privare: tandem 3) *luce privarit* pro *occiderit;* at illud gravius atque aptius ob praecedens *propter quos lucem adſpexerit:* depingit enim extremam hominis turpitudinem, inhumanitatem et inſaniam, qui eos audet privare luce, qui ipſi poteſtatem adſpiciendi hanc lucem dedere. — Alia circumſcriptione expreſſit *parricidam* ibid. c. 23 prope fin. *Nemo enim putabat, quemquam eſſe, qui, cum omnia divina atque humana jura* (i. e. leges) *ſcelere nefario polluiſſet, ſomnum ſtatim capere potuiſſet* (vel *poſſet* Ed. Ern.) pro *Nemo enim putabat, quemquam parricidam ſomnum ſtatim* etc. ſ. *quemquam, qui patrem occidiſſet, ſtatim* etc. Recte. *Polluere divina et humana jura* pro *occidere patrem:* quia, qui patrem occidit, violat et polluit leges divinas h. e. naturales atque humanas. Expreſſit generaliter; at vix generalius exprimere potuiſſet: nam *polluere jura humana* et *divina* dici de omnibus ſceleribus et flagitiis poteſt. — Eſt in eadem oratione alia etiam parricidae circumſcriptio cap. 26 in., ubi Cicero, poſtquam dixerat, parricidam in culeum eſſe inſuendum, et ſic in flu-

vium dejiciendum, de hoc singulari supplicio hoc judicium, subtile magis et argutum quam verum, subjicit: *o singularem sapientiam! nonne videntur* (majores) *hunc hominem* (parricidam) *ex rerum natura sustulisse et eripuisse, cui repente coelum, solem, aquam terramque ademerunt, ut, qui eum necasset, unde* (a quo) *ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicantur?* Inest arguta comparatio: *qui eum necasset, unde ipse natus esset,* est *parricida: res, ex quibus omnia nata esse dicuntur,* sunt illa quatuor sic dicta *elementa,* quae Cicero paulo ante nominaverat, *coelum* i. e. aer, *sol* i. e. ignis, *aqua terraque.* Tales circumscriptiones, in quibus comparatio, causa et argumentatio, inest, placent semper et habent vim singularem, quae, quo tectior est, eo magis se exserit.

Sullani: mutatur v. c. in *qui vicerunt:* acute et caute ita Cic. Rosc. Am. 47 in. *me — id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt.* Nolebat Cicero Sullanos nomine proprio adpellare; facile vero auditoribus erat sentire, quos homines intelligi vellet. Sic pro *Caesar* saepe dicit in Epistolis *in cujus potestate omnia sunt, qui omnia tenet* etc. Hoc est generaliter dictum.

Vitia: pro hoc vocabulo dicitur v. c. *quae in aliquo requirimus* s. *desideramus, was wir an jemand vermissen,* humane ac modeste de homine dictum, quem tecte vituperamus. Utitur illa circumscriptione Cicero de Catone Uticensi pro Muren. 29. Ait: *In M. Catone haec bona, quae videmus, divina et egregia, ipsius scitote esse propria: quae nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non a natura, sed a magistro* h. e. brevius: *Omnia bona, quibus Cato instructus est, debet sibi suaeque naturae et ingenio egregio: sed omnia vitia sua* (v. c. gravitatem et severitatem nimiam) *debet Stoicae philosophiae.* Non venustius in carpendi studio dici poterat.

Aetas puerilis: mutari potest v. c. in *aetas, cui etiam in captis urbibus parcitur.* Sic Liv. V, 27 Camillus imperator romanus loquitur ad ludi magistrum improbum pueros, quos erudiebat, in castra romana ducentem: *Arma habemus, non adversus eam aetatem, cui etiam in captis urbibus parcitur, sed adversus armatos.* Est genus pro specie: posset enim quoque *senectus* ita dici: at contextus docet, de pueritia ibi sermonem esse.

Diversus s. *aliter se habens.* Cic. hoc circumscripsit ad Div. IIII ep. 2 §. 10 *Si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo* etc., h. e. *in quo sit consilium tuum a meo diversum.* Omnia

autem

autem verba inde a *Si habes* usqne ad *meo* posita sunt pro *Si aliter sentis atque ego.* Nam *consilium* hic est *der Entschluss.*

Herus: circumscribitur v. c. per: *qui centum habet oculos.* Sic ap. Phaedr. II, 8, 18 unus boum cervo, qui ad ipsos consugerat, ait: *Salvum te cupimus quidem: sed ille, qui oculos centum habet, si venerit, magno in periculo vita vertetur tua.* Egregie haec periphrasis convenit contextui illi. Nam per se et ubique dicere ineptum foret. — Sic apud Plautum *homo trium literarum* i. e. *fur* jocandi causa dicebatur: nec alibi adhiberi potest.

Liberalis: circumscribi potest v. c. ita: *qui omnibus bene facere gaudet; qui alios solet beneficiis ornare, exhilarare* etc.; *qui alios felices reddere* s. *aliorum felicitatem adjuvare, augere, studet* etc. — Sic pro *avarus* dici potest: *qui, quo plura habet, eo plura cupit; cujus cupiditas pecuniae satiari nequit; qui nihil spectat nisi divitias; nullius rei curam gerit nisi divitiarum*, et sic porro.

Fortissime per *ita* s. *sic* seq. *ut* circumscribi potest; v. c. Cic. ad Div. V ep. 2 §. 20 *Nam in senatu — sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret, sibi cum viro forti et constanti esse pugnandum* pro *Nam in senatu cum eo fortissime et constantissime disputavi.* At quanto gravius illud! Nam, si ipse adversarius sensit fortitudinem Ciceronis, quis de ea dubitet?

Optime per *ita, sic,* seq. *ut* cum verbis *effectum* indicantibus saepe circumscribitur, v. c. Cic. Agr. II, 3 in., ubi Cicero, posteaquam dixerat, nobilitatem invidia tactam, si quid ipse peccasset, statim populum romanum, quod illum consulem fecisset nobilitatique praetulisset, vituperaturum, ita pergit: *mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda esse duco, quam non ita gerendum consulatum, ut in omnibus meis factis atque consiliis vestrum de me factum consiliumque* (i. e. vestra electio) *laudetur* pro *mihi — potius perpetienda duco, quam non optime gerendum consulatum.* At quam jejunum hoc prae illa ubertate! — Omnino hic notandum, ideam multitudinis, magnitudinis et excellentiae, atque in universum superlativos solere ac debere saepissime circumscribi per *ita* seq. *ut,* vel per *tantum* seq. *ut,* etc. it. per *tantum,* seq. *quantum,* si notio magnitudinis, multitudinis et excellentiae, vere adparere debet. V. c. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 10 *Semper amavi, ut scis, M. Brutum propter ejus — constantiam: tamen idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi jam pridem cumulatum etiam videbatur* pro *tamen idibus Martiis immen-*

sum quantum vel *permultum accessit ad amorem.* At hoc est illo longe inferius. Ibid. §. 11 *Quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te haberem, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse* h. e. *magni fecisse.* Hic *tantum accessit — dilexisse* pro *immensus, incredibilis, cumulus accessit* dictum quidem; at gravissime, h. e. ita, ut ardens amor satis adpareat. Add. in ead. epist. §. 9 *Nam, cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tantum his tuis factis incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius.* Egregie pro *Nam, cum te semper valde dilexerim, maxime his tuis factis meus amor auctus est.* Sic Caes. B. G. I, 12 *Flumen est Arar, quod in Rhodanum influit, incredibili lenitate, ita, ut oculis, in utram partem fluat, judicari non possit,* quae omnia dicta sunt vel pro *flumen est lenissimum* vel pro *lenissime influit:* at quanto dilucidior illa circumscriptio? Pertinet hoc simul ad copiam dicendi in enuntiationibus, quia ex una enuntiatione duae fiunt. —+ Omninoque tirones superlativis et vocabulis magnitudinem vel multitudinem indicantibus per particulas *ita, tantum* etc., circumscribendis mature adsuefieri debent; v. c. pro *amat te valde* dicendum interdum *amat te ita, ut nihil supra; ita, ut vix filius patrem* vel *pater filium* vel *frater fratrem magis amare queat* etc. Pro *est doctissimus* dici potest: *est tam doctus, ut nihil sit, quod non intelligat;* s. *ut nihil in eo literarum desiderari possit;* s. *ut pauci sint, qui cum eo comparari queant* etc. Sed hoc pertinet ad comparationem, peculiarem fontem copiae, de qua mox.

Omnes, omnia, mutari potest in *Nihil est quod non, Nemo est quin* etc., v. c. pro *Omnes sciunt* dicitur *Nemo est, quin sciat. qui nesciat, qui ignoret:* pro *Omnia deus efficere potest* dicitur *Nihil est omnino, quod deus efficere non possit:* pro *Omnia scit* dici potest *Nihil est, quod ille nesciat; nihil est tam abditum, quod ille nesciat* s. *quod illum fugiat.* Sic *nullus dolor est, quem non tempus* s. *temporis longinquitas minuat et molliat* pro *omnem dolorem tempus minuit et mollit.* — Sic *nullo modo* mutari potest in *fieri non potest:* v. c. *Fieri non potest, ut homo omnia discat* pro *Homo nullo modo omnia discit* s. *discere potest.* Pertinent huc quoque circumscriptiones necessariae, h. e. ubi lingua latina unam ideam uno vocabulo, more Germanorum, exprimere nequit; v. c. nemo dicere potest: *Homo locutus est irresistibiliter, oratio hominis fuit irresistibilis,* quae ita circumscribenda: *Homo ita locutus est, ut resisti ei non posset; oratio ejus talis* s. *tam fortis*

fortis tam diserta fuit, ut ei nemo resistere posset. — Sic multa similia adjectiva et adverbia Germanorum circumscribi possunt, v. c. *faßlich, vernehmlich,* v. c. *faßlich erklären, explicare ita, ut singula comprehendi, intelligi, possint: vernehmlich reden, ita loqui, ut omnes audiant, intelligant* etc.: *die Worte waren vernehmlich, verba talia erant, ut quisque intelligeret* etc.

Sed in his circumscriptionibus omnibus principatum tenent eae, quae *causam* s. *argumentum* quoddam simul continent, quo pertinent supra p. 421 adlatae circumscriptiones *parentum, parricidae* etc. Ad quas maxime adtendere tirones debent in legendo Cicerone, cujus, ut omnes libri, ita orationes in primis plenae illarum sunt, v. c. Manil. 1 ubi Cicero proprie dicere volebat haec: *Ego auctoritatem et eloquentiam meam in primis apud vos ostendere debeo.* At non modo *auctoritatem* et *eloquentiam,* sed in primis *vos* venuste et graviter circumscribens ita loquitur: *Si quid auctoritatis in me est, ea apud eos utar, qui eam mihi dederunt* (h. e. *apud vos*)*; et si quid etiam dicendo consequi possum, iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei* (i. e. eloquentiae) *fructum suo judicio* (h. e. creando me consule) *tribuendum esse censuerunt* (h. e. tribuerunt). Haec omnia dicta sunt pro *Auctoritate mea apud vos utar, et eloquentiam meam vobis potissimum ostendam.* At in illa circumscriptione inest primum *modestiae* significatio in *si quid* etc. deinde *causa,* cur auctoritate utatur apud auditores, quia scilicet illi eam dederunt creando Cicerone consule, et causa, cur eloquentiam ostendat potissimum apud illos, quia scilicet praemiis illam adfecerant.

Paucula etiam adferam, v. c. *Posteri* circumscribuntur Cic. Fin. III, 19 extr. per *qui aliquando futuri sunt:* Porro *quae similitudinis causa ex aliis rebus transferuntur,* Cic. Or. III, 13 i. e. *metaphorae* vel *vocabula metaphorica.* Et sic innumerabilia adferri possint.

B) *Circumscriptio unius vocabuli per partitionem,* h. e. ubi pro Toto ponuntur partes, pro genere species, pro specie individua. Hac re perspicuitatem et gravitatem dicendi valde adjuvari per se patet, v. c. pro *omni tempore mihi se consilio adfuturum promisit* dicere interdum licet: *promisit, se mihi, sive mane sive vesperi ad ipsum venissem, consilio adfuturum:* pro *nullum scriptorem legit* dici potest: *neque poetam, neque oratorem, neque philosophum, neque historicum legit:* pro *morte filii tui omnia tibi tristia sunt* s. *nihil tibi placet* dici potest: *nihil tibi placet amplius earum rerum, quae*

tibi olim tantae laetitiae fuerunt, *non horti*, *non libri*, *non domus tua* etc. Sic pro *omnes regem lugent* dici poteſt: *lugent principes regni, eruditi, cives*, *milites*. — Poteſt enim partibus pro toto poſitis totum ipſum addi ac vel praeponi vel ſubjici, v. c. *lugent eum filii, cognati, amici*, *hoſpites et omnes, qui eum norant;* vel *lugent eum*, *quicunque ipſum norant, filii*, *cognati*, *amici*, *hoſpites* pro *omnes eum lugent.* Pauca exempla ſubjiciam e priſcis:

Officia circumſcripſit Cic. ad Div. V ep. 5 §. 2 *Omnia a me in te profecta ſunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent* h. e. *omnia officia a me in te profecta ſunt.*

Negotia publica. Cic. ad Div. VIIII ep. 20 §. 4 *Nam omnem noſtram de republica curam, cogitationem de dicenda in ſenatu ſententia, commentationem cauſarum abjecimus*, h. e. *omnia negotia publica.* Tripliciter enim Cicero eloquentiam ſuam declarare poterat, *in concione* pro roſtris, *in ſenatu*, et *in foro* defendendis reis: *noſtram de republica curam* pertinet ad orationes pro roſtris habendas, *commentationem cauſarum* ad orationes judiciarias.

Eloquentia circumſcribitur per *ingenium* et *induſtriam* modeſte Cic. Manil. 1 — *ſtatueremque, nihil huc* (ad roſtra) *niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, adferri oportere* pro *nihil huc niſi eloquentia perfectum adferri oportere:* quia *ingenio* et *induſtria* vel *exercitatione* nititur maxime eloquentia. Omiſit per modeſtiam *ſcientiam rerum multarum* ſ. *doctrinam*, quam alibi addit: v. c. Arch. 1 in. *Si quid eſt in me ingenii — ſi qua exercitatio dicendi — ſi hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis ac diſciplina profecta* etc. h. e. *ſi eloquentia inſtructus ſum.* Hic ponit *ingenium*, *exercitationem dicendi*, quae cum *induſtria* convenit quodam modo, et tandem *doctrinam*, quam exprimit per verba: *hujusce rei*, h. e. dicendi, *ratio ab optimarum artium ſtudiis ac diſciplina profecta.*

Reſpublica circumſcribitur Cic. Sext. 46 in. *Hujus autem otioſae dignitatis haec fundamenta ſunt: religiones*, *auſpicia*, *poteſtates magiſtratuum*, *ſenatus auctoritas*, *leges*, *mos majorum*, *judicia*, *jurisdictio*, *fides*, *provinciae*, *ſocii*, *imperii laus*, *res militaris* pro *Hujus autem otioſae dignitatis fundamentum eſt reſpublica* ſ. *ſtatus reipublicae*, pro ea ponit partes ejus *religiones*, *auſpicia* etc., quod haud dubie apertius.

Nusquam circumſcribitur Cic. Catil. II, 1 *non in campo*, *non in foro*, *non in curia*, *non denique intra domeſticos parietes*

rietes pertimescemus sc. sicam Catilinae vel Catilinam ipsum pro ***nusquam pertimescemus.***

Magna res est, multa requiruntur etc. Hoc circumscribitur Cic. Sext. 46 *Harum rerum tot atque tantarum* (i. e. partium reip. ante memoratarum) *esse defensorem et patronum magni animi est, magni ingenii magnaeque constantiae* pro *Harum rerum — esse — patronum est res magna* s. ***multa requirit, multas virtutes postulat, dazu gehört gar viel:*** at illud longe praeclarius h. e. magis perspicuum est: ***magnus animus*** est, qui omnia pericula contemnit; ***ingenium magnum*** cernitur in ejus celeribus motibus h. e. ***geschwinden Einfällen,*** ut homo statim sciat, quid agendum, quid omittendum; ***constantia*** pendet a magno animo et efficit, ut homo acriter pergat in re incepta, nec terroribus aliisque impedimentis moveatur.

Omnia hominis vel ***homo totus*** circumscribitur Cic. Pis. 40 *Omnes memoriam consulatus tui, mores, faciem denique ac nomen — detestantur* pro *Omnes te detestantur.* At illud longe gravius.

Nemo. Caes. B. G. VII, 28 ***non aetate confectis, non mulieribus, non infantibus pepercerunt*** pro ***nemini plane pepercerunt.***

Nihil. Cic. Sext. 47 *qualis pater tuus, M. Scaure, fuit, — quem nulla unquam vis, nullae minae, nulla invidia labefecit* pro *quem nihil labefecit.* Ibid. in fine: *qualis Catulus fuit, quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit unquam de suo cursu aut spe aut metu demovere,* h. e. '***quem nihil*** s. ***nulla res potuit de suo cursu*** h. e. ***vitae ratione demovere*** etc. Eleganter ***cursus*** pro *vitae ratione*, ut in metaphora maneret, quia praecessit ***tempestas*** et *aura*.

C) *Circumscriptio unius vocabuli* per *comparationem* creberrime adhibetur a priscis ad notionem ***magnitudinis*** et ***multitudinis*** apertius et gravius exprimendam, quam per vocabula jejuna ***valde, magnus, multus, saepe*** etc. fieri potest. Neque enim multitudo et magnitudo, cum utraque sit res relativa, aliter rite aestimari, nedum sentiri, potest, quam si illam cum alia multitudine et magnitudine contuleris. Comparatio omnis definit illam demum eique verum pretium statuit.

Valde. V. c. pro ***valde*** s. ***magnopere te amo*** dici potest; ***amo te ita, ut pater filium*** vel ***filius patrem, frater fratrem*** etc., ***non magis amare possit;*** vel ***amo te tantopere, quantopere***

opere vix pater indulgens filium bonae indolis amare potest vel *quantopere vix filius patrem, frater fratrem, amare solet:* vel *non minus te amo, quam filius patrem* etc., vel *amo te tantum, quantum fas est homini hominem amare,* vel *ut vix unquam fuerint, qui simili amore cujusquam flagrarent;* vel jocose: *amo te tantopere, quantopere vix avarus pecuniam, eruditus suos libros, sponsus sponsam amare potest* vel *ut vix avarus thesauros suos, eruditus suos libros, sponsus sponsam magis amare queat.* Ac sic saepius variari potest. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 9 *Nam cum te semper tantum amaverim, quantum ipse intelligere potuisti* etc., pro *valde amaverim:* at illud praeclarius, quia simul indicatur, amico jam notam esse magnitudinem amoris. Addi potest sequens;

Magnus. V. c. pro *meus erga te amor est magnus, maximus, summus* etc. dicere possis: *qualis patrum amor erga liberos,* vel *liberorum erga patres, fratris erga fratrem esse solet, talis est meus erga te amor;* vel *non minori te complector amore, quam pater filium, filius patrem, frater fratrem complecti solet.* Sed adtendendum est, utrum ad minorem an majorem natu an aequalem scribamus. Potest et latius dici: *magnus esse solet amor liberorum erga parentes, parentum erga liberos* etc., *at dubito, an meus in te amor minor sit* s. *comparari cum illo possit;* vel sic: *quamquam parentes filiorum, in primis virtute ornatorum, amore flagrare vehementer solent, tamen amor, quo te complector, tantus est, ut, nisi superare, at aequare illum videatur.* Ac sic centies variare licet. Sic pro *literarum studia magnam* vel *singularem utilitatem adferunt hominibus* dici potest: *studia literarum hominibus tantam adferunt utilitatem, quanta vix ex ulla alia re percipi potest,* vel, *ut paucae res sint, quae similiter delectent,* vel, *ut, qui ei adsueti sint, iis ceterae voluptates sordeant* s. *longe inferiores videantur,* vel sic: *utilitas, quae e literarum studiis percipitur, major est ea, quam divitiae aliaeve res humanae adferre queunt.* Ac sic ingenii ope facile plures variationes, contextui aptae, inveniri possunt.

Saepissime per *saepius quam* etc.; *tam saepe* s. *toties ut; toties — quoties* circumscribi potest. V. c. pro *istam rem saepissime vidi* dici potest: *rem istam tam saepe vidi, ut non amplius ejus videndae cupiditate tenear,* vel *ut fere taedio mihi sit* etc. Cic. Manil. 10 de Pompejo ait: *Qui saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit?* pro *saepissime;* at illud gravius.

Diutissime

Diutiſſime it. *ſemper*, *perpetuo*, per *tamdiu* ſeq. *quamdiu* vel *ut*, *dum*. Cic. Acad. IIII, 22 in. *Qui* (Antiochus) *haec ipſa — didicit apud Philonem tamdiu, ut conſtaret, diutius didiciſſe neminem* pro *qui haec ipſa didicit diutiſſime*. Cic. Offic. II, 12 prope fin. *Ti. enim Gracchus P. F. tamdiu laudabitur, dum memoria rerum romanarum manebit* pro *Ti. enim Gracchus diutiſſime* vel etiam *perpetuo* ſ. *ſemper laudabitur*.

Permulti, multi, circumſcribuntur per *tot — quot; tot ut; plures quam* etc., v. c. pro *permultos fortes viros habuit Roma* dici poſſit: *Roma tot viros fortes habuit, quot fere nulla gens, eaque fortiſſima, numerare potuit*, ſ. *ut nullam gentem conſtet eſſe, quae tantum numerum fortium virorum habuerit*, ſ. *ut nulla gens tanto numero gloriari poſſit*. Sic *permultos habes libros* ita efferri poſſit: *habes tot libros, (tantum librorum) quot (quantum) pauci viderunt, quot regem non dedeceat habere*; vel per jocum: *tot libros, quot coelum ſtellas* etc., ut Ovid. *tot mala ſum paſſus, quot in aethere ſidera lucent* h. e. *permulta, innumerabilia*; cui ſimilis eſt ille verſus alius fortaſſe poetae: *quot coelum ſtellas tot habet tua Roma puellas* i. e. *innumerabiles*. Cic. Manil. 10 de Pompejo: *qui — plura bella geſſit, quam ceteri legerunt; plures provincias confecit, quam alii concupiverunt* pro *qui plurima* vel *innumerabilia, bella geſſit, et permultas provincias confecit*. Eſt hyperbole forſitan juſto major. At per ſe patet, tales dilatationes ſ. circumſcriptiones non niſi in res et homines ſingulares cadere: hinc frigidum foret ubique iis uti.

Parum, non multum. Cic. ad Div. IIII ep. 7 §. 15 *Gratia tantum poſſumus, quantum victi* int. *poſſunt*, pro *gratia parum valemus* ſcil. apud Caeſarem ejusque amicos, *ich ſtehe in nicht beſonderm, in ſchlechtem, Credite, Anſehen*. Victi enim non multum valent gratia plerumque.

SECT. III

De copia dicendi in enuntiationibus.

Copia dicendi in enuntiationibus cernitur in eo, ut pro una enuntiatione duae vel plures ponantur, perſpicuitatis et gravitatis adjuvandae cauſa. Hinc non ubique fieri poſſe clarum eſt. Sed quomodo haec copia inſtituetur? Maxime ita, ut vel partes pro Toto, ſpecies pro genere, ponantur vel notiones cauſae, effectus, condi-

conditionis, loci, temporis, aliaeque determinationes, per totas enuntiationes exprimendae addantur. Haec enim singula reddunt rem ipsam dilucidiorem et graviorem. Possunt etiam interdum vocabula in enuntiationes mutari, quia et sic gravitas dicendi adjuvatur. Possunt huc nonnulla exempla, quae supra ad copiam dicendi in vocabulis singulis retulimus, referri, quia in iis non modo unum vocabulum per plura circumscriptum est, sed simul ex una enuntiatione duae factae sunt. Praecipuos igitur modos augendi enuntiationes enumerabo: quorum numerus quin augeri possit, nullus dubito.

I) *Unum vocabulum*, quod *genus* vel *Totum* aliquod indicat, saepe per *partitionem* s. μερισμὸν aliquot enuntiationibus constantem *circumscribi* potest. Qua re, ut per omnes circumscriptiones rite institutas, adjuvari perspicuitatem vel gravitatem, non opus est monere. Paucula exempla adferam:

Mali s. *improbi* circumscribuntur ap. Cicer. Sext. 46 *Etenim in tanto civium numero magna multitudo est eorum, qui aut, propter metum poenae, peccatorum suorum conscii novos motus conversionesque reipublicae quaerant, aut qui, propter insitum quendam animi furorem, discordiis civium ac seditione pascantur, aut qui, propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam suo, deflagrare.* Egregie pro *etenim in tanto civium numero magna multitudo est malorum* s. *improborum.* At quam jejune hoc prae illo!

Omnes Mil 8 in. *Luget senatus, moeret equester ordo, tota civitas confecta senio est, squalent municipia, adflictantur coloniae, agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant* pro *omnes omnino lugent Clodium.* Ironice dictum. At quam gravius illud! et quis non admiratur copiam verborum apte inventorum *luget, moeret, senio confecta est, squalent, adflictantur, desiderant!* Sic pro *regem hunc diu vivere omnes optant* dicere liceat: *regem hunc diu vivere omnes optant principes regni, cupiunt eruditi, volunt milites, poscunt cives.* Potest quoque *Totum* vel *genus* addi, v. c. in exemplo proxime adlato: *omnes omnino desiderant* s. *flagitant.* Sic pro *tota domus luget* ita queat dici: *luget pater, mater se infelicissimam esse clamat, filii trepidantes per domum discurrunt, tota denique domus gemit;* ubi

tamen

tamen verba *tota denique domus gemit* omitti etiam possunt. Ac sic in pluribus. Quisque sentit, talem partitionem recte usurpatam multum gravitatis continere.

Nihil circumscribitur variis saepissime modis apud Ciceronem, v. c. Arch. 6 *qui ita vivo, ut ab nullius unquam me tempore aut commodum* (sic Ed. Graev. In Edit. Ernest. est *commodo) aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit;* egregie dictum pro *qui ita vivo, ut nihil me unquam ab ullius tempore prohibuerit,* s. *qui ita vivo, ut ab nullius tempore unquam me quidquam prohibuerit.* Hunc locum infra alio consilio adferam, quo planius percipiatur Ciceronis artificium in copia dicendi.

Omni tempore s. *semper* et *omni loco* s. *ubique* circumscribitur apte in illo loco celeberrimo Cic. Arch. 7 extr. *Haec studia* (humanitatis) *adolescentiam alunt* (Edd. *agunt* obscuro sensu), *senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur* pro *haec studia prosunt omni et tempore et loco.* At quanto praeclarius illud! Addi possunt circumscriptiones singulorum vocabulorum, quae supra Sect. 2 de copia dicendi in singulis vocabulis adlatae sunt.

II) *Enuntiatio,* praesertim *notionem rei magnae, praeclarae* vel *manifestae* continens, saepe potest per *ita ut; adeo ut; tantum ut* etc. dilatari atque circumscribi. Fit hoc dupliciter: vel *causa praeponenda* vel *effectu postponendo.*

1) *Praeponitur causa* atque ita nova enuntiatio efficitur; v. c. pro *hic solet omnium hominum felicitati libenter consulere* dici potest: *hic est eo animo* s. *ea benignitate, ut omnium hominum felicitati libenter consulat* s. *consulere soleat.* Pro *hic adolescens dies noctesque literis dat operam* dicere licet: *hic adolescens tanto literarum studio* (s. *tanta cupiditate) flagrat* (vel *tenetur), ut dies noctesque det iis operam.* Pro *deus nobis benefacere quotidie gaudet* dicitur: *deus est ita benignus* s. *tanta benignitate, ut nobis benefacere quotidie gaudeat.* Pro *deus omnia efficere potest* dici potest: *deus est ita potens* s. *tanta potentia, ut nihil sit, quod efficere non possit.* Sic pro *deus odit omnia peccata* dicitur: *deus est ita sanctus, ut oderit* etc. Pro *omnes hoc intelligunt* dici potest: *nemo est tam stultus* s. *tam rerum ignarus, ut non hoc intelligat.* Pro *omnes hoc fatentur* dicitur interdum: *nemo est tam stultus* vel *tam amens, quin fateatur.* Pro *omnes hoc sciunt* dicitur:

nemo

nemo est tam imperitus s. *rudis* etc., *quin sciat;* vel etiam simpliciter *nemo est, quin sciat.* Pro *deus optime scit, quid nobis prosit* dicitur: *deus ea est sapientia, ut, quid nobis prosit, optime sciat.* Pro *innumerabiles homines trucidavit* dici potest: *fuit tanta crudelitate atque immanitate, ut innumerabiles homines trucidaret* s. *trucidare non dubitaret.* Pro *huic homini parci non potest* dicere licet: *tantum est hominis facinus*, vel *tanta hominis sunt facinora, ut ipsi parci nequeat.* Pro *huic homini* s. *hujus hominis verbis facile credi potest* dicitur: *hic homo tam amans est veritatis, ut, quidquid dicat, ei facile credi possit* s. *ut ejus verbis facile credi possit.* Pro *rem istam, quam narras, credere non possum* dici potest: *res ista, quam narras, tantopere recedit a veritate* s. *tam stulta est, ut credi non possit.* Pro *Homerus facile intelligi potest* dicere licet: *Homerus est tanta facilitate* s. *tam facilia sunt Homeri carmina*, s. *adeo carent omni difficultate, ut a quovis, linguae vel mediocriter perito, intelligi possint* s. *ut nemo sit, qui ea non intelligat, modo linguam graecam mediocriter calleat.* Contra pro *Aeschylus non facile intelligi potest* dicitur: *Aeschyli dicendi genus est interdum tam abstrusum* s. *obscurum* etc., *ut non facile intelligatur*, s. *scribit nonnunquam ita, ut vix sensa animi adsequi valeas.* Sic pro *te non possum intelligere* dicitur: *tu ita loqueris* s. *tam obscure, confuse, loqueris, ut mentem tuam*, vel *quid velis, intelligere nequeam.* Pro *omnia violantur* vel *violari solent* dici potest: *nihil est tam sanctum, nihil tam firmum, quod non violari possit* seu *quod non aliquando violare sustineat audacia.* Sic Cic. Rosc. Am. 25 *Qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia* pro *omnia posse violari ab audacia.* — Addam aliquot praeterea exempla ex illo. Manil. 11 *Quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit praesidium, ut tutus esset, aut tam fuit abditus, ut lateret?* pro *quis enim toto mari locus per hos annos aut tutus fuit aut latuit?* At illud gravius et apertius. Ibid. c. 16 prope fin., cum dicere deberet: *quare cum bellum negligi non possit et accuratissime sit administrandum* etc., maluit praeponenda singulis enuntiationibus enuntiatione causali ita loqui: *quare cum bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit, ita magnum, ut accuratissime sit administrandum* etc. Sic Cicero millies, ut nulla re fere magis delectari videatur. Agr. II, 16 *Nam utrumque ita magnum est, ut nullo modo neque concedendum neque ferendum sit* pro *nam utrumque nullo modo neque concedendum neque ferendum est.* Phil. II, 7 in. *Adeone pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo*

templo dicere ausus sis, in quo etc. pro *tune hoc ausus es in eo templo dicere* etc.? At illud gravius. Cap. 15 *Neque vero eram tam indoctus ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vitae cupiditatem* etc. Phil. III, 2 *Quis est tam ignarus rerum, tam nihil de republica cogitans, qui hoc non intelligat?* pro *quis hoc non intelligit?* Cap. 4 *Quis autem rex unquam fuit tam insignite impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, jura regni venalia?* pro *quis autem rex unquam habuit omnia commoda — venalia?* Mil. 30 *Quamquam hoc animo semper fuimus omnes in patriae proditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque et invidiam nostram putaremus* pro *quamquam semper omnes in patriae proditoribus opprimendis, quoniam nostra futura erat gloria, periculum quoque et invidiam nostram putavimus.* Arch. 5 in. *Metellus — tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem et ad judices venerit et unius nominis litura se commotum esse dixerit* pro *Metellus ad Lentulum praetorem et ad judices venit et dixit se unius* etc. Cap. 8 in. *Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii* (histrionis clarissimi) *morte nuper non commoveretur* pro *quis nostrum Roscii morte nuper non commotus est? Wer hat sich über den Tod — nicht betrübt?* At illud gravius. Cap. 9 in. *Neque enim quisquam est tam aversus a Musis, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum facile praeconium patiatur, niemand ist der Dichtkunst so feind, daß er nicht seine Thaten gern besingen lassen sollte,* si ad sensum summatimque vertas: pro *omnes enim mandari versibus aeternum suorum laborum facile praeconium patiuntur, jeder läßt seine Thaten gern besingen;* at quam jejunum hoc, quam rude prae illo! Cap. 12 in. dicere voluit proprie: *An vero omnes arbitremur simul moritura esse nobiscum omnia?* at pro his ita loquitur: *An vero tam parvi animi videamur esse omnes, qui in republica atque in his vitae periculis laboribusque versamur, ut, cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? Sollte man uns alle, die wir uns mit dem Staate bey solchen Gefahren und Mühseligkeiten des Lebens beschäftigen, für Leute von so schlechtem Geiste s. niedriger Denkungsart halten, daß wir, nachdem wir bis ans Ende unsers Lebens nicht eine einzige ruhige und müßige Stunde gehabt, glauben sollten, es werde alles zugleich mit uns sterben?* Egregie et gravissime dictum! Catil. III, 9 in. *Hic quis potest esse tam aversus a vero, tam praeceps, tam mente captus, qui neget, haec omnia, quae videmus,*

mus, praecipueque hanc urbem deorum immortalium nutu atque poteſtate adminiſtrari? pro *hic quis neget, haec omnia* etc. Orat. I, 58 med. Cicero dicere volebat: *omnes ſciunt, quid ſit ſementis ac meſſis, arborum putatio ac vitium, quo tempore anni ac quo modo ea fiant.* At maluit copioſius et gravius ita dicere: *nemo tam ſine oculis, tam ſine mente vivit, ut, quid ſit ſementis ac meſſis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni aut quo modo ea fiant, omnino neſciat.* Egregie, ac ſimul periodice: nam copia periodis magis favet quem brevitas. Gravitatem praeponenda tali enuntiatione cauſali adjuvari augerique quis eſt, quin ſentiat? Ac profecto haec copia, quae dicitur, fere potius, ut jam ſupra monuimus, brevitatis quam copiae nomen meretur, quia cauſa ſ. argumentum continetur paucis verbis conſtans atque ſic tectum, ut vix argumenti ſpeciem prae ſe ferat.

b) Poſtponitur enuntiationi ſaepe *effectus*, atque ita nova enuntiatio efficitur. V. c. pro *deus eſt valde benignus* dici latius poteſt: *deus eſt tam benignus, ut omnibus adeſſe libenter ſoleat* ſ. *ut omnium felicitati proſpicere* ſ. *omnibus quotidie bene facere* ſ. *omnes beneficiis cumulare quotidie gaudeat.* Pro *deus eſt potentiſſimus* dici poteſt *deus tanta* ſ. *ea eſt potentia,* ſ. *tam potens eſt, ut omnia, quae velit, efficere queat* ſ. *ut nihil ſit omnino, quod efficere non poſſit* etc. Pro *deus eſt valde ſapiens* ſ. *ſapientiſſimus* dici poteſt v. c. *deus eſt tam ſapiens, ut in nulla unquam re errare poſſit* ſ. *ut, quid hominibus proſit, quid obſit, optime ac certiſſime ſciat* etc. Pro *Hic homo valde amat literas* ſ. *magno literarum ſtudio flagrat* dici poteſt: *Hic homo literas tantopere amat* ſ. *tanto literarum ſtudio flagrat, ut iis noctes diesque det operam* ſ. *ut iis ceteras res omnes poſtponat* etc. Pro *nihil eſt ſatis ſanctum, tutum,* dicitur: *nihil eſt tam ſanctum, quod non improbitas hominum violare ſustineat* ſ. *quod non aliquando violet audacia.* Pro *Hic homo eſt valde imperitus, indoctus,* dicere licet: *Hic homo eſt ita imperitus, tam indoctus, ut ne facillima quidem verba intelligat,* vel *ut nullius rei naturam perſpiciat,* vel *ut ne facillimum quidem ſcriptorem legere poſſit, ut nihil omnino ſciat* etc. Pro *Fuit valde crudelis* dicere licet: *fuit tam crudelis, ut nemini* vel *nulli aetati parceret, ut ne infantibus quidem parceret, ut ſexcentos temere trucidare non dubitaret, ut ſanguine vel innocentium paſceretur* etc. Pro *Res, quam narras, falſa eſt* dicere licet: *Res, quam narras, tam falſa eſt* vel *tam abhorret ob omni veritatis ſpecie,*

cie, ut nemo credere possit, ut ne puer quidem credat, ut vel puer fidem tibi deneget etc. Pro *Hic vir est amantissimus veritatis* dicitur: *Hic vir est ita amans veritatis, ut, quidquid dicat, nullo negotio credi possit,* vel *ut nunquam mentitus sit, ut ne mendacium quidem audire nedum dicere sustineat* etc. Pro *Homeri carmina sunt valde facilia* dici potest: *Homeri carmina tam facilia sunt, ut, quicunque linguae graecae aliquam notitiam teneat satisque adtentus esse possit, ea intelligat.* Pro *Pindari carmina sunt valde difficilia intellectu* dici potest: *Pindari carmina sunt tam difficilia, ut, qui ad eum legendum accedere velit, magna multarum rerum cognitione, magna linguae graecae notitia, et magna adtentione instructus esse debeat.* Pro *amo te valde* dici potest: *amo te ita, ut nihil sit, quod tibi non commodem; ut in omnibus operam studiumque meum omni tempore exspectare possis* etc. Et sic in pluribus. Cic. Off. II, 15 extr. *Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit, nec ita reseranda, ut pateat omnibus* egregie pro *Quamobrem res familiaris nec nimis claudenda nec nimis reseranda est* h. e. *nec nimis parci nec nimis benefici esse debemus* s. *est modus adhibendus.* Marc. 3 in. *nulla est enim tanta vis, quae non ferro ac viribus debilitari frangique possit* pro *nulla vis est satis magna.* Conf. quae supra sect. 2 p. 418 in copia singulorum verborum de circumscriptionibus unius vocabuli diximus: nam huc quoque pertinent, quia in iis duae enuntiationes pro una positae sunt.

III) Enuntiatio notionem rei vel valde magnae, gravis et excellentis, vel valde parvae continens, quo pertinet notio temporis vel longissimi vel brevissimi etc., per *comparationem* aliquam dilatatur ope particularum *ita ut, tantum — quantum, tantum ut,* vel gradus comparativi; atque ita pro una enuntiatione duae pluresve efficiuntur. V. c. pro *Amo te valde* dicitur *amo te ita* s. *tantopere, ut pauci sint, quos simili amore amplectar;* s. *ut vix pater filium, filius patrem, frater fratrem similiter amare possit.* Pro *Cicero summus orator fuit* dicitur *Cicero tantus orator fuit, quanti omni tempore pauci reperiuntur;* vel *Cicero tantum dicendo valuit, ut vix orator esse possit, qui ejus vim dicendi imitando adsequatur* s. *adsequi posse sibi videatur.* Pro *tua domus est valde parva* vel *nimis parva* dici potest: *domus tua est tam parva, ut casae agricolarum majores esse videantur.* Pro *frater tuus scit parum* dicitur *frater tuus tam parum scit, ut a quoque puero* vel *a multis pueris longe superetur.* Pro *vita nostra*

perbrevis est dici potest: *vita nostra tam brevis est, ut ad somnii similitudinem accedere videatur* etc. Pro *virtus est omnium rerum praeclarissima* dicitur *virtus est tam praeclara, ut ceterae res prae ea contemnendae videantur* vel *ut aurum omnesque divitiae prae ea sordere hominibus debeant.* Cic. Manil. 10 pro *Pompejus saepissime cum hoste conflixit, multa bella gessit, multas provincias confecit* ita loquitur: *saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit; plura bella gessit, quam ceteri legerunt; plures provincias confecit, quam alii concupiverunt:* cap. 11 *quae tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus aut audivimus, non fuerunt* pro *quae maxima s. summa in hoc uno sunt.* At illud majus, honorificentius, apertius et gravius. Cic. Phil. IIII, 1 in. *Frequentia vestrum incredibilis, Quirites, concioque tanta, quantam meminisse non videor* etc. pro *concioque maxima.* Cic. ad Div. V ep. 8 §. 2 *Nam et cum consulibus et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta nunquam ante ulla in causa* pro *Nam et cum consulibus et cum multis consularibus maxima contentione decertavi:* at illud gravius: omninoque tales circumscriptiones rem graviorem reddunt et animis lectorum atque auditorum vehementius infigunt. Hinc tenendae et imitandae sedulo. Ac nihil frequentius apud Ciceronem. Addi possunt exempla superiora sect. 2 p. 427 circumscriptionis vocabulorum singulorum per comparationem instituendae: pertinent enim huc hactenus, quia ex una enuntiatione plures fiunt.

IIII) Egregius modus augendi enuntiationes est, quando in enumeratione aliquot vel multarum rerum aut personarum per unum *Verbum* proprie ita dictum connexarum his singulis singula *Verba* adduntur, atque ita, quot vocabula erant, totidem enuntiationes fiunt: v. c. pro *amant te cives et peregrini* dicas: *amant te cives, diligunt peregrini;* pro *deus nobis vitam, sanitatem, pacem aliaque bona donavit* dicas: *deus nos vita donavit, sanitate beavit, pace ornavit, aliisque bonis frui voluit,* vel alio modo, v. c. *deus nobis vitam dedit, sanitatem donavit, pacem concessit, aliaque bona tribuenda existimavit.* Videndum enim est, ut, si fieri possit, talia *Verba* eligamus, quae eosdem casus nominum regant, siquidem enuntiationes breviores fieri debent, ut illae erant. Sic pro *laetantur rex, principes regni, cives* dicere licet: *laetatur rex, gaudent principes regni, exsultant cives.* — En exempla e Cicerone. Arch. 6 volebat proprie dicere:

dicere: *qui ita vivo, ut ab nullius unquam me tempore aut commodum aut otium aut voluptas aut denique somnus abstraxerit* vel *prohibuerit;* at copiosius ita dixit: *qui ita vivo, ut ab nullius unquam me tempore aut commodum aut otium meum abstraxerit aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit.* Egregie *abstraxerit* convenit τῷ *otium*, *avocaverit* τῷ *voluptas*, *retardarit* τῷ *somnus.* Peccavit tamen paululum, quod non ad *commodum* quoque peculiare *verbum* posuit, v. c. *abduxerit*, *retinuerit* etc. In Gronoviana tamen et Ernest. est *commodo*, pro quo Graevius recepit *commodum:* illud non male conveniat, ut cohaereat cum *tempore:* at tunc Cicero debuisset dicere *tempore vel commodo.* Sed *commodum* praeplacet. Neglecta concinnitas s. membrorum aequalitas nos non movere debet: eam etenim Cicero saepius neglexit: v. supra c. 6 sect. 3 n. I, 4, a. Cap. 7 pro *Haec studia prosunt in adolescentia, in senectute, in secundis, in adversis, rebus, domi, foris, noctu, peregre, rure* h. e. *omni tempore* et *loco* maluit ita dicere: *haec studia adolescentiam alunt* (Edd. *agunt*, non satis perspicue), *senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Ubi notes, membra non esse sibi aequalia. Cap. 8 Cicero volebat dicere: *Homerum suum civem esse dicunt Colophonii, Chii, Salaminii, Smyrnaei:* sed maluit addendo singulis peculiari *verbo* ita dicere: *Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero suum esse confirmant.* Rosc. Am. 22 dicere proprie debebat: *multum valet humanitas, communio sanguinis et ipsa natura* scil. ad parricidium non committendum. At copiosius ita dixit: *magna est vis humanitatis, multum valet communio sanguinis, reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura.* Add. Orat. 3 *Ac video, hanc primam ingressionem non ex orationibus disputationibusque ductam, sed e media philosophia repetitam* etc., ubi vel *ductam* vel *repetitam* sufficere et ad utrumque referri bene poterat; nec *ductam* et *repetitam* inter se valde differunt. Sic Manil. 1 dicere poterat Cicero: *nihil huc nisi ingenio et industria elaboratum adferri oportere;* at pro eo dixit: *nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, adferri oportere.* Ac millies tam copiose Cicero. Sic pro *non amore mei sed cupiditate tuae utilitatis incensus hoc feci* dicere possum: *non amore mei ductus sed cupiditate tuae utilitatis incensus* etc. Quis non videt, sic quoque praeter opinionem hanc sententiam

tiam factam esse numerosam, quia ablativus ablativo, genitivus genitivo, participium participio respondet. Sed, ut ista copia tenenda et imitanda, ita nituntur hic omnia ingenio, ut statim *Verba* plura eaque apta in mentem veniant, ac simul exercitatione quadam. Etiam poetae, nam sunt oratores s. eloquentes, delectantur ista copia ac millies utuntur: v. c. Virgilius Aen. VI, 803, 804, de Hercule loquens, pro *licet cervam, aprum Erymanthium, et hydrum Lernaeam occiderit* maluit duobus versibus, adponendo singulis istis nominibus substantivis peculiari *Verbo*, ita loqui:

Fixerit aeripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.

V) Pro una enuntiatione, quae per se et necessitatis causa sufficiebat, conjunguntur non raro duae (it. plures), quarum una rem negative altera adfirmate s. ut loquuntur, positive exprimit. Sic gravitas rei adjuvatur. V. c. pro *semper memor ero tuorum beneficiorum* dici potest: ***nunquam tua beneficia obliviscar; semper animo meo infixa erit illorum memoria:*** quae duae enuntiationes per ***tantum abest*** conjungi possunt: ***tantum abest, ut beneficia tua oblivisci possim, ut potius eorum memoria meo animo infixa perpetuo mansura sit*** etc. Et haud dubie formula illa ***tantum abest*** hanc originem habuit, ut res et negative et positive declarari atque ita gravius exprimi posset. Sed etiam sine ***tantum abest*** illa ratio eandem rem negative et positive simul explicandi Ciceroni frequentissima est; et ut hoc supra in singulis vocabulis ostendimus, atque exempla adtulimus, ita nunc in enuntiationibus ostendemus adferendis aliquot exemplis: v. c. Cic. Agr. II, 1, ubi dicere vult, se de suis majoribus parum posse dicere, quia non summos honores gesserint, neque ita populo innotuerint: hoc ita eloquitur: *Mihi quidem apud vos de meis majoribus dicendi facultas non datur; non, quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos disciplinisque institutos videtis, sed quod laude populari atque honoris vestri luce caruerunt.* Hic ***non, quod non*** — *videtis* est negative, sed *quod laude* — *caruerunt* est positive dictum: prius abesse poterat, quia posterius jam per se sufficiebat; at gravitas rei adjuvatur illo; vertas, si lubet: *nicht als wenn sie nicht auch solche Männer gewesen wären, als ihr mich sehet, der ich von ihrem Blute abstamme und ihre Sitten erlernet habe, sondern weil sie an dem öffentlichen Lobe des Publicums und am Glanze eurer Ehre nicht*

Antheil

Antheil genommen, h. e. brevius: *nicht als wenn ſie nicht auch ſo geſchickte Leute geweſen wären als ich, ſondern weil ſie ſich nur mit Staatsſachen nicht abgegeben, und kein öffentliches Ehrenamt bekleidet haben.* Ineſt his verbis magna laus. — Cic. Catil. II, 4 *Non eſt jam lenitati locus, ſeveritatem res ipſa poſtulat.* Utraque enuntiatio fere idem declarat: ergo alterutra abeſſe per ſe poterat. — Cic. Mil. 1 in. *Etſi vereor, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicere incipientem timere, minimeque deceat, cum T. Annius Milo ipſe magis de reipublicae ſalute quam de ſua perturbetur, me ad ejus cauſam parem animi magnitudinem adferre non poſſe* etc. Hic bis conjungitur enuntiatio negativa et adfirmativa de eadem re: primum *turpe ſit* et *minime deceat:* illud adfirmative, hoc negative; deinde *timere* et *parem animi magnitudinem adferre non poſſe:* illud adfirmative, hoc negative. Poterat Cicero, ſi voluiſſet, alterutro omiſſo dicere vel ita: *Etſi vereor, judices, ne turpe ſit pro fortiſſimo viro dicere incipientem timere*, vel ita: *Etſi vereor, judices, ne minime deceat, cum T. Annius Milo — perturbetur, me — adferre non poſſe.* At utrumque conjunctum multo apertius et gravius rem explicat. Cap. 26 extr. *ſatis declarat* (Pompejus) *ſe non terrorem inferre vobis — ſed praeſidio eſſe.* — Cic. Arch. 7 *Quod ſi non hic tantus fructus oſtenderetur, et ſi ex his ſtudiis* (humanitatis) *delectatio ſola peteretur, tamen* etc. poterat Cicero vel ita dicere: *Quod ſi non hic tantus fructus oſtenderetur*, vel ita: *Quod ſi ex his ſtudiis delectatio ſola peteretur*, atque ita alterutram enuntiationem omittere; at contextus perſpicuitas et gravitas aliquid perdidiſſet: poterat et ita dicere: *Quod ſi non hic tantus fructus ex his ſtudiis, ſed tantum delectatio peteretur;* non male: at ſic nōn duae totae enuntiationes effectae eſſent. Ac ſic ſaepius Cicero. — Sic pro *omnes virtutem magni faciunt* dicere v. c. poſſum: *Nemo virtutem contemnit, omnes magni faciunt.* Add. Cic. Orat. 32 *Quamquam aliud videtur oratio eſſe, aliud disputatio, nec idem loqui eſſe quod dicere:* ubi *aliud eſſe* et *nec idem eſſe* ſunt ſynonyma. Poterat brevius dicere: *Quamquam aliud videtur eſſe oratio et disputatio, loqui et dicere.*

VI) Conjunguntur pro una enuntiatione ſaepenumero duae, vel etiam plures, eandem rem explicantes et deſignantes, ſed poſterior debet eſſe gravior vel dilucidior priori, atque ita priorem magis confirmare vel explicare et illuſtrare. Saepiſſime ita Cicero. V. c. Roſc. Am. 24 *Sua quem-*

quemque fraus (h. e. *maleficium*, *scelus*) *et suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat amentiaque adficit: suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent.* Cicero volebat proprie dicere, non Furias ipsas (deas illas ultrices) hominem vexare, ut in tragoediis fieri homines vulgo viderent, sed suum quemque scelus et fraudem h. e. maleficium. Ergo sufficiebat prima enuntiatio *Sua quemque fraus et suus terror maxime vexat:* ceterae duae *suum quemque scelus* etc., *suae malae cogitationes* etc. abesse poterant, si quidem breviter loqui voluisset. At additae quantum gravitatis addunt illi primae! *Agitare* i. e. *herumtreiben, verfolgen; amentia adficere* et *terrere* sunt magis perspicua quam *vexare*, atque hoc explicant. — Cic. Div. in Caecil. 14 in. *Nunquam ille me opprimet consilio, nunquam ullo artificio pervertet, nunquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur.* Hic *opprimet* explicatur per Verba *pervertet, labefactare atque infirmare conabitur.* Poterat et ita dicere: *Nunquam me consilio, artificio, ingenio opprimet, pervertet, labefactabit*, de qua re ante dictum est. — Manil. 9 postquam dixerat hoc: *Hunc* (Mithridatem) *in illo timore et fuga Tigranes rex Armenius excepit*, ita pergit: *diffidentemque rebus suis confirmavit, et adflictum erexit, perditumque recreavit:* quae tria tamen parum inter se differunt; at copia per se, modo vocabula et enuntiationes paulum inter se differant, gravitatis aliquid semper adfert, ut guttae multae conjunctae plus virium habent quam una. — Mil. 1 *Non enim corona consessus vester cinctus est, ut solebat; non usitata frequentia stipati sumus.* Haec duo verbis, non item re, valde differunt: *corona* est *frequentia;* at differunt tamen, quod satis interdum est oratori copiose loquenti. Et *stipatus* tamen plus notat quam *cinctus.* — Rosc. Am. 46 *ut omnes despiciat, ut hominem prae se neminem putet.* Posterius est manifesto gravius priori. — Quint. 21 *Hoc timent homines, hoc laborant, hoc institui, atque adeo institutum referri ac renovari, moleste ferunt.* Hic per gradus quasi inceditur, quod semper optimum est et perspicuitati gravitatique maxime accommodatum. — Marc. 2 aliquoties junguntur duae enuntiationes, quarum alterutra abesse poterat per se, sed posterior est fortior: *maximam vero partem* (rerum gestarum) *quasi suo jure fortuna sibi vindicat, et, quidquid est prospere gestum, id paene omne ducit suum.* Et statim: *At vero hujus gloriae — socium habes neminem; totum hoc, quantumcunque est, — totum est, inquam, tuum.* Et statim: *quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina Fortuna*

Fortuna in istius se societatem gloriae non offert, tibi cedit, tuam esse (Graev. *se esse*) ***totam et propriam fatetur.*** Et tandem: ***nunquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.*** Egregie: ***consilium*** a ***sapientia*** et ***casus*** a ***temeritate*** parum differt: attamen non plane eadem sunt: imo ***casus*** est explicatio ***temeritatis (der Unbedachtsamkeit)*** et ***consilium*** est explicatio ***sapientiae:*** cap. 7 ***qui non intelligat, tua salute contineri suam, et ex unius tua vita pendere omnium:*** cap. 9 in. ***Haec igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est*** etc. Ac saepius hac in oratione praeclara. — Conjunguntur tales enuntiationes pro una positae interdum per ***non modo sed etiam,*** per ***non sed*** etc., atque ita gravitas crescit. V. c. Cic. Rosc. Am. 24 dicere debebat proprie: ***ex quo*** (sanguine parentum occisorum) ***macula concepta elui non potest,*** vel ita: ***ex quo macula concepta permanat ad animum usque;*** sed conjunxit utramque enuntiationem, et posteriori effectum simul addidit, atque ita dixit: ***ex quo, si qua macula concepta est, non modo elui non potest, verum usque eo permanat ad animum, ut summus furor atque amentia consequatur.*** Qua conjunctione quis non sentit gravitatem sententiae auctam esse? — Ibid. c. 23 dicere debebat: ***quod, qui tantum facinus commiserunt, sine cura quiescere non possunt, können ohne Kummer*** s. ***Sorgen nicht schlafen;*** sed addita alia enuntiatione gravius ita loquitur: ***quod, qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura (non,*** quod supplendum) ***quiescere sed ne spirare quidem sine metu possunt.*** — Marc. 3 dicere poterat simpliciter: ***haec qui facit, eum cum summis viris comparo,*** sed gravius ita loquitur: ***haec qui facit, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum deo judico.*** Poterat et ita dicere: ***haec qui facit, eum simillimum deo judico;*** at illud gravius: negatur enim comparatio cum summis viris, quae per se jam gravis est. — Pertinent huc plura exempla, ubi negativa enuntiatio, per se non necessaria, praeponitur, ut consequens eo gravior fiat; v. c. Marc. 8 ***Satis — naturae fortasse*** (vixisti), ***addo etiam, si placet, gloriae: at, quod maximum est, patriae certe parum.*** Quae omnia dicta sunt pro ***tu patriae nondum satis vixisti.*** Ibid. c. 9 ***Nec vero haec tua vita ducenda est, quae corpore et spiritu continetur: illa, inquam, illa vita est tua, quae vigebit memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur.*** — Quae omnia dicta sunt pro ***vita tua, Caesar, constat nominis immortalitate.***

VII) Augeri etiam saepe enuntiationes possunt ita, ut enuntiationi aliam enuntiationem, quae *modum* illius quendam indicet, addamus, licet per se intelligi atque ita abesse possit. Tales enuntiationes, praeponendae, sunt v. c. *non fieri potest, accidit, factum est, fit, effectum est, faciendum putavi, evenit, contigit, datum est* etc., v. c. pro *deus non mentitur* dici potest: *fieri non potest, ut deus mentiatur:* sic *datum est tibi hoc, ut posses efficere* pro *tu potuisti efficere: accidit, ut moreretur* pro *mortuus est: contigit fratri, ut ab omnibus laudaretur* pro *frater ab omnibus laudatus est: factum est, ut crearetur consul* pro *creatus est consul.* — At notandum, *accidere, contingere* semper *casum* indicare, sic et *factum est:* et *evenire* etiam *casum* vel potius *eventum rei.* Exempla pauca dabo e priscis. — *Accidit:* Cic. ad Div. III ep. 2 in. *Cum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset* etc. pro *cum et contra voluntatem meam et praeter opinionem mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset* etc. At illud accuratius: indicat enim, Ciceronem non sua sponte aut cupiditate imperii praesidem provinciae Ciliciae factum: et Appii intererat hoc scire, quia hic forsitan e provincia non libenter decedere vellet. Ac sic Cicero aliique millies. — *Contingit, contigit:* Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 13 *Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa sed etiam popularis esset, Denn du hast das Glück gehabt, das meines Wissens s. vielleicht niemand gehabt hat, daß die schärfste Ahndung dich nicht nur nicht verhaßt sondern auch beliebt beym Publicum gemacht hat* pro *Nam tua summa severitas non modo non invidiosa sed etiam popularis fuit; id quod vix cuiquam contigit.* — *Obtingit:* Cic. Verr. V, 15 in. *Cum tibi sorte obtigisset, ut jus diceres* etc. pro *Cum per sortem factus esses praetor urbanus.* — *Fit, factum est:* Rosc. Am. 1 *Ita fit, ut adsint propterea, quod officium sequuntur* pro *Ita adsunt propterea* etc. Caes. B. G. I, 31 §. 4 *factum esse, uti — Germani mercede arcesserentur* pro *Germanos — arcessitos esse;* II, 4 *Qua ex re fieri, ut — magnam sibi auctoritatem magnosque spiritus in re militari sumerent* pro *Qua ex re illos magnam sibi — sumere.* — *Evenit:* Liv. I, 7 *Forte ita evenit, ut Potitii ad tempus praesto essent, iisque exta adponerentur, Pinarii — ad ceteram venirent dapem* pro *Forte Potitii ad tempus praesto erant, iisque — adponebantur, Pinarii — veniebant* etc. Sed haec sunt tralaticia, quae millies occurrunt. — Sunt et alia, quae saepissime

prae-

praeponuntur, v. c. *Effectum est:* v. c. Marcell. ad Cic. in Epp. ad Div. IIII, 11 §. 2 *non prius mihi persuadere potui, quam tuis est effectum literis, ut uterer vestro potissimum consilio* pro *quam propter tuas literas utebar* s. *uti statuebam vestro potissimum consilio:* at illud gravius. Sic *facere*, v. c. Cic. Rabir. Post. 1 *Quamquam hoc plerumque facimus, ut consilia eventis ponderemus* pro *Quamquam plerumque consilia eventis ponderamus.* Cic. ad Div. IIII ep. 4 §. 10 *Fecerat autem hoc senatus, ut — cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet* pro *senatus autem cunctus consurrexerat et — accesserat.* Sic Ibid. XIII ep. 48 in. *eoque facio libentius, ut eos tibi commendem* etc. pro *eoque libentius eos tibi commendo.* — Sic *faciendum putare*, ad Div. II ep. 19 §. 4 *Quae cum essent incerta, existimavi tamen esse faciundum, ut ad te statores meos et lictores cum literis mitterem* pro *Quae cum essent incerta, tamen existimavi ad te statores et lictores mittendos esse* etc. s. brevius: *tamen ad te statores et lictores misi.* Ibid. III ep. 8 in. *faciendum mihi putavi, ut tuis literis brevi responderem* pro *putavi tuis literis brevi respondendum esse.* Cicero ita millies. — Sic et *datum est:* v. c. Cic. Rabir. Post. 1 *praesertim cum sit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere — cupidissime persequantur* pro *praesertim cum genus hominum natura familiam hanc, in qua laus aliqua forte floruit, cupidissime fere persequatur* s. *persequi soleat.* Cic. Fin. III, 20 *Atque ut tauris natura datum est, ut pro vitulis contra leones summa vi impetuque contendant* etc. pro *Atque ut tauri natura pro vitulis — contendunt:* at illud apertius ac planius. — Sic *natura est insitum;* v. c. Cic. Sull. 30 *hoc natura est insitum, ut, quem timueris, — hunc semper oderis* pro *natura odisti eum, quem times, Man hasset von Natur, auf eine natürliche Art, den, welchen man fürchtet.* — Sic praeponi potest *Natura, fortuna mihi, tibi, illi hoc dedit, tribuit* etc., v. c. Cic. Rosc. Am. 16 in. *Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascerere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset* pro *Si patre certo tu non natus es, ex quo* etc., est tecta vituperatio Erucii. — Possunt et alia praeponi, v. c. *ita vivo:* Cic. Arch. 6 *Me autem quid pudeat* (scil. literis humanitatis operam dare), *qui tot annos ita vivo, ut ab nullius unquam me tempore aut commodum aut otium abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit?* pro *Me autem quid pudeat, quem tot annos*

nos ab nullius unquam — abstraxerit — avocarit — retardarit? — In primis praeponi solet *agere*, v. c. *hoc ago, id egit:* quod proprie est *consilium aliquod sequi, etwas zur Absicht haben:* ergo non de actionibus temerariis sed cum consilio susceptis dici debet: v. c. *semper id egi, ut multa discerem, aliorum felicitatem adjuvarem* pro *semper studui multa discere, aliorum felic. adjuvare.* Cic. Rosc. Am. 20 *Sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis quare aut quomodo* etc. *wenn ihr aber darauf umgehen* s. *das zur Absicht haben wollet, daß ihr* etc. pro *Sin autem arguetis aliquem* etc. *wenn ihr aber jemand beschuldigen wollet* s. *werdet;* at prius est fortius. Cic. Catil. IIII, 6 *qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis hujus urbis atque in cinere deflagrati imperii collocarent* pro *qui voluerunt gentem Allobrogum — collocare.* Cic. ad Div. III, 7 §. 18 *Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim* etc. pro *Tu autem si minus mea causa, dum ego absum, debere videris, quam* etc. Ac sic Cicero saepissime, ut nihil sit, quod magis imitandum videatur. It. Nepos Themist. 5 *id agi, ut pons dissolveretur, man gehe damit um, die Brücke abzubrechen* pro *pontem dissolutum iri.* Sic Livius, Caesar, Sallustius etc.

VIII) Enuntiationi saepe additur *alia enuntiatio illius explicationem* et *illustrationem continens;* v. c. Cicero Manil. 11 de virtute Pompeji dixerat eamque laudaverat; tum provocare vult ad testes hujus virtutis *Italiam, Siciliam, Africam, Galliam, Hispaniam,* iterum *Italiam* etc. Poterat ergo simpliciter dicere: *testis est Italia, Sicilia, Africa, Gallia, Hispania, iterum Italia* etc., vel sic: *testis est Italia, testis est Sicilia, testis est Africa, testis est Gallia, testis est Hispania, testis est iterum ac saepius Italia* etc. Haec sufficere poterant Ciceroni, quia credere poterat, res in illis terris a Pompejo gestas auditoribus esse notas: at non sufficiebant Ciceroni, quia ista nimis breviter dicta forent, cum praesertim non omnes auditores statim fortasse recordarentur rerum in istis terris gestarum. Addit ergo singulis terris quandam explicationem rerum illarum vel potius repetitionem universam ac copiosius ita loquitur: *testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sulla hujus virtute et subsidio confessus est liberatam; testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis non terrore belli sed celeritate consilii explicavit; testis est Africa, quae magnis*

magnis oppressa hostium copiis eorum ipsorum sanguine redundavit; testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter Gallorum internecione patefactum est; testis est Hispania, quae saepissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosque conspexit; testis est iterum saepiusque Italia, quae cum servili bello premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit, quod bellum exspectatione Pompeji adtenuatum atque imminutum est, adventu sublatum ac sepultum etc. Quam egregie et quanta cum variatione! — Cic. Rabir. Post. 10 *L. vero Scipionis, qui bellum in Asia gessit Antiochumque devicit, non solum cum chlamyde sed etiam cum crepidis in Capitolio statuam videtis;* addidit explicationem *qui bellum — devicit* tum ob necessitatem, quia etiam alius L. Scipio fuerat, tum praesertim, ut, Rabirii defendendi causa, adpareret, chlamydem et crepidas non esse indignas magnis et honestis viris. Sic ibid. *ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus nostris virtutis, antiquitatis, prudentiae, consularis homo, soccos habuit et pallium?* etc. Ubi additur *qui — homo*, sed cum gravitate. Non frustra igitur sunt talia additamenta. — Cic. Marcell. 3 *At vero, cum aliquid clementer, mansuete, juste, moderate, sapienter factum, in iracundia praesertim, quae est inimica consilio, et in victoria, quae natura insolens et superba est, aut audimus aut legimus, quo studio incendimur — ut eos saepe, quos nunquam vidimus, diligamus?* Additamenta *quae est inimica consilio* et *quae natura insolens et superba est*, quae sunt explicationes *iracundiae* ac *victoriae*, abesse potuisse fateor: at cui non placent additae? Cui non contextum consideranti? Imitanda talia sunt tironibus, ut discant perspicue ac graviter dicere.

VIIII) Additur etiam enuntiatio *comparationem* quandam continens vel simplicem, vel in primis eam, quae serviat argumentationi aut a minori ad majus aut a majori ad minus. a) Exemplum comparationis hoc esto: pro *Sempronius valde errabat, cum putabat, se ab omnibus conspectum et laudatum iri* dicere interdum liceat: *Sempronio fere idem accidit, quod Ciceroni e Sicilia redeunti, ut, cum credidisset, fore ut ab omnibus conspiceretur et laudaretur, valde opinio ipsum falleret,* vel latius: *quod Ciceroni e Sicilia redeunti accidit, ut, cum Ostiae putasset se ab omnibus gratissimo animo et cum omni laudis significatione exceptum iri, valde falleretur, idem fere Sempronio contigisse videmus, ut in eo, quod omnibus se conspectum ac laudatum iri credidisset, valde erraret.*

ret. Cicero saepissime comparationibus utitur, v. c. Fin. III, 20 *Atque ut tauris natura datum est, ut pro vitulis contra leones summa vi impetuque contendant: sic ii, qui valent opibus atque id facere possunt, ut de Hercule et de Libero accepimus, ad servandum genus humanum incitantur.* — Offic. II, 12 med. *Sed ut pecuniae non quaerendae solum ratio est, sed etiam collocandae (anzulegen), quae perpetuos sumtus suppeditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales; sic gloria et quaerenda et collocanda ratione est.* — Ligar. 12 rogat Caesarem, ut idem faciat in Ligario, quod in Marcello fecerit, atque ita veniam huic datum cum venia illi danda comparat, idque paulo latius: *fac igitur, quod de homine nobilissimo et clarissimo M. Marcello fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis — fratribus. Ut concessisti illum* (Marcellum) *senatui, sic da hunc* (Ligarium) *populo: — et si ille dies tibi gloriosus populo romano gratissimus fuit, noli, obsecro, dubitare, similem illi gloriae laudem quam saepissime quaerere.* Egregie et graviter dictum! — Dejot. 4 extr. comparat Caesarem cum Pompejo: *tanto ille* (Pompejus) *superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti. Itaque Cn. Pompeji bella, victorias, triumphos, consulatus admirantes numerabamus; tuos enumerare non possumus.* Quid majus dici poterat? Et tamen aliquid majus dixit Cicero de Caesare pro Marcell. 2 et 3. Comparat hic per duo haec capita veniam Marcello datam cum Caesaris rebus gestis: hoc facit ita, ut primum res gestas Caesaris cum aliorum rebus gestis comparet, et has longe inferiores illis confirmet, deinde clementiam atque ita veniam Marcello datam illis rebus gestis longe superiorem esse evincat. Legi merentur duo haec capita, ut artificium plane perspiciatur. Discant hanc comparandi rationem diligenter tirones: sed, ut apte discant, debent multarum rerum cognitione ante instructi esse. Nam, si quis res non accurate novit, quomodo is apte eas inter se conferre possit? Legendi hic quoque sunt poetae, qui comparationibus abundant, sed ita legendi, ut, quantum ex illis orationi prosaicae conveniat, simul adtendamus. b) Exempla comparationis argumentationi servientis sint haec: Cic. Manil. 5 in., ubi Cicero docet, majores de minori re saepe bella gessisse, ergo debere Romanos eo magis nunc bellum gerere cum Mithridate. Dicit: *Majores vestri saepe mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis bella gesserunt: vos, tot civium romanorum millibus uno nuntio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant adpellati superbius, Corinthum patres vestri, totius*

tius Graeciae lumen, exstinctum voluerunt (i. e. *exstinxerunt*): *vos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi romani consularem vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium romanorum imminutam non tulerunt; vos vitam ereptam negligetis? Ius legationis verbo violatum illi persecuti sunt; vos legatum populi romani, omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, id, quod accepistis, tueri et conservare non posse.* Quid praeclarius, quid gravius dici potest? Adjuvat gravitatem interrogatio, eaque repetita, et tandem admonitio *videte ne* etc., quae est conclusio e praecedentibus facta. Tales loci saepius sunt legendi. — Addatur Cic. Rosc. Am. 39 *In minimis privatisque rebus etiam negligentia* etc., *in tanta re, quae publice gesta atque commissa sit, qui non negligentia* etc. Brevior comparatio est Cic. Ligar. 4 *Quorum igitur impunitas, Caesar, tuae clementiae laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio?* Gravissime et simul brevissime dictum pro *ii homines, qui ipsi per tuam clementiam poena liberati sunt, ii ipsi te, Caesar, incitabunt ad alios graviter crudeliterque puniendos?*

X) Commemoratio *exemplorum* et *antiquorum* et *recentiorum*, itemque *testimonii* magnorum virorum, ut enuntiationum copiam, quod per se patet, auget, ita, si quidem apte locoque adhibetur, perspicuitati ac gravitati valde prodest. Possunt et debent interdum haec exempla atque testimonia novis enuntiationibus apte inventis, maxime causis, illustrari et confirmari, ut vis eorum magis ac certius perspiciatur et sentiatur. Omnia hic vertuntur in contextus ratione et ingenii bene subacti felicitate, quae e pluribus optima quaeque eligere sciat. Loca e Cicerone, abundante talibus rebus, multa adferre supersedeo. Unum laudabo Mil. 4 in., ubi ad evincendum, vim illatam vi posse repelli, atque ita hominem, qui nos telo aggrediatur, a nobis occidi posse, ac propterea Clodium a Milone jure caesum esse, laudat hoc exemplum: *pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim adferebat.* Ubi notes egregiam circumscriptionem: *ab eo cui vim adferebat* dictum pro *a milite*, at aptissime h. e. quia simul causa inclusa est. Pergit Cicero: *facere enim probus adolescens periculose quam perpeti turpiter maluit.* Haec est causa, cur miles recte

recte fecerit; tandem addit Cicero ad vim exemplo addendam: ***atque hunc ille vir summus*** (Marius) ***scelere solutum periculo liberavit.***

XI) Additur enuntiationi in primis enuntiatio ***causam*** prioris vel ***consilium (Absicht)*** continens per particulas causales ***nam***, ***enim***, ac, si arctius cohaerere debet per ***quia***, ***cum***, ***ut***, ***ne*** etc. In hoc genere copiae in primis regnat Cicero, qui nihil fere dicit, cujus causam non addat, ac saepe tam tecte, ut vix adpareat, causam additam esse. Ac profecto nihil tam eloquentiam decet, nihil tam prodest perspicuitati et gravitati, quam causas, easque aptas, frequenter adjicere. Utrum v. c. aptius est dicere: ***quis deum non amet?*** an: ***quis deum, qui tam beneficus est, non amet?*** Exempla pauca adferam. Cicero Rosc. Am. 25 prope fin. majores laudaturus, quod in parricidas poenam constituerint, atque ita sapientius quam Solon, qui illud omiserat, egerint, hoc ita eloquitur; ***Quanto majores nostri sapientius! qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt; ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine poenae maleficio submoverentur.*** Poterat breviter dicere: ***quanto majores nostri sapientius! qui supplicium in parricidas singulare excogitaverunt.*** At hoc nimis jejunum videbatur ei: hinc addit primum ***causam*** his verbis: ***cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia;*** deinde subjicit aliam causam vel consilium majorum verbis his: ***ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine poenae maleficio*** (i. e. ***parricidio***) ***submoverentur.*** — Ac paulo ante, ubi narrat, Solonem de industria nullum supplicium in parricidas constituisse, ita loquitur: ***Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere quam admonere videretur.*** Verba ***ne non tam — videretur*** abesse per se poterant: at volebat causam adjicere, cur sapienter fecisse in eo Solon dicatur. — Ibid. cap. 26, ubi illud supplicii genus, quod in eo constabat, ut parricida in culeum insutus in flumen dejiceretur, diligentius, ac fortasse nimis diligenter, tractans non contentus est dixisse: ***noluerunt feris corpus objicere, noluerunt nudos in flumen dejicere,*** sed singulis his enuntiationibus causas addit sic loquens: ***Noluerunt feris corpus objicere, ne bestiis quoque, quae tantum scelus adtigissent*** (i. e. ***anrührten, berührten,***

non

non *fräßen* ut Ernesti in Clave explicat: illud gravius; quasi vel solo tactu jam immaniores fiant, quanquam nec impedire velim, quo minus illud *vesci* simul cogitari possit), ***immanioribus uteremur; non sic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quae violata sunt, expiari putantur.*** — Catil. III, 1 dicere vult Cicero: si dies, quibus conservamur, aeque sunt jucundi ac dies, quibus nascimur, se ob conservationem Romae, oppresso Catilina, eodem honore dignum esse, qui Romulo ob conditam urbem tributus sit. At hoc causis additis ita confirmat et dilatat: *si non minus nobis jucundi atque illustres* (verti queat *merkwürdig*) *sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur, quod salutis* (h. e. conservationis *Errettung*) *certa laetitia, nascendi incerta conditio* (notetur simul concinnitas membrorum et oppositio), *et quod sine sensu nascimur, cum voluptate servamur* (not. eadem concinnitas et oppositio): *profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales benevolentia famaque sustulimus, esse apud vos posterosque vestros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit.* Egregia sententia, in qua et argumentatio inest, qua Cicero sibi plus honoris postulare videtur, quam Romulo tributus fuit: *si hic ob conditam Romam* etc., *quanto magis ego ob conservatam* etc. Hic notemus tantum causas additas *quod salutis — conditio; et quod sine — servamur;* ac *quoniam — sustulimus;* quam jejune ac breviter sine iis dixisset: *si non minus nobis jucundi atque illustres sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur, profecto esse apud vos posterosque vestros in honore debebit is, qui hanc urbem conditam amplificatamque servavit.* Quam parum perspicue et graviter! ut taceam posteriora sine verbis *quoniam illum* etc. manca esse ac fere sensu carere. — Cic. Mil. 4 *Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim adferebat.* Hic poterat Cicero desinere: nam causa, cur interfecerit, facile intelligitur. Cicero tamen statim addit: *facere enim probus adolescens periculose quam perpeti turpiter maluit*, h. e. *interficere illum malebat, etsi videbat fore, ut propterea capite plecteretur, quam istam turpitudinem perferre.* — Cap. 30 ubi Cicero dicere vult, se periculum et invidiam non timuisse; sed addit simul causam hanc, quia etiam gloria futura esset sua, atque sententiam ita effingit: *quamquam hoc animo semper fuimus omnes in patriae proditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura*

nostra sit gloria, periculum quoque et invidiam nostram (int. ... *putaremus*. Multum perdat sententia, si causa *quoniam — gloria* omittatur. — Cic. Ligar. 10 cum dixisset *si vestras* (scil. *injurias persequimini*): *videte, ne erretis, qui Caesarem vestris inimicis iratum fore putetis*, hic poterat desinere; at addit *cum ignoverit suis*. Haec causa addita addit sententiae demum gravitatem. Nam, si Caesar suis inimicis ignovit, quanto magis ignoscet inimicis aliorum? — Ac sic Cicero millies; ac saepissime per *qui* cum conjunctivo et cum indicativo: tam tegere scit Cicero causas; v. c. Verr. IIII, 28 *Antiochus, qui animo et puerili et regio esset, nihil de istius* (Verris) *improbitate suspicatur*, h. e. *Antiochus quia* s. *cum animo* etc. — Ligar. 12 *Sed parum est me hoc meminisse; spero etiam te* (Caesar), *qui oblivisci nihil soles nisi injurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te — recordari.* Egregie ad laudem memoriae Caesaris! Dicit: *spero, te recordari;* addit causam *qui oblivisci nihil soles nisi injurias*, h. e. *quia singulari es memoria, quae omnia servat:* hujus causae iterum adfert causam *quoniam hoc est animi, quoniam hoc est ingenii tui.* — Marcell. 10 extr., ubi Cicero Caesarem, qui satis se sibi vixisse dixerat, hortatur, ut vitae consulat, ita loquitur: *Quare omnes te, qui haec* (i. e. hunc statum rerum s. reipublicae) *salva esse volumus, et hortamur et obsecramus, ut vitae, ut saluti tuae, consulas.* In verbis *qui haec salva esse volumus* latet causa, cur omnes rogent, ut Caesar suae saluti ac vitae consulat: dixerat enim ante, omnium salutem niti salute Caesaris, ita, ut, si Caesar periret, omnes et omnia simul interirent. Valde adulatorie dictum. Verba *qui haec salva esse volumus* dicta sunt tecte pro *quia haec omnia et nosmet simul ipsos salvos esse volumus.* — Ac sic sexcenties Cicero utitur τῷ *qui* in causali enuntiatione, quod vulgaris interpres saepe non animadvertit.

XII) Saepe etiam praecedentibus *effectus* aliquis vel aliquid, quod e prioribus *consequi* solet vel *colligi* potest aut posse videtur, licet per se intelligi possit, tamen, ad perspicuitatem vel gravitatem magis adjuvandam, addi potest et debet per particulas concludentes *hinc, quare, igitur* etc. in primisque *ut* pro *ut itaque;* sic nova fit enuntiatio, atque adeo plures. Saepissime ita Cicero: v. c. Agr. II, 2 Cicero glorians, quod consulatum suo anno acceperit, ait: — *reperietis — me esse unum ex omnibus novis hominibus, de quibus meminisse possumus, qui consulatum petierim, cum primum licitum sit, consul factus sim, cum primum petierim.*

Hic

Hic poterat desinere; sed, ut ostenderet, hoc nonnisi ob dignitatem suam contigisse, addidit hanc conclusionem: ***ut vester honos*** (consulatus) — ***non ad alienae petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse videatur, daß man also wohl sieht (videatur), daß diese eure Ehre von mir nicht etwa bey Gelegenheit des Anhaltens eines Andern erschlichen*** (proprie ***aufgefangen, weggeschnappt), noch durch langes Bitten erbettelt, sondern durch Verdienst erlanget worden;*** pro ***unde intelligitur, vestrum honorem — interceptum*** etc. Ubi notari etiam meretur numerus. — Cap. 5 Cicero, ut Rullum tribunum plebis ridiculum reddat, describit eum, ejusque vultum, vestitum singularem etc. Sed non contentus est hac re, sed addit simul, quid inde colligi possit. Verba sunt: ***Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore, corpore inculto et horrido, capillatior quam ante, barbaque majore:*** hic poterat desinere, sed addit: ***ut oculis et adspectu denuntiare omnibus vim tribuniciam et minitari reipublicae videretur.*** — Marcell. 6 Cicero laudans Caesaris clementiam in victos Pompejanos ait inter alia: ***quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Caesar ab inferis excitaret, quoniam ex acie conservat, quos potest.*** Verba ***ut dubitare*** etc. omitti poterant, at cum magno damno sententiae. — Ligar. 6 defendens, causam Pompejanam non fuisse scelus, sed errorem, vel ad summum temeritatem, pergit: ***Ac mihi quidem, si proprium et verum nomen nostri mali quaeratur, fatalis quaedam calamitas incidisse videtur et improvidas hominum mentes occupavisse: ut nemo mirari debeat, humana consilia divina necessitate esse superata:*** verba ***ut nemo mirari debeat*** etc., h. e. ***hinc nemo mirari debet*** etc., abesse poterant, at addita augent. — Manil. 4 in. loquens de Mithridate, qui in Hispaniam adeo ad Sertorianos miserat, ad bellum cum iis conjungendum, hoc ita exprimit: ***Mithridates — usque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus:*** hic poterat finire orationem; sed addit: ***ut, cum duobus in locis disjunctissimis maximeque diversis uno consilio a binis hostium copiis bellum terra marique gereretur, vos, ancipiti*** (h. e. duplici, e diversis partibus) ***contentione districti, de imperio dimicaretis.*** Nunc adparet gravitas belli: sine hoc additamento priora fuissent languida nec satis perspicua. — Cic. ad Div. V ep. 12 §. 16 ***Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam***

neam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum: haec sufficiebant; sed addit: *ut, etiam in vulneris dolore, aequo animo cum laude moreretur, daß er also auch beym Schmerze* etc. s. *daher starb er* etc.: *etiam in dolore* est *adeo in dolore* s. *licet dolore vulneris adficeretur.* Ac sic saepissime.

XIII) Additur quoque interdum *contrarium*, atque ita nova fit enuntiatio. V. c. *labor membra firmat, cum contra desidia frangat;* it. *pace omnia virent et vivunt, cum contra bello omnia torpeant ac mortua videantur.* Sic: *concordia res parvae crescunt, discordia magnae dilabuntur.* — Sic multa sibi opponi possunt, licet non semper oppositio sit subtilis nimis. Cicero Catil. III, 1 dies, quibus nascimur, cum diebus, quibus e vitae periculo liberamur, ita comparans, ut hos illis praeferat, hanc addit causam: *quod salutis certa laetitia, nascendi incerta conditio, et, quod sine sensu nascimur, cum voluptate servamur.* — Cicero Dejot. 9 med. defendens, Dejotarum non vino se obruisse, nec nudum in convivio saltasse, opponit his vitiis duobus frugalitatem illius ac sic loquitur: *Dejotarum saltantem quisquam aut ebrium vidit unquam? Omnes in illo sunt rege regiae virtutes, — sed praecipue singularis et admiranda frugalitas.* Nonne poterat verba *Dejotarum saltantem — vidit unquam* omittere ac statim dicere: *omnes in illo* etc.? Poterat: at non poterat plene et graviter locuturus. — Cap. 11 ubi Castoris factum, qui servum a Dejotaro avo abduxerat ad hunc accusandum, cum Domitii facto, qui servum Scauri inimici ad se venientem Scauro remisit, comparans ita loquitur: *sed tamen ille* (Domitius) *inimico servum remisit, tu ab avo abduxisti; ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti; ille adjutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti.* Ibid. paulo ante: *sit in dominatu servitus, in servitute dominatus:* ubi alterutrum sufficiebat; sed utrumque conjunctum est gravius. — In primis contrarium addi juvat, si argumentum simul inest, v. c. Cic. Ligar. 10 *Si vestras,* int. injurias persequimini: *videte, ne erretis, qui Caesarem vestris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit suis;* opponuntur sibi invicem *iratum fore inimicis vestris* et *ignovisse suis inimicis;* et causa, cur vestris inimicis non iratus futurus sit, est, quia suis ipse ignovit. Ibid. cap. 5 post med. *Quam multi — impedirent clementiam tuam, cum etiam ii, quibus ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem?* Inest argumentum

gumentum hoc: si ii, quibus Caesar ignovit, eum nolunt esse in alios misericordem h. e. eum ad crudelitatem in alios incitant, quid tandem alii facient, qui Caesaris clementiam non experti sunt? Cic. Dejot. 14 extr. *Dabis profecto misericordiae, quod iracundiae nagavisti.* — In omnibus his altera utra enuntiatio abesse per se potuisset; dicere Cicero poterat: ***videte, ne erretis, qui Caesarem vestris inimicis iratum fore putetis***, omissis ***cum ignoverit suis;*** poterat dicere: ***quam multi — impedirent clementiam tuam, cum etiam hi te nolint in alios esse misericordem***, et tandem: ***dabis profecto hoc misericordiae.*** Potuisset sane, si copiose pleneque dicere noluisset.

XIIII) Addi quoque saepe potest ac debet enuntiatio, ***conditionem*** praecedentium continens per particulas ***si, nisi, si quidem, quatenus*** etc., interdum et *qui*. V. c. pro ***deus hominibus peccata libenter remittit*** dici possit: ***deus hominibus peccata, si eorum ipsos vere poenitet, libenter remittit.*** Postulat hoc subtilitas h. e. diligentia, qua in scribendo nihil eorum, quae adesse debent, temere omittimus, atque ita perspicuitas ab illa pendens. Sic pro ***quaecunque a me postulaveris, ea tibi dabo*** rectius h. e. accuratius magisque definite ac simul modestius dicas: ***quaecunque a me postulaveris, ea, si potero, tibi dabo.*** Nam ultra vires homo progredi nequit, et prudens non plus promittit, quam efficere possit. — Cicero ad Div. V ep. 21 §. 15 pro ***Ego ad te brevi veniam*** prudentius dixit: ***Ego, si videbitur recte*** (tuto) ***fieri posse, ad te veniam brevi.*** Cic. Marcell. 6 ***ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Caesar ab inferis excitaret.*** Cic. Dejot. 5 ***quod*** (scil. Dejotarum insidiatum esse vitae Caesaris) ***tu, nisi eum furiosissimum judicas, suspicari profecto non potes.*** Ibid. paulo ante, ubi narrat, Dejotarum partes Pompeji secutum quidem esse, sed Pharsalico praelio facto a Pompejo discessisse, dicit: ***spem infinitam persequi noluit: vel officio, si quid debuerat, vel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit.*** Verba ***si quid debuerat***, quae sunt explicatio *officii* erga Pompejum, et verba ***si quid nescierat***, quae sunt venusta explicatio ***erroris***, abesse posse quis non credat? At quis non sentiat, adesse quodam modo debere? — Add. Cic. Marc. 7 in., ubi sermo est de suspicione Caesaris, credentis, suae vitae insidias parari. Cicero tractat eam tanquam rem gravem et ait: ***tua cautio nostra cautio est: ut, si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus quam parum prudens.***

dens. Verba *si in alterutro peccandum sit* abesse per se poterant: at gravitatem adjuvant. — In primis enuntiationes conditionales pertinent ad humanitatem modestiamque, v. c. pro *Rem, quam a me narrari cupis, tibi narrabo,* humanius dicatur: *Rem, quam a me narrari cupis, tibi, si quidem recte scio, recte memini, narrabo.* Sic venustius est dicere: *rogasti me, ut, si quid consilii scirem, tibi darem* quam *rogasti me, ut tibi consilium darem.* — Cicero sic millies, v. c. ad Div. V ep. 20 §. 9 *Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo facere modo possim.* Ibid. §. 27 *Ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere.* Marc. 8 Caesari, qui diu satis se naturae vel gloriae vixisse dixerat, dicit: *Satis, si ita vis, naturae fortasse: addo etiam, si placet, gloriae: at, quod maximum est, patriae certe parum.* Tollas verba *si ita vis, si placet:* et multum venustatis peribit. Omnia autem haec dicta esse adulatorie, non vere, sciunt ii, qui Ciceronis animum norunt.

XV) Addatur etiam saepe oportet enuntiatio, *tempus* vel *locum* designans: pertinet hoc ad subtilitatem atque ita ad perspicuitatem: v. c. pro *Quomodo potes Cajum pro inimico habere, qui te tot beneficiis ornaverit* dici possit: *Quomodo potes Cajum pro inimico habere, qui, quocunque tempore potuerit, te beneficiis ornare studuerit?* i. e. *semper.* Sic pro *Cicero videns, quae in Sicilia bene egisset, non omnibus nota esse, valde indignabatur* possis accuratius dicere: *Cicero cum e Sicilia reversus Ostiam venisset, vidissetque, quae illic bene egisset, hic non omnibus nota esse* etc. — Cicero in exprimendis notionibus temporis et loci vel per vocabula singula vel per enuntiationes non facile negligens est: v. c. Manil. 4 in., ubi narrat, Mithridatem id egisse, ut se cum Sertorio conjungeret, non omittit notionem temporis, dicens ita: *Mithridates autem omne reliquum tempus non ad oblivionem veteris belli sed ad comparationem novi contulit:* (nunc ostenditur hoc verum esse) *qui* (i. e. nam) *posteaquam maximas aedificasset ornassetque classes, exercitusque permagnos, quibuscunque ex gentibus potuisset, comparasset, et se Bosporanis, finitimis suis, bellum inferre simulasset, usque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces* etc. Poterat omissis verbis *posteaquam maximas — inferre simulasset* ita dicere: *Mithridates autem omne — novi contulit: qui usque in Hispaniam*

niam etc. At haec brevitas officiebat subtilitati, perspicuitati, et gravitati. Majus erat, tum demum mittere ad Sertorium, posteaquam ipse jam maximas classes et exercitus sibi comparaverat. — Cic. Dejot. 5 in. Cicero defendens Dejotarum, qui Pompejo addictus fuerat, cum narrat eum ad Pompejum venisse ab eoque discessisse, hoc ita facit, ut temporis rationem praecipue habeat, quia magni referebat, quando venisset et quando discessisset. Ait: *Ad eum* (Pompejum) *igitur rex Dejotarus venit hoc misero fatalique bello, quem antea justis hostilibusque bellis adjuverat, — vel rogatus, ut amicus, vel arcessitus, ut socius, vel evocatus, — postremo venit, ut ad fugientem, non insequentem, id est, ad periculi non ad victoriae societatem. Itaque, Pharsalico praelio facto, a Pompejo discessit* etc. Tollas *hoc misero fatalique bello, antea justis hostilibusque bellis, ad fugientem non insequentem, Pharsalico praelio facto;* et omnia tolles, propter quae Caesar Dejotaro ignoscere poterat. Ignoscebat enim facile iis, qui post Pharsalicum bellum partes Pompeji reliquerant. — Sed unde sumimus enuntiationes temporis vel loci? Saepe per circumscriptiones: v. c. Caes. B. G. III, 2 in. *Cum dies hibernorum complures transissent* h. e. *post dies hibernorum complures.* Sic pro *Roma credebat, se post mortem Caesaris liberam fore* dici potest, *Roma credebat, se, postquam Caesar interfectus esset, liberam fore.*

XVI) Additur etiam *enuntiatio concessiva* per *etsi, etiamsi, licet*, it. *si* etc., quae licet per se intelligi atque ita abesse possit, tamen saepe rem auget et gravitati prodest. V. c. Cicero Arch. 8 in., postquam de Roscio, histrione illo praestantissimo, dixerat, eum dignum fuisse, qui nunquam moreretur, addit simul concessivam enuntiationem hanc: *cum senex esset mortuus.* En ipsa verba: *Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non moveretur? qui cum* (i. e. *licet*) *esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse.* — Cic. Manil. 5 ubi Cicero querens de imperatoribus Asiam provinciam vexantibus et diripientibus, ita loquitur: *quod ejusmodi in provinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant.* Verba *etiamsi ab hoste defendant, tamen* per se abesse poterant. — Marc. 7 Cicero Caesari, insidias vitae timenti, persuadere conatur, ei a suis amicis nihil in-

ſidiarum ſtrui: poſt ad inimicos transit et ſic quaerit: *An, ſi tui nihil cogitant ſceleris, cavendum eſt, ne quid inimici?* Poterat enuntiatio *ſi tui nihil cogitant ſceleris* abeſſe; at ſervit connexioni, atque ita perſpicuitati: *ſi* eſt pro *etſi*. — Cicero Dejot. 4 excuſat ſe et Pompejanos apud Caeſarem, quod Pompeji memoriam nondum amittere poſſint, his utens verbis: *Neque enim, ſi tuae res geſtae ceterorum laudibus obſcuritatem adtulerunt, idcirco Cn. Pompeji memoriam amiſimus.* Quam venuſte! Si verba *ſi tuae res geſtae — adtulerunt* non addidiſſet, cetera verba ſpeciem inhumanitatis habuiſſent. *Si* i. e. *etſi, licet, etiamſi; wenn auch gleich deine Thaten* etc. Praemittit laudem Caeſaris, ut eo facilius Pompeji mentionem facere poſſit. Caute et callide!

XVII) *Res*, per quam aliquid efficitur vel effici poteſt, *das Mittel*, addi quoque ſaepiſſime debet, ſubtilitate ac perſpicuitate id exigente: et, licet illa res facilius per ſingula verba exprimatur, v. c. per ablativum, tamen et ſaepe per enuntiationem ope particularum *cum, ſi* etc. exprimi poteſt. V. c. pro *quis dubitet, quin frater tuus magna ſua modeſtia ſibi multos amicos conciliaturus ſit?* dicere liceat: *Quis dubitet, quin frater tuus, cum tanta ſit modeſtia, multos ſibi amicos ſit conciliaturus?* Sic pro *homo ingenio bono et induſtria magna doctus facile fieri poteſt* dici poteſt: *Homo, ſi ingenio bono eſt magnamque in diſcendo adhibet induſtriam, facile doctus fieri poteſt.* — Cic. Manil. 6 *Nam ceteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus non ſolum adventus mali ſed etiam metus ipſe adfert calamitatem*, pro *Nam in ceteris rebus calamitate detrimentum accipitur* etc., *Denn in andern Dingen bekommt man erſt den Schaden durch den Verluſt, durch das Unglück ſelbſt: cum venit calamitas* eſt *calamitate* ſ. *calamitatis adventu*, ut ſtatim dicitur *adventus mali*. Conf. ſupra cap. 5 Sect. 7, ubi diximus, quomodo in univerſum e ſingulis vocabulis enuntiationes atque ita periodi effici poſſint. Sed meditandum eſt, ut, etiamſi nulla verba ſingula adſint, tamen etiam enuntiationem efficere poſſimus: quod facile eſt adtendenti. V. c. pro *Bellum officit literarum ſtudiis* dici poteſt: *Bellum, cum otium turbet, officit literarum ſtudiis:* ſic pro *literarum ſtudia mores reddunt molliores* dici poteſt: *Literarum ſtudia, cum mentem hominis acuant animumque ad ſenſum humanitatis traducant* ſ. *animoque ſenſum humanitatis inſtillent, mores utique reddere poſſunt molliores.* Sed hinc patet, quam facile verba atque etiam totae enun-

enuntiationes nobis in mentem veniant, si rem, de qua loquimur, recte intelligamus. Rem bene intellectam verba sua sponte sequuntur.

Haec hactenus. Ceterum, ut in copia dicendi magna, nisi forte maxima, pars styli bene latini in primis Ciceroniani cernitur, ita per se patet, et verba singula et enuntiationes addendas debere esse aptas reique convenientes, non quaesitas, multo minus inanes sensuque carentes. Nihil enim tam stultum est, quam loqui sine sententia. Melius est breviter ac nervose dicere, quam multa verba, nervis carentia et languida, proferre.

SECT. IIII
De Pleonasmo.

Copiae dicendi subjungimus pleonasmum grammaticum, h. e. redundantiam vocabuli, quod contextui nullum pondus addit, ac salvo sensu abesse poterat. Alius est pleonasmus rhetoricus s. redundantia vocabuli permotionem animi significans et gravitatem rei adjuvans, v. c. *his oculis vidi* etc., quae huc non pertinet. Cum autem interdum in pleonasmo grammatico errari soleat, ut vocabulum redundare credatur, quod non redundet; cujus erroris haec est origo, quod vulgo significationes vocabulorum ex Lexicis vulgaribus vel aliunde, non e priscis ipsis, neque ita e contextu, hauriuntur et discuntur: duplicem hic pleonasmum s. redundantiam (et cur non potius latino quam graeco vocabulo in explicanda latina lingua utimur?) faciam, 1) *redundantiam verborum veram* 2) *fictam:*

1) *Redundantia vocabuli vera* est, ubi vocabulum adest, quod salvo sensu abesse plane poterat, et quod ne minimam quidem vim contextui addere videtur; sed quod addi hodie potest quia prisci, linguae usu ita ferente, illud addiderunt. Hic notandum est, quae vocabula prisci quam saepissime ita addiderint, ea etiam a nobis addi posse; quae verŏ illi raro addiderint, ab iis nobis abstinendum.

1) *Ita, sic, hoc, id, illud,* saepissime apud priscos redundat, sequente accusativo cum infinitivo, atque ita apud nos redundare licet. V. c. *Ita*: Cic. ad Div. XIII ep. 10 §. 2 *Sed cum ita sibi persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas literas maximum apud te pondus habituras* etc., *Da er aber überzeugt war, fest glaubte, daß* etc. Hic *ita* aperte redundat; nisi vertere velis *so viel* s. *daß* vid. infra: Ibid. ep. 56 in. *Cluvius Puteolanus valde me observat valdeque me diligit. Is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habet, nisi te provinciam obtinente meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum.* Hic *ita* redundat: *Er glaubt ganz gewiß* s. *ist überzeugt, daß er die in deiner Provinz ausstehenden Gelder* s. *Capitalien für verloren halten werde, wofern er sie nicht unter deinem Gouvernement bekommt, einkriegt:* VI ep. 2 §. 2 *Quare velim ita statutum habeas* (i. e. *credas*), *me tui memoriam cum summa benevolentia tenere.* — *Sic:* Cic. ad Div. II ep. 3 §. 3 *Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere* etc. *Doch wisse kürzlich so viel, daß deine Rückkunft gerade in solche Zeiten trifft* etc. Nostri enim etiam per redundantiam addunt *das* s. *so viel.* XIII ep. 57 §. 5 *Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam* etc., *Doch bitte ich dich zu glauben, so viel zu glauben* etc. Ibid. ep. 65 §. 6 *Sic enim velim existimes, ex tota tua provincia omnique isto imperio nihil esse, quod mihi gratius facere possis.* — *Hoc:* v. c. Cic. ad Div. VI ep. 3 §. 6 *Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc majore in discrimine esse, quam quemvis* etc. Sic et nostri addunt *das* vel *so viel:* v. c. *Ich kann dich das versichern, daß* etc. vel etiam *ich kann dich so viel versichern, daß* etc. XIII ep. 77 §. 2 *Atque hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per literas certiores, ut — ne dubitent, Und damit deine Anverwandten wissen mögen, daß ich* etc. vel *Und damit deine Verwandten das wissen, daß ich gegen dich so gesinnet sey, so schreibe ihnen, daß sie kein Bedenken tragen sollten* etc. — *Id:* v. c. Caes. B. G. I, 7 in. *Caesari cum id nuntiatum esset, eos per provinciam nostram iter facere conari, maturat ab urbe proficisci* etc., *Als Caesar die Nachricht erhielt, daß sie* etc. vel, si *id* exprimere velis, *Als dem Caesar das hinterbracht wurde, daß sie* etc.: sic Terent. Eun. IIII, 4, 57 *Id modo dic, abisse Dorum, sage* s. *sage das* s. *so viel* etc. — *Illud:* v. c. Cic.

ad

ad Div. II ep. 12 §. 1 *sunt enim multa: sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum literarum:* ubi *illud* manifesto redundat, verti tamen possit: *Das sehe ich nicht gern, das ist mir nicht recht, daß ich* etc. Cic. Off. III, 6 non proc. ab init. *Verum autem primum: verum igitur et extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, parenti se aut fratri nihil detracturos, commodi sui causa; aliam rationem esse civium reliquorum* etc. — In his omnibus locis *ita, sic, hoc, id, illud* vere redundant: nisi forte dicas, servire praeparationi lectoris ad sequentia, ut nostrum *das, so viel,* atque ita perspicuitati. Recte ergo dicere possumus: *scripsi patri hoc, id, ita, me mox venturum: promisit mihi hoc, se omnia facturum* etc. Sic et *hoc, id, illud* ante *ut* redundant, v. c. *hoc a me petiit, ut mox redirem, er bat mich, daß* etc. f. *er bat mich um das* f. *darum, daß* etc.

2) *Quoad ejus fieri potest, quoad ejus facere possum;* ubi *ejus* i. e. *hac in re* redundat: *so viel hierin* etc. Cic. ad Div. III ep. 2 §. 4 *quoad ejus facere potueris, so viel du hierin wirst thun können, in so fern dirs möglich seyn wird.* Ac sic saepius, v. c. Cic. ad Div. V, 8 extr. Cic. Att. XI, 12 extr. Cic. Invent. II, 6. Sed cum *quoad ejus* durum sit, et *quod* (neutr.) i. e. *so viel* cum genitivo saepe occurrat, v. c. *quod operae* Cic. Off. I, 6 *quod ejus* (agri) Liv. XXXI, 4; quaeri potest, annon pro isto *quoad ejus* ubique *quod ejus* legi debeat.

3) *Ut ne* saepe occurrit pro *ne, ut non,* v. c. Cic. ad Div. II ep. 7 §. 9 *non ut decernatur aliquid novi, quod solet esse difficilius, sed ut ne quid novi decernatur.* Ibid. XIII ep. 77 §. 2 *velim facias eos* (necessarios) *per literas certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi jure suo denuntiare.* Cic. Verr. II, 60 *Postulant enim, non, uti ne cogantur statuere.* Cic. post red. in Sen. 5 *legem tribunus tulit, ne auspiciis obtemperaretur, ne obnuntiare concilio aut comitiis, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia et Fufia ne valerent:* ac saepius.

4) *Nisi si* pro *nisi* saepissime ponitur, at tantum 1) in sententia media, quando aliquid praecessit; 2) quando *nisi si* explicari potest per *praeterquam si, außer wenn, es müßte denn, wo nicht etwa* etc. Ergo non ubique *nisi si* ponitur pro *nisi,* ut ex animadversionibus multorum philologorum

logorum colligere possis, qui simpliciter dicunt *nisi si* pro *nisi* poni, et hunc usum multis exemplis illustrant. — Ab initio orationis, epistolae, totiusque sententiae poni non potest. Ceterum in hoc usu nihil valde mirabile est: *nisi* indicat exceptionem et est in hac forma i. q. *praeterquam außer*, ut saepe: ergo *nihil nisi* est *nihil praeterquam*. Quid ergo mirum est *nisi si* jungi? Usum igitur loquendi aliquot exemplis confirmabo. Cicero Orat. II, 58 extr., ubi quaerit, quatenus oratori sint tractanda ridicula, ait: *miseros illudi nolunt* (rhetores vel etiam oratores), *nisi si se jactent, Unglückliche solle man nicht verspotten, außer wenn sie prahlen.* Cic. Catil. II, 4 in. *Quod exspectavi, jam sum adsecutus, ut vos omnes factam esse aperte conjurationem contra rempublicam videretis: nisi vero si quis est, qui Catilinae similes cum Catilina sentire non putet, Es müßte denn jemand seyn, wofern nicht etwa jemand ist, der nicht* etc. Liv. VI, 26 *Hic noster, hic plebis nostrae habitus fuit, eritque semper, nisi si quando a vobis proque vobis arma acceperimus.* Ac sic saepius.

5) *Interea loci* (Terent. Eun. I, 2, 46. II, 2, 24. Heavt. II, 3, 16) pro *interea* simpliciter: est talis redundantia, qualis est in *saepe numero* pro *saepe*, ut nostri *oftmals* h. e. *oft der Zeit nach* (nam *Mal* est *tempus*) pro *oft*. Sic et nostri interdum *zehn an der Zahl* per miram redundantiam dicunt, quasi non per se manifestum sit *zehn* esse numerum. — Sed *ubi locorum? quo locorum? minime gentium* gravius dicta videntur esse quam *ubi? quo? minime:* v. c. *ubi locorum est? nescio, ubi locorum sit*, ut nostri *ich weis nicht, wo er in der Welt ist, steckt. Quo locorum fugiam, wo soll ich in der Welt hinfliehen? Minime gentium bey Leibe nicht.* Ergo in his *locorum* et *gentium* fortasse non redundant prorsus.

6) *Mihi, tibi, nobis, vobis* (rarius *sibi*) redundat; v. c. *tum demum ille mihi venit, da kam er mir erst:* sic ap. Terentium: *tum mihi fiunt senes.* Cic. ad Div. VIIII ep. 2 §. 3 *At tibi repente paucis post diebus, cum minime exspectabam, venit ad me Caninius, da kam dir der Caninius:* Terent. Adelph. II, 4, 12 *Quid ait nobis Sannio?* Sic et Graeci, ut Vigerus et Vechnerus aliique monstrarunt: sed quid opus est externis? Nosmet ipsi ita loquimur, at tantum in sermone familiari. — Omnino ista redundantia est per se vitiosa, et ego quidem, si unquam *mihi tibi* sic usur-

usurpaverim, non nisi in familiari sermone usurpaverim. Alibi enim stultum foret. V. c. quis dicat in oratione solenni: *Deus tibi* vel *vobis omnia*, *quae vult*, *efficere potest?* Interpretes priscorum tales pleonasmos notantes plerumque contenti sunt dixisse: *redundat* s. *παρέλκει*, et exempla plura congessisse; at obliviscuntur monere, quatenus et quando usurpari liceat. Nam, si recte rem cogitas, isti dativi semper relationem habent aliquam ad personam illam, quae in dativo posita est, et communicant rem cum ea.

7) *Imo vero*, *umgekehrt*, *vielmehr*, *au contraire*, pro *imo* saepe occurrit, ubi *imo* sufficiebat: v. c. Cic. Mil. 24 in. *ut sustinuit! dii immortales, sustinuit? imo vero ut contemsit ac pro nihilo putavit!* Cic. ad Div. I ep. 9 §. 21 *inimicum meum, meum? imo vero legum*, *judiciorum*, *otii*, *patriae* etc.: qui locus infra (10) laudabitur. Videtur tamen *τὸ vero* paulum augere et gravius dictum esse, quam *imo* simpliciter. Namque *τὸ vero* hic est pro *vere*.

8) *Id quod* pro *quod*, inprimis quando non ad unum certum vocabulum singul. num. gen. neutr. praecedens sed ad totam sententiam praecedentem refertur: v. c. *Tu valde amas deum, id quod laudandum est;* potest tamen pari jure dici *quod laudandum est*. Videtur haec redundantia per negligentiam orta, ut plures pleonasmi et ellipses: nisi dicas distinctionis atque ita perspicuitatis causa inventam, ut statim adpareret, non ad vocabulum unum generis neutrius sed ad totam sententiam respici: v. c. *Tu beneficium istud contemsisti, id quod nemo laudat:* hic statim adparet, *contemnere istud beneficium* non laudari: at *quod nemo laudat* possit ad *beneficium* solum referri, quasi hoc nemini laudabile videatur. Sed forsitan hoc paulo subtilius est. Nam primum *ii qui* pro *qui* est Cic. Or. II, 12 prope fin. ex edit. Ernest. Ubi tamen Pearcius edidit *hique:* quod tamen eodem redit; deinde *id quod* ad unum vocabulum refertur Cic. Nat. D. II, 49 in., *dum illae captum* (*das Gefangene*) *amitterent; id quod* (scil. *captum*) *illa invaderet.*

9) *Item* in oppositionibus saepissime usurpatur, ubi nostra lingua tacet: v. c. *Ich liebe den Cajus, nicht dich,* latine dici potest: *Amo Cajum, non item te.* Nostri pro eo utuntur *aber* vel *und: Ich liebe den Cajus, nicht aber dich* s. *und nicht dich.* Saepe ita Cicero v. c. Orat. 43

Nam

Nam omnium magnarum artium, ſicut arborum, altitudo nos delectat, radices ſtirpesque non item: Cic. ad Attic. II ep. 21 med. *O ſpectaculum uni Craſſo jucundum, ceteris non item! Welch ein Anblick, bloß dem Craſſus angenehm, den andern aber nicht!* Sic Cic. Tuſc. IIII, 14 non procul ab in. ac ſaepius. Proprie vero *item* eſt *ebenfalls, auch:* et hoc proprie in uſu cogitari debet. Redundat igitur tantum ratione noſtrae linguae.

10) *Ille quidem* ſaepiſſime apud Ciceronem ita occurrit, ut *ille* plane redundet, ſequente *ſed, tamen, vero:* ac propter hunc frequentem uſum debemus illud imitari: v. c. *liber, quem mihi miſiſti, eſt ille quidem bonus, ſed carus, iſt zwar gut, aber theuer: habeo amicos, fideles illos quidem, ſed paucos, zwar getreue, aber wenige.* — Exempla e Cicerone dabimus 1) ubi *ſed* ſequitur, qui uſus eſt frequentiſſimus: Catil. II, 5 *Quod ſi in vino et alea comiſſationes ſolum et ſcorta quaererent, eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi, ſo wären ſie zwar ohne Hoffnung der Beſſerung, aber doch zu ertragen.* Marcell. 3 *Itaque, C. Caeſar, bellicae tuae laudes celebrabuntur illae quidem non ſolum noſtris ſed paene omnium gentium literis atque linguis, nec ulla unquam aetas de tuis laudibus conticeſcet. Sed tamen ejusmodi res, neſcio quomodo, etiam cum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur et tubarum ſono, Daher werden zwar deine löblichen Kriegsthaten nicht nur in unſern, ſondern faſt* etc. Cap. 4 *Haec enim res* (venia Marcello data) *unius eſt propria C. Caeſaris, ceterae duce te geſtae ſunt magnae illae quidem, ſed tamen multo magnoque comitatu.* Ad Div. I ep. 9 §. 21 *Erat hoc mihi dolendum: ſed multo magis illud, quod* (certi homines, quos nominare non vult) *inimicum meum, meum? imo vero legum, judiciorum, otii, patriae, bonorum omnium ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fovebant, ſic me praeſente oſculabantur, non illi quidem, ut mihi ſtomachum facerent, quem ego funditus perdidi, ſed certe, ut facere ſe arbitrarentur.* Quis, quaeſo, hic τὸ *illi* vertere queat? Ibid. V ep. 15 in. *Omnis amor tuus ex omnibus partibus ſe oſtendit in his literis, quas a te proxime accepi: non ille quidem mihi ignotus, ſed tamen gratus et optatus.* XII ep. 9 §. 2 *Tanquam enim clauſa ſit Aſia, ſic nihil perfertur ad nos, praeter rumores de oppreſſo Dolabella, ſatis illos quidem conſtantes, ſed adhuc ſine auctore.* Senect. 18 *Ac moroſitas* (quae cum aliis vitiis ſenectuti

vulgo

vulgo objicitur) *tamen et ea vitia, quae dixi, habent aliquid excusationis, non illius quidem justae, sed quae probari posse videatur* i. e. *haben einige Entschuldigung, die zwar nicht hinlänglich ist, sich doch aber hören läßt.* Offic. II, 6 *aut postremo pretio ac mercede ducuntur* (h. e. *oder thun es endlich fürs Geld und für Lohn*): *quae* (postrema ratio) *sordidissima est illa quidem ratio et inquinatissima, welches gewiß die niederträchtigste und schmuzigste Art ist.* Hic locus notandus, quia *sed* post multa demum verba sequitur. 2) sequente *tamen* pro *sed:* Amicit. 19 *Novitates autem* (i. e. novae amicitiae) *si spem adferunt, ut, tanquam in herbis non fallacibus, fructus adpareat, non sunt illae quidem repudiandae: vetustas* (vetusta amicitia) *tamen suo loco conservanda est.* 3) sequente *vero* pro *sed:* ad Div. XII ep. 30 §. 8 *verumtamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Cherippus. O hominem, semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem!*

11) *Magis* et *potius* post *comparativos* et post *malle, praeoptare, praestat* interdum reperitur apud priscos, ubi manifesto redundat. V. c. Cic. Orat. II, 74 de Themistocle, memoria excellente praedito: *cum quidem ei fuerit optabilius oblivisci posse potius, quod meminisse nollet, quam, quod semel audisset vidissetve, meminisse:* ubi *potius* abesse debebat propter *optabilius*, in quo jam latet. — Cato ad Cicer. in Epp. Cic. ad Div. XV ep. 5 §. 4 *et idcirco casum potius quam te laudari mavis.* Cic. Pison. 7 med. *Huic enim populo ita fuerat ante vos consules libertas insita, ut emori potius quam servire praestaret.* Add. Cic. Ligar. 2 *An ille — Uticae potius quam Romae — esse — maluisset?* Sic Nep. Con. 5 *potius patriae opes augeri quam regis maluit.* Sic et Terentius Adelph. II, 2, 13 *mallem auferre potius* etc. Ibid. Hec. IIII, 1, 17 *ut puerum praeoptares perire potius quam* etc. — Sic et Graeci centies, ut dudum observatum est a Vechnero, Vigero, aliisque. Attamen, cum ista redundantia videatur esse res potius negligentiae priscorum, quam elegantiae, non suaserim ei, qui sit gustus delicatioris, ut illam rationem imitetur.

12) *Est, erat, futurum est* etc. sequente *ut* cum conjunctivo saepe redundat, v. c. *est, ut id maxime deceat,* Cic. Or. 59 in., i. e. *id maxime decet.* Sic *est, ut philosophi tradant*, Cic. Or. II, 36, i. e. *philosophi tradunt:* sic *si est, ut dicat*, Terent. Hec. IIII, 1, 43. i. e. *si dicit:* sic

Ille,

Ille, erat, ut odisset, Cic. Mil. 13 extr., i. e. *Ille oderat;* sic *si est, facturus ut sit officium*, Terent. Adelph. III, 5, 4, i. e. *si facturus est* etc.: sic *futurum esse, ut omnes pellerentur*, Caes. B. G. I, 31 i. e. *omnes pulsum iri.* Sic et nos v. c. *wenn es so ist, daß er kommen will* i. e. *wenn er kommen will.*

13) Plures sunt pleonasmi, v. c. *sed autem, etiam quoque, itaque ergo, tum deinde, tandem denique, deinde postea,* (ut nostri interdum *hernach dann, alsdann hernach* vel *hierauf*) etc. Magnum numerum collegit Vechnerus in Hellenol. p. 155 ff. et ibi Heusing., it. Horat. Tursell. de particulis. At per se patet, hos pleonasmos cavendos esse studioso bonae latinitatis et eloquentiae. Nec tamen huc pertinet *At vero,* quod saepe occurrit pro *At*, et gravius dictum videtur: quia *τὸ vero* hic est i. q. *vere.*

II) De *pleonasmo* s. *redundantia ficta,* h. e. cum vocabulum nonnullis redundare videtur, quod tamen non redundat. V. c.

1) *Quod si* saepissime ab initio sententiae totius, postquam aliquid, cum quo illa cohaeret, praecessit, ponitur pro *si*, et *quod nisi* pro *nisi*, atque interdum *quod ubi* pro *ubi, quod utinam* pro *utinam.* V. c. Cic. Catil. II, 5 med. *Eadem tamen illa — libido permanet. Quod si in vino et alea comessationes et scorta quaererent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi.* Caes. B. G. I, 44 ex media oratione Ariovisti: *sui opprimendi causa habere; quod nisi discedat* (Caesar), *aut exercitum deducat ex his regionibus, sese illum non pro amico sed pro hoste habiturum; quod si eum* (Caesarem) *interfecerit, multis sese nobilibus principibusque populi romani gratum esse facturum;* et paulo post: *quod si discessisset ac liberam sibi possessionem Galliae tradidisset.* etc. Cic. ad Div. XIII ep. 57 §. 1 *Nam ejus opera — intelligo me et rempublicam adjuvari posse. Quod nisi tanta res ejus ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem.* Caes. B. Civ. II, 16 in. *Portae — in muro relinquuntur. Quod ubi hostes viderunt, ea, quae diu longoque spatio refici non posse sperassent, paucorum dierum opera et labore ita refecta, ut* etc. Cic. ad Div. XIIII ep. 4 §. 1 *Conficior lacrymis sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus vitae cupidi fuissemus!* Sic et Sallust. Iug. 14 §. 21 *Quod utinam illum — videam* etc. — In his omnibus

omnibus *τὸ quod* redundare videtur. At cum semper primum locum totius sententiae, per se absolutae, occupet, nec unquam ponatur a priscis, nisi si alia sententia praecesserit, cum qua quodam modo cohaereat, adparet, istam particulam servire connexioni duarum sententiarum, neque ita plane redundare. Sed si quaeritur, quid significet, nescire me fateor; plerumque tamen per *igitur* explicari et vernacule per *nun*, *also* (v. c. *wenn er nun nicht fortgehen sollte, wenn nun die Feinde sähen*) verti posse puto. Videtur esse *accusativus*, intellecta aliqua praepositione, ut ita *quod* pro *quo* i. e. *qua re* positum esse dici possit, quemadmodum plures accusativi per ablativum explicantur. Gesnerus explicat *qua in re, circa quod negotium*, ad Heinecc. p. 69. Alii aliter. Cf. p. 59 et 382 10).

2) *Doctissimus quisque, optimi quique, optima quaeque* et similia videntur nonnullis, qui inde a pueritia superlativos ita explicarunt: *der gelehrteste* et *der allergelehrteste, der beste, der allerbeste*, poni pro *doctissimus, optimi, optima;* et *quisque, quique, quaeque* redundare. Imo eo progressi sunt, ut, quia apud Ciceronem hanc formam dicendi saepius vidissent, aliquid elegantiae praecipuae in ista redundantia inesse suspicarentur. Peracute! Quid stultius esse potest, quam dicere, vocabulum elegantiae ac pulchritudinis causa redundare? Hoc aeque stultum est ac dicere, hominem esse inutilem quidem sed elegantiae ac pulchritudinis causa inutilem. Nam *redundare* et *inutilem esse* sunt eadem. Imo supra p. 58 et c. 3 sect. 1 n. IIII p. 215 dictum est, *optimus quisque* proprie esse *quisque optimus* h. e. *omnes optimi alle sehr rechtschaffene;* et *doctissimus quisque alle sehr gelehrte* s. *jeder sehr gelehrte Mann:* nam tantum de omnibus, non de uno dici potest; v. c. *optimus quisque maxime gloria ducitur der rechtschaffenste Mann ist der ruhmbegierigste* h. e. *omnes viri optimi* etc.

3) *Scribendum putavi* pro *scripsi;* at illud est gravius, indicatque me *consilio* scripsisse, non temere. Sic *tempus transmittendum putavi* Cic. Manil. 1 pro *tempus transmisi.* Sic et *faciendum putavi ut scriberem* pro *scripsi*, et alia hujus generis indicant, me voluntatem et sententiam meam secutum esse, me neque temere neque coactum egisse. Non igitur mera redundantia est. In epistola Sulpicii ad Ciceron. in Epp. ad Div. IIII, 12 in. legitur adeo *visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere.* Durum est *visum est faciendum, vos certiores facere.*

Cortio, qui, quidquid durum eſt, elegans eſſe credit, videtur in iſtis verbis duplex elegantia ineſſe. Male. Aut cum Lambino legendum *faciendum, ut vos certiores facerem,* quod tolerabilius, aut potius *faciendum* ejici debet ac legi: *viſum eſt vos certiores facere.*

4) *Fac eas, fac facias, ſcribas* pro *i, fac, ſcribe.* At *τὸ fac* auget ſententiam: eſt excitantis, valde hortantis et rogantis, ut noſtris: ***mach und gehe, mache daſs du ſchreibeſt:*** hinc tantum in ſermone familiari locum habere videtur. Nep. Pauſan. 2 *Certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Cic. ad Div. IIII ep. 4 §. 8 *Nam ſic fac exiſtimes* etc. Eſt fere noſtrum ***ja; denn glaube ja*** etc. Ibid. VI ep. 5 §. 8 *Quapropter primum fac animo forti atque magno ſis.* Ibid. XII ep. 22 §. 8 *Fac, ut provinciam retineas in poteſtate reipublicae.* Unde patet, in illis *ut* omiſſum eſſe.

5) *Vero* in principio nonnullarum Ciceronis epiſtolarum occurrit, ubi per noſtrum *aber* verti nullo modo poteſt, v. c. ad Div. VI ep. 6 *Ego vero, Servi, vellem, ut ſcribis, in meo graviſſimo caſu adſuiſſes.* VII ep. 30 *Ego vero jam te nec hortor nec rogo, ut* etc. VIIII ep. 5 *Mihi vero ad nonas bene maturum videtur fore* etc. XVI ep. 10 *Ego vero cupio te ad me venire* etc. Ep. 23 *Tu vero conſice profeſſionem, ſi potes.* Ad Attic. V ep. 1. in. *Ego vero et tuum in diſceſſu vidi animum et meo ſum ipſe teſtis.* — Etiam in media ſententia ſic occurrit Cic. ad Quint. fratr. II ep. 9 non proc. ab in. *Quod me admones de noſtra Urania, ſuadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae eſt in extremo illo libro; ego vero memini, et illa omnia mihi magis ſcripſi quam ceteris.* — An *τὸ vero* in his redundat? Dicunt nonnulli, referri hanc particulam ad praecedentem epiſtolam vel ejus partem atque ita ſervire reſponſioni. — Recte: at quid, quaeſo, nunc *vero* ſignificat? quomodo explicandum? quomodo vertendum? Hoc non addunt. Eſt *τὸ vero,* ut *certo,* ablativus a *verum,* atque plane idem quod *vere, profecto, wirklich, wahrhaftig, in der That, in Wahrheit, die Wahrheit zu ſagen;* itemque *ja,* vel *ja ja:* et ſic, puto, ubique verti poterit. Nam ſunt etiam alia loca, ubi *vero* in reſponſionibus vim habeat adfirmandi, exprimatque noſtrum *recht, in der That, ja,* vel *ja ja,* atque adeo primum locum ſententiae occupet. V. c. Cic. Mur. 31 med., ubi ſententias nonnullas Stoicorum refutat, *vero* et *etiam* commutantur inter ſe; recitat ſingulas ſenten-

fententias et ftatim refponfionem addit. Verba funt: *mifericordia commotus ne fis. Etiam: in diffolvenda feveritate; fed tamen eft laus aliqua humanitatis. In fententia permaneto. Vero: nifi fententiam fententia alia vicerit*, h. e. *fey nicht mitleidig.* (Antwort:) *Recht (ja ja): nämlich wenn die Gerechtigkeit darunter leidet; doch lobt man auch die Menfchenliebe. Beharre auf deinem Entfchluffe, Meinung. Recht (ja ja): wenn nämlich diefer Entfchluß (Meinung) nicht von einem beffern übertroffen wird.* Nonne hic *vero* eft i. q. *vere, recte?* — Cic. Divin. I, 46 *illam* (Caeciliam) *autem* (virgini, quae in illius fella paulisper requiefcere cupiebat) *dixiffe: vero, mea puella, tibi concedo meas fedes, recht* (vel *ja ja*), *meine Tochter* etc. Exfpectabat enim omen. — Cic. Leg. I, 24 extr. Atticus M. Ciceroni, qui dixerat *deinde facio et libenter et, ut fpero, recte, quod* etc., refpondet ita: *vero facis et merito, fuitque id, ut dicis, in hoc fermone faciundum.* Quis non videt, hic *vero* Attici effe idem, quod antea *recte* Marci Ciceronis? Ac forfitan, fi rem diligentius examinas, noftrum *aber*, neque in literis a *vere*, neque in fignificatione a *wirklich, in der That*, multum differre videtur. Sed hoc non eft hujus loci.

6) *Non is fum, qui negem*, ac fimilia, pro *non nego:* at illud gravius; ut noftrum *ich bin nicht derjenige* f. *der Mann, der es läugnen follte* gravius eft, quam *ich läugne es nicht.* Sic Cicero pro *tu haud nefcis quid fis* venuftius h. e. ad laudandum accommodatius Luccejo dicit *neque tu is es, qui, quid fis, nefcias*, ad Div. V ep. 12 §. 21.

7) *Isque, et is, idemque* per redundantiam quandam, eamque, ut vocant, elegantem, adjici nonnulli opinantur: v. c. *habet multas domos, easque pulchras.* At nunquam redundat, fed explicat accuratius et auget, eftque *et quidem, und zwar*, vel *ac praeterea.* Nam non ubique dicere licet: v. c. *domus, eaeque multae; homines, iique docti* etc. Supra p. 60 b) et c. 7 fect. 1 n. IIII, 3 p. 297 de hac re jam dictum eft.

8) *Si quis* pro *qui* vel pro *is qui* faepiffime ponitur ac poni poteft, v. c. *libros, fi quos habes, mihi mitte* pro *libros, quos habes, mitte;* at illud modeftius dictum eft, et aliquid dubitationis continet; fic *rogo, ut, fi quid negotii habes, id mihi committas* pro *rogo, ut negotium, quod habes, mihi committas.* Hoc de *negotio certo*, illud de *incerto*, loquitur. Neque enim ubique *fi quis* pro *qui* dicere

 licet;

licet; v. c. ridiculum foret et impium dicere: *deus, si quas res creavit, eas etiam conservat* pro *deus res conservat, quas creavit.* — Paucula exempla dabo e Cicerone. Rosc. Am. 38 *In privatis rebus si qui* (pro *si quis*) *rem mandatam non modo malitiosius gessisset, sui quaestus aut commodi causa, verum etiam negligentius, eum majores summum admisisse dedecus existimabant:* pro *in privatis rebus qui rem mandatam — gessisset — negligentius, eum majores — existimabant;* in primis notabilis est locus Cic. Verr. I, 4 in. *Quis hoc non perspicit, praeclare nobiscum actum iri* (ironice dictum), *si populus romanus istius* (Verris) *unius supplicio contentus erit, ac non sic statuerit, non istum majus in sese scelus concepisse, — quam eos, si qui istum tot tantis, tam nefariis sceleribus coopertum jurati sententia sua liberarint?* Per *eos, si qui — sententia sua liberarint* intelligit *judices*, venusta circumscriptione. Debebat dicere *quam eos, qui istum — coopertum jurati sententia sua liberarint.* At dubitanter loqui mavult *eos, si qui* etc., quasi dubitet, judices posse esse tam improbos, ut Verrem, hominem improbissimum, absolvant. Sensus enim illius sententiae totius est, populum romanum Verrem, licet improbissimus sit, tamen non pro improbiore habiturum, quam judices, si illum absolvant, atque judices gravius puniturum esse, quam Verrem ipsum. Terrere vult Cicero judices. Cic. Verr. V, 25 sermo est de una nave piratarum capta et Syracusas abducta: *iste, quasi praeda sibi advecta, non praedonibus captis, si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formae, aetatis, artificiique habebant, abducit omnes* etc. sensus: *die Alten und Häßlichen sieht er als Feinde an, die Schönen, Jungen, und die Künstler nimmt er alle mit. Si qui* pro *qui* positum, at venustius: *wenn etwa Greise oder Häßliche darunter waren, die sah er als Feinde an, mochte sie nicht haben, behandelte sie hart.* — Sunt tamen insuper duae causae, cur Cicero *si qui* pro *qui* posuisse videatur: una, ut variaret orationem, quia sequitur *qui aliquid* etc.; altera, ob perspicuitatem: nam, si posuisset *qui senes* etc., poterat *τὸ qui* ad verba *praedonibus captis* referri et cum iis conjungi a lectore: *nicht als wenn Räuber gefangen wären, welche alt und häßlich wären* etc. Nam, etsi ex sequentibus patet hoc non ita explicari posse; tamen perspicuitas, filia humanitatis, postulat, ut lectori quasi obviam eamus, neque eum diu haesitare cogamus et exspectare, dum ipse e sequentibus priora sibi explicet. — Ac sic saepissime *si quis*

quis pro *qui* (vel *is qui*) *si quid* pro *quod*, usurpatur a Cicerone, in primis in Epistolis, v. c. ad Div. VIIII ep. 11 §. 3 *Quod scribis, praelia te mea causa sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi* etc. *Si qui mihi obtrectent* h. e. *inimicos mihi obtrectantes.*

9) *Quid est, quod* pro *cur* f. *quid* ponitur, sed ob gravitatem; est enim illud gravius: v. c. *quid est, quod queramur, fleamus* gravius est dictum quam *cur querimur, flemus?* Ut nostrum: *was ist (wohl) die Ursache, warum wir klagen, weinen, sollten* gravius est quam *warum klagen wir, weinen wir?* Cic. ad Div. III ep. 8 §. 15 *Quid enim erat, quod me persequerentur in castra* etc., *Warum sollten sie mir denn ins Lager nachfolgen, was hätten sie denn für einen Grund, mir — nachzufolgen?* etc. Cic. Verr. II, 20 extr. *Quid est, quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes te* etc. h. e. *was ist die Ursache, daß* etc., vel *warum willst du denn andere beschuldigen? warum denkst du doch, du könntest* etc. Nonne hoc gravius est, quam *cur accusas? quamobrem putas* etc. Cic. Fin. I, 10 med. *Hanc ego cum teneam sententiam, quid est, cur verear, ne ad eam non possim* etc., *Welche Ursache ist wohl, daß ich befürchten sollte, warum sollte ich besorgen* etc. est gravius et cum majori animi persuasione dictum quam *cur vereor?*

10) *Amabo, quaeso, obsecro*, et *malum* non frustra adjiciuntur; sed tria priora sunt verba rogantis et verti plerumque possunt *höre einmal: amabo* est nostrum *ich bitte* vel *ich bin dir auch gut, recht gut, ich will dir auch gut seyn, ich bitte, höre einmal:* perspici hoc potest v. c. e Cic. ad Div. XV ep. 17 extr. *Et amabo te, cum dabis posthac aliquid domum literarum, mei memineris* h. e. *und sey doch so gut, und denk an mich auch* (i. e. *schreib an mich ein Briefchen mit), wenn du nach Hause etwa schreiben wirst*, seu: *und wenn du nach Hause schreibst, so denk an mich doch auch, ich will dir auch recht gut seyn;* vel brevius: *höre einmal, wenn du — schreiben wirst, so denk an* etc., amicissime dictum. Ac sic saepius. *Quaeso, obsecro*, sunt verba, notantque *ich bitte*, ut et nos loquimur: *komm doch, ich bitte;* ac sic vel etiam *höre einmal* verti debent. V. c. Cic. Ligar. 12 *Noli, obsecro, dubitare, C. Caesar* etc. i. e. *trag doch, ich bitte sehr, kein Bedenken* etc. vel *Höre, trag doch* etc. *Malum* est indignantis, *der Henker!*

Henker! der Geyer! apud Comicos, it. ap. Ciceron. Verr. I, 20. Phil. X, 9. Attic. VIIII, 18 extr.: v. c. *quae, malum, haec impudentia est?* proprie substantivum esse notum est, *o Unglück, welch Unglück!* etc.

CAP. X

DE BREVITATE DICENDI

Brevitas dicendi, copiae supra explicatae contraria, est virtus orationis s. styli, paucioribus et vocabulis et enuntiationibus, salvo tamen sensu, imo etiam interdum cum majori gravitate et suavitate exprimens ea, quae possint pluribus enuntiari, atque etiam vulgo enuntiari solent. Sunt interdum notiones, quae verbis exprimi debent, tam vulgares ac leves, ut, quo brevius et celerius exprimas, eo melius et aptius loquare. Omninoque in rebus levibus magna pompa magnoque comitatu verborum uti est stultum ac puerile, suavitatique atque adeo interdum perspicuitati officit. In gravibus etiam rebus saepe breviter dicendum est, ut celerius sentiantur et ut lector auditorve opprimatur. Saepe postulat v. c. gravitas, ut et verba et enuntiationes nonnullae arctius jungantur, atque ita omnis dilatatio et explicatio, per quam nimis longe a se disjungantur, omittatur. Saepe etiam vocabulum, quod adesse debebat necessario, atque adeo enuntiatio omitti debet, ut dicentis scribentisque animus permotus animadvertatur, atque lectoris auditorisve animus itidem moveatur et incendatur. Magna igitur virtus orationis est brevitas dicendi, modo ea rite uti sciamus. Hic, quia de ea in universum tantum loquemur, breviores esse debebimus. Brevitas dicendi pertinet vel ad verba singula vel ad enuntiationes. De utraque re paucis exponemus.

SECT.

SECT. I

De brevitate dicendi in verbis singulis.

Brevitas dicendi in vocabulis singulis duabus rebus constat: *primum*, ut uno vocabulo duo, interdum plura, comprehendantur; *deinde*, ut vocabula omittantur, quod vulgo adpellant *ellipsin* h. e. *defectum*, nomine valde indefinito et generali.

I) *Uno vocabulo* saepe possunt duo, interdum plura, vocabula comprehendi. Exempla aliquot addam; plura facile inveniri poterunt.

A) *In particulis:*

1) *Nisi* pro *si non;* v. c. pro *si tu hoc non facies, ego faciam* dicitur *nisi tu hoc facies*, etc. Sic millies prisci. Res est nota.

2) *Nec* f. *neque* pro *et non, etiam non.* Sic saepissime dicendum: v. c. pro *cum pater domum venisset, et me non reperisset, irascebatur* etc. dicitur *cum pater domum venisset, nec me reperisset* etc. Sic pro *amo te, et non possum dicere, quare,* dicitur *amo te, nec possum* etc. Hoc mature et statim ab initio discere debebant pueri, ne deinde, si quando audiunt, pro singulari pulchritudine haberent. Sic pro *etiam non,* v. c. *du hast es auch nicht gesehen* f. *auch du hast es nicht gesehen* saepissime vertendum: *nec tu vidisti.* Sic *necdum* pro *et nondum*, v. c. *pater abiit, necdum rediit.*

3) *Quin* varie servit brevitati a) pro *ut non* sequ. conjunctivo; v. c. *non fieri potest, quin homo magno ingenio magnaque industria praeditus multa discat: es ist nicht möglich, daß ein Mensch nicht viel lernen sollte* etc. brevius: *ein Mensch muß viel lernen* etc. pro *non fieri potest, ut non homo — multa discat:* quod itidem rectum et valde usitatum quoque est. b) pro *quod non, tanquam non,* sequ. conjunct., *als wenn nicht:* saepissime, v. c. Cic. ad Div. IIII ep. 7 in. *Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse judicem, ut* etc. pro *non, quod non* f. *tanquam non ab eo ipse dissentiam, nicht als wenn ich nicht andrer Meinung wäre* etc., sed τὸ *quod non, tanquam non,* it. *quo non* etiam rectum fuisset, et

 saepe

saepe quoque occurrit. — Etiam pro *quod non* h. e. *cur non* post *nihil causae est;* v. c. Cic. Quint. 9 in. *Cum in altera re nihil causae esset, quin secus judicaret ipse de se* etc. c) pro *qui non* sequ. conjunctivo in his formis: *nemo est, quin sciat; quis est, quin sciat, credat, velit* etc. Sic saepissime Cicero. d) pro *cur non* sequ. indicativo: saepissime Cicero et Livius, ubi notandum plerumque respondere nostro *ih*, v. c. *ih so lauf doch! ih laßt uns laufen! ih laß mich gehen! ih antworte doch:* v. c. Cic. ad Attic. IIII, 17 *Quin tu huc advolas et invisis illius nostrae reipublicae germina? Warum eilst du nicht hieher und besuchst* etc. vel *ih so eile doch* etc. Cic. ad Div. VII ep. 8 §. 3 *Quin tu urges istam occasionem* etc., *Warum eilst du nicht, diese Gelegenheit zu benutzen* etc. vel *ih so eile doch zu* etc. Liv. I, 47 *Quin accingeris?* Cap. 57 *Quin, si vigor juventae inest, conscendimus equos?* i. e. *warum steigen wir nicht* etc., vel *ih so laßt uns doch die Pferde besteigen!* ac saepius. Haec particula aliquid impatientiae et adhortationis ad celeritatem quandam simul continet; neque ergo ubique pro *cur non* poni potest. Plerumque, ut dixi, vertitur apte: *ih so* etc.

4) *Libentissime* pro *cum summa voluptate;* v. c. *libentissime hoc feci, ich habe es mit dem größten Vergnügen gethan;* sic *libenter mit Vergnügen*, v. c. *libenter audire aliquid;* sic *libentius* pro *majori cum voluptate;* — sic et *jucundius;* v. c. Cic. Tusc. V, 34 in. *Darius in fuga, cum aquam turbidam et cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundius* h. e. *sagte, er habe nie mit größerm Appetite getrunken.* — Sic *studiosissime* pro *summo studio, celerrime* pro *summa celeritate;* v. c. *studiosissime rem incepit et celerrime peregit, er hat die Sache mit dem größten Eifer angefangen, und mit der größten* s. *mit sehr großer Geschwindigkeit vollbracht.* Et sic plura adverbia eorumque superlativi usurpari possunt.

5) *Hic* saepissime a) pro *hac in re:* v. c. *hic peccavit, hierin hat er gefehlt;* sic Cic. Verr. Act. I, 16 extr. *Hic si quid erit offensum* cet. — sic *hinc* pro *ex hac re;* v. c. *hinc sequitur* b) pro *hac in urbe, hoc in loco*, ubi scilicet is est, qui scribit. Sic *huc* pro *in nostram urbem* vel *locum*, ubi vivit scribens: *hinc* pro *ex nostra urbe* vel *e loco*, ubi is est, qui scribit. Sic in epistolis *istic* i. e. in loco, ubi is est, ad quem epistola scribitur; *istuc* pro *in locum istum; istinc* pro *ex isto loco amici.* Sic *illic, illuc, illinc* de

de tertio quodam loco. Supra c. 8 sect. 6 p. 369 de hac re jam dictum est.

6) *Adverbia loci* de *personis* ac *rebus* per brevitatem quandam saepissime dicuntur; v. c. a) *unde* pro *a quo*, *a qua*, *a quibus*, *e quo* etc. v. c. *homo*, *unde didici* i. e. *a quo; homines*, *unde didici* i. e. *a quibus* etc; *domus*, *unde veni* i. e. *e qua*. Sic *unde petitur* dicebatur a Romanis reus in causa privata h. e. *is*, *a quo petitur*, int. *hereditas*, *domus* etc., *von dem man fordert*, *an den man Anspruch macht:* Cic. ad Div. VII, 11 Cic. Or. I, 37 in. Sic et in aliis, v. c. Cic. Agrar. II, 1 in. *Plerique autem hoc perficiunt, ut tantum majoribus eorum debitum esse videatur*, *unde etiam*, *quod posteris solveretur*, *redundaret*. Hic *unde* est pro *e quo*, et *e quo* pro *ut ex eo*. Cic. Senect. 4 extr. Cato major de Q. Maximo dicit: *cujus sermone ita tum cupide fruebar*, *quasi jam divinarem id*, *quod evenit*, *illo exstincto fore*, *unde discerem*, *neminem*, pro *fore neminem*, *a quo discerem* s. *possem discere*. Cic. Orat. I, 15 *Hoc profecto efficiet*, *ut*, *quamcunque rem a quoque cognoverit* (i. e. *didicerit*), *de ea multo dicat ornatius*, *quam ille ipse*, *unde* (i. e. *a quo*) *cognoverit*, *als derjenige sogar selbst*, *von dem er es gelernet hat*. Ibid. c. 46 extr. *Fontes*, *unde hauriretis* etc. i. e. *e quibus*. Cic. Brut. 92 extr. *Non ut ingenium et eloquentiam meam perspicias*, *unde longe absum* pro *a qua longe absum*. Cic. Flacc. 26 *Adsunt Athenienses*, *unde humanitas*, *doctrina*, *religio*, *fruges*, *jura*, *leges ortae* etc. pro *a quibus* etc. Ac saepius — Sic *unde* pro *qua ex re*, et *inde* pro *hac ex re* millies occurrit, v. c. *unde patet*, *intelligitur; inde manifestum est;* ut nostrum *daher erhellet* pro *aus diesem* s. *aus dieser Sache*. b) *ubi* pro *apud quem*, *apud quos* etc. V. c. Cic. Quint. 9 extr. *Neque enim adhuc*, *praeter te*, *quisquam fuit*, *ubi nostrum jus contra illos obtineremus;* hic *ubi* pro *apud quem*. Sallust. Catil. 20 §. 8 *Itaque omnis gratia*, *potentia*, *honos*, *divitiae apud illos sunt*, *aut*, *ubi illi volunt* i. e. *apud quos*. Sic saepius. — It. *ubi* pro *in quo*, *in qua* etc. v. c. *locus*, *ubi erat; urbs*, *ubi natus est* pro *locus*, *in quo erat; urbs*, *in qua* etc. Nihil frequentius. Sic et nostri dicunt *wo*. c) *quo* pro *ad quem*, *quos*, *quae* etc. Cic. ad Div. II ep. 9 in. *In his enim sum locis*, *quo et propter longinquitatem et propter latrocinia tardissime omnia perferuntur;* hic *quo* est pro *ad quae* scil. loca. Cic. III, ep. 5 §. 8 *veni in eum sermonem*, *ut dicerem*, *me libenter ad eam*

 par-

partem provinciae primum esse venturum, quo (i. e. *ad quam*) *te maxime velle arbitrarer.* Cic. Verr. V, 65 in. *adeunt ad ea loca, quae nunquam antea viderunt, ubi neque noti esse iis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt:* hic est primum *ubi* i. e. *in quibus* scil. *locis:* deinde *quo* pro *ad quae* scil. *loca.* Et statim: *sed, quocunque venerint, hanc sibi rem praesidio sperant futuram:* ubi *quocunque* est pro *ad quoscunque homines* vel *in quaecunque loca.* Ac sic saepissime. Ac sic nostri dicunt quoque *wohin:* d) *alio* pro *in alium locum* vel *etiam ad alium, ad alios homines.* Sic v. c. Cic. ad Div. I ep. 4 §. 1 *invidia eorum, qui a te causam regiam alio transferebant:* ubi oppositio *a te* et *alio* aperte docet, *alio* de persona quadam intelligendum esse. — Sic et *aliunde pendere* pro *ab aliis rebus pendere, von den äußerlichen Dingen, als Reichthum, Ehre, abhängen, und darin sein Glück und Beruhigung suchen.* Cic. ad Div. V ep. 13 §. 2. Sic *aliunde stare* pro *ab alio* s. *ab alius partibus stare.* Liv. XXIIII, 45 non proc. ab in. *qui aliunde stet semper* etc. e) *alibi* pro *alio in loco* notum, it. pro *alia in re,* v. c. Liv. VII, 41 in. ait T. Quintius: *se — nolle alibi, quam in innocentia spem habere:* XXX, 35 extr. *fassus in curia est* (Hannibal), *non praelio modo se, sed bello, victum, nec spem salutis alibi quam in pace impetranda esse,* ubi *alibi* aperte est pro *in alia re.* f) *Alicunde* pro *ab aliquo loco:* Cic. Fin. V, 11 med. *In parvis enim saepe, qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes minamur praecipitaturos alicunde, extimescunt:* et pro *ab aliquo homine, ab aliquibus hominibus:* v. c. Cic. ad Attic. X ep. 1 fere med. *non quo alicunde audieris, nicht als wenn du es von jemand gehöret hättest.*

7) *Ita* et *sic* varie brevitati servit: a) pro *hoc exitu, effectu, mit dem Erfolge, Ausgange:* v. c. Cic. Manil. 3 *Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia victoriae, non victoriam, reportarent, Denn bisher haben eure Feldherren mit demselben Könige so* i. e. *mit dem Erfolge gefochten, daß sie zwar* etc. Et statim: *triumphavit L. Sulla, triumphavit L. Murena de Mithridate, sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatusque regnaret.* b) pro *hac conditione* sequente *si* vel *ut.* Cic. ad Div. XV ep. 20 §. 2 *Crebris nos literis appellato* (i. e. *scribe ad me saepius*) *atque ita, si idem fiat a nobis und zwar unter der Bedingung, wenn es auch von meiner Seite geschieht.* Cic. Offic. I, 9 *Nam hoc ipsum*

ita

ita justum est, quod recte fit, si est voluntarium. — Liv. I, 17 med. *Decreverunt enim* (patres), *ut, cum populus regem jussisset* (i. e. *elegisset*), *id sic ratum esset, si patres auctores* (i. e. *adprobatores*) *fierent.* Ac saepius. Nec tamen negandum, etiam in nonnullis per *hoc modo* vel per *tum alsdann* explicari posse. c) pro *hactenus* s. *hac restrictione*, ut vulgo dicunt: Cic. ad Div. XIII ep. 56 §. 2 *Nunc cum mihi ab amico — tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam — ita tamen, ut tibi nolim molestus esse, doch in so fern, daß* etc. d) pro *hac ratione, hoc modo:* quod notius est, quam ut illustrari mereatur. Et praecedens exemplum, ut et nonnulla alia praecedentia per *hoc modo* possunt recte explicari.

8) Ac sic plures particulae usurpari possunt, v. c. *saepe* pro *multis temporibus; semper* pro *omni tempore; simul* pro *eodem tempore; una* pro *eodem loco; tum* pro *isto tempore; igitur* pro *hanc ob rem; denique* pro *ad extremum; hinc illinc* pro *ex hac et illa parte* s. *e parte utraque; subito* s. *repente* pro *praeter opinionem* etc. Haec omnia recte imitari licet.

B) *In Verbis* proprie ita dictis: v. c. *contemno* pro *non timeo: contemnere iram alicujus, sich vor jemandes Zorne nicht fürchten.* Sic saepissime. *Careo* pro *non habeo. Negligo* pro *non curo, non magni aestimo,* it. pro *non punio, non ulciscor:* est metonymia antecedentis pro conseq., v. c. Cic. Manil. 5 *vos vitam ereptam negligetis?* h. e. *non ulciscemini:* proprie *wollt ihr das so übersehen, so hingehen lassen, euch darum unbekümmert lassen?* Sic *Nego* pro *non dico* s. *dico non* etc., v. c. *negavit se ullo modo facere posse, er sagte, er könne es auf keine Weise thun: negavit se daturum, er sagte, er würde es nicht geben.* Sic semper fere dicendum. *Admonere* pro *facere, ut aliquis recordetur,* s. *alicui in animum revocare.* V. c. Cic. ad Div. V ep. 2 §. 28 *Meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet.* Egregie: *sensus me admonet* per prosopopoeiam. Conf. supra caput 8 de *variatione vocabulorum.*

C) *Participia* et *nomina* saepe pro *praepositione* cum casu: v. c. *rediens dicebat* pro *in reditu; moriens dicebat* pro *in morte, paulo ante mortem, mortis tempore: depositis armis* pro *post depositionem armorum* Cic. ad Div. VI ep. 2 §. 4: *Perditis rebus* pro *post jacturam rerum* Cic. ad Div. VI ep.

VI ep. 1 §. 12. — *Senex literas didicit* pro *in senectute. Frater meus hoc fecit puer, adolescens, juvenis* pro *in pueritia, adolescentia, juventute* etc. Haec ratio valde est imitanda.

D) In *Substantivis:*

1) *Ablativus* a) pro *per* cum suo casu, v. c. *virtute ac sapientia* pro *per virtutem ac sapientiam;* quod aeque rectum est: at illud modo brevius. b) post comparativum pro *quam*, v. c. *doctior patre* pro *quam pater,* quod aeque rectum et usitatum est: illud modo brevius, et sola hac brevitate sua se commendat.

2) In primis *substantivum*, cum praepositione *propter* s. *ob* junctum, saepissime, hac praepositione abjecta, transit in eum casum, quem verbum proprie dictum regebat, ac tunc alterum substantivum, quod hoc casu erat, vel pronomen abit in genitivum. V. c. pro *invidere alicui ob divitias, honores;* pro *ignoscere alicui ob adolescentiam* etc. brevius dici potest: *invidere alicujus divitiis, honoribus; ignoscere alicujus adolescentiae* etc. Sic Cicero millies, v. c. ad Div. VIIII ep. 14 §. 14 *Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae* pro *gratularer tibi propter tuam felicitatem* s. *quod tam felix esses:* nam et per *quod* explicari potest: ut ibid. V ep. 2 §. 28 *ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo* pro *ego non solum tibi ignosco, quod doles, sed etiam* etc. *Ich verzeihe dir nicht nur deine Betrübniß* s. *daß du dich betrübst* etc. Cic. Rosc. Am. 1 *si quid liberius dixero — ignosci adolescentiae meae poterit* pro *ignosci mihi poterit propter meam adolescentiam* s. *quia adhuc adolescens sum.* Cic. Philipp. V, 17, ubi Caesarem Octavianum, postea Augustum, commendans, ut possit propraetor esse, ait: *Legibus enim annalibus cum grandiorem aetatem ad consulatum constituebant, adolescentiae temeritatem verebantur* pro *adolescentiam ob ejus temeritatem* s. *quia temeraria esset, verebantur.* At illud brevius: *Da sie in den Jahrgesetzen ein höheres Alter zum Consulate bestimmten, so thaten sie es bloß, weil sie sich vor der Unbesonnenheit der Jugend fürchteten.* — Referri huc quoque meretur Cic. ad Div. V ep. 4 §. 5 *Tu, tuas inimicitias ut reipublicae donares, te vicisti* pro *tu te vicisti* (ut nos: *du hast dich überwunden,* de aegre ignoscentibus), *ut mihi tuas inimicitias adversus me reipublicae causa donares* h. e. *remitteres.* Sic et *inimicitias*

citias suas reipublicae remittere h. e. *reipublicae causa deponere* ap. Liv. XXXVIIII, 5. Haec forma valde imitanda.

3) Eadem brevitas, sed paulo suavior est, quando substantivum cum praepositione *ob* s. *propter* it. *per* conjunctum, abjectis his praepositionibus, abit in nominativum ac personam subjecti induit: quae res prosopopoeiae suavi locum dat. V. c. a) *propter, ob:* pro *mihi ob pudorem meum aditus ad te interclusus fuit* dici potest: *mihi pudor meus aditum ad te interclusit.* Sexcenties ita Cicero, v. c. ad Div. IIII ep. 13 §. 18 *Nam et complectar ejus familiarissimos — et in ipsius* (Caesaris) *consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo* pro *consuetudinem, quae mihi clausa erat ob pudorem meum:* ibid. V ep. 12 §. 8 *potest enim mihi denegare occupatio tua* pro *potes enim tu mihi denegare propter occupationem tuam* s. *quia jam nimis occupatus es, denn du kannst mir es abschlagen wegen deiner Beschäftigung.* Ead. epist. §. 10 *amorique nostro* (nostri?) *plusculum etiam, quam concedit veritas, largiare* pro *ob amorem nostri nobis largiare* h. e. *facias plusculum* etc. *thue aus Liebe zu mir etwas mehr* etc. Ac sic saepius. b) *per:* v. c. pro *per doctrinam tuam clarus es factus* dicitur brevius: *doctrina tua te clarum reddidit;* pro *per modestiam homo consequitur laudem* dicitur: *modestia homini parit laudem.* Cicero ita creberrime. V. c. ad Div. IIII ep. 13 §. 9 *Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et voluntas et consuetudo adsuefecerat* etc. pro *orbus iis rebus omnibus, quibus me et per naturam et voluntatem et consuetudinem* s. *natura et voluntate et consuetudine adsuefeceram.* Sic in loco ante laudato V ep. 12 §. 10 *plusculum etiam, quam concedit veritas* pro *plusculum etiam, quam conceditur per veritatem.* Potest etiam huc referri locus superior V ep. 12 §. 8 *consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit:* quod etiam dictum esse potest pro *consuetudinem, quae mihi adhuc per pudorem clausa est:* nam *propter*, ut supra explicatum est, et *per* interdum parum inter se differunt. Haec ratio utraque in primis digna est, quam imitari studeamus ac deinde in vernaculam linguam transferamus. Omnis enim eloquentia latina prodesse debet eloquentiae vernaculae: nec Cicero tantum exemplar latinorum oratorum sed et aliorum esse debet: vera enim eloquentia ubique et in omnibus linguis est ac manet eadem eloquentia cum hoc uno discrimine, ut vocabula aliter sonent.

E) In

E) In *pronominibus:*

1) *Quicunque* f. *quisquis* pro *omnis qui;* fic *quodcunque, quidquid, quaecunque* etc. pro *omne quod, omnia quae* etc., dici poteft. V. c. pro *omnes eos amo, quos tu amas* brevius atque ita fuavius dicitur: *quoscunque amas, eos amo;* pro *omnia, quae dices, mihi placebunt* dici poteft: *quaecunque dices, ea mihi placebunt* f. *quidquid dices, id mihi placebit.* Sic pro *confirmo tibi, me in omni re, in qua potuero, tibi adfuturum* dicitur *confirmo tibi, in quacunque re potuero, in ea tibi adfuturum.* Sic pro *fcio, libros omnes, quos a patre acceperis, pulchros effe* dicitur: *fcio, quotcunque libros a patre acceperis, pulchros effe.* Sic faepiffime dicere debemus. Nihil enim frequentius apud Ciceronem occurrit.

3) *Hic* et *ifte* varie brevitati ferviunt apud Ciceronem. *Hic* a) pro *qui hic eft, qui hic fedet;* fic Cicero faepe in orationibus de reis, quos defendit, dicit *hic* h. e. *der hier fich befindliche, der hier fitzende,* v. c. *hic Archias.* b) *qui nunc* f. *noftris temporibus vivit,* v. c. Cic. Offic. III, 16 *M. Cato — hujus noftri Catonis pater* h. e. *der Vater unfers itzt lebenden Cato — Ifte* in epiftolis pro *qui iftic eft* h. e. in ea regione, ubi amicus degit: v. c. ad Div. VIIII ep. 17 in. *ex me quaeris, quid de iftis municipiis et agris futurum putem* i. e. *frageft mich, was mit den in deiner Gegend befindlichen Städten und Ländereyen werden wird.*

3) In primis brevitati fervit pronomen relativum *qui quae quod:* hinc ejus ufus apud prifcos, maxime Ciceronem, tam frequens eft, ut nihil tam frequenter occurrere queat. Ufurpari igitur a nobis faepiffime poteft *qui* a) pro *ut ego, ut tu, ut is;* fic *cujus* pro *ut meus, ut tuus, ut illius;* fic *cui* pro *ut mihi, tibi, illi* etc.; fic *quorum* pro *ut nofter, vefter, illorum* etc. v. c. pro *dignus fum, ut* (ego) *amer, ut me ames* dicitur *dignus fum, qui amer, quem ames;* fic pro *dignus eras, ut* (tu) *laudareris, ut te homines laudarent* dicendum *dignus eras qui laudareris, quem homines laudarent:* pro *digna eft virtus, ut* (ea) *ametur, ut eam amemus* dicendum *digna eft virtus, quae ametur, quam amemus.* Pro *dignus eram, ut mihi fidem fervares* dicendum *cui fidem fervares.* Pro *dignus es, ut tibi hoc donem* dicendum *cui hoc donem.* Pro *digna eft virtus, ut ei ftudeamus* vel *ut ea delectemur* dicendum *digna eft virtus, cui ftudeamus* vel *qua delectemur.* Pro *dignus fum, ut*

ut mecum vivas dicendum *dignus sum, quocum vivas.* Pro *dignus es, ut te eruditi utantur* dicendum *dignus es, quo eruditi utantur.* Pro *indignus sum, ut meis peccatis ignoscas* dicendum *indignus sum, cujus peccatis ignoscas.* Pro *dignus es, ut tuos libros legam* dicendum *dignus es, cujus libros legam.* Pro *liber est dignus, ut ejus lectio saepe repetatur* dicendum *liber est dignus, cujus lectio saepe repetatur.* — Sic et in plurali. Pro *digni sumus, ut* (nos) *amemur* dicendum *qui amemur.* Pro *digni estis, ut* (vos) *ameminι* dicendum *digni estis, qui amemini.* Pro *digni sunt parentes, ut* (ii) *amentur* vel *ut eos amemus* dicendum *digni sunt parentes, qui amentur* vel *quos amemus.* Pro *indigni sumus, ut nostris peccatis ignoscatis* dicendum *indigni sumus, quorum peccatis ignoscatis.* Pro *digni estis, ut vestrae felicitati prospiciam* dicendum *digni estis, quorum felicitati prospiciam.* Pro *libri sunt digni, ut eos crebro legamus, ut eorum lectionem repetamus* dicendum *libri sunt digni, quos crebro legamus, quorum lectionem repetamus.* Pro *digni sumus, ut nobiscum vivatis* dicendum *digni sumus, quibuscum vivatis.* Pro *digni fuistis, ut vobis uteremur,* dicendum *digni fuistis, quibus uteremur.* Pro *digni sunt parentes, ut omne genus felicitatis illis contingat* dicendum *digni sunt parentes, quibus omne felicitatis genus contingat* etc. — Sic semper dicendum, nec unquam *ut* post *dignus indignus* ponendum, praeterquam si *qui* statim jam praecessit, quia talis repetitio tam propinqua injucunda foret. Non enim dixerim: *homines multos vidi, qui digni erant, qui vituperarentur,* sed *ut vituperarentur.* Cum vero, ut supra dictum est, ordo verborum hic proprie debeat esse: *homines multos vidi, qui, qui vituperarentur, digni erant:* quis ita loquatur? Nonne potius: *multos vidi, qui, ut vituperarentur, digni erant?* — Notandum etiam priscos, nisi fallor, nostrum *verdienen* i. e. *würdig seyn,* praesertim si sequatur *dass,* longe crebrius per *dignum esse* exprimere quam per *mereri,* ut adeo propterea iste usus τȣ *qui* eo magis tenendus videatur. — Neque etiam credi debet, quod tirones vulgo credunt, *qui* hic poni pro *ut;* sed pro *ut* cum pronomine aliquo, ut semper addidimus. Neque vero tantum τὸ *qui* post *dignus* ita ponitur, sed in universum, quando *ut* consilium s. caussam finalem indicat, poni recte potest: v. c. *misit homines, qui illum adducerent* pro *ut ii illum* etc. Sic pro *misit mihi librum, ut eum legerem* dici potest: *misit mihi librum, quem legerem.* Pro *non dedi tibi pecuniam, ut pro libidine ea* *idereris*

utereris dici potest: *non dedi tibi pecuniam, qua pro libidine utereris.* Sic post *concedo* sequitur *qui* pro *ut* cum aliquo pronomine, v. c. *nemini concedo, qui majorem ex pernicie reipublicae molestiam traxerit, ich gebe niemand darin etwas nach, gestehe niemand zu, daß er sich über den Verfall des Staats mehr betrübt haben sollte.* Cic. ad Div. IIII ep. 3 §. 2 pro *nemini concedo, ut is* etc. Sic ad Div. VI ep. 1 extr. *Nemo est tam adflictus, qui — non possit* etc. pro *ut is non possit* etc. Sed hic *ut* aeque rectum. Sic et vernacula hic utitur et τῷ *der* et τῷ *daß.* — Est etiam alius hujus pronominis *qui* usus isque paulo difficilior, quando pro *ut is* ponitur, praecedente *is* h. e. *talis*, v. c. *tu es ea doctrina, qua si ego essem, felicem me praedicarem, du hast eine solche Gelehrsamkeit, daß ich mich glücklich preisen würde, wenn ich dergleichen hätte* pro *tu ea* (i. e. *tali*) *es doctrina, ut, si ego ea* vel *tali essem, felicem me praedicarem.* Sic Cicero saepe, v. c. ad Div. VI ep. 6 §. 7 *Nolo enim hunc de me optime meritum* (Caesarem) *existimare, ea me suasisse Pompejo, quibus ille* (Pompejus) *si paruisset, esset hic* (Caesar) *quidem clarus in toga et princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet,* quod ita fere vertendum: *denn ich will nicht, daß dieser um mich so verdiente Mann glaube, als wenn ich dem Pompejus einen solchen Rath gegeben hätte, daß, wenn er ihm gefolgt wäre, der Caesar zwar auch ein großer und vornehmer Mann zur Friedenszeit seyn, aber freylich so große Macht nicht haben würde, als er itzt hat;* pro *nolo — existimare, ea* (talia) *suasisse Pompejo, ut, si ille iis paruisset* etc. Cic. Catil. II, 9 *non vident, id* (h. e. tale quid) *cupere, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui aut gladiatori concedi necesse esse? sehen sie denn nicht, daß sie nach so etwas trachten, daß, wenn sie es auch erlangt haben würden, sie hernach einem fortgelaufenen Sclaven — nachstehen müßten* pro *non vident, se tale quid cupere, ut, si id adepti fuerint* etc. Cic. Phil. II, 4 *Quid minus est, non dico oratoris sed hominis, quam id objicere adversario, quod ille si verbo negarit, progredi amplius non possit, qui objecerit?* pro *quam tale quid objicere, ut, si ille* (pro *hic*) *verbo* etc., *was schickt sich wohl weniger, ich will nicht sagen für einen Redner, sondern überhaupt für einen Menschen, als seinem Gegner so etwas vorzuwerfen, daß der, welcher es vorgeworfen hat, nicht weiter fort kann, wenn es jener mit einem einzigen Worte läugnet?* — Eodem modo *quantus, qualis,* pro *ut tantus, ut talis,* praecedente *tantus, talis,* occurrit. V. c. Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 6

§. 6 *gratulor tibi, cum* (pro *quod*, ut saepe), *tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus* pro *gratulor tibi, quod tantum vales apud Dolabellam, ut, si tantum ego valerem apud* etc. Cic. Planc. 11 extr. *Tribunus plebis fuit — certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunquam desideratus vehemens esset tribunatus* pro *talis, ut, si omnes tales* etc. Et sine praecedente *talis* Cic. Phil. II, 7 *praesertim cum senatus populusque romanus haberet ducem, qualis si qui* (pro *quis*) *nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset* pro *haberet* (talem) *ducem, ut, si quis talis nunc esset* etc. Hoc diligenter imitandum; ac v. c. *Deine Gelehrsamkeit ist so groß, daß ich mich glücklich schätzen würde, wenn ich dergleichen hätte*, ita vertendum: *Doctrina tua tanta est, quanta si ego instructus essem, felicissimus mihi viderer.* Et vernaculum: *Dein Vater war ein solcher Mann, daß ich glücklich wäre, wenn ich ein solcher Mann seyn könnte*, ita vertendum: *Pater tuus vir talis erat, qualis si esse possem, beatus essem.* Sic et *quot, quoties*, pro *ut tot, ut toties*, praecedente *tot, toties*, v. c. *Tu habes tot libros, quot si ego haberem, dives essem*, pro: *Tu habes tot libros, ut, si ego tot hab.* cet. *Tu toties legisti Homerum, quoties si ego eum legissem, bene mecum ageretur* pro: *Tu toties legisti Homerum, ut, si ego toties eum* etc. b) *Qui quae quod* saepissime poni potest pro *cum ego, cum tu, cum is*, atque ita *cujus* pro *cum ejus, meus, tuus; cui* pro *cum mihi, tibi, illi* etc. V. c. *Pater, qui id nesciret, mirabatur* pro *cum is nesciret id* etc. *Ego, qui nihil periculi subesse crederem, eo sum profectus* pro *Ego, cum* (ego) *nihil* etc. s. *Ego, quod nihil* etc. Sic *Quomodo te contemnere possim, cujus libri tam praeclare scripti sint!* pro *cum tui libri* etc. *An tu me contemnis, cujus virtutes antea tantopere laudaveris?* pro *cum meas virtutes* etc. *Quis Ciceronem non legat, cujus libri tam pulchri sint?* pro *cum ejus* etc. *Quis virtutem oderit, qua nihil pulchrius esse constet?* pro *cum ea* cet. *Quis miretur homines mori, quos sciamus mortales esse?* pro *cum eos* cet. *Quomodo de literis loqui potes, quibus nunquam operam dederis?* pro *cum iis* cet. *Quomodo nos ingratos vocare potestis, quibus nihil beneficii tribueritis?* pro *cum nobis nihil* etc. Sic *Non video, quomodo possitis mihi opem ferre, quibus omnia desint* pro *cum vobis* cet. Sic *ne doctrina vestra gloriamini, quorum libros nemo legere cupiat* pro *cum vestros* cet. Sic *Nolite nobis aegre facere, quorum miseriam jam maximam esse sciatis*

pro *cum nostram miseriam* etc. Millies ita Cicero, Livius, Caesar. V. c. Cic. Verr. I, 25 *Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, veritus, ne quid in ipso se offenderit* (Ed. Ernest. offenderetur), *hominem summa vi retinere coepit, der Wirth Ianitor, weil er nichts argwohnte* etc. pro *cum is nihil.* Et statim: *Iste* (Verres), *qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit* pro *Iste, cum* (is) *hospitis* etc. *Verres, weil er keinen Vorwand, seinen Wirth zu verlassen, finden konnte* etc., et paulo post: *Iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causamque neglexit* pro *cum una* etc. Interdum per *quod* commodius explicatur et vernacule *daß* vertitur, v. c. Cic. ad Div. I ep. 9 §. 31 *Illud quidem certe nostrum consilium jure laudandum est, qui meos — cives — servis armatis objici noluerim* pro *quod ego meos cives* etc. *daß ich meine Mitbürger bewafneten Sclaven nicht habe Preis geben wollen,* et VII ep. 28 §. 7 *et hoc tempore non solum* (videris) *sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus:* ubi *qui hinc absis* pro *quod hinc abes, daß du nicht hier bist.* At, licet ita bene perspicueque vertas, tamen propter conjunctivum melius est dicere, *qui* in his pro *cum* poni, quia conjunctivum regit estque itidem particula causalis. c) *qui quae quod* ponitur pro *et is, et ego, et tu* etc. it. pro *is vero, ego vero, tu vero* in principio totius sententiae, praecedente alia, ad quam istud *qui* referri possit. V. c. pro *Pater mortuus est. Et cum eum sepelire vellemus* etc. rectius h. e. brevius et usitatius dicitur: *Pater mortuus est. Quem cum sepelire vellemus* etc. Sic *Tu mihi semper utilia suasisti. Cujus consilio si semper paruissem, essem beatus* dicitur pro *Tu mihi — suasisti. Et si tuo consilio semper paruissem* etc. Sic pro *veni in ejus domum. Cum vero eum non invenissem, redii* dicitur: *veni in ejus domum. Quem cum non invenissem* etc. Sic pro *Diu te quaesivi: si vero* vel *ac si te invenissem* etc. dicitur: *Diu te quaesivi. Qui si te invenissem* etc. Sulpicius in epist. ad Div. IIII, 5 §. 1 *Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae filiae tuae, sane quam, pro eo ac debui, graviter molesteque tuli: communemque eam calamitatem existimavi: qui si* (i. e. ac si ego) *adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem.* d) Interdum etiam *qui* pro *nam ego, tu, is* etc. poni potest, si contextus tam apertus est, ut etiam sine particula causali tamen intelligi possit, sententiae causam inesse aliquam. V. c. Cic. ad Div. V ep. 12 §. 14 *Nihil est enim aptius ad delecta-*

delectationem lectoris, quam temporum varietas fortunaeque vicissitudines: quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundae: ubi *quae etsi nobis* etc. explicari potest: *Nam etsi eae nobis* etc.; potest vero etiam sic explicari *atque etsi eae* etc. — Ceterum in his omnibus non *qui* pro *ut, quod, cum vero, et,* simpliciter, sed, ut iam monuimus, simul pronomen *ego, tu, is* cet. inclusum est.

II) Saepe etiam omittitur vocabulum ita, ut ejus defectus compensari non debeat, quia facile h. e. ob usum loquendi et contextus rationem intelligi potest. Hic *defectus* vulgo graeco nomine *ellipseos* adpellatur, quod valde generale atque indefinitum est; quemadmodum fere omnes adpellationes in grammatica aliisque artibus tam generales et indefinitae sunt, ut sine definitione et explicatione atque adeo distinctione intelligi nequeant. Exempla paucula laudabo, et ea tantum, quae imitari licet. Vitiosae enim i. e. duriores rarioresve ellipses huc non pertinent. Omittuntur ergo

A) *Nomina:*

1) *Homo, homines,* v. c. *omnes dicunt, putant* etc. int. *homines;* sic *ajunt, ferunt, man sagt.* Sic *sunt* vel *reperiuntur, qui dicant, es gibt* vel *man findet Leute, die da sagen; fuerunt, qui dicerent, erunt semper, qui dicant* etc., ubi vel *homines* vel *aliqui* deest. Sic *homo* deest in *est, qui tecum loqui velit* h. e. *es ist jemand, der* etc. brevius *es will jemand mit dir reden;* sic *non erat, cui literas recte darem* i. e. *es war niemand, dem ich den Brief hätte sicher mitgeben können.* — In his potest etiam *aliquis* intelligi. Millies ita prisci.

2) *Aedes* s. *templum,* v. c. *ad D. Nicolai, Martini* etc. int. *aedem.* Sic prisci v. c. *ad Castoris* Cic. Quint. 4 *Nisi ad Castoris quaesisset* etc. Sic Liv. I, 33 *Quibus ad Murciae sedes datae,* int. *aedem* vel *sacellum;* ibid. cap 41 *Habitabat enim rex ad Jovis statoris;* ac saepius: sic et nostri: *bey Barbarn, bey Niclas* pro *ad aedem D. Barbarae, Nicolai* etc. it. praecedente *a.* V. c. Cic. ad Divers. XIIII ep. 2 §. 5 *Quemadmodum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses* etc.

3) *Locus.* V. c. *habes, ubi doctrinam ostendas tuam; non habeo, quo confugiam,* intell. *locum.* Sic prisci saepe.

4) *Tempus.* V. c. *erat, cum ita cogitabam* pro *tempus erat, cum* etc. *es war eine Zeit, da ich* etc. h. e. *cogitabam aliquando* f. *aliquo tempore.* Sic prifci faepe.

5) *Negotium* vel *aliquid.* V. c. *non habeo, quod agam* pro *non habeo negotium, aliquid, ich habe nichts zu thun.* Sic *non habeo, quod edam, bibam* etc., *habe nichts zu effen* etc. Sic *eft quod narrem* f. *narrare poffim, ich habe etwas zu erzählen,* pro *eft aliquid, quod* etc. Sic *eft, quod fleas, rideas, du haft Urfache zu weinen, zu lachen,* ubi eft duplex ellipfis, pro *eft aliquid, propter quod fleas* etc. Sic *non eft, quod gaudeas, du haft nicht Urfache dich zu freuen.* Sic femper fere dicendum: nam vix aliter prifci. — Pertinet huc etiam *patris eft, meum, tuum eft, alere liberos, es ift des Vaters, meine, deine Pflickt, die Kinder zu ernähren,* ubi vel *officium* vel cum Perizonio *negotium* intelligitur. Rectum tamen quoque et valde ufitatum eft dicere *eft patris, meum, tuum officium liberos alere;* fic enim prifci faepiffime: illud modo brevius. In his formulis: *boni paftoris eft tondere pecus, non deglubere; equorum eft hinnire* et fimilibus rectius et certius intelligitur *negotium* (fi quidem vocabulum intelligendum), nam *tondere pecus, non deglubere* eft *officium* omnis paftoris, non boni; hujus tantum eft negotium, *es ift feine Sache, die Schafe nur zu fcheren* h. e. *ejus confuetudo ita fert;* et alterum ita vertitur: *das Wiehern ift eine Sache der Pferde;* quae duo exempla fere eodem redeunt. — Ceterum, quia prifci femper ita loquuntur, nec fubftantivum addunt, hinc fupplementum omne non fatis certum. Verifimiliora hic pro certioribus habentur.

6) *Verba.* V. c. *ut paucis dicam,* ut noftri *daß ichs mit wenigen fage* intell. *Worten.* Sic *quid multa?* fcil. verba dicam? *quid multis te moror* fcil. verbis?

7) *Pars* omittitur vel potius, quia nullus genitivus fequitur, tacite includitur in nonnullis adjectivis; v. c. *extrema urbe* eft pro *in parte urbis extrema;* fic *extremo capite, libro* pro *extrema parte* f. *in fine capitis, libri;* fic *in media urbe, in medio mari, capite, libro* pro *in media urbis, maris, capitis, libri parte.* Sic faepiffime prifci; v. c. Cic. ad Div. VII ep. 5 §. 5 *Literae mihi dantur a te, quibus in extremis fcriptum erat* pro *in quarum parte extrema* f. *fine, erhielt ich einen Brief von dir, wo am Ende gefchrieben ftand* f. *an deffen Ende gefchrieben* etc. Cic. Verr. IIII, 53 *In hac infula extrema eft fons* i. e. *in extrema parte hujus infulae* etc. — Sic et *primus, ultimus;*

v. c.

v. c. Cic. ad Div. III ep. 6 §. 4 ***Te in prima provincia velle esse, du wollest vorn in der Provinz seyn,*** pro ***in parte prima provinciae, in dem vordersten Theile der Provinz;*** sic ***ultima provincia*** pro ***ultima pars provinciae,*** Cic. ad Attic. V ep. 16 extr. loquens de sua provincia, cujus ante se praeses Appius fuerat: ***Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se conjecit Tarsum usque,*** pro ***in ultimam provinciae partem.*** Sic Cic. Verr. IIII, 45 in. ***In eo sacrario intimo*** i. e. ***in intima parte ejus sacrarii, im innersten der Kapelle.*** Sic ***in summo loco*** i. e. ***in loci summa parte:*** v. c. Cic. ibid. cap. 48 ***Est loco praecelso atque edito; quo in summo est aequata agri planities*** etc., ubi ***quo in summo*** est pro ***in cujus summa parte.*** Haec imitari quoque licet, dummodo caveamus, ne ambiguitas oriatur, quod contextus definire bebet.

8) ***Manus,*** v. c. ***dextra*** scil. ***manus*** saepe occurrit, v. c. Cic. Divin. I, 28 etc.: sic et ***sinistra*** s. ***laeva*** scil. ***manus:*** vid. Lexic.

B) ***Pronomina*** interdum omittuntur. V. c.

1) ***Ego, tu, nos, vos*** (in nominat.) semper omitti possunt ante verbum, nisi gravitas aut oppositio postulat. ***Amo te*** pro ***ego te amo*** rectum est; at ***amo te, tu me odisti*** vel ***amo te, me odisti*** falso dictum est: hic debet esse ***ego te amo, tu me odisti,*** propter oppositionem: sic ***tu librum legisti, frater tuus ne vidit quidem,*** hic ***tu*** adesse debet. Sic vernaculum ***du sagst nein, ich sage ja dazu*** verti debet ***tu negas, ego ajo*** s. ***adfirmo;*** sic ***tu adfirmas, alii negant*** etc. At, si neque oppositio talis adest nec gravitatis aliquid in pronomine quaeritur, rectius ***ego, tu, nos, vos,*** omittitur.

2) ***Is*** saepe, ubi abesse recte poterat, omittitur, si intelligi facile potest. Dicere v. c. licet: ***dux praelium adversante fortuna commisit. Victum et fugientem occiderunt hostes insequentes*** pro ***victum eum et*** etc., quia ***eum*** facile intelligitur. Sic ***pater rogabat me, ut id facerem, nec roganti resistere poteram,*** pro ***nec ei roganti;*** sed hoc per se intelligitur. Ac sic per omnes casus et numeros. Sic millies prisci, maxime Livius. — In primis solet ***is*** frequenter omitti, ubi ***qui*** vel sequitur vel praecessit; v. c. ***laudatur, qui ita agit, derjenige wird gelobt, der es so macht,*** pro ***laudatur is, qui*** etc. ***Laudantur, qui ita loquuntur*** pro ***laudantur ii, qui*** etc. Sic et inverso ordine: ***qui ita agit,***

agit, laudatur: qui ita loquuntur, laudantur. — At haec omiſſio tantum fere habet locum, ſi utrumque pronomen eſt eodem caſu: tum enim perſpicuitas non offenditur: v. c. *errant, qui putant, credunt*, ut ſaepe Cicero pro *ii errant* etc. Sic Cic. Verr. I, 26 *Rogat Rubrium, ut, quos ei commodum ſit* (invitare), *invitet* pro *rogat Rubrium, ut eos invitet, quos* etc. Cic. Orat. II, 45 *Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur, cui tu velis, judex* pro *ut iraſcatur ei;* in Graeviana tamen additum video *ei.* Sic *ea* ſaepe omitti poteſt; v. c. *quae pulchra ſunt, laudo,* pro *ea laudo* etc.

3) *Meus, tuus, ſuus, noſter, veſter,* quotiescunque intelligi e contextu poſſunt, toties omitti apte poſſunt, licet vernacula ſaepiſſime addere velit; v. c. *ich bin mit meinem Vater verreiſet* vertitur *ego cum patre profectus ſum,* pro *cum patre meo:* quia enim nulla alia perſona adeſt, per ſe patet, patrem meum, nec patrem alius hominis, intelligendum eſſe; ſic *ich habe mit meinem Bruder, mit meiner Schweſter, geredet; ich will meine Aeltern zu Rathe ziehen* vertere licet *locutus ſum cum fratre, cum ſorore; conſulam parentes;* ſic *Cajus redet hiervon in ſeiner Diſſertation, ich bin in meinem ganzen Leben glücklich geweſen, du haſt deine Zeit, deine Jugend, gut angewandt* verti debet: *Cajus ea de re loquitur in diſſertatione; ego per omnem vitam fui felix; tu tempus, adoleſcentiam, bene collocaſti.* Sic *pater filium miſit,* pro *ſuum filium.* Sic fere ſemper dicendum: nam fere ſemper ita priſci.

C) *Verba* proprie dicta omittuntur. V. c.

1) *Scito* ſ. *confirmo tibi,* vel ſimile quid, ſaepiſſime in membro conſequente omittitur, praecedente vel *ſi* vel *quod* i. e. *was anbelangt,* vel *ne* etc. v. c. pro *quod librum tibi mitti cupis, ſcito* ſ. *confirmo tibi, me ipſum nondum legiſſe* brevius dicitur *quod librum tibi mitti cupis, ipſe eum nondum legi;* ſic vernaculum: *wenn du wiſſen willſt, wo der Vater iſt, ſo muß ich dir ſagen, daß er nach Leipzig gereiſet iſt* vel *daß ichs nicht weis* ita verti poteſt: *ſi, ubi pater ſit, ſcire vis, Lipſiam profectus eſt,* vel *neſcio,* pro *ſcito eum profectum eſſe, ſcito me neſcire.* Sic Cic. millies, v. c. ad Div. III ep. 5 prope fin. *Quod te a Scaevola petiiſſe dicis, ut, dum tu abeſſes, ante adventum meum provinciae praeeſſet, eum ego Epheſi vidi, — nec ex eo quidquam audivi, quod ſibi a te mandatum diceret: Was das*

anbe-

anbelangt, daß du sagst, du hättest den Scaevola gebeten, in deiner Abwesenheit vor meiner Ankunft der Provinz vorzustehen, so versichre ich dich f. *so mußt du wissen, daß ich ihn zu Ephes gesehen habe, — und daß ich nichts von ihm gehört habe, daß er nämlich den Auftrag von dir erhalten hätte.* Cic. ad Div. V ep. 11 §. 2. *Quod mihi feminam primariam Pompejam uxorem tuam commendas, cum Sura nostro statim tuis literis lectis locutus sum, ut ei* etc. pro *scito me statim locutum esse cum Sura* etc. Ibid. ep. 12 §. 30 *Ac ne forte mirere, cur — a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus, illa nos cupiditas incendit* etc. pro *scito illam cupiditatem nos incendere* etc. Ibid. VII ep. 26 §. 5 Cicero ex intestinis laborans et dysenteriam timens ita scribit: *Attamen ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiserim, lex sumtuaria, quae videtur λιτότητα* (h. e. frugalitatem) *adtulisse, ea mihi fraudi fuit* pro *scito legem sumtuariam mihi fraudi fuisse.* Cic. Rosc. Am. 27 *Quomodo occidit* (patrem)? *ipse percussit, an aliis occidendum dedit? Si ipsum arguis, Romae non fuit,* pro *eum scito Romae non fuisse.* Vatin. ad Cicer. in Epp. Cic. ad Div. VII ep. 9 in. *Si tuam consuetudinem in patrociniis* (h. e. clientibus) *tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit* (i. e. *ad te venit*), i. e. *scito Vatinium advenire.* Ac sic saepissime.

2) *Dicere* saepe omittitur in narrationibus, si e praecedentibus quodam modo intelligi potest. V. c. Liv. I, 9 in. *Tum ex consulto patrum Romulus legatos circa vicinas gentes misit, qui societatem connubiumque novo populo peterent; urbes quoque, ut cetera, ex infimo nasci* etc., ubi post *peterent* intelligi debet *ac dicerent*, unde pendent *urbes — nasci* et sequentes infinitivi; sic cap. 27 *Equitem — redire in praelium jubet; nihil trepidatione opus esse, suo jussu circumduci Albanum exercitum* etc. pro *redire jussit et dicere, nihil trepidatione* etc. Sic et nos: *er befahl dem Reiter zurück zu kehren, man habe nicht Ursache sich zu fürchten, das Albanische Heer ziehe sich auf seinem Befehl so herum* etc. Sic nos in aliis. V. c. *er schickte eilends einen Bothen an ihn, es wäre die höchste Zeit, die Sache vorzunehmen*, ubi deest *und ließ ihm sagen.* Ibid. c. 57 *Incaluerant vino; age sane: omnes citatis equis advolant* pro *dicebantque; age sane.* Nep. Ages. 4 *Nuntius ei domo venit, Athenienses et Boeotios bellum indixisse Lacedaemoniis* pro *Nuntius venit dicens, Athenienses* etc. Add. Cic. ad Div. XV ep. 1 §. 4. — *Mihi literae redditae sunt*

a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius — existimatur, Pacorem — cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem etc., ubi deest *quibus nuntiabatur*, vel simile quid.

3) *Infinitivus* verbi omittitur, ubi intelligere eum facile licet. V. c. *non tantum efficere possum, quantum tu potes* int. *efficere.* Cic. Verr. I, 26 *Rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, invitet*, ubi ad *commodum sit* deest *invitare*, sed facillime intelligi potest. Sic Ibid. II, 13 *Eum judicem, quem commodum erat, dabat* pro *quem dare commodum erat, dabat.* Cic. Orat. II, 45 *Neque enim facile est perficere, ut irascatur ei, cui tu velis, judex* etc. pro *perficere, ut judex irascatur ei, cui tu velis judicem irasci.*

4) *Facere* omittitur vel omitti videtur in hac formula: *nihil aliud quam*, v. c. *nihil aliud quam flevit, risit* etc. pro *nihil aliud fecit, quam ut fleret, rideret* etc., ubi *nihil aliud* positum est pro *tantum*, s. *modo*, v. c. Suet. Caes. 20 *Ut, quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnuntiaret* pro *nihil aliud faceret, quam ut per edicta obnuntiaret.* Id. August. 83 *Mox nihil aliud quam vectabatur et deambulabat* pro *mox nihil aliud faciebat, quam ut vectaretur et deambularet;* ac saepius ita Suetonius. Apud Livium occurrit quoque non semel, v. c. *donec nihil aliud quam in populationibus fuit,* Liv. II, 49: *sed ab lictore nihil aliud quam prehendere prohibito,* Ibid. 29: ubi vix de ellipsi *Verbi* facere cogitare licet; plura exempla congessi in Observat. ad prisc. Script. — Sic et *nihil aliud praeterquam:* Liv. III, 26 extr. *Et illa quidem nocte nihil praeterquam vigilatum est in urbe.* Haec loquendi ratio orta est ab negligentia, matre multarum figurarum sic dictarum, atque per se est vitiosa: usus tamen dicendi omnia concedit. Sed occurrit etiam sine ista ellipsi, v. c. Cic. Rosc. Am. 37 extr. *si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt.*

D) *Adverbia* omitti solent nonnulla; v. c.

1) *Scilicet* (si quidem hoc vocabulum nomen adverbii accipere potest, est enim contractum e *scire licet*), *nempe* ad explicationem praecedentis vel vocabuli vel enuntiationis, per se intelligendae, non adhiberi opus est, ut in vernacula lingua fieri solet per *nämlich*, sed plane omitti potest; v. c. *ich weis, was du willst, nämlich daß ich dich lieben soll*, potest verti *scio, quid velis, ut te amem;* pro *scilicet, ut te amem:* nam, quia explicatio statim sequitur, non opus est particulam explicativam praemittere. Sic: *ich*

ich ſehe, was du wünſcheſt, nämlich daß dein Vater lange leben möchte, video, quid optes, ut pater tuus diu vivat, omiſſo *ſcilicet, nempe.* Sic fere ubique Cicero; v. c. ad Div. VII ep. 16 §. 4 per joum ita ſcribit: *Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. Id utrum romano more* (h. e. proprie) *locutus ſit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, omnes eſſe divites, qui coelo et terra frui poſſint, poſtea videro* h. e. *Balbus hat mich verſichert, du würdeſt reich werden. Ob er hier nun römiſch geredet* ſ. *ob ers auf römiſche Art* h. e. *eigentlich verſtanden, daß du nämlich viel Geld haben werdeſt, oder ſo, wie die Stoiker ſagen, daß alle die reich ſeyn, die Luft und Erde genießen können, das werde ich künftig ſehen;* pro *ſcilicet te bene nummatum fore.* Cic. Agr. II, 3 *Ego, qualem Kalendis Ianuariis acceperim rempublicam, Quirites, intelligo; plenam ſollicitudinis, plenam timoris: ich ſehe, wie ich den Staat* ſ. *in was für einer Verfaſſung ich den Staat* (zu regieren) *übernommen* ſ. *bekommen habe, nämlich voll Kummer, voll Furcht;* ubi ante *plenam* recte omniſſum eſt *ſcilicet, nempe.* Ita fere ſemper priſci omittunt; peccat igitur, qui addit: niſi forte in libris dogmaticis concedendus ſit ejus uſus interdum, praeſertim in rebus difficilioribus.

2) *Non* omitti poteſt a) poſt *non modo*, ſi *ne quidem* ſequitur. Sic frequenter priſci. Eſt quidem proprie vitium negligentiae: at, quia uſus dicendi recepit, et quia priſcis placuit, etiam nobis placere debet. Dici igitur poteſt v. c. *hic homo non modo ſcribere, ſed ne legere quidem didicit, er hat nicht nur nicht ſchreiben, ſondern auch nicht einmal leſen gelernt,* pro *non modo non;* ſic: *hoc non modo vidi, ſed ne audivi quidem* pro *hoc non modo non vidi* etc. Cic. Roſc. Am. 23 extr. *Propterea quod, qui tantum facinus commiſerunt, non modo ſine cura quieſcere, ſed ne ſpirare quidem ſine metu poſſunt.* Cic. ad Div. I ep. 9 §. 23 *Non modo praemiis, quae apud me minimum valent, ſed ne periculis quidem compulſus ullis* etc. — It. poſt *non ſolum:* Cic. Piſ. 10 *Cum — ſenatui non ſolum juvare rempublicam, ſed ne lugere quidem liceret* pro *non ſolum non juvare* etc. Cic. Orat. I, 46 *Vehementer errat, neque ſolum inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit.* — Occurrit tamen etiam apud Ciceronem *non modo non, non modo nullus, non ſolum non* ſequente *ne quidem;* ut dubium videri poſſit, utrum melius ſit retinere negationem an abjicere. V. c. *non modo non, ſed ne quidem*, legitur Liv. IIII, 35 med. Cic. Att. X, 4 non procul ab init. etc.

 plura

plura exempla collegi in Obferv. ad prifc. Script. p. 34 feq. it. in Lexico; fic et Cic. Or. 2 in., ubi Ernefti pofterius *non* tolli cupit. Male. Sic Cic. Marc. 5 *ut nulla non modo cupiditate, fed ne fpe quidem* etc., ubi itidem Ernefti perperam *ulla* pro *nulla* legendum putat. b) poft *haud fcio an* f. *nefcio an:* dicere licet v. c. *Cicero fuit orator magnus, et haud fcio, an maximus* pro *et haud fcio, annon maximus.* Sic faepe prifci. V. c. Cic. ad Div. VIIII ep. 15 §. 4 *Eft id quidem magnum atque haud fcio an maximum; fed tibi commune cum multis* etc. pro *haud fcio annon maximum.* Cic. Senect. 20 *Sed haud fcio an melius Ennius* fcil. *loquatur* pro *annon: aber ich weis nicht, ob nicht Ennius beffer rede* f. *mich dünkt aber, Ennius rede beffer.* Cic. Fin. V, 3 in. *Quorum princeps Ariftoteles; quem, excepto Platone, haud fcio an recte dixerim principem Philofophorum* h. e. *welchen ich, doch den Plato ausgenommen, wohl mit Recht den vornehmften Philofophen nennen möchte* pro *haud fcio, annon recte* etc. plura exempla dedi in Lexico in v. Haud. — Sic *nefcio an* pro *nefcio annon.* Liv. XXXVII, 54 med. *Quae parare et quaerere arduum fuit, nefcio an tueri difficilius fit, ich weis nicht, obs nicht fchwerer fey das zu behaupten, was fchon fchwer war zu erwerben,* f. *mich dünkt, es fey fchwerer* etc. pro *nefcio annon.* — Etiam *dubito an* pro *dubito annon* eft Nep. Thrafyb. 1 in. *Si per fe virtus fine fortuna ponderanda fit, dubito an hunc primum omnium ponam, fo bin ich ungewifs, ob ich nicht diefem den Vorzug vor allen geben foll.* — Quaeritur, quid de hac forma elliptica judicandum, et quomodo explicanda fit. Quod ad prius adtinet, eft haud dubie vitiofa, quia particula *non*, ad fenfum tam neceffaria, omittitur, et tantum per ufum loquendi excufanda; at quia prifci ita locuti funt, item nos fic loqui poffumus, fi quidem nulla ambiguitas orationis timenda eft. Quod ad fignificationem hujus formulae adtinet, puto ad verba explicandam effe, *ich weis nicht, ob nicht,* f. *ich dächte wohl dafs, mich dünkt,* interdum *vielleicht.* Mihi itaque videtur effe litotes, quae, ut omnis litotes, ad verbum explicanda eft, ut venuftas fervetur. Ineft enim ifti formulae aliqua dubitatio modefta, ut nos modeftius dicimus *ich weis nicht, obs nicht fchön zu nennen,* quam *ich weis es gewifs, dafs* etc. Nam hanc formulam fimpliciter adfirmare, ut Erneftius in Clave putat, non aufim dicere: nam ea non nifi in rebus, quae aliquid dubitationis continent eique obnoxiae funt, a prifcis ufurpatur et ufurpari debet.

debet. V. c. *nescio an Homerus sit suavior Virgilio*, ut nos *ich weis nicht, ob nicht Homer angenehmer sey als Virgil*, h. e. *ich zweifle kaum, daß ers nicht sey*. At non dicere possum: *nescio an deus sit major omnibus regibus* pro *certo scio deum esse* etc. Illud impie dictum foret. — Ceterum notandum, priscos quoque dicere *haud scio an*, *nescio an* ita, ut particula *non* minime intelligenda sit, sed verba proprie sint explicanda: *ich weis nicht, ob*; v. c. Nep. Timol. 1 *Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli* etc. h. e. *diesem einzigen ist das geglückt, wovon ich nicht weis, ob es jemanden sonst geglückt sey* s. brevius: *was meines Wissens niemand geglückt ist*. Cicero pro illa formula *haud scio an ulli* dixit aliquoties *haud scio an nemini*, v. c. ad Div. VIIII ep. 14 §. 13 *Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut* etc. *du hast das Glück gehabt, das vielleicht, s. meines Bedünkens, meines Wissens, niemand gehabt hat;* ubi *haud scio an* est i. q. *puto, fortasse*. Sic ad Quint. fr. I ep. 1 §. 10 *Etenim si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini* etc. h. e. *als vielleicht niemand*. In his duobus locis poterat dicere; *haud scio an ulli*. Sic *Dolabell.* in Cic. Epist. ad Div. VIIII, 9 *quod nescio an nulli*, ut Ernesti recepit; aliae Editt. *an ulli*. Videtur tempore Ciceronis *haud scio an* proverbialis locutio fuisse, quae vulgo usurparetur pro *fortasse*. Ceterum ut haec locutio *nescio (haud scio) an ulli*, *nescio (haud scio) an nemini* s. *nulli* etc. non sperni a nobis debet, ita, qui eam pro praecipua elegantia habent, non multum videre mihi videntur.

3) *Utrum* s. *ne* enclit. omittitur saepe sequente *an;* dici potest, v. c. *nescio scribam, an legam, ich weis nicht ob ich schreiben oder lesen soll*, pro *nescio utrum scribam* s. *nescio, scribamne an legam*. Sic et in interrogationibus: *vis legere an scribere? willst du lesen oder schreiben?* pro *utrum vis* s. *visne legere an scribere?* Est haec forma dicendi itidem per se vitiosa, quia particula ad sensum necessaria omittitur; at, quia prisci frequentissime ea utuntur, propterea concedenda et nobis imitanda est. Cic. Rosc. Am. 27 *Quomodo occidit? ipse percussit, an aliis occidendum dedit?* pro *utrum ipse percussit*, s. *ipsene percussit* etc. Liv. VIII, 13 *Dii immortales ita vos potentes hujus consilii fecerunt, ut, sit Latium deinde, an non sit, in vestra manu posuerint, haben es in eure Gewalt gestellt, ob Latium noch seyn oder nicht mehr seyn soll*, pro *ut, utrum sit Latium* etc. seu *ut, sitne Latium* etc. — Sic et sequente

nec

nec ne; Cic. Offic. I, 3 med. *Tum autem aut anquirunt aut consultant, ad vitae commoditatem — conducat id nec ne, de quo deliberant*, pro *utrum ad vitae* etc. Cic. Nat. Deor. I, 14 *Dubitetque omnino, deus animans sit nec ne* pro *utrum deus* etc. seu *sitne deus animans nec ne.* Cic. ad Div. II ep. 17 §. 5 *Parthi transierint nec ne, praeter te, video dubitare neminem, ob die Parther über den Euphrat gegangen sind oder nicht* etc. Cic. Verr. I, 45 *Quid ergo interest, proferantur nec ne?* Ac sic saepissime. Etiam Nep. Eum. 11 in. *Nondum enim statuerat, servaret eum nec ne.*

4) *Ut*, cum indicativo conjunctum, *wie*, saepe abjicitur, ita, ut vel nihil in constructione mutetur vel accusativus cum infinitivo sequatur. V. c. *pater, puto, doctus est*, et *patrem doctum esse puto*, pro *pater, ut puto, doctus est;* sic et nostri: *der Vater, glaube ich, ist gelehrt.* Sic pro *tu illud fecisti, ut probe scio* brevius dicitur: *te illud fecisse probe scio.* Hoc in primis imitandum est: nihil enim latinius esse potest, in primis si *qui quae quod* in accusativo sic ponitur sequente infinitivo: v. c. *Cicero interfectus est; quem magnum oratorem fuisse constat* pro *qui, ut constat, magnus orator fuit.* Sic *gaudeo patrem tuum adhuc vivere, quem valde tibi profuturum esse scio* pro *qui valde tibi proderit, ut scio.* Sic saepissime dicendum. — Possunt haec exempla quoque explicari *de quo, eum:* hinc patet et haec tria verba posse in *quem* mutari: v. c. pro *pater, de quo audiveram, eum mortuum esse, vivit adhuc*, semper dicendum est *pater, quem mortuum esse audiveram, vivit adhuc.* Sic pro *libri, de quibus credebam, eos mihi surreptos esse, reperti sunt*, quod cum vernaculo convenit, *Die Bücher, von denen ich glaubte, daß sie mir gestohlen wären* etc. nunquam non dicendum est *libri, quos credebam mihi surreptos esse, reperti sunt.* Sic semper fere prisci: v. c. Cic. Verr. IIII, 27 *Hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in ejus regnum ac manus venerat is, quem iste et audierat multa secum praeclara habere et suspicabatur*, h. e. *Da glaubte nun Verres, es wäre ihm eine Erbschaft aufgestoßen, weil in sein Reich und seine Gewalt derjenige gekommen war, von dem er nicht nur gehört hatte, daß er viele Kostbarkeiten bey sich hätte, sondern es auch vermuthete:* pro *de quo iste audierat eum multa* etc. vel etiam pro *qui multa secum praeclara habebat, ut et audierat et suspicabatur, welcher, wie er nicht nur gehört hatte, sondern auch vermuthete, viele Kost-*

Kostbarkeiten bey sich hatte: ibid. c. 29 *quod sciret — in Capitolio esse ponendum, — id sibi ut donaret, rogare —* coepit pro *de quo sciret, id esse ponendum, Er bat, ihm das zu schenken, wovon er doch wußte, daß es in das Capitolium gesetzt werden sollte,* vel pro *quod in Capitolio ponendum erat, ut sciebat, welches, wie er wohl wußte, in das Capitolium* etc. Ibid. cap. 45 *In eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cujusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant* pro *de quo viri non modo non sciebant, cujusmodi esset* etc. *Von welcher Statue die Mannspersonen nicht nur nicht wußten, wie sie beschaffen wäre, sondern nicht einmal, daß sie vorhanden wäre.* Hic post *non modo* omissum est *non*, quia *ne quidem* sequitur. Ceterum semper ita loqui decet, non *de quo, eum, id; de quibus, eos, ea* etc. more vernaculae linguae.

8) *τὸ quam* post comparativum omitti sed ita, ut *Ablativus* sequatur, notum est. Saepe vero etiam illud *quam* omittitur, non sequente Ablativo. Fit hoc inprimis post *amplius, plus, minus,* it. *longius, major, minor,* quae tum apte verti possunt *über, unter,* v. c. *amplius sunt sex menses,* Cic. Rosc. Com. 3, *es sind über sechs Monate; plus annum obtinere provinciam,* Cic. Att. VI, 5: *haud minus duo millia,* Liv. XLII, 6 etc. vid. plura in meiner größern Sprachl. p. 591.

E) *Praepositiones* nonnullae saepissime omitti possunt; loquor itaque tantum de usitata et imitanda ellipsi. V. c.

1) *ad: v. c. summum höchstens, zum höchsten, aufs höchste* pro *ad summum:* sic *minimum wenigstens, zum wenigsten* pro *ad minimum:* v. c. *dabo tibi tres, summum quatuor, libros: da mihi tres, minimum duos, libros:* sic *adire patrem* pro *ad patrem.* Haec omnia recte dicuntur. Not. an *ad minimum* occurrat ap. priscos, nunc quidem adfirmare non ausim ut eo magis uti *τῷ minimum* deceat.

2) *propter:* v. c. *quid est, quod fleas* pro *quid est, propter quod fleas:* sic *non est, quod rideas, dicas, gratias agas* pro *non est, propter quod* etc. *du darfst nicht lachen, sagen, danken* s. *du hast nicht Ursache zu lachen, zu sagen, zu danken* etc. Sic dicendum, nec unquam in talibus formulis *propter* addendum est: quia prisci semper ita tantum loquuntur.

3) *per:*

3) ***per:*** v. c. ***tres menses ibi fuit, biduum hic mansi*** pro ***per tres menses, per biduum.*** Utraque ratio est bona, et sine praepositione ***per*** et cum ea, nam prisci utraque saepe utuntur: prior tantum est brevior.

4) ***ex:*** v. c. ***urbe exire*** pro ***ex urbe exire:*** sic ***urbe ejicere*** pro ***ex urbe:*** ut notissimum est.

5) ***in:*** v. c. ***erudire aliquem artibus*** pro ***in artibus:*** sic ***tertio capite, quarto libro*** pro ***in tertio capite, in quarto libro*** etc. saepissime dicitur. Sic ***hesterna nocte, superiori die, his diebus*** etc. pro ***in hesterna nocte, in superiori die, in his diebus*** rectius h. e. usitatius dicitur: omninoque in nominibus tempus designantibus, v. c. ***mensis, hora*** etc., si adjectivum vel pronomen trium terminationum adest, semper ista praepositio abjici debet.

6) ***a:*** v. c. ***liberare morbo, malo,*** recte dici potest pro ***liberare a morbo, a malo*** etc., quod posterius tamen aeque bonum est. Sic ***abstinere aliqua re*** pro ***ab aliqua re.*** Utrumque recte dicitur.

7) ***de:*** v. c. ***meo consilio auf mein Anrathen*** pro ***de meo consilio.*** Sic ***mea sententia nach meiner Meinung*** pro ***de mea*** etc. dici potest.

8) ***cum:*** v. c. ***summo studio, summa cupiditate*** pro ***cum summo studio, cum summa cupiditate,*** v. c. ***discere,*** rectissime dici potest. — Alias praepositionum ellipses duriores praetereo, quippe quae huc non pertinent. Praetereo etiam nimis notas v. c. ***Romam ire*** pro ***in Romam*** etc. ***Athenis*** pro ***in Athenis*** etc. Talia enim jam inde a pueritia disci solent.

F) ***Conjunctiones*** nonnullae saepissime omitti possunt atque adeo saepissime debent, v. c.

1) ***ut*** a) post rogandi verba saepe omittitur: in primis post ***velim:*** v. c. ***velim dicas, velim tibi persuades*** etc. Sic fere semper prisci. b) post ***necesse est, oportet:*** v. c. ***oportet discas ista: homo moriatur necesse est.*** Hic ***ut*** semper omittendum est. Sic semper fere prisci: v. c. Cic. Rosc. Am. 22 *Cum multa antea commissa maleficia, **tum vita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur necesse est:*** h. e. ***Es müssen nicht nur viel vorher begangene*** *Mordthaten* (nam de his sermo est) ***sondern auch ein sehr liederliches Leben des Menschen, ferner eine außerordentliche Kühnheit dargethan werden;*** et statim: ***haec cum sint omnia, tamen exstent oportet expressa sceleris vestigia*** etc.

h. e.

h. e. ***Und wenn das auch alles wäre, so müssen deutliche Spuren des Vatermords sichtbar seyn*** etc. it. cap. 24 ***Accedat huc oportet odium*** etc.; et statim: ***respersas manus sanguine paterno judices videant oportet.*** Ibid. cap. 40 ***Intimi multa videant necesse est.***

2) ***ne*** post ***cave:*** v. c. ***cave dicas, facias thue es, sage es bey Leibe nicht:*** est gravius dictum pro ***ne facias.***

3) In oppositionibus, ubi vernacula ***und*** vel ***aber*** addere solet, plerumque ***et*** vel ***vero*** s. ***autem*** omitti debet: v. c. ***Du bist reich, ich aber arm*** vel ***und ich arm*** vertitur ***Tu es dives, ego pauper.*** Non facile hic dixerim ***ego vero*** vel ***et ego pauper.*** Sic ***Du sagst ja, und ich nein*** s. ***aber nein*** vertendum: ***Tu ais*** s. ***adfirmas, ego nego:*** pro ***et ego*** s. ***ego vero nego.*** Sic ***Ich habe viele Bücher, mein Bruder aber wenige*** vertendum: ***Ego habeo multos libros, frater paucos habet.*** Sic ubique fere prisci. V. c. Cic. Manil. 3 ***Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia victoriae, non victoriam, reportarent*** pro ***non vero victoriam*** vel ***nec victoriam*** etc.: ***Denn bis itzt haben eure Feldherren mit jenem Könige so*** h. e. ***mit dem Erfolge gefochten, daß sie zwar die Kennzeichen, Ehrenzeichen, des Sieges, nicht aber den Sieg, davon getragen*** vel ***daß sie die Kennzeichen des Sieges und nicht den Sieg davon getragen:*** respicit eo, quod triumpharunt, nec tamen vicerunt: ***insignia victoriae*** sunt ***triumphi, ovationes.*** Cic. Marcell. 6 ***Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae*** pro ***non vero ira*** etc. vel ***nec ira victoriae: Die Bürger, die wir verloren haben, hat die Gewalt des Kriegs, und nicht der Zorn des Siegs, zu Boden geschlagen*** vel ***nicht aber der Zorn*** etc. Cic. Philipp. II, 3 extr. ***At ego, tanquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multae et magnae fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de republica graviter querens, de homine nihil dixi*** pro ***nec cum uno*** etc., ***Ich aber habe nur mich des Staats wegen heftig beklagt, von der Person aber nichts gesagt, gleich als wenn ich einen Streit mit dem Crassus, — und nicht mit dem nichtswürdigsten Banditen hätte.*** Cic. ad Div. VI ep. 6 §. 20, ubi Caesarem excusans ait: ***Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris*** pro ***nec Caesaris*** vel ***non vero Caesaris, Das sind Handlungen der Waffen und des Sieges, nicht aber*** s. ***und nicht des Caesars*** h. e. ***hieran sind die Waffen und der Sieg Schuld, und nicht der Caesar.*** Cic. ad Div. X ep. 26 §. 7 ***Si nescis, tibi***

tibi ignosco. nos in culpa sumus pro *et nos in* etc. — Reperiuntur tamen quoque loca, ubi *vero* vel *autem* additur, v. c. Cic. ad Div. III ep. 6 §. 7, ubi suum factum cum Appii facto comparans ait: *ut* (h. e. *ut itaque*) *tuum factum — alieni hominis* (factum), — *meum vero conjunctissimi et amicissimi* (factum) *esse videatur*. Cic. Orat. I, 2 *solesque — a me — dissentire, quod ego prudentissimorum hominum artibus eloquentiam contineri statuam, tu autem illam ab elegantia doctrinae segregandam putes* etc. Poterat in illo dici: *meum conjunctissimi*, in hoc: *tu illam*, omisso *vero* et *autem*. Ac sic plura loca inveniet lector.

4) *et* s. *que*, *ac*, *atque* omittitur saepe inter duo, saepius inter tria vel plura, vocabula ob celeritatem dicendi, plerumque tamen ob gravitatem. V. c. *virtutem, doctrinam amo; vitium, inscitiam odi* pro *et doctrinam, et inscitiam*. Sic *deum debemus amare, colere, venerari* pro *et venerari*. Vocant Rhetores *asyndeta* h. e. *membra non vincta* s. *carentia copula*. Sic Cicero saepissime. Notum est illud *abiit, excessit, evasit, erupit* Cic. Catil. II, 1 in. Sic Cic. Quint. 27 *cui Romae domus, uxor, liberi, procurator esset*. Cic. Sext. 1 *eos autem, qui omnia divina et humana violarint, vexarint, perturbarint, everterint*: etc. pro *atque everterint*. — Sic et enuntiationes sine ista copula conjunguntur. V. c. Cic. Rosc. Am. 24 *Sua quemque fraus — vexat: suum quemque scelus agitat amentiaque afficit: suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent* pro *ac suae malae* etc. Ibid. cap. 44 *Non enim laborat de pecunia: non ullius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam se laturum putat: si — crimine liberatus sit* pro *et facile* etc. Cic. Agrar. II, 13 in. *Dat praeterea potestatem, verbo praetoriam, re vera regiam: definit in quinquennium, facit sempiternam*. Pertinet haec ratio ad gravitatem: nam, quo celerius auditor dicta audit, eo magis movetur. At copula *et* impedit istam celeritatem: hinc et poetae illam tantopere fugiunt.

Hactenus de ellipseos s. omissionis vocabulorum generibus, quibus uti possumus ac debemus. Sunt vero etiam aliae ellipses rariores, quibus abstinendum esse putaverim, v. c. Cic. Manil. 12 *Sardiniam venit* pro *in Sardiniam*. Nep. Paus. 2 *Pausaniam — Cyprum miserunt*. Ibid. Dat. 4 *Aegyptum proficisci*. Liv. XLV, 10 *Aegyptum navigare pergit*. Sic interdum *potius*, *magis*, sequente *quam* deest ad graecam rationem, v. c. Liv. VII, 8 in. *multiplex quam pro numero damnum est*. Sic ante *quam* deest *tam*, v. c. *homo non,*

non, quam illi sunt, gloriosus, Liv. XXXV, 49: vid. Lexic. in *Quam*. Sic *cum*, licet comitatum indicet quendam, omittitur ap. Livium, Caesarem, Nepotem, idque crebro. V. c. Caes. B. G. II, 19 in. *subsequebatur omnibus copiis* pro *cum omnibus copiis:* ac saepius, ut iis, qui ita loqui interdum velint, fere non vitio vertendum videatur. Attamen fere non nisi de *exercitu* s. *copiis militaribus* usurpatum a priscis esse memini.

SECT. II

De brevitate dicendi in enuntiationibus.

Brevitas dicendi in enuntiationibus cernitur in eo, si vel uno vocabulo, aut duobus, tota enuntiatio exprimitur vel una enuntiatio omittitur, quia e contextu intelligitur aut alia enuntiatione inclusa tecte est.

I) *Saepe uno vocabulo, vel summum duobus, tota enuntiatio exprimi atque ita una enuntiatio pro duabus poni potest.* V. c.

1) *At* in objectionibus saepe usurpari potest pro: *possit hic aliquis objicere* vel *contra dicere*. V. c. postquam commendassem virtutis studium ob ejus utilitatem, ac deinde difficultatem hujus studii objicere vellem, possem ita loqui: *magnam igitur virtutis studium adferre utilitatem patet. At difficillimum est:* pro *at objici possit, dici possit, difficillimum illud esse*. Sic Cicero millies in orationibus, in epistolis, et ubique. V. c. Phil. II, 9, ubi Cicero crimen illud diluere studens, quod dicebatur ille ab Antonio fuisse Miloni auctor Clodii interficiendi, ita loquitur: *At ego suasi.* (Haec est objectio, nunc sequitur responsio:) *Scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reipublicae sine suasore non posset. At laetatus sum.* (Nova objectio: cui statim sic respondet:) *Quid? ergo in tanta laetitia cunctae civitatis me unum tristem esse oportebat?* Verba *at ego suasi* et *at laetatus sum* sunt duae objectiones pro *at dici possit* vel *at dicis, me suasisse: at dicis, me laetatum esse*. Verbis *scilicet is animus* etc. et *quid? ergo* etc. respondetur istis objectionibus. Cicero Rosc. Am 16 in. repetens id, quod Erucius accusator Roscii dixerat, hunc a patre minus amatum fuisse, quia ab eo rus amandatus esset, ita loquitur: *At enim, cum duos filios haberet* (pater Roscii), *alterum a*

se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur; pro *At dicis, objicis,* s. *at dici, objici, hoc possit* etc., ubi notes *at enim* dictum esse pro *at*, atque *enim* redundare. — Cic. ad Div. VI ep. 6 §. 20, loquens de Pompejo et causa Pompejana, ait: *in quo* (i. e. *in qua re) admirari soleo gravitatem et justitiam et sapientiam Caesaris: nunquam nisi honorificentissime Pompejum adpellat.* (Nunc sequitur objectio) *At in ejus personam multa fecit asperius.* (Responsio nunc sequitur) *Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris;* ubi *At in ejus* etc. dictum pro *possis tamen contra dicere, possit vero ab aliquo objici, contra dici* etc. Ibid. VIIII ep. 6 §. 9 *Vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in perturbata republica vivimus. Quis hoc negat?* etc. pro *At dices, nos in perturbata republica vivere*, vel *dici tamen potest, objici potest, nos* etc. Add. Sulpicii epist. ad Cicer. in Epp. ad Div. IIII ep. 5 §. 7 Qui, postquam varia consolatione usus est, ad Ciceronis dolorem ob mortem filiae gravissimum molliendum, ita pergit: *At vero malum est, liberos amittere.* (Huic objectioni nunc ita occurrit:) *Malum; nisi hoc pejus sit, haec sufferre et perpeti;* pro *at dices, dici poterit, malum esse* etc. *Aber, wirst du sagen, aber man kann doch immer sagen, daß es ein Unglück sey, seine Kinder zu verlieren; ja es ist ein Unglück, wo nicht etwa die Erduldung der gegenwärtigen Umstände noch ein größeres ist* h. e. *aber es ist noch ein größer Unglück, die gegenwärtigen Umstände des Staats zu erdulden.* Ac sic saepius.

2) *Quod* pro *quod adtinet ad id, quod,* saepissime dici potest v. c. *quod mihi scripsisti de morte fratris tui, fatendum est mihi, maximo me dolore affectum, was das anbelangt, daß du mir den Tod deines Bruders gemeldet hast* etc. Sic vernaculum: *was das anbelangt, daß einige Gelehrte an der Unsterblichkeit der Seele zweifeln, so ist dieses* etc. verti potest breviter: *quod nonnulli eruditorum dubitant de animi immortalitate* etc. Sic Cicero centies, et maxime in epistolis, ubi ad aliquid respondet; v. c. ad Div. III ep. 5 §. 7 *Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia; ea res sic se habet;* h. e. *eam rem sic se habere scito;* ibid. §. 14 *Quod te a Scaevola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum, provinciae praeesset, eum ego Ephesi vidi* etc. h. e. *me scito vidisse eum Ephesi.* Ibid. ep. 4 §. 7 *Quod scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar,*

gratum

gratum est, Daß du schreibest (nostri enim etiam *daß* dicunt pro *was das anbelangt, daß*), *du wärest deswegen dort geblieben, um mich zu sprechen, so ist mir das, die Wahrheit zu sagen, angenehm.* Sic et Ibid. V ep. 2 §. 5 *Quod autem ita scribis,* pro mutuo inter nos animo, *quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio.* Ibid. §. 12 *Quod scribis de reconciliata nostra gratia, non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quae nunquam imminuta est;* et §. 13 *Quod scribis, non oportuisse Metellum fratrem ob dictum a me oppugnari, primum hoc velim existimes, animum — probari* etc.

3) *Ita* cum conjunctivo saepe est formula jurandi sequente *ut* cum conjunctivo vel etiam indicativo, respondens nostrae formulae: *so wahr ich wünsche, daß* etc. v. c. *ita me deus adjuvet, ut nihil praeclarius est virtute, so wahr ich wünsche, daß mir Gott helfen möge, so wahr ists, auch, daß nichts vortrefflicher sey als die Tugend* s. brevius: *so wahr mir Gott helfe, es ist nichts vortrefflicher als die Tugend.* Dictum ergo est pro *quam verum est, me optare, ut deus me adjuvet, tam verum est quoque, nihil esse praeclarius virtute.* Proprie tamen ita explicari debet: *Gott möge mir eben so* (ita) *helfen, wie* (ut) *nichts vortrefflicher ist als die Tugend.* — Sic vernaculum *So wahr ich wünsche immer glücklich zu seyn, so war wünsche ich auch, daß du lange leben mögest* s. *so wahr ist es auch, daß ich wünsche* etc. ita vertitur: *Ita semper sim felix, ut tu diu vivas:* hic *ut* debet conjunctivum habere, quia est particula optantis; cum supra in hac formula: *Ita me deus adjuvet, ut nihil praeclarius est virtute* rectum erat *est,* quia non optantis sed affirmantis particula erat. — Cicero ita saepe. V. c. Divin. in Caecil. 13 in. *Ita deos mihi velim propitios, ut, cum illius temporis mihi venit in mentem, — non solum commoveor animo, sed etiam toto copore perhorresco* h. e. *So wahr ich wünsche, daß die Götter mir gnädig seyn mögen, so wahr ist es auch, daß ich, wann mir die Zeit einfällt, — nicht nur erschrecke, sondern auch am ganzen Leibe zittere.* Cic. Verr. V, 14 in. *Ita mihi meam voluntatem spemque reliquae vitae vestra populique romani existimatio comprobet, ut ego, quoscunque adhuc mihi magistratus populus romanus mandavit, ita accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer,* h. e. *So wahr ich wünsche, daß euer und des römischen Volks Urtheil meine itzige Gesinnung* (voluntatem) *und meinen künftigen Wandel billigen möge, so wahr ist*

es auch, daß ich alle Aemter, die das römische Volk mir aufgetragen hat, so (h. e. *in der Absicht, mit der Bedingung*) *angenommen habe, daß ich geglaubt, ich sey zu allen Pflichten verbunden.* Cic. Catil. IIII, 6 *Nam ita mihi salva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor* (es nicht aus Grausamkeit thue) — *sed singulari quadam humanitate et misericordia.* — It. fine *ut:* v. c. Cic. Attic. I, 16 *Saepe, ita me dii juvent! te non solum auctorem meorum consiliorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum, desideravi.* Terent. Eun. III, 2, 12 *Ita me dii ament, honestus est* pro *quam verum est me optare, ut dii me ament, tam verum est, eum esse honestum* i. e. *pulchrum,* at illud multo brevius. Ac sic saepius sine *ut.*

4) *Quicunque* et *quodcunque, quaecunque; quisquis* et *quidquid* usurpantur et usurpari debent, ubi vernacule dicimus: *wer es auch sey, was es auch sey* s. *es sey wer es wolle, es sey was es wolle:* v. c. *Hic nunquam illud credet, quisquis* (s. *quicunque*) *dicat, Er wird das nie glauben, es mag es sagen, wer es auch wolle: Nunquam veniam, quemcunque miseris* h. e. *ich werde nie kommen, du magst schicken, wen du willst: Quidquid* (s. *quodcunque*) *dicas, ille tamen in sua sententia manebit* h. e. *Du magst sagen, was du nur willst, er wird doch auf seiner Meinung bleiben.* Sic *Ianuam non aperiet, quisquis* s. *quicunque venerit, Er wird die Thüre nicht aufmachen, es mag kommen, wer da will.* Sic *quaecunque* (s. *quidquid*) *videris, du magst gesehen haben, was du willst: quoscunque libros legeris, du magst für Bücher gelesen haben, was für welche du willst.* Sic *quoquo* (s. *quocunque*) *modo res se habeat, die Sache verhalte sich wie sie wolle,* Cic. ad Div. I, 5 in. Sic semper dicendum. Sic enim semper prisci. — Sic et *quantuscunque, er mag so groß seyn wie er will; qualiscunque, er mag beschaffen seyn wie er will,* v. c. *homo, quantuscunque est, tamen est inferior deo* h. e. *der Mensch mag so groß seyn wie er will, so ist er doch geringer als Gott: quantascunque res vidisti, tamen fuerunt parvae prae his* h. e. *Du magst so große Dinge gesehen haben als du gewollt hast, so sind sie doch klein gegen diesen: qualescunque hi libri sunt, tamen semper prosunt, si leguntur, diese Bücher mögen beschaffen seyn wie sie wollen, so nützen sie doch, wenn sie gelesen werden. Qualiacunque vidisti, tamen nihil tibi prosunt, die Dinge, die du gesehen hast, mögen nun beschaffen seyn wie sie wollen, so nützen sie dir doch nichts.*

nichts. — Sic et *quandocunque, es sey wann es wolle; quotiescunque, es sey so oft als es wolle,* v. c. *quandocunque veniat, venerit, er mag kommen, wann er will* etc. *quotiescunque me vocet, er mag mich rufen so oft er will* etc. Sic et *ubicunque, es sey wo es wolle,* v. c. *ubicunque sit, er sey, wo er wolle* etc. Sic semper dicendum. Prisci enim non aliter.

5) Participia valde serviunt brevitati, et propter hanc fere solam causam usurpanda sunt: quo pertinent nonnulla substantiva et adjectiva, temporis notionem habentia: v. c. *moriens dicebat* pro *cum moriebatur, dicebat: proficiscens quaerebat ex me* pro *cum proficiscebatur, quaerebat* etc. *Patre mortuo recepi me ad* etc. pro *postquam pater mortuus erat, recepi* etc. *Frater, profectus in Saxoniam, nondum scripsit* pro *Frater, qui profectus est* etc. — *Vivus hoc mihi mandabat* pro *cum vivebat, hoc* etc. *bey seinem Leben* etc. *Senex literas demum didicit* pro *cum jam senex erat, literas* etc. h. e. *in senectute, Adolescens Sullam est secutus* pro *cum adolescens erat* etc. *Mortuus est juvenis* pro *mortuus est, cum erat adhuc juvenis. Consul id fecit* pro *cum Consul erat, id* etc. *Me Consule hoc factum est* pro *cum Consul eram, hoc factum est.* Sic millies prisci omnes.

6) *Utinam* pro *quam* s. *quantopere optandum est ut*: nam hoc significat proprie, est enim pro *ut* positum s. *uti,* quod idem est, adjecta terminatione *nam,* ut in *quisnam* pro *quis.* V. c. *utinam deus omnibus cupiditatem virtutis injiciat!* h. e. *Wie sehr ist zu wünschen, daß Gott* etc. seu: *O daß doch Gott allen Menschen eine Begierde zur Tugend einflößen wollte!* ubi male loquaris: *Wollte Gott, daß Gott allen Menschen* etc. Ineptum hoc foret: quamquam *τὸ utinam* saepe quoque verti posse *wollte Gott daß,* non negandum est. Hinc vernaculum: *Wie sehr ist zu wünschen, daß wir dieß bedächten,* vertendum: *Utinam hoc cogitemus,* vel si quid praecessit, ad quod refertur: *Quod utinam cogitemus!* Sic semper fere prisci. Potest tamen et *o! si* pari jure adhiberi.

7) Saepe enuntiationem causalem uno vocabulo exprimere licet: v. c. *ignovi tuae adolescentiae* pro *ignovi tibi, quia eras adhuc adolescens; laudant omnes tuam sapientiam* pro *laudant omnes te, quod tam sapiens es; gratulor tuae eruditioni, felicitati* pro *gratulor tibi, quod es tanta eruditione, es tanta felicitate: invident fratris divitiis, honoribus* etc. pro *invident fratri, quod divitiis, honoribus est*

instructus, *praeditus*, *ornatus* etc. Sic Cicero saepissime: v. c. Rosc. Am. 1 *Si quid liberius dixero — ignosci adolescentiae meae poterit* etc. pro *Si quid liberius dixero — ignosci mihi poterit*, *quia adhuc sum adolescens:* Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 14 *gratularer tuae felicitati* h. e. *gratularer tibi*, *quod tam felix esses* s. *tanta felicitate uteretis*. Cic. Philipp. V, 17 *Legibus enim annalibus cum grandiorem aetatem ad consulatum constituebant*, *adolescentiae temeritatem verebantur* pro *adolescentiam verebantur*, *quia haec plerumque temeraria esse solet.*

8) Pro: *tu es tali vultu*, *quali pater tuus erat*, *du siehst so aus*, *wie dein Vater*, dici interdum brevius potest: *tu es similis patri.* Sic pro *hic homo est eodem animo, quo pater ejus fuerat*, *denkt*, *ist so gesinnt*, *wie sein Vater* dici interdum potest: *similis est patris.* Sic prisci saepissime, v. c. Terent. Eun. III, 2, 43 *Quid tibi ego multa dicam? domini similis es* i. e. *du bist wie dein Herr.*

9) Pro: *ego non tantum dicere possum*, *quantum vos cupitis audire*, brevius dici potest: *ego* vel *mea oratio vestrae cupiditati non respondet* vel *non satisfacere potest.* Sic pro *non semper id evenire solet*, *quod homines sperant*, dicitur brevius: *non semper spei hominum exitus respondet.* Sic pro *aliter res evenit ac pater opinatus est* dicitur brevius: *exitus non respondit opinioni patris.* Cicero saepissime hac brevitate usus est. Philipp. II, 23 extr. *etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestrae scientiae* pro *etsi nullo modo potero tantum narrare*, *quantum jam nostis.* Cic. Manil. 11 in. *Iam vero virtuti Cn. Pompeji quae potest par oratio inveniri?* pro *Iam vero quaenam verba possint inveniri* s. *excogitari*, *quae tanta sint*, *quanta virtus Pompeji est*, vel *quae verba inveniri possint*, *quae magnitudinem virtutis Pompeji satis exprimere valeant?* Cic. ad Div. I ep. 1 in. *Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satisfacio omnibus*, *mihi ipsi nunquam satisfacio* pro *Ego quidem tantum officium ac potius tantam pietatem erga te declaro*, *ut ceteri omnes ea contenti sint*, *at simul tam exiguam*, *ut ipse nunquam ea contentus sim.* Cic. ad Div. II ep. 5 §. 2 *non, quo verear*, *ne tua virtus opinioni hominum non respondeat* pro *non*, *quo verear*, *ne tua virtus non tanta sit*, *quantam homines opinantur* s. *quanta hominum de ea est opinio.*

10) Pro: *ut pauper moritur*, *ita etiam diviti moriendum est*, potest brevius dici: *diviti non minus quam pauperi*

peri moriendum est; dives aeque ac pauper moritur; et diviti et pauperi moriendum est. Sic Horat. I, od. 4 enuntiatione una, licet paulo longiori, illam sententiam exprimit: *Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turres;* egregie! Sic in aliis similibus agendum est.

11) Pro: *hic homo putat, omnes esse ipso inferiores* seu *putat, se omnibus hominibus esse superiorem,* dici potest brevius, si lubet: *hic omnes prae se contemnit, despicit; se omnibus antefert, sibi omnes postponit,* etc.

12) Pro: *hic homo primus fuit, qui hoc dixit, fecit,* vel *diceret, faceret* etc., prisci brevius plerumque dicunt *hic homo primus hoc dixit, fecit.* Hinc vernaculum: *Er war der erste, welcher floh, welcher es wußte, welcher es sah,* nunquam fere vertendum *primus erat, qui fugiebat, sciebat, videbat* vel *fugeret, sciret, videret,* sed brevius: *primus fugiebat, primus sciebat, primus videbat.* — Sic etiam se res habet cum *unus, solus, ultimus,* similibusve, v. c. *Ich bin* vel *ich war der einzige, welcher da blieb* vertendum *Unus mansi* s. *solus mansi,* non *unus fui, qui* etc. *solus fui, qui* etc. *Er war der letzte, welcher fortging* semper fere vertendum *Ultimus discessit* s. *abiit,* nec facile: *Ultimus erat, qui* etc. Sic et in aliis casibus: *Ich war der einzige, dem er es sagte; du bist der einzige, mit dem ich umgehe; er war der letzte, den ich sah* semper ita verterim *Mihi uni dicebat, te uno* s. *solo utor, illum vidi ultimum,* non *eram unus, cui dicebat; eras solus, quo utebar; erat ultimus, quem videbam.* Sic loqui est vernacule loqui. Cic. Verr. II, 1 med. *quod omnium nationum exterarum princeps* (i. e. prima) *Sicilia se ad amicitiam fidemque populi romani applicuit* pro *quod omnium nationum princeps fuit Sicilia, quae se ad* etc.; et statim: *prima omnium — provincia est adpellata,* pro *prima omnium est, quae provincia adpellata est;* et statim: *prima docuit majores nostros, quam praeclarum esset* etc. pro *prima est, quae docuit* etc.; ac deinde: *sola fuit ea fide benevolentiaque erga populum romanum* etc. pro *sola fuit* (est), *quae ea fuit* etc.; ibid. c. 3 med. *Sic porro nostros homines diligunt, ut his solis* (Siculis) *neque publicanus neque negotiator odio sit* pro *ut hi soli sint, quibus neque publicanus* etc. *daß sie die einzigen sind, denen weder ein Generalpachter noch* etc. Cic. Verr. IIII, 25 *Pisonis ejus, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit* pro *qui primus fuit, qui de pecuniis* etc. Caes. B. G. IIII, 16

Ubii autem, qui uni ex transrhenanis ad Caesarem legatos miserant etc. pro *qui uni ex transrhenanis fuerant, qui* etc. *welche von den jenseits des Rheins wohnenden die einzigen gewesen waren, die an den Caesar Deputirte geschickt hatten.* — It. in aliis: v. c. Cic. ad Div. XVI ep. 6 in. *Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem die* pro *haec est epistola tertia, quam scribo eodem die, das ist nun der dritte Brief, den ich an einem Tage an dich schreibe.* Sic enim vertendum est: *scripsi* in epistolis pro *scribo:* quia sermo est de re praetereunte. Sic ibid. ep. 7 in. *Septimum jam diem Corcyrae tenebamur* pro *hic est dies septimus, ex quo* etc., *Das ist nun der siebente Tag, daß ich mich hier aufhalte: tenebamur* pro *teneor.* — Sic nec in aliis latini imitantur nostros homines, ubique fere, atque adeo de vilibus rebus dicentes: *Er ist derjenige gewesen, der es gethan, gesagt, hat;* sed dicunt: *Ille hoc fecit, dixit.* Non late loquuntur prisci, ac forsan omnes prudentes, nisi in re gravi.

13) Pro: *alius hoc alius illud dicit, Einer sagt dieß, der andre jenes*, brevius dici potest *alius aliud dicit:* sic *alius alium sequitur, Einer folgt dem, der andre jenem,* pro *alius hunc, alius illum sequitur;* sic *alius alio modo discit* pro *alius hoc modo alius illo modo discit:* sic *aliud alii dedit* pro *dedit alii hoc alii illud, er gab einem das, dem andern jenes:* sic prisci. V. c. Cic. Invent. II, 1 extr., ubi dicere vult, naturam h. e. deum non singulis hominibus cuncta simul atque ita non perfectam pulchritudinem dare, sed tantum aliquid, adjuncto simul aliquo malo s. vitio, hoc ita exprimit: *Itaque, tanquam ceteris non sit habitura, quod largiatur* (natura), *si uni cuncta concesserit, aliud alii commodi, aliquo adjuncto incommodo, muneratur* h. e. *gleich als wenn sie hernach den andern nichts zu schenken haben würde, wenn sie einem alles schenkte, so schenkt sie dem einen diesen dem andern jenen Vortheil, doch mit Hinzufügung einiger Unbequemlichkeit.* Donat v. c. huic pulchritudinem, sed sine divitiis, illi divitias, sed sine pulchritudine etc. *Aliud commodi* jungi debet: *commodi* regitur ab *aliud;* et dictum est pro *aliud commodum.* ut *hoc negotii, id rei,* pro *hoc negotium, ea res* etc. Cic. Verr. I, 22 *itemque cetera signa et ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur* pro *alia* (sc. signa et ornamenta) *hoc in loco, alia in illo loco, so sahen sie sie mit Thränen an, einige an diesem, andre an jenem, Orte.* Ibid. c. 26 med. *Hic tum alius ex alia*

alia parte intell. *clamabat* vel *dicebat*, *Da ſchrie einer von der Seite, der andre von jener Seite* pro *alius ex hac, alius ex illa, parte.* — Sic et *alius alio* vel *aliorſum* pro *alius huc, alius illuc, einer dahin, einer dorthin.* Cic. Divin. I, 34 *Simia — ſortes ipſas et cetera — disturbavit et aliud alio disſipavit* pro *aliud huc, aliud illuc, disſipavit, ſtreute eins dahin, das andre dorthin.* Liv. II, 54 extr. *ita dilapſi paſſim alii alio* h. e. *einige zerſtreuten* ſ. *verliefen ſich dahin, andre dorthin.* Sic *alius alibi einer hier, der andre dort:* Liv. VIIII, 2 in. *milites decem paſtorum habitu mittit pecoraque diverſos alium alibi haud procul romanis paſcere jubet praeſidiis;* it. Liv. XLIIII, 33 in. *juſſit alios alibi fodere.* Sic *alius aliunde* pro *alius ex hac parte, alius ex illa parte.* Terent. Phorm. II, 2, 19 *Aliis aliunde eſt periculum.* Liv. XLIIII, 12 in. *Romanosque, qui alii aliunde coibant* etc. *welche zuſammen kamen, einige von hierher, andere von dorther.* — Sic *alius aliter, alii aliter* pro *alius hoc, alius illo, modo; alii hoc, alii illo, modo.* Cic. Orat. II, 19 *quoniam aliter ab aliis digeruntur* intell. *partes: weil ſie von einigen ſo, von andern anders, geordnet werden* pro *ab aliis hoc, ab aliis illo, modo.* Cic. ad Attic. VII ep. 8 in. *et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam, daß er mit einigen ſo, mit andern anders, von mir geredet* etc.

14) *Obtemperare alicui* pro *facere ea, quae aliquis fieri juſſit, voluit.* Sic *obtemperare dolori ſuo* pro *facere, quae dolor poſtulat,* h. e. *ulciſci ſe:* Cic. Manil. 19 in. *Sed tamen in ſalute communi idem populus romanus dolori ſuo maluit quam auctoritati veſtrae obtemperare* pro *maluit id agere, quod dolor ſuus a ſe poſtulabat, quam quod vos decreviſtis* ſcil. *Pompejum non eſſe contra praedones mittendum.*

15) *Falſo, recte, male, non injuria* etc. ſaepe pro enuntiationibus ponuntur. *Falſo* pro *hoc falſum erat: Male* pro *male in ea re egit,* vel *actum eſt,* vel *egi: Recte, non injuria* pro *recte factum eſt* etc. V. c. *Frater invito patre abiit. Male;* h. e. *darin hat er nicht recht gehandelt.* Cic. Offic. III, 18 *Atqui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honeſtum, videri ſolet. Falſo: nam* etc. h. e. *das iſt falſch, nicht wahr, nicht an dem.* Sic Nep. Alcib. 9 in. *Sperans ibi facillime ſuam fortunam occuli poſſe. Falſo. Nam* etc., ubi *falſo* eſt pro *ſed in eo fallebatur, er irrte ſich aber, es war nicht ſo. Non injuria* et *neque injuria* ſaepe Cicero, v. c. Roſc. Am. 40 in.

In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, aequeque turpe atque illud, de quo ante dixi. Neque injuria: h. e. *und hierin geschieht kein Unrecht* s. brevius: *und das zwar mit Recht.* Cic. ad Quint. III ep. 8 *Hoc horret Milo: nec injuria: et si* etc. *Und hierin thut er nicht Unrecht*, brevius: *und das mit Recht.*

16) Omnis metaphora est brevitas quaedam, similitudinem rei, quae tota enuntiatione exprimi poterat, uno vocabulo exprimens: qua re una enuntiatio exsistit pro duabus. V. c. *pulvis et umbra sumus* vel *vita nostra est pulvis et umbra* pro *vita nostra tam breviter durat, quam breviter fere durare solet pulvis et umbra*, seu pro *quemadmodum pulvis et umbra mox evanescit, sic et vita nostra mox dilabitur*, seu pro *vita nostra est instar pulveris et umbrae, quae mox evanescit.* Sic *sapientia est fons felicitatis* est dictum pro *quemadmodum e fonte aqua perennis provenire solet, ita e sapientia felicitas oritur.* Sic *sapientiae radix amara, fructus dulcis, est* dicitur pro *sapientia est instar arboris, cujus etsi radix amara est, tamen dulcem fructum effert*, seu *quemadmodum radix arboris felicis amara, fructus dulcis, est, ita initium sapientiae, ob discendi laborem, molestiam quidem affert; at, si illa frui coeperis, si semel ipsam imbiberis, ejus effectum senseris, voluptatem certam parit.* Ac sic in ceteris.

II) *Saepe una enuntiatio plane omitti potest ac debet:*

1) Non omnes tres syllogismi enuntiationes recitari ab oratore et scriptore debere notum est, sed unam omitti h. e. eam, quae e contextus ratione intelligi facile potest. V. c. *quisquis magnas res gessit, nomen suum immortale reddit. Quis igitur miratur, Caesarem nominis immortalitatem consecutum?* vel sic: *Caesarem res magnas* vel *immortales gessisse quis nescit? Quis ergo miretur, nomen ejus immortale redditum esse?*

2) *Metonymia* orationem reddit brevem, ponens consequentem enuntiationem pro antecedente: tum enim antecedens tecte inclusa est intelligique debet. Nam plane ideam consequentem cum antecedente commutari, ita, ut utraque sit eadem, credi non debet. V. c. *vir, fortissime pugnans, tandem cecidit* pro *occisus est et cecidit* scil. *humi.* Sed quis ex eo, quod pugnans cecidit, non sua sponte intelligat, eum ante occisum esse? Sic *homo sepultus nocere nemini potest,* ubi notio *mortis* simul est, pro *homo*

mor-

mortuus et sepultus etc.: sed illud ex hoc per se intelligitur. Pertinent haec omnia ad gravitatem, de qua infra.

3) In narrationibus in primis omittuntur eae enuntiationes, quae vel e praecedentibus vel e consequentibus facile intelligi possunt, ut Cicero praecipit Invent. I, 20 de brevitate narrationis inter alia hoc dicens: *et si ita dicetur, ut nonnunquam ex eo, quod dictum sit, id, quod dictum non sit, intelligatur* etc. v. c. *Domum ego reversus volebam amicum videre, credens, eum se melius habere. At domum ejus ingressus audio, funus ejus mox elatum iri.* Hic deest v. c. *loquor cum ejus servis vel ancillis; audio eum mortuum esse.* At quis talia non sua sponte intelligat? It. *Romam venire jussus est. Quo cum venisset, reperit* etc. pro *Romam venire jussus est. Ivit itaque eo: et, cum eo venisset, reperit* etc. At stultus foret, qui e verbis: *quo cum venisset*, non per se intelligeret, illum Romam ivisse. Sic omnes boni scriptores, historici, oratores ac poetae, si quid narrant. Cic. Verr. IIII, 40 in., postquam dixerat Verrem imperasse lictoribus, ut Sopatrum de porticu dejicerent nudumque constituerent, pergit: *vix erat hoc plane imperatum, cum illum spoliatum* (h. e. vestibus exutum) *stipatumque lictoribus videres:* ubi omissum est: *dejiciebatur de porticu.* At omissio haec auget celeritatem rei. — Verr. V, 54 *Haec cum maxime loqueretur, sex lictores eum circumsistunt valentissimi et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi: caedunt acerrime virgis: denique* etc. pro *Haec cum maxime loqueretur, ad eum accedunt sex lictores — exercitatissimi, circumsistunt eum, expediunt virgas, iisque caedunt acerrime* etc. At quis τὸ *accedere* et *expedire virgas* non per se intelligat? Nam, si eum circumsistunt, accesserint, ac, si caedunt, virgas expedierint necesse est. Poterat et addi *vestes exuunt, deripiunt:* at et hoc per se intelligitur. — Sic Liv. I, 28 de Metto Fufetio: *Centuriones armati circumsistunt* int. *eum:* ubi itidem deest *accedunt ad illum.* — Sallust. Catil. 28 §. 3, postquam dixerat Curium per Fulviam monuisse Ciceronem de vitae periculo, addit: *ita illi* (qui venerant Ciceronem interfecturi) *janua prohibiti tantum facinus frustra susceperant:* pro *illi quidem domum Ciceronis venerant, at Cicero eos excludi jusserat. Ita illi janua prohibiti tantum* etc. At omissa verba facile intelliguntur ex his: *janua prohibiti.* — Ibid. Iugurth. 12 extr. de Hiempsalis caede: *cum Hiempsal interim reperitur, occultans sese tugurio mulieris ancillae, quo initio pavidus et ignarus*

loci

loci perfugerat. Numidae caput ejus, ut jussi erant, ad Iugurtham referunt. Ubi debebat proprie esse: *Numidae igitur occidunt eum, ipsius caput abscidunt, et hoc, ut jussi erant, ad Iugurtham referunt.* At ex eo, quod caput Hiempsalis referunt, vel pueri intelligunt, illum occisum capiteque privatum esse. — Sic et omnes poetae boni, in primis Virgilius, v. c. Aen. I, 689 (693) seq. de Cupidine, pro Iulo ad Didonem ex voluntate Veneris ire parante:

Paret Amor dictis carae genitricis et alas
Exuit et gressu gaudens incedit Iuli.

Magna venustas in verbis postremis! Post *alas exuit* inserere poterat: *et tentat, an ita possit incedere, ut Iulus:* ac forsitan alius poeta minoris ingenii hanc sententiam inseruisset, et magna verborum pompa exornasset. At recte abest, quia intelligi potest. — Ibid. IIII, 133 de Didone venatum ire parante:

Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum exspectant: ostroque insignis et auro
Stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit.

Hic deest: *regina interea, dum Poenorum principes exspectabant ipsam, induebat se apte et ad venatum se recte parabat.* At quis hoc scire cupit? Quis non sua sponte intelligit? — Ibid. v. 581 s. de celeritate, qua Trojani Carthaginem relinquunt:

Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque ruuntque:
Litora deseruere: latet sub classibus aequor:
Adnixi torquent spumas et caerula verrunt.

Egregie! deest hic: *naves conscendunt:* at hoc per se intelligitur nec cum festinatione illa convenit: cui aptius est, statim dicere: *latet sub classibus* (i. e. navibus) *aequor, Adnixi* etc. — Add. Aen. II, 426, ubi dicitur Ripheus, licet fuerit homo justissimus, tamen etiam periisse. Verba sunt:

— cadit et Ripheus, fortissimus unus
Qui fuit in Teucris et servantissimus aequi.
Diis aliter visum.

Quo-

Quomodo haec cohaerent? Ante verba *Diis aliter visum* omissa est enuntiatio hujus fere sententiae: *Atque ita dignus fuisset vita longissima* s. *longiori: At Diis aliter visum.* Haec omissio est paulo obscurior nec statim in oculos incurrit.

4) Saepe tandem ante *enim* vel *nam* enuntiatio, quae ad hanc particulam respicit, omittitur, seu, quod eodem redit, sequitur causalis saepe enuntiatio, cum tamen non praecesserit ea enuntiatio, cujus causam illa continet. Hoc fieri solet maxime ab iis, qui animo commoto loquuntur. Verum per se patet, hanc omissam enuntiationem debere esse talem, ut e contextu facillime intelligi queat. Brevitas enim dicendi perspicuitati, primariae virtuti eloquentiae ac styli, non debet officere. Exempla aliquot e Cicerone adferam. Ad Div. I ep. 8 §. 10 *neque a me ulla res, quae ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui jucundum erit etiam propter id ipsum, quod me esse gratum videbit.* Ante *Neque enim verebor* etc. deest enuntiatio: *Colloquar itaque cum Pompejo de te:* nam per verba *ei, cui jucundum erit* etc. intelligitur Pompejus. At omissa facile intelligitur. — Ibid. V ep. 12 §. 21 *neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii laudem consequatur. Neque enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem cum ipsis tum etiam sibi gloriae fore putabat.* Quomodo haec cohaerent? Ante *Neque enim Alexander ille* etc. deest: *id quod exemplo Alexandri ostendam* vel *idem spectavit Alexander* vel simile quid. — Cic. ad Div. VIIII ep. 14 §. 9 *Nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius.* Hic ante *Nihil est enim* etc. omissum est: *Hujus mei erga te tam ardentis amoris causa virtus tua est* vel simile quid. — In ead. epist. §. 14, ubi Cicero Dolabellam ob eversionem columnae Caesari erectae et animadversionem in tumultuantem plebem laudans ita loquitur: *Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa sed etiam popularis esset, et cum bonis omnibus tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae: sed contigit magnitudine tum animi tum etiam ingenii*

genii (i. e. eloquentiae) *atque consilii* (prudentiae). *Legi enim concionem tuam. Nihil illa sapientius.* Quomodo verba: *Legi enim concionem tuam* h. e. *orationem ad populum habitam,* possunt esse causa praecedentium? Debebat proprie sic dici: — *tum animi tum etiam ingenii atque consilii: quod e concione tua valde elucet. Legi enim hanc tuam concionem.* At omissa verba quis non sua sponte intelligat? — Cic. Agrar. II, 4 in. *Quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem, dixi in senatu, in hoc magistratu* (consulatu) *me popularem consulem futurum. Quid enim est tam populare, quam pax? — quam libertas? — quam otium?* Ante *Quid enim est tam* etc. deest aliquid, v. c. *Sed, vere me dixisse, statim vobis ostendam,* vel *Sed, ne hac de re dubitetis, statim vobis explicabo, quid per vocabulum* populare *intelligendum sit,* vel simile quid. At stultum fuisset praedicere, quid dicturus esset, cum explicatio statim sequatur. Recte igitur omisit, quod per se intelligendum erat. — Ibid. non longe post: *Quare qui* (i. e. quomodo) *possum non esse popularis, cum videam haec omnia, Quirites, pacem externam, libertatem, — otium domesticum, denique omnia, quae vobis cara atque ampla sunt, in fidem et quodam modo in patrocinium mei consulatus esse collata? Neque enim, Quirites, illud vobis jucundum aut populare debet videri, largitio aliqua promulgata, quae verbis ostentari potest. re vera fieri, nisi exhausto aerario, nullo pacto potest.* Hic ante *Neque enim, Quirites, illud* etc. omissum est *At vos etiam intelligere debetis, quid vere populare sit ac dici possit,* vel *At vos non debetis decipi simulatione* s. *falsa specie popularitatis,* vel simile quid. Sic omnia cohaerent. At rectius omittebatur, quia intelligebatur. — Cic. Manil. 13 extr., ubi Pompejus laudatur, quod sociis h. e. provincialibus in hibernis pepercit: *Non modo, ut sumtum faciat in milites, nemini* (provincialium) *vis infertur* (h. e. nemo cogitur sumtum facere in milites) *sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. Hyemis enim, non avaritiae* (Habsucht), *perfugium majores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse voluerunt* (i. e. praeceperunt). Hic ante *Hyemis enim, non* etc. omissum est: *Et hac in re recte* s. *ex legum praescripto egit,* vel simile quid: quod tamen facillime intelligi posse quisque videt. Ac sic Cicero millies; et ad talia tironibus sedulo in illius lectione adtendendum est. — Sed eadem brevitate utuntur alii scriptores, v. c. Terent. Andr. III, 2, 22 Davus ait: *quasi tu dicas id factum consilio meo.* Simo respondet:

Certe

Certe enim ſcio: ubi *enim* pro *vero* videtur poſitum eſſe; ſed fortaſſe non eſt, modo ante *certe enim ſcio* intelligas *tace*, vel *recte ais*, vel ſimile quid. Horat. Sat. II, 5, 79, ubi Ulyſſi pudicitiam ſuae Penelopes laudanti et inter alia hoc dicenti: *quam nequiere proci recto depellere curſu* h. e. *ab honeſta pudicaque vita demovere*, Tireſias ita reſpondet:

Venit enim magnum donandi parca juventus,
Nec tantum Veneris, quantum ſtudioſa culinae;
Sic tibi Penelope frugi eſt etc.

Ubi ante *Venit enim* etc. intelligendum videtur: *Erras* vel *hoc non mirum eſt*, ſcilicet Penelopen non potuiſſe recto vitae et pudicitiae curſu depelli, ſed manſiſſe pudicam. Venit enim ad eam talis juventus, quae non ſerio amaret, quae non magna illi donaret, et magis comedendi quam amoris cauſa veniret. — Sic et in Graecis eſt, ubi, ut dudum ab eruditis monitum eſt, innumerabilibus locis ante γὰρ debet intelligi enuntiatio a feſtinanter loquente omiſſa. Eſt enim hic mos incitato et commoto animo loquentium, ut, dum feſtinanter loquuntur, enuntiationem aliquam transſiliant, et ut, e vulgari proverbio, lingua praecurrat mentem. Hanc rationem ſequuntur et ſequi debent ii, qui, etſi non ipſi incitate loquuntur, tamen alios incitate loquentes inducunt, ut veritati ac naturae convenienter loqui videantur. — An vero in Graecis ubique talis enuntiatio omiſſa ante γὰρ intelligi apte poſſit et vero debeat, ut, praeeunte Clarkio ad Homerum, multi hodie interpretes putant, altius indagandum videtur, nec equidem definire auſim. Conferantur hic libelli ſatis noti, *Boſii Ellipſes,* et *Vigerus* de Idiotiſmis graecae linguae, et ad eum Viri doctiſſimi, Hoogeveenius et Zeunius. — Sic et multa loca ſunt latinorum ſcriptorum, ubi *enim* vel *nam* celeri transitioni ſervit; ita ut, an aliquid omiſſum antea ſit, ad quod referatur, et quid omiſſum ſit, dictu ſit difficile: v. c. Liv. IIII, 3 prope fin. ex oratione Canuleji animo maxime commoto loquentis: poſtquam dixit, Numam Pompilium, L. Tarquinium, Servium Tullium, licet advenae fuerint, reges eſſe factos, tum pergit: *Quid enim de T. Tatio Sabino dicam, quem ipſe Romulus parens urbis in ſocietatem regni accepit.* Facilius foret, ſi dixiſſet: *Quid vero de* etc. At *enim* cum *vero* commutari paulo durius videatur, praeſertim qui conſuevere τῷ *enim* vel *nam* nonniſi uti ad cauſam exprimendam et *denn* vertere. Fortaſſe tamen ante *Quid enim*

enim de etc. omissum est: *Sufficiant haec, sufficere haec exempla possunt, Nihil amplius dicam*, vel simile quid. Fortasse, dixi. Quis enim aliquid certi definire potest? — Sic *At enim* in objectionibus, v. c. Cic. Rosc. Am. 16 in. Quid hic intelligetur? Omnium optimum hic est de mea quidem sententia, dicere, saepe τὸ *enim* vel *nam* aut redundare aut pro *vero, autem* positum esse, sicque saepe verti debere. Aeque se rem habere cum graeco γὰρ equidem putaverim.

Ceterum, ut totum hoc brevitatis dicendi genus ad gravitatem maxime pertinet, ita magna cautio est, ne, dum brevitatem dicendi adfectamus, in ambiguitatis vel obscuritatis vitium incidamus: id quod multis accidit. Debet ergo et brevitas modum quendam servare. Peccavit hic e priscis in primis Plinius major in Hist. Nat. v. c. VII, 51: ubi inter signa morborum letalia refertur *praefandi humoris e corpore effluvium. Praefandus humor* modeste quidem hic dicitur pro *excrementis:* at quam breviter dictum pro *humor, cui praefari solemus honorem* h. e. *cui solemus, si eum nominare cogimur, hanc formulam praemittere: sit venia verbo!*

FINIS PARTIS PRIORIS